

Dünü, Bugünü ve Geleceğiyle
HATIRAMDAKİ KERKÜK

HİLMİ ÖZDEN

İSTANBUL 2019

YAZAR HAKKINDA

Hilmi Özden, 1959 yılında dünyaya geldi. Konya ve Eskişehir’de İlk ve Orta öğrenime devam etti. Yüksek Öğrenimini Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesinde tamamladıktan sonra, iki yıl mecburi hizmet ve on altı ay askerlik görevlerini takiben Sağlık Ocaklarında, Köy Hizmetleri 14. Bölge Müdürlüğünde tabip olarak çalıştı. 1995 yılında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalında Prof. Dr. Gürsel ORTUĞ ve Prof. Dr. Nedim ÜNAL danışmanlıklarında “Omurganın Torakal Bölümü’nde Medulla Spinalis Çaplarının Manyetik Rezonans Tekniği İle Ölçümü ve Değerlendirilmesi” isimli tezi tamamlayarak Anatomi doktoru ünvanı aldı. 2005 yılında ESOGÜ tarafından Nottingham Üniversitesine gönderildi ve Dr. Lopa Leach’in yanında angiogenesis üzerine çalıştı. Yurt içinde sıçan ve farelerde transplantasyon, embriyonik kök hücre ve mikrocerrahi üzerine çalışmalar yapan ekiplerde görev aldı. 2013 yılında, Eskişehir Türk Dünyası Başkenti Ajansı Danışma Kurulunda ESOGÜ temsilcisi oldu. Şu anda ESTÜDAM (ESOGÜ Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi) müdürü olarak da görev yapmaktadır. Anatomi sahasında yurt içi ve yurt dışı çalışmaları bulunan yazar ESOGÜ Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim dalında öğretim üyesidir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Dünü, Bugünü ve Geleceğiyle
HATIRAMDAKİ KERKÜK

HİLMİ ÖZDEN

Dünü, Bugünü ve Geleceğiyle HATIRAMDAKİ KERKÜK

HİLMİ ÖZDEN

Yayın Yönetmeni

Erol Cihangir

Kapak

Göknil Mustafa

Mizanpaj

Adem Şenel

Tashih

Şahin Uzun

1. Baskı, 2019, İstanbul

Ofset Baskı

Ofis Yayın Matbaa Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Işık San. Sit.

No: 19 B Blok Z-1 Topkapı - Zeytinburnu / İstanbul

Tel: 0212 576 47 15

© Bu kitabın yayın hakları Kültür Bakanlığı

Telif Hakları Mukavelesi gereği yazarına aittir.

Sertifika No: 19492

MİLLETLERARASI NEŞRİYAT NUMARASI

ISBN: 978-605-2127-41-4

DOĞU KÜTÜPHANESİ

Bab-ı Ali Yokuşu, Cemal Nadir Sk. B. Milas Han

No: 24/114 Sirkeci/İstanbul Tel: (0212) 520 27 19

web: www.dogukutuphanesi.com

e-mail: bilgi@dogukutuphanesi.com

Bu alışma hayatlarını
Türklüğe
İşlm lemine
Dünya Barışına adayan
Adil Beyatlı
ve
Aydın Beyatlı
kardeşler
ile
Muammer İkitş
Atila Ayva
Bayram Zengin
Hüseyin şen
ve
Erol Cihangir'in
şahsında
Nice isimsiz Kahramana
ithaf edilmiştir
Allah onlardan razı olsun
uzun ve hayırlı ömürler nasip etsin

İÇİNDEKİLER

Teşekkür / 11

Takdim / 13

Birinci Bölüm

Hatıramdaki Kerkük / 23

Altunköprü Adının Kökeni / 31

Türkiye’de Yaşayan Irak Türkleri’nden Tepkiler / 36

Kerkük Kalesi’nde Tahrip Edilen Kültürel Miras / 86

Osmanlı Subayları Mezarlığı / 93

Mezartaşlarının Genel Niteliği / 93

Kerkük Kalesi Osmanlı Subay Mezarlığı

(Şehitliği) Mezar Kitâbeleri / 95

Osmanlı Devlet Görevlilerinin Mezar Kitâbeleri / 96

C. İsimsiz/Kırık/Okunamayan Mezartaşları / 126

Kerkük’ün Türk Tarihi Eseri Gök Kümbet / 128

İkinci Bölüm

Irak’ın Durumu / 145

ABD Saldırısı Neyi Değiştirecek? / 145

Türkmenler Ne Yapmalı? / 146

Türkiye Ne Yapmalı? / 147

Toyota / 154

DAİŞ-İŞİD’i Gerçekten Kim Kurdu? / 155

Bernard-Henry Levy / 160

Karşılıklı İthamlar / 163

Üçüncü Bölüm

Türkmenlerin Dramı / 173

- Toprağı Uğruna Kendini Yakan Türkmen Kızı (16 Ekim 1995) / 173
Türkmenlerin Yoğun Olduğu Kerkük'teki Baskılar / 174
Güvenlik Bölgesinde Türkmenlere Yapılan Baskılar / 175
ABD'nin İşgali / 176
İşgalden Sonra Türkmenler / 178
Tuzhurmatu 'da Katliam / 179
Türkmen Kenti Telafer'de Soykırımı / 180
Türkmen Bölgelerinde Katliamlar / 181
Kerkük'te Baskılar / 181
Kerkük Referandumu / 183
Asıl Hedef Petrol / 185
Türkmenlerin Durumu / 185
Güvenlik Bölgesinde Türkmenlere Yapılan Baskılar / 188

Dördüncü Bölüm

ABD İşgali ve İşbirlikçiler / 193

- ABD'nin İşgali / 193
Doktorlar Greve Girdi / 194
Türkmen Doktorlar, Öldürülen Doktor Demirci'yi Andı / 196
Kürt Devleti Kurulursa / 199
Eski Yakanın Ticaret Merkezi / 202
Kayseri'nin Restorasyonu / 204
Irak Türkleri Haftasında Vatan / 205
Kuzey Irak- İsrail İlişkileri / 234
Yahudi Kürtler / 234
Askeri Yardım / 240
İnsani ve Teknik Yardım / 241
Finansal ve Siyasi Yardım / 241
1975'den 2003'teki Amerikan İşgaline Kadar / 242
Amerikan İşgalinden Günümüze Kadar / 244

Beşinci Bölüm

Türkmen Halk İnançları / 259

- Hünkâr Tekyesi (Tekkesi) / 259
Safevi (Kızılbaş) Kavramı / 262
Irak Türkmen Alevilerinde Tarikat Anlayışı / 267

Altıncı Bölüm
Kimyasal ve Biyolojik Tehditler / 269

KBRN Tehdidi / 271
Neden Kitle İmha Silahları / 273
Uluslararası Sözleşmeler / 273

Yedinci Bölüm
Türkmen Elinde Gündelik Hayat / 277

Sekizinci Bölüm
Dünden Bugüne Erbil / 315

Osmanlı Kışlası / 315
Yeni Taş Köprü / 325
Basra Sağlık Raporu / 342
Basra’da Sağlık Hizmetlerimiz / 344
İntibalarımız / 345
Irak’taki Üniversite ve Fakülteleri / 349
Erbil Türkmeneli / 366
Misâk-ı Millî / 385
Atatürk’ün Lozan Sonrası Hedefleri / 386
Necef’te Teşkil Edilen Geçici Hükümet / 392
Batı Emperyalizmine Karşı Ankara’da
Genel Müslümanlar Kongresi / 393
İngilizlerin Irak’taki özel Menfaatleri / 396
Türkiye’nin Sınırları / 397
Musul’da Halkoylaması / 400

Kaynaklar / 413

TEŞEKKÜR

Bu eser bir ekip çalışmasıdır. Başta Adil Beyatlı ve Opr. Dr. Aydın Beyatlı olmak üzere Prof. Dr. Sacit Turanlı, Prof. Dr. Ayşe Filiz Yavuz, Prof. Dr. Faruk Aksoy, Prof. Dr. Velit Halit, Prof. Dr. Hanefi Soylu dostlarımızın öz verili çalışmaları ile ortaya çıkmıştır. Çünkü burada yazılanlar onların katkıları ve hizmetleri ile olmuştur. Bu açıdan eserin yazarı gönüllü ekibin tamamıdır. Biz sadece gayretleri bilgisayar tuşlarına aktardık. Önemli olan gayretti: “Takdiri İlahî gayrete aşiktir” sözünü ete kemiğe büründürmektir. Buna Beyatlı kardeşler vesile oldular. Onlara ne kadar teşekkür etsek azdır. Kerkük'teki dostlarımıza ise şükranlarımızı ifade etmekle bitiremeyiz. Onların her biri ATSİZ kahramanıdır. İsimlerini tek tek yazabilsek kitaplara sığmayacaklardır.

Türkiye Cumhuriyeti Devletin Kızılay, AFAD ve TİKA vasıtası ile yaptığı çalışmaları Türkmenelinde görmek ise şükranların ötesindedir. Emek verenlerden Allah razı olsun. Yakılan Kerkük Kayseri'nin TİKA tarafından tamirine başlanmış olduğunu görmek bir nebze yüreğimize su serpti. Milletvekillerimizin, bürokratlarımızın bu husustaki girişimlerini duymak bizlere Mehmet Akif Ersoy'un şu dizelerini hatırlattı: “Sahipsiz vatanın batması haktır. Sen sahip olursan bu vatan batmayacaktır”.

Eskişehir'e Kerkük dönüşü yaptığımız “Erbil ve Kerkük'e Dostluk Eli” programına öncü olan ve ekranlarını her millî ve İnsanî konulara cömertçe sunan Kanal 26 yöneticileri Yaşar Abacı, İlhan Yalçın, Murat Abacı ve tüm personeline sağ olun var olun diyorum. TİKA'ya Kerkük'ün tarihi eserlerinin harabe halini iletmedeki ve girişimlerindeki hassasiyeti sebebiyle Eskişehir Milletvekili Harun Karacan'a teşekkür ederiz. Mensubu olmaktan kıvanç duyduğum Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İdarecilerine, personeline ve çalışma arkadaşlarıma tek tek teşekkür ederim. İdarecilerimiz, personelimiz, ne zaman sınırı ötesi bir görev veya Tıp eğitimi konusu gündeme gelse evrakları ve izinleri olabilecek en hızlı bir şekilde gerçekleştirmişler; mesai arkadaşlarımız yokluğumuzu hissettirmemişlerdir. Her faaliyetimizde yanımızda olmuşlar bizi cesaretlendirip teşvik etmişlerdir.

Bu eserin kısa sürede sabırla Irak ve Türkiye okuru ile buluşmasını sağlayan Doğu Kütüphanesi sahibi arkadaşım Erol Cihangir ile her zaman maddî ve manevî desteği ile yanımda duran dostum Atila Ayva'ya iyi ki varsınız diyorum. Türk gençleri için sürekli projeler üreten ve hayata geçiren ESTÜDAM Gençlik Komisyonu Başkanı Rabia Hazal Keskin'i ise takdirle anıyorum.

Tabii ki gece gündüz “Katip Çelebi” benzetmesi ile yazmaktan beri durduğumda, şahsımı teşvik eden, güler yüzü ve tatlı sözleri ile yorgunluğumu unutturup, çalışma gayreti veren iki cihan saadetim hayat arkadaşım, eşim, her şeyim; Müjgan Özden'e ne kadar teşekkür etsem azdır. Evlatlarım Gökçe Özden ve Göker Özden'e Türklük için yazılan her kitaba verilen emeğe, geleceğin inşasına bir fidan dikmek idraki ile baktıkları için sağ olun ebedî olun diyorum.

Dr. Hilmi Özden

ESOGÜ Tıp Fakültesi

Anatomi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Eskişehir

TAKDİM

جمعية الأطباء العراقيين في الخارج

Yurt Dışındaki Iraklı Doktorlar Derneği

31 Ocak – 05 Şubat 2019

Tarihleri arası Irak Türkmeneli'ye

Sağlık Hizmeti Projesi

1980 yılından beri Irak'ta yaşanan savaş milyonlarca insanı yerinden ederek ciddi bir nüfus hareketine neden olmuştur. Tüm savaşlar ekonomik ve siyasi kaygılardan dolayı çıkartılmıştır. Irak'ta yaşanan savaşların temelinde emperyalist saldırı bulunmaktadır. Orta doğudaki tüm ülkeler bu saldırılardan etkilenmiş, etkilenmekte ve hepsi sömürgeci ülkelerin çıkarları doğrultusunda oluşturulmaya çalışılan Büyük Ortadoğu Projesinin figüranları konumundadır. Ortadoğu ülkeleri, uzun süreden beri sosyal, demografik, ekonomik, coğrafi ve siyasi olarak derinden etkileyen ve geri dönüşü zor olan bir süreçten geçmektedirler. Irak, bu süreçten, en olumsuz şekilde etkilenmektedir.

Irak kötü idare, güvensizlik ortamı, terör, açlık, yoksulluk, uyuşturucu, beslenme bozukluğu ve hastalıklarla boğuşmaktadır. Beslenme sorunları ve hastalıklar açısından bütün Irak halkı risk altında olup ancak, bebekler, çocuklar, yaşlılar, gebeler ve kadınlar bu konuda daha fazla etkilenmektedirler. İnsanların asgari yaşam standartlarının ortadan kalktığı bir ortamda, sağlıksızlık da ne yazık ki beklenen bir

durumdur. Sağlık ancak insanlar güvenli ortamda geçinebilir, beslenebilir, barınabilir, giyinebilir, hijyenik koşullarda yaşayabilirse gerçekleşir.

Bugün her sektörde olduğu gibi Irak sağlık sektöründe de çok zor günler yaşamaktadır. Bu zor ortamda Derneğimiz, Kerkük Üniversitesi Rektörlüğü, Kerkük İl Sağlık Müdürlüğü ve Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı ile işbirliği yaparak 31 Ocak – 05 Şubat 2019 tarihleri arası Türkiye'nin değişik Üniversitelerinde görev yapan farklı branşlardan altı profesör ile Kerkük'te sağlık eğitim hizmeti verme projesini gerçekleştirmiştir. Bunlar;

1. Prof. Dr. Sacit Turanlı

Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Ortopedi Bölüm Başkanı – E. Dekan - Ankara

2. Prof. Dr. Ayşe Filiz Yavuz

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tıp Fakültesi Kadın Hastalıkları Bölüm Başkanı -Ankara

3. Prof. Dr. Hilmi Özden

Osman Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Bölüm Başkanı – Eskişehir

4. Prof. Dr Faruk Aksoy

Necmettin Erbakan Üniversitesi Tıp Fakültesi Genel Cerrahi Öğretim Üyesi

5. Prof. Dr. Hanifi Soylu

Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Hastalıkları - Yeni doğan Bölüm Başkanı

6. Prof. Dr. Velit Halit

Özel Umut Hastanesi - Kalp Damar Cerrahisi Uzmanı - Ankara

7. Op. Dr Aydın Beyatlı

Sağlık Bakanlığı Konya Numune Hastanesi – Göz Hastalıkları Uzmanı - Konya

8. Adil Beyatlı

Irak Yeşilay Derneği kurucular kurulu üyesi – Konya

Bu Projemiz yalnız Kerkük hastanelerindeki doktorların eğitimi ile sınırlı kalmayıp Diyale Üniversitesi Tıp Fakültesinden gelen uzman doktorları da kapsamıştır.

1. Görüşmeler;

1.1. Sağlık Görüşmeleri

- 1.1.1. Kerkük Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Abbas TAKİ
- 1.1.2. Erbil Selahattin Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ahmet DİZAI
- 1.1.3. Kerkük Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Sabah ZENGENE
- 1.1.4. Kerkük İl Sağlık Müdürü Dr. Kerim VELİ
- 1.1.5. Azadi Hastanesi Başhekimi Dr. Goran HASAN
- 1.1.6. Cumhuri Hastanesi Başhekimi Ecz. Mehmet Feridun FAZIL
- 1.1.7. Etfal Hastanesi Başhekimi Dr. Şahin KÖPRÜLÜ
- 1.1.8. Keyvan Hastanesi Başhekimi Dr. Mehmet KATTAN
- 1.1.9. Şifa Hastanesi Müdürü Ecz. Hicran HÜSEYİN
- 1.1.10. Tazehurmatu Sağlık Ocağı Müdürü
- 1.1.11. Yahyava Kampı Sağlık Sorumlusu

1.2. Diğer Görüşmeler

- 1.2.1. Irak Türkmen Cephesi Merkezi
- 1.2.2. Şehitlik Mezarlığı - Şehit Necdet KOÇAK Mezarı
- 1.2.3. Türkmen Milletvekilleri – Türkmen Şahsiyetler
- 1.2.4. Türkmeneli Televizyon Binası
- 1.2.5. Türkmen Kardeşlik Ocağı
- 1.2.6. Türkmen STK Başkan ve Yetkilileri
- 1.2.7. Kerkük de Türkmen Kültür ve Tarihi bölgeleri
- 1.2.7.1. Kerkük Kalesi
- 1.2.7.2. Kerkük Kışlası
- 1.2.7.3. Kerkük Kayseri Pasajı
- 1.2.7.4. Danyal Peygamber Türbesi
- 1.2.8. Erbil Kalesi ve Çarşısı

2. Faaliyetler;

2.1. Tıbbi ve Sağlık Faaliyetleri

- 2.1.1. Canlı Ameliyatlar – Azadi Hastanesi ve Cumhuri Hastanesi
- 2.1.1.1. Genel Cerrahi Ameliyatları
- 2.1.1.2. Ortopedi Ameliyatları

- 2.1.1.3. Doğum ve Kadın Hastalıkları Ameliyatları
- 2.1.1.4. Göz Hastalıkları Ameliyatları
- 2.1.2. Tıbbi Konferanslar
 - 2.1.2.1. Genel Cerrahi Konferansları
 - 2.1.2.2. Ortopedi Konferansları
 - 2.1.2.3. Doğum ve Kadın Hastalıkları Konferansları
 - 2.1.2.4. Kalp Damar Cerrahi Konferansları
 - 2.1.2.5. Mikro cerrahi ve Anatomi Konferansları
- 2.1.3. Hasta Muayeneleri
 - 2.1.3.1. Etfal Hastanesi
 - 2.1.3.2. Azadi Hastanesi
 - 2.1.3.3. Cumhuri Hastanesi
 - 2.1.3.4. Şifa Sağlık Dispanseri
 - 2.1.3.5. Tazehurmatu Sağlık Ocağı
 - 2.1.3.6. Yahyava Kampı
 - 2.1.3.7. Kerkük ve Taze hurmatu da ağır hastaların evlerinde
 - 2.1.3.8. Kerkük Plaza Otel – Geceleri –

2.2. Diğer Faaliyet ve ziyaretler;

- 2.2.1. Kerkük Üniversitesi Rektörlük Binasında” KERKÜK’TE SAĞLIK” Konulu toplantı
- 2.2.2. Şifa Sağlık Merkezi personelleri ile durum değerlendirme toplantısı
- 2.2.3. Şifa Sağlık Merkezinde “Gündem Sağlık” konulu TV Programının çekimi
- 2.2.4. Irak Türkmen Tabipler Birliği yönet kurulu üyeleri ile toplantı
- 2.2.5. Tazehurmatu Sağlık Merkezinde Türkmen Milletvekilleri ve sağlıkçılar ile toplantı
- 2.2.6. Musalla Spor Kulübünde Türkmen STK Başkanları ile toplantı
- 2.2.7. Türkmen Milliyetçi Hareketinin düzenlediği “ŞİİR ŞÖLENİ” ne İştirak
- 2.2.8. Türkmen Milletvekilleri ile birlikte Türkmen Haşid Merkezini ziyaret

2.2.9. Erbil ve Kerkük'te eski ITC Başkanları ve bazı Türkmen Kuruluş Başkanlarını ziyaret

2.2.10. Tazehurmatu da Seyit Hamit Pek taşı ziyaret

2.3. Sağlık Araştırmaları;

2.3.1. Kerkük'te Özel Hastane

2.3.1.1. Kerkük'ün girişindeki Vakfımızın arazisini gezmek ve araştırmak

2.3.1.2. Özel hastane inşası konusunda bazı doktorlar ile görüşmelerin yapılması,

2.3.1.3. Kerkük Selahattin Cad yeni yapılacak olan Özel Vatan Hastanesini araştırmak

2.3.2. Kerkük'te Sağlık Meslek Yüksek Okulu için uygun hazır kiralık binanın araştırılması,

2.3.3. Kerkük, Erbil ve Diyale illerinde Yeşilay Cemiyeti kurma konusunda bazı yetkili kişilerle toplantılar düzenlemek ve ön anlaşmalar yapmak.

İntibalarımız;

1. Kerkük'ün alt yapısı konusunda ciddi eksiklikler mevcut olup resmi ve idari konularda sıkıntılar devam etmektedir,

2. Hastanelerde sağlık ekipman ve yardımcı eleman eksikliği özellikle hemşire, ebe ve eğitilmiş sağlık personeli alanında had safhadadır,

3. Hastaneler, Kerkük'teki hasta kapasitesini karşılamakta zorluk çekmekle birlikte çok eski ve yetersiz fiziki yapıdadır,

4. Kerkük'teki ameliyathaneler sterilizasyon konusunda son derece sıkıntılıdır, ameliyathane Personeli eğitimi ile ameliyathanede kesin disiplin uygulanmalıdır.

5. Ameliyathanelerde tüm branşlar da tıbbi modern cihaz eksikliğinin yanı sıra özellikle Anestezi konusunda cihaz ve tıbbi malzeme eksikliği had safhadadır bu da birçok ameliyatın başarılı bir şekilde sonuçlanmasını engellemektedir,

6. Kerkük'teki doktorlar ağır vakaları tedavi ve ameliyat etmekten çekinmekte zira hastanın kaybı doktorlara mali sıkıntı ve hayati tehlikeler yaratmaktadır,

7. Sağlıkçıların üzerinde bazı görünmez güçlerin çeşitli baskıları hâlâ devam etmekte bu da hekimlerin bir araya gelip güçlenmelerini engellemektedir,

8. Uzman doktorların hastanelerde öğleye kadar devam etmeleri ve hastaları öğleden sonra muayenehanelerine çağırmaları hastanedeki sağlık hizmetlerini ileri derecede aksatmaktadır,

9. Hastanelerde tıbbi ve personel eğitimine yeterince önem verilmemektedir,

10. Hastanelerde ciddi eksiklik ve yanlışlıklar olduğu gibi hastanede kesin disiplin sisteminde zafiyet bulunmaktadır. Bu nedenle hastalar poliklinik muayenelerinde ve servislerde önemli sıkıntılar ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

11. Hekimler polikliniklerde hastalara yeterince zaman ayıramamakta sohbet etmemekte hatta göz temasında bile bulunmamaktadırlar. Bu davranışlar hasta hekim ilişkilerini ileri derecede ters etkilemektedir.

2019 Yılında Planladığımız Sağlık projeleri ve diğer Faaliyetleri;

A) Sağlık Projeleri

1. Kerkük'te elli yataklı Modern Özel hastane inşası konusuna hız vermek, Irak ve Türkiye'deki önemli bazı cerrah ve hekimleri de bu projede ortak ederek hastaneyi güçlendirmek. Daha sonraki aşamalarda bu hastaneyi modifiye ederek Tıp Fakültesine çevirmek bunun yanında Hukuk, Edebiyat, Konservatuar ve Güzel Sanatlar fakültelerini inşa ederek ve gerekli izinleri aldıktan sonra " **FUZULİ ÜNİVERSİTESİ** " ni kurmak. (Bu konuda senelerden beri Irak Yüksek Öğrenim Bakanlığı ve Irak Sağlık Bakanlığı nezdinde girişimlerimiz devam etmektedir)

2. Özel Hastane inşası projesi Türkmenelinin Telafer ve Tuzhurmatu ilçeleri ile birlikte Irak'ın Divaniye ilinde de gerçekleştirilmelidir.

3. Türkiye Sağlık Bilimleri Üniversitesi ile birlikte yürüttüğümüz " **KERKÜK'TE SAĞLIK MESLEK YÜKSEK OKULU** " açma projesi **07 Aralık 2018** tarihinde **Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan**'ın imzası ile yürürlüğe girmiştir. Kerkük'te bu okul için kiralık binalar araştırılmaktadır.

4. 2003 yılından bu güne kadar 200 yakın Iraklı uzman doktorun Türkiye de **tıbbi eğitim kursu** görmeleri sağlanmıştır. 2019 yılında bu gibi eğitimlere ve özellikle acil tıpta eğitim sürecine hız verilecektir.

Bunun yanı sıra her dört ayda bir değişik branşlardan üç profesörün Irak'ta tıbbi eğitim verme ve canlı ameliyat yapmaları planlanmaktadır. Bu konuda iki profesörümüz görevlendirilmiştir.

5. Irak'ta Hastane idarecilerine, sağlık personeli ve yardımcı elemanlara(hemşire, ebe, anesteziist ve laborantlara) Türkiye de eğitim kursları verme projemize hız verilecektir.

6. Irak'ta ihmal edilen temel, koruyucu ve halk sağlığı konusuna ağırlık verilecek bu konuda halk bilgilendirilecektir. Ayrıca kötü alışkanlıklar ve eroinle mücadele konusuna önem verilecek gönüllü elemanlar teşkilatlandırılacak ve eğitilecektir. Bu konuda otobüs Tır gibi araçlar temin edilip modifiye edildikten sonra köyleri gezecektir.

7. 2019 yılında gerçekleştirmek istediğimiz sağlık projeleri arasında, geçen sene Ankara da düzenlediğimiz Irak Sağlık Kurultayında tespit edilen ‘ Türkiye Irak Sağlık Eğitim Ortak İşbirliği Konseyi ‘ üyelerinin iştiraki ile Irak'ta’ **Irak Sağlık Teknoloji Araştırmaları Vakfı**’nın kurulması yer almaktadır.

8. Irak Parlamentosunun 22 Ocak 2016 tarihinde alınan karar sonrası Irak'ın genelinde uyuşturucu kullanımı önlenemez bir şekilde yaygınlaşmıştır. Uyuşturucu Türkmenele uzun vadede inanılmaz tahribat verecek tamiri imkânsız sorunlar yaratacaktır. Bugün Kerkük, Musul, Selahattin, Erbil ve Diyale de gönüllü ekiplerden oluşan **Yeşilay Cemiyetinin kuruluş** ön çalışmaları tamamlanmıştır.

9. 2019 tarihinde Kerkük'te düzenlenecek olan ‘**Kerkük 2. Bilimsel Kurultayı**’na Konya'dan dört profesör ve uzman doktor bilimsel makale sunmak üzere hazır bulunacaktır.

10. Kerkük Üniversitesi Rektörlüğü ve Kerkük Sağlık Müdürlüğü ile yaptığımız işbirliği çerçevesinde 2019 tarihinde Konya Selçuk Üniversitesinde değişik branşlarda bir aylık tıbbi eğitim görmek üzere **Seviz Iraklı uzman doktorun eğitimi** sağlanacaktır. Kerkük'te isimler tespit edilip bize gönderildikten sonra resmi işlemler başlatılacaktır.

11. Kerkük İl Sağlık Müdürlüğü ile işbirliği yaparak 2019 tarihleri arası Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Kliniği Nöroloji bölüm başkanı **Doç. Dr. Ayşe Kartal'ın Kerkük Etfal Çocuk Hastanesinde eğitim vermesi** sağlanmıştır. Hastanede sunulacak tıbbi konferanslara Kerkük ve Diyale Üniversiteleri Tıp Fakültelerinden de Çocuk hastalıkları öğretim üyelerinin katılımı sağlanacaktır.

12. 2019 tarihinde Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesinde Irak Kerkük'ten üç Uzman doktora **bir ay Acil Tıp eğitimi** verme projemizin onayı alınmıştır.

13.Kerkük'e giderek sağlık hizmeti veren profesörlerin girişimi ile **Türkiye Irak Yardımlaşma Komitesi** kurulmuştur. Bu komiteye Türkiye'nin değişik Üniversitelerinden gönüllü öğretim üyesi ve akademisyenler davet edilmektedir. Bu komite Türkiye den Irak'a sağlık, eğitim ve diğer alanlarda yardım yollarını araştırarak ve sponsorlar temin edecektir.

14.Elektronik ortamda Yurt Dışındaki Iraklı Doktorlar **Derneği'nin Bilimsel Tıp dergisi sitesi** kurulma aşamasındadır. Sitedeki dergi yayın kuruluna bugüne kadar Türkiye den otuza yakın gönüllü profesör kaydedilmiştir. Dergi bilimsel yayınları kapsarken aynı zamanda Irakta komplike vakaların tartışılması ve teşhis konulması konusunda da yardımcı olunacaktır. Dergi İngilizce ve Türkçe yayınlanacaktır.

B) Diğer Faaliyetler;

Türkiye Irak Yardımlaşma Komitesinin 2019 ilk yarısında tasarladığı diğer faaliyetler ise;

1. Önümüzdeki Öğrenim yılında Osman Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Yüksek lisans ve doktora eğitimi görmek üzere üç Türkmen öğrenciye kontenjan ayrılmıştır,

2. Ayrıca Önümüzdeki Öğrenim yılında Hacı Bayramı Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Yüksek lisans ve doktora eğitimi görmek üzere iki Türkmen öğrenciye kontenjan ayrılmıştır,

3. Türkiye voleybol Federasyonu başkanının onayı ile Nisan ayında üç Türkmen voleybol antrenörün eğitimi sağlanacaktır.

4. Türkiye Tekvando Federasyonu başkanının onayı ile yine Nisan ayında iki Türkmen tekvando antrenörü ve bir beden eğitimcinin eğitimi sağlanacaktır.

5. Irak Türkmeneli Televizyonu çalışanlarından dört elemanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi veya Anadolu Üniversitesi ile Eskişehir Kanal 26 stüdyolarında değişik branşlarında iki hafta eğitim görmeleri projesi gerçekleştirilecektir.

6. Komite sene sonu tatilinde Türkmeneliden otuz Türkmen öğretmen Ankara da kendi branşlarında iki hafta eğitim görmeleri

konusunda gerekli girişimlerde bulunmuş ve bunun için sponsor arayışını sürdürmektedir.

7. Bugün Konya'da iki yüze yakın lisans, lisansüstü ve doktora Türkmen öğrencimiz bulunmaktadır. Bu öğrencilerin çeşitli sıkıntı ve sorunları mevcuttur bunlar Ankara Türkmen Kültür Merkezi ile birlikte giderilmeye çalışılmıştır. Ne var ki bazı sorunlar Irak Büyükelçiliği ve Irak Kültür Ataşeliği tarafından çözülmesi gerekmektedir. Ancak öğrencilerimiz Ankara'daki Irak Büyükelçiliğinden gerekli ilgi ve yakınlığı görememektedirler. Bu nedenle Konya Karatay Üniversitesi Rektörlüğü ile işbirliği yaparak Irak Büyükelçimiz sayın Dr. Hüseyin El-Hatip ve beraberindeki ataşeleri 2019 tarihleri arası Konya'da ağırlayıp Iraklı öğrenciler ve Telaferli göçmenler ile buluşturacaktır.

Opr. Dr. Aydın BEYATLI
Yurt Dışındaki Iraklı Doktorlar Derneği Başkanı
 Mart, 2019

Birinci Bölüm

Hatıramdaki Kerkük

1 Şubat 2019

31. Ocak. 2019 tarihinde İstanbul Atatürk Havalimanı'ndan **“Türkiye Irak Sağlık ve Eğitim Ortak İşbirliği Konseyi’nin”** faaliyeti olarak düzenlenen **“Kerkük’e Sağlık Hizmeti Programı”** kapsamında, **Yurt Dışındaki Iraklı Doktorlar Derneği Başkanı Op. Dr. Aydın Beyatlı** ve Kerkük Üniversitesi’nin davetlisi olarak Irak’a yolculuğumuz başladı. Ziyarete şahsım **Hilmi Özden, Yeşilay Temsilcisi Adil Beyatlı** ve ülkemizdeki çeşitli üniversitelerde görev yapan **Prof. Dr. Sacit Turanlı, Prof. Dr. Ayşe Filiz Yavuz, Prof. Dr. Faruk Aksoy, Prof. Dr. Velit Halit, Prof. Dr. Hanefi Soylu** (Hanefi Bey bir gün sonra gelecek) bu yolculuğa katıldık.

Uçakta yolculuğumuz devam ederken gökyüzünde bir yolcunun fenalaştığı anons ediliyor. Hepimiz hastanın yardımına koşuyoruz. Yol boyunca başından ayrılmıyoruz. Hosteslerin “uçacağı indirtilebilir” sözlerine “hastanın Erbil Havaalanı’na sorunsuz gidebileceğini” söylememizle birlikte; yolculuğumuz devam ediyor. Hasta sınır dışı edilmiş bir Iraklı ve onun verdiği psikolojik bir tepki de söz konusu olabilir. Fakat biz her türlü bedenî rahatsızlıklar ihtimalinden hareket ediyoruz. Erbil Havaalanı’nda hastayı ambulans karşılıyor.

Kerkük Üniversitesi’nden gelen Prof. Dr. Nejat Bey (Najat Agha) ve arkadaşları ise bizi karşılıyor; Kerkük’e doğru yola çıkıyoruz. Kerkük iline varmadan Altunköprü’den geçeceğiz. Altunköprü’ye doğru yol alırken Aydın Beyatlı abi gökteki hilal ve yıldızı gösteriyor. Türk bayrağı ile Kerkük bizi karşılıyor diyor. O an aklımıza Bilge Başkan Aliya İzzetbegoviç’in Sırp çete komutanına verdiği cevap geldi: Sırp komutan “sizi yeryüzünden sileceğiz” diye telsizle tehdit eder. Vakit gecedir. Aliya: “Başını kaldır gökyüzünde ne görüyorsun” der? O; gökteki hilal ve yıldızı görünce Aliya’nın ne dediği anlar. Bilge Başkan Aliya ilave eder: **“Hilal ve yıldız gökte oldukça biz var olmaya devam edeceğiz. Siz sonunuzu düşünün”** der ve telsizin mandalını kapatır. Yıllar önce ülkücü yazarlar ve Eskişehir Türk Ocağı¹

1 <http://www.ulkuyaz.org.tr/bayrak-taki-vatan-hilmi-ozden/>
<http://www.eskisehirturkocagi.org/kose-yazisi/bayrak-taki-vatan>

sitelerinde yazdığımız bir yazıyı da buraya alıp tarihe bir not düşmek istiyorum:

Hilmi Özden: “Bayrak”taki Vatan

4.Mart.2010

“Ey mavi göklerin beyaz ve kızıl süsü,
Kız kardeşimin gelinliği, şehidimin son örtüsü,
Işık ışık, dalga dalga bayrağım!
Senin destanını okudum, senin destanını yazacağım.
Sana benim gözümle bakmayanın mezarını kazacağım.
Seni selâmlamadan uçan kuşun yuvasını bozacağım.
Dalgalandığın yerde ne korku, ne keder...
Gölgede bana da, bana da yer ver.
Sabah olmasın, günler doğmasın ne çıkar:
Yurda ay yıldızının ışığı yeter.
Savaş bizi karlı dağlara götürdüğü gün kızılığında ısındık;
Dağlardan çöllere düştüğümüz gün Gölgene sığındık.
Ey şimdi süzgün, rüzgârlarda dalgalı;
Barışın güvercini, savaşın kartalı Yüksek yerlerde açan çiçeğim.
Senin altında doğdum. Senin altında öleceğim.
Tarihim, şerefim, şiiirim, her şeyim:
Yeryüzünde yer beğen!
Nereye dikilmek istersen,
Söyle, seni oraya dikeyim!”

“Bayraklar âit oldukları milletlerin şahsiyetlerinin, misyonlarının, istiklâllerinin alâmetleridir. Aslında bayrağa saygı göstermek o milletin bütününe, istiklâline, devletine, îmânına saygı göstermektir. Bâzı bayraklarda ona sahip olan kavmin en derin târihi tecrübeleri, varlıklarını sürdürüşlerinin sırları sembolleşmiştir. Yâni bayraklar asla rastgele şekiller değildirler.

Milletlerin **hayatiyet sırlarının sembolleşmesi** ne demektir?

Ferdî hayat söz konusu edilse bile insanı hayâta bağlayan şey umumiyetle yapmak istedikleri, inançları, idealleri ve ilerleme iştiağıdır. Milletler için de aynı durum geçerlidir. Bir defa her milletin, kendisine târihin yüklediği bir **misyonu** vardır. Milletler o misyonu îfâ etmekle mesûd olurlar. Aksi takdirde saadet yüzüne hasret kalırlar. O misyon, o **târihi-fitrî vazife duygusu** milletin fertlerinde şuur

şekline dönüşmese bile, şuur altından daimî tazyik yapan, huzursuz eden adetâ müşahhas bir duygudur. Yeni Türk nesillerinin, doğru dü-rüst bir millî eğitim görmemiş ve târîh şuurunu kazanamamış olmalarına rağmen ikinci sınıf kavim olmaya rızâ göstermeyişleri o misyon duygusunun eseridir. Görünüşte iktisaden, askerî güç bakımından devletlerin dünya sıralamasında kırkinci sıraları işgal etmemize rağmen, kendimizi süper güçlerle kıyaslayıp durmamız o büyük misyonun tazyiki, boyun bükmeyi bilmeyen **efendilik ruhunun** icbarı dolayısıyladır².”

Nihat Sami Banarlı “Bayraklar” başlıklı makalesine şu girişle başlıyor:

“Küçük ve sevimli bir mektepli kız, elinde bir ansiklopedinin renkli bayrak tablosuyla yanıma geldi. Soracağı sualin heyecanı gözlerindeydi.

Küçücük eliyle tablosundaki **eski Mısır, yeni Pakistan, Tunus, Cezayir, Moritanya, Berka, Cohor** bayraklarını gösterdi:

— **Bu bayraklarda niçin bizim ay-yıldızımız var? Biz bayrağımızı onlardan mı aldık?** diye sordu.

— **Hayır, dedim; onlar, bayraklarını bizden aldılar. Bizim bayrağımızı sevdikleri, bir kısmı da bizim bayrağımız altında uzun seneler mesut yaşadıkları, ona alıştıkları, onu unutamadıkları için böyle yaptılar, bayraklarına bizim bayrak renklerimizi, bizim ay-yıldızımızı işlediler.**

Sevinçle:

— **Sahi mi?** diye sordu. Ona, anlayabileceği bir dille hakikati anlattım. Yanıma, adeta boynu bükük gelmişti. Yanımdan başı havada, gözleri nurlu ve gururla uzaklaştı.

Gösterdiği tabloda bir zamanlar yine ay-yıldızlı, yine allı yeşilli ve beyazlı olan Azerbaycan, **Türkistan** bayrakları da vardı. Mevzuun bu tarafını ve bu tarafındaki derin yarayı yavruya anlatmadım. Esasen beni düşündüren nokta, çocuğun felsefesinde idi: **“Neden öbür türlü sormamıştı? Neden, bu milletler bayraklarını bizden mi aldılar?”** diyememişti? Bunda, son otuz şu kadar senelik maarifimizin, çocuklarımıza aşağılık duygusu aşılayanlara gösterdiği müsamahanın hissesi olmalıydı...”³

2 Sait Başer. İstiklal Marşımız ile Bayrağımız arasındaki Ortak Mana Dünyası.(Türk Münevverinin Müşterek Fikir ve İman Zemini). Kubbealtı Neşriyatı.İst.1988

3 Nihat Sami Banarlı. Tarih ve Tasavvuf sohbetleri. Kubbealtı Neşriyatı.İst.1984.

Hepimizin çocukluğumuzda duyduğumuz: **Kosova Meydan Savaşı'nda Türk şehitlerinin zaferin bedeli olan kanları bir gölcükte toplanmıştır. Akşam namazında secdeden kalkan gazi başları, bu gölcüğe gökteki hilâlin önüne gelen bir yıldızla birlikte aksettiğini görürler. Ve bayrak böylece doğar.**

Bu hikâye çocuklarımıza kazandırdığı gurur, iman ve fedakârlık duyguları sebebiyle tarihi bir vak'a değeri kazanmıştır. Çok önemlidir.

Fakat Sait Başer'in yorumları ile Türk bayrağının anlamını her Türk insanı Türk çocuğu bilmelidir:

“Türk'teki bayrak fikri tarih boyunca tevhidin timsali olagelmıştır.

Tevhid; **birlik anlayışının kâinat çapında ele alınıp sistemleştirilmesi, bu sistemin beşeriyete tatbikidir.** Birlik fikrinin, Tevhid imanının en büyük mümessili olan **H. Muhammed**, kendi misyonunu ifade eden bayrağı seçerken “Ukaab” (: Karakuş) adını verdiği bir **siyah bayrak** kullanmış ve bu bayrak daha sonra Abbasiler, Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları, Harzemşahlar tarafından da devam ettirilmiştir. **Siyah renk tevhidi itminan noktasından ifade eden** bir semboldür. Siyah renk İslâm'da ve eski Türk iman sisteminde çok ehemmiyetli bir yer tutmaktaydı. M.Ö. 7. yy. da yaşamış büyük **Türk** hakanı **Alp** Er Tunga'nın bayrağı da siyah renkli bir bayraktır.

Türklerin kullandıkları diğer bir tevhid rumuzu olan ok-yay'da Büyük Selçuklu bayrağı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlılar zamanında (kullanılan fors, sancak ve tuğlar dışında) bayrak olarak umumiyetle **üç hilalli yeşil ve kırmızı bayraklar** kullanılmıştır. Üzerinde Kelime-i Tevhid bulunan Sancak-ı Şerif çok hususî zamanlara mahsustu. Tabiatıyla, **II. Mahmud** devrine kadar modern anlayışta bayrak müessesesi söz konusu değildi. II. Mahmud devrinde, bir rivayete göre **III. Selim** zamanında bayrağımız **beyaz hilâl ve yıldızdan** mürekkep **kırmızı** renkte bir bayrak şeklini aldı. Cumhuriyet'in ilânından sonra bugünkü formunu buldu. **Bayrak Kânunu** ile de şekli ve ölçüleri sabitleştirildi.

Osmanlılar zamanında kullanılan üç hilalli yeşil veya kırmızı bayraklar için muhtelif yorumlar yapılmıştır. Ancak, **Hilal'in** İslâm dininin tevhid mesajını temsil ettiği hususu tartışmasızdır. Çünkü bu remiz İslâm tarihi boyunca **İslâmın sembolü** hâline gelmiştir⁴.”

4 Sait Başer. İstiklal Marşımız ile Bayrağımız arasındaki Ortak Mana Dünyası.(Türk Münevverinin Müşterek Fikir ve iman Zemini). Kubbealtı Neşriyatı.İst.1988

Arif Nihat Asya; “Lâle, Allah, hilâl” isimli şiirinde:

“Tek varlık Türk’e din, vatan, istiklal!
Üç unsuru ayrı-gayrı bilmekse muhal
Fark ettiğin an, sen de ne hikmet!
Birdir Ebced’de Lâle, Allah ve Hilâl”⁵

“**Haçlı Seferleri’nde** İslâm’ın, İslâm’ın getirdiği tevhid akidesi-
nin timsali olarak Hilâl kullanılmıştır. Haçlı seferlerinin diğer adı
Hilâl-Salip (haç) **Mücadelesidir** ki, **Tevhid -Teslis** mücadelesi mânâ-
sındadır. Hilal, Mesnevî’de yeryüzünde Tanrı halifesi olan Kâmil in-
san remzi olarak geçmektedir. Eski Türk tarihinde ise meselâ Kuta-
dgu Bilig’de Tanrı’nın **Kut’u Aytoldı** adı ile ifade edilir.

Yıldız’a gelince: Bir rivayete göre **Hz. Peygamber** ile **Cebrail’in**
görüşmelerinden birinde Hz. Peygamber Cebrail’e **yaşını** sorar. Ceb-
rail ise: “**Ben yaşımı bilmem**” der. Bir yıldız göstererek; “**Belki ya-
rarı olur. Bu yıldız her yetmiş bin senede bir parlar. Ben bu yıldızın
binlerce defa parladığına şahit oldum**”. Bunun üzerine Hz. Peygam-
ber: “**O yıldızın kendisi olduğunu**” söyler. Ayrıca kendi sahabesinin
her birinin bir yıldız gibi olduğunu belirten hadis-i şerifi malûmdur.

Burada Türk bayrağındaki **Hilâl ve yıldızın** aslında **Kelime-i tev-
hidi anlattığını** söylemek icap ediyor.

Zaten Türk ve İslâm bayrakları umumiyetle böyle bir manayı
ifade ede gelmişlerdir ve ay-yıldız tarihimizde çok eski bir millî mo-
tiftir⁶ Göktürklerde, Uygurlarda, Türgişler’deki paraların üstünde
hilâl ve yıldız motiflerinin birlikteliğine rastlamaktayız⁷. Türklerin
Kadim tek Tanrı inancını yansıtan motiflerin incelenmesi açısından
bunlar çok önemlidir.

“**Kara rengin** marifeti ise, Hakk’ı, mananın özünü ifade etmesi
gibi, diğer renkler de İslâm’da bilhassa tasavvufta bazı hususî mana-
lar anlatırlar. Kırmızı renkte de benzer manalar mevcuttur. Bu renk
ruhlar âlemini, hakikati, tevhid-i zat şuh udunu, şehadetini ifade et-
mektedir. **Böylece bayrağımızdaki beyaz renk ile işlenen ay yıldız**

5 Arif Nihat Asya. Fatihler ölmez ve Takvimler. ötüken Yayınevi.İst.1976.

6 Sait Başer. İstiklal Marşımız ile Bayrağımız arasındaki Ortak Mana Dünyası.(Türk Münevverinin Müşterek Fikir ve iman Zemini). Kubbealtı Neşriyatı.İst.1988

7 Osman fikri Sertkaya/**Rysbek Alimov**, Eski Türklerde Para. Göktürklerde, Uygur-
larda, Türgişler’de .ötüken Yayınları.ist. 2006

tevhidi, kırmızı ise bu tevhidin şehadet makamından zuhurunu anlatan remizler olmuşlardır.

Mehmed Akif **İstiklâl Marşı'nın** ilk mısraında:
“Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak”

derken bu manaları kastetmekte ve 'Tevhîd'in Allah tarafından bizzat muhafaza edileceğini bilen bir müminin emniyeti içinde «iman dolu göğsünün en yıkılmaz serhat olduğunu» dile getirmekteydi. Dikkat edilirse bu marş baştan sona kadar bayrağa serenat şeklinde kalemeye alınmıştır. Marşta geçen Hilâl ve yıldız kelimelerinde millette, imanına âşık bir şair yüreğinin titreyişleri hâlâ hissedilmektedir.

Peygamberine duyduğu sevgi münasebetiyle top yekûn adı “Mehmetçik”e çıkan bir millet için Hz. Peygamber'i temsil eden yıldız:

**O benim milletimin yıldızıdır parlayacak
 O benimdir, o benim milletimindir ancak**

diye hitabı bize hem bu öz manayı, hem de o iç titreyişini hissettirir.
 Hele ikinci kıtadaki

**Çatma kurban olayım çehreni ey nazlı hilâl
 Kahraman ırkıma bir gül... Ne bu şiddet, bu celâl.**

beyti ürperticidir. **Celâl** vasfını İslâmiyet'te sâdece **Allah** taşır. Fakat O burada doğrudan **Hilâl** kelimesiyle anlatılmıştır. Dolayısıyla büyük sanatkârlara has bir duyuş kudretiyle bayrakta **istiklâl fikri Allah fikriyle birleştirilmiştir**. Nitekim aynı kıtada:

**Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl
 Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl**

mısraları, Akif'in **Hilâl-Allah (Hakk) ve istiklâl** mefhumları arasında kurduğu münasebeti göstermektedir.

Marş'ta şehadet meselesi de fevkalâde yerinde bir söyleyiş, hissediş kıvamında dile getirilmiştir.

Akif, Mehmetçik milletin, kendi iman ve şehadet güzellikleri içinde saf tevhid görüşünü devam ettirmeleri yakarışındadır. Bu niyazlar **ruhtan gelen** dualardır:

“Ruhumun senden ilâhî şudur ancak emeli,

Bu ezanlar ki...

Vecd ile bin secde eder...

Değmesin **mabedimin göğsüne...**” gibi ancak ıstırap ve hassasiyetin zirvesindeki insanların yakalayabileceği ölümsüz ifadeler hep o niyazın eseridir. Son kıta bu emelin şaheser güzellikteki mısralarla **yine bayrağa; ama aslında Allah’ına** dönerek söylediği **şükür** ifadeleridir:

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl

Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl

Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl

Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyet

Hakkıdır Hakk’a tapan milletimin istiklâl.⁸”

Her Milletin Bayrağı mutlaka kendisine en güzel görünür. Biz Türklere de “Aziz Vatanımızın” “Aziz Bayrağı” güzel ve nadide görünür. Bize, aynı zamanda Kelime-i Şahadet görünür. Fakat günümüzde zaman zaman Öz yurdunda hakaretlere maruz kalan Şanlı Bayrağımız adeta sahipsiz kalmaktadır sahipsiz bırakılmaktadır. O’na kanlarını verip üstündeki hilâl ve yıldızı “Kelime-i Şahadet’in ‘ikrarı ve tasdiki kılan şehitlerin son örtüsünün manasını idrak edelim. Evlatlarımıza Bayrağımızın keyfiyetini öğretilim. Kâğıt üstüne Kur’an yazılınca artık o sıradan bir kâğıt değil; Allah kelimasının emanetçisidir. Türk Bayrağı sıradan bir bez parçası değil; İmanımızın İfadesi, dinimizin özü: Tevhid ve şahadetin gökyüzüne yazılmış ölümsüz harfleridir. Söze Arif Nihat Asya ile başladık yine onunla bitirelim:

“Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor!

Şehitler tepesi boş değil,

Biri var bekliyor.

Ve bir göğüs, nefes almak için;

Rüzgâr bekliyor.

Türbesi yakışmış bu kutlu tepeye;

Yattığı toprak belli,

Tuttuğu bayrak belli,

Kim demiş meçhul asker diye?

Destanını yapmış, kasideye kanmış.

8 Sait Başer, „istiklal Marşımız ile Bayrağımız arasındaki Ortak Mana Dünyası.(Türk Münevverinin Müşterek Fikir ve iman Zemini). Kubbealtı Neşriyatı.İst.1988

Bir el ki; ahiretten uzanmış,
 Edeple gelip birer birer öpsün diye faniler!
 Öpelim temizse dudaklarımız,
 Fakat basmasın toprağa temiz değilse ayaklarımız.
 Rüzgârını kesmesin gövdeler
 Sesinden yüksek çıkmasın nutuklar, kasideler.
 Geri gitsin alkışlar geri,
 Geri gitsin ellerin yapma çiçekleri!
 Ona oğullardan, analardan dilekler yeter,
 Yazın sarı, kışın beyaz çiçekler yeter! Söyledi söyleyenler demin,
 Gel süngülü yiğit alkışlasınlar
 Şimdi sen söyle söz senin.
 Şehitler tepesi boş değil,
 Toprağını kahramanlar bekliyor! Ve bir bayrak dalgalanmak
 için;
 Rüzgâr bekliyor!
 Destanı öksüz, sükûtu derin meçhul askerin;
 Türbesi yakışmış bu kutlu tepeye
 Yattığı toprak belli,
 Tuttuğu bayrak belli,
 Kim demiş meçhul asker diye? ...”

Al Bayrağın selamı ile Gök bayrağa geliyorduk. Atalarımız Kerkük’e Gökyurt demişlerdi. Kerkük’ün 44 km. kuzeybatısına düşen Altunköprü. Kerkük-Erbil karayolu ve demiryolu üzerinde önemli bir Türkmen bucağıdır. Kerkük ile Erbil arasında bulunan ve Küçük (veya Aşağı) Zap adıyla tanınan ırmağın üzerinde kurulmuş olan bucağın Erbil’e olan uzaklığı ise 50 km. kadardır. Küçük Zap kasabanın yukarısında iki kola ayrılır. Kerkük şehri deniz seviyesinden yaklaşık 350 metre yükseklikte iken. Altunköprü’nün rakımı (deniz seviyesinden yüksekliği) 280 metredir. Aşağı Zap suyu Altunköprü bucağında iki kola ayrılır ve bucağın 1 km. aşağısındaki Kayabaşı mevkiinde tekrar birleşir. Günümüzde üç bölümden oluşan Altunköprü’nün asıl ilk çekirdeğini oluşturan adaya Ortayaka, güneybatı, yani Erbil yönüne düşen bölüme Tisin ve Kerkük yönünde kalan bölüme de Sela hiye denilmektedir⁹.

9 Suphi Saatçi, Altunköprü, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2018, s. 13-14.

Altunköprü Adının Kökeni

Altunköprü'nün adı hakkında birçok söylence bulunmaktadır. Tarihi belgelere dayanmayan bu söylencelerin ilki: Burada köprü yapılırken, buna bir altın halka takıldığı biçimindedir. İkinci bir söylenceye göre maliyeti yüksek olan köprünün yapımı için kasaba halkı, aralarında altın toplama kampanyası açmış ve toplanan altınları devlete bağış olarak vermişlerdir. Başka bir söylenceye göre; zengin ve verimli topraklara sahip olan Altunköprü bölgesi, bir altın ocağı gibi halka büyük gelir sağladığı için, kasabaya bu ad verilmiştir. Diğer bir rivayete göre de, Zap suyu kış mevsimlerinde taşarak, yolculara geçit vermediği için, devlet sonunda iki köprü yaparak, ada konumunda olan kasabayı iki yönden de karaya bağlamıştır. Köprülerin yapımı da pek çok altına mal olduğu için, halk buraya Altunköprü adını uygun görmüştür. Bunu gibi başka bir anlatım da şöyledir: Eski zamanlarda kasabada yaşayan varlıklı bir kadının köprünün yakınında güzel bir konağı varmış. Zengin ve cömert olan bu kadın, fakir ve yoksullara altın para dağıtırmış. Köprünün yanı başında toplanan fakirlere altın paralar dağıtılırken, bir kısmının suya düşmesi sonucu, kimileri soyunarak suya atlanmış. Bu yüzden buraya Altunköprü adı verilmiştir¹⁰.

Yazılı kaynaklarda Altunköprü üzerine değişik görüşler ileri sürülmüştür. Köprüsuyu adıyla da tanınan ırmağın her kolu üzerinde bir köprü inşa edilmiştir. Irmağın yukarı kolu Altunsu adıyla tanındığı, bu kolun üzerinde köprü yapıldığı zaman bu köprüye Altunsu Köprüsü adının verildiği rivayet edilmektedir. Bu adın da zamanla halk ağzında Altunköprü'ye dönüştüğü yolunda yaygın bir görüşü birçok araştırmacı paylaşmıştır. Buna bağlı olarak kasabanın da adını bu söylenişten aldığı ifade edilmektedir. Bazı kaynaklarda Altunköprü'nün üzerinden geçiş yapmak isteyenlerden, köprü geçiş harcı alındığı, bu yüzden buraya Altunköprü adının verildiği ifade edilmektedir. Bazı kaynaklarda ise Osmanlı padişahı 4. Murat'ın Küçük Zap üzerinde bir köprü yapılmasını emrettiği, harcanan altın miktarının da köprünün ağırlığı kadar olmasını istemesi üzerine, buraya bu adın verildiği geçmektedir. Halk arasında Osmanlı padişahı 4. Murad ile Altunköprü'yü birbirine bağlayan bir başka söylence vardır. Sultan Murat, Şah Abbas'a karşı giriştiği ünlü Bağdat Seferi'nden önce, Kerkük'e bir kumandan gönderir. Altunköprü'ye gelen kumandan, Zap suyu üzerinde köprü olmadığını görünce, buraya bir köprü yapmağa başlar.

10 Suphi Saatçi, a. g. e., s. 15.

Sultan 4. Murat da ordu ile birlikte ünlü Bağdat Seferi'ne çıkar. Ordu Altunköprü'ye varınca 4. Murat, daha önce Kerkük'e gönderdiği kumandanın, zamanını köprü yapmakla geçirdiğini görür. Buna çok öfkelenen padişah, savaşmamak ve zaman kazanmak gayesiyle vaktini köprü yapmakla harcayan kumandanı azarlar. Bu kızgınlık üzerine padişah, köprü üzerinden geçmeyerek, şu hoyratı söyler:

Süseni
Su göğertmiş süseni
Geçme namert köprüsünden
Koy aparsın su seni

Başka bir kaynakta buna benzer bir hikâyeye yer verilmiş ve Altunköprü'den geçerken, Osmanlı padişahı Sultan 4. Murat'ın şunu söylediği kaydedilmiştir:

Geçme namert köprüsünden koy aparsın su seni
Yatma tilki gölgesinde koy yesin aslan seni

Altunköprü'nün adı ve köprüsü üzerine çok şeyler söylenmiştir. Bu konu uzun uzadıya ele alınıp tartışılmıştır. Ancak görüşlerin hiçbiri bilimsel bir belgeye dayanmamakta ve anlatılanların çoğu söylenceden ibaret, yakıştırmalı hikâyelerdir. Kesin bir husus varsa, o da kasabının, adını tarihî köprüsünden almış olmasıdır¹¹.

Altunköprü'nün yıkılmış yeniden ulaşım ve araçlar için idare edecek tarzda yapılmış köprüsünden geçerken Irak Türkleri'nin yaşadıklarını acı günleri hatırlamaya başlıyoruz:

Suphi Saatçi'nin "Hasretin Adı Kerkük¹²" isimli eserinde bahsettiği Altunköprü'nün üzerinden gecenin bir saatinde bir arabayla geçtiğimiz sıralarda şu satırları sizlerle paylaşmak ve acılarımızı unutmamak gerekiyordu:

"Ey şehitler sanmayınız unutalım sizleri
Öyle alçak sanmayınız yerde kalan bizleri
Biz Türkmen'iz unutmayız bırakılan izleri
Unutursak kahpeyiz biz koy yürüsün zamanı
Bir gün bayram gene döner koy yapısınlar bayramı
İzzettin Abdi BEYATLI"

11 Suphi Saatçi, a. g. e., s. 16-17.

12 Suphi Saatçi, Hasretin Adı Kerkük, ötügen Yayınevi, İstanbul, 2004.

“28 Mart 1991 tarihinde Altunköprü’de yaşanan Katliamın acısını unutmak mümkün müdür? Bir saat içinde yüze yakın Türkmen kardeşimiz burada şehit düşmüştür. Bu olay Altunköprü’nün tarihinde yaşanan meşum bir gün olarak tescil edilmiş ve Irak Türkmenlerinin yaşadığı en acılı günlerden biri olmuştur.

Kerkük ile Erbil arasında kalan Türkmen kasabası Altunköprü, Birinci Körfez krizinde yaşanan olaylar üzerine meydana gelen otorite boşluğu yüzünden, gerçekten büyük bir faciaya sahne olmuştur. Bütün Türkmenleri yasa boğan bu faciadan önce, bölgede yaşanan olaylar şöyle gelişmiştir:” “ABD’nin ve ortaklarının Irak’a yaptıkları saldırılar sonucu, Irak ordusunun yer yer dağılarak çözülmesi üzerine, ülkenin bazı bölgelerinde boşluklar meydana gelmişti.

Böylece Saddam’a bağlı askerî güçlerin çoğu, başkent Bağdat’ta toplanmışlardı. Ülkede anarşi başlamış, kuzeyde Kürtler, güneyde de Şiiler ayaklanmışlardı. Başiboşluk ve arbede meydana gelmiş, güvenlik ve asayişten eser kalmamıştı. Her tarafta çarpışmaların sürmesi ve özellikle müttefiklerin saldırılarını Bağdat üzerine yoğunlaştırmalarından ötürü, Bağdat yönetimi, bütün güçlerini, başkente çekmeğe başlamıştı. Bağdat’ta Saddam yönetiminin düşme tehlikesinin artması üzerine, Kerkük bölgesindeki askerî ve sivil otoriteyi temsil eden güçler de Bağdat’a çekilmişlerdi.

1991 yılı Mart’ının ortalarına doğru durum son derece kritikti ve ayaklanmaların sınırları giderek genişliyordu. 18 Mart 1991 günü Kerkük, peşmergelerin¹³ işgaline uğradı. Hükümet güçleri şehri boşaltmışlardı. “Barzani ve Talabani’nin silahlı adamları” karşısında duracak asker ve polis gücü yoktu. Hiçbir engelle karşılaşmayan “Barzani ve Talabani’nin silahlı adamlarının ayaklanması işgale dönüştü. Böylece Kerkük’te, bir hafta süreyle yağma, kundaklama, yangın ve saldırılar yaşandı. Şehri alt üst eden “Barzani ve Talabani’nin silahlı adamları” önce Kerkük Nüfus Dairesi ile Tapu Dairesi’ni ve diğer

13 Peşmerge: Gerilla (özgürlük savaşçıları) demektir. Bu ifadeyi Barzani ve Talabani yıllarca aşiretlerindeki silahlı kişiler için kullanmıştır ve kullanılmaktadırlar. Bizim bu kelimenin (peşmerge) anlamını dikkate almadan ifade etmemiz doğru değildir. Zaman zaman bir birleri ile aşiretleri savaşa da Türkiye(!) nin diplomatik (!) girişimleri ile (özellikle Körfez Savaşı döneminde) “Barzani ve Talabani’nin silahlı adamları” arasında barış sağlanmıştır. Aynı zamanda da Türkiye tarafından silah desteği sağlanmış, PKK’ya karşı Türkiye’ye yardımcı olacakları düşünülerek bu silahlı kişilere hükümetlerimizce maaş da bağlanmıştır. Bu silahlı kişiler de PKK ile birlikte Mehmetçimizi şehit etmişlerdir.

resmî binaları ateşe verdi. Birçok sahipsiz ev, bina ve işyeri yağmalanarak talan edildi.

Yaşanan arbededen sonra Bağdat yönetimine bağlı ordu birlikleri, Türkmen beldeleri olan Tuzhurmatı, Tavuk ve Tuzhurmatı'yı top ateşine tutarak, Kerkük'e doğru yaklaştılar. Tank ve zırhlı birlikleri ile ordu, yolu üstündeki her yerleşim birimini ateş yağmuruna tutarak yaklaşıyordu. Bu yüzden Tuzhurmatı ve Tuzhurmatı'da birçok Türkmen canını kaybetmiş ve yüzlerce kişi yaralanmıştı. "Barzani ve Talabani'nin silahlı adamları", bunun üzerine 26 Mart 1991 tarihinde, şehri terk ederek kaçmağa başladılar. Bu arada yaklaşan ordu birliklerinin açtığı top ateşleri yüzünden, şehir halkı büyük panik yaşamış ve bazı Türkmen ailelerinin kuzeye Altunköprü ve Erbil'e doğru kaçışmağa başladıkları görülmüştür. 27 Mart tarihinde ordu birlikleri Kerkük'ü abluka altına alarak ağır top atışları ve hava desteği ile şehre girdiler.

Halkı Kerkük'ten sonra da kovalamağa devam eden askerî birlikler, Altunköprü'ye doğru yola devam ettiler. Böylece Altunköprü'de yaşayan ve buraya sığınan Türkmen kökenli sivil halkın hayatı da tehlikeye girmişti. Altunköprü kasabasını ele geçiren Irak ordusu, kaçan peşmergelere ulaşamayınca, bu sefer burada yaşayan Türkmenler ile Tuzhurmatı ve Kerkük'ten kaçan Türkmen gençlerini, gece vakti evlerden toplamağa başladılar. Saddam yönetimi, Körfez Savaşı sırasında ayaklanan Kürtlere duyduğu öfkenin acısını, Altunköprü'de yaşayan Türkmenlerden çıkarmağa çalışmıştır.

Altunköprü'ye giren birlikler, dışarda gördükleri herkese ateş açtıktan sonra evleri basmağa başlamışlardır. Bu arada evlerde çocuk, genç ve yaşlı ne kadar erkek varsa toplamışlardır. Hiçbir şeyden haberi olmadan toplanan bu kişiler. Ramazan ayı olmasından dolayı henüz oruçlarını açmamışlardı. Aralarında 8-10 yaşlarında çocukların da bulunduğu yüze yakın Türkmen alınıp götürülmüştü. Birçoğu ömrünün baharını henüz yaşamamış gencecik yaşlarda, bir kısmı üniversitede okuyan öğrenci olarak, Altunköprü'deki akrabalarının yanına misafirlige gelen kişilerdi. Suçlarının ne olduğunu, kendileri dahi bilmiyorlardı.

Toplanan bu kişilerin nereye götürüldükleri bilinmiyordu. Yakınları her tarafı arayıp sormuş olmalarına rağmen, toplatılanların akıbeti hakkında bilgi sahibi olamamışlardı. Ramazan bitmiş, bayram olmuştu. Gidenlerden haber yoktu. Bayramdan 15 gün sonra Dîbis kazasına yakın Kayabaşı olarak anılan yerde açılan bir çukurun

içinde üst üste yığılmış cesetler bulundu. Cesetler, koyun güden çobanlar tarafından tesadüfen bulunmuştu. Şehit aileleri bölgeye varınca korkunç manzarayla karşılaştılar.

Bunu haber alan ve kayıplarını arayan herkes, çukurun bulunduğu yere koşmuştur. Kokuşmuş olan cesetler tanınmaz hâle gelmişti. Bulunan cesetler elbiselerinden teşhis edilmişlerdi ve hepsi Altunköprü’den toplananlardı. Hepsı kurşuna dizildikten sonra açılan çukura atılmışlardı. Burada bulunan şehitlerin cesetleri alınarak, askerin kontrolü altında Altunköprü’nün Selahî semtinde toprağa verilmiştir. Hâkim tepede yer alan Altunköprü Şehitliği artık, Bağdat rejiminin insanlık ayıbı olarak, Türkmen toplumuna yapılan zulmü dile getiren bir anıtı simgeliyordu.

28 Mart 1991 tarihinde Altunköprü’de yaşanan Türkmen soykırımı, tarih takvimlerine düşen bir kara lekedir. Hiçbir şeyden haberi olmayan masum insanların şehit edilmesi, Irak’ta Türkmenlere karşı uygulanan mezalimin boyutunu gösteren korkunç bir örnektir. Saddam’ın vahşetini gösteren ve yüze yakın Türkmen gencinin kurşuna dizildiği bu faciada, henüz küçük yaşlarda bulunan ve ne olduğunu anlamayan Türkmen çocukları da can vermiştir. Baba ile çocuklarının bir arada kurşuna dizilmeleri, tarihte benzeri görülmemiş vahşet sahnelerini dile getirir. Şehit edilenler arasında, kasabanın Türkmen albinosu olan Haşim ve Kasım Mehmet Tevfik adlı iki kardeşin yer alması, acımasızlığın derecesini gösteren tüyler ürpertici bir örnektir. Önündeki bir metrelik mesafeyi göremeyen özürlü insanlara kıymayı mazur gösteren hiçbir gerekçe olamaz.

Aralarında Tuzhurmatılı, Kerküklü ve Altunköprülülerin de bulunduğu Türkmen şehitleri, hiç kuşkusuz o topraklarda bugüne kadar varlık gösteren Türkmenlerin mücadele bayrağı ve aziz hatırasıdır. Bu bakımdan şehitlerimizin aziz hatıraları önünde saygıyla eğiliyor ve onları rahmetle anıyoruz.

Ömer Öztürkmen’in Kerkük Güldestesi’nden Altunköprü şiiirini okuyalım:

Karış karış bu topraklar
Koca bir tarihi saklar
Yok olsun düşman ayaklar
Altunköprü Altunköprü

Türk diyenlere yol verdin
 Sen başıboş hür gezdin
 Yeter artık anlat derdin
 Altunköprü Altunköprü
 Ağlamasın altun taşın
 Bir gün coşar bu kardaşın
 Yükselecek elbet başın
 Altunköprü Altunköprü
 Akan su dile gelecek
 Seni Türk'e götürecekt
 Mert alnını öptürecek
 Altunköprü Altunköprü"¹⁴

Türkiye'de Yaşayan Irak Türkleri'nden Tepkiler

Bağdat yönetiminin Irak Türkleri'ne karşı giriştiği soykırımlar ve saldırılar, binlerce Türk'ün 1991 yılının Nisan ayı başlarında Türkiye ve İran sınırlarına kadar göç etmelerine yol açtı. Dağları binbir güçlüklerle aşan ve birçoğu yollarda telef olan Türklerden 17 bin kişiye yakını, Türkiye sınırlarında yağmur ve soğuk altında perişan oldu. Daha sonra Türkiye, Irak'tan kaçan Türk ve Kürt halklarına iltica hakkı verdi. Böylece 15 bine yakın Türk, Türkiye'nin Şemdinli, Yüksekova, Sivas, Kangal, Kayseri, Güneşli ve Halkalı bölgelerine yerleştirildi. 7 bine yakın Türk de İran'a sığındı.

Bu gelişmeler Türkiye'de yaşayan Irak Türkleri arasında, Bağdat yönetimine karşı büyük tepki duyulmasına yol açtı. Bunun üzerine 5 Nisan 1991 tarihinde bir grup Iraklı Türk, Irak'ın İstanbul Başkonsolosluğu önünde protesto gösterisi yaptı. Ancak, Başkonsolosluk binasından göstericilerin üzerine, otomatik silahlarla ateş açıldı. Bunun sonucunda göstericilerden biri olay yerinde, diğeri de kaldırıldığı hastanede hayatını kaybetti. Bir gösterici de ağır biçimde yaralandı. Olayın duyulması üzerine, Türk kamuoyu Irak yönetimine karşı büyük tepki gösterdi. Irak Başkonsolosluğu'nun yarattığı bu vahşet ve terör olaylarından dolayı Türk güvenlik güçleri, Irak'ın İstanbul Başkonsolosluğu'ndan, göstericilerin üzerine ateş açan katillerin teslimini istedi. Başkonsolosluk yetkililerinin katili teslim etmemeleri üzerine, güvenlik güçleri tarafından başkonsolosluk binası abluka altına

14 Suphi Saatçi, Hasretin Adı Kerkük, ötügen Yayınevi, İstanbul, 2004.

alınarak, giriş ve çıkışlar yasaklandı. Şehit düşen Necdet Esat Bakaloğlu (1959-5 Nisan 1991) ile Yılmaz Sait Hacıoğlu (23 Ocak 1961-5 Nisan 1991) için 9 Nisan 1991 tarihinde Fatih Camii'nde 4 bin kişinin katıldığı bir cenaze töreni yapıldı.¹⁵

Altunköprü'nün yaşadığı bu acıları yüreklerimize ve hafızalarımıza gömdükten sonra sabaha karşı Kerkük'e vardığımızda hasretiyle yandığımız bu diyarda uyumak ne mümkündü. Sebebi nedendir bilinmez Barzani'nin adamları kaçtığı halde şehrin girişinde devasa bir peşmerge(!) heykeli duruyordu. Irak bayrağını elinde tutan heykelin bayrak değiştirilerek yerinde bırakılmış olması ise hepimize ilginç gelmişti.

Kerkük'e varmadan gezimizin başlangıcında tarihi ve sosyolojik bir bakış çizmem gerektiğini düşünüyorum: daha önce Kerkük'ten Türkiye'ye gelen misafir öğretim üyesi, sanatçı yahut öğretim üyeleri olmuştu. Irak gezimizde de bu tip tanışmalar yaşamıştık. Arap, Kürt ve Türkmenlerden dostlar edindik. Türkmenler mazlum sürekli hakları gasp edilmiş Türklerdi. Kürtlerin hepsini teröre bulaşmış düşünmek mümkün değildi. PKK, PYD gibi terör örgütüne girmiş Kürtler olduğu gibi DAEŞ'e katılmış farklı Türk cumhuriyetlerinden Türkiye'den de dâhil ferdi katılmalar olmuştu. Bir Kürt PKK'ya veya PYD'ye katılmış birini sadece Kürt diye onaylayamadığı gibi bir Türk'te DA-EŞ'e katılmış Türk'ü onaylayamazdı. Kürtlerden rektör, dekan olmuş birçok akademisyenle konuştuk. Onları tabi ki bir Türk yahut Arap rektör yahut dekandan ayırmadık. Bu noktada her halkın mensuplarının diğer halklarla empati yapması gerektiğini hatırlatmak gerekiyor:

Türkiye'de dünyaya gelmiş Doğu yahut Güneydoğu Anadolu'da Gurmanç aşireti çocuğu olsaydım. Aidiyetim Türkiye cumhuriyeti olurdu. Üstelik Türkiye'deki aşiretlerin bir kısmı Gurmançanın farklı şivelerini konuşuyordu. Gurmançca da Irak'taki Sorani ve Gorani lehçelerinden farklı idi. Türkiye, Irak, İran ve Suriye'de birçok Türkmen aşireti Kürtleşmişti. Kürt kavramı da göçebeliği anlatan sosyolojik bir hayat tarzıydı. Asla ırkî bir kavram değildi. Türk Edebiyatında Gurmançca'ya ilk defa Yunus Emre'nin¹⁶ şiirlerini aktarmış bir kişi olarak Gurmançca'nın Doğu Anadolu Osmanlıcası diyebileceğimiz bir ağız farkı olduğu da anlaşılacaktır. Türkleri, Arapları ve Farsları sevmeyen

15 Suphi Saatçi, *Irak Türkmenleri*, ötüken Yayınevi, İstanbul, 2003.

16 Hilmi Özden (Hazırlayan), Gönül Kardeşliği ve Yunus Emre, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2015, s. 88-100.

Ahmed-î Hani, Mem-u Zini sadece Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerden oluşan bir divan şeklinde yazmıştır. Ve buna Gurmança demiştir. Osmanlı Türkçesine hâkim biri Mem-u Zini rahatlıkla anlayabilir. Dil konusunda söylenecek daha çok söz olmasına rağmen Türkiye’de vatandaşlık haklarından asla mahrum edilmemiş ve devletin en hassas görevlerine getirilmiş istisnasız her vatandaşının bu takdir hakkını Türk Devletine sunması gerekir.

Anadolu Ajansı 28.02.2019 tarihinde şunu duyurdu¹⁷:Cumhurbaşkanımızın söylediği gibi “Bu ülkeyi bölemeyecekler. Kürdistan Kuzey Irak’ta, çok seviyorlarsa oraya gitsinler. Benim ülkemde “Kürdistan” diye bir bölge yok” Türkiye’de Kürdistan kurma hayali olamaz. Fakat Cumhurbaşkanımızın çok seviyorlarsa Kuzey Irak’a gitsinler sözü ise maksadının dışına çekilebilir. Çünkü Kuzey Irak da Kürdistan değildir. Mesela Başkent denilen Erbil buram buram Türkmen kentidir.

Evet, Türkiye’de Kürdistan diye bölge yoktur. Anadolu doğusuyla, batısıyla, her yönüyle asırlardır tarihî kayıtlarda Türkmen Ülkesi/Türk Ülkesi olarak geçer. Fakat cumhurbaşkanımızın konuşmasındaki Kuzey Irak tanımı ise gelecek kuşaklar için sıkıntılar içerebilir. Çünkü Kuzey Irak öz be öz Türkmen yurtdur. Bu böyle de kalacaktır. İsterseniz Erbil’e yolunuz düşsün. Sözde Barzanistan’ın başkenti. Biz “Türk’üz Türkmen’iz” diyen binlerce insan ile yaşayan ve konuşan bir Türk tarihi var.

Şimdi de Kuzey Irak’ta doğmuş bir Kürt olsaydım tavrım nasıl olur diye empati yapamaya çalışacağım: şu an Barzani ve Talabani Devlet dairelerinde resimleri olan kişilerdir. Bu durum onların ve aşiretlerinin geçmişte yaptıkları cinayetleri inkâr etmemizi gerektirmez. Onlarda maalesef teröre bulaşmışlardır. Üstelik her Kürt şunu bilmelidir ki: Kuzey Irak’ta, Kuzey Suriye’de, Güneydoğu Anadolu’da ve İran’ın güneybatısında Kürdistan kurulamaz. Sadece BÜYÜK İSRAİL için hazırlık ve kukla devletçikler oluşturulur. Osmanlı toprakları üzerinde Doğu Anadolu’da aynı topraklar üzerinde hem Kürt hem Ermeni devletin kurulamayacağını; **Hacı Kadir Koyi (Kürt şairi)** şu dizelerle anlatıyordu: **“qasem be Quran/ Peydabe Ermenistan/ name yek le Kurdan” (Kuran’a ahd olsun / Hele kurulsun Ermenistan/ Kürtler’den tek kişi kalmaz).** Bugün de aynı ifadeleri Kürdistan iddialarına karşı kurulmak istenen Büyük İsrail durumunda tek bir Kürt, Türkmen ve Arap kalmayacaktır diye ifade edilmelidir.

Arap bedevilerinin ve Şeriflik iddiasındaki Şerif Hüseyin'in desteği ile Koca Osmanlı Devlet-i Âliyesi yıkıldıktan sonra bir tek Arap devleti hür olamamıştır. Filistin bunun yıllarca acısını çekmiş her karış toprağı İsrail'e dönüştürülmüştür. İslâm beldeleri için PKK, PYD ve DAESH gibi terör örgütleri ile Büyük İsrail'in vaat edilmiş topraklarına zemin hazırlanmaktadır. Kendisini özgürlük savaçısı diye tanıtanlar veya Avrupalılarca tanınanlar İsrail'i ihya İslam ümmetini imha etmektedirler. Orta doğudaki tüm terör olayları sadece İsrail'e yaramaktadır. İslam ümmeti ise mezhep çatışmaları ve sosyolojik hayat tarzları ile bir birine düşman kılınmaktadır. Lozan'da Musul-Kerkük'ü vermemek için büyük çaba sarf eden Türkiye temsilcisi İsmet Paşa "Kürtlerinde Turanî halklardan olduğunu" Batı kaynakları ile anlatmıştır. Fakat aşiret geleneği içinde nesep asabiyetinden kurtulamamış Kürtler ve Araplar yıllardır bunun hatasını hem çekmekte hem de Türkmenlere çekirtmektedirler. Kürtler kendi aralarında Sorani ve Gorani olarak silahlı çatışmalarda binlerce insanını kaybetmiştir. Kuzey Suriye'de ABD ve İsrail destekli YPG'nin terör faaliyetleri ile tüm halklar her gün ölümlerle pençeleşmektedir. Türkiye Cumhuriyetinde insanlar İbn-i Haldun'un sosyolojiye kazandırdı kavramlarla söylersek; "nesep asabiyeti" değil "sebepe asabiyeti" ile hareket etmektedirler. Bir ülkü beraberliğinde aidiyet şuurunda düğünü, derneği, camisi, mezarı bir ve bütün toplum olmanın, millet olmanın huzurunu yaşamaktadır. Irak ve Suriye'de Türkmenlerde asla nesep asabiyetlerini ön plana çıkarmamışlardır. Çünkü bu arkaik tarihsel gecikme içinde değerlendirebileceğimiz bir sosyolojik kabuldür. Sebepe asabiyetine dayalı demografik hileler ve vahşetler o coğrafyası daima huzursuz kılacaktır. Bir gün Irak ve Suriye'de "sebepe asabiyeti" "nesep asabiyetinin" önüne geçerse huzur ve barış gelecektir. Aksi halde dev adımlarla tahrif edilmiş Tevrat'ın sözleri ile İsrail menfur emellerine günbegün yaklaşacak ve ümmet uyanmazsa bunu gerçekleştirecektir. İslam ümmeti uyanırsa gözleri ve aklı ile gökleri ve yeri idrak edecektir. Böylece, gökteki hilal ve yıldız yeryüzüne kıyamete değin ebedi barışı sunacaktır. Bu satırların her birinin ise Ortadoğu'da yaşayan Türkmen, Kürt ve Araplara yazılmış birer dost mektubu olduğu gelecek yıllarda her fani gibi biz âlemden geçtikten sonra anlaşılacaktır.

"Şunu açık bir şekilde ifade etmek gerekir ki, Kürtler, Kürtçülük ideolojisi yaratılmadan önce kendilerini etnik olarak Türk/Oğuz soylu bilmişlerdir. Bunu o çağa kadar, bütün dünya da öyle bilmiştir. Batılıların, Türklüğü zaafa uğratmak maksadıyla Kürtleri ayrı bir millet olarak yapılandırmaya başlamaları ile her şey birden değişmiştir.

Batılı kaynaklarda Turanı olan Kürtler, bir hamle ile İran'ı yapmış, Kürtlerin de yaşadığı ve “**Türkmenia**” olarak kayıtlara geçen coğrafya, aniden **Kürdistana** dönüştürülmüştür. Yapılan çalışmalarda, sadece Türk/Oğuz kaynağından koparılmak için Kürtlerin etnik kökenleri. Antik Çağ'a kadar uzatılmış; Kürtler, süslü ve abartılı cümlelerle etki altına alınmak istenmiştir. Bu cümlelere göre, Turanî olan Kürtler, artık Ari ırktandı ve onlar binlerce yıldır bu coğrafyanın efendileri idiler. İnsanlığın ilk medeniyetlerini Kürtler, Mezopotamya'da kurmuşlardı ve daha bunlar gibi yüzlerce uydurma... Batılı araştırmacılar, tarihî ve bilimsel kökleri olsa dahi, hiçbir zaman Türk köken tezlerini görmemişlerdir. Bu arada Kürtçüler, Türk köken tezlerine şiddetle saldırmış, bilimsel olarak cevap veremedikleri tezleri ise, görmezden gelmişlerdir”¹⁸. “Burada “Madem Türklerle, Kürtler aynı Turanî” soydan geliyorlar ve kültür olarak da aynı kodları paylaşıyorlar, ortak adımız Kürt olamaz mı? Sorusu Kürt arkadaşlarımızın aklına gelebilir? Olamaz, Çünkü: Eğer tarihte, örneğin, Yenisey’de görülen Elegeş Yazıtı’nda geçen Kürt boyu, güçlü bir hale gelseydi ve bütün Türk boylarını kendi hükmü altında toplayıp Kürt ismini bütün boyların ortak adı haline getirseydi, elbette Kürt adı hepimizin ortak adı olurdu. Bunda da bir beis görülmezdi”¹⁹.

“Tarihî kayıtlarda ilk defa Kürt kelimesi, Yenisey’de görülen Elegeş mezar taşında geçer... Tarihî kayıtlarda, bir insan topluluğunu ifade etmek için “Kürt” kelimesinin, ilk kez Elegeş yazıtında geçtiği tespit edilmiştir. Kürt tarihi için önemi de budur. Yenisey’in kollarından biri olan Ulu-Kem çayına soldan karışan Elegeş suyunun sol kıyısında 1888 yılında bulunan bu mezar taşı “Elegeş Mezar Taşı” olarak bilinmektedir. Yenisey Nehri’nin kıyılarına dikilmiş 32 mezar taşında, Göktürk yazısının eski biçimi olan Yenisey yazısı kullanılmıştır. Orhun Yazıtları’ndan (650 yılından) önce, M.S. 550-600 yılları arasında dikildiği tahmin edilen bu taşlardan biri de “Kürt İlhanı Alp Urungu” adına dikilmiştir. Bu mezar taşı 1891 yılında Klements tarafından incelenmiş ve kopyalanmıştır. 1892 yılında da Oşurkov, yazıtın estampajını çıkartıp Radloff’a vermiştir. Elegeş yazıtı, 1915’le Adriyanov tarafından Minusinks Müzesi’ne getirtilmiş ve 19 numara ile kaydedilmiştir Aynı vadide, üç küçük yazıt daha bulunduğu için D. D. Vasilyev bunu “1. Elegeş Yazıtı” olarak adlandırmıştır. Bu yazıt, Rus bilim insanı Wilhelm Radloff, Danimarkalı Wilhelm Ludwig Peter

18 Ali Rıza Özdemir, 101 Soruda Kürtler, Altınpost Yayınları, 2012, Ankara, s. 73.

19 Ali Rıza Özdemir, a. g. e., s. 73.

Thomson ve daha sonra Prof. Dr. Hüseyin Namık Orkun tarafından okunmuştur. Mezar taşındaki bu metnin günümüz Türkçesi ile Hüseyin Namık Orkun tarafından okunuşu şöyledir: “1 - akrabamdan, okluğumdan, ayaklı atımdan (?). nafiye: avam halkımdan ayrıldım, nafiye. 2-dört ayaklı yılmım, sekiz ayaklı mallarım (olduğundan) kederim yok idi. 3-(işte) keder bana çabucak erişti: öldüm ne çare; sizlere feda olayım. 4-... beride... kılınıp ayrılalım... bars yılında er 5-ülkem uğrunda asker olup adamlarım ayak kabım yok... Aç (olduğunu) bildikte bir (tane) verdiğimde sekiz adam er idim... 6- avam halkım iltihak edin. Ülke türesini terk etmeyin, ne çare; siz, ülkem, hanım. 7-Urungu Körüğ Tok hâkim terkine (?) hanım beğ olduğum için ben er 8- **Kürt elinin hanı Alp Urungu** altunlu okumu bağladım belde ülkem. Otuz dokuz yaşında. 9-hanım! Elime, sizlere ne çare: doymadım hanım, elime ne çare: ayrıldım. 10- mavi semada güneş, ay azdım, ne çare: sizlerimden ayrıldım. 11 - yüz adam. Akrabam nâfiz (?) olduğu için yüz adam elli öküze hücum ettiği için 12- kuyda prensesimden, sizlerden, ne çare, özde oğlum sizlerimden ayrıldım”. **Bu belge, M.S. 550-600 yıllarında Yenisey Nehri boylarında/başlarında Türkçe konuşan ve Türkçe yazan, Türk soylu bir Kürt topluluğunun varlığını haberdar etmektedir**”²⁰.

Tarih boyunca Kürt isimli topluluklar, tamamen Türklerin yaşadığı coğrafyada ve Türk boyları arasında görülmüştür. Orta Doğu’da Arap akınları ile görülen Kürtler hariç, diğer Kürt isimli toplulukların Türklüğünde ve Türk ismini kullandıkları hususunda, en küçük bir şüphe yoktur. Sibirya’da veya Macaristan’da Kürt isimli toplulukların varlığını nasıl izah edebiliriz yoksa? Türk ismi, tarihin bize verdiği tek ortak isimdir. Bir günün değil, binlerce yılın mirasıdır. Türk ismi, tarih boyunca aynı soydan gelen, aynı kültürü paylaşan ve aşağı yukarı aynı dili konuşan bütün halkların ortak adı olmuştur. Geçmişten günümüze kadar, yaklaşık olarak 23 bin topluluk “Türk” ortak adını kullanmıştır. Bu isim; bir icat, bir uydurma veya yaratma değil, tarihin verdiği köklü bir isimdir. Şimdi, binlerce yıldır “Türk” ortak adını kullanmış 23 bin topluluğu, durup dururken “Kürt” ortak adı altında toplamanın akılla izah edilebilir bir yönü var mıdır? Belki de bu soruya en iyi cevabı Prof. Dr. Hüseyin Namık Orkun’un şu sözünde aramak gerekir: “*Türk, mukaddes soyumuzun ebedî adıdır*”²¹ Kürtleri Ari ırk(?) teziyle aldatmaya çalışanlara ise Alev Alat-

20 Ali Rıza Özdemir, a. g. e. s. 53-54.

21 Ali Rıza Özdemir, a. g. e. S.188.

lının “**Ben Bir Kürt Aydını Olsaydım**” başlıklı makalesi ile cevap vermek gerekir:

“Ben bir Kürt aydını olsaydım, kendimi parçası hissettiğim halkın bütününe tanımaya adardım. Tanıma sürecine mutlaka bizzat kendimi tanımaktan başlar, aidiyet duygumun dayanaklarını acımasızca irdelerdim Kendime dair keşfettiğim ilk özellik, pek muhtemeldir ki “Kürtçe” konuşuyor olmam olurdu. Kimliğime ilişkin bu değerli ipucunun izini sürer, Kürtçeyi “*İndo-Avrupa dil ailesinin, İndo-İran dalının İran dilleri alt grubu*’na yerleştiren Batılı dilbilimcilerin eserlerim irdelerdim. Ben bir Kürt aydını olsaydım, irdelediğim dilbilimcilerinin anadilim altında tasnif ettikleri “İndo-Avrupa dili” sınıfının ideolojik bir “varsayım”dan ibaret olduğunu, böyle bir dilin varlığına ilişkin hiçbir bilimsel verinin bulunmadığını keşfetmekten büyük rahatsızlık duyardım. Rahatsızlığım, “İndo-Avrupa dili” konuştukları varsayılan “Aryen” kavimlerinin bizzat kendilerinin de ideolojik bir kurmacadan ibaret olduklarını keşfettiğimde daha da artar; “İlk İndo-Avrupa dili” ve “Aryen kavimleri” icatlarının arkasında 19. yüzyıl İngilizlerini gördüğümde teyakkuza geçerdim. Bir Kürt aydını olsaydım, halkımın 19. yüzyıla ve İngilizlere ilişkin deneyimleri, beni “emperyalizm”e karşı mutlaka uyarır; araştırmamı derinleştirmeye sevk ederdi. Az biraz daha irdelediğimde, “Aryen” kelimesini, Sanskritçe’den türetilip, Avrupa dillerine salanların da onlar olduklarını öğrenirdim. Ben bir Kürt aydını olsaydım, halkımın Batının gündemine Mezopotamya’da petrol bulunmasından çok daha önce, dini nedenlerle girdiğini, 1800’lü yılların daha ilk yarısında “*Havari-lerin ruhlarıyla donanmış, İsa’nın aşkı uğruna dünya nimetlerini terk etmiş*” misyonerlerin “o vahşi dağlar” dedikleri topraklarıma İsa’nın “haçını yerleştirmek” için geldiklerini hatırlardım.²²”

Bu düşüncelerle Kerkük şehrine girerken hepimiz petrol kokan havayı teneffüs ediyorduk. Sağ tarafta “**Baba Gürgür**”ün alevleri geceyi aydınlatıyordu. 15. Ekim 1927’de bu sahada petrole ulaşılmış; o gün bugündür Avrupalı şirketler buradan ayrılmamışlar. Yani acımasız vahşi kapitalizm ve emperyalizm her haliyle Türk yurtlarından ellerini yıllardır çekmemişti. Daha sonra şahit olacağımız petrol cenneti bu şehirde yol kenarlarında bidon içerisinde karaborsa benzin satıldığına da şahit olmuştuk. Emperyalistler varlık içinde yokluk

22 Ali Rıza Özdemir, a. g. e., s48-49.

çektiriyorlardı. Yılmaz Hasasu'nun "Gördüğüm Kerkük" yazısında 2017 yılında şunları not etmiş: "Babagürgür ateşi yine yanıyor. Değişen bir şey yok. Anlaşılan böyle yanması, değerlendirilmesinden daha kolay. Kerkük'te petrol bulunalı, şehir planlamalarında şehrin kuzey kısmı, petrol araştırma sahası olup her türlü yapılanmaya karşı yasaklı bölge idi. Gel gör ki bu bölgelerde yapılaşma almış başını yürümüş, belediye de her türlü altyapı hizmetini götürmüş onlara!"²³

Otele vardığımızda hava çoktan aydınlanmış kahvaltıya otel müşterileri inmeye başlamıştı. 1. 2. 2019 Cuma günü Behiye camisinde cuma namazını eda edip Üniversite Rektörlüğünü ziyaret edeceğiz. Caminin hazırlık odasında oturup biraz sohbet ediyoruz. İmam hutbede Arapça ve Türkçe hitap ediyor. Konuşması sırasında idarecilerin yaptığı yanlışları anlatıyor ve tenkit ediyordu.

Namaz sonrası imam ve cemaatten bazı arkadaşlarla fotoğraf çekiyor ve üniversiteye gitmek üzere ayrılıyor. Normalde cumaları üniversite kapalı olduğu halde rektörlük Türkiye'den gelmiş biz misafirler için bir farklılık oluşturacak. Rektör Prof. Dr. Abbas Hassan Taqi başkanlığındaki heyetle güzel Kerkük yemeklerinden oluşan bir ziyafetten sonra rektörlüğe geçiyoruz. Üniversite Kampüs girişinde, çocukluğumuzda öğrendiğimiz ve sık sık tekrarladığımız bir ayet yazılı idi:

"De ki: Rabbim ilmimi artır".

Üniversitede; İnsani Bilimler, Hemşirelik, Bilim, Mühendislik, Tıp, Ziraat, Ekonomi ve Yönetim, Veterinerlik, Spor Bilimleri, Dış Hekimliği, Güzel Sanatlar, Bilgisayar Teknolojileri gibi fakülteler bulunmakta idi.

Üniversite Senato toplantı salonunda **Heyet başkanımız Op. Dr. Aydın Beyatlı'nın Konya'da 180 Iraklı doktora sağlanan eğitim ve öğrenci kontenjanlarından** bahsetti. Rektör Beyin üniversiteyi tanıtım konuşmasıyla beraber diğer katılımcılar da düşüncelerini ifade ettiler.

O gün akşama kadar geçen yoğun görüşmelerden ve ziyafetlerden sonra bir ara soluklanmak üzere Musalla kahvehanesine gidiyoruz. Buranın duvarları Kerküklü Türk (Türkmenler) şehitlerin, sanatçıların, kabadayılardan fotoğrafları ile kaplanmış. Radyoda Abdurrahman Kızılay'ın Türküleri çalıyor, nargile ve sigara dumanları arasında çaylar içiliyordu. Kerkük ve Urfa havalarının bir birini hatırlattığını bilmeyen yoktur. Kerküklüler ve Urfalılar eski bir efsaneye göre "dayı-yeğen"

23 Yılmaz Hasasu, "Gördüğüm Kerkük", Kardeşlik Dergisi, 2017, sayı, 714. s. 12.

imişler. Kimin dayı kimin yeğen olduğu tartışılır her iki şehir kendisinin dayı olduğunu söylemiş. Sonra şöyle bir çözüm bulunmuş; hangisi yaşça büyük ise o dayı diğeri yeğen olsun demişler²⁴.

Heyetimizdeki arkadaşlar çayı tercih ederken bazılarımız yeşil çay ikramına hayır dememişti. Kahvenin gençleri o sırada içeri geçmiş; kupa oyunu oynuyordu. Oyunun özelliği 11 kupa ile oynanmasıydı. Lokumla tepsie (küçük sini) yapıştırılmış kupalarının birinin içinde boncuk vardı ve onun bulunması isteniyordu. Gençler kolaylıkla bulabiliyor yahut az yanılıyorlardı.

Kendisine has bir oyun tarzı olan Sini Zarf, diğer oyunlardan farkı olarak karşı tarafın gözlerini, hareketlerini okumakla da çözülmeye çalışılır. Sini Zarf Oyunu'nda kullanılan malzemeler: 1 adet metal tepsi (Bu oyuna özel olarak yapılır, orta kısmının çukur olması gerekir) 11 adet Zarf (Kupa-Sarı bakırdan yapılır) 1 Adet Boncuk veya Hiskif (Terzi yüksüğü) Lokum (Zarfların sabit durabilmesi için tepsinin etrafına şeker tozu yüksek lokum sürülür) Büyüklüğü en az 2 metre olan 1 adet kumaş perde (Boncuk saklandığında saklayan kişinin üstüne örtülür, böylece boncuk rahatça saklanabilir.)

Sini Zarf Oyunu'nun kuralları: Oyun iki takım arasında oynanır. Her takımda en az 3, en fazla 4'er oyuncu bulunur. Bu oyunculardan biri "usta", sağ ve solunda oturanlar da yardımcıları olur. Oyuna hangi takımın başlayacağını belirlemek için boncuk veya yüksük saklanır, bunun da farklı yöntemleri vardır. Boncuk ya avuç içinde ya da tepsideki zarflardan birinin altında saklanır. Sonra da karşı tarafa "Hangisinde?" diye sorulur. Karşı taraf bilirse oyuna başlar. Öte yandan boncuk tepsi içerisindeki 4 zarftan birinin altına saklanır, yani karşı tarafa 4 seçenek sunulur ve birini seçebilir. Ayrıca ay-yıldız şeklinde saklama seçeneği de var. Tepsideki zarflara ay-yıldız şekli verilir ve boncuk ya ay bölümünde ya da yıldız bölümünde saklanır. Karşı taraf da iki bölümden birini seçer. Kupalar tepsinin dört bir yanına, lokumun sürüldüğü yere eşit aralıklı bir şekilde dizilir ve bu 11 kupadan birinin altına boncuk yerleştirilir. Boncuğu saklayan takımın ustası "bad" diyerek perdeyi açtırır ve tepsiyi avuçları içerisinde döndürüp karşı tarafın sahasına atar. Boncuğu bulmaya çalışan kişinin 2 gül vurma hakkı var (2 seçim yapma hakkı var), 2 gül vurma ile boncuğu bulamazsa, mecburen zarfları teker teker vurarak açar.

24 izzettin Kerkük, Kerkük Hatıralarım, (Hazırlayan: Suphi Saatçi), Kerkük Vakfı, İstanbul, 2017, s.143.

Bulduğu zaman kalan zarflar sayılır ve vurulan 2 gül de eklenerek karşı tarafın hanesine yazılır. 2 gülü aynı anda veya belli aralıklarla vurma hakkı var. Ayrıca 2 seçim hakkının yanında bir seçim hakkı daha oluyor ona da “gübah” deniyor. Gübah dediği zaman boncuğu bulursa 11 yerine 3 sayı yazılır, bu Erbil’de oynanan oyunlar için geçerli. Kerkük’te gübah yerine “iki” derler. Bunu dediğinde boncuğu bulursa 11 yerine 2 sayı yazılır. 101 sayı veren taraf oyunu kaybeder ve tepsi karşı tarafa gider. Oyuncu gül vurduğu zaman boncuğu bulursa çok sevinir. Sevinen taraf sevincini tepsiyi yere vurarak ya da kalkıp oynayarak belli eder. Oyun sırasında şarkı ve hoyratlar da söylenir. Sini Zarf ne zaman oynanır? Türkmenlerin milli bir oyunu olan Sini Zarf sadece Ramazan ayında oynanır. Ramazan gecelerinin vazgeçilmezi olan oyun için insanlar Kerkük’ten Erbil’e, Erbil’den Altunköprü’ye ve tam tersi şekilde farklı şekilde gidip-gelen insanlar takımlar halinde birbiriyle oynar. İftardan sonra yola çıkan takımlar sahura kadar bu oyuna devam eder, sonra sahurlarını yapıp geldikleri kentlere geri dönerler²⁵.

Somut Olmayan Kültürel Miras envanterimiz arasında Anadolu’da da yüzük oyunu gibi benzerleri olan bir oyundu. Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ “**Somut Olmayan Kültürel Miras**” ı bir konferansında²⁶ şu şekilde tanımlamıştı. Aile büyüklerinden gençlere, küçüklere nesiller boyu aktarılan uygulamalardır. Kahveden otele gitmeden Aydın Beyatlı ağabeyin birkaç ziyaret daha yapmamız gerekir demesi ile çok önemli sohbetlere kapı açılıyordu.

Kerküklü Türklerin kültürlerini ve siyasi varlıklarını korumaları öncelikle demografik yapıda yıllardır oynanan oyunların fark edilmesi idi. Bunun bir benzeri şimdi Türkiye topraklarında oynanıyordu. **Merhamet gösterisi altında bugünlerde göçlerle Araplaştırılan Türkiye’nin sonu da Irak Türklerinin yaşadıklarının benzerlerine gebedir. Irak Türkleri’nin merhamet duygularının sömürüsü gün gelmiş onları azınlık durumuna düşürmüş kendi evlerinde kiracı oluvermişlerdi. Onun için bu satırlar kabul yahut inkâr edilsin hem Türkiye hem de dünya Türklüğünü ilgilendirmektedir. Doğu Türkistan’dan Irak, Suriye ve Balkanlara kadar nasıl gün be gün demografik yapı ile oynanmıştır. Şimdi tekrar Irak Türkleri’nin yaşadığı nüfus hilelerini birlikte takip edelim ve bilelim. Bir**

25 Kaynak Kişi: Zeynel Abidin Kehye.

26 Somut Olmayan Kültürel Miras ve Medya, 28.11.2018, ESOGÜ

gün kapımız aniden çalınıp “**dağdan gelip bağdakini kovarmış**” misali yavuz hırsızla karşılaşınca hiç şaşırmayalım. Kiliş’te Hatay’da referandum yapıldığında Türk milleti azınlık denilecektir. **Kerkük ve tüm Türkmeneli yani kadim Türk yurdunda nasıl oluyor da Türklerin azınlık olduğu öne sürülüyordu? Ne acıdır ki Kürdistan denilebiliyordu. Gelin hep birlikte önce gerçekleri ve sonra oynanan hileleri yıl be yıl takip edelim:**

1847 Osmanlı-İran antlaşmasının yürürlüğe konulması için yerinde incelemeler yapmak üzere teşkil edilen uluslararası bir komisyonda görev yapan Mehmed Hurşid Paşa, Padişah’a sunulmak üzere, 1849 yılında kaleme aldığı resmî raporunda, “Erbil ve Kerkük kasabaları ahalilerinin Türkçe konuştuklarını, civarlarındaki Kürt ve Araplardan dolayı da Kürtçe ve Arapça bildiklerini” yazmaktadır²⁷. Raporunun geneline bakıldığında, bölgedeki bütün gurupların etnik özelliklerini vurgulayan Mehmed Hurşid Paşa, bu iki bölgede halkın Türkçe konuştuğunu belirttikten sonra, Kürt ve Arap ahaliden hiç söz etmemesi, bu iki kentin dâhilinde 19. yüzyılın yarısında bile henüz Kürt ve Arap yerleşik nüfusun bulunmadığını göstermektedir²⁸. 1820 tarihinde Kerkük’ten geçen İran kökenli bir görevlinin anlattıklarına göre, Kerkük halkının çoğunluğunu Yeniçeri Türkleri oluşturuyordu²⁹.

1890’lı yıllarda Duyun-i Umumiye müfettişi olarak bölgeye gelen Fransız Vital Cuinet, “Le Turquie D’Asia” isimli eserinde, Kerkük şehrinin nüfusunu 30 bin olarak verirken, bu nüfusun 28 bininin Türkmen olduğunu belirtmektedir³⁰. Rus araştırmacı Vladimir F.Minorsky “Türkmenler; Telafer, Erbil, Altunköprü, Kerkük, Tuzhurmatu, Tavuk, Tuzhurmatu, Kifri ve Karatepe gibi şehir ve kasabalarda ve Musul bölgesinin güneyinden geçen tarihi “İpek Yolu” denilen yol üzerindeki bölgede çoğunluğu teşkil etmektedirler.”³¹

27 Metin Kopar, Bir Türkmen Şehri Kerkük, T.C. Türk İşbirliği ve Kalkınma İdareleri Başkanlığı, Türk International Cooperation and Development Agency, Avrasya Etüdları 36/2009-2 (113-136), İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. 2, TTK, Ankara, 1973, s.3 03.

28 Metin Kopar, a. g. m. “1894 senesinde Erbil, Salahiye, Köysancak, Ravendüz, Raniye kazaları Kerkük Livasına bağlı olarak varlıklarını devam ediyorlardı.” (Hicri 1312 tarihli Salname: Vilayet-i Musul, Musul, 1312, s. 298.)

29 Metin Kopar, a. g. m. Sinan Marufoğlu, *Osmanlı Dönemi’nde Kuzey Irak (1831-1914)*, Eren Yayınları, İstanbul, 1998, s.62.

30 Ali Kerküklü, Türk Diyarı Kerkük Elden Gidiyor, Yeniçağ Gazetesi’nin 29 Mart 2017. Mahir Nakip, Kerkük’ün Kimliği, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007.

31 Ali Kerküklü, a. g. m. Raşit Kısacık, ABD’den Kürtlere Bir Demet Kerkük, Truva

1891 Salnamesine göre Kerkük, altı kaza ve beş nahiyeden oluşmaktaydı. Merkezin toplam 4630 hanesi bulunmaktaydı. Tarih araştırmacılarının genel olarak bir haneyi 5 kişi kabul ettiklerini dikkate aldığımızda; toplam nüfus 23.150 kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aynı salnamede bu nüfus etnik bir tasnife tabii tutulmamakla birlikte, Kerkük'te başta Türkçe olmak üzere Kürtçe ve Arapça konuşulduğu ifade edilmektedir³². Aynı bilgi 1892–1893 yılındaki Salname'de de mevcuttur³³. Salnamelerde ilk sıranın Türkçeye verilmesi şüphesiz ahalinin önemli bir kısmının Türk olmasından ileri gelmektedir³⁴. 1894 yılı Kerkük Salnamesi'nde Kerkük için verilen toplam nüfus 29.140 kişidir. Kentte 1200 gayrimüslim, 3000 civarında da yabancıların yaşadığını belirten bu kaynağa göre, “şehrin geneli Türk ve Türkçe konuşan” halktan meydana geldiği de özellikle vurgulanmaktadır. Ayrıca Ağalık, Meydan, Çay, Çukur, Avcı, Ahi Hüseyin vs. gibi birçok Türk mahallesinin de ismi verilmektedir³⁵. Yine aynı kaynağa göre, Kerkük civarında her biri iki yüz haneden oluşan İs'in, Beşir, Tuzhurmatu gibi büyük Türk köyleri bulunmaktadır. Dolayısıyla yukarıda verilen bilgiler ve 1894 yılı Salnamesi'nde Kerkük'te yabancı olarak bir miktar Arap ve Kürt ile biraz İranlının varlığından söz etmesi, geri kalan nüfusun tamamının Türk olduğunu ispatlamaktadır. Bu Salnamede şehirde mevcut olan Arap, Kürt ve Acemler ise “Yabancı” kategorisinde sayılmıştır. 1894 yılı Kerkük Salnamesi'nde Kerkük şehrinde 12.461 Müslüman, 229 Keldani, 381 Musevi olmak üzere 13.071 erkek nüfus vardır. Buna bir misli kadın, en az üç bin yabancı ilave olunursa şehrin toplam nüfusu 29.140 civarındadır³⁶. 1907 tarihli Musul Vilayeti Salnamesi'ne göre; Musul Vilayeti, Musul, Kerkük ve Süleymaniye Sancaklarından oluşmaktadır. Bu salnamede; “Kerkük şehrinde 26.510 Müslüman, 432 Keldani ve 463 Musevî olmak üzere 27.405 erkek nüfus var ise de buna bir o kadar kadın nüfus da ilave edilirse, en az üç bin yabancıların da bulunduğu tahmin edilen şehirde toplam nüfusu 57.810'a ulaşır. Kerkük'te 1 hükümet konağı, 1 redif deposu,

Yayıncılık, İstanbul, 2007.

32 Metin Kopar, a. g. m. *Hicri 1308 tarihli Salnâme: Vilayet-i Musul*, Musul, 1308, s. 139.

33 Metin Kopar, a. g. m. *Hicri 1310 tarihli Salnâme: Vilayet-i Musul*, Musul, 1310, s. 257.

34 Metin Kopar, a. g. m. *Hicri 1312 tarihli Salnâme: Vilayet-i Musul*, Musul, 1312, s. 298-299.

35 Metin Kopar, a. g. m. *Hicri 1312 tarihli Salnâme: Vilayet-i Musul*, Musul, 1312, s. 298-299.

36 Metin Kopar, a. g. m. *Age*, s. 298-299.

11 karakolhane, 1 telgrafhane, 1 kale, 36 cami ve mescit, 7 medrese, 15 tekke ve zaviye, 12 han, 8 hamam, 1282 dükkân ve mağaza, 5000 ev, 15 erkek mektebi, 1 iptidai mektebi, 1 rüştiye mektebi, 12 fırın, 15 su değirmeni, gayet geniş ve emsali nadir olan 1 Kayseriye (kapalı-çarşı), 3 kilise, 1 sinagog, 2 eczane, 1 bedesten, 1 hastane, 20 kumaş ve destgahı vardır. Kerkük şehri, Kale, Karşıyaka ve Korya adlarıyla üç semtten oluşur.

Bu üç semtte 14 mahalle vardır. Şehrin ahalisi umumiyetle Türk olup, Türkçe konuşurlar. Yabancılar olarak Kürt, Arap ve az miktarda İranlı bulunur³⁷. Kerkük'ün nüfus ve sosyo-kültürel yapı olarak bir Türk şehri hüviyetini taşıdığı ve şehir ahalisinin de büyük oranda Türklerden müteşekkil olduğu belirtilmiştir³⁸. Osmanlı idaresi nezdinde Musul Konsolos Yardımcısı Wikie Young, 5 Nisan 1910 tarihinde, yani neredeyse 100 yıl önce Kerkük şehrinde 40.000 kişinin yaşadığını, 2500 kişinin Yahudi, 650 kişinin Hristiyan olduğunu ve geriye kalan 37.000 kişinin Türkmen olduğunu ifade etmektedir³⁹. 1910'lu yıllarda bölgede seyahat etmiş olan Soane, "Kerkük, Türkmenleri ile meşhurdur ve Kerkük'teki güçlü Türk idaresi, Türkçe konuşan Kerkük ahalisinin varlığına dayanır" dedikten sonra, Kerkük'ün güney ve batısında göçebe Arapların ve doğusunda ise Hemvend Kürtlerinin yaşadığını belirtmektedir⁴⁰. 1910 yılında Musul vilayeti hakkında son kez hazırlanan salnamede Kerkük'ün etnik yapısı şöyle dile getirilmektedir. "...Sekene-i beldenin kısmı dahi Arap ve Kürt ve Keldani ve İsraili olup, Türkler ekseriyetle Arabî ve Kürdî bildikleri gibi diğerleri dahi suret-i umumiye Türkçe tekellüm ederler..."⁴¹

37 Metin Kopar, a. g. m. "Ahali-yi şehir umumiyetle Türk olup, Türkçe tekellüm ederler. Gureba olarak bir hayli miktar Arap ve Kürt ile kalîlül -miktâr İranî bulunur." *Musul Vilayeti Salnamesi*, 1907, s. 212-213.

38 Metin Kopar, a. g. m. "1910 senesine ait olan bir konsolosluk raporunda, Kerkük'ün 40 bin olan Müslüman nüfusunun hemen tamamının Türkmenlerden oluştuğu ve şehirde bunun haricinde sadece 2500 Musevî, 630 Hristiyan ve Talâbânî aşiretine mensup 2 bin Kürt'ün bulunduğu kaydedilmiştir. Ayrıca şehirde konuşulan dil de Türkçedir." (Davut Hut, *Musul Vilayeti'nin İdari, İktisadi ve Sosyal Yapısı (1864-1909)*, İstanbul, 2006, s. 340. -Basılmamış Doktora Tezi-)

39 Metin Kopar, a. g. m. Erşat Hürmüzlü, "Kerkük'ün Türkmen Kimliği", *Global Strateji*, S. 1, İlkbahar 2005, s. 104.

40 Metin Kopar, a. g. m. E. B. Soane, *To Mesopotamia and Kurdistan in Disguise*, London, 1912, s. 120.

41 Metin Kopar, a. g. m. Mahir Nakip, *Kerkük'ün Kimliği*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 192.

Matrakçı'nın yazma eseri Beyan-ı Menazıl-i
Sefer-i Irakeyn'den Altunköprü'nün minyatürü

Altunköprü Şehitliği

Baba Gürgür

Cuma namazı öncesi sohbet

Kerkük Behiye Camii

Cumadan sonra Heyet ve Cami Görevlileri

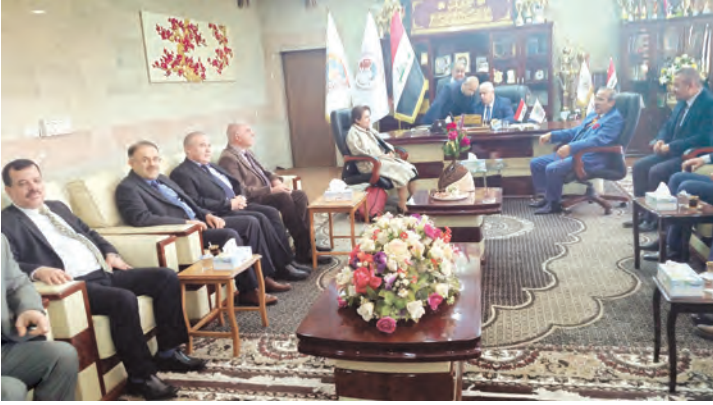
Kerkük'te İlk Öğle yemeği

Kerkük sofrasından görüntüler

Sofrada bir ekmek çeşidi

Heyet ve Kerkük Üniversitesi Rektörünü ziyaret

Kerkük Rektörlük Girişi

Kerkük Üniversitesi Öğrencileri

Kerkük Üniversite yerleşkesinden bir görüntü

Kerkük Üniversitesi

Kerkük Üniversitesi Öğrenci Yurdu

Kerkük Üniversitesi Öğrencileri Geleneksel kutlama yemeği

Kerkük Üniversitesi Öğrencileri laboratuvarında

Kerkük Üniversitesi Öğrencileri

Kerkük Üniversitesi Öğrencileri Spor Ödülleri

Kerkük Üniversitesi Öğrencileri Gezici sağlık Hizmetleri

Kerkük Üniversitesi Öğrencileri Kan Bağışı Hizmetleri

Kerkük Üniversitesi Öğrencileri Laboratuvar Çalışmaları

Kerkük Üniversitesi mikroskopta çalışan bir öğrenci

Kerkük Üniversitesi girişinde “De ki: Rabbim ilmimi artır” ayeti

Kerkük Üniversitesi Öğrencileri Laboratuvar Çalışmaları

Kerkük Üniversitesi Öğrencileri Ziraat Çalışmaları

Kerkük Üniversitesi Öğrencileri Anatomi Dersi

Kerkük Üniversitesi Rektörü ve
Prof. Dr. Filiz Yavuz

Kerkük Üniversitesi Rektörü ve
Hilmi Özden

Heyetimiz Kahvehanede

Kahvehaneden Fotoğraflar

Kahvehaneden Fotoğraflar

Heyetimiz Kahvehanede

Kerkük Üniversitesi Rektörü ve Adil Beyatlı

Kerkük Üniversitesi Rektörü, Personeli ve Türkiye Heyeti

Sini Oyunu

Kahvehanede Kerküklü gençler ve Sini Oyunu

Türkmenlerin Millî Oyunu: Sini, zarf

(Kaynak Kişi: Zeynel Abidin Kehye)

Aynı şekilde, 1919-1925 yılları arasında bölgede bulunan ve kalemeye aldığı kitabı Bölge tarihi için yaygın bir referans olarak kullanılan C. J. Edmonds da, Kerkük'ün o tarihlerdeki muhtemel nüfusunu 25.000 olarak zikrettikten sonra, çoğunluğunun Türkmen olduğunu belirtmektedir⁴². “Kürdistan’da İki Yıl” kitabının sahibi olan D.R. Hay, 1918-1920 yılları arasında siyasi bir memur olarak Irak’ta yaşamıştır. Hay’ın tespitlerine göre Küçük Zap’ın güneyinde en önemli iki şehir Kerkük ve Süleymaniye olup, Kerkük ve Erbil’de çoğunlukta Türkmenler yaşarken Süleymaniye’de de Kürtler yaşamaktadır. Bu konuda şu ayrıntıları verir: “Musul’un Dicle kıyılarında başlayarak, Erbil, Altınköprü, Kerkük, Kifri, Kızırabat ve Mendele’ye kadar uzanan hatta yaşayan halkın Türkçe konuştuğunu görürüz. Bu hat Kürt bölgelerini Arap bölgelerinden ayıran hattır. Kerkük, bu Türk nüfusunun ana merkezini oluşturur. Bunların Birinci Dünya Savaşı’ndan önceki nüfusu 30.000’dir. Etrafındaki köylerde de Türkçe konuşulmaktadır. Hâlbuki diğer köylerde Kürtler ve Araplar yaşar. Kendini bazen Türkmen olarak tanıtan buradaki halk, kendilerini Osman Oğullarından saymazlar. Bu görüş net olmamakla beraber, şüphe yok ki bunlar Selçuklular zamanında kalmışlardır. Selçuklular Türk’tür. XI ve XII. asırlarda Orta Asya’dan koparak ve Bilâd Mâ Beyn’el-Nehreyn’i (iki nehir arasındaki ülkeler) aşarak gelmişler ve Irak’ta devletlerini kurmuşlardır. Sonra Osmanlılar yönetimine girmişlerdir⁴³.”

Mustafa Kemal Paşa tarafından 1 Mayıs 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki tarihi konuşmasında; “Hep kabul ettiğimiz esaslardan birisi ve belki birincisi olan hudut meselesi tayin

42 Metin Kopar, a. g. m. “Cemiyet-i Akvamın Musul meselesini soruşturmak için kurduğu tahkikat komisyonu, Bağdat, Musul, Kerkük ve Süleymaniye’yi ziyaret ettikten sonra Mart 1925 sonlarında Cenevre’ye dönmüş, 20 Nisan tarihinde raporunu yazmaya başlamıştı. Bu raporunda; “Komisyon, Kerkük, Erbil ve Güney’e doğru uzanan küçük şehirlerde oturanların kökenini araştırarak, Türk kökenli olduklarını tespit etmiştir. Bu şehirlerde şahıslar, aileleriyle Türkçe konuşmaktadır. Komisyonun gördüğüne göre, Erbil’deki muhtarlardan beşi Türk, biri yarı Türk-yarı Kürt ve bir muhtar da Yahudi’dir. Kerkük’te hükümetçe çıkarılan tek gazetenin Türkçe yayını yaptığını, resmi duyuruların Türkçe yapıldığını ve İngiliz siyasi hâkiminin Türkçe konuşup, Kürtçe veya Arapça bilmediğini tespit etmiştir. Komisyon gerçekte Altınköprü’nün Türk olduğunu, Tuzhurmatu’nun, bazı Yahudi aileler hariç Türk veya Türkmen olduğunu, Karatepe’nin %75 Türk veya Türkmen, %22 Kürt ve %3 Arap olduğunu, Tuzhurmatu ve Tavuk genellikle Türk, ancak civar köylerin genelde Kürt olduğunu görmüştür”. (Erşat Hüzmüzlü, *Irak’ta Türkmen Gerçeği*, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 41.)

43 Metin Kopar, a. g. m. Mahir Nakip, *Kerkük’ün Kimliği*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 189-190.

ve tespit edilirken, hudud-ı millîmiz İskenderun cenubundan geçer, Şark'a doğru uzanarak Musul'u, Süleymaniye'yi ve Kerkük'ü ihtiva eder. İşte hudud-ı millîmiz budur dedik," şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Atatürk'ün, Söylev'inde de ifade ettiği gibi, bu yerler hem Türklerin yoğun olarak meskûn olduğu bölgelerdir hem de Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığı gün Türk askerinin denetiminde kalan yerlerdir. Atatürk, Türklerin denetiminde kalan bu bölgeleri Türk yurdu olarak belirlemiş, bu bölgeleri içine alan sınırı millî sınır olarak tespit edip belgelere de geçirmiştir⁴⁴.

Gertrude Bell, 1. Dünya Savaşı sonrasının Irak'ını kurmuş, sınırlarını cetvelle kendisi çizmiş ve yarattığı Irak'ın kralını bile bizzat kendisi tayin etmiş bir İngiliz ajanıdır. 14 Ağustos 1921 tarihinde babasına yazdığı mektubunda "Referandum yapıldı ve Kral Faysal oy birliği ile seçildi, ama Kerkük, Kralın lehine oy kullanmadı. Kerkük'ün içi ve ilçeleri Türkmenlerden oluştuğu, bazı köylerin ise Kürtlerden sakin olduğunu yazmaktadır⁴⁵. Irak'ın kurucusu Gertrude Bell'in mektuplarında Kerkük'ün Türkmen şehri olduğu açık bir şekilde yazılmaktadır.

Araştırmacı yazar Sati Al-Hisri "Irak'ta Hatıralarım" adlı eserinde 1921 yılında, o dönemin Eğitim Bakanlığı baş müşaviri görevinde bulunan İngiliz yüzbaşı N.Varel ile olan ihtilafı ve çarpışmasını, Eğitim Müdürü muavinliği görevini reddettiğini açıklarken, Varel'in kendisine: "Kerkük'e git, orada Eğitim Müdürlüğü görevini sana verelim, orada Türk-çe konuşulur, sen de Türkçe biliyorsun", dediğini hatırlatıyor. Varel bu önerisini Kraliyet Sarayı Başkanı Rüstem Haydar'a da tekrarlamış ve Al-Hisri'den Türkçe konuşulan Kerkük'te yararlı olabileceğini söylemişti⁴⁶. Kerkük'te İki buçuk sene il danışmanlığını, idari müfettişliğini ve Irak'ın kuzeyinde Kürtlerin yoğun yaşadığı Süleymaniye de de yıllarca görev yapan C. J. Edmonds Kürtler, Türkler ve Araplar adlı eserinde: "Kerkük'te Belediye gibi şehri ilgilendiren konularla uğraşan Miller (İngiliz subayı), daha önce de söylediğim gibi Türkçeyi düzgün ve akıcı bir biçimde konuşmaktaydı ve özellikle Belediye Başkanı Abdülmecid Yakubi ile dostane bir ilişki

44 Metin Kopar, a. g. m. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C. I, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989, s. 75.

45 Ali Kerküklü, a. g. m. Doç. Dr. Türel Yılmaz, Gazi Univ. İİBF Uluslararası ilişkiler Bölümü, Türkiyesiz Kerkük'te çözüm olmaz.

46 Ali Kerküklü, a. g. m. FISCHER, Reinhard, *Die Turkmenen Im Irak*, frei Wissenschaftliche Arbeit zur erlangung des grades eines Magister Artrium, Universität Berlin.

kurmuş, sık sık kentten ayrılmam gereken dönemlerde iyi bir iş çıkararak mükemmel bir zemin çalışması gerçekleştirmişti. Livanın resmi dilinin Türkçe olarak kalması ve memurların da yerel ahaliden olmasını güvence altına alacak bir bildirimde, bulunmasıydı. Bu formül, Kerkük için kaydedilen büyük bir aşamaydı⁴⁷. Görüldüğü gibi Kerkük'ün Türk olduğunu ispatlayan bu belge açıkça gösteriyor ki Kerkük'ün resmi dilinin Türkçe kalmasının nedeni, şehrin ahalisinin Türk, dilinin Türk olmasıdır. Kürtlerin dostu, işgalci İngiltere tarafından bile kabul edilmiştir. İngiliz işgali sırasında, Kürtlerin Lawrence'ı diye tanınan İngiliz istihbarat subayı Binbaşı Edward William Charles Noel, Şeyh Mahmut Berzenci'yi Kürtlerin yoğun yaşadığı Süleymaniye temsilcisi olarak atama yetkisini almıştı. Noel bu yetkiyi hemen kullanmış, ancak "Kerkük bölgesi Türkmen olup, Türkçe konuştukları için, Şeyh Mahmut'un nüfuz alanında olmayı reddetmişler, bunun üzerine işgal kuvvetleri de bu bölgeyi, Kerkük Bölgesi ismiyle özel bir bölge olarak ilan etmişti.

Kerkük'te siyasi subay olarak görev yapan Binbaşı Stephen Hemsly Long-rigg "Irak'ın Yeni Tarihinde Dört Asır" adlı eserinde, Türkmenlerin yerleşim bölgelerini anlatarak şöyle demektedir: "Türkmenlerin, Telafer'de ve uzun bir çizgi olarak Musul yolunda Deli Abbas'tan Büyük Zap'a kadar uzanmaktadır. Güzel Kerkük şehri ise son iki asırda pek değişmemiştir. Ve büyük güzergah üzerindeki Türkmen köylerinin konumu, hatta yağmura da-yalı tarımla uğraşan çeşitli köylerin konumu da hiç değişmemiştir. Türk kanının hâkim olduğu bölgelerde, Türkçe'nin ve Türk bariz bir şekilde görüldüğü yerlerde, her zaman Türk ağırlığı görülmüştür.⁴⁸" Longrigg bu kapsamda Kerkük'ü anlatırken, konuşulan dilin Türkçe olduğunu söylemektedir. Bir İngiliz subayı olarak Kerkük'te görev yapmış olan Stephen Hemsly Longrigg, Kerkük'ün bir Türk şehri olduğunu söylemektedir, bu Kerkük'ün bir Türkmen şehri olduğu tescili değil midir? İngiliz işgali sırasında Erbil'in siyasi valisi olan W. R. Hay, bölge hakkında yazdığı bir kitapta şöyle demektedir: "Kerkük şehrinin bölgedeki Türklerin ana merkezi olduğunu ve savaştan önce 30.000 nüfusu bulunduğunu, ayrıca civarda birçok köy halkının da Türkçe konuştuğunu" yazmaktadır⁴⁹. Alman

47 Ali Kerküklü, a. g. m. Dr. Bülent Aksoy, Kerkük-Tarihi Türk Şehri.

48 Ali Kerküklü, a. g. m. Nihat Kaşıkçı, Irak'ta Yok Edilen Türk Mirası.

49 Ali Kerküklü, a. g. m. Nefi Demirci, Belgelerle Kerkük'ün Kimliği, Orkun Dergisi, Sayı:80, Ekim 2004.

araştırmacı Reinhard Fischer'in Berlin üniversitesinde yüksek lisans diplomasını almak için sunduğu tezin konusu "Irak Türkmenleri". Irak'taki Türkmenlerin en önemli merkezi Kerkük'tür. Kerkük'ün rolü yalnız önemli bir kültür merkezi olmaktan ziyade, Türkmenlerin en yoğun olduğu şehirdir.⁵⁰ Fransız araştırmacı ve yazar Chris KUTSCHERA'nın "Kürt Ulusal Hareketi" adlı kitabında: "Kerkük'ün çok özel bir statüsü vardı. Teorik olarak Irak'a bağlıydı. Bağdat'la ilişkilerinde resmi dil olarak TÜRKÇE kullanılıyordu. Kerkük, danışmanları İngiliz olan bir Türk mutasarrıfı (vali) tarafından yönetiliyordu. İngiliz yetkililer (Faysal'ın 23 Ekim 1922 tarihli genelgesi çerçevesinde) Kerkük eşrafını kendi bölgelerinde bir kurucu meclis seçimi yapılabildiğinden haberdar etmişlerdi"⁵¹.

1924 tarihinde İngiltere ile Türkiye arasında Musul görüşmelerinin yoğunlaştığı bir esnada, İngiliz istihbaratınca hazırlanan "etnografik" nitelikli bir haritada, birçok daha başka yerle birlikte Kerkük, Erbil, Telafer gibi şehirler, Türk nüfusunun yoğun olduğu yerleşimler olarak gösterilmiştir. Osmanlı Devleti'nin çöküşünden sonra, İngiliz işgaline uğrayan Irak sınırları içinde kalan Türkmenler, Misak-ı Milli sınırları dışındaki diğer topluluklar gibi başta İngiltere olmak üzere Avrupa devletlerinin her türlü baskı, dehşet ve asimilasyon politikasına maruz kalmışlardır⁵².

İngiliz hükümeti, Kerkük'teki Türk çoğunluğunu zayıflatmak için, Siirt ve Hakkari'den Türkiye'ye karşı İngilizlerle işbirliği yaptıkları için

50 Ali Kerküklü, a. g. m. Erşat Hüzmüzlü, Irak'ta Türkmen Gerçeği, Kerkük Vakfı Yayınları, Ankara, 2005.

51 Ali Kerküklü, a. g. m. Suphi Saatçi, Tarihten Günümüze Irak Türkleri, ötügen Yayınları, İstanbul, 2003.

52 Metin Kopar, a. g. m. Kerkük ve diğer Türkmen şehir ve kasabalarında kendi kimliğini koruma bilinci filizlenince, İngiliz kuvvetleri duruma hâkim olmak ve halkı sindirmek için önceden bir plan ve komplo çerçevesinde, yardımcı kuvvetler olarak görev yapan Asur kökenli yerli askerlerle birlikte önce bir olay çıkardılar sonra da bir katliam yapmaya yöneldiler. Anlatılanlara göre, bunlar 1924 yılının Ayar ayının dördüncü günü meydana geldi. Bu sırada adı geçen yardımcı kuvvetlere bağlı bir kişinin, Kerkük'ün Büyük Çarşısında alış veriş yaparken Ramazan ayı olması hasebiyle oruçlu olan satıcıyı tahrik etmesi sonucunda aralarında kavga çıkmış ve olay kısa sürede Asuri askerler ve onların taraftarları tarafından Müslümanlara karşı bir katliama dönüşmüştür. Olay esnasında Türkmenlere ait 91, Yahudi ve Hristiyanlara ait 11 mağaza ve dükkân tamamen yağmalanmış, 82 Türkmen'in malları ve depoları yakılmış ve 13 Türkmen'in de evi soyulmuş veya tahrip edilmiştir. Aynı zamanda bu olay esnasında 40-50 Türkmen öldürülmüştür. (Arşad Al- Hirmizi, *Hakikatü'l-Vücûdî't-Türkmâni fi'l-İrâk*, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 85-97.)

göç etmek zorunda kalan Nasturîleri ilk iş olarak Kerkük'e yerleştirmeye giriştiği gibi, Kuzey-Doğuda yaşayan Kürtlerin de şehre inmelerine imkân sağlamıştır. 1929 yılında Albay Taha El Haşimi tarafından yazılan ve liselerde okutulması kararlaştırılan "Liseler İçin Irak Coğrafyası" adlı kitapta Kerkük Livası'nın nüfusunun 1920 yılı tahminlerine göre 92.000 olduğu ve çoğunluğunu Türklerin teşkil ettiği belirtilmiştir⁵³. Irak Devleti kurulduktan sonra da bölgenin Türk olduğunu ispatlayan bazı belgeleri delil göstermek mümkündür. Bunlardan biri; 4 Mayıs 1924 tarihli ilk Kerkük katliamında, İngiliz komiserinin Türkçe yazılı olarak hazırlayıp, dağıttığı broşürlerdir. Kerkük'ün Türk kimliğini ve Türkmenlerin yasal haklarını göstermesi bakımından önemli bir belge de 1931 yılında yayımlanan 74 Sayılı "Mahallî Lisanlar Yasası"dır. Bu yasa başta Kerkük ve Erbil olmak üzere, Türkmenlerin çoğunlukta olduğu bölgelerde mahkemelerin Türkçe olarak yapılmasını hükme bağladığı gibi, Türkmenlerin eğitim gördüğü okullarda eğitim ve öğretimin kendi dillerinde yapılmasını öngörmüştür. Musul-Kerkük bölgesi Türklüğünün tarihsel hakları bakımından önem taşıyan anayasal metinlerden biri de 1932 tarihli Irak Devlet Bildirgesi'dir. Irak'ta mandaterlik yönetiminin bitmesi ve Irak'ın Birleşmiş Milletlere üye olması münasebetiyle 30 Mayıs 1932'de yayımlanan bildirge; 1925 Anayasası gibi Kerkük ve diğer bölgelerde yaşayan Türkmenleri, Araplar ve Kürtler ile birlikte Irak'ın üç "aslı unsurundan" biri olarak teyit etmiştir. Bir diğeri ise, 30 Mayıs 1932'de Irak Hükümeti'nin yayımladığı ve Birleşmiş Milletlere gönderdiği deklârasyonda Kerkük vilâyetinin Türklerden oluştuğu kaydına yer verilmesidir⁵⁴. 20. yüzyılın ortalarına kadar Kerkük'teki en büyük gurbun Türkmenler olduğu görülmektedir. Ancak bu tarihten itibaren nüfus değişimi yaşanmıştır⁵⁵. İki Iraklı yazar olan Muhammed Hadi Al-Defter ve Abdullah Hasan 1955 yılında kaleme aldıkları, "Al-Irak Al-Şimalî" isimli kitaplarında Kerkük için şunu söylemektedir. "Şehir

53 Metin Kopar, a. g. m. "Kerkük'te hükümetin kontrolünde haftada iki kez yayımlanan yegâne gazete Türkçe çıkmaktadır. Evrak ve resmî vesikalar Türkçe ve Arapça yayımlanmaktadır. Buradaki İngiliz siyasi zabiti, Türkçe bildiği halde Arapça ve Kürtçe bilmiyor. Bütün büyük yol-geçit boyunca az-çok önemli olan kasabaların tamamında Türkçe konuşulmaktadır." (Raif Karadağ, *Musul Raporu*, Emre Yayınları, İstanbul, 2003, s. 156.)

54 Metin Kopar, a. g. m. Sinan Marufoğlu, *Osmanlı Dönemi'nde Kuzey Irak (1831-1914)*, Eren Yayınları, İstanbul, 1998, s. 56.

55 Metin Kopar, a. g. m. Arshad Al- Hirmizi, *The Turkmen Reality in Iraq*, Türkmen Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005. s. 14.

sakinleri Türk ya da Türkmen, Arap ve Kürt'tür. Doğu ve Kuzeydoğu bölgesi Kürt; Türk bölgesi ise, Kuzey'den Güney'e doğru uzanan Altunköprü, Kerkük, Tuzhurmatı ve Kifri'yi kapsar. Şehirde yaygın olan dil Türkçedir. Arkasından Arapça ve Kürtçe gelir.⁵⁶ Türkmenlerin nüfusu meselesine gelince, Irak vilayetlerinde nüfus sayımı her zaman sorun teşkil etmiştir. Yapılan nüfus sayımlarında, Kürt ve Arap olarak etnik kimlik belirtilmemiştir. Nitekim Irak Devleti'nin kuruluşundan bugüne kadar Irak'ta; 1927, 1934, 1947, 1957, 1965, 1977, 1987 ve 1997 yıllarında olmak üzere sekiz defa nüfus sayımı yapılmasına rağmen, bunlardan sadece 1957 yılı nüfus sayımı milliyet esasına dayandırılmıştır. Irak Devleti'nin güttüğü asimilasyon politikası doğrultusunda yapılan nüfus sayımlarının sonuçları gizli tutulmuş, bilimsel ve gerçek rakamlara ulaşılması planlı bir şekilde engellenmiştir. Gerek İngiliz İdaresi'nde gerekse Bağımsız Irak Devleti dönemlerinde bölgede muhtelif sayımlar yapılmıştır. Ancak bu sayımların önemli bir bölümü siyasî amaçlar için kullanıldığından, her zaman tam olarak açıklanmamıştır. Genel olarak 1957 sayımı esas alınarak o tarihte bütün Irak'ta nüfusun %10'una tekabül eden 600.000 Türkmen'in yaşadığı ileri sürülmüştür. Kerkük'ün özel konumu, petrol endüstrisi için taşıdığı değer ve merkezi idare ile Kürtler arasındaki durumundan dolayı, bölgedeki demografik denge, sürekli Türkmenlerin aleyhinde geliştirilmiştir. Örneğin, ilk resmî nitelikteki 1947 sayımında, Kerkük ve civarının nüfusu 286.000 olarak belirlenmiş; Kerkük şehrinin nüfusu ise 69.035 olarak verilmiştir. Ancak bunun ne kadarının Türkmen olduğu belirtilmemiştir⁵⁷. 1957'de Baas Partisi'nin müdaha-

56 Metin Kopar, a. g. m. Mahir Nakip, *Kerkük'ün Kimliği*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 201-202.

57 Metin Kopar, a. g. m. "Kerkük'ün, Erbil'in büyük ve eski mahalle ve yerleşim yerlerinde Türkler yaşar, sonradan gelenler, siyasî baskılar sonucu yerleştirilenler şehir ve kasabaların varoşlarında mekân tutmuşlardır. Kerkük'ün Begler, Sarıkâhya, Şaturlu, Cirit, Meydan, İmam-Abbas, Musalla, Piryadi, Ağalık, Altıncılar, Neftçiler, Tisin; Erbil'in Ağalar, Tophane, Saray, Hanaka, Teyrava, Tecil, Küzeciler, Üç-Tak mahalleleri yüzlerce yıldan beri Türklerin yaşadığı yerlerdir. Bu mahallelerde Neftçi, Yakubî, Hüzmüzlü, Gedik, Avcı, Kırdar, Bayraktar, Pasvan, Kölemen, Terzibaşı, Beyatlı, Küzeci, Naib, Demirci, Sabuncu, Çelebiler, Kanlı Arsalan, Bezirgân gibi Türk aileleri hâlâ yaşamaktadır. Mezarlıklar, bir toplumun kimliğini gösteren tapu senedi gibidir, Kerkük'ün Musalla, Ahmet Ağa, Neftçi, Talim Tepe, Seyit Allavî, İmam Ahmet gibi eski mezarlıkların taşlarında Osmanlıca yazılar vardır. Kürtçe veya Kürtlere ait mezara pek rastla namaz. Bir kısmı hâlâ durmakta olan su değirmenlerinin isimleri Türkçedir ve hepsi de Türklere aittir. Türkmeneli'nde Kürtçe ismi olan veya sahibi Kürt olan bir tek değirmene rastlanmaz: "Büyük

lesi öncesinde Kerkük'teki sayıma göre Kerkük'ün nüfusu 113.989 idi. Türkmenler %40 oranıyla nüfusun çoğunluğunu oluştururken, Kürtler %35, Araplar %24, Hristiyanlar ise %1 civarındaydı⁵⁸. Bağdat'ta Nüfus Genel Müdürlüğü'nce yayımlanan "1957 Genel sayımı formlar ve kayıt taslakları rehberinin medeni sicile geçirilmesi" adlı eserde, Kerkük'ün çeşitli mahallelerinde yaşayan ailelerin nüfusu verilmiştir. Bu formlara göre, o tarihte Kerkük şehir merkezinde dağıtılan formların toplamı 22.945 olmuştur. O zaman Kerkük'te şu mahalleler vardı ve burada ikamet edenlere formlar dağıtılmıştı: Sarıkâhya, Mahatta (İstasyon), Tisin, Begler, Şaturlu, Hasa, Elmas, İmam Kasım, Bulak, Ahî Hüseyin, Şorca, Çay, Çukur, Piryadi, Avcı, Musalla, Ağalık, Kale Meydan, Hamam Müslim ve Yeni Kerkük (Arafa). Bu sayımda temel alınan mahalleler arasında, bugün Kerkük'te bulunan İskân, Azadi veya Rahimava gibi mahalleler yoktur. Bunlar sonradan Süleymaniye ve Erbil istikametinden göç alarak kurulmuştur⁵⁹. Bundan sonraki nüfus verileri tahmini ve güvenilirlikten uzaktır. 1958 yılında Bağdat'ta yayınlanan "The Iraqi Revolution 14 th July Celebrations Committee" adlı kaynağa ve 1987'de Londra'da Inquiry dergisinde yayınlanan "The Forgotten Minority: The Turkomans of Iraq" adlı makaleye göre 1957 yılında yapılan sayımda Irak'ta 600.000 Türkmen'in yaşa-

Karabaş Değirmeni, Küçük Karabaş Değirmeni, Kırmızı Değirmen, Cennet, Sebil Suyu, Tokat, Eşekli, Ulular, Begler, Neftçi, Büyük Molla Kasım, Orta, Mikailoğlu ve Köşklü Değirmenleri". Su taklalarının hepsi Türklere aittir. Bunlar, "Süleyman Devlet, Maruf Bağ, Gül Horoğlu, Kara Veli Ağa, Sarı Kadir"dir. Hepsinin adı, mülkiyeti Türklere aittir. Köy ve civar arazileri sulamak, köylerin suyunu karşılamak için 4 tane olan su kehrizleri Türklere aittir ve bunlar Türk köy, tarla ve bahçelerini sulamak için inşa edilmişti. Medreseler: Türklere ait (Türkmenler) ilk medrese 1049 Hicrî yıllarında Kerkük'te kurulan Saray Medresesi'dir. Daha sonra Şah Gazi Medresesi 1067 Hicride, Meydan, Hacı Ahmet, Müslim, Tokatlı medreselerinin hepsi Türkler tarafından yaptırılmıştır. Kerkük ve çevresinin bütün isimleri Türkçedir. Bu yerler Kürtlere ait olsaydı adlarının Kürtçe olması gerekmez miydi? "Sona Gölü, Yayçı, Topzava, Kümbetler, Tisin, Çardaklı, Yahyava, Türkeşkan, Kızılyar, Ömer-Mendan, Yarımca, Hamzeliler, ve daha niceleri." Bölgede yerleşmiş Türkmen aşiretleri: Bayat, Kara-Ulus, Kanber Ağa, Çayırılı, İlhanlı, Celili, Demirci, Şah Seven, Deliveli, Marağa, Gülbani, Çeçen ve daha pek çok aşiretler Kerkük ve çevresinde yaşarlar". (Nefi Demirci, "Irak Türk Toprağı mı", www.irakturkler.org. Erişim: 05.03.2009)

58 Metin Kopar, a. g. m. Serkan Oral, *Kuzey Irak Kapanı*, Karakutu Yayınları, İstanbul, 2007, s. 68.

59 Metin Kopar, a. g. m. Erşat Hürmüzlü, "Kerkük ve Türkmeneli Bölgesi'nin Etnik Yapısı", *Kardaşlık Kültür Sanat Edebiyat ve Folklor Dergisi*, S. 34, Nisan-Haziran 2007, s. 9.

dığı belirtilmiştir. Bu kaynaklara göre Irak'ın % 8,94'ü Türkmen'dir. 1960 yılına kadar Kerkük şehri nüfusunun %95'ini Türklerin oluşturduğu bilinmektedir⁶⁰. Ancak daha sonra yapılan Araplaştırma politikası sebebiyle on binlerce Arap ailesi Kerkük'e yerleştirilmiştir. Bunun yanı sıra Kürtlerle meskûn civar illerdeki köylerin yıktırılması, Kürtlerin de Kerkük'e göç etmelerine neden olmuştur. 1958 yılında yapılan nüfus sayımında Kerkük'te Kürtlerin nüfus oranı %10'u geçmiyordu. Yalnız üç mahallede Kürtler yoğun olarak yaşıyorlardı. Ahi Hüseyin, İmam Kasım ve Şorca mahallesinde sadece 126 hane bulunmaktaydı. Buna karşılık 38 semt ve mahalle Türkmenlere ait idi. Araplara ait tek bir mahalle vardı, o da Arap mahallesi olarak biliniyordu. Bir mahallede Hristiyanlar (Asuri, Keldani, Ermeni) ve Türkmenler karışık halde yaşıyorlardı. Kerkük kalesinde oturanların tamamı Türkmen'di ve burada dört mahalle bulunuyordu: Meydan, Ağalık, Zindan ve Hamam mahalleleri. Yalnız kale içinde yaşayan Türkmen nüfusu 3 Kürt mahallesinin toplam nüfusuna eşittir.

Kerkük katliamı 1959'da Kerkük'te Kürt komünistleri, Kürt askerleri ve KDP peşmergeleri silahsız ve suçsuz Türkmenleri 3 gün 3 gece hunharca katlettiler. Ve bu tarihe "Kerkük Katliamı" olarak geçecektir. Bu olay Amerikan basınında da yankı bulmuştur. Amerika'nın tanınmış gazetelerinden The New York Times Gazetesi bu konuda haber vermiştir. "Bağdat'ın 150 mil kuzeyinde olan Kerkük'ün çoğunluğu müreffeh Türkmenlerden oluşmaktadır. Eyleme, çeşitli silahlarla donatılmış sivil Kürtlerle, ordu ile işbirliği içerisinde olan komünist ağırlıklı Halkın Direniş Grubu (çoğu Kürtlerden oluşuyordu) katılmışlardır⁶¹. Kürt asıllı Prof. Dr. Nuri Talabani, Kerkük Bölgesinin Araplaştırılması adlı kitabında, Kerkük'ün 2. tümen komutanı Nazım Tabakçalı'nın, Kerkük'teki gelişmeleri Bağdat'ta ki Savunma Bakanlığı'nın askeri istihbaratına gönderdiği raporda:

Belge: Kerkük eyaletinin Arap, Hristiyan (Asuri, Keldani, Ermeni) azınlıklarıyla bir Türkmen çoğunluğuna sahip olduğuydu. Kerkük eyaletinde Kürt Eğitim Müdürlüğü kurulması veya girişimi buradaki diğer milliyetler arasında projeye karşı huzursuzluk duyguları

60 Metin Kopar, a. g. m. Davut Hut, *Musul Vilayet'inin İdarî, İktisadî ve Sosyal Yapısı (1864-1909)*, İstanbul, 2006. s. 322. (Basılmamış Doktora Tezi).

61 Ali Kerküklü, a. g. m. Kardaşlık Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 10, Nisan-Haziran 2001.

uyanmasına yol açacaktır. Ayrıca öğretmenler birliği (Arap milliyetçiler, Baasçılar ve Türkmenlerden oluşan “Ulusal Liste” içinde Öğretmenler Birliği seçimlerini kazanan hepsi Türkmen olan grup) bunu bana kamu yararı için bildirdiklerini, ilkeleri Kürt olmayan çoğunluğun yaşadığı bir eyalete asla uyarlanamayacak bir müdürlüğün varlığıyla tehdit altına girebilecek ülke geleceği, eğitimin birliği için yaptıklarını da söylediler⁶².

İmza

Tümgeneral Nazım el-Tabakçalı

İkinci Tümen Komutanı

Askeri istihbarat Müdürlüğü

Aslı Arap olan ancak Amerika’da yaşayan Said K. Aburish, Saddam hakkında İngilizce kaleme aldığı eserinde bir gerçeği aydınlatmak istiyor. “Saddam, Kerkük’ü Araplaştırmaya çalışıyordu. Saddam Kerkük’ün bir Arap, Kürtler de bir Kürt şehri olduğunu iddia ediyorlardı. Aslında bu şehir ne Arap ne de bir Kürt şehridir. O şüphe götürmez bir Türkmen şehridir. Kürtler 1960 yıllarından itibaren planlı bir şekilde Kerkük’e gelmeye ve yerleşmeye başlamışlardır”⁶³.

Filistinli yazar ve araştırmacı Hanna Batatu : “Kerkük şehri yakın tarihe kadar kelimenin tam manasıyla bir Türk şehri idi. Kürtler bu şehre yakın köylerden göç etmeye başladılar. 1959 yılında Kürtler şehrin yaklaşık üçte birini oluşturmaya başladılar”⁶⁴. Ferik El-Mızhır El-Firavn “Irak’taki azınlıklar şöyledir: Süleymaniye de Kürtler ve Kerkük’te Türkler”⁶⁵. Seyyar El Cemil “Irak’ın kuzeyinde belirli bölgelerde yaşayan Türkmenler Dicle nehrinin doğusundaki Kerkük’te ve nehrin batısındaki Telafer’de yoğun olarak yaşamaktadır. Bunların asılları Irak’ta egemenlik kuran Türkmen Devletlerine dayanmaktadır”⁶⁶. Ansiklopedik bilgilere başvuracak olursak, Cambridge Üni-

62 Ali Kerküklü, a. g. m. Mesut Barzani, Barzani ve Kürt Ulusal özgürlük Hareketi I,2. İstanbul Doz Yayınları, 2005.

63 Ali Kerküklü, a. g. m. Chris Kutschera, Kürt Ulusal Hareketi, Avesta Yayınları, İstanbul, 2001.

64 Ali Kerküklü, a. g. m. Stephen Hemsley Longrigg, 1900 – 1950 Arası Yeni Irak, Tercüme ve Yorum, Selim Taha el-Tikriti, el-Fecir Yayınları, Bağdat, 1988.

65 Ali Kerküklü, a. g. m. Ata Terzibaşı, Kerkük Matbuat Tarihi, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005.

66 Ali Kerküklü, a. g. m. W.R.Hay, Two Years in Kurdistan, Experiences of a Political Officer 1918-1920, London 1921.

versitesi yayını olan “Dünyanın Yöresel Mimarisi Ansiklopedisi” adlı eserin Kirkuk (Kerkük) maddesi, Kerkük’te çoğunluğun Türkmen olduğunu ve Irak’ta Türkmen nüfusunun 2,5 milyonun altında olmadığını yazmaktadır⁶⁷. Ana Britannica Ansiklopedisi’nin “Kerkük” maddesini J.H. Kramers yazmıştır. Kramers ilgili maddede “Kerkük’ün 1. Cihan Harbi’nden az evvel 20.000 kadar tahmin edilen nüfusunun hâkim unsurunu Türkler teşkil ediyordu” diye yazmaktadır⁶⁸. Microsoft Ansiklopedisinde ise Kerkük Irak’ın petrol sanayisinin merkezidir. Akdeniz’e ham petrol taşınması için petrol boru hattıyla bağlıdır. Kerkük nüfus çoğunluğu Türkmendir. Ayrıca Kürt, Arap, Asuri ve Ermenilerde bulunmaktadır⁶⁹. 28 Ekim 1992 tarihli Meydan Larousse’un Türkiye baskısının Kerkük maddesinde şu ifadeler yer almaktadır: “Kerkük’te yoğun bir Türk topluluğu ile onun geliştirdiği Türk kültürü vardır. Şehirde 350 aile kadar olan Hristiyanlar da Türkçe konuşur ve Türkçe’yi Süryani harfleri ile yazarlar ve bir bölümü de Kerkük Kalesi’nde otururlar.” Irak’ın kuzeyinde bütünüyle Türkmen kasaba ve köyleri vardır. Önemli bir kent olan Kerkük’te bunlardan biridir⁷⁰. Kerkük konusunda yalan söylemekten çekinmeyen Kürtler, Kerkük’ün aslında Osmanlı arşivlerine göre de Kürt şehri olduğunu söylerken, gerçek Osmanlı arşivleri bu konuda tam tersini söylemektedir. Belgelerle dolu olan bu kitap, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Dairesi Başkanlığı Nu: 64, Kanuni Devri’nde 111 numaralı Kerkük’e ait tahrir defteridir, yayın tarihi: 2003.

Tahrir defteri incelendiğinde, bölgede yaşayan toplumların etnik kimlikleri, bağlı oldukları aşiretler ve bu aşiretlerin kimliği, bölgenin idari yapısı, nüfusu, din ve mezhepleri, vakıflar, toprağın yani arazilerin tasarruf şekli ve kime ait olduğu, hayvancılık hakkında bilgilerin yanı sıra 7320 erkek nüfusunun bulunduğu ve bunların da % 90’ının TÜRK OLDUĞU GÖRÜLMEKTEDİR.

Kürtlerin gösterdiği ve her yerde ibraz ettikleri tek kaynakları, Şemseddin Sami’nin verdiği bilgilerdir. Şemseddin Sami Kerkük’ü

67 Ali Kerküklü, a. g. m. Hanna Batatu, Irak 1. Kitap, Komünistler, Baasçılar ve Özgür Subaylar, Arap Araştırmaları Yayınevi, Beyrut, 1992.

68 Ali Kerküklü, a. g. m. Said K. Aburish, Saddam Hussein, The Political Of Revenge (Sadam Hüseyin : intikamın Politikası, Blooms bury, London, 2001.

69 Ali Kerküklü, a. g. m. Vladimir F. Minorsky, Musul Sorunu, Çeviri : Salim Şahin, Kürt Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 1998.

70 Ali Kerküklü, a. g. m. Hayri Emin ömeri de, Irak’ın yeni tarihinden politik hikayeler (Arapça) , Bağdat, 1969.

hiç görmeden bazı Fransız ansiklopedilerden yararlanarak Kamus-i A'lâm'ının Kerkük maddesinde Kürtlerin Kerkük'te çoğunluğu oluşturuyor yazmaktadır. Verdiği bilgilerin bilimsel, gerçekçi ve doğru olduğunu kabul etmemiz gerekirse, Bağdat'ın da bir Türk şehri olduğunu kabul etmemiz gerekir. Çünkü Şemseddin Sami aynı eserinde, Bağdat'ta halk tarafından konuşulan birinci lisanın Türkçe, İkinci derecede ise Arapça olduğunu da tespit ettiğini yazmaktadır. "Belge" Devlet arşivinden alınmış bir devlet belgesidir. Tartışma götürmez gerçek bir belgedir. "Musul Vilâyeti-Salnâme-i Resmîyesidir". 1904 yılında bundan 100 yıl önce yazılan bu belge, Şemseddin Sami'nin yazdıkları ile aynı tarihlere rastlar. İki belge arasındaki farklara bakılmak suretiyle bilimsel olarak konuyu iyi değerlendirmek gerekmektedir. Eski Türk alfabesi ile yazılan belgeden bazı satırları okuyalım. S. 212, 213, 214. **"Kerkük Sancağına dair malûmat:** Kerkük şehrinde 26510 İslâm ve 432 Keldani ve 463 Musevi, buna bir misli ünas (kadın), üç binden aşağı olmayan yabancı ilâve olunursa şehrin nüfus mecmuası 57810'a balığ olur. Kerkük şehri "kale" ve "karşı yaka" ve "korya" namı ile üç kısma münkasım (bölünmüş) olup, bu her üç kısımda 14 mahalle vardır. AHALÎ-İ ŞEHİR: UMUMİYETLE TÜRK OLUP TÜRKÇE TEKELLÜM EDERLER (konuşurlar.) GURABA (yabancı) OLARAK BİR MİKTAR ARAP VE KÜRT İLE KALİL'İL (az)- MİKTAR İRANİ BULUNUR"⁷¹.

1965'te İngiltere'de basılan Britannica'da Kerkük, Arapça ve Kürtçe konuşulsa da aslında bir Türkmen şehri olarak açıklanmıştır⁷². Baas yönetimi, Kerkük'teki nüfusun dağılımını bozmak için 17 Haziran 1970'te Filistin ve Kudüs'te yaşayan 50.000 aileyi getirip Kerkük nüfus kütüğüne kaydederek onları Kerkük bölgesine yerleştirmiştir⁷³. Baas rejiminin yürüttüğü Araplaştırma politikası nedeniyle binlerce Arap ailesi Kerkük'e yerleştirildi⁷⁴. 20 Ocak 1976 yılında başkanlığın 41 nu-

71 Ali Kerküklü, a. g. m. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Dairesi Başkanlığı Nu: 64, "Kanuni Devri"nde 111 numaralı Kerkük'e ait tahrir defteridir, yayın tarihi: 2003.

72 Metin Kopar, a. g. m. Zekeriya Kurşun, "Kerkük'ün Sosyal ve Demografik Yapısı", *Global Strateji*, S. 1, İlkbahar 2005, s. 7.

73 Metin Kopar, a. g. m. Ali Gökhan Kayılı, *The Iraqi Türkmen (1921-2005)*, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 53.

74 Metin Kopar, a. g. m. "Molla Mustafa (Barzani) Bağdat hükümetini Kerkük, Hane-kin ve Sincar gibi anlaşmazlık konusu olan bölgelere Arapları yerleştirmekle suçladı ve Arapları çoğunlukta gösteren nüfus sayımı sonuçlarını kabul etmeyeceğini hükümete bildirdi. Ayrıca üzerinde tevizat yapıldığı için, 1965 yılı nüfus sayımının

maralı emriyle Kerkük'ün adı "Al-Tamim" olarak değiştirilmiştir⁷⁵. Saddam Hüseyin yönetimi, 1975-1977 yılları arasında Kerkük ilinin alanını 20.000 kilometre- kareden yarıya düşürmüştür⁷⁶. Amaç, nüfusun homojen yapısını bozmaktı. Bunun yanı sıra civar illerdeki köylerin yıktırılması ile Kürtler de Kerkük'e göç etmeye başladı. 1960'lı yılların başlarına kadar Kerkük nüfusunun %95'i Türk iken, bu rakam sistemli göç hareketleri ile ve Kerkük ilinin sınırlarının daraltılması nedenleriyle 1980'li yıllarda %75'e düşmüştür⁷⁷. Irak Devrim Konseyi'nin 1981 yılında aldığı 1391 no'lu kararı ile Türkmenler ülkenin Güney'ine göçe zorlanmıştır⁷⁸. Ayrıca Araplaştırma politikaları çerçevesinde Kerküklü Türkmenlerin arazileri istimlak edilerek, o bölgelere Güney'den getirilen Araplar yerleştirilmiştir. 1985'lerde Bağdat İngiliz Büyükelçisi olarak görev yapmış olan Terence Clark, Kuzey Irak'a yaptığı gezi gözlemlerini anlatırken, bölgedeki Araplaştırma politikalarına dikkatleri çekerek, Türkmen ve Kürtlerin oluşturduğu oldukça renkli bir toplumdan oluşan Kerkük kentinin Saddam rejimi tarafından bilinçli bir şekilde Araplaştırıldığını ifade etmektedir⁷⁹. İngiltere'de yayınlanan Inquiry dergisinin 1987 Şubat sayısından bir alıntıya göre de, Irak'taki Türkmen nüfusunun 1.500.000'den fazla olduğu bildirilmektedir⁸⁰. 1987 sayımından sonra Irak'ta yaşayan Türkler, yetkililerin kasıtlı tutumları gereği %2'lik bir oranla gösterilmiştir. Ancak

verilerini de kabul etmedi. Hükümet, Kerkük için 1957 sayım sonuçlarının nazar-ı itibara alınmasını önerdi; ancak Barzani, gerçi il sınırları içinde Kürtler sayıca fazla olmalarına rağmen, Kerkük kentinde çoğunluğu hâlâ Türkmenlerin oluşturduğu gerekçesiyle bu öneriyi de reddetti." (Suphi Saatçi, "Kerkük'ün Türkmenliği Tarihi Bir Gerçektir", *Kardaşlık, Kültür Sanat Edebiyat ve Folklor Dergisi*, S. 33, İstanbul, Ocak-Mart 2007, s. 16.)

- 75 Metin Kopar, a. g. m. Mofak Salman Kerküklü, *Türkmen of Iraq*, 2006, s. 41; Ali Gökhan Kayılı, *The Iraqi Türkmen (1921- 2005)*, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 54.
- 76 Metin Kopar, a. g. m. Mofak Salman Kerküklü, *age*, s. 41.
- 77 Metin Kopar, a. g. m. Emin Pazarcı, "Türkmen Şehri Kerkük'teki Demografik Yapı Değişikliği", *Tercüman Gazetesi*, 22 Ocak 2005, s. 8.
- 78 Metin Kopar, a. g. m. "Irak Hükümeti 20 Ekim 1981'de Kerkük'ün millî özelliğini değiştirmek için Irak'ın güneyinde Amara'da 20.000 ev yaparak Türkmen ailelerini o bölgeye yerleşmeye zorladı." (Ali Gökhan Kayılı, *The Iraqi Türkmen (1921-2005)*, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 159.
- 79 Metin Kopar, a. g. m. Zekeriya Kurşun ve Davut Hut, "Kerkük'ün Sosyal ve Demografik Yapısı", *Kardaşlık Kültür Sanat Edebiyat ve Folklor Dergisi*, S. 34, Nisan Haziran, 2007, s. 33.
- 80 Metin Kopar, a. g. m. Celalettin Yavuz, "Irak'ta Türkmen Elleri: Türkiye'nin Irak'ta Son Serhat Kaleleri", *Global Strateji*, S. 9, İlkbahar 2007, s. 67.

bölge gezildiği zaman bu rakamın gerçeklerden ne kadar uzak olduğu hemen göze çarpmaktadır. Hatta bazı vilayetlerde bunun tersini bile iddia etmek yerinde olur⁸¹. 1990'da Kerkük vilayeti merkez Kerkük ve Havice kazası olmak üzere iki kazadan meydana gelmektedir. Kerkük kazasının Karahasan, Şivân, Tâzehurmatu, Dâkûk ve Beci isminde beş nahiyesi bulunmaktadır. Havice kazasının ise Abbas ve Riyaz adlı iki nahiyesi vardır. Kerkük şehrinin nüfusu son yıllarda 400.000'i biraz geçiyordu (1987'de 418.624). Merkezi Kerkük olan vilayetin nüfusu ise 592.869 idi⁸². 1991 yılı sonrasında 120.000 Türkmen, Kürt ve Hristiyan Kerkük'ten sürüldü. Çoğu Şii, en az 200 bin Arap Kerkük'e getirildi. Bu, Kerkük'ün ilk siyasî amaçlı demografik değişimi oldu. Değişimin ikincisi ise ABD işgaliyle gerçekleşti⁸³. 2003 Nisan ayında ABD işgalinin hemen ardından Kürt peşmergelerin Kerkük'e girmeleri, Irak'taki bu Türk şehri için sonun başlangıcı oldu. Peşmergeler, şehre girer girmez nüfus ve tapu dairesine saldırarak yağmaladılar. Bir anlamda, bunu yaparak, kentin tarihini/hafızasını yok etmek istediler. Kerkük'te Osmanlı kışlalarına ve Irak ordusunun bütün askerî binalarına Kürtler tarafından el konuldu. ABD'nin isteği ve talimatları ile yapılan bu işgal sonucu Osmanlı kışlalarına dâhil her yere Kürdistan bayrakları çekildi. Kerkük merkezinin tamamında Türkler yaşarken kenar mahallelere ve askerî binalara Kuzey'den ve Doğu'daki Süleymaniye'den getirilerek yerleştirilen Kürtler "Biz Kerküklüyüz" diyerek Kerkük'te söz sahibi olmaya çalıştılar⁸⁴. 2003 yılına kadar nüfusu 860 bin olan Kerkük'ün 2005 yılında nüfusu 1 milyon 600 bine çıkmış-

81 Metin Kopar, a. g. m. "Tisin, Kerkük'ün en büyük mahallesi idi, neredeyse tamamı yok edildi. Eski Türkmen kültürünü yansıtan 1500'den fazla Türkmen evi yıkıldı. Yerlerine tren istasyonları ve üst geçitler inşa edildi. Eski Tisin sakinlerinden olan yaklaşık 25 bin Türkmen Kerkük'ün başka bölgelerinde oturmaya zorlandılar. Kendilerine tazminat bile ödenmeden ya Erbil'deki Sawa kampına gönderildiler ya da Irak'ın güneyine sürüldüler. Pek çok Türkmen kasabası çeşitli bahane ve aldatmacalarla yok edildi. Örneğin Bulawa kasabası, Kerkük'teki askerî havaalanına çok yakın olduğu ve güvenliği tehdit ettiği gerekçesiyle tamamen yıkıldı. Ne var ki hemen yanındaki Araplara ait konutlar, bu karardan muaf tutuldu. Türkmen kasabaları Beşir, Badawa, Topzawa, Yaycı, Türkalın, Kümbetler, Kizliyar ve Tokmalı yerle bir edildi". (Kerkük Türkmenoğlu, *Türkmen Çilesi*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul, 2008, s.72.)

82 Metin Kopar, a. g. m. Abdülhalik Bakır, *agm*, s. 35.

83 Metin Kopar, a. g. m. Serkan Oral, *Kuzey Irak Kapanı*, Karakutu Yayınları, İstanbul, 2007, s. 68-69.

84 Metin Kopar, a. g. m. Vedat Yenener, *Düşman Kardeşler*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2004, s. 212.

tır⁸⁵. Bütün dünyanın ve Türkiye'nin gözleri önünde, Peşmergeler yüz binlerce kişiyi üstelik bunların daha önce Saddam tarafından sürülen Kürtler olduğu yalanıyla Kerkük'e taşıyarak şehrin demografik yapısını değiştirmeye çalıştılar. Kerkük'ün demografik dengeleri üzerinde değişikliğe gidilmesinin esas sebebi Irak Anayasası'nın 152. Maddesidir. ABD işgal yönetimince hazırlanan ve anayasa hazırlanana kadar yürürlükte kalan Geçici İdari Yasa'nın 53 ve 58. Maddeleriyle kurulan hassas denge bu maddeyle Kürtlerin emelleri lehine tadil edilmiş durumdadır. 58. Madde; Baas rejimince Kerkük'ten zorla çıkartılan ahalinin yerlerine geri dönmelerini, bunların taşınmaz mallarının iadesini veya tazminat taleplerinin karşılanmasını ve kentte nüfus sayımı yapılmasını öngörümüştür. 53. Madde, Kerkük'ün aynı Bağdat gibi hiçbir vilayet veya bölgeyle birleşemeyeceği özel bir statüye kavuşturulmasını amaçlamaktadır. Yeni Irak Anayasası işte bu dengeli yaklaşımı ortadan kaldırmıştır. 152. Madde, yalnızca 58. Maddenin aksatılmaksızın işletilmesi ve Kerkük'ün kaderinin tayini hususunda 2007 yılı sonuna kadar bir referandum düzenlenmesi hükmünü getirmektedir. Kerkük'e yapay olarak yerleştirilen Kürtler bu referandumda oy kullanma hakkına sahip olmuşlardır. Böylece, Türkleri ve Arapları çeşitli zulümlerle yıldırarak Kerkük'ten sürmeye başladılar. Daha önce yaklaşık 10.000 kişi Kerkük'ü terk etmek zorunda kalmış ve yerlerine Araplar yerleştirilmişti. Kerkük'ten sürülen ailelerin tamamı Kürt olsa bile, şu an Kerkük'e getirilen yaklaşık 500.000 Kürt'ün o aileler olduğunu öne sürmek mümkün değildir. Resmî kayıtlara göre Saddam döneminde Kerkük'ü terk etmek zorunda kalan insan sayısı 11.800'dür. Geri dönüşler 2003'te başlamıştır ve Kürt otoritesi tarafından verilen bilgiye göre seçim sandığına kaydolun yeni seçmen sayısı 232.000'dir. Seçmen nüfusu, toplam nüfusun yarısı kabul edildiğine göre Kerkük'e işgal sonrası en az 500.000 yeni insan yerleştirilmiştir. Ayrılan insan sayısı 11.800, geri dönen insan sayısı 500.000'dir⁸⁶. 10 Nisan 2003'te Kerkük'te çoğunluğu sağlayabilmek ve referandumu kazanmak için Irak'ın kuzeyinden Kerkük'e Kürtler yerleştirilmiştir. Kürtler bu işlemi yaparken Irak Geçici İdare Yasası'nın

85 Metin Kopar, a. g. m. Hasan Celal Güzel, "Irak Türkleri ve gerçekler", *Radikal Gazetesi*, 14. 01. 2007.

86 Metin Kopar, a. g. m. Gökhan B. Yetiş, "Kerkük Kimin mi?", *Kardaşlık Kültür Sanat Edebiyat ve Folklor Dergisi*, S.35, İstanbul, Temmuz-Eylül 2007, s. 23-24.

58. Maddesine dayanmışlardır. Kürtlerin üç yılda 500.000 Kürt nüfusunu Kerkük'e yerleştirdikleri ifade edilmektedir. Tapu nüfus kayıtlarının tahrip edilmesi sonucu Irak'taki Türkmenlerin gerçek nüfusunun 3.500.000 civarında olmasına rağmen demografik hilelerle düşmüş olarak gösterilmektedir⁸⁷

Her ne kadar politik oyunlarla Kerkük'ü doğal ortamından koparsalar da kültürel aidiyetini yok edemediler. Hatta bu şehirli kültür öyle güçlüydü ki, türlü nedenlerle göç eden insanları de eğitti, şehirleştirdi ve kültürünü kabul ettirdi. Şehre yerleşen Arap ve Kürtler bu kültürü kabullendiler, dillerini öğrendiler ve folklorunu benimsediler. Bu olgu siyasetin her türlü negatif oyunlarına rağmen etkisini sürdürdü. Ta ki Saddam rejiminin çöküşünden sonra, şehrin demografik yapısını değiştirmek için Kerkük'e sürülen yüz binlerce kürdün, şehir kültürüne entegre edilmesinin imkânsızlığı karşısında, şehir zıvanadan çıktı ve yeni yönetimin ülke çapındaki ıskallılığına, zorla etnik üstünlük kurma çabaları eklenince, şehir işlevsel ve görsel olarak çekilmez oldu⁸⁸.

Hâlbuki Kerkük, asırlardan beri Irak Türkmenlerinin bu coğrafyada şekillenmiş Türk kültürünün merkezidir. Bir kentin aidiyeti ve kimliği, o şehrin tarihi mimari eserleri, sosyal ve kültürel yapısıyla da yakından ilgilidir. Kerkük Kalesi, Gök Kümbet'i, Nakışlı Minare ve Camisi, Aziziye Kışlası, Kayseri (Kapalı) Çarşısı, Kilciler Pazarı, Altunköprü, Kırdar Hanı ve Çarşısı, Kale Hanı, Mecidiye Sarayı, Dakuk Ulu Camii Minaresi, 16 gözlü Taşköprü gibi 60'tan fazla Türk eserine Kerkük'ün her noktasında rastlamak mümkün. Kerkük'te yaşayan Türkmenlerin dışındaki milletlerin buna benzer acaba kaç tane tarihi eseri vardır? Yoktur. Diğer taraftan edebiyat ve kültür alanında da Türkmen ağırlığını görmek mümkün. Kerkük'teki sanatçıların çoğunluğu da yine Türkmenlerden. Kerkük Türküleri tüm dünyada hangi dille icra ediliyor? Türkçe. Bazı gruplar Kerkük bizim diyor, o zaman haklı olarak şu soruları sormak gerekiyor, Kerkük sizin ise o zaman Kerkük'te tarih, medeniyet ve kültür mirasınız nerede? Kerkük sizin ise neden nüfus kayıtlarını ve tapu dairelerini tahrip edip yaktınız?

87 Metin Kopar, a. g. m.s.133.

88 Yılmaz Hasasu, a. g.m. s. 12-13.

Kerkük sizin ise devlet dairelerini, devlete ait araçları, okulları, hastaneleri, insanların evlerini, özel araçlarını ve iş yerlerini neden talan edip yağmaladınız? İnsan kendine ait olan bir şehri talan edip, yağmalar mı hiç? Kerkük sizin ise Irak işgalinden hemen sonra sahte “Kerkük” nüfus kâğıdı ve gıda karnesi düzenleyerek 700 bin Kürt’ü Kerkük’e neden yerleştirdiniz? Kerkük’ün ahalisinin büyük çoğunluğu Türk’tü. Ne Arap ne de Kürt’e rastlamazdınız. Şehirde herkes Türkçe konuşur. Biraz farklı bir lehçeyle, ama her şeyiyle Türkçe, etraf hep Türklerle dolu, evde, sokakta, pazarda, çarşıda, camide, parkta, sinemada, lokantada... Türkler sadece okulda bir miktar Arapça öğreniyorlardı. Hatta Arap öğretmenler eğitim verebilmek için Türkçe öğrenmek zorunda idiler. Türkmen şehri Kerkük, tarihin her döneminde önemini korudu. Kültür varlığı, sanat, müzik, spor ve çevresinin mimarisi ile de dikkat çekici bir şehir. Kerkük, geleneksel yapı ve tarihe tanıklık eden kitabeleri ile de göz alıcı bir hazine. Kerkük’ü karanlığa boğan onun kalesi, Gök Kümbeti, Dakuk Ulu Camii Minaresi, Sultan Saki Yatırı, Nakışlı Minaresi, Kerkük (Aziziye) Kışlası, Danyal Peygamber Türbesi ve Minaresi ya da kurumuş Hasasu çayı değil, toprağın altında yatan karanlık, yani petroldür. Türkmen şehri Kerkük’ü gezerken insanı karşılayan perişan manzara, bu şehirde yaşayan sade insanların, toprağın altındaki dev zenginlik kaynağının sıkıntısından başka bir yanını görmediğini ispatlıyor. Başkaları için “petrol cenneti” bizler için ise çocukluğumuzun cennetidir Kerkük⁸⁹.

Tarihi kayıtlardan “Kâtip Çelebi”nin “Cihannüma” adlı coğrafya eserinde Kerkük notlarına bir göz atalım:

“Kerkük: Musul’un 2 merhale doğusunda tepeler arasındaki düz zeminde topraktan bir kaledir. Bütün şehir su içindedir. Hisar dibinden nehir geçer. Hâlen bu kalede Şehrizar paşaları otururlar. Dârül-mülk (başşehir) itibar olunmuştur. Mihriban Kalesi Hemedan yolu üzerinde, boğaz yakınlarında bir kaledir ki Yüksekşeyz’in sonunda bulunmaktadır. Hisarın arkası doğuya, boğaza doğru düz ovadır ki vâdi dönüp boğaza gider. Bu vadiden küçük bir nehir akıp göle dökülür. Sazlık ve bataklık yerlerdir, ama geçidi vardır⁹⁰.

89 Ali Kerküklü, a. g. m.

90 Katip Çelebi, Cihannuma, Bahçeşehir Üniversitesi, (editör: Said öztürk, proje: Bekir Karlığa), 2013, İstanbul, s. 688.

2. Şubat. 2019

Sabah Tıp Fakültesi dekanı Prof. Dr. Sabah Zengene Bey'i Nejat Bey (Prof. Dr. Najat Agha) ile ziyaret ettik. Burada damar anastomozu teknikleri anlatacağım.

Diğer cerrah arkadaşlar ameliyatlar yaparken, Hanifi Bey Yeni-doğan Kliniği'nde bebekleri kontrol edecek muayenelerini tamamlayacak. Anatomi öğrencilerinin o anda sınavları vardı Biz Nejat Bey ile birlikte anatomi bölümünde plastise edilmiş kadavraları inceledik. Sınav bittiğinde anatomi öğrencileri ile birlikte fakülte girişinde fotoğraf çektirdik. Tıp Fakültesi öğrencileri çok güzel Türkçe ile konuşuyorlar bize merak ettikleri Türkiye fakültelerini soruyorlardı. Her biri geleceğin pırıl pırıl Türk hekimleri olacaktır. İçlerinde Arap ve diğer halklardan gençlerde bulunmaktaydı. Onlarla da İngilizce iletişim kuruyorduk. Tıp Fakültesi'nden Azadi Eğitim Hastanesi'ne geçtik. Başhekim bize 425 yataklı bir hastane olduğunu anlattı.

Adil Beyatlı, Nejat bey, Ali Edwal, Hacı Muhammed Fatih, Cengiz Muhammed Ali, Vusamazar Muhsin hep birlikte Kerkük Kalesi'ne çıktık. Fakat kale harabe haline dönüşmüştü.

Suphi Saatçi'nin "Kent Dokusu ve Geleneksel Evleriyle KERKÜK" isimli eserinden "**Kerkük Kalesi**" üzerine yazdıklarını sizinle paylaşarak gezimize devam edeceğiz:

Ele geçen buluntulardan Kerkük Kalesi'ndeki yerleşme izlerinin, M.Ö. 3. binin ortalarına kadar uzandığı belirtilmişti. Kerkük Kalesi, 16. yüzyılda bölgenin Osmanlı egemenliğine geçmesi ve doğudan gelecek tehlikelere karşı koyması işlevinden dolayı, kıymetli bir savunma merkezi olarak yeniden önem kazanmıştır. Nitekim Bağdat'ı Musul'a bağlayan ve Bağdat-Kifri-Tavuk-Kerkük-Erbil-Musul güzergâhını izleyen eski yol yeniden canlanmış, böylece Dicle'ye paralel giden yol terk edilerek Dicle kıyılan ıssızlaşmaya başlamıştır. Buna rağmen Evliya Çelebi'nin de her nedense, Dicle yolunu takip etmesi, ünlü seyahatnamesinde onun gözlemleri ışığında, 17. yüzyıl Kerkük'ünü öğrenmek mümkün olamamıştır.

Emevîler ve Abbasîler döneminde Kerkük'ün küçük bir yerleşmeye sahip olduğu ve kentin henüz önem kazanmadığı kaledaki dokunun da o dönemde seyrek bir özellik gösterdiği düşünülebilir. İslâm döneminde Kerkük ile ilgili elimizde bulunan en erken yazılı kaynakta, kentin 13. yüzyıldaki durumu, kısa da olsa tasvir edilmiştir. Böylece

Dakuk “Tavuk” ile Erbil arasında yer alan bu kentin yüksek bir tepe üzerinde bulunduğunu ve küçük bir yerleşim olduğunu öğreniyoruz.

Kalede olduğu bildirilen ve şehitler adına dikilen Nasrânî Sinagogu, Mar Tahmaz-gerd adı ile biliniyordu. 5. yüzyılda yapıldığı tahmin edilen bu tapınakta yer alan mezarların çok eski olmalarına karşılık, üst yapının 10. yüzyıla tarihlendirilmesi üzerine görüşler vardır. Birinci Dünya Savaşı sırasında askerî depo olarak kullanılan bu tapınak, 1918 yılında Türklerin çekilmesi üzerine havaya uçurulmuştur⁹¹.

Kalede bulunan ve bugün bilinen en eski iki yapının camiye dönüştürülmesi, kuşkusuz Müslümanların kente hâkim olması ile ilgili ise de, biri kilise diğeri bir Musevî yatırı olan bu iki yapının hangi tarihlerde camiye dönüştürüldükleri bilinmiyor. Ancak, Hıristiyan ve Musevî halkın dinî geleneklerini yerine getirmekte serbest kaldıkları, son yıllara kadar ulaşan tapınakların varlığından da anlaşılıyor. Günümüze sadece kalıntısı ulaşan ve halk arasında Meryemana Camii olarak da tanınan kaledeki Ulu Cami’nin eskiden bir kilise olduğu biliniyor. Yapılış tarihi bilinmeyen Ulu Cami’nin 13. yüzyıldan daha eski bir döneme tarihlendirilemeyeceği de tahmin ediliyor.

Kalede camiye çevrilmiş dinî yapıların bir diğeri de Danyal Nebî veya halk arasındaki yaygın adıyla Danyal Peygamber Camii’dir. Kerkük’teki Hıristiyan veya Musevî metropolitlerin mezarları olduğu sanılan üç mezarın yer aldığı bu yapı Müslüman halk tarafından ziyaret edilip saygı duyulan bir yatır ve daha sonraları eklenen bir ibadet mekânından ibarettir. Yatırın yapılış tarihi bilinmediği gibi, burasının hangi tarihte camiye çevrildiği de belli değildir. Buraya eklenen silindirik tuğla örgülü minarenin 14. yüzyıl özelliğini taşıdığı söylenebilir. Kentin en eski mezarlığı da bu makamın haziresi sayılır. Giriş kapısı üzerindeki mermer kitabe levhasında yatırın H. 1065 (M. 1655) tarihinde Vali Cafer Paşa tarafından onarıldığı belirtilmektedir⁹².

Kalede halk arasında Gök veya Yeşil Kümbet (Buğday Hatun Türbesi) adı ile de bilinen bu türbe, eskiden Kemalzâdeler Konağı’nın avlu duvarına bitişik idi. Dıştan sekizgen, içten dörtgen planlı olan türbenin kitabesi, H. 762 (M. 1361) tarihlidir. Celayirliler döneminden kalan bu önemli türbe, tuğladan inşâ edilmiş yalın örneklerden biridir. Cephesindeki tuğla örgülü süslemeleri ile ilgi çeken türbe. 1980’li yıllarda

91 Suphi Saatçi, Kent Dokusu ve Geleneksel Evleriyle KERKÜK, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 27.

92 Suphi Saatçi, a. g. e., s. 29.

abartılı bir restorasyon geçirmiştir. Mayıs 2003 tarihinde kente yapılan gezi sırasında, Kale'deki eserler arasında Yeşil Kümbet'in çevresindeki evlerin yıkılarak ortaya çıkarılan türbenin dört tarafına revaklar inşa edilmiştir. Böylece türbe, Anadolu'daki Selçuklu kervansaraylarının avlusunun ortasında yer alan *köşk* mescitlere benzetilmiştir. Ayrıca ziyaret edilen sanduka, türbenin merdivenlerle yarım kat çıkılan üst kısmında olduğu için, çıkış merdivenlerinin olmadığı, buna karşılık, esas bodrum katta olan lahdin ziyarete açık tutulduğu görülmüştür. Bu arada restorasyon yöntemi ile kullanılan malzemelelerin ve çini imalatının da niteliksiz olduğu, bu yüzden çini kaplamalarının yer yer döküldüğü gözlemlenmiştir.

Kaledeki yerleşmenin 15. yüzyılda da fazla gelişmemesi, fiziksel dokunun yoğunluk kazanmaması, bölgedeki politik dengenin ve güvenin sağlamamasının bir sonucu sayılır.

16. yüzyıldan kalan bir minyatür, kentin ilk görsel belgesi olması bakımından büyük önem tanımaktadır.” Kanunî Sultan Süleyman'ın İrakeyn Seferi'nin menzillerini gösteren yazmanın minyatürü 1535 yılının Kerkük'ünü gösteriyor. Bu minyatürde şulece kaleden ibaret olan kentin, Hassa Suyu kenarındaki konumu tasvir edilmiştir.

H. 955 (M.1548) tarihine ait belgelerden, kentteki Müslümanların 154 hâne ve 23 mücerred (evlenmemiş bekâr) den ibaret olduğunu görüyoruz. Hıristiyanların 35 hâne ve 1 mücerret, Yahudilerin ise 104 hâne ve Şeyh Hasan Mekkî cemaatinin 2 nefer kadar oldukları, kentte boyahane ile değirmen bulunduğu tespit edilmiştir⁹³. Hasan Mekkî Camii olarak bilinen ve geçirdiği onarımla özgün kimliğini yitiren bu yapı 1997 yılında yıkılmış, Hasan Mekkî'ye ait olduğu söylenen mezar ve buradan çıkarılan kemikler de, Kerkük'ün en büyük mezarlığı olan Musalla Kabristanı'na taşınarak oraya gömülmüştür. 17. yüzyılın ilk çeyreğinde, Osmanlılar ile İran arasında sık sık el değiştiren Kerkük, “bir toprak köhne hisar” olarak vasıflandırılmıştır. Bu dönemde kentin yaşadığı en önemli olay, IV. Murad'ın Bağdat Seferi'ne çıkışında 29 Ekim 1638'de ordu ile birlikte Kerkük Kalesi yanında bir gün konaklamasıdır.⁹⁴

Bu sefer ile ilgili düzenlenen bir anonim menzîlnâmede, Kerkük Kalesi'nin bir tepe üzerinde ve iyi bir kale olduğu, çevresinde Hassa

93 Suphi Saatçi, a. g. e., s. 32.

94 Suphi Saatçi, a. g. e., s. 33.

Suyu'nun bulunduğu yazılıdır. 17. yüzyılın ortalarına doğru, Kerkük'ün düz zeminde yer alan bir kale olduğu ve bütün kentin henüz sur içinde bulunduğunu, hisarın dibinden nehir geçtiğini ve Şehrizar paşalarının bu kalede oturduklarını öğreniyoruz.

H. 1067 (M. 1656-1657) tarihinde Şehrizar Valisi olan Şehsuvaroğlu Şah Gazi Paşa'nın kalede Ulu Cami'nin bitişiğinde daha sonraları Şah Gazi Medresesi olarak anılan bir medrese yaptırdığı biliniyor. H. 1113 (M. 1701-1702) tarihinde Şehrizar Valiliği'ne getirtilen Firari Hasan Paşa IX. yüzyılın başlarında cami ve medreseden oluşan bir külliye yaptırdı. Hasan Pakiz adıyla tanınan bu cami, dikdörtgen planlı bir ibadet mekânından oluşmaktadır. Cümle kapısı üzerindeki kitabe H. 1254 (M. 1838) tarihini taşıyor. Bu tarihte caminin, Ferhâdzâde Hacı Mahmut Hal tarafından yenilendiği ileri sürülmüştür. Son yıkımlardan sonra harabe hâline dönüşen cami, kendi kaderine terk edilmiştir, Eserin restorasyona tabi tutularak, yeniden ihya edilmesi, önemli bir kültür hizmeti sayılır. 18. yüz yılın ikinci çeyreğinde tekrar gündeme gelen Osmanlı-İran çekişmesinden en çok zarar gören yine Kerkük oldu. Nadir Han'ın Bağdat kuşatmasını kaldırmak üzere yetişen Serasker Topal Osman Paşa, Bağdat'a 50 km. mesafede olan Duçam Mevkiinde İran Ordusu ile karşılaştı⁹⁵. 20. Temmuz. 1733'te meydana gelen ve dokuz saat süren çarpışmadan sonra Nadir Han yenik ve yaralı olarak kaçtı. Zaferin haberi İstanbul'da büyük yankı uyandırırken, zahiresi az ve zaten hasta olan Topal Osman Paşa, kışlamak üzere Kerkük'e çekildi. Osmanlı kuvvetlerinin bir kısmı ilkbaharda tekrar gelmek üzere terhis edilmiş, geri kalan kısmı kış münasebetiyle dağınık bir halde bulunuyordu. Bunu fırsat bilen Nadir Han, 1733 yılının Kasım ayında ani bir baskınla Osmanlı Ordusu nu bozdu ve çarpışmada Seraskar Topal Osman Paşa maktul düştü. Kerkük Kalesi'nin kuzeyine düşen ve bugün İmam Kasım Mahallesi olarak bilinen yerde, İmam Kasım Zaviyesi'ne gömülen Topal Osman Paşa'nın H. 1146 (M. 1733) tarihli mezarı halen oradadır. Burada bulunan kitabeden mezar üzerine yapılan türbenin iki yıl sonra, yani H. 1148 (M.1735) tarihinde tamamlandığı anlaşıyor.

Nadir Şah ordusundan on bin kişilik bir kuvvet Kerkük Kalesi'nin önüne gelip, halkına teslim olmalarını teklif ettilerse de, kale muhafızları bunlara karşı hareket ederek, bir kısmını öldürmüş, bir kısmını da kaçırmışlardır. Kaçanların doğruca Nadir Şah'ın ordugâhına

95 Suphi Saatçi, a. g. e., s. 34.

giderek, olayı anlatmaları üzerine Şah, bu duruma hiddetlendi; birkaç yüz top ve humbara ile hareket ederek Kerkük Kalesi'ni kuşattı. 1743 yılının Eylül ayında şiddetli top atışları sonucunda binalar yandı; kent ancak üç dört gün dayanabildi. Sonunda kent halkına aman verilip, canlarına dokunulmayacağı vaat olundu. Fakat Nadir Şah kuvvetlerinin yağmacılığa ve halkı esir almaya başlamaları üzerine, halk direnerek karşı koymaya başladı. Bunun sonucunda, halkın birçoğu öldürüldü.” Böylece kentin kalesi en büyük sarsıntıyı bu saldırıda yaşadı ve kalenin suru ile yerleşme dokusu geniş çapta hasar gördü⁹⁶.

Uzun süre İran ve Osmanlı çekişmesi ve nihayet Nadir Şah'ın saldırısı yüzünden ıssızlaşan kent, bir süre bakımsız ve harap durumda kalmıştır. 10 Mayıs 1766 tarihinde kente gelen Fransız gezgin C. Niebuhr, bir tepenin yamacına kurulan kentte az kalıntı kaldığını, kalenin çok pis, evlerin de kötü olduğunu zikretmektedir. Aynı gezgin kentin bir paşaya ait olduğuna, paşanın kentte değil, suyun öbür yakasında yaşadığına, bölgede birçok su değirmeni bulunmasının da, Bağdat'a buradan büyük miktarda un yollandığını gösterdiğine işaret etmektedir.

İran işgali kalktıktan sonra, özellikle 18. yüzyılın sonlarına doğru Kerkük'te Osmanlı nüfuzunun artık kesin şekilde yerleştiği ve kentin Osmanlı toprakları içinde daha güvenli bir ortama kavuştuğu anlaşıyor. Nitekim 1820 yılında Kuzey Irak Bölgesinde bir gezi yapan İngiliz Claudius James Rich, kentin 10 mil güneyindeki Leylan kasabasına uğrayarak, oradan Kerkük'ü gözlemlemiştir. Rich, kentin kalesini gördüğünü ve kalenin aşağısındaki yerleşmelerin de açıkça seçildiğini ifade etmektedir. Bu tarihlerde Kerkük'ün ekonomik ve ticarî yönden de canlılık kazandığı ve kuzeydeki Süleymaniye gibi, kent ve kasabaların üretim merkezleri için Kerkük'ün en büyük pazar olduğu anlaşılmaktadır.⁹⁷ Bu durum şüphesiz ticarî işlevli yeni yapıların kent yaşamına katılımını gerekli kılınış, fiziksel gelişmeye artık cevap veremeyen kale içinin terk edilerek, kale dışında yeni yerleşim dokularının örülmesini zorunlu hâle getirmiştir.

10 Temmuz 1822'de Kerkük'e uğrayan İngiliz gezgin Buckingham, kentin üç geniş kesimden oluştuğunu, başlıca kesimin Erbil'dekine benzer yapay bir tepe üzerinde yüksek duvarlarla kuşatılmış bir kasaba olduğunu, duvarların ve çok sayıda evlerin üstünden üç caminin

96 Suphi Saatçı, a. g. e., s. 35-36.

97 Suphi Saatçı, a. g. e., s. 36.

minarelerinin uzaktan görüldüğünü ve kalede yaşayan 5-6 bin nüfuslu halkın Müslümanlardan oluştuğunu kaydetmiştir. Adı geçen gezginin gözlemlerinden anlaşıldığına göre, kalenin aşağısında yayılan yerleşmenin yoğunluk kazandığı ve kaledeki nüfusun ikiye katlandığı anlaşılmaktadır. Yine, 1822 yılında İngiliz gezgin Buckingham'ı teyit eden doğulu gezgin al-Münşi'ül-Bağdadinin, Kerkük'ün güzel bir belde olduğunu, kalenin bir tepe üzerinde, beldenin ise kalenin çevresinde yer aldığını, kentteki evlerin bin dolayında bulunduğunu söylemesi de, kalenin artık önemini yitirdiği ve yerleşmenin sur dışına taşarak, gelişmeye başladığını kanıtlar. Başka bir batılı gezgin J. T. Newman tarafından 1870 yıllarının Kerkük Kalesi şöyle tasvir edilmiştir: "İnsanoğlunun maharetli eliyle kesilmiş bir yamacı göze dokunduran yüksek ve kocaman bir askerî kale gibi duran tepeden ibarettir. İmtiyazlı Müslümanların yaşadığı kalede bulunan üç cami ve bunların yüksek minareleri ta uzaklardan görülür."⁹⁸

Kerkük Kalesi'nin evvelce bir sur ile çevrildiği biliniyordu. Günümüzde kalede sur niteliği taşıyan yapılara rastlamak mümkün değildir. Kalenin dış cephesi, sivil yapıların yan yana bitişen cephelerinden oluşan bir fasat düzenine (kuşak cephe) sahiptir. Suphi Saatçi'ni son inceleme gezisinde, Kaleye ait en eski sur kalıntılarının kuzey-batı yönündeki bölümleri ortaya çıkarılmıştır. Kalın toprak duvarlardan ve yuvarlak payandalardan oluşan sur kalıntılarının, zaman içinde dış etkilere korunmaları için bir takım önlemlerin alınması gerekir. Kaledeki yapıların çoğunluğunun evlerden oluşması nedeniyle, cephe düzeni sivil karakter taşır. Kalenin dört ana kapısı bulunmakladır. Bunların arasında batıya bakan ve günümüzde Topkapı adı ile bilinen kapının 1882 yılında inşa edildiği tespit edilmiştir. Musul Vali Vekili Mehmet Sırrı Bey imzasını ve M. 23 Sefer 1299 (M. 14 Ocak 1882) tarihini taşıyan bir belgede, Kerkük Kalesinde özellikle kış aylarında büyük sıkıntı çeken halkın, kaleden köprüye en yakın olan yerden ulaşımını sağlamak için, burada bulunan ve sıçan yolu olarak betimlenen yerde bugünkü kapının inşası için teşebbüse geçildiğini öğreniyoruz. Plan ve görünüşü de çizilmiş olan bu kapının, aynı yıl içinde tamamlandığı anlaşıyor⁹⁹. Diğer kapıların hangi tarihlerde açıldığı tespit edilememektedir. Bu kapıların ikincisi yine batıya bakan ve eski Taşköprü'ye inen merdivenli geniş kapıdır. Bunun da Taşköprü'nün yapılışı ile ilgili olduğu düşünülebilir. Üçüncü ve dördüncü kapılar ise, ka-

98 Suphi Saatçi, a. g. e., s. 37.

99 Suphi Saatçi, a. g. e., s. 38.

lenin doğusuna, yani Helvacılar Pazarı (Çarşısı)'na bakan Yedikızlar ve Cüt-kahve (Çiftkahve) kapılarıdır. Bunlardan başka çok tâlî derecede olan bir beşinci kapı daha vardır. Bu da kuzey-doğu yönünden, Seyyid Necip Tekkesi'nin avlusundan geçen bir patika yoldan ibarettir. Kale Hamam, Ağalık ve Meydan adındaki üç mahalleden oluşmaktadır. Hamam Mahallesi'nin, adını eskiden burada bulunan ve kentin en eski hamamı olan yapıdan aldığı kuşkusuzdur. Ancak günümüze ulaşamayan bu hamamın hangi tarihte yapıldığı ve plân şeması hakkında bilgi sahibi olunamamıştır. Ağalık adının ise, eskiden kalede Yeniçeri Muhafızlığı'nın ve burada oturan Yeniçeri ağalarının bir anısı olarak kaldığı tahmin edilmektedir.

Kalede ilgi çeken yapılardan biri de Kerkük'ün en eski sarayı olduğu söylenen ve kalenin Yedi kızlar adıyla bilinen yatır yerinin doğu girişinde, sol tarafta yer alan beş katlı binadır. Kent hapishanesinin sarayın bodrum katında olması yüzünden, bu semte Zindan adının verildiği, yaygın bir kanaat olarak halk arasında yaşıyor¹⁰⁰. Aslında geniş mekânlı odalarıyla ve büyük bir konak biçiminde olan bu yapının bir hükümet sarayı olarak inşa edildiği anlaşıyor. Bodrum katında, güneydoğu yönüne doğru, aşağı yukarı 100-150 m. kadar uzanan bir dehlizin, duvar örülerek kapatılması ilgi çekicidir. Bu geçitin nerelere kadar uzandığı ve ne amaçla yapıldığının aydınlığa kavuşturulması için, bu binanın bodrum katında ayrıntılı çalışmaların ve arkeolojik araştırmaların yapılması gerekmektedir. Kalede eskiden bilinen ve son yıllara kadar toprak altında kalan önemli yapılardan biri de, halk arasında Katma Bazarı (Pazarı) veya Kılçılar Bazarı adı ile bilinirdi. Karşılıklı küçük dükkânlardan oluşan bu "Kayseriyye" (kapalıçarşı) tipindeki yapı, Meydan Mahallesi'nde Topkapı'ya yakın kalmıntılarının yerinde bulunuyordu. Kaledeki son yıkıntılarda ortaya çıkarılarak restore edilen bu pazarın karşılıklı 17'şer dükkândan oluşan bir arasta olduğu ortaya çıkarılmıştır. Basık tavanlı ve ikişer katlı bu dükkânlara, günümüzde her hangi bir işlev verilmemiştir. Kerkük Kalesi'nde Zindan Sokağında Fuzuli Mescidi olarak bilinen Fakı Allav Camii'nin yapılış tarihi bilinmiyor. Geçirdiği onarımlarla mimarî değerini yitiren bu mescitte, Fuzuli'nin babası Molla Süleyman'ın imamlık ve hocalık yaptığı, mescide yakın bir evin de kendisine ait olduğu" yolunda ileri sürülen görüşlerin sadece rivayete dayandığını, bu hususta herhangi bir bilimsel kanıt bulunmadığını da burada belirtmek

100 Suphi Saatçi, a. g. e., s. 39.

yerinde olur. Kalenin kuzey tarafına düşen Seyyit Necib Cabbârî Tekkesi de yapılış tarihi bilinmeyen ve günümüzde kullanılan açık avlulu bir tekke örneğidir. Bu tekkenin postnişini olan Seyyid Necib'in gömülü olduğu yatırın kapısı üzerindeki kitabede H. 1340 (M. 1921-1922) tarihi yer almaktadır¹⁰¹.

Tümüyle bozulan dokusu ile Kerkük Kalesi'nin en ilgi çeken yanı, sivil mimarlık örneklerinin en önemlilerini içinde barındırmış olması idi. Özellikle burada yer alan 740 dolayında evin çoğu, geleneksel Türkmen konut mimarisinin önemli örnekleri idi. Ancak son yıkımlar ile birlikte, bu evlerden sadece 45'i kalmıştır. Çoğu harap durumda olan bu evlerin arasında 5-6 adedi restore edilmiş, bunlara ait ahşap kapı ve pencerelerin çoğu da 19 Nisan 2003'ten sonra yağmalanmıştır¹⁰².

Osman Oğuz'un, "Bağdat Yönetiminin Tarihi Çevre Tahribatı Durdurulmalıdır" isimli yazısından alıntılatacağımız şu satırlar ile kalenin harabe durumunu sanırım özetleyebiliriz:

Kerkük Kalesi'nde Tahrip Edilen Kültürel Miras

Irak'taki merkezî yönetim, Kerkük kentinin tarihi kalesini hedef alan gizli bir plan uyguladı. Yönetim, önce kalede oturan aileleri evlerinden atarak, kaleye açılan kapıları kapattı. Daha sonra restorasyon çalışmaları yapılıyor gerekçesi ile Türkmenlerin geleneksel ev mimarisinin en güzel örneklerini yıkarak, yerle bir ettiler. Türkmenlerin önemli kültürel kimliklerinin birer ifadesi olan ve sayıları 500'ün üstünde bulunan Kerkük'teki geleneksel evler ile birlikte Bağdat yönetimi, 4500 yıllık tarihî geçmişe sahip ve aynı zamanda Kerkük'ün simgesi sayılan kalenin içini de düz bir alan hâline getirdi.

İçinde binlerce yıllık kültürel değerleri günümüze taşıyan anıtların, dinî ve sivil mimarlık örneklerinin oluşturduğu fiziksel dokunun ortadan kaldırılması, aslında büyük bir insanlık suçu sayılır. Bütün bir insanlığın malı sayılan tarihî kültür varlıklarının tahribi, hem Venedik Tüzüğü'ne (Mayıs 1964), hem de Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu'nun 19. Genel Kurulu'nda kabul ettiği Nairobi Deklarasyonu'na (Unesco, 30 Kasım 1976) aykırıdır¹⁰³.

101 Suphi Saatçi, a. g. e., s. 41.

102 Suphi Saatçi, a. g. e., s. 42.

103 Osman Oğuz, "Bağdat Yönetiminin Tarihi Çevre Tahribatı Durdurulmalıdır", Kardeşlik Dergisi, yıl: 1, sayı: 1, Ocak 1999, s. 4-5. Suphi Saatçi, Hasretin Adı Kerkük, s.74.

Kerkük Kalesi'ni bir de ünlü Osmanlı gezgini Evliya Çelebi'den okuyalım:

Tarihçi Mıkdisî'nin yazdığına göre bu Şehrezûl Kalesi'ni ilk defa yapan Dahhâk-i Mârî oğlu Zûr'dur. Aslında Şehr-i Zur'dur, meşhur galatî Şehrezûl'dur, doğrusu Şehr-i Zûr'dur. Irak toprağında Küfe ve Medâyin'den sonra bu Şehr-i Zur gayet mamur olup sanki cennet bahçesi oldu. Daha sonra Abbasiogulları zamanında Hülâgü Han bu Şehr-i Zur'u bilek zoruyla yerle bir etti. Sonra (—) tarihinde Emevilerin Mervan-ı Himârda son bulduğu senede yine Dahhak-i Mârî oğlu Zur neslinden Moğol Kârkük adlı bir ünlü yiğit bazı Kürt kabileleriyle anlaşıp birleşip onların yardımlarıyla Şehr-i Zûr'u yeniden imar edip ismine Kerkâk-i Moğol Kalesi derler. Zaman geçmesi ile halk dilinde meşhur bozulmuşu daha kolay kullanıldığından Kerkük Kalesi derler. Ama Keklik, Kelkit ve Kerkit Kalesi değildir; Kelkik, Erzurum Eyaleti'nde bir nahiyenin ismidir. Ama bu Irak toprağı ile komşu olan Şehr-i Zûr'un taht merkezi olan Kerkük Kalesidir. Lâkin eski Şehr-i Zur Acem ülkesi sınırlarında Merâğa Şehri'ne yakın olup Timur Han'dan beri harabe ve yıkık kalmıştır; Merâğa Şehri de Timur harabından kalmıştır, daha sonra imar olmuştur. Eski Şehr-i Zur ile Merâğa Şehri arası 6 merhale verimli topraklardır. (—) (—) (—) (—)¹⁰⁴

Şehrezûr hâkimlerini bildirir: Süleyman Han Kanunnamesi yazımı üzere fetih sırasında eyalet olup büyük ülke olmuştur. Ve dahi gönül almak için nice kere üç tuğlu vezirlere bağışlanmıştır. Eyaletinde olan Kürt beylerine ikişer tuğlu beylerbeylik payesi verilmiştir. Ve emr-i şeriflerinde Mir-i miran elkâbları yazılmıştır. Ama Şehrezûl valisi Irak serhaddinin sonunda olup Bağdad ile sınırdaş olmak ile Şehrezûl'un hükmü tâ Bağdad kapılarına kadar sözü geçerlidir, tâ bu mertebe hükmü yürür. Şehrezûl valisinin kanun üzere hâss-ı hümayûnu 11 kere 100.000 akçedir. Beylerbeyi kanunu böyledir ki her hangi memleket evvel feth oldu ise o beylerbeyi diğer beylerbeyinden önce gelir. Ve her beylerbeyinin hâsları ne miktar akçe ise Süleyman Han Kanunu üzere 5.000 akçede bir cebelu askeriyile sefer eşer, ardı sıra mehterhanesi, bayrakları, iç ağaları, yanında mataracıları, önü sıra şâtırları, yedekleri, tuğları, kapıcıbaşı, ağaları, müteferrikaları, deli ve gönüllüleri ve Tatar askerini çekip memur olduğu sefere gider. Ama Şehrezûl valisi, Bağdad valisi üzere takaddüm eder. Zira

104 Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağı (Hazırlayanlara), Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Yapı Kredi Yayınları, 4. Kitap. 2. cilt, s. 683-684.

941 (1534-35) tarihinde Süleyman Han Şehrezül Eyaleti'ni fethettikten sonra Bağdad feth olmuş. Ulu hükümettir. 3.000 seçkin asker ile her sene adalet üzere 100 kese tahsil eder. (—) (—) (—) (—) (—) (372b)¹⁰⁵

Şehrezül Eyaleti'nde olan sancakları bildirir: Süleyman Han Kanunu üzere tamamı 20 adet sancaktır. Ve eyaletinde mal defterdarı, tımar defterdarı, defter kethüdası, defter emini, çavuşlar kethüdası, çavuşlar emini, çavuşlar kâtibi, rûznâmecî, mukâtaacı ve (-) (-) (-) (-) (-)

Sancakları bunlardır ki yazılır: Evvelâ Surucek, Erbil, Keşan, Bâzâr-ı Cengûle, Cimri, lakabına göre değil, şerif-i sancaktır; Hezârmerd, Dulhuvârân, Merkâve, Dahhâk-i Mâri'yi katleden Demirci Kâve'nin şehridir, Harir Rudîn, Tiltarı, Sîh ü Zencîr, Acûr, Ebrûmân, Davdan, Pâk, Perend, Kebir [büyük] Belkâs, Acem hududundadır; ve Uştı. Bu 18 adet sancaklar tamamen taşlıklar ve dağlar içinde sarp yerlerde Kürt kavimlerinin içinde sancaklardır ki asla cenk ile alınmamış ülkelerdir. Bunlarda gökyüzüne boy uzatmış sağlam ve dayanıklı kaleler vardır ki bir taraftan herhangi bir şekilde zafer mümkün değildir. Bütün Şehrezül Eyaleti 86 parça kalelerdir ki hepsi aman ile itaat etmişlerdir. Eğer bu kaleleri gezip gördüğümüze göre özelliklerini yazsak başka bir cilt kitap olur, amma inşallah nice sağlam kaleleri ve büyük beldeleri yerleri geldiğinde yazarız. Ve bu Şehrezûr Eyaleti'nde yazılan 18 sancaktan başka 2 adet sancak da hükümettir. Süleyman Han Kanunu üzere azil ve nasb kabul etmezler. Hâkimi ölürse çocuklarına veya akrabalarına yahut da kızına verilmek kanundur. Bir eyalette kadına sancak verilmek kanun değildir, ancak bu Şehrezül Eyaletinde vardır. Hatta IV. Murad Han zamanında Hanzâde Sultan adlı kadın Harir ve Surân vilâyetine hâkim olup 12.000 tüfeng-atıcı ve 10.000 süvari okçuya sahipti. Burkasını [peçesini] yüzüne kapatıp siyah poşusunu boynuna bağlayıp küheylân at üzerinde meydanda gezip dolaştıkça sanki Sâm-ı Neriman'ın hayali idi. Nice kere bu hatun 40-50 bin asker ile Acem diyarının Hemedan, Dergezîn, Cemcenâb ve seçkin şehirlerini basıp yağmalayıp yine esenlikle ve ganimetle Sûrân vilâyetine gelmiştir. Tâ bu derece cesur kağan hatun idi. Onun için bu Şehrezûr diyarında iki hükümetin kadına verilmesi kanundur, Gaziyân Hükümeti ve Mehrevân Hükümeti. Bu iki adet hükümet ile Şehrezül'un 20 adet sancağı tamam olup 21 sancağı Kerkük Kalesi'dir ki paşa sancağı tahtıdır. Ama bu eyalette 160 adet de aşiret beyleri vardır, ama tuğ, davul ve sancak sahibi değildirler. Savaş

105 Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı (Hazırlayanlara), a. g. e. S. 684.

sırasında bulundukları sancakbeylerinin sancağı altında sefere giderler. Diyarbakır, Van ve İmâdiye Eyaleti'nde böyle hükümetler ve böyle ocaklık aşiret beyleri vardır¹⁰⁶.

Bu sancaklarda tımar, zeamet ve hâs köyleri vardır, ama hükümet sayılan sancaklarda tımar, zeamet ve hâs yoktur. Bu Şehrezur Eyaleti'nde paşanın 3.000 askeriyle 20 sancak askeri hepsi ancak 31.060 adet cengâver ve cesur asker olur. Padişahlar ve serdarlar Bağdad üzere sefere gelseler bu Şehrezûl valisi asker öncüsü olup çarkacı olur. Zira Irak ikliminin ve Fars diyarının at binicisi güçlü, hünerli ve cesur Şehrezûr askerleridir. Ama her sancakta alaybeyi ve çeribaşı yoktur, ancak Erbil, Şehrezûr ve Kerkük sancaklarında alaybeyi ve çeribaşı vardır. Diğer hâkimleri bildirir Evvelâ Asitâne-i saadet tarafından şer'-i Resul hâkimi 300 akçe pâyesiyile kadılıktır, (—) adet köylerinden her sene adaletle 6 kese hâsıl olur. Dört mezhepten müftüleri ve nakibüleşrafı vardır. Ve hâlâ Âsitâne tarafından bu Kerkük Kalesi'ne yeniçerilerin haseki ağalarından bir yeniçeri ağası, başçavuşu, yeniçeri efendisi, 6 adet yeniçeri odası, 1000 adet yeniçeri, 300 adet cebeci, 300 adet topçu askeri tayin olunup yüksek dereceli yeniçeri ağalığı oldu. Ve kale dizdarı ve 60 adet kale nefer atları vardır. Muhtesibi ve şahbenderi vardır. Şehr-i Zûr Kerkük'ü kalesinin zemini şeklini bildirir Evvelâ bu kale Bağdad toprağının çöllüğünde uçsuz bucaksız bir ovada Zarb Nehri'ne bir menzil uzaklık yerde ve Musul Kalesine iki menzil uzaklıkta eğimsiz bir yığma tepe üzerinde beşgen şekilden uzunlamasına toprak bir kaledir ki çim, rıhtım, kerpiç ve cibis ile yapılmış sağlam bir kaledir. Fırdolayı büyüklüğü (-) adımdır. Tamamı (—) (373a) adet kale kapısıdır. Ve gerçi pâk toprak ile yapılmış bir kaledir ama gayet dayanıklı bir şekilde yapılmıştır. Her sene padişah tarafından tamir olunur. Tamamı (—) adet kule ve tabyalar ile bezenmiş ve (—) burçlarla ve beden dişleriyle süslenmiş serhat boyunda bir kaledir. Cebahanesi, 70 adet büyük ve küçük topları ve diğer mühimmat ve levazımatları mevcut bir hisardır. Kerkük Kalesi imaretlerini bildirir Evvelâ kale içinde toplam (—) adet pâk toprak ve kireç ile örtülü mamur kâgir yapı tek katlı ve iki katlı evler vardır. Ama kale içinde bağlı, bahçeli ve akarsulu haneler değillerdir. Ve hepsi (—) adet mihraptır. Evvelâ,

----- (30 satır boş) ----- (373b)(374a)(36 satır boş)¹⁰⁷.

106 Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı (Hazırlayanlara), a. g. e. S. 685.

107 Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı (Hazırlayanlara), a. g. e. S. 686.

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'ndeki "Süleyman Han Kanunnamesi yazımı üzere fetih sırasında eyalet olup büyük ülke olmuştur. Ve dahi gönül almak için nice kere üç tuğlu vezirlere bağışlanmıştır. Eyaletinde olan Kürt beylerine ikişer tuğlu beylerbeylik payesi verilmiştir". İfadesi üzerinde durulması gereken bir noktadır. Türkmen yurdu Doğu ve Güney Doğu Anadolu ile Musul Kerkük bölgesi Türkmen Safevilerden çekinilerek Osmanlı tarafından Kürt aşiretleri güçlendirilmek istenmiştir. Yakın geçmişte Talabani ve Barzani'ye kırmızı pasaport verilerek bu tarihî hata güncelliğini korumuş, Türkmenler ciddi bir muhatap bulamamışlardır.

"Çaldıran savaşı ve zaferinden sonra İran'a tâbi birçok Kürt ve Türkmen boylarının itaat altına alınmasını sağlamak için İdris-i Bitlisi, Musul bölgesine gönderilmiş ve buradaki beyler taltif yolu ile Osmanlı Devleti ne bağlanmıştı. Diğer taraftan Şah İsmail'in Diyarbakır'ı almak için vazifelendirdiği Kara Han üzerine gönderilen Karaman Beylerbeyi Hüsrev Paşa, Koç hisar yakınında yapılan savaşta galip gelerek İran kuvvetlerinin tamamen bölgeden çekilmesini sağlamış, birçok kale ile Sincar, Musul ve Urfa'yı Osmanlı topraklarına katmıştı (1516). Musul'un eyalet haline getirilmesi Kanunî Sultan Süleyman'ın 1534 Bağdad seferinden sonra olmuştur¹⁰⁸".

Kanunî Sultan Süleyman. Tebriz seferinde Hemedan ve Kirmanşah yolunu takip edip Cebel-ü Hamrin, Sülükân Çayırı ve Leylan'dan geçerek 1554'te Kerkük şehrine girdi. **Kerkük, Osmanlı idaresine girmeden önce de Türkmenlerin elinde bulunduğu "Gökyurt" olarak adlandırılmış ve resmî kayıtlara böyle geçmiştir.** Kanunî Sultan Süleyman Kerkük'te yirmi sekiz gün kaldı. Aynı sene içinde Kanunî'nin Bağdat seferi ve Bağdad'ın fethiyle Musul bölgesinde Osmanlı hâkimiyeti kesinleştirilerek altı sancak ihtiva eden eyalet merkezi yapıldı. Bazı kaynaklarda verilen bu bilgiye karşılık 1312 tarihli Musul salnamesinde 1090 (1679-80) yılında Musul'un eyalet olduğu ve üç sancağı ihtiva ettiği belirtilmektedir. Aynı salnameye göre 1090 yılında Irak bölgesinde mevcut eyaletler ve livaları şöyledir.

Bağdad Vilâyeti: Hükûmet-i İmâdiye, liva-yı Hile, liva-yı Kabayıl, Urbân-ı Beriyye, liva-yı Dertenek, liva-yı Kasr-ı Şirin, liva-yı Zaho,

108 ismet Binark (Proje Yöneticisi), Necati Gültepe (Proje Sorumlusu) Hazırlayanlar: İsmet Demir ve ark.), Musul Kerkük ile ilgili Arşiv Belgeleri (1525-1919), T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın: 11, Ankara, 1993. s. 3.

liva-yı Semerat, livaya-yı Tikrit, livaya-yı Bacvan, livaya-yı Zenkabâd, livaya-yı Cesan, livaya-yı Aterocak, livaya-yı Harirdömek, livaya-yı Arca, livaya-yı Kızlarbad, livaya-yı Altunköprü, livaya-yı Hemrin, Hükûmet-i Mühürban.

Eyalet-i Şehr i Zor: livaya-yı Kızılca, livaya-yı Erbil, livaya-yı Sahran, livaya-yı Zengene, livaya-yı Karadağ, livaya-yı Semamek, livaya-yı Dölkıran.

Eyalet-i Musul livaya-yı Eski Musul, livaya-yı Keşan, livaya-yı Hevren (Horen)(?).

Diğer yandan Mustafa Nuri Paşa, Musul'un Osmanlı Devleti hâkimiyetine girmesinden hemen sonra eyalet şeklini aldığını belirterek padişah 3. Murad devrine tekabül eden tarihte Musul eyaletine bağlı sancakları Musul sancağı (Paşa sancağı), Bacvanlu, Tikrit, Eski Musul, Horen, Bana olarak gösterir. Aynı kaynak Musul beylerbeyinin yıllık 680.000 ve mirlivalarının 200.000-220.000 akça arasında hasları olduğunu ve bölgede 224 zeamet ve tımar bulunduğunu belirtilir¹⁰⁹.

Cihannüma'da Katip Çelebi'nin "Musul'dan Taze Hurmaya varıncaya kadar; Harkal 2 saat, Kerbil 3 saat, Bağdad tarafı 4 saat, Bend-i Şemamek 3 saat, Berdavid 2 saat, İncesu 4 saat ve Cisir-i altın Suyu 2 saattir. Bu yolda iki su geçilir. Göktepe 2 saat, Hassa Suyu başı 2 saattir. Hassa Suyu gayet güzel bir sudur. Kerkük Kalesi 2 saattir. Yollarında kanallar vardır. Bataklik ve taşlıktır. Dakuk menzili ve Tuzhurmatı 3 saattir¹¹⁰". Deddiği Kerkük Kalesi'ne günümüzdeki gördüklerimizi anlatmakla devam ediyoruz:

Kalede heyet olarak önce Danyal peygamberin kabrinin bulunduğu türbeye varıyoruz. Burada Danyal peygamber ile birlikte Üzeyir Huneyn ve Mikail peygamberlerin de kabirleri de bulunmaktadır. Türbe 700 yıl önce tamir edilmiş. Buradan Osmanlı şehitliğine geçiyoruz. Türbedarın ailesinde bulunduğu bu kabristanda birçok Osmanlı paşasının ve subayının kabri de bulunuyor. Türbedar 1400 yıldır Hz Ali efendimizden gelen nesillerini anlatıyor.

Vehbi Günay ve Saad F. Oumar'ın "Kerkük Osmanlı Subay Mezarlığı (Şehitliği)"¹¹¹ isimli son derece kapsamlı çalışmayı gezi notlarımızda siz okuyucularımızla paylaşmak gerekiyor. Her geçen gün yok

109 ismet Binark (Proje Yöneticisi), Necati Gültepe (Proje Sorumlusu) Hazırlayanlar: İsmet Demir ve ark.), a. g. e., s. 24-25.

110 Katip Çelebi, a. g. e., s. 673.

111 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, "Kerkük Kalesi Osmanlı Subay Mezarlığı (Şehitliği)" *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi* Sayı III/2 – Aralık 2017, 79-112

olmaya yüz tutmuş mezar taşlarını bire bir okuyan ve resimleyen araştırmacılara minnettarız. Bizlerde mezar taşlarını görüntüledik. Fakat sahanın uzmanları kadar okuyamadık. Bu bakımdan aşağıdaki notların Türk Kültür Varlıkları üzerine çalışan her kurumun dikkatini çekeceğini düşünmekteyiz:

Osmanlı Subayları Mezarlığı (Makberetü'l-Muhâribinü'l-Osmaniyyin) veya diğer adıyla *Türk Şehitliği* Kerkük Kalesi'nin içerisindeki Danyal Nebi/Peygamber Câmii'nin bitişiğindedir¹⁷. *Danyal, Üzeyir ve Huneyn* isimli peygamberlere ait olduğu söylenen makamların üzerine Osmanlılar döneminde bina ve minare yapılmıştır. *Danyal Peygamber Câmii*'nin yapım tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte Kerküklü bir aileye mensup olan Cafer Paşa'nın başladığı tamirin Kerkük Ağası Mehmed Ağa tarafından H. 1071 (1660/61) yılında tamamlandığı kapısı üzerindeki kitâbede belirtilmiştir¹⁸. Peygamberlere izafe edilen makamların bulunduğu türbeyi yeniden inşa ettiren ise uzun süre Kerkük mutasarrıfı ve Musul valisi olarak görev yapmış olan İnce Bayraktarzâde Vezir Mehmed Paşa'dır. İç kısmı yaklaşık olarak 7x10 m. ebadında olan yapı kuzey-güney ekseninde iki kısma ayrılmış olup ön ve kuzey bölümü bir kümbetle kapatılmıştır. Binaya bitişik olmak üzere kuzey ve batısında iki mescit bulunmaktadır¹¹².

Danyal Peygamber Câmii ve Osmanlı Subay Mezarlığı son olarak Eylül 2009'da Türkiye Cumhuriyeti'nin Musul Konsoloslugu ile Türkmeneli Vakfı ve Irak Türkmen Cephesi (ITC) tarafından onarımdan geçirilmiştir. Bu restorasyonla Danyal Peygamber Camii yıkılmaktan kurtulmuş olmakla birlikte geçen zaman içerisinde sahipsizlik ve ilgisizlik nedeniyle yeniden tahribata maruz kalmıştır. Söz konusu çalışma sırasında mezarların özgün konum ve özelliklerinin tam olarak korunamadığı anlaşılmaktadır. Restorasyonla ilgili mezarlık duvarına; "*Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı ve Irak Türkmen Cephesi ile birlikte Osmanlı Subayları Mezarlığı'nın Restorasyonunu Gerçekleştirdi*" ifadesinin yer aldığı Türkçe ve Arapça bir levha konulmuştur.

Osmanlı Subay Mezarlığı (Şehitliği) girişinde bulunan daha önce mermerden yapılmış kitâbe sonradan bir levhaya da yazılarak duvara asılmıştır. Arapça ve Türkçe olarak yazılmış kitâbenin metni şöyledir:

112 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112.

Osmanlı Subayları Mezarlığı

İslam bayrağını yükseltme ve bulundukları yerlere hizmet götürme mücadelesi verenler için bağrında yattıkları toprak gurbet değil vataandır. Tüm ölümsüz kahramanlara selam olsun.

Mezartaşlarının Genel Niteliği

Yukarıda belirtildiği üzere Kerkük'te pek çok mezarlık ve türbe bulunmaktadır. Şehirdeki kabristanlardaki birçok mezar taşı Saddam Hüseyin rejiminin çöküşüyle birlikte 2003 yılından itibaren Türkleri simgeleyen çok sayıda eserle birlikte yok edilmiştir¹¹³.

Kerkük'te farklı mezar mimarisi özelliklerine ait örneklerle rastlamak mümkündür. Şehir merkezindeki eski ve meşhur *Musalla Mezarlığı*'nda çok sayıda türbe mevcut olup bir oda büyüklüğündeki bu yapıların içerisinde bir ya da iki mezar vardır. Bundan başka "kafes" adı verilen, mezar ile türbe arasında bir yapı çeşidine de yaygın olarak rastlanmaktadır. Bir çadırı andıran görünümleriyle metalden yapılmış bir oda niteliğindeki kafeslerin ayak tarafında bir kapısı mevcuttur. Kafesler genellikle şehit mezarlarının üzerine yapılmıştır. Osmanlı Subay Mezarlığı (Şehitliği)'nda bunlardan bir örnek bulunmaktadır.

Kerkük ve havalisinde kabir taşı olarak doğal taş ve mermer kullanılmışken yakın zamanlarda beton tercih edilmeye başlanmıştır. Mezar taşlarının boyutları fazla büyük olmadığı gibi çok uzun da yapılmamışlardır. Kerkük'teki mezar ve mezar taşlarının % 99'unu lahit ve sandukalı taşlar oluşturmaktadır. Sanduka tipi mezarlar genellikle 35-50 cm. şâhideler 100-110 cm., ayak taşları 70-80 cm. uzunluğundadır. Bazı mezarların hem baştaşı (şâhide) hem de sanduka taşlarında yazılı metinler (*kitâbe*) mevcuttur¹¹⁴.

Kerkük Kalesi içerisindeki *Danyal Peygamber Câmii*'nin arkası ve ön avlusu mezarlık alanı olarak kullanılmış, caminin çevresindeki küçük kabristanda (*hazîre*) pek çok kişi gömülmüştür. Eski definlerin yanı sıra mezarlıkta caminin din görevlerinin kabirleri ve kitâbeli mezarları da bulunmaktadır. Ancak geçen zamanda bakımsızlık kadar

113 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., İbrahim Mustafa Tahir Qassab'ın tezinde; "Kerkük mezar taşlarıyla ilgili bu güne kadar hiçbir çalışma yapılmamış" olduğu vurgulanmıştır. Bkz. İbrahim M. T. Qassab, a.g.t., s. 1.

114 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., İbrahim M. T. Qassab, a.g.t., s. 15-16.

yeni gömülerle de nitelik değiştiren bu alandaki mezarların dağıldığı, kaybolduğu, mezartaşlarının kırıldığı veya kitâbelerinin okunamayacak derecede aşındığı görülmektedir.

20. yüzyılın başlarında Kerkük oldukça gelişmiş bir şehir olduğu kadar askerî açıdan da bir üs niteliğindedir¹¹⁵. Kerkük'te Osmanlı VI. Ordusuna bağlı *Nizamiye 12. Kerkük Fırkası* bulunmaktadır. Ayrıca sancağın kuzeyinde ve İran sınırı üzerinde bulunan Revandiz kazası *Redif 48. Liva*'nın da merkezidir. Bu nedenle sınır boyunda ve İran'dan gelecek tehdit ve tehlikelere karşı bir köprübaşı konumundadır¹¹⁶.

Kale içerisinde daha önce bir makam durumunda olan ve Osmanlılar döneminde üzerine bina ve minare yapılan *Danyal Peygamber Câmii*'nin çevresindeki mezarlıkta, kümbetin yan tarafında Osmanlı devlet görevlilerine ait mezarlar bulunmaktadır¹¹⁷. Osmanlı VI. Ordusu Nizamiye 12 Fırka kumandanı *Ferik Hacı Mehmed Lütü Paşa* (1906), Redif 51. Liva kumandanı *Mirliva Ahmed Refet Paşa* (1899), 48. Alay komutanı *Miralay Mustafa Nâfiz Bey* (1897), IV. Ordu 31. Alay 4. Tabur 1. Bölük *Yüzbaşısı Ahmed Ağa* (1892), Süvari 34. Alay 1. Bölük *Yüzbaşısı Şamlı Seyyid Hacı Mehmed Said Efendi* (1906), İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Teşkilât-ı Mahsusa görevlisi, mücahit ve hatip Ömer Nâci Bey (1916) ve Eski Musul valisi Tahir Paşa'nın oğlu *Mehmed Melûl Bey* (1892)'in mezartaşları günümüze ulaşan kitâbeli mezarlardandır. Osmanlı Subay Mezarlığı (Şehitliği)'nda hâlen mevcut mezarların dışında günümüze ulaşamayan veya kitâbeli mezartaşları kırılmış olan mezarlar da bulunmaktadır. Kerküklü Ş. Sâbir Zâbit, "*Kerkük'te Danyal Peygamber*" başlıklı yazısında bu küçük mezarlıkta; *Binbaşı Ömer Mehmed Bey*, İzmir Vilâyeti ahalisinden Baytar Kaymakamı *Ahmed*

115 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., 1912 yılı salnamesine göre Kerkük kasabasında; 36 cami ve mescit; 25 tekke ve zaviye; yedi medrese; beş kilise ve manastır; bir havra; bir idadi; bir sanayi, 15 sıbyan mektebi; bir hükümet konağı; bir kışla; bir redif deposu; bir telgrafhane; 11 karakol; 5.100 ev; 1.382 dükkân ve mağaza; 14 hamam; 12 fırın; 15 değirmen; bir ip atölyesi; 20 bez ve kumaş imalâthanesi; 148 bağ ve bahçe; 1.384 tarla bulunmaktadır. 1890'dan itibaren Kerkük'teki binalar hakkında bkz. C. Eroğlu-M. Babuçoğlu-O. Özdi, a.g.e., s. 175-176.

116 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., Bkz. C. Eroğlu-M. Babuçoğlu-O. Özdi, a.g.e., s. 192.

117 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., Kerkük'te kale içerisinde bulunan kümbetin yan tarafında "dokuz" Osmanlı subayına ait olduğu söylenen mezarlar da kaybolmaya yüz tutmuştur. Bu bilgi için bkz. Güngör Yavuzaslan, "Kerkük'ten Geldim-2; Terzibaşı ve Osmanlı'nın İzinde", <http://www.bizturkmeniz.com /tr/index.php?page=article&id=25584>.

bin Hacı Mehmed Bey ile *Miralay Osman Bey*'in mezarlarının bulunduğunu kaydetmiştir. Ayrıca, Sultan IV. Murad'ın emriyle dinî öğütler vermek üzere Anadolu'dan Irak'a gelen Mehmed Emin ve Abbas Efendilerden Kerkük kalesi Hamam mahallesinde oturan Mehmed Emin Efendi'nin oğlu *Hasan Efendi ve evlâtlarının* da burada yattığını belirtmiştir¹¹⁸. Kerkük mutasarrıfı Avnullah Kâzımî Bey'in burada dünyaya gelen ve bir buçuk yaşında bağırsak düğümlenmesi sonucu vefat eden oğlu *Abdülhay Hâdi* de mezarlığa defnedilmiştir¹¹⁹. Mutasarrıflık görevini (1909-1914) başarıyla yerine getiren Avnullah Kâzımî Bey'in¹²⁰ kızı H. Nusret Zorlutuna anılarında Danyal Peygamber Türbesi karşındaki kardeşinin küçücük mezarının vefakâr Kerküklüler tarafından 55 yıl sonra onarılmış ve kendisine bir fotoğrafının gönderilmiş olduğunu kaydetmiştir¹²¹. Ne var ki, bu mezarın taşı mevcut taşlar arasında yoktur.

Kerkük Kalesi Osmanlı Subay Mezarlığı (Şehitliği) Mezar Kitâbeleri

Kerkük Kalesi'ndeki Danyal Peygamber Câmii bitiğindeki Osmanlı Subay Mezarlığı/Şehitliği'nde hâlen yirmi yedi adet mezar bulunmaktadır. Ne var ki, mezarların tümünde mezartaşı yoktur. Taşı mevcut olan mezarların da çeşitlilik arz ettiği görülmektedir. Alanda Osmanlı devlet görevlilerine ait dokuz mezartaşı tespit edilmiştir. Bunların içinde ferik, mirliva, miralay, binbaşı ve yüzbaşı rütbelerindeki subaylarla, İttihat ve Terakki Cemiyeti mensubu Ömer Nâci Bey ve Musul eski valisinin oğluna ait taşlar vardır. Osmanlı memurlarının

118 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., Şâkir Sâbir Zâbit, *a.g.m.*, s. 27-28.

119 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., Ünlü yazarlarımızdan Hâlide Nusret Zorlutuna (1901-1984) Avnullah Kâzımî Bey (Erzurumlu Zorluoğulları ailesinden, esas adı Mehmed Selim, 1868-1917)'in kızıdır. H. Nusret Zorlutuna, çocukluğunun cenneti olarak nitelendirdiği şehirdeki anılarını *Bir Devrin Romanı* adlı eserinde yazdığı gibi Kerkük hâtıralarının bir kısmını Bağdat'ta neşredilen *el-Eha* (Kardeşlik) dergisinde de yayınlamıştır. Ayrıca *Kerkük'e Gazel*, *Vazgeçmem Kerkük Senden* ve *Masal Şehir* adlı şiirler kaleme almıştır. Bkz. Suphi Saatçi, *a.g.e.*, s. 28.

120 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., 1909-1913 yılları arasında Bağdat konsolosluğu yapan İngiliz şarkiyatçı *John Gordon Lorimer* (1870-1914) Musul Valisi Tâhir Paşa ve Kerkük Mutasarrıfı Avnullah Bey ile yakın dostluk kurmuştur. Bkz. Mustafa L. Bilge, "Lorimer, John Gordon", *TDVİA.*, C. 27, Ankara 2003, s. 212-213.

121 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., H. Nusret Zorlutuna, *Bir Devrin Romanı*, Ankara 1978, s. 55.

mezartaşları 1887-1916 yılları arasındaki tarihleri taşımaktadır. Kerküklü ailelere mensup olduğu anlaşılan kişilerin yedi mezartaşının tümünde 1890-1988 yılları arası döneme ait olmak üzere tarih kaydedilmiştir. Mezarlıkta sadece bir adet olan kadın mezartaşı bu gruptadır. Miralay, binbaşı, baytar kaymakamı ve Kerkük mutasarrıfının oğlundan oluşan diğer dört kişinin mezartaşı kabirlikte mevcut olmayıp buradaki varlıkları yerel araştırmalardan öğrenilmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde mezarlık/şehitlikte; bir ferik/paşa, bir mirliya, iki miralay, bir binbaşı, iki yüzbaşı, bir kaymakam, bir İttihat ve Terakki ve Teşkilât-ı Mahsusa görevlisi ile Musul valisi ve Kerkük mutasarrıfı olan kişilerin çocuklarına ait olmak üzere toplam on iki Osmanlı devlet görevlisinin ismi tespit edilebilmektedir. Alanda daha önce restorasyon çalışmaları yürütülmüş olduğundan başka mezar taşlarının bulunması ihtimali düşük olmakla birlikte kırık, silinmiş, okunamayan taşların daha ayrıntılı bir incelemeyle okunabilmesi de mümkündür¹²².

Osmanlı Devlet Görevlilerinin Mezar Kitâbeleri

1. Ferik Mehmed Lütfü Paşa

Hacı Mehmed Lütfü Paşa'nın kabri mezarlıkta iki subay için bitişik durumda ve oldukça sanatkârane bir işçilikle yapılmış demirden bir şebeke içerisinde yer almaktadır. Türkmen mezarlıklarında değişik örnekleri bulunan demir şebekeli “kafes” tarzındaki türbe mimarisinin güzel bir örneğidir. Genellikle şehit mezarlarının üzerine inşa edilen bu şebekelerin ayak kısmında küçük bir kapısı bulunmaktadır. Mezar, üstü açık kabir üzerinde baş ve ayak taşlarından oluşmaktadır. Baştaşı 154x145x41 cm. ölçüsündedir. Ayak taşı ise 48 cm. uzunluğundadır. Mehmed Lütfü Paşa'nın şâhidesi omuzlarında apolet görüntüsü verilmiş dikdörtgen mermerden yapılmıştır. Üzeri bir kökten yükselen yedi sıralı yaprak motifleriyle süslenmiş boyun ve bunun üstünde sol tarafa yönelik hilâl-yıldız işlenmiştir. Taş, demir şebeke içinde bulunması dolayısıyla orijinal hâlini yıpranmadan muhafaza edebilmiştir.

122 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112.

Prof. Dr. Sabah Zengene Beyi Dekanlık Makamında Ziyaretimiz

Heyetimizin Prof. Dr. Sabah Zengene Beyi
Dekanlık Makamında Ziyareti

Hilmi Özden'in Sıçanlarda
A. carotis communis anastomoz tekniği semineri

Hilmi Özden Kerkük Tıp Fakültesi
Anatomi Laboratuvarında

Hilmi Özden Kerkük Tıp Fakültesi
Anatomi Laboratuvarında

Hilmi Özden Kerkük Tıp Fakültesi Anatomi Kürsüsü'nde

Heyet Kerkük Tıp Fakültesi'nde

Adil Beyatlı ve Hilmi Özden Kerkük Tıp Fakültesi Öğrencileri ile

Kerkük Tıp Fakültesi

Kerkük Tıp Fakültesi Azadi Eğitim Hastanesi

Azadi Hastanesi Başhekimliği

Hilmi Özden ve Najat Agha
Ulu caminin yıkılan
Çini Kubbesi önünde

Ulu caminin yıkılan Çini Kubbesi

Hilmi Özden ve Najat Agha Ulu caminin önünde

Kerkük Kalesinde Danyal Peygamber Camisi

Danyal Peygamberin Kabri

Kerkük Kalesinde arka planda “Fuzuli Mescidi”
Prof. Dr. Faruk Aksoy ve Hilmi Özden

Kerkük Kalesinde yıkılmakta olan Hasan Pakiz Camisi

Kerkük Kalesinde Adil Beyatlı ve Heyet üyeleri

Kale'de Şah Gazi Medresesi

Heyetimiz ve Türbedar Danyal Peygamber Türbesi'nde

Osmanlı Subayları Mezarlığı

Osmanlı Türk Subayları
Şehitliği Kitabesi

Yüzbaşı Seyyid Hacı Mehmed
Said Efendi

Ömer Naci Bey'in
Kabir Taşı (Kerkük)

Mehmed Melûl Bey

Şeyh Mehmed bin Şeyh
Sâlih İnâyet

Bizim ziyaretimizde Buğday Hatun
Türbesinin Harabe Hali

Kerkük Kalesinde, Gök Kümbet'in tahribata uğramadan önceki hali
(Ali Kerküklü)

Gökkümbet'in Onarımı Bitirilmiş Hali,
Tahribat Tüm Açıklığı İle Görülmektedir
(Ali Kerküklü)

Selçuklu Kümbetleri

(<http://www.restoratürk.com/index.php/selcuklu-mimari-eserleri/>
98-kerkuk-un-turk-tarihi-eseri-gok-kumbet)

Musalla Mezarlığı

Musalla Mezarlığında Nejdet Koçak Ağabeyimizin Kabri

Heyetimiz Musalla Mezarlığında
Nejdet Koçak Ağabeyimizin Kabri önünde

Kerkük Çarşısının
Kurt Başı Planı

Musalla Mezarlığında Nejdet Koçak Ağabeyimizin
Kabri'nin üstünde Türkmeneli Bayrağı dalgalanıyor

Yanan Kerkük Çarşısında Bizler

Eskişehir Reşadiye Camiinde Iraklı Türkmen Mollalar

Irak Türkmen Milletvekili Jale Neftçi, Vali Güngör Aziz Tuna, Cumhurbaşkanı Baş danışmanı Erşad Hürmüzlü, Opr. Dr. Aydın Beyatlı

Irak Türkleri haftasında Eskişehir Valisi Güngör Aziz Tuna'yı ziyaret

Opr. Dr. Aydın Beyatlı'nın Basın Toplantısı

Av. Habib Hürmüzlü'nün "Irak Türkmenlerinin son durumu ve 30 Nisan 2014 tarihinde Irak'ta yapılacak olan Parlamento seçimlerinin analiz ve değerlendirme toplantısı konuşması

Irak Türkleri Heyetinin ESOĞÜ Rektörü Prof. Dr. Hasan Gönen'i Ziyareti

Irak Türkleri Heyetinin Anadolu Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Naci Gündoğan'ı Ziyareti

Kerkük Milletvekili Jale Neftçi, Panel Yöneticisi: ITC Londra
Temsilcisi Sündüs Abbas, Irak Türkleri Kültür ve
Yardımlaşma Derneği Konya Şubesi Dr. İlham Beyatlı,
Türkmeneli Kadınlar Birliği Başkanı Kadriye Ziya

VI. Ordu 12. Nizamiye Fırkası'nın kumandanlığını yürüten Ferik¹²³ (*Tümgeneral*) Hacı Mehmed Lütfü Paşa'nın 1906 yılında vefat ettiği Kerkük Kalesi'nde Danyal Nebi/Peygamber Câmîi Mezarlığı'ndaki mezar kitâbesinden anlaşılmaktadır. Bağdat'ta konuşlu VI. Ormanlı Ordusu'nun I. Dünya Savaşı öncesinde 6. 11. ve 12. Fırkalar ile 15. Topçu Fırkasından oluşan Nizamiye birlikleriyle birlikte dört redif fırkası bulunmaktadır. 12. Fırka'nın 1890/91 (H. 1308) yılında komutanı Edhem Paşa; 1892/93 (H. 1310)'de Tevfik Paşa; 1894/95 (H. 1312)'te Ferik Mahmud Paşa'dır. Mehmed Lütfü Paşa'dan sonra yerine 1907/8 (H. 1325)'de Ferik Musa Kâzım Paşa'nın atanmış olduğu tespit edilebilmektedir. 1912 (H. 1330)'de merkezi Musul'a taşınan 12. Kolordunun komutanı Erkân-ı Harp Mirliva Ahmed Esad Paşa olmuştur¹²⁴.

Mehmed Lütfü Bey önceki vazifesi sırasında, miralay rütbesinde iken Mekke'de bulunan Osmanlı VII. Ordusu 53. Alayın komutanı olarak Taif Kalesi'ne görevlendirilmiştir. Burada, Sultan Abdülaziz'in hal'ine karışmak suçlamasıyla Haziran 1881'de Yıldız Sarayı'ndaki mahkemede yargılanarak idam cezasına çaptırılan ancak Sultan II. Abdülhamid tarafından cezası ömür boyu hapse çevrilen Midhat Paşa (1822-1884) bulunmaktadır. Midhat Paşa üç yıl yıl kaldığı sürgün hayatının ardından 7-8 Mayıs 1884 gecesi boğularak öldürülmüştür. Katil olayı sırasında kaledeki sorumlu subay Miralay Mehmed Lütfü Bey'dir¹²⁵.

Şâhîde Kitâbesi:

1. Yâ Kerîm * Hüve'l-Bâkî * Yâ Rahîm Sene 1324

2. Altıncı Ordu-yı Hümâyuna mensub

3. Nizâmiyye Onikinci Fırka

4. Kumandanı irtihal-i Dâr-ı Na'îm

123 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., *Ferik*; Osmanlı ordusunda fırka (tümen) kumandalarına verilen tümgeneral rütbesidir. Bu konuda bkz. Kadir Türker Geçer, "Tarihten Günümüze Türk Ordusunda Kullanılan Rütbe Sembolleri", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, S. 411, (Ocak 2012), s. 69.

124 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., Kerkük (Şehr-i Zor Sancağı)'teki 12. Fırka komutanları için bkz. C. Eroğlu-M. Babuçoğlu-O. Özdil, *a.g.e.*, s. 259, 281, 297, 325, 353.

125 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., Gökhan Çetinsaya-Şit Tufan Buzpınar, "Mithat Paşa", *TDVİA.*, C. 30, İstanbul 2005, s. 10; İlknur Haydaroglu, "Mithat Paşa'nın Şehadetine Dair Bir Araştırma", *A.Ü. DTCE Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 22, S. 35, (2004), s. 132. Danyal Peygamber Câmîi ve haziresi ile ilgili yazısında Ş. Sâbir Zâbit, Mehmed Lütfü Paşa'nın Hicaz'da miralay olarak görev yaptığı sırada Midhat Paşa'nın boğdurulmasıyla görevlendirilmiş olduğuna değinmiştir. Bkz. Şâkir Sâbir Zâbit, *a.g.m.*, s. 27.

5. eden kudemâ-yı ‘askeriyeden

6. Ferîk el-Hac Mehmed Lütî Paşa

7. bin Şeyh Abdullah’ın ruhuna

8. el- Fâtiha Teveffa fi Şehr-i Muharrem [25 Şubat-25 Mart 1906]

12. Nizamiye Fırka Kumandanı Ferik Hacı Lütî Paşa’nın mezarının ayak taşına Kerküklü Şair Kâbil Efendi tarafından ebced hesabıyla yazılmış tarih satırı da bulunan “Fâilatün/fâilatün/fâilatün/fâ-lün” veznindeki kıt’a şöyledir¹²⁶:

Ayaktaşı Kitâbesi:

1. Hayf kim gitti cihandan kavîyyü’t-tedbîr

2. Sâdık-ı Devlet-i İslâm Ferîk-i Yektâ

3. Hizmet-i fâhiresini cân ile ifâ etdi

4. hüsn-i hizmetle olub mazhar-ı lütî-i mevlâ

5. Nakl edüb kişver-i ‘ukbaya ânı emr-i kader

6. eyledi feyz-i diyânetle (*Behiştî*) me’vâ

7. Harf-i menkut ile Kâbil dedi târihini tâm

8. Nâil-i zevk-i Na’im oldu bu Lütî Paşa

2. Mirliva Ahmed Refet Paşa

Mirliva (*tuğgeneral*)¹²⁷ Ahmed Refet Paşa’nın kabri Danyal Peygamber Câmîi’nin duvarına bitişik durumdaki demir şebekelerin hemen yanında yer almaktadır. Şâhidenin başlık kısmı ve kitâbesinin üst satırları kırılmış durumdadır. Mevcut kısım mezar üzerine yerleştirilmiştir. Arası cetvellerle ayrılmış satırları bulunan şâhidenin alt yanlarında iki adet konsolvari çıkıntı görülmektedir. Şâhide üstü açık sandukasına betonla sabitlenmiştir.

Mirliva Ahmed Refet Paşa VI. Ordu’nun 51. Redif Livası komutanlığını yürütmüştür. Mezar kitâbesinde 1899 yılında vefat ettiği kaydedilmiştir. 51. Redif Livası’na bağlı 121. Alayın 1. Redif Taburu üç bölükten oluşmaktadır. Alaya bağlı 2. ve 3. Taburlar da üç bölüklüdür.

126 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., Şâkir Sâbir Zâbit, *a.g.m.*, s. 27.

127 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., *Mirliva*, Osmanlı ordusunda liva (tugay) kumandanı olarak günümüzün tuğgeneral rütbesi karşılığıdır. Bkz. Kadir Türker Geçer, *a.g.m.*, s. 69.

1890/91 tarihinde 51. Liva'nın komutanlığını İbrahim Hakkı Paşa yapmıştır¹²⁸.

Kitâbe:

1. [kırık]
2. [kırık] kabr el- (?) Merhum el-Mağfur
3. Redif Elli Birinci Liva Kumandanı Mirлива
4. Ahmed Ref'et Paşa bin Hüseyin
5. Teveffa fî şeh-r-i Şevvâl
6. sene 1316 [12 Şubat-12 Mart 1899]

3. Miralay Mustafa Nâfiz Bey

Miralay (*Albay*) Mustafa Nâfiz Bey'in kabri Danyal Peygamber Câmii'nin duvarının dibindeki demir şebeke içerisinde. Baş taşı 165x140x4, ayaktaşı ise 109x46 cm. ölçülerindedir. Mezarın üzerinde bulunan demir kafes şebeke 234x236x107 ebadındadır. Mehmed Lütfü Paşa'nın mezarı ile bitişik demir şebeke içinde bulunmasından dolayı oldukça iyi durumdadır. Şâhidenin apoletler yerleştirilmiş omuzlar üzerinde yükselen dekoratif desenler işlenmiş uzunca bir boyun ve sol tarafa yönelik hilâl içerisinde beş ışınlı yıldız motifinin yer aldığı başlık kısmı vardır. Kitâbelik kısmı ise belinden aşağıya doğru iki yayından kavislendirilmiştir. Mezarlıkta bu iki taşın orijinal halleriyle sağlam bir durumda bulunması son derece sevindiricidir¹²⁹.

Komutanlığını Miralay Mustafa Nafiz Bey'in yaptığı VI. Ordu'ya bağlı olan 12. Fırka'nın 48. Alayı 1892/93, 1894/95 tarihli salnâme'ye göre; Piyade 1. Taburu, Nizamiye 2. Taburu, Nizamiye Revandiz 3. Tabur, Nizamiye Selâhiye 4. Tabur olmak üzere dört taburdan müteşekkildir¹³⁰. Miralay Mustafa Nafiz Bey, XIX. yüzyılın sonlarında *Mâmuretü'l-hamid* adıyla anılan daha sonra *Kal'a-i Dize* denilen kazanın kaymakamı ve askerî kumandanı Binbaşı Hüsnü Bey'in şehit olması üzerine aşiretlerin isyanının bastırılmasıyla görevlendirilmiştir. Vazifesini başarıyla yerine getiren 48. Alay kumandanı Miralay Mustafa Nâfiz Bey hastalanması üzerine Kerkük'e getirilirken yolda

128 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., C. Eroğlu-M. Babuçoğlu-O. Özdi, a.g.e., s. 261.

129 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112.

130 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., C. Eroğlu-M. Babuçoğlu-O. Özdi, a.g.e., s. 282-283, 299, 327.

vefat etmiştir¹³¹. Vefat tarihi mezartaşında 31 Temmuz 1897 olarak kaydedilmiştir¹³².

Kitâbe:

1. Hüve'l-Bâkî *Ey Zâir İşbu Mezâr-ı Seng * Hüve'l-Hayy
2. Vatan ve milletine kırk sene sadâkatle hüsn-i hizmet
3. ederek vazife-i 'askerîsi uğrunda fedâ-yı can
4. eden Kırksekizinci Alay Miralayı
5. merhûm ve mağfûr Mustafa Nâfiz Beğ bin Ahmed'in
6. olub ruh-ı pür-fütûhuna el-Fâtiha
7. Gurre-i Rebi'ü'l-evvel sene 1315 [31 Temmuz 1897]

4. Yüzbaşı Ahmed Ağa

Danyal Peygamber Câ,mii duvarına bitişik durumda bulunan mezar üstü açık sandukaya bağlanmıştır. Mezar 172x120x49 cm. ebadındadır. Taşın yapımında herhangi bir süsleme unsuru kullanılmamıştır. Oldukça sâde bir biçimde yazılmış olan kitâbesi yedi satırdan oluşmaktadır.

Kitâbesine göre IV. Ordu, 31. Alay, 4. Tabur, 1. Bölük kumandanı olan Yüzbaşı Ahmed Ağa'nın mezar 1892 yılında vefat etmiştir.

Kitâbe:

1. El-Hayy
2. Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn
3. Otuz Birinci Alayın Dörd
4. üncü Taburunun Birinci Bölüğün
5. Yüzbaşısı Ahmed Ağa bin
6. Abdullah'ın Ruhlarına Fatihâ
7. Teveffa Şehr-i Rebi'ü'l-evvel sene 1310 [22 Eylül-21 Ekim 1892]

5. Yüzbaşı Seyyid Hacı Mehmed Said Efendi

Cami duvarının dibinde, Ömer Nâci Bey'in kabrinin arkasında bulunan mezar taşının üst kısmının kırılmış olduğu görülmektedir. Taş sonradan hazırlanmış, üstü açık bir sanduka üzerine yerleştirilmiştir.

131 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., Mustafa Nâfiz Bey ile ilgili olarak bkz. Şâkir Sâbir Zâbit, *a.g.m.*, s. 28.

132 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112.

Mezar 176x106x62 cm. ölçülerindedir. Mezartaşında herhangi bir süsleme unsuru kullanılmamış olup arası cetvellerle ayrılmış kitâbesi sekiz satırdan oluşmaktadır. Mezarın ait olduğu Yüzbaşı Mehmed Said Efendi'nin görev yaptığı Süvari 17. Liva'ya bağlı *Süvari 34. Alay 1. Bölük*, 12. Fırka'ya bağlı alaylardan birisidir. 1907/8 (H. 1325) tarihinde Süvari 17. Liva Komutanlığını Mirliya Ahmed Hamdi Paşa yürütmektedir. H. 1330 (1912)'de komutanlığını Mirliya Abdurrahman Paşa'nın yaptığı Süvari 13. Liva'nın 33., 34. ve 35. olmak üzere üç alayı vardır. Her alay içerisinde bölük komutanlığını bir yüzbaşının yaptığı beş bölük bulunmaktadır¹³³.

Kitâbe:

1. Şefâ'at * El-Fatihâ * Yâ Muhammed
2. İllahi çünkü kâm almadım bu fâni dünyadan
3. şefâ'at ma'deninden ver meded Ey Rabb-i Gaffâr
4. **Süvari Otuzdördüncü Alayın**
5. **Birinci Bölük Yüzbaşısı Şamlı**
6. **es-Seyyid Hacı Mehmed Sa'id Efendi**
7. bin Sa'id Efendi Teveffa fî şehri Reb'î
8. el-evvel sene 1324 [25 Nisan-24 Mayıs 1906]

6. Ömer Nâci Bey

Ömer Nâci Bey (1878-1916), askeri okul eğitiminin ardından Harp Okulu'ndan 1902 yılında mezun olarak piyade teğmeni rütbesiyle jandarma teşkilâtında görevlendirilmiştir. Selânik'te bulunduğu sırada ihtilâlcı kimliği ve edebî yazıları sonucu ortaya çıkan bir polemğin siyasî mecraya dökülmesi nedeniyle 1907'de Paris'e kaçarak *İttihat ve Terakkî Cemiyeti*'nin teşkilatlanmasına katılmıştır. Buradan meşrutî hareketin gelişmesi ve ortak hareketin sağlanması amacıyla İran'a gitmiştir. 1908 ihtilalinden sonra "*millî hatip*" unvanıyla cemiyetin önde gelenlerinden birisi olarak etkin rol üstlenmiştir. İtalyanların işgali üzerine Mustafa Kemâl Bey ile birlikte 1911'de Trablusgarp'a giderek

133 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., H. 1308 (1890/91)'de Fırka komutanlığını Edhem Paşa'nın yaptığı 12. Fırka; Nizamiye 5. Alayın 3. Taburu, Nizamiye 5. Alayın 4. Ester Süvar Taburu, 46. Alayın 3. Taburu, Süvari 34. Alay ve Süvari 36. Alaydan oluşmaktadır. Bkz. C. Eroğlu-M. Babuçoğlu-O. Özdiş, *a.g.e.*, s. 259-260, 331, 361.

burada mücadele etmiştir¹³⁴. 1912 yılı başlarındaki seçimlerde (*Sopah Seçim*) Kırk Kilise (*Kırkılareli*) milletvekili olmuş, 1913'teki *Bâb-ı Âli Baskını*'nda ön sıralarda yer almıştır.

Trablusgarp ve Balkan savaşlarını fiilen katılarak I. Dünya Savaşı'nda kurulan *Teşkilât-ı Mahsusa*'da yüzbaşı rütbesindeyken ordudan ayrılmış bir asker olarak İran'ı yakından tanınması, mükemmel Farsçası, hitabet yeteneği ve teşkilatçılığı dolayısıyla Doğu Cephesi'nde görevlendirilmiştir. 13. Kolordu'ya bağlı Musul Gurubu içerisinde kendi adını taşıyan müfrezesiyle 1915-1916 yıllarında iç isyanların bastırılmasında ve İran sınırında Ruslara karşı önemli çarpışmalara katılmıştır. Haziran 1916'da Bağdat'taki VI. Ordunun siyasî müşavirliğine atanmış, bu sırada tifüse yakalanarak 29 Temmuz 1916'da Kerkük'te vefat etmiştir¹³⁵.

Ömer Nâci Bey'in kabri Osmanlı Subay Mezarlığı'nda bulunmaktadır. Mezar, havuz mezar denilen biçimde dikdörtgen (155x121x42 cm.) ve üstü açık olarak inşa edilmiştir. Silinmeye yüz tutmuş ve okunması oldukça güç durumdaki kitâbesi arası cetvellerle ayrılmış, Türkçe ve Arapça sekiz satırdan oluşmaktadır. Kitâbenin sonunda “*Ömer Nâci Hâdi Hatîb-i Şehîd*” satırıyla ebced hesabıyla tam tarih düşürülmüş ve tarih rakamla da (1334) yazılmıştır. Mezara sonradan bir ayak taşı eklenmiştir. Üzerinde süsleme unsuru bulunmayan şâhidenin boyun kısmı olup başlığı yoktur. Kitâbelikten boyun kısmına geçişin her iki yanı yükseltilecek âdeti apolet görüntüsü verilmiştir. Kitâbesinde her iki tarafta olmak üzere birer yaprak motifi, en altında ise her iki yanda üçgen biçimli altı parçadan oluşan geometrik desenler işlenmiştir. Mezartaşının sandukaya bağlandığı kısımda dışa çıkıntı yapan iki dişli konsollar bulunmaktadır.

Şâhide Kitâbesi:

1. Hû

2. Dileği uğrunda öldü Mücâhîd ve Hatîb

134 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112.

135 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., Ömer Nâci Bey hakkında ilk müstakil yayın için bkz. Fethi Tevetoğlu, *Ömer Naci*, Ankara 1987. Ayrıca bkz. Hüseyin Cahit Yalçın, “Ömer Naci”, *Yedigün*, C. 7, S. 173 (Temmuz 1936), s. 9; Nâzım Ören, “Şair Ömer Naci”, *Dünya*, S. 359, 3 Nisan 1953; Enver Behnan Şapolyo, “Meşrutiyet Devrinin Milliyetçi Hatibi Ömer Naci”, *Ülkemiz*, C. 3, S. 29 (Ekim 1968), s. 16-18; aynı yazar, “Hatip Ömer Naci (1880-1916)”, *Türk Kültürü*, C. 9, S. 100 (Şubat 1971), s. 124-128.

3. Ömer Nâci Beğ Burada Medfundur
4. Teveffa bi-eyyâm-ı 'İyd-ı sa'îd
5. Men imtâze bi'l-İttihâd el-Cedîd
6. Lisân-ı kâl Tarihu
7. Ömer Nâci Hâdi Hatîbü's-şehîd
8. 1334 [1915/16]

Ömer Nâci Bey'in mezarına 1974 yılında Kerküklü Necat Kevse-roğlu ve Vecdi Gedik tarafından ayaktaşı konulmuştur. Kitâbede Ziya Gökalp'in "Ömer Nâci" şiirinden iki dizeye yer verilmiştir. Üç satırlı kitâbede "Fatiha" kısmı bir baklava dilimi içerisine yerleştirilmiş, di-ğer satırlar ise yarım daire içerisinde işlenmiştir¹³⁶.

Ayaktaşı Kitâbesi:

1. El-Fâtiha
2. Sözleri Kur'an'dı, gözleri mi'râç,
3. Halk onun Tânrı'sı, o halka yalvaç

7. Mehmed Melûl Bey

Mezarlığın ortasında bulunan mezartaşı yerden çok yüksek olma-yan bir havuz mezar üzerine yerleştirilmiştir. Bu düzenlemenin daha sonraki bir tarihte gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Şâhidenin üze-rinde bulunduğu mezar 174x96x52 cm. ebadındadır.

Mehmed Melûl'un babası Tâhir Paşa (1849-1913) aslen Arnavut olup babası Podgarica hâkimi Hacı Ali Efendi'nin altı oğlundan bi-risi olarak İşkodra'da dünyaya gelmiştir. Sultan II. Abdülhamid devri başlarında devlet görevine girerek bir yıl Maarif Mektupçu Odası'nda çalışmasının ardından İşkodra, Selânik, Bitlis, Musul vilâyetlerinde mektupçu olarak vazifelendirilmiştir. Süleymaniye sancağı mutasar-rıflığının ardından 13 Temmuz 1889-15 Haziran 1891 tarihleri ara-sında Musul Valiliği görevinde bulunmuştur¹³⁷. Bölgedeki Hemavend

136 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112.

137 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., Tahir Paşa H. 1308 (M. 1890/91) yılına ait Musul salnamesine göre "beylerbeyi" rütbesiyle valilik görevinde bulunmaktadır. Görevden alınmasının ardından H. 1330 (1912) yılında, 13 Şubat 1908'de almış olduğu "vezir" rütbesiyle yeniden Musul valisi olarak atanmıştır. Sultan III. Mehmed (1595-1603) döneminden itibaren Musul vali ve mutasarrıflarının tayin tarihi ve görev süreleri için ayrıca bkz. C. Eroğlu-M. Babuçoğlu-O. Özdi-l, a.g.e., s. 223-228, 245.

aşiretiyle ilgili kendisinin tecrübesizlik ve beceriksizliği nedeniyle ortaya çıkan sorunlar nedeniyle II. Abdülhamid tarafından görevinden alınmıştır¹³⁸. 40

Sonraki tarihlerde tekrar atanarak 27 Temmuz 1910-20 Ekim 1912 tarihleri arasında valilik görevini yürütmüştür¹³⁹.

Tâhir Paşa'nın ilk hanımından Cevdet, Fikriye ve Naima isimli çocukları, ikinci eşi Bedia Hanım'dan Mün'ime, Münibe, Mükrim, Necdet, Fikret, Hikmet, Fahrünnisa ve Mihrinisa isimli on bir evlâdının olduğu bilinmektedir. Paşa'nın *Mehmed Melûl* isimli oğlu olduğu kaynaklarda yer almamakla birlikte, valilik görevinden alındığı tarihlerde küçük yaşta Kerkük'te vefat etmiş olduğu düşünülebilir¹⁴⁰.

Kitâbe:

1. El-Hayy
2. Hazâ kabrû'l-mefrit ile'l-Allah Mehmed
3. Melûl Beğ bin Tâhir Paşa
4. Esbak Vâli-i Musul Teveffa
5. Fî şehri'l-Muharrem sene 1310 [25 Temmuz-23 Ağustos 1892]

8. Binbaşı Mustafa Efendi Osmanlı Subay Mezarlığı'nda câmi duvarının dibinde üstü açık biçimde ve tahrip olmuş durumdaki yana yana iki mezar üzerine yerleştirilmiş kırık iki parçanın bir taş a ait olduğu anlaşılmaktadır. Kitâbenin kalan satırları da güçlükle okunabilecek durumdadır. Mevcut iki satırdan isim kısmı okunabilmekle birlikte daha fazla bilgi tespit edilememektedir.

138 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., Tahir Paşa, sırasıyla Van (1898-1906), Trabzon (1907), Bitlis (1907-1908), Erzurum (1908-1909), Bitlis (1910), Musul (1910-1912) valilikleri görevini yürütmüştür. Bkz. Sinan Kuneralp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922), Prosopografik Rehber*, 2. Baskı İstanbul 2003, s. 123. Ayrıca bkz. Gökhan Çetinsaya, "II. Abdülhamid Döneminde Kuzey Irak'ta Tarikat, Aşiret ve Siyaset", *Divan*, 1999/2, s. 160.

139 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., Tahir Paşa emekli edilmesinin ardından 1 Mart 1910'da Bitlis valisi, beş ay sonra 27 Temmuz 1910'da tekrar Musul valisi olmuş 20 Ekim 1912'de görevinden azledilmiştir. Bkz. Abdülhamit Kırmızı, "Meşrutiyette İstibdat Kadroları: 1908 İhtilalinin Bürokraside Tasfiye ve İkame Kabiliyeti", *Yüzüncü Yılında Jön Türk Devrimi*, Ed. Sina Akşin, İstanbul 2010, s. 332; Fatih Karlıoğlu, *Delimitation of the Ottoman-Iranian Frontier: Tahir Pasha and the Ottoman Frontier Commission, 1905-1908*, İstanbul Şehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, s. 120-128.

140 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112.

Kitâbe:

1. ... el-Fâtîha ...
2. ... fenâdan bir garîb
3. ... [okunamıyor]
4. ...[gömülü, okunamıyor]
5. Binbaşı ...
6. Mustafa Efendi bin Osman
7. [gömülü, okunamıyor]

9. Mehmed Hüsameddin Osmanlı Subay Mezarlığı duvarının dibinde bulunmaktadır. Dikdörtgen biçimli üstü açık havuz tipinde bir mezardır. Mezartaşında herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır. Ait olduğu kişinin kimliğiyle ilgili bilgi verilmemiş olmakla birlikte, ebadı büyük olmasına rağmen, kitâbesindeki “*masum*” kelimesinden küçük bir çocuğun mezarı olduğu düşünülebilir. Ayrıca, baba isminin *Mehmed Emin Bey* olarak belirtilmiş olması dolayısıyla Ş. S. Zâbit’in makalesinde mezarlıkta bulunduklarını kaydettiği 17. yüzyılda Kerkük’e irşat göreviyle gelmiş Mehmed Emin Efendi’nin soyundan gelen kişilerden olma ihtimali de değerlendirilebilir¹⁴¹.

Kitâbe:

1. Yâ Rahîm
2. Haza kabri’l-merhûm el-ma’sum
3. Mehmed Hüsâmeddin bin Mehmed
4. Emin Beg Teveffa fî Şehr-i Muharrem
5. Sene 1305 [19 Eylül-17 Ekim 1887]

B. Diğer Mezar Kitâbeleri

Osmanlı Subay Mezarlığı’nda Kerkük eşrafına mensup kişilerin kabirler de mevcuttur. Bunlar eski ve yeni gömüler olarak ayrılabilir. Bu başlık altındaki ilk grupta Hacı Bekir Bey (1890) ile Mahmud Ağa’nın oğlu Ali Efendi (1962) ve onun oğlu Necat (1961)’in mezartaşları bulunmaktadır. Diğer taşlar Danyal Peygamber Câmîi’nin görevlilerine aittir. Câminin imamı Seyyid Abdullah Efendi (1892)’nin mezartaşı duvara yerleştirilmiştir. Câminin izafe edildikleri peygamber makamının kapıcı ve perdedârı (*sâdin*) oldukları belirtilmiş olan Sâlih Ağa İnâyet’in oğulları Şeyh Said (1987) ve kardeşi Şeyh Mehmed

141 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112.

(1988) ile anneleri Sultânehân (1960)'ın mezarları ise burasının bir aile mezarlığı olarak kullanıldığını da göstermektedir¹⁴².

10. Hacı Bekir Bey

Osmanlı Subay Mezarlığı'nın ortasında bulunan mezarın başına sonradan dikildiği anlaşılan bu baş taşı dikdörtgen formda hazırlanmıştır. On satırdan oluşan kitâbesinin tümünün fotoğraf görüntüsünün alınması mümkün olmamıştır. Kerkük'ün tanınmış ailelerinden birisine mensup olduğu anlaşılan Hacı Bekir Bey'in 4 Teşrin-evvel 1306 (16 Ekim 1890) tarihinde vefat ettiği anlaşılmaktadır¹⁴³.

Kitâbe:

1. El-Fâtih

2. Âdil-i hak ve fazl yerlü hânedân

3. Böyle bir etdi ânı eder dehre sultân

4. Teşrin-i evvel Salı Dördüncü günü

5. bin üç yüz senesinin altısında hemân

6. Hâcî Bekir virdi cân

7. cinân

8.

9.

10.

11. Seyyid Abdülfettâh Efendi bin Seyyid Efendi

Bu mezartaşı Danyal Peygamber Câmii'nin bitişik duvarının içe-risine gömülü durumdadır. Mezarlık içerisindeki demir şebekenin sağında yer almaktadır. Mezartaşının önünde havuz biçimli üstü açık, dikdörtgen bir mezar mevcuttur. Bunun yanında ise üzerinde herhangi bir taş bulunmayan bir mezar daha vardır. Mezar, Danyal Peygamber Câmii'nin “imamı” Abdülfettâh Efendi ibn-i es-Seyyid Efendi'ye aittir. Herhangi bir süsleme unsuru görülmeyen taşın kitâbesi arası cetvellerle ayrılmış satırlardan oluşmuştur¹⁴⁴.

142 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112.

143 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112.

144 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112.

Kitâbe:

1. Allah * el-Fâtiha * Muhammed
2. Hazâ Kabrû'l-merhûm el-mağfûr-leh es-Seyyid
3. Abdü'l-fettâh Efendi el-İmam be-Câmi'-i
4. Danyal en-Nebi 'aleyhis's-selâm ibn-i
5. es-Seyyid Efendi el-Hâlidî Teveffa fî
6. 10 Cemâziye'l-ahir sene 1310 [30.XII.1892]

12. Necât bin Ali Mahmud Ağa

Mezarlığın orta kısmında bulunan dikdörtgen formda hazırlanmış, üstü açık havuz biçimli mezarın kitâbesi baş taşına sonradan kalemle yazılmıştır. Arapça kitâbenin tarihi miladi olarak kaydedilmiştir.

Kitâbe:

1. El-Fâtiha
2. Hazâ kabri'l-merhûm
3. Necât bin Ali Mahmud Ağa
4. Teveffa 1961

13. Ali Efendi bin Mahmud Ağa

Mezarlığın orta kısmında, demir şebekenin solunda bulunmaktadır. Oldukça sade bir forma sahip olan mezartaşının kitâbesi de panolar içerisine yazılmış ve üzeri siyaha boyanmış beş satırdan oluşmaktadır. Mezartaşının bulunduğu yerin önünde kitâbesiz baş ve ayak taşları bulunan dikdörtgen formda yapılmış üstü açık bir mezar vardır. Buna istinaden mezartaşının sonradan yerleştirilmiş olduğunun düşünülmesi de mümkündür¹⁴⁵.

Kitâbe:

1. El-Fâtiha
2. Hazâ kabri'l-merhûm Ali
3. Efendi bin Mahmud Ağa
4. Teveffa fî şehr-i Receb
5. Sene 1382 [28 Kasım-27 Aralık 1962]

145 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112.

14. Sultânehân bint-i Seyyid Hızır

Mezarlıkta yakın zamanda dikilmiş, renkli olarak boyanmış iki mezartaşından birisidir. Bu taşlar Ömer Nâci'nin mezarının yanında yer almaktadır. Danyal Peygamber Câmii'nin kapıcı veya perdedâr-larının (*sâdân*) annesi ve Seyyid Hızır'ın kızı olan Sultânehân'ın mezarı mezarlıktaki tek kadın mezarıdır¹⁴⁶.

Kitâbe:

1. El-Fâtiha

2. Haza kabri'l-merhûme

3. el-mağfûre

4. Sultâne Hân bint-i Seyyid Hızır

5. Vâldetü's-sâdân-ı Nebi Danyâl

6. Tüvüffiyet fi şehr-i Cemâzi

7. el-evvel 1380 [22 Ekim-19 Kasım 1960]

15. Şeyh Said Sâlih Ağa İnayet

Ömer Nâci Bey'in kabrinin hemen yanında Danyal Peygamber Câmii'nde sâdin (*kapıcı, perdedâr*) olarak görevli Şeyh Said Sâlih İnâyet'in mezarı bulunmaktadır. Bu kişiye ait ilk mezartaşının kırılmış ve parçalarının bir mezarın yanında, topluca duvarın dibine bırakılmış olduğu görülmektedir. Kırık taşın kitâbesinde Şeyh Said Sâlih İnâyet'in câminde "*müezzin*" olduğu belirtildiği gibi vefat tarihi de 2 Şevvâl 1407 [30 Mayıs 1987] olarak işlenmiştir. Mezar üzerine yeni dikilen taşta ise 2 Şevvâl 1437 [08 Temmuz 2016] tarihi kaydedilmiştir. Ancak bunun altında vefat tarihinin 1982 yılı olarak belirtilmiş olması nedeniyle bir karışıklık olduğu dikkati çekmektedir¹⁴⁷.

Kitâbe 1 (Kırık):

1. El-Fâtiha

2. Haza kabri'l-merhûm el-mağfûr

3. eş-Şeyh Sa'id Sâlih 'Înâyet

4. Müezzin be-Câmi'-i Danyal

5. Aleyhis's-selâm Tüvüffiye 2 Şevvâl 1407 [30 Mayıs 1987]

146 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112.

147 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112.

Kitâbe 2 (Yeni):**1. el-Fâtiha****2. Li-küllü ecelin kitâb****3. Haza kabri'l-merhûm el-mağfuri-leh****4. eş-Şeyh Sa'id Sâlih İnâyet****5. Teveffa fî****6. 2 Şevvâl 1437 H.****7. el-mesârik 1982 M.****8. Sâdin-i Merkad-i Nebi Danyâl ('a)****16. Şeyh Mehmed bin Şeyh Sâlih İnâyet**

Şeyh Sâlih Ağa İnâyet'in oğlu Şeyh Mehmed'e ait olan mezartaşı demir şebekenin ön kısmındadır. Üstü açık dikdörtgen bir mezara bağlı olan taşın kitâbesinin oldukça özenli bir şekilde hazırlandığı görülmektedir. “Fâtiha” ve “Şefaât” yazıları kitâbenin üzerinde üç daire içinde yer almaktadır. Ölümle ilgili âyet ise dairevî olarak işlenmiş olup metnin diğer satırları arası silmelerle ayrılmış düz satırlardan oluşmuştur. Hicrî Muharrem 1409 [14.VIII-11.IX.1988] tarihi kaydedilmiş olmakla birlikte miladi olarak 19 Eylül 1988 tarihi de belirtilmiştir¹⁴⁸.

Kitâbe:**1. El-Fâtiha****2. Şefa'at Yâ Muhammed****3. Küllü Nefsin Zaikatül Mevt¹⁴⁹****4. Hazâ kabri'l-merhûm el-mağfurun-lehu****5. eş-Şeyh Mehmed bin eş-Şeyh Sâlih Ağa İnâyet****6. Sâdin-i Câmiü'n-Nebi-i Danyal 'aleyhi's-selâm****7. Teveffa fî Şehr-i Muharrem 1409 sene-i hicriye****8. 19 / 9 / 1988**

148 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112.

149 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., *Küllü nefsin zâikatül mevti sümme ileyna turce'un*. “Her can ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürüleceksiniz”, *Kur'an-ı Kerim*, Ankebût, 29/57.

C. İsimsiz/Kırık/Okunamayan Mezartaşları

Osmanlı Subay Mezarlığı/Şehitliği'nde isimsiz ve kırık durumda olan mezartaşları mevcuttur. Bunların yanı sıra kitâbesi zaman içinde aşınmaya, silinmeye yüz tutmuş ve okunamaz hâle gelmiş taşlar da vardır. Ayrıca üzerinde şâhide veya ayaktaşı bulunmayan mezar yerlerinin varlığı da dikkati çekmektedir¹⁵⁰.

Kitâbe:

1. El-Fâtîha

2. Külli men ‘aleyha fân ve yebka vecchu

3. Rabbike Zül Celâli ve'l-ikrâm¹⁵¹

4. Haza kabri'l-merhûm el-mağfûr

5. [kırık]

Kerkük Kalesi Osmanlı Subay Mezarlığı (Şehitliği) Listesi¹⁵²

No	Adı	Baba Adı	Rütbe/Unvan	Görev	Vefat Tarihi
1.	Mehmed Lütfi Paşa	Şeyh Abdullah	Ferik/Hacı	6. Ordu Nizamiye 12. Fırka Kumandanı	Muharrem 1324 [25.II-25.III.1906]
2.	Ahmed Ref'et Paşa	Hüseyin	Mirliva	Redif 51. Liva Kumandanı	Şevvâl 1316 [12.II-12.III.1899]
3.	Mustafa Nâfiz Bey	Ahmed	Miralay	48. Alay	1 Rebiü'l-evvel 1315 [31.VII.1897]
4.	Ahmed Ağa	Abdullah	Yüzbaşı	4. Ordu 31. Alay 4. Tabur 1. Bölük	Rebiü'l-evvel 1310 [22.IX-21.X.1892]
5.	Mehmed Sa'îd Efendi	Sa'îd Efendi	Yüzbaşı/Şamlı/ Seyyid/Hacı	Süvari 34. Alay 1. Bölük	Rebiü'l-evvel 1324 [25.IV-24.V.1906]
6.	Ömer Nâci Bey	-	Mücahid ve Hatip	İttihad ve Terakki	1 Şevvâl 1334 [1.VIII.1916]
7.	Mehmed Melûl Bey	Tâhir Paşa (Musul Eski Valisi)	-	-	Muharrem 1310 [25.VII-23. VIII.1892]
8.	Mustafa	Osman	Binbaşı	-	-
9.	Mehmed Hüsâmeddin	Mehmed Emin Bey	-	-	Muharrem 1305 [19. IX-17.X.1887]
10.	Bekir Bey	-	Hacı	-	4 Teşrin-i evvel 1306 [16.X.1890]

150 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112.

151 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112., “Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacaktır. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacaktır”. *Kur'an-ı kerim*, Rahman, 55/26-27.

152 Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, a. g. m. s. 79-112.

11.	Abdülfettâh Efendi	Seyyid Efendi	Seyyid	Danyal Nebi Câmii İmamı	10 Cemâziye'l-ahir 1310 [30.XII.1892]
12.	Necat	Ali Mahmud Ağa	-	-	1961
13.	Ali Efendi	Mahmud Ağa	-	-	Receb 1382 [28.XI-27.XII.1962]
14.	Sultânehân	Seyyid Hızır	-	Danyal Câmii kapıcılarının annesi	Cemâziye'l-evvel 1380 [22.X-19.XI.1960]
15.	Said	Sâlih Ağa İnâyet	Şeyh	Danyal Nebi Câmii Sâdini	2 Şevvâl 1407 [30.V.1987]
16.	Mehmed	Şeyh Sâlih İnâyet	Şeyh	Şeyh Sâlih İnâyet'in oğlu	19 Eylül 1988
17.	Osman Bey	-	Miralay	-	-
18.	Ömer Mehmed Bey	-	Binbaşı	-	-
19.	Ahmed Bey	Hacı Mehmed	Baytar Kaymakamı	İzmir Vilâyeti ahalisinden	-
20.	Abdülhây Hâdi	Avnullah el-Kâzımî (Mehmed Selim) Bey	-	Kerkük mutasarrıfının oğlu	-

Türbedarın verdiği bilgiye göre bulunduğumuz yere uzakta mavi kubbeli şeyh Necip tekkesini gösteriyor. Şeyhin keramet ehli olduğunu anlatmaya çalışıyor. Beyaz kubbeli bir camiye işaret edip bunun da Uryan Cami olduğunu söylüyor. Aklıma Eskişehir Seyitgazi'ye yakın Üryan Baba Türbesi geliyor. Başka bir işaret ettiği yer ise Fuzuli Camii. Bütün bu gösterdikleri daha sonra göreceğimiz bu daha türbesi gibi yıkılmaya yüz tutmuş. Sonra Ulu Cami'ye varıyoruz. Caminin yan tarafından üst tarafta mavi Çinlilerin kapladığı yıkık yapıları görüyoruz. Saddam dönemi de dahil yıkılmaya terkedilmiş unutturulmak istenmiş mavi çiniler. Ulu Cami'de öyle namazımızı kılıyoruz. Her Selçuklu camisi gibi enine uzun bir cami mimarisi ne sahiptir. Bu sayede ön saflara daha fazla cemaatin durması sağlanmıştır. Selçuklu dönemine ait Buğday Hatun Türbesi ise Türkiye kültür varlıkları koruma kuruluşları tarafından yardım edilmezse çok kısa bir sürede öz be öz bir Türkmen şehri olan Erbil bu türlü entrikalarla elden çıkmadı mı? Maalesef Türkmenler bu "ölüm-kalım" mücadelelerinde anavatanından ciddi bir destek görmemektedirler. Afrika'nın en ücra köşelerinde faaliyet gösteren ve kısa adı TİKA olan Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı'nın neden Kerkük'te hiçbir çalışması ve faaliyeti yoktur? Şam'da, Filistin'de temsilciliği olan TİKA'nın, Kerkük'te bir temsilciliği yok Türkmenlerin en büyük kültür merkezi Kerkük'te

yıkılacağı günü bekliyor. (Kerkük Kalesinde Gökkümbet (Buğday Hatun) Daha sonra bir konuşmamızda Aydın Beyatlı abiye bunu söylediğimde TİKA'nın bunu dikkate alacağını ifade ediyor. İnşallah aşağıda İzzettin Kerkük'ün anlattığı şu günler ve sitemler geride kaldı:

Türkmenler bu “ölüm-kalım” mücadelelerinde anavatandan ciddi bir destek görmemektedirler. Afrika'nın en ücra köşelerinde faaliyet gösteren ve kısa adı TİKA olan Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı'nın neden Kerkük'te hiçbir çalışması ve faaliyeti yoktur? Şam'da, Filistin'de temsilciliği olan TİKA'nın, Kerkük'te bir temsilciliği yok Türkmenlerin en büyük kültür merkezi Kerkük'te Türk Dışişleri neden bir konsolosluk açmıyor? Türkmenler yıllardır vize almak için ya başkent Bağdat'a veya eskiden olduğu gibi Musul'a gitmek zorunda bırakılıyor. Her yıl binlerce Türkmen turist vize konusunda çile çekmeye mahkûm ediliyor. Türkmenler, hemen hemen her sahada tek başlarına bırakılmışlardır. Türkmenlerin varlıklarını koruyabilmeleri için tek hedef etrafında birleşmeleri ve bütün imkânlarını bu uğurda seferber etmelerinden başka çareleri yoktur¹⁵³.

Ali Kerküklü¹⁵⁴'nün satırlarından Buğday Hatun Türbesini okuyarak bilgi ediniyoruz:

Kerkük'ün Türk Tarihi Eseri Gök Kümbet

Kümbet daha ziyade kubbe ile veya Piramit, çokgen tabanlı ve tepesi sivri külah biçimindeki örtülü olan mezar anıtlarıdır. Selçuk Türklerine ait kümbetler Türk mimarisinin en orijinal örnekleridir. Kümbetler içten kubbe, dıştan ise piramit ya da konik bir çatıyla örtülüyordu. Selçuklular'a ait en önemli kümbetler Bitlis, Van, Kayseri, Kerkük, Nahçıvan, Erzurum, Sivas, Tunceli, Tokat, Konya, Niğde, Kırşehir, Amasya, Akşehir ve Isparta gibi şehirler de çok güzel kümbetler bulunmaktadır. Kerkük'teki Gök Kümbet, Niğde'deki Hüdavent Hatun, Tokat'taki Ali Tusi, Van'daki Gevaş Kümbet, Kayseri'deki Döner Kümbet ve Sırçalı Kümbet ile Ahlat'taki Ulu Kümbet en güzel örneklerdendir. Kümbetler, mimari ahenkleri, çadır sanatını taş ve mermere yansıtarak geçmişe çağrışım yapmaları, kendi eksenlerinde dönüyor ve yukarı doğru süzülüyor gibi duruşlarıyla insanı etkileyen birer harikadrlar.

153 İzzettin Kerkük, a. g.e., s. 80-81.

154 <http://www.restoratürk.com/index.php/selcuklu-mimari-eserleri/98-kerkuk-un-turk-tarihi-eseri-gok-kumbet>

Türkmen şehri Kerkük'te Irak Türklerinin simgesi olan Kerkük Kalesi ve bu kalenin içinde Türk tarihi eserlerden biri Gök Kümbet'tir. Gök Kümbet 1361 yılında Celayirliler döneminde 820 metre kare alan ve 17 metre yüksekliğinde yapılmıştır. Kale'nin içinde günümüze kadar ayakta kalabilen Türk mirasının bir şaheseridir. Selçuklu dönemine ait Gök Kümbet'in dış duvarlarıyla karşı karşıya geldiğimizde, üstündeki yazıttan da anlaşıldığı gibi kümbet 14. yüzyılda Selçuklu hanedanına mensup Buğday Hatun için yaptırılmıştır. Türk çadırından ilham alınarak yapılan kümbet iki katlı, sekiz köşelidir, kemer ve pencere süslemeleri yeşil renk ağırlıklı pişmiş topraktır, bu sebepten dolayı Türkmenler Gökkümbetin yanında yeşil kümbette derler.

Türk tarihi eseri olan Gökkümbetin duvarları orijinal tuğlaların farklı biçimlerde dizilmesiyle zengin bir yüzey dekorasyonu gösterir ve renkli Türk çini motifleri ile süslüdür. Kerkük'ün 10 Nisan 2003 tarihinde ABD ve Kürt işgalinden sonra Gökkümbetin onarımı adı altında herkesin hatırası ve hafızasında olan bu şaheser yapının doğal özelliklerini değiştirerek (tahrip ederek) hiç ilgisi ve benzeri olmayan şekilsiz, biçimsiz ve çirkin bir yapıya dönüştürüldü.

Gökkümbeti sekizgen olan orijinal çatısı yıkılıp yerine Selçuklu Türkleri'nin hiçbir dönemine rastlanmayan şekilsiz ve çirkin bir yapı oluşturuldu. Ayrıca, ilkel çalışmalar sırasında Gökkümbetin gövdesini oluşturan tuğlalar ve duvarlarını süsleyen Türk çini motifleri kırılmış ve dökülmüştür. Yapılan tahribatlar tüm açıklığıyla ortada durmaktadır. 700 yıllık Gökkümbet eski hali ile dururken ne oldu da bugün bu Türk tarihi mimari eserin yapısı değiştiriliyor?

Piramit(Sekizgen) şeklinde olan Çatısı Yıkılmış Ve Şekilsiz, Biçimsiz Hale Dönüştürülmüş. Bu Biçimsiz Yapının bir benzeri Selçuk Türklerine Ait Kümbetler Mimarisinde Yoktur.

Onarım ne demektir? Tamirat, tamir, bir yontunun, bir yapının bozulmuş yerlerini yeniden yapma, ilk durumuna getirme, restore etme, yani onarım bir yapının şeklini değiştirmeden tamiridir. Ama gelin görün ki Gökkümbete yapılan işlem onarım değil tamamen tahribattır. Yani herkesin gözü önünde Kerkük'te 700 yıllık Türk tarihi eserin yapısı değiştiriliyor ama ne yazık ki kimseden ses yok. Yaptığımız araştırma ve incelemede tahribatı yapan yetkililer halka: "1186 yılı Nahçıvan'da (Azerbaycan) Atabeyler Devleti'nin kurucusu Şemsettin İlideniz'in eşi Mümine Hatun için yapılan kümbetin çatısı İslami tarzdadır. Kerkük Kalesi'nde Selçuklu Türkleri'nin 1361 yılında

Buğday Hatun için yaptığı Gökkümbetin çatısı da İslami tarza göre restore edildi. (Yapısı değiştirildi) 1980’li yıllarda Gökkümbetin onarımı yapılmış, bu onarımı yapan tarihi eserler uzmanı Hristiyan bir bayandır ve şimdi ise o bayanın yaptığını düzelttik” diyorlar. Mümine Hatun için yapılan Kümbet 1186 yılında, Buğday Hatun için yapılan kümbet ise 1361 yılında yapılmıştır. İki yapı arasında 200 yıl bir zaman dilimi var, işin en ilginç yanı da iki yapı arasında benzerlik yok. Mantık olarak 200 yılı göz önüne alırsak iki yapının tarzı aynı olabilir mi? Yaptığımız araştırmada 1980’li yıllarda yapılan onarım aslına uygun yapılmıştır, 2009 yılında yapılan ise tamamen bir tahribattır.

Çalışmalar ilkel yöntemle ve işin ehli olmayan kişiler (Amele, işçi) tarafından yürütülmüştür. Türk ve yabancı kaynaklara göre Gök Kümbetin çatısı sekiz köşeli olarak tarif edilmektedir. Bu yeni ve şekilsiz yapı Selçukluların hiçbir dönemine ait mimarı tarz bulunmamaktadır. Dünyanın neresinde görülmüştür ki 700 yıllık tarihi eser keyfi olarak kanun ve kurala uymadan yapısı değiştiriliyor. Amaç belli tarih, kültür, miras ve kimliğimizi yok etmek istiyorlar. Bugün Kerkük’te meşru bir yönetim yoktur, merkezi hükümette Kerkük’e müdahale edemediğini için, şehre hakim olanların bu gibi kültürel ve sanatsal işlere karşı duyarlı olmadıkları, Kerkük’ün imarına ayrılan paraların çarçur edildiği ve yerine ulaşmadığı görülmektedir.

Geçmiş yıllarda en büyük kültürel kıyımına maruz kalan Kerkük Kalesi’nde tarihi eserler ve yüzlerce geleneksel Türkmen konutu bulunuyordu. Ancak dozerle yapılan ve uluslararası teamüle aykırı biçimde yapılan tarihi eser katliamına hiçbir uluslararası kuruluş ses çıkarmamıştır¹⁵⁵.

Bu eserler biz Türkmenlerin mirasıdır bunları korumak için tüm gücümüzle mücadele etmeliyiz aksi takdirde tarihi eserlerimizi yok edecekler. Aslında bu tarihi eserler bölgede bu toprak sahiplerinin kimler olduğunun bir ispatıdır. Tarihi eserlerin dili yoksa ama kimlikleri vardır. Aşağıda Selçuklu kümbetleri örneklerinde görüldüğü gibi, bu biçimsiz yapının bir benzeri Selçuk Türklerine ait kümbetler mimaarisinde yoktur. Gökkümbete yapılan işlem onarım değil tahribattır.

Dünya, uluslararası kuruluşlar, yetkililer ve insanlığa sesleniyoruz: bu eşi bulunmaz tarihi eserin tahribatına dur desinler. Gökkümbetin eski haline getirilmesi bir insanlık görevidir. Tüm sivil kurum

ve kuruluşlarımız, sitelerimiz, medya, basın ve tv’lerde bu tahribatı kamuoyuna anlatıp gündemde tutmalıdırlar. Dünyanın neresinde görülmüştür 700 yıllık bir tarihi eser onarım adı altında bu çirkin hale getirilmiştir! Herkes bilmelidir ki bu kasıtlı bir tahribattır. Tarihi mirasımız Gökkümbete yapılan bu tahribatı uluslararası kuruluşlara bildirmeliyiz. Aksi takdirde diğer tarihi miraslarımızı da tahrip edeceklerdir.

Kaleyi gezerken Adil Abi ve genel cerrah Faruk Bey ile sohbet ediyoruz Adil Abi keramet sahibi şişçi Hacı Mahmut Efendi’den bahsediyor. Faruk Bey 30 Ekim 1918’de Mondros Mütarekesi ve İngiliz Ordusu’nu anlatıyor. Ali İhsan Sabis Paşa’dan ve Kut’ül Amare nin ardından kaybettiğimiz Musul toprakları ve Hintli askerlerden oluşan 40.000 kişilik İngiliz ordusu ve diğer tarihî bilgiler:

“Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı’na resmen girmeden evvel İngilizlerin Basra Körfezi’nden Irak’ı istilâ için Hindistan’da hazırlık yaptıkları yolunda istihbarat alınmaktaydı. 1914 Ekim ayında, Basra Körfezi’ndeki Abadan petrol tesislerini korumak için Bombay’daki 6. İngiliz Fırkası’nın 16. Piyade Livası vazifelendirilmişti. Yavuz ve Midilli gemilerinin Sivastopol ve Odesa’yı bombalamasıyla meydana gelen durumdan sonra İngiltere 1914 Kasım ayında Osmanlı Devleti’ne harp ilan ederek zikrolunan birliklerine hareket emri verip Sattularap ağzındaki Fav mevkiini işgal etti. Irak ve Havalisi Kumandanı Cavit Pasa, Bağdad’tan iki taburu ve Bedre’den de bir taburu Basra’ya sevk ederek, İngiliz gambotlarının Sattularap nehrinden ilerlemelerini engellemek için Basra’nın güneydoğusunda bir set yaptırmıştı. İngilizler 14-15 Kasım 1914 tarihleri arasında Seyhan civarındaki Osmanlı mevzilerine taarruz ederek burayı işgal ettiler. Bunun üzerine Basra’yı müdafaa imkanı kalmadığını anlayan Osmanlı kuvvetleri 19-20 Kasım’da Basra şehrini boşaltarak geri çekilmek zorunda kaldılar. Şehrin ileri gelenlerinden bazılarının Basra’nın Türkler tarafından boşaltıldığını haber vererek İngilizleri işgal için şehre davet etmeleri üzerine Basra, İngiliz birliklerince işgal olunmuştur. Basra’dan çekilen Osmanlı kuvvetlerinin bir kısmı Sevkulsuyuh istikametinden Fırat vadisine diğer bir kısmı Sattularap üzerinden Kurna’ya doğru çekildiler. Bu üzücü durum İstanbul’da büyük bir teessür uyandırmış, Irak ve havalisi Kumandanı Cavit Pasa Irak askerlerinin cesaret ve metanet göstermediklerinden şikayetle ısrarla

Türk askeri talep etti¹⁵⁶. Hem bu isteğin yerine getirilmesi hem de Basra'nın geri alınmasına hazırlık teşkili gayesiyle İstanbul'dan iki piyade, iki makinalı tüfek bölüğü ile Halep civarındaki 12. Kolordunun 35. Fırkası'ndan bir alay piyade ve bir makinalı tüfek bölüğünün Irak cephesine sevki emrolunmuştu. Erkân-ı Harbiye Reisi Enver Pasa, Irak'ta yerli halktan oluşturulacak mücahitlerle İngiliz işgaline karşı mücadele etmek düşüncesiyle Arabistan'da bulunan İbn Suud ve İbnürresîd'e memurlar ve hediyeler gönderdi. Basra Mebusu Talib Bey'i de bu işe memur tayin etti. Fakat gelişmeler Enver Pasa'nın planladığı gibi olmamış, İngilizler 9 Aralık 1914'de Korna'yı da işgal etmişler ve burada bulunan 38. Fırka Kumandanı Albay Suphi Bey ile 45 subay ve 989 er esir düşmüştü. Bunun üzerine Dâhiliye Vekaleti'nde aşiret ve muhacir isleriyle meşgul Kurmay Binbaşı Süleyman Askerî Bey Irak'a gönderildi. Süleyman Askerî Bey de Enver Pasa gibi İngiliz kuvvetlerine karşı aşiret ve mücahitlerden müteşekkil birliklerle karşı koyabileceği fikrindeydi. Bu arada İngilizler Irak'taki 6. İngiliz Fırkası'nın gücünü az bulduklarından Mısır'dan 12. İngiliz Fırkası'nı da Irak'a sevk etmişlerdi. Cavit Pasa, Korna'nın İngilizlerin eline geçmesine yol açan savaş hakkındaki raporunda aşiret neferlerinin kaçmaları, Arap askerlerinin silahlarını terk etmeleri ve Türk askerlerinin azlığı sebebiyle savaşı kaybettiklerini ve iki taburla Satra-Ammare hattına çekildiğini beyan etmektedir. Ocak 1915 tarihinde Süleyman Askerî Bey, yarbaylığa terfi eden Cavit Paşa'nın yerine Irak ve havalisi kumandanlığına tayin olundu. Süleyman Askerî Bey Zübeyr Muharebesi'nde (20 Ocak 1915) ayağından yaralandığı halde kumandayı terk etmedi. Fakat her ihtimale karşı Askerî Bey yerine 1. Kuvve-i Seferiye Kumandanı Yarbay Kâzım Karabekir'in acele Bağdad'a gitmesi emrolunmuştu. Askerî Bey İngilizlerin her halûkârda Basra'dan atılabileceğine inanarak hazırlıklarını hızlandırdı. 12-14 Nisan 1915 tarihinde Suaybe Bercisiyye ormanlığı etrafında meydana gelen çarpışmalarda İngilizlerin üstünlük sağlamaları üzerine intihar etmiş, yerine Albay Nureddin Bey tayin edilmişti. Bu harekattan sonra Ammare ve Nasıriyye düşmüş, böylece İngilizlere Bağdad yolu da açılmıştı. Eylül 1915'de Bağdad vilâyetinin kaza merkezlerinden ve büyük bir askerî ehemmiyete sahip olan Kutu'l-Ammare'nin, basında General Townshend'in bulunduğu İngiliz birliği tarafından düşürülmesi Bağdad'ı büyük bir tehlike ile karşı karşıya bırakmıştı. Kutu'l-Ammare'nin İn-

156 Musul Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri, s. 30-31.

ğiliz kuvvetlerinin eline düşmesinden sonra General Townshend, Bağdad'a doğru yürüyüşe geçti ise de Selmanpak'da Türk kuvvetlerince karşılanarak (22-23 Kasım 1915) büyük bir bozguna uğratılmış, kuvvetlerinin üçte birini kaybetmiş bir halde Kutu'l-Ammare'ye geri çekilmek zorunda kalmıştı¹⁵⁷. İngiliz birliklerini kurtarmak için bir İngiliz kolordusunun Basra'dan kuzeye doğru gönderildiğini haber alan Enver Pasa Çanakkale'deki İngilizlerin çekilmesinden istifade ederek buradaki 2. ve 6. Piyade fırkalarıyla Müstakil Süvari Livası'ndan oluşmak üzere 13. Kolordu teşkili ile bir kısım birliklerin Bağdad'a sevk ve Mareşal Von der Goltz Paşa'nın 6. Ordu Kumandanı sıfatıyla Bağdad'da ise başlamasını emretmişti. Bununla beraber 18. Kolordu'nun da hemen Hasankale'den Bağdad'a sevk edilmesi ve 9. Kolordu Kumandanı Vekili Miralay Ali İhsan Bey'in 13. Kolordu Kumandanı tayin olunarak acilen Bağdad'a hareket etmesi tebliğ edildi. Kutu'l-Ammare'ye kapanmış bulunan İngiliz işgal kuvvetleri, Von der Goltz Paşa'nın idaresi ve Ali İhsan Bey'in kısa zaman zarfında düzensiz bulunan Osmanlı birliklerini disipline ederek ortaya koyduğu taktik neticesinde çok az zayıatla perişan edildi. 7 Mart 1916'da başlayan çarpışmalar Sabis mevkiinde yoğunlaşmış, sadece İngilizler bu mevkide o gün 1000 ölü bırakmışlardı. Harekat üç gün devam etti. Üstün idare ve disiplin anlayışı ile hareket etmenin sonucu zafer kazanılmış, İngilizler binlerce ölü ve yaralının yanında önemli miktarda silah ve mühimmatlarını terk ederek doğuya doğru çekilmişlerdi. Bu savaşta Türk kuvvetlerinin zayıatı 268 şehit ve 962 yaralı olarak tespit edilmişti. Martta Zemzir Muharebesi'nde Sabis zaferinin tesiri ve coşkusu hemen kendini göstermiş, İngiliz kuvvetleri ellerinde bulundurdıkları tepeleri terk ederek geri dönmüşlerdi. Zemzir yenilgisi İngilizlerin iyice zayıflamasına sebep olmuş, alınan tedbirler neticesi Kutu'l-Ammare'de kapalı bulunan İngiliz kuvvetleri açığa maruz kalmış, uçakla erzak temini yoluna gitmişlerse de erzaklar Türklerin eline geçmişti. Bunun üzerine ihtiyaçlarını Dicle nehri üzerinden gemiyle tedarik etmeyi denedilerse de içerisinde 5000 Askeri iki ay besleyecek miktarda erzak bulunan gemi, Türk askerleri tarafından ele geçirilmişti. Townshend, erzak yetiştirme operasyonunun fayda vermediğini görünce 25 Nisan 1916 günü 6. Ordu Kumandanlığı'na teslim şartlarını müzakere etmeyi teklif etti. 26 Nisanda başlayan müzakereler neticesi 29 Nisanda 5 general, 481 zabıt ve 13100 den ibaret olan

157 Musul Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri, s. 31-32.

İngiliz kuvvetleri kayıtsız şartsız teslim olmayı kabul ettiler. İngiliz kuvvetlerinin teslimi ile bölgede Türkler lehine kurulan dengeden fazla istifade edilemedi. Yaz sıcaklarının başlamasından dolayı İngilizlerin yeni kuvvetler temin etseler bile uzun müddet harekete geçemeyecekleri fikrinden yola çıkılarak Enver Paşa'nın emri ile 13. Kolordu'nun 6. Fırkası Bağdad'dan İran sınırına sevkolunduğu gibi bununla iktifa edilmeyerek Dicle boyunda yalnız 18. Kolordu'nun 51. ve 52. fırkaları ile 35. ve 45. fırkaları bırakılarak 13. Kolordu'nun 2. Piyade fırkası ve Müstakil Süvari Livası Kutu'l-Ammare cephesinden İran'a gönderilmişti. Mühim miktarda kuvvetin İran'a sevkedilmesine gerekçe olarak İngilizlere yardım maksadıyla İran'dan Hanikin'e doğru ilerleyen Rus Baratof Kolordusu'nun durdurulması gösterilmiş, böylece bölge Osmanlı güçlerinden arındırılmış, önemli geçitler ve kavsak noktalarının kontrolü zayıflamıştı¹⁵⁸. İngilizler bölgede doğan bu boşluğu iyi değerlendirerek Basra'da beklettikleri Hindistan kuvvetleriyle ileri safta bulunan birliklerini takviye ettikleri gibi daha çetin şartlar için erzak ve mühimmat tedarikine başladılar ve çok geçmeden Bağdad 11 Mart 1917 tarihinde İngiliz kuvvetleri tarafından hiçbir mukavemetle karşılaşmadan işgal edildi. Bağdad'ın kolaylıkla işgal olunması İngilizlere moral kazandırmış, bir yıl önce uğradıkları felaketin üzerlerinde bıraktığı tesiri bertaraf ederek Irak'taki dengeyi lehlerine döndürmeyi başarmışlar ve daha ileri giderek 7 Mayıs 1918'de Kerkük'ü de rahatlıkla ele geçirmişlerdi. Bütün bu hadiseler üzerine İttihat ve Terakki Hükûmeti Ekim 1918 tarihinde istifa etti. Talat, Enver ve Cemal Pasalar ülkeyi terk etmek zorunda kaldılar. İttihat ve Terakki Komitesi'nden yönetimi devralan Yaver-i Ekrem Ferik Ahmet İzzet Pasa, sadrâzam sıfatıyla başkumandanlık ve Erkân-ı Harbiye riyasetini de uhdesine aldı (14 Ekim 1918) ve hükûmet ilk is olarak mütareke yapmaya teşebbüs etti. Kutu'l-Ammare'de muhasara edilmesinden dolayı teslim olmayı kabul eden ve Büyükkada'ya getirilen General Townshend'in aracılığıyla İngiltere'ye müracaat edilerek Limni adasının Mondros Limanında bulunan Agamennon ismindeki İngiliz zırhlısında mütareke şartları görüşüldü. Müzakerelerde İngiltere'yi Akdeniz Başkomutanı Visamiral Arthur Calthorpe ve Osmanlı Devleti'ni Bahriye Nazırı Rauf, Hâricîye Müsteşarı Reşat Hikmet ve Erkân-ı Harp Kaymakamı Sadullah beyler temsil etmişti. 30 Ekim 1918 tarihinde imza olunarak onaylanan Mondros Mütarekesi, 25

158 Musul Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri, s. 32-33.

maddeden meydana gelmektedir. Ordu 31 Ekim 1918 öğleden sonra geçerli olmak üzere mütareke akdedildiğine dair emri, Erkân-ı Harp Riyaseti'nden aldığı zaman İngilizlerin ağır baskısı altında bulunduğu mütarekeyi olumlu karşılamış ve birliklerde ferahlama meydana gelmişti. Çünkü ordu, imzalanan mütareke ile İngilizlerin askerî hareketlerini tatil edeceklerini ve 6. Ordu'nun elinde bulunan hattı geçmeye teşebbüs etmeyeceklerini zannediyordu. Mütareke emrinin alınması Zaho istikametinde başlayan geri çekilmenin durdurulmasına imkân vermiş, Musul'dan Zaho'ya doğru geriye yollanan karargâhın ikinci kademesi ve bazı geri hizmet birlikleri tekrar Musul'a getirilmişti. Cerablus Müfrezesi vasıtasıyla demiryolunun Cerablus bölgesinde sökülmesinden vazgeçilmiş ve Musul-Derbesiye arasındaki 6. Depo Alayı, Sincar Müfrezesi'nin yerine bırakılmıştı. Ordu Komutanı Ali İhsan Pasa mütarekeye uyulması için bir taraftan kendi birliklerine uyarıcı emirler verirken diğer taraftan da İngilizlerle görüşme ve protokol yolları aramaktaydı¹⁵⁹. Bu sırada 6. Ordu birlikleri Rakka- Deyr-i Zor- Miyadin- Sincar-Tel'afer- Hamamalil- Büyük Zap mansıbı- Güveyr köprüsü- Dibeke- Kadıhane- Taktak- Çemçemâl-Süleymaniye- Halice hattı üzerinde bulunmaktaydı. 6. Ordu'nun karşısındaki İngiliz kuvvetleri ise Ane- Elhaza- Gayyare kuyuları- Altunköprü- Kerkük- Tuzharmatu- Salâhiye- Hanikin hattında bulunuyordu.

Ali İhsan Pasa mütareke üzerine, düşmanlığın ortadan kaldırılması gerekçesiyle barışa kadar, oldukları yerde kalmalarını ve iki taraf arasındaki arazinin tarafsız bölge sayılmasını mektupla General Marshall'a teklif etti, Marshall da cevap olarak mütarekenin yedinci maddesine göre lüzum gördüğü stratejik noktaların işgal hakkına haiz olduğunu, on altıncı maddeye göre de Irak'ta bulunan Türk birliklerinin teslimi gerektiğini bildirdi. Bunun üzerine Ali İhsan Pasa da müttefiklerin emniyetini tehdit edecek hiç bir durum olmadığından yedinci maddenin tatbikinin mümkün olmadığı, Irak sınırının çatışmalar yoluyla değil, diplomatik yolla tespit olunması gerektiğini ve birliklerin teslimi hakkındaki teklifin kabul olunamayacağı beyânında bulundu. İngilizler 1 Kasım 1918 günü ahâlîye zulüm yapıldığı iddiasıyla Gayyare'den Musul'a 20 km. mesafedeki Hamamalil'e kadar ilerlemişler ve yapılan protesto üzerine İngiliz Irak İleri Kıtaları Komutanı General Cassel harekâtı durdurmuştu. Cassel, mütarekeden

159 Musul Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri, s. 33-34.

haberi olmadığından dolayı harekâtı başlattığını ve Hamamalil'i terk etmeyeceğini bildirdi. Ayrıca 2 Kasım'da Musul'u işgal etmek için emir aldığını ve Türk birliklerinin beş mil geriye çekilmelerini, asayişini temin için bir Türk muhafız birliğinin Musul'da bırakılmasını da Ali İhsan Paşa'dan rica etti. Ali İhsan Paşa mektubu getiren Yarbay Listman'a mütarekede Musul'un işgali için bir hükmün bulunup bulunmadığını bilmediğini, bir karışıklığa meydan vermemek için kıtaları Musul'un iki kilometre güneyine çekebileceğini, İngilizlerin de Türk kıtalarından 5 kilometre daha uzakta bulunması gerektiğini ve Musul'un tahliyesi hakkında bir emir gelirse o vakit dostça tahliye isini konuşabileceğini söyleyip ardından da bu durumu İstanbul'a bildirmişti. Bütün bu iyi niyetli temennilere ve davranışlara rağmen İngilizler, 3 Kasım 1918 günü başlattıkları ileri harekâta, Musul köprüsünün doğu kısmını ve şehrin kuzey ile batı çıkış noktalarını tutmak suretiyle devam ettiler. General Cassel de Musul'daki Alman konsolosluk binasına yerleşip, Dicle'nin doğusunda ve Musul'da bulunan Türk kıtalarının yerlerinde kalmalarını istedi. İngiliz generalinin bu istekleri mecburî olarak kabul edilmiş, bu suretle 3 Kasım 1918'de Musul şehrinde Türk ve İngiliz birlikleri birlikte bulunmaya başlamışlardı. Aynı gün General Marshall'ın Bağdad'tan yazdığı mektubu getiren General Cabel, General Cassel'in söylediklerini tekrar ederek teslim meselesini konu edince, Ali İhsan Paşa sertleşerek "teslim meselesini kesinlikle reddederim, ben intihar eder, kıtaları size teslim etmem" diyerek konunun önemini ortaya koymuştu¹⁶⁰. Kasım'da Musul'a giren İngilizler o günden beri şehirden, hiç bir Türk kıtasının ve nakliye kafilesinin çıkmasına izin vermeyip, Musul ve civarında Hıristiyanlara tecavüzde bulunulması ve bu tecavüzlerin devamı halinde Musul'u işgal edeceklerini ileri sürdüler. Bir taraftan da 6. Ordu bölgesindeki İngiliz esirlerinin durumunu yerinde görmek üzere bir İngiliz subayının Nusaybin, Demirkapı ve Nimetli'de yaptığı incelemelere dayanarak General Fanshawe orduya yazdığı raporda Türk ordusunun elindeki İngiliz esirlere iyi bakılmamış olduğunu ileri sürerek, barış şartlarının ve ellerindeki Türk esirlere yapılacak muamelelerin Türk tarafının tutumuna bağlı olduğunu söylemişti. İleri sürülen bu iddialar aslında Musul'un işgali için aranan bahanelerden başka bir şey değildi. Kasım 1918 günü İngiliz Irak Ordusu Başkomutanı General Marshall, 1. İngiliz Kolordusu Komutanı General Kop,

160 Musul Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri, s. 34-35.

18. Tümen Komutanı General Fanshawe, Irak Siyasî Memuru Yarbay Wilson ve 6. Ordu Komutanı Ali İhsan Paşa'nın da iştirakiyle İngiliz karargâhında uzun tartışmalar yapıldı. General Fanshawe, Musul'u işgal için aldığı emrin açık olduğundan bu emri yerine getirmeye mecbur olup, buna itaat edilmediği takdirde Musul'a zorla gireceğini ve bu takdirde mütarekeyi 6. Ordu'nun bozmuş olacağını ve o zaman her türlü harekât ve icraatta serbest kalacağını söylemiş ve Ali İhsan Pasa da durumu İstanbul'a rapor halinde bildirmişti. Aynı günün akşamı General Marshall yine çok ağır şartları ihtiva eden bir yazıyı Ali İhsan Paşa'ya gönderdi. Ali İhsan Pasa yazıyı okuduktan sonra Osmanlı Harbiye Nezâretî'ne istifasını verdiğini, yerine başka birisinin tayin edilinceye kadar İngilizlerle müzakerelere ordu kurmay başkanının katılacağını ve en kıdemli yetkili olan 2. Tümen komutanının kendisine vekâlet edeceğini söyledi. Bu davranış karşısında Marshall, Ali İhsan Paşa'nın 8 Kasım 1918 günü Musul'u terk etmesini, aksi takdirde mütarekenâmenin on altıncı maddesini tatbik edeceğini bildirdi. Ali İhsan Pasa bir taraftan tahliye için genel karargâhtan emir beklemekle beraber diğer taraftan verilen müşterek kararın protesto altında tatbikine geçilmesi için gerekli emri vermişti. Ordu ise 15 Kasım 1918 gününe kadar diplomatik yollardan yapılacak teşebbüsler neticesi Musul'u boşaltmamayı ümit ediyordu. Müşterek kararın yürürlüğe gireceği 8 Kasım'da İngilizler 6. Ordu'yu güç durumda bırakmak ve çekilmeyi kolaylaştırmak için tecavüzlere başlamışlar, aynı gün bir İngiliz kıtası hükûmet konağındaki Türk bayrağını indirerek yerine İngiliz bayrağı çekmiş ve şehirdeki bütün Osmanlı bayrakları da gönderden indirilmişti. Musul'daki uçaklara ve telsiz telgraf istasyonu ile cephaneliklere el konulmuş, sonuçta bütün baskılara rağmen Musul'un boşaltılmasına başlanmış, bir piyade taburu ile iki batarya ve bir kısım ağırlıklar Musul'dan Nusaybin'e doğru yola çıkarılmıştı¹⁶¹. Ali İhsan Pasa, Dadaylı Halit Bey ve 2. Tümen Kumandanı Asir Bey'i 15 Kasım gününe kadar kalmak üzere Musul'da bırakarak 9 Kasımda Nusaybin'e hareket etti. Aynı gün İstanbul'dan Musul'u tahliye emri alınmış ve Binbaşı Halit (Akmansu) İngiliz karargâhına giderek Musul'un boşaltılması için gereken emri aldıklarını, General Marshall ile kararlaştırıldığı gibi boşaltmaya devam edileceğini tebliğ etmiş, 15 Kasım 1918 öğleye kadar da Osmanlı kıtaları Musul'u terk etmişlerdi. Süleymaniye ve Revanduz'daki kıtaların bu tarihten sonra

161 Musul Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri, s. 35-36.

Anadolu'ya geçmelerine izin verilmişti. İngilizler, Musul vilâyetinin birçok kazalarının boşaltılmasında iki taraf arasında kararlaştırılan şartlara uymayarak depolardaki silah ve yiyeceklere el koymak ve bir an evvel vilâyeti işgal etmek maksadıyla buradaki Türk kıtalarını çıkarmaya çalışarak, Semil, Zaho, Tel'afer, Hokne ve Üveynat gibi depoları işgal ettiler. Asir Bey ile İngilizler arasında yapılan en son antlaşmaya göre tahliye işleminin 30 Kasım 1918 tarihine kadar devam etmesi kararlaştırıldı. Diğer taraftan İngilizler Musul vilâyetindeki bütün Türk memurlarını vazifelerinden alarak vilâyet sınırı haricine çıkardılar. Ayrıca Musul ve Bağdad ahâlisinden henüz terhis olunmamış erler terhis olunarak istek üzerine bunların isim listeleri İngilizlere verildi. Kasım 1918'de Şeyh Mahmud isminde bir şahıs ahâlisinin büyük çoğunluğu Türk olan Süleymaniye, Kerkük, Tuzhurmatu, Kifri, Zaho, Bana, Revanduz, Duhok, Nebiyunus, Erbil, Altunköprü ve Sina'yı nüfuz sahası içine alan İngiliz himayesinde bir "Kürt Hâkimliği" kurmuştu. İngilizler bu bölgede Türkçe konuşmayı dahi yasaklamışlardı. Dünya Savaşı'nın neticesinde Almanların müttefiki olan Osmanlı Devleti mağlup ilân edilerek elde kalan son Anadolu topraklarının büyük bir kısmı da işgale maruz kalmıştı. Nihayet 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'a emperyalist devletlerin askerleri çıkmış ve payitaht işgal olunmuştu. İstanbul'un işgali üzerine Meclis-i Mebusan fesh olundu ve üyelerinin bir kısmı İngiliz askerlerince tutuklanarak sürgüne gönderildi. Bu sırada kaçabilen mebuslar, Anadolu'ya geçip yurdun dört bir tarafından gelen milletvekilleri ile beraber, 23 Nisan 1920'de Ankara'da Büyük Millet Meclisi'ni oluşturarak Mustafa Kemal liderliğinde Milli Mücadele'nin organize ve idaresini üstlendiler. Anadolu'da işgal kuvvetlerine karşı verilen mücadelenin yanı sıra, daha önce İngilizler tarafından Mondros Mütarekesi'ne bile aykırı olarak haksız yere işgal edilen Musul vilâyetini tekrar elde edebilmek için çeşitli planlar tatbik edildi. Zaten bölge ahâlisinin çoğunluğunun Türk ve Kürtlerden müteşekkil olması, Anadolu Türkleriyle kültürel bağların kurulmasında kolaylık sağlamıştı. Anadolu'daki gelişmeler, kısa sürede Musul vilâyetinde de bir takım hareketlerin başlamasına yol açtı ve seri ayaklanmalar patlak verdi ve İngilizler karakollarını Revanduz'dan on sekiz mil güneybatıya kaydirmaya mecbur oldular¹⁶². İngilizler, Musul'da uygulanacak yönetim biçimini oluşturmada yöredeki kabiliyetli, nüfuzlu insanlardan isti-

162 Musul Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri, s. 37-38.

fade etmeyi ümit etmişler, fakat halk içinde gerek İngiliz idaresine gerekse İngiliz tahakkümünde kurulacak kukla bir idareye karşı sert bir tavır sergilemişti. Erbil, Kerkük ve Süleymaniye'deki Türkmenler kurulması düşünülen Kürdistan'a bağlanıp bir Kürt yönetimi altına girmek istememişler, Musul'daki Kürtler de Arap idaresini kabullenmemişlerdi. Bu karışıklık içinde, İngilizlere karşı sık sık saldırılar gerçekleştirilmiş ve Yüzbaşı Salmon ve Albay Leachman adlı iki subay öldürülmüştü. Bu arada Mustafa Kemal yöredeki aşiret reisleriyle temasa geçti. Aşiret reisleri içinde müstesna bir mevkiye sahip Şeyh Ajimi el Sadûn, mütemadiyen Ankara hükûmetiyle temas halinde bulunmaktaydı. Araplar içinde muhtelif hiziplerin yanında Türk hâkimiyetine geri dönerek bir "Arap-Türk commonwealthı" kurmak isteyenler ile mutlak bağımsızlıkta ısrar eden gruplar da vardı. Irak'taki İngiliz görevlileri, İngiliz yönetimi gözcülüğü altında Büyük Millet Meclisi ile görüşmelerde bulunmayı önerdiler, bu öneri, İngiliz Sömürgeler Bakanlığı'nca desteklendi. Dışisleri Bakanı Lord Curzon arada sağlam bir esas bulunmadığına değinerek bu görüşmelerin yapılmasına karşı çıktı. Irak'taki İngiliz Yüksek Komiseri Sir Percy Cox, Kral Faysal'ın saygınlığının arttırılması ve tahtının güvence altına alınması gerektiğini savundu, ayrıca Ankara Hükûmeti ile Fransa arasında yapılan görüşmelerle artan Fransız etkinliğini kırmak için İngiltere'nin de Ankara ile görüşmelere başlamasını gerekli gördü. İtilâf kuvvetleri ile görüşme yapılacağını daha önceden gören Ankara Hükûmeti, konferans masasında kullanılabilecek kozlar sağlamak için Aralık 1921'de asker sevk edilip Revanduz ele geçirildi. İngilizler, Büyük Millet Meclisi planları ile ilgili birçok varsayım üzerinde duruyorlar ve Mustafa Kemal'in Irak'taki İngiliz idaresini devirmek için Haziran 1922'de özel bir komite kurduğunu iddia ediyorlardı. General Townshend'in Ankara'yı ziyaret ederek Türk hükûmet yetkilileriyle görüşmesi diplomatik alanda Ankara'nın başarısı olarak addedilmiş ve İngiltere ile barış umudu doğduğu izlenimi yaratılmıştı. Fakat İngiltere'de Yunan yanlısı siyasetin mimarı Lloyd George'un, 4 Ağustos'ta Avam Kamarası'nda Ankara Hükûmeti aleyhine yaptığı konuşma ve Londra'ya gönderilen iyi niyet elçisi Dâhiliye Nâzırı Ali Fethi (Okyar) Bey'e Lord Curzon'un takındığı tavır İngilizlerle antlaşma umuduna büyük bir darbe indirmişti. Öte taraftan Özdemir Bey komutasında Türk birliği Musul bölgesindeki harekâtına başarıyla devam edip, 31 Ağustos 1922'de Derbent Muharebesi'nde

İngilizleri ciddi şekilde hezimete uğrattı ve Eylül ortasından itibaren Saklava kazasına gelerek Musul ile irtibatı sağladı. Anadolu'da başarı ile devam eden mücadele, Musul hattındaki aşiretleri İngilizlere karşı cesaretlendirmişti¹⁶³. Süleymaniye, Kerkük ve Musul bölgesi halkı, bağılıklarını bildirmek için, vergilerini Ankara'ya göndermeye başlamışlardı. Bölgede Türkler lehine değişen denge İngilizleri, Süleymaniye'yi terk etmeye mecbur etti. Aşiretler şehre girerek duruma hâkim oldular. İngilizler bölgedeki başarısızlığın telafisi için Şeyh Mahmud'u devreye soktular. Mahmud'un devreye girmesi aşiretleri böldü, bir kısım aşiretler Türklerin yanında mücadeleyi yeğlerken diğer bir kısım aşiretler mahallî muhtariyet elde etmenin mümkün olabileceği düşüncesiyle Seyh Mahmud'un himayesini tercih ettiler. Bu yolla Mahmud Süleymaniye'ye girmeye muvaffak olmuş fakat buradaki tavırları ile kısa sürede bütün tarafları rahatsız etmeye başlamıştı. Irak'ta islerin kötüye gittiğini görünce kendilerine dost görünen aşiretler ile bir toplantı yapmak isteyen İngilizlerin gayesi bu toplantının sonunda aşiretlere bağımsızlıklarını kazandırıp Seyh Mahmud'u da devletin basına geçirmekti. Fakat Seyh Mahmud'un Mustafa Kemal ile irtibata geçip anlaşmak üzere olduğunu haber alan İngilizler bu defa devreye Seyyid Taha'yı sokmaya kalktılar ve Bağdad'a çağırıp yüksek komiser ile görüştüler. Seyyid Taha, Türkleri Revanduz'dan çıkarıp aşiretleri yanına alabileceğini beyan etmişti. Bu sırada Siirt'ten hareket eden Ali Bey, Musul sınırını asarak başarılı bir şekilde ilerlemekte ve Türkiye'ye taraftar aşiretleri silahlandırmaktaydı. Musul uleması, İngilizlerin bölgede yapacakları seçimin boykot edilmesi gerektiğine dair fetva çıkarmışlar, fakat İngiliz Irak hükûmeti karşılık olarak bunların ileri gelenlerini sürgüne göndermişti. Fevzi Pasa 7 Eylül 1922'de Doğu ve el-Cezîre cepheleri komutanlarına çektiği telgrafta "Musul'u elde etmenin tek yolunun silahlı mücadele" olduğunu belirtmişti. Bunun için de aşiretler ve yerli halktan kuvvet tedarik olunarak Özdemir Bey Müfrezesi takviye edilmiş ve İmâdiye-Süleymaniye hattı üzerinden Musul-Kerkük'e taarruzla görevlendirilmişti. Bu sırada Batı Anadolu ve Boğazlar bölgesinde kuvvet bulundurulması gerekli olduğundan söz konusu kuvvetler batıya kaydırıldı. Lozan Konferansının toplanması ile askerî yöntemlerden bir süre için vaz geçilip diplomasi yolu ile meselenin çözümü Londra gibi Ankara'ya da daha münasip gelmişti. Lozan Konferansı müzakereleri devam ederken Musul'daki İngiliz ve Arap birlikleri 8 Nisan

163 Musul Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri, s. 38-39.

1923'te biri Şeytanboğazı diğeri Serderya istikametinden iki koldan harekete geçti. Bu vaziyet Özdemir Bey'i çok nazik bir konuma getirmiş ve Hakkâri ile irtibatı kesilmişti. Bu durumda Özdemir Bey İran'a çekilmeyi uygun bulmuş ve İran makamları silahlarına el koyarak Türk müfrezesinin Türkiye'ye geçmesine izin vermişti. Böylece 1922'de başlayan Türk askerî harekâtı son bulmuştu¹⁶⁴.

Kaleden inip Azadi Hastanesi'nde bizler için verilen öğle yemeği ikramının ardından Irak Türkmen cephesini ziyaret ediyoruz. Irak Türkmen cephesinde daha önce tanıştığımız gençlik komisyonundan sorumlu Mardin Gökkaya ile karşılaştık. Birkaç yıl önce Eskişehir'e getirilecek öğretmenler için TİKA'ya birlikte proje vermeyi planlamıştık. ESTÜDAM (Eskişehir Osmangazi üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi) gençlik Komisyonu başkanımız Rabia Hazal Keskin bu konuda inanılmaz gayretler sarf etmişti. Fakat o günün şartlarında bu projemiz gerçekleşmemişti. Bugün 18 Sivil Toplum Kuruluşunun bir araya gelmesiyle oluşmuş Irak Türkmen Cephesi'nin sosyal sorumluluk projelerinin başında Mardin Bey bulunmaktadır. Bunlar kadın Birliği öğrenci Birliği Esnaf Birliği Spor birliği ve diğerleri. Bu yapılanma Kerkük, Süleymaniye, Kut, Diyale, Bağdat, Musul ve birçok kentte kapsamaktadır. Irak'ın genelinde faaliyet gösterirler. Kut bölgesinde 5 Türkmen milletvekili Bağdat bölgesinde ise 8 Türkmen milletvekili bulunmaktadır. Gezimize katılan Kerkük milletvekili Hasan Özmen cephe başkan yardımcısı bize Saddam döneminde 25 yıl hapis yatanların önemli bir kısmının Türkmen olduğunu söylüyor. Sonra söz 2014 yılında Bağdat'ta yapılan bir toplantıya sonra 2017 Mayıs'ında yapılan kurultaya geliyor. 2017 yılındaki kurultaya birleşmiş milletleri Irak temsilcisi de katılıyor. Türkmen Deklarasyonu kabul görüyor ve Birleşmiş Milletler Türkmenlerden övgü ile bahsediyorlar. Türkmen koordinasyon Kurulu tek bir görüş ile ortaya çıkıyor. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan heyeti kabul ediyor. 2019 Mayıs ve Haziran aylarında bir Kurultay düşündüklerini ifade ediyor koordinasyon kurulunda 8 eski ve 7 yeni milletvekili bulunmaktadır. Şii Türkmenler konusunda ise DAEŞ'in kurulmasıyla bazılarının Haşdi Şabi'ye katıldığı ifade ediyorlar. Amirler ilçesini (Emirler) DAEŞ kuşattığında 82 gün direnirler. Atılan roketler binalara isabet etmez. Burada 2 Türkmen Tugayı vardır. 1 Türkmen Tugay'ının da kurulması düşünülmektedir. Tugay alay şeklinde de kurulabilir. İçlerinde Arap milisler de

164 Musul Kerkük ile İlgili Arşiv Belgeleri, s. 39-40.

bulunmaktadır. Türkmen güçlerden oluşan Haşdi Şabi kuvvetlidir. Peşmerge Kerkük'e girdiğinde Türkmen Haşdi Şabi birlikleri KERKÜK'e anında girmişler ve peşmergeyi dağıtmışlardır. DAEŞ Haşdi Şabi'den çekinmektedir.

2014 yılında DAEŞ (İŞİD) beyaz pikaplarına bindirilmiş Türk Yurtları işgal ettirilmişti. Adeta elini kolunu sallıya sallaya ilerleyip Musul, Telafer ve bir çok beldemizi işgal ve zulümlere başlamıştı. O yıllarda uçakları havalandırarak çöl fareleri gibi yok edilebilirdi. Edilmedi. Adeta Avrupalılar, ABD onların buraya yerleşmesini istediler. PYD ve PKK'ya uygun ortamı Türkmenin kan ve gözyaşına boğarak hazırlayacaklardı. 28 Ağustos 2014 tarihinde "İŞİD ZULMUNE KARŞI VATAN"¹⁶⁵ başlıklı şiiri kaleme almıştık. Henüz o yıllarda televizyonlarda stratejistlerden bazıları olanları yorumlayamıyordu:

"Allah'a Kulluk Ediniz. O'na Hiçbir Şeyi Ortak Koşmayınız. Ana-Babaya Akrabalara, Yetimlere, Yoksullara, Yakın Komşulara, Uzak Komşulara, Yakın Arkadaşlara, Yarı Yolda Kalanlara, Elinizin Altındakilere İyilik Ediniz. Allah Kendini Beğenmiş Kibirli-leri Kesinlikle Sevmez." (Nisâ Suresi/ 36.Ayet)

"Türkmen Baba İşid Teröristleri Kapıya Dayanınca Çaresiz Kaldı Tecavüzden Kurtarmak İçin Kızını Zehirleyip Öldürdü."

Yeniçağ 27/Ağustos/2014 Çarşamba

"İşid Çeteleri Tarafından İşkencelere Maruz Kalan Kadınlar Ve Çocuklar İçin, Eskişehirli Kadınlar Tek Yürek Oldu. Dünya Ülkelere Seslenen Kadınlar, "Katliamlara Göz Yummayın" Mesajı Verdi."

Sakarya27/Ağustos/2014 Çarşamba

"Yiğit Yürekli Türk Kadınlarına Saygılarımla"

Bugün namus günü savaş günüdür
Mümin Türkler için devran günüdür
Tarih ırmağının son bütünüdür
Zamanın kahrına Rahmet yünüdür

¹⁶⁵ <http://www.ulkuyaz.org.tr/isid-zulmune-karsi-vatan-hilmi-ozden/>
<http://www.eskisehirturkocagi.org/kose-yazisi/isid-zulmune-karsi-vatan>

Bugün geleceğin vebal dünüdür
 Kalkın Türkler kalkın Işid'e karşı
 Türk Ordusu yürür Işid'e karşı
 Yaşamak olursa şerefle ancak
 Gayrısı yakışmaz düşerse sancak
 Görmezsen Türkmen'i vatan yanacak
 Torunlar bizleri korkak anacak
 Yürüyün yiğitler yükselsin sancak
 Kalkın Türkler kalkın Işid'e karşı
 Türk Ordusu yürür Işid'e karşı
 İşitin mazlumun yetimin sesin
 Bu millet her zaman doğruydu desin
 Bir lokma ekmeği bulup da yesin
 Irak Türklerine felaha esin

Zulümün önünü dağ olup kesin
 Kalkın Türkler kalkın Işid'e karşı
 Türk Ordusu yürür Işid'e karşı
 İnsanlık namustur, iffettir dersin

Namusun uğruna can veren sersin
 Yüce Allah yerlere kıtalar sersin
 Göğsüne imanin seddini gersin
 Muhammed Mahmud'un övdüğü ersin

Kalkın Türkler kalkın Işid'e karşı
 Türk Ordusu yürür Işid'e karşı
 Yaşarsam insanca bu halden bezmek
 Oynanan oyunu bugünden sezmek
 Yarın başın dimdik dilersen gezmek
 Namus düşmanları hak deyip ezmek
 Hızır Turgut gibi deryalar yüzmek

Kalkın Türkler kalkın Işid'e karşı
 Türk Ordusu yürür Işid'e karşı
 Özden vicdanında kanayan yara
 Eliyle öksüzün yarasın sara
 Türk'ün uykusuna çökmüş bir kara

Kabuktan sıyrılıp “Ya Allah” nara
 Sorarsan çareyi kendinde ara
 Kalkın Türkler kalkın Işid’e karşı
 Türk Ordusu yürür Işid’e karşı”

Mahir Nakip’in IŞİD üzerine yazdığı makaleyi okuyarak bu konuya açıklık getirelim:

“IŞİD’in Musul’u ele geçirmesiyle başlayan yeni süreç, bizleri artık yeni bir Irak’la karşı karşıya getirmiştir. IŞİD bir terör örgütü olmasına rağmen Sünni Arap bölgelerinde hızlı bir şekilde yayılması tesadüfi değildir. Bu hızlı genişlemenin arkasında Sünni Arap halkının ve uyanan Baas hücrelerinin desteği olduğu kadar, küresel güçler de vardır. Nitekim David Icke gibi bazı Amerikan yazarları IŞİD’in Irak ve Suriye’deki başarılarını 3. Dünya Savaşı’nın başlangıcı olarak kabul etmektedirler. Her ne kadar bazı Sünni Araplar IŞİD’i tasvip etmese de ama Maliki’ye karşı koymanın tek yolunun IŞİD gibi güçlü bir örgütle işbirliği ile ancak mümkün olabileceği düşünüldüğü için bu destek kerhen de olsa devam edecektir¹⁶⁶.

Ayrıca IŞİD’in fazla yayılması, mesela Diyale ve Bağdat gibi şehirlere nüfuz etmesi, İran’ın şimdikinden daha fazla Irak’a müdahalesini gündeme getirebilir ki bu da Icke’nin tezini güçlendirmektedir. Nitekim Irak’ta Hükümet kurulması konusunda İran’ın Maliki’den yana olduğu açıkça ve resmi biçimde telaffuz edilmektedir. Irak Cumhurbaşkanlığı’na yeni seçilen Kürt kökenli Fuad Masum gibi Türkmen olmayan Iraklı siyasetçiler bile IŞİD’den en çok zarar gören topluluğun Türkmenler olduğunu söylemektedir. Demek ki “IŞİD’in niye ilk hedefi Türkmenlerdir” sorusunun cevabını bulmak kolaydır. Çünkü Türkmenler silahsız, güçsüz ve sahipsiz bir topluluktur. Nitekim Türkmenlerden sonra, Hristiyanlara ve arkasından da Yezidilere saldırdılar. Böylece Türkmenler bir asırlık yalnızlık tarihleri boyunca ilk defa böyle bir toplu göç, katliam ve imha programıyla karşı karşıya gelmişlerdir. Kısacası bu haliyle yeni Irak, Türkmenler için parlak bir gelecek vadetmiyor.

166 Mahir Nakip, Yeni Irak’ta IŞİD ve Türkmenlerin Geleceği, Kardeşlik 63, 2014, s.12-13.

İkinci Bölüm

Irak'ın Durumu

Yıllardır yazıp çiziyoruz ve Irak'ta oynan demokrasi oyununun bir maskara olduğunu vurguluyoruz. Seçimlerle Irak Parlamentosunun etnik ve mezhepsel aritmetiği değişmeyeceğine göre, ne kadar seçim yapılırsa yapılsın, çözüm üreten bir hükümet hiç bir zaman kurulamayacak ve hepsi paylaşım esasına göre oluşacaktır. Yani koalisjonsuz hükümet hiç kurulamayacaktır. Bu da istikrarsızlığın devamı ve IŞİD'in daha fazla güç kazanması ya da en azından Sünni bölgelerinde nüfuz kazanması demek olacaktır. Zayıf bir ihtimal olmakla beraber, eğer Irak'ta yeni hükümet Maliki dışında bir Şii tarafından kurulursa, Sünni Araplarla Şii Araplar arasında asgari müştereklerde birleşme ihtimali artar. Bu da Türkmenler için birliklerini sürdürme imkanını sağlar. Eğer hükümeti Maliki kurarsa, o zaman en azından bir Sünni Arap federasyonu kaçınılmaz olacaktır. Belki de Irak üç konfederasyona bölünecektir. Bu da Türkmenlerin yeni ve daha etkin bir politika izlemelerini gerekli kılacaktır¹⁶⁷.

ABD Saldırısı Neyi Değiştirecek?

IŞİD'in birer Sünni şehri olan Musul, Enbar ve Selahattin'i ele geçireli bir ay oldu ve ABD hiç sesini çıkarmadı. Ama ne zaman ki Peşmergeler IŞİD'in önünden kaçarak IŞİD Erbil'e yaklaşmaya başladı, ABD müdahaleyi gündeme getirdi. Bu da Kürt yönetiminin ABD için önemli bir müttefik olduğunu göstermektedir. Demek ki Maliki'nin kurduğu ordu ne kadar beceriksiz çıktıysa Peşmerge güçleri de ondan daha becerikli değilmiş. Obama'nın açıklamasına göre müdahale sadece havadan olacak ve kara harekatı olmayacaktı. Bu da demektir ki ABD sadece IŞİD'in Kürt bölgesine girmesini önlemeye çalışacaktır. Büyük bir ihtimalle ABD, IŞİD'in diğer Sünni bölgelerinden çıkması için bir gayret göstermeyecektir. Demek ki herkes bilsin ki ABD için İsrail neyse, "Kürdistan" da odur. Amerikan saldırısının başladığı

167 Mahir Nakip, a. g. m., s. 12-13.

gün ve bir sonraki gün sürekli Amerikan CNN kanalını seyrettim. Kanal, Yezidi'lerin dağlara kaçtıklarından ve Hristiyanların da Erbil'e yöneldiğinden sık sık söz etti ama bir kere dahi olsun Türkmenlerden söz etmedi. İsyân etmemek elde değil. Kısacası Türkmenler göz ardı edildi. Hatta Türkiye kanalları da aynı yolu izleyerek Yezidilerin göç dramını verirken Telaferli Türkmenlerden artık söz çıkarmayacağına göre ve ABD bir kara harekatı yapmayacağına göre bir Sünni federatif ya da konfederatif kurulması ihtimal dahilindedir. O zaman Türkmen siyasetçi ve aydınları börklerini önlerine koyup yeniden düşünmelidirler¹⁶⁸.

Türkmenler Ne Yapmalı?

Şu üç faraziyeyi öncelikle tespit etmeliyiz:

1. Seksen yıl bizi yöneten Sünni Araplar bizi asimile etmeye çalıştı ve bizi asli unsur olarak görmedi. Hele bir de IŞİD'le iç içe olduktan sonra Şii Türkmenlerimizi kabul etmeleri asla söz konusu olmayacaktır. Telafer'den Türkmenlerin sürülmesi ve daha önceden Tuzhurmatu katliamları bunun en bariz delilleridir. Demek ki Sünni Araplarla birlikte olmamız mümkün değildir. "Bir mümin bir yerinden iki defa sokulmaz".

2. Şii Araplar coğrafya olarak bizlerden uzaktır. Onlar da Telafer sorununa çözüm olarak Şii Türkmenlerin Nəcəf ve Kerbela'ya göçmelerini ön görmüşlerdir. Yani onlar için Türkmenlerin kendi coğrafyalarında yaşamaları ve dillerini muhafaza etmeleri pek önemsenmemektedir. Kaldı ki Arap Şiiler gerçekten de İran'ın güdümüne iyice girmişlerdir. Demek ki Türkmenlerin Şiilerle de işbirliğine girmeleri pratik ve makul görünmemektedir.

3. Coğrafi bölgelerimiz daha çok Kürtlerle birçok noktada kesişmektedir. İhtilafli bölgeler de zaten bu sebepten ortaya çıkmıştır. Son on yıl zarfında aramızda çok tatsızlıklar olmasına rağmen Erbil, Kerkük, Tuzhurmatu, Diyale hatta Telafer gibi bölgelerde yan yana yaşamaktayız. Kürtlerin arkasında ABD var ve Türkiye ile münasebetleri istenilenin üstündedir. O zaman elimiz mahkum Kürt yönetimi ile gerçeklerimizi konuşmalıyız. Ama nasıl? Şurası bir gerçek ki İran

168 Mahir Nakip, a. g. m., s. 12-13.

dahil, Arap ülkelerinin bir bölümü ve dünyanın bir çok ülkesi Irak'ta Kürt varlığını resmen kabul etmiş ve Erbil'de konsolosluk açmıştır. Yani Irak'ın diğer bölgelerine nazaran Kürt bölgesi daha emniyetli, daha çok kabul görmüş, daha medeni, mezhepsel hassasiyetin olmadığı ve Türkiye'ye sınırdaş bir bölgedir. Bu realiteyi kabul ederek başta Irak Türkmen Cephesi yöneticileri başta olmak üzere bütün siyasetçiler bir araya gelerek geniş tabanlı bir heyet kurmalı ve KDP, KYB, Goran ve İslami Kürt Partisi ile eşit şartlarda ön görüşmelere başlamalıdır. Bu görüşmelere katılmak istemeyen ya da karşı olan Türkmen siyasetçi ya da teşekkülleri varsa çekimser kalabilirler¹⁶⁹.

Türkiye Ne Yapmalı?

ABD'nin Kürtler için nasıl davrandığını gördük. Türkiye de Türkmenler için aynı minval üzere davranmalıdır. Yani Türkmenlere yaptığı insani yardımların ötesine geçerek siyasi ve güvenlik konusunda da söylemler geliştirmelidir. IŞİD'ten sadece Hristiyan ve Yezidilerin değil, Türkmenlerin de zarar gördüğünü dünyaya duyurmalı ve onların sahibi olduğunu dile getirmelidir. Bu konuda Birleşmiş Milletlerde gereken adımlar neyse onu cesurca atmalı, Türkmenlerin mağduriyet ve mazlumiyetleri dile getirilmelidir. Türkmenlerin Kürtlerle olan görüşmelerinin ikinci aşamasında Türkiye ev sahipliği yapmalıdır. Aslında buna benzer bir uygulama Mart 2003 Amerikan'ın Irak hareketinden önce de yapılmıştı. Eğer Irak hükümetinin kurulmasında İran'ın izni parlamentoda açıkça telaffuz edilebiliyorsa, Türkiye'nin de Türkmenler arkasında olduğunu bütün dünya bilmelidir¹⁷⁰.

Burada IŞİD (DAEŞ) terör örgütünün arka planının, istihbarat örgütleri ile ilişkisini hatta okuyucuya şaşırtıcı gelebilir BARZANİ ile direk bağlantısını anlayabilmek için "Abdullah Ağar¹⁷¹"ın araştırmalarından önemli bilgileri sizlerle paylaşmak istiyorum. Aksi halde hiçbir zaman terör örgütlerinin arkasındaki karanlık güçleri fark edemeyiz. Yoksa nasıl olur? İslâm'la terör bir araya gelir mi diye tartışılır durulur. Küresel veya karanlık odaklar "önce terör örgütleri" kurmaya karar verirler. Sonra istedikleri sonuçlara ulaşmak için; ona bir isim ve görev vereceklerdir. Üstelik bir taşla bin bir kuş vuracaklardır.

169 Mahir Nakip, a. g. m., s. 12-13.

170 Mahir Nakip, a. g. m., s. 12-13.

171 Abdullah Ağar, Işid ve Irak, Remzi Kitapevi, 2015, İstanbul.

İşte DAEŞ böyle bir terör örgütüdür. İslam ümmetine zarar vermiş, Ortadoğu coğrafyasını kan gölüne döndürmüş, Müslümanlara karşı dünyada ön yargı oluşturmıştır. Sürekli hunharca Müslüman öldürmüş ve Müslüman olduğunu iddia etmiştir. “İŞİD’İ KİM KURDU” sorusu ile Abdullah Ağar buna cevap aramakta ve önemli ipuçlarına ulaşmaktadır.

“DAİŞ-İŞİD ya da adı ne herze olursa olsun, Sünni İslâm kisveli bu çakma örgüt; Amerika-Iran ve Suudi Arabistan-İsrail menfaatlerine ve bölgedeki aparatlarına hizmet etmek üzere, ikiyüzlülüğün ve düşmanca ayrılığın dizayn Irak’tan çıkarılmış, hiç de sürpriz olmayan bir hilkat garibesidir. Yakın Tarihle Kısa Bir Gezinti; 11 Şubat 1979’da ABD karşıtı gözükten Humeyni İran’da devrim yaptı. Tarihe damgasına vuracak bu kırılma nasıl gerçekleşti? Doğal bir sonuç mudur? Yoksa bir proje midir? Humeyni’nin Fransa’dan İran’a hangi inisiyatifle geldiği bugün dahi net olarak bilinmiyor. Saddam Hüseyin ise, bu dönemde. 16 Temmuz 1979’da Irak Devrim Komuta Konseyi’nin (DKK) başkanı oldu. ABD’nin Tahran Büyükelçiliği 4 Kasım 1979’da “Bir grup öğrenci tarafından” işgal edildi. Amerikalılar rehin alındı. 24 Nisan 1980’de rehineleri kurtarmayı amaçlayan Kartal Pençesi operasyonu fiyaskoyla sonuçlandı. Düşen uçak ve helikopterler, ölen Amerikalılar, tam bir kurtarma rezaleti... Başkan Carter’ın gümlemesi... Artık, 1981-1989, İran-Irak savaş yılları... Savaşın görünen karakteri: ABD’nin Irak’ı desteklemesi... Savaşın görünmeyen karakteri: ABD’nin İran’ı desteklemesi... Irak-İran savaşının bitiminden bir yıl sonra ABD’nin Saddam’ı Kuveyt’in işgali için cesaretlendirmesi, hatta açık çek vermesi... Saddam, “Basra vilayetinin bir parçası olarak gördüğü” Kuveyt’i ele geçirerek, hem Arap Birliği’nin ilk adımını atacak, hem de zengin petrol yataklarına el koyup, İran savaşının açığını kapatacaktı. Tam ele geçirecekken, ABD Çöl Fırtınası adını verdiği harekâtla duruma müdahale etti ve Saddam’ı Kuveyt’ten kovdu. ABD Bağdat’ı alabilirdi, ama almadı. 1991’den itibaren ABD, kuzeyde Kürtlere, güneyde Şiilere yaklaştı. Bu ambargo yıllarında, 36. paralelin kuzeyi ve 32. paralelin güneyi, BM kararı ile uçuşa yasak bölge ilan edildi. 1992’de Irak Kürdistan Parlamentosu kurularak, bölge, fiilen Irak’tan koptu. Aynı yıl Irak muhalefeti, Irak Ulusal Konseyi (INC) çatısı altında, ABD ve İngiltere desteği ve Fransa katkısı ile örgütlendi. 2003’e kadar federatif bir Irak için mutabakatlar imzalandı. 1991-2003 arasındaki bu dönemde Irak muhalefetindeki sıra;

Şii Araplar, Kürtler, Sünni-Araplar ve diğerleri şeklinde bir öncelikle, Amerikan ve İngiliz ajandası olarak tespit edildi. Irak'ın kuzeyindeki Kürt gruplarla ilgili çalışmalar 1991-1998 yılları arasında ABD, İngiltere ve Türkiye üçlüsü tarafından yürütülürken, 17 Eylül 1998 Washington mutabakatı ile Türkiye devreden çıkarıldı, inisiyatif tamamen ABD ve İngiltere'ye geçti. 2003, 1 Mart Tezkeresi'nin geçmemesinden iki hafta sonra, "BM Güvenlik Konseyi 'ret' kararı verse de" ABD ve İngiltere güneyden, Kürtler ise 200 bin peşmergeyle kuzeyden Irak'a girdi. ABD ordusu, Bağdat'ta sadece savunma ve maliye bakanlıklarını kontrol altına alarak, Irak halkını koskoca bir kaosla baş başa bıraktı. Irak Başkanlık Konseyi ve Geçici Yönetim "aynı sıralamada olduğu gibi" tezahür etti. Yapılan genel seçimlerle, nüfusları üçüncü sırada olmasına rağmen, Kürtler, Irak parlamentosunda kilit konuma geldiler. İşgalin, işgalcilerin, işgalin payandalarının Irak'ı sağacağı ve yeni yeni kaos ve karmaşaların üretileceğı yıllar başladı. Türkiye ise, Amerikalıların Independence Day etkinliklerinin yeni bir sürümüyle tanıştı. Artık, Amerikalılar, bağımsızlık günlerini Türk askerinin başına çuval geçirerek kutluyorlardı. Türkiye'nin tüm saha etkinliğiyle birlikte bölgeden itelenmesi ve küresel güçlerin koltuk altında konuşan ağızların, "Türk ordusu Irak'a girse kan gölünde boğarız, bir Kürt kedisini bile Türkiye'ye teslim etmeyiz..." tarzı cümleler kurmaları bu yıllara rastlar. Şiiler ise, 1920'lerde İngilizlerin verdiği "yönetim vaadine" tam 84 yıl sonra kavuştular. Kürtler müttefikliklerinin mükâfatı olarak, "Kürdistan'ın kalbi ve kabesi dedikleri" Kerkük'ün demografik yapısını değiştirmeye, 2003'te Türkmen-Arap-Kürt olan demografik sıralamayı Kürt-Türkmen-Arap şekline dönüştürmeye başladılar. Başardılar¹⁷²...

Tartışmalı bölgeler denilen, kahir ekseriyeti Türkmen olan, fakat kitlesel Kürt gözleriyle demografisi bozulan bölgelerde referandum yapılmasına dair maddeyi 2005 anayasasına dahil ettirdiler. İşle meşhur 140. maddenin konusu budur. Müttefiklerinin yedeğindeki Kürtler, Kerkük toplam nüfusunun yansından fazlasını teşkil ederek, Kerkük'ün Kürt bölgesine ilhakı için yapılacak referandumun sonuçlarını böylece garanti altına aldılar. İşte o günlerden bugünlere. Türkmenlerin maruz kaldığı baskılar, ayrıştırmalar, asimilasyonlar, katliamlar ile artık adı silikleşmeye başlayan Türkmeneli bölgesi, bu coğrafyanın ve yakın zamanın temel gerçeğidir. Göçler ve kaçışlar da öyle... Bugün bu

172 Abdullah Ağar, a. g. e., s. 418-419.

coğrafyada demografik yapı Kürtler lehine değişmiştir. Kürtler Irak parlamentosundaki kilit oranlarını, elde ettikleri nüfuzu ve ekonomik inisiyatifleri ustaca değerlendirip, Şii ve Sünni-Arapları ve konjonktürü, menfaatleri doğrultusunda çok iyi kullanmışlardır. İranlı bir grup öğrencinin, büyükelçiliği basarak başlattıkları domino etkisi buralara kadar uzanmıştır. Batı emperyalizmi ve İran hegemonyası adına Irak'ta yaşanan vekâlet savaşlarına, güç, rekabet ve imtiyaz mücadelelerine, artık doğrudan müdahale edilmiştir. IŞİD üzerinden Gordion düğümüne kılıcını yapıştıran ABD'nin olağanüstü bir kazanım ürettiğini ifade etmek gerek... ABD'nin altına da İran'ı, İsrail'i. Batı Avrupa'yı ve bazı yerel aparatları da yazmak gerekiyor. Sonuçta: IŞİD, Amerika'nın, İran'ın, İsrail'in ve Batı Avrupa'nın Ortadoğu'daki mücadelecî tavrına yeni bir ivme kazandırdı. IŞİD üzerinden bölgedeki kırılğan ittifaklarla nikâhlar tazelendi. Bu ittifaklara kimlerin dahil edileceği ve kimlere karşı tavır alınacağı tespit edilmiş oldu. IŞİD sayesinde, Arap Baharı'nın asıl kaybedenleri yeni egemenlere dönüştü. Savaşların, işgal ve istilaların, hava saldırılarının, asimetrik müdahalelerin bahanesi olarak "toprak kazanımlı" IŞİD, "toprak kazanımsız" El-Kaide'nin yerini aldı. IŞİD'in kaptığı ve IŞİD sayesinde kapılan (!) topraklara, artık yeni bir dizayn gerek! Barzani başta olmak üzere, inisiyatif üretme sevdasında olan yerel aktörlere iyi bir ayar verildi. Barzani'ye "devletin öyle kurulamayacağı, böyle kurulacağı" gösterildi. Bağımsız Kürt devletinin kurulmasının altyapısı oluşmuyordu, artık oluştu. Başta Kerkük olmak üzere, pek çok stratejik bölge Kürtlerin eline geçti. Tartışmalı bölgelerin büyük bir çoğunluğu "tartışmasız bölgelere" dönüştü. IKYY bölgesine gönderilen taktik zırhlı araçlar, silahlar ve sistemler, normal koşullarda verilemezdi. Peşmergeye başta ABD ve Batı Avrupa olmak üzere, dünyanın pek çok yerinden silah yağdı ve yağacak. Bu kadarıyla bile, IKYY hiç de fena olmayan bir yığınak ve caydırıcılık üretmeye başladı. Peşmergenin elinde artık, Türkiye'nin ve merkezi Irak hükümetin elinde bile olmayan silahlar, zırhlı araçlar, hatta Chinook tipi yüksek yük ve personel taşıma kabiliyetli helikopterler var. Kerkük'ün neredeyse tamamının ve Ninova'nın (Musul) önemli bir kısmının iki Kürt oyuncu arasında pay edilmesi öngörülüyor. KDP Kerkük'e hevesli, KYB de Musul'a... Irak ve Suriye ortak paydasında Kerkük-Musul-Kuzey Suriye ekseninden Kürtlerin, petrolün, doğal gazın ve madenlerin Akdeniz'e çıkışıyla, hatta Hayfa ile temasın sağlanmasıyla ilgili çok önemli bir adım atıldı.

Türkmen nüfusun homojen olduğu ve Büyük Kürdistan'ın böğrüne saplanmış hançer konumundaki Telafer kaosa sürüklendi, büyük bir demografik akış oldu. Telafer'de kalan ve IŞİD'e biat etmek zorunda kalan Sünni Türkmenler için ise, artık "arkası yarın"! Kürtlerden ısrarla uzak duran Türkmenler, Kürtlere yakınlaşmaya başladı. Türkmenler artık ya IŞİD'in, ya Kürtlerin, ya da İran'ın (Şii orijinli siyasi ve askeri güçlerin) kucağına düşmek gibi, 40 satır mı, 40 katır mı, gibi bir çaresizliğin içindeler... Kerkük merkezli Arap milliyetçiliği neredeyse yok oldu. Irak'taki Sünni (özellikle Sünni-Arap) inisiyatif, güç ve haklılık yerle bir, hak ile yeksan oldu. IŞİD bölgesel savaş kışkırtıcılarının her türlü vahşet için bir gerekçe oldu¹⁷³. Ağır aksak yürüyen dönüşümler, savaş sayesinde büyük bir ivme kazandı. Göçler, baskı, ayrıştırma, yönetme ve yönlendirme, yeni yeni asimilasyon metotları gırla... Yeni yeni düşmanlıklar, ayrılıklar, kırılma ve yarılmalar da öyle... Uluslararası hukuk ve ülkelerin kendi iç hukukları bir köşeye çekilirken, intikam saldırıları Irak'ın ve Ortadoğu'nun yeni gerçeği oldu. Gündümlü ya da güdümsüz rejimler, bölgede kullanılan aparat güçler ve taşeronlar, geniş kapsamlı baskı ve cinayetlerini açıklamak için terör tehdidini kullandı. Maliki gönderildi. Yeni bir kabine dizayn edildi. Amerikan Merkez Bankası'nda (FED) biriken Irak'ın parasını artık daha uslu kişiler harcayacak. İran'la muhabbetin nerelere gittiğini ise kimse bilmiyor. Arap olmayan güçler, strateji ve ilişkilerini yeniden şekillendirmek ve haritaları yeniden çizmek için IŞİD'i kullanmaya başladılar. *The New York Times* bu konuya dair şöyle diyor: "ABD ve İran... İkisi de IŞİD'e saldırıyor ama müttefik gibi görünmemeye çalışıyorlar." İran, Irak'ın Şiiliğe dair mezhepsel inisiyatifini tamamen körletti. Kutsallarıyla Şiiğin kalpgahı olan Irak, bırakın liderliği, İran ve Amerika yardımıyla, canımı kurtarayım derdinde... Kara suratlı, kötü bakışlı, pis ve eli kanlı kişiler üzerinden Batı toplumunda İslam'a dair üremesi istenen "ima" güçlendirildi, İslam ile Batı toplumu arasındaki fay hattı derinleştirildi. Teolojik kazanım peşinde koşanlar, perdelerin arkasında... **İSRAİL'İN ARTIK ÖYLE BÜYÜK BİR GÜVENLİK SORUNU YOK.** İsrail, dünyada peydah oluveren (!) IŞİD korkusunu Gazze Şeridi'ne saldırmak, daha fazla Filistin toprağını ele geçirmek ve "yaşama hakkı" başta olmak üzere Filistinlilerin temel haklarını yok saymak için kullandı. ABD başta Batı dünyası, Rusya ile girdikleri nüfuz mücadelesinde, petrol fiyatları üzerinden

173 Abdullah Ağar, a. g. e., s. 419-421.

Rusya'ya iyi bir kazık attılar. Rusya'nın şu ana kadarki zararı yaklaşık 300 milyar dolar. ABD'nin ve Batı Avrupa'nın depolarındaki mî adî dolmuş ya da dolmak üzere olan silah ve mühimmat stokları erimeye başladı. Kuyruklu impala döneminden kalan silahlar, sahadaki yerel aktörlere silah yardımı olarak verildi. Yeni silah sistemlerinin, gerçek muharebe ortamlarında denenme imkânları üredi. ABD silah sanayi, başta Körfez ülkeleri olmak üzere bazı ülkelerle cömert ihaleler imzaladı. Bölgenin petrolüyle ilgili daha şimdiden onlarca yıllık ihaleler, anlaşmalar kotarıldı. Komisyonlar ve hamutuyla götürülecek develer karara bağlandı. Irak ordusunun yeniden yapılanması için harcanması öngörülen 75 milyar doların kimin cebine gireceğini anlamak için çok akıllı olmak gerekmiyor. Birbirinden uzak duran ve aralarında pek çok sorun üreten Kürtler, birbirlerine yakınlaştırıldı. KDP ve KYB terör listelerinden çıkarıldı. PKK'ya büyük sempati ve meşruiyet kazandırıldı. PKK'nın elinde artık zırlı ve tırtıllı silah sistemleri bile var. Hatta son dönemde yeni nesil güdümlü tanksavar ve uçaksavar füze sistemlerine eriştiği söyleniyor. Artık bunları da kimseye karşı kullanmaz! PKK'lılar sokak çatışması ve meskûn mahallerde muharebe konularında artık hiç de fena değiller... Canım ülkem bir şey avuçladı, ama daha ne avuçladığından haberi bile yok¹⁷⁴.

DAEŞ-İŞİD'i Kimin Kurduğuna Dair Görüşler:

Burada da ortalık toz duman! Görüşlere bakılırsa, İŞİD'in arkasında olmayan devlet, İŞİD'i kurmayan istihbarat servisi yok gibi! Okların çoğu Amerika'yı, İran'ı, İsrail'i, Batı dünyasını ve Arap ülkelerini gösteriyor. Görüşlerin bir kısmını sıralayalım: Gizli belgeleri sızdırdığı için Rusya'ya sığınan CIA ve NSA eski çalışanı Edward Snowden, "İŞİD'in ajan devlet olduğunu; arkasında ABD, İngiltere ve İsrail istihbaratlarının bulunduğunu; Ortadoğu'da denge ve tehdit unsuru olarak ABD, İngiltere ve İsrail'e hizmet etmesinin planlandığını" ileri sürüyor. Snovden'c göre: "ABD, İngiltere ve İsrail istihbaratları, dünyadaki bütün terörü "eşek arısı yuvası" adlı bir stratejiyle bir araya getirmeye çalışıyor. Bu üç ülke, böylelikle dünyanın herhangi bir noktasında ajanları tarafından yönetilen bir terör örgütü sayesinde hem enerji kaynaklarına ulaşmayı, hem de bölgelerdeki siyasi boşlukları doldurmayı hedefliyor. Maksat, karışıklık çıkarmak ve İsrail'i korumak... İsrail'e karşı olan gruplar kendi içlerinde

174 Abdullah Ağar, a. g. e., s. 421-423.

savaştırılıyor.” İran’ın ilk kadın Cumhurbaşkanı Yardımcısı Masume Ebtekar, “ABD ve CIA’yi, IŞİD’i ortaya çıkaran güç olmakla suçluyor. Sudan Cumhurbaşkanı Ömer El Beşir, *Euronews*’e Şubat 2015’te verdiği bir demeçte, “IŞİD ve Boko Haram’ın arkasında CIA ve MOS-SAD’ın olduğunu... Bu tür vahşetleri bir Müslüman’ın işleyemeyeceğini...” söylüyor. Fidel Castro da benzer görüşte... “IŞİD’in arkasında İsrail ve bazı Amerikan unsurlarının olduğunu” düşünüyor. İran’ın istihbarat eski bakanı Haydar Müslihi ise yelpazeyi biraz daha genişletiyor. Ona göre: “IŞİD’i, CIA ile birlikte MOSSAD ve MI6 kurdu.” Diğer bir görüşe bakarsak; “IŞİD, ABD başta olmak üzere Batı’nın Ortadoğu’yu yeniden dizayn etmek amacıyla kurduğu bir terör örgütü... IŞİD’i yönlendirerek, manivela olarak kullanarak, bahane ederek, Ortadoğu’daki ülkeleri parçalamaya ve başta Büyük Kürdistan olmak üzere, güdümlü yeni devletler kurmaya çalışıyor. Amerikalı emekli General Wesley Clark, durumu sürmekte olan stratejik bir çatışmanın parçası olarak görüyor: “Müttefiklerimiz Hizbullah’ı yok etmek için IŞİD’i destekliyor.” Clark’a göre sorun, tek başına radikal İslam değil. Radikal İslam stratejik amaçlarla kullanılıyor. “ABD, Afganistan’da Sovyetlere karşı savaşıırken radikal İslam’ı kullandı. Suudilere para koymaları için yalvardık. Onlar da koydular,” diyor. *Cihat’ın Dönüşü: IŞİD ve Yeni Sünni Ayaklanması* (The jihadis Return: ISIS and the New Sunni Uprising) kitabının yazarı ve deneyimli gazeteci Patrick Cockburn, “Suudi Arabistan’ın Kuzey Irak’ı kontrolüne alması için IŞİD’e yardım ettiğini” iddia ediyor. Cockburn iddiasına, İngiliz istihbarat kaynaklarını referans gösteriyor ve Suudi planının on yıl öncesine dayandığını söylüyor¹⁷⁵.

Maliki de benzer görüşte... Irak Başbakanı iken verdiği bir demeçte, “Suudilerin IŞİD’i desteklediğini ve soykırım işlediklerini...” iddia ediyor. Obama ise IŞİD’in yükselişiyle ilgili, “Diktatörlük, mezhepçilik, Arap ve Müslümanların yabancılaştırılması ve marjinalleştirilmesi...” fikrini üretiyor. Suriye Ulusal Koalisyonu eski başkanı Ahmet Carba, “IŞİD’in yükselişinin arkasında İran’ın olduğu...” noktasında ısrarcı... Bazı gözlemci ve analistler, “IŞİD’in arkasında İran Devrim Muhafızları’na bağlı Kudüs Tugayları’nın olabileceğini...” ifade ediyor. Siyasi analist Prof. Dr. Abdülaziz Fevzan, “IŞİD’in, İran ve Suriye istihbaratı tarafından kurdurulduğunu” öne sürerek, “IŞİD, Suriye devrimini başarısız kılmak için, bu iki ülke tarafından özellikle desteklendiğini; Irak’ta da Maliki karşıtı direnişte, kendilerini medya aracılığıyla ön

175 Abdullah Açar, a. g. e., s. 423-424.

plana çıkararak, Maliki'nin elini güçlendirdiğini..." söylüyor. Bazıları ise, "İŞİD, Amerikan işgaliyle ve sonrasında kurulan Maliki hükümetleri döneminde devlet tarafından sistemden dışlanan ve ezilen Sünni-Arapların tepkisini dile getiren Selefi-Vehhabi çizgide bir örgüt..." fikrini dillendiriyor. BM diplomatı Lakhdar Brahimi" Şubat sonlarında yaptığı açıklamada şunları söyledi: "İŞİD'in ortaya çıkışının asıl nedeninin Irak'ın Amerika önderliğindeki işgali olduğuna hiç şüphe yok. Irak Savaşı'nı haklı göstermek mümkün değil ve şu an çektiğimiz, bu savaşın sonucu..." Brahimi "yanlış anlaşılabileceğini düşünmüş olmalı ki" (!) daha sonra bir açıklama daha yapma gereği duydu: "İŞİD'i ABD'nin kurduğunu kastetmedim. Ama işgal sonrası koşullar El-Kaide'nin Irak'a girmesine ve İŞİD'in güç kazanmasına yol açtı. İŞİD çizgisine yakın bazı görüşlere göre: "İŞİD, Çeçenistan, Bosna-Hersek ve Afganistan savaşlarıyla ortaya çıkan profesyonel ve sınır aşırı cihatçı Selefi savaşçıların bel kemiğini oluşturduğu, amacı gerçekten İslam devletini kurmak olan bir örgüt... Bir başka görüşe göre, "İŞİD sayesinde cihatçı, selefi, tekfiri, harici radikaller Irak-Suriye havzasına toplanarak, bu bölgede imhaları" amaçlanıyor¹⁷⁶.

İsraili Bir Haham; "İşid'in, İsrail'in Muhaliflerini Yok Etmesi İçin Gönderilen İlahi Bir Hediye..." Olduğunu Söylüyor.

Toyota

Malum, İŞİD'in kullandığı arabaların kahir ekseriyeti Toyota. Hemen hepsi dört çeker "çift ve tek kabin" Toyota Hilux pikap. Siz de seyretmiş olmalısınız ki, bu Hilux'larm hemen hepsi gıcır gıcır. Aslında gıcır gıcır demek gerekiyor. Çünkü çatışmaların yıkıcı etkisi, her yerde olduğu gibi, o araçlar üye rinde de etkisini gösterdi. Çoğunluğu çöl rengi ve beyaz, rengârenk Hilux'lara dolmuş İŞİD'cilerin açtıkları âlemleri, kasalarına monte ettikleri silahlarla yaptıkları hava atışlarını, geçit törenlerini, çatışma sahnelerini hatırlayın. Peki, nereden geldi bu Hiluxlar¹⁷⁷?

Kerkük'ten Erbil'e giderken, Erbil'e yaklaştığınızda dağ taşın sıfır arabalarla dolu olduğunu görürsünüz. Bu arabaların büyük çoğunluğu Toyota'dır. Burası, Irak'ın en büyük araç satış şirketlerinden birine aittir. Şirketin sahibi Kürt, şirketin adı da Serdar Group'tur. Bilmediğim kadarıyla bu şirkete, Neçirvan Barzani de ortaktır. Sahadan gelen bilgilere göre: "Petrol karşılığında 15-20 bin araba satmışlar."

176 Abdullah Açar, a. g. e., s. 425.

177 Abdullah Açar, a. g. e., s. 426.

Tabii bu araçların, doğrudan doğruya ve/veya hepsinin IŞİD’e satıldığını söylemek doğru olmaz. Ama IŞİD’in araçları ortada... Bu araçları Irak’ta kimin sattığı da... Sonuçta arada birileri olsun ya da olmasın, bu araçların bir şekilde IŞİD’e gittiğini, gidebileceğini Irak’ın sokaklarında gezen çocuklar bile bilir. Serdar Group, bilememiş midir? Onu da artık Serdar Group’a sormak gerekir. Bir başka soruyu da, IŞİD iki Japon rehineyi infaz ettiğinde ayağa kalkan Japonya’ya sormak gerekiyor. Hiç mi aklınıza gelmedi, hiç mi sormadınız, hiç mi uyanmadınız bre Japon arkadaşlar, bu kadar çok aracı nereye satıyorsunuz diye¹⁷⁸...

“IŞİD,” “Kerkük’e girmiyor!” Gerçekten! IŞİD, hiçbir zaman Kerkük’e girme gereği duymadı. Girebilirdi pekâlâ... Kimse de önünde duramazdı. Ta ki, Ocak 2015 sonlarında yaşanan ve kimin menfaatlerine hizmet ettiği pek anlaşılmayan (!) alengirli Kerkük baskınına kadar... IŞİD, Musul’da yaşandığını iddia ettiği; çoğunluğu Türkmen kadın ve çocuk 1.300 kişinin öldüğünü ilan ettiği kimyasal saldırının intikamını (!) almak için Kerkük’e saldırmıştı. Tir tir titremişti Kerkük... Peşmerge de bir nazlanmıştı ki, sormayın. “Bak, Kerkük için ölüyorum!” “Bak, ölmem bak!” “IŞİD’in insafına kalırsınız bak!” Arada hangi kliklerin yaşandığı bilinmiyor. Araları mı bozuldu, yeni bir oyun mu kuruldu, o da bilinmiyor. Kimin kimi güttüğü de... Ne yapalım, bu da sahanın dili işte! Yaşananlara bakarak; ne oyunların döndüğünü, Türkmenlerin kırk satıra mı yoksa kırk katıra mı, nasıl razı edilmek istendiklerini, peşmergenin hangi ihtiraslara ve oyunlara kurban edildiğini rahatlıkla görebilirsiniz¹⁷⁹.

DAİŞ-IŞİD’i Gerçekten Kim Kurdu?

IŞİD’in Irak ve Suriye’nin içine düştüğü kaostan beslenerek, hatta kaosu derinleştirerek elde ettiği ve sağladığı güçle hu hale geldiğini söylemek mümkün... Ancak bu örgütün bir sahibi ve o sahiplerin de sahipleri var. Bu örgütü kimlerin, nasıl ve ne şekilde kurduğu, bu zamana kadar gizemini korudu. Hiçbir şekilde bir belge veya doküman ortaya çıkmadı. Belki de hiç çıkmayacak... Çıksa bile kabul etmeyecek, kimse üzerine de alınmayacak... Ancak bir belge var! Irak’ta yaşadığım dört yıl boyunca, ben de IŞİD’i kimlerin kurduğuna dair bir ispat aradım (**Abdullah Ağar**): Sonunda da bir belge buldum. Tam üç ay peşinde gezdikten sonra ama... Göbeğimi çatlattın be arkadaş!

178 Abdullah Ağar, a. g. e., s. 427.

179 Abdullah Ağar, a. g. e., s. 428-429.

Bu işe kafasını yoran herkes gibi, ben de bu çakma örgütü kimin kurduğunu araştırıp dururken, konuştuğum arkadaşlardan biri, bir gün, “Bir belge var!” dedi. İstedim elbette! “Bende yok ki!” dedi. “Bul öyleyse...” dedim. Bulamadı tabii... Ancak ve ancak, üç ay gibi ısrarlı bir başının etini yemenin sonucunda ve artık... Tam umudu kesmişken... Onu gördüm karşımda... Mavi mavi masmavi... Gözleri boncuk mavi... Gelmişti ve getirmişti! Fotoğrafını çekmiş, telefonuna kaydetmişti. Bundan sonra saatlerimi, hatta günlerimi alan bir uğraş başladı. Uğraştıkça da, “**Sırrı Şahsi - Şahsa Özel Çok Gizli**” ibaresi taşıyan bu belgenin, aslında gözlerimizin önünde durduğunu gördüm. Bu belge, taş madendeki koca taşlar arasına sıkışmış küçük bir taş gibi, gözlerden uzak bir forumda¹⁸⁰ internette yayınlanmıştı. Belge Arapça, forum İngilizceydi. Bu belge Saddam dönemine ait... IŞİD-DALŞ adında bir örgütün esamesi bile ortada yokken Saddam dönemi istihbarat aygıtı, IŞİD’in kimler tarafından kurulmasına karar verildiğini yakalamış, bunu da başkanlık makamına raporlandırmıştı¹⁸¹.

Belgeyi daha iyi anlamak için IŞİD’in geçtiği süreçleri ve isim değişikliklerini hatırlatmakta fayda var. İlk kurulduğu ve eylem yapmaya başladığı 2001-2003 yıllarında ismi Cemaat el-Tcvhid vel-Cihad... Ekim 2004’te Mezopotamya Kİ-Kaidesi ya da Irak FJ-Kaidesi... Ocak 2006’da birkaç küçük grupla birleşerek Mücahidin Şûra Konseyi... Ekim 2006’da Irak İslam Devleti... Nisan 2013’te Irak ve Şam İslam Devleti... 2012’nin ortalarından itibaren özellikle bağlıları ve sempatizanları arasında El-Devle... Suriye’de ve Irak’taki toprak kazanımlarıyla birlikte bağlıları ve sempatizanları arasındaki son adı ise İslami Devle... Arka sayfada orijinalini göreceğiniz ve tercümesini okuyacağınız belge 2001 yılına ait... Unutmadan... Bu belgenin sahte olma olasılığı var mı? Elbet var... Asimetrik savaşın tam gaz gittiği Irak gibi bir ülkede, bu tür belgelerin ortaya çıkması gayet normal... Ancak, böyle bir belgenin “çakma” olarak hazırlanabilmesi için Saddam dönemi resmi ve askeri yazışma kuralları ile tarz ve karakterin iyi bilinmesi gerekiyor. Bu dönemde görev almış, askeri ve resmi yazışmaları bilen kişilerle belge üzerinde yaptığımız tartışma ve incelemeler sonucunda ortaya çıkan ortak kanaat, “belgenin gerçek olduğu” doğrultusunda... Belgenin işgal sonrası ortalığa dökülen Saddam döneminin gizli arşivlerinden çıktığı tahmin ediliyor. Bu noktadan sonra takdir, siz okuyuculara ait...¹⁸²

180 Belgenin orijinal linki için: <http://beforeitsnews.com/war-and-conflict/2013/05/leaked-document-terrorist-organization-linked-to-al-qaeda-2446798.html>

181 Abdullah Aġar, a. g. e., s. 430-431.

182 Abdullah Aġar, a. g. e., s. 431.

Siyonist Yahudi “Bernard-Henry Levy” ile “

Mesut Barzani’nin mutabakatı ile Dinî görünümlü Terör örgütünün kurulduğunu belgeleyen Irak Cumhuriyeti Başkanlık Sekreterliği Sayı:

K/7582 Tarih 18/9/2001’li İstihbarat Raporu¹⁸³

Bismillahirrahmanirrahim “Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla”

Irak Cumhuriyeti

Başkanlık Sekreterliği

Sayı: K/7582

Tarih Hicri: 1/4/1422

Miladi: 18/9/2001

Amblem “Irak Kartalı”

Gizlilik Derecesi “Sırrı Şahsi”

“Şahsa Özel Çok Gizli”

183 Abdullah aḡar, a. g. e., s.432.

(“Sırrı Şahsi” gizlilik derecesi, Saddam döneminde “Sırrı lil Gaye” ile en yüksek iki gizlilik derecesinden biri...)

Selam...

İstihbarat servisimizin unsurları, (bulunduğu toprakları) gaspçı siyonist rejimin başbakan adayı Yahudi “Bernard-Henry Levy” ile “Mesut Barzani’nin aralarında yaptıkları bir görüşmeyi izleme ve takip etme başarısı göstermiştir. Bu görüşmede adı “El Tevhid vel Cihad” olacak, El-Kaide’ye bağlı bir örgütün Irak’ta kurulmasına ve bu örgütün Irak içinde terör eylemleri yapmasına dair karar alınmıştır.

Bilgilerinize Saygılarımızla

İmza mühür (1) “Gördüm onayladım” ibaresi

İmza (2)

“Gördüm onayladım” ibaresi

ONAY

“Rütbe-İsim-İmza-Mühür-Tarih”

El Ferik

Abid Himut El Mahmut (Abdülhamit el Mahmut)

Başkanlık Özel Sekreteri

18/9/2001

(Saddam Irakı’nda “dönemin” en etkili adamlarından biri olduğu ifade ediliyor. Maliki Hükümeti döneminde 2013’te idam edildi.)

Dağıtım: Muhaberat Özel Ofisi Takdir Ediyorum¹⁸⁴.

Belgede sadece IŞİD-DAİŞ yok! 11 Eylül 2001 tarihinde New York’taki ikiz kulelere ve Pentagon’a yaptığı saldırılarla ABD’nin intikam duygularını galeyana getiren, öfke, kin ve acımasızlığını tetikleyen, küresel terörle mücadele konseptini hayata geçiren, Irak ve Afganistan işgallerine yol açan. BOP ve Arap baharıyla filin zücadeye dükkânına daldığı gibi ABD’nin Ortadoğu’ya dalmasına neden olan El-Kaide’nin arkasında da, kimlerin olduğuna dair bazı emareler var. Yoksa adı geçen şahıslar, hangi yetki ve cüretle. Irak’ta El-Kaide’ye bağlı bir örgütün kurulmasına karar vermeye kalksınlar? Belgenin üzerindeki tarih ise belgenin en ilginç taraflarından birisi. 18 Eylül 2001... Yani 11 Eylül saldırısından tam bir hafta sonra. Saddam muhaberatı, tarihin en büyük kırılmalarından birine neden olacak WTC (Dünya

184 Abdullah Ağar, a. g. e., s. 433.

Ticaret Merkezi) ve Pentagon saldırılarından hemen sonra bir istihbarat raporu yazıyor ve Saddam'ın önüne koyuyor. Bize de “ilginç, hem de çok ilginç!” demekten başka bir şey kalmıyor. Zaman içerisinde isim değişiklikleri ile günümüze ulaşan DAİŞ-İŞİD'in nasıl ve kimler tarafından kurulduğuna dair pek çok yorum yapılmış ve yapılacak olsa da... Sahte ya da gerçek pek çok bilgi ve belge ortaya dökülmüş ve dökülecek olsa da... Her şeye rağmen bu örgütün kimler tarafından kurulduğu ve kimlerin hedef ve menfaatlerine hizmet ettiği çok anlaşılmayacak. Yalanlar gerçek, gerçekler yalan olsun istenecek... Çatışmalarla birlikte, “tam gaz” asimetrik bir psikolojik harekât, kamu diplomasisi, kültür mühendisliği ve algı operasyonları yaşanacak. Gri, kara ve beyaz propagandalar havalarda uçuşacak. Artık bundan sonra İŞİD'in neden olduğu toz bulutu dağıldığında ve kan denizi durulduğunda kim ne kazanmış, kimin elinde ne kalmış, ona bakılacak. Ancak bugün bu bile bir ölçü değil... Çünkü kontrollü kaosla kontrolsüz kaos arasındaki ince çizginin iyice belirsizleşeceği DAİŞ-İŞİD döneminde, kazananlarla kaybedenler arasındaki çizginin de iyice belirsizleşeceği anlaşıyor¹⁸⁵.

Çünkü ortada dizayn etme ve aparat kullanma konusunda uzman olduğunu zannedenlere dair de büyük bir çuvallama durumu var. “Pardon...” deyip duruyorlar. Ancak ürettikleri inisiyatif, pardonların ve çuvallamaların izini silme gücüne de sahip... İŞİD'in neden olduğu kaos, artık ülkelerin milli güç unsurlarını kendi bekaları adına nasıl kullanacaklarının maharet testine dönüşmüş durumda... Ve bu kendi bekası adına, kendi milli güç unsurlarını kullanma işinde de, sapla saman birbirine karışacak. Kendi bekama hizmet edeyim derken, İŞİD ya da bir başka mezhepsel ya da etnik gücün, devlet ve devletler grubunun menfaatlerine, teolojik paydalara ve beka çıkarlarının özdeşliklerine hizmetler üretilcek. Bundan bölgedeki yerel oyuncular ve aparatlar da fazlasıyla payını ve dersini alacak. Bedeller ödenecek! Ancak ister İŞİD bitsin, ister bitmesin, bölgedeki kaos bölgenin ve insanlığın hayrını düşünen bir iradenin, iradesini ortaya koyuncaya kadar kesinlikle bitmeyecek¹⁸⁶.

185 Abdullah Aġar, a. g. e., s. 434.

186 Abdullah Aġar, a. g. e., s. 435.

Bernard-Henry Levy

Saddam muhaberatın izlediği görüşmede adı geçen Bernard-Henry Levy'nin kim olduğuna bakmakta fayda var. Levy, 5 Kasım 1948'de doğmuş. Cezayirli Yahudi bir ailenin çocuğu... Ailesi, doğumundan sonra Paris'e taşınmış, babası kereste ticareti yaparak milyarder olmuş. Levy, İslam ve terörizm üzerine çalışmalarıyla tanınıyor. 2010 yılında *The Jerusalem Post*/İsrail tarafından dünyanın en etkili 50 Yahudi'si listesinde 45. sırada yer almış... Fransız yazar ve entelektüeli. Fransa'da 1976'da başlayan yeni filozoflar akımının liderlerinden... İyi okullarda okuyan Levy, dönemin ünlü Fransız entelektüel ve filozofları olan Jacques Derrida ve Louis Althusser den ders almış. Gazeteciliğe *Combat* gazetesinde muhabir olarak başlamış... Bu dönemde Hindistan, Pakistan ve Bangladeş'te çalışmış ve 1973'te *Bangladeş özgürlük Savaşı* adında ilk kitabını yazmış. Paris'e döndükten sonra yeni filozoflar okulunun genç kurucusu olarak tanınmış ve Strasbourg Üniversitesi'nde felsefe dersi vermiş. 1977'de yayınladığı *Barbarism with a Human Face* kitabında Marksizm'in doğası gereği yozlaştığını ifade etmiş... 1981'de ise en etkili kitabı olacak *The French Ideology* yayınlanmış. Bu kitapta, Fransız tarihine dengesiz yaklaşımı nedeniyle sert eleştirilere uğramış. 1990'larda ABD ve Avrupa'nın Bosna'ya müdahale etmesi gerektiğini söyleyen ilk Fransız entelektüeli olmuş. Uluslararası camiayı Bosna'da yaşanan soykırım nedeniyle eleştirmiş. Yahudi soykırımından örnekler vererek. Sırp toplama kamplarının görmezden gelinmemesi gerektiğini söylemiş. Mart 2006'da Danimarka karikatür krizi ile protestolara karşı yayınlanan manifestoyu imzalamış. 1997 yılında *Batman ve Robin* ile beraber yılın en kötü filmi seçilen *Day and Sight* filmini yönetmiş. 2000 yılından bu yana Darfur krizine dünyanın daha çok ilgi göstermesi için çalışmış. 2003'te kafası kesilerek öldürülen Wall Street muhabiri Daniel Pearl'in katilinin kim olduğunu araştırdığı *Who Killed Daniel Pearl* adlı kitabını yazmış, Jacques Chirac'ın özel temsilcisi olarak Afganistan'a gitmiş. Konuyla ilgili olarak Pakistan, Hindistan, Avrupa ve ABD'de araştırmalar yapmış. Levy, sorunlu bölgelere dikkat çekmek için Fransa ve yurtdışında çalışmış. Bu kapsamda 2008 yılında Güney Osetya ve Gürcistan'a giderek Mihail Saakaşvili ile görüşmüş. Levy 2008'de Belçika merkezli bir İslami örgüt tarafından Avrupa'da hedef alınması gereken altı önemli Yahudi figür arasında gösterilmiş. 2010 yılında Tel Aviv'de düzenlenen "Democracy and its Challenges" konferansında, İsrail ordusunun

daha önce hiç görmediği kadar demokratik olduğunu söylemiş. Mart 2011 de Libyalı isyancılarla Bingazi’de görüşmüş ve Ulusal Geçiş Hükümeti’nin tanınmasına çalışmış. 2011 yılında Nicolas Sarkozy’nin Libya müdahalesi için ABD’yi ikna çalışmalarım desteklemiş. Mayıs 2011 de Suriye’ye askeri müdahalede bulunulmasını istemiş. Eski IMF Başkanı Dominique Strauss-Kahn’ı yaşadığı seks skandalı sonrasında desteklemiş. Nisan 2013’te gazeteci Bernard Cassel’e iftira suçundan mahkûm edilmiş. 1983 yılından beri Nicolas Sarkozy’nin arkadaşı olan Levy, Yahudilerin toplum ve siyasete benzersiz ahlaki bir destek saklayabileceğini söyleyen bir Yahudi’dir¹⁸⁷.

“İŞİD’in 10 Haziran da Musul’u ele geçirmesiyle ilgili planlamanın” 1 Haziran 2014 tarihinde Ürdün’ün başkenti Amman’da yapıldığına dair bazı iddialar ve bir doküman mevcut... En baştan, bu doküman ve iddiaların Mesut Barzani’nin çok sert tepkisine neden olduğunu söylemek gerekiyor. Bu iddiaları ortaya atan ise, Mesut Barzani ve KDP ile hayli sert ve ciddi şekilde, “Liderlik, hükümlerlik, ilgi-etki alanlarının kontrolü ve menfaat senden daha iyi vekâlet savaşçısıyım ve daha kahramanım - Batı dünyasına ben daha şirin gözükmeliyim. meşhur olmalı ve meşruiyet kazanmalıyım...” çekişmesi yaşayan PKK’ya yakınlığıyla bilinen ANF-Fırat Haber Ajansı ve *Özgür Gündem* gazetesi... Bu haberden sonra PKK-Kandil hattıyla ve Barzani-KDP arasında, medya üzerinden çok sert atışmalar oldu. Kapalı kapıların ardında neler konuşulduğu hakkında ise bilğimiz yok! Gazete, haber-yorumu 4 Temmuz 2014’te yayınladı. Kaynağı ise, uzun yıllar Ortadoğu’da çalışan, deneyimli bir Ortadoğu uzmanı olarak tanımladığı bir diplomat. Gazete sahada diplomatik faaliyetlerine devam ettiği için adının açıklanmasını istemediği gerekçesiyle diplomatın ismini vermemiş. Bir de ortada fotoğrafı çekilerek gazeteye basılmış bir belge var. Zaten önemli olan da o¹⁸⁸!

Haberde ise, haberi hazırlayan gazetecinin kendi yorum ve süslemeleriyle, okuyucuyu istediği yöne kanalizetmeye çalıştığı görülüyor. O nedenle, benim açımdan çok anlam taşımıyor. Belgedeki veri, bilgi ve isimler ise, yakın geçmişte sahada olan olayları ve figürleri fazlasıyla teyit eder nitelikte. Hatta isimler, roller ve görevler neredeyse birebir ön üşüyor. Ya ortada dehşet bir kafadan çıkmış, müthiş bir kurgu var. Ya da belge gerçek! Ben ise belgenin, büyük bir olasılıkla,

187 Abdullah Açar, a. g. e., s. 435-436.

188 Abdullah Açar, a. g. e., s. 436.

“bir haber kaynağından alınan bilgilerden birebir derlenen, bir bilgi notu olduğu” kanaatindeyim. Bu belgenin kes-yapıştır şekli aşağıdaki gibi: Okuma zorluğunun önüne geçmek ve yanlış anlaşılmaya neden olmamak için, belgenin birebir yazılımını da tüm imla, kelime ve anlam hatalarını koruyarak veriyorum. Ancak dipnotlarda küçük bazı düzeltmeler, hatırlatmalar ve kısa değerlendirmeler yaptım (Abdullah Aġar). Bundan sonrası için?...

Takdir yine size ait.

l-Irak ve Musul'da DAİŞ'in başlattığı saldırının planlaması daha önce Ürdün'ün başkenti Amman'da yapılan bir toplantıda kararlaştırıldığını belirtti. “ Söz konusu bu toplantı 01.06.2014 tarihinde gerçeleştirilmiş. Bu toplantıya katılan bir şahıs 4 milyon dolar karşılığında Iraklılara bu bilgi ve belgeleri vermiştir.

Toplantıya katılanlar

1. Ürdün istihbarat sorumlusu ve Kral Abdullah'ın temsilcisi Salih Kelobi (daha önce Ürdün basın başkanlığı yapmış)

2. KDP adına Azad Berwari (IşID'in Kobani kuşatması sırasında şam 'a giderek Beşar Esat ile görüştü) ve İstihbarat sorumlusu Mesrur Barzani'nin yardımcısı Cuma adında bir kişidir.

3. Baas partisinin birçok seksiyon örgütler

4. Nakşibendi Hareketi adına İzzettin El Duri (Saddam'ın ikinci adamı)

5. Cayş El Mücahiddin adına Amid Rukun ve Ebu Mahir

6. Mele Kerakar'ın başında bulunduğu Ensar El İşlam Örgütü adına Seyfettin adında bir şahıs

7. Ceyş Ensar el Sünne

8. Cayş El Tayfa El Mansura (bu örgüt ağırlıklı olarak Cezayir ve Mağribilerden oluşuyor)

9. Ketayıp Sewra El işrin (şu anda Hewler'de büroları var)

10. Ceyş El İşlamî

11. şoraya Ensar el Tewhit

12. İsmi bilinmeyen Libyalı bir şahıs, şu anda Musul'da olduğu söyleniyor¹⁸⁹.

189 Abdullah Aġar, a. g. e., s. 438-439.

Irak'ta başlatılan bu harekâtın kararı bu toplantıda alındığı söyleniyor. Bu toplantıdan 4gün önce Mesut Barzani'nin Amman'da olduğu ve bu toplantının yapılması için önayak olduğu belirtiliyor. Son süreçlerde İranlılar Ahmet Çelebi'yi (ABD'nin Irak işgali sırasında ABD'ye Irak'ta kimyasal silahlar olduğu istihbaratı veren kişi) Mesut Barzani'nin yanına göndermişler. Kendisine DAİŞ ve Yanlılarından desteğini çekmesini belirtmiş, aksi halde pişman olacaklarını belirtmiş İranlılar Maliki'ye "Senin ABD'den silah ve cephane istemene gerek yok. İhtiyaç duyduğunuz silahları biz temin edeceğiz" dedikleri söyleniyor. Bu temelde İran uçaklarının son sürat Irak'ta bazı bombalamalar yaptığı söyleniyor. A. Rezalan bu ziyarete ilişkin kendilerini haberdar etmediğini ve A. Rezalan karşı rahatsızlığını belirtmiş. Musul saldırısından sonra KDP, Irak'ın 12. Kolordusu Kerkük'e bir baskın düzenlemiş bu kolordunun bütün silah ve cephanelerine el konulmuş. Bu duruma YNK peşmerge sorumlusu Şex Caferi'nin göz yumduğu söyleniyor. Bu baskın Kerkük'ü YNK'den almak istedikleri belirtiliyor¹⁹⁰.

Belge böyle... Belge, kaleme alan kişinin bölgeye ve konuya dair, bilgileri derlediği kişi/ kişilerden kaynaklanan bazı yanlış ve eksikliklere rağmen, "bu haliyle bile" dehşet bilgiler içeriyor. Bu bilgilerin gerçek olup olmadığına inanmak ise siz okuyucuların takdirine kalmış... Sonuçta bu bir iddia. İspat üretebilecek geçerli veriler, kaynaklar, hatta iddia sahibine ait bir isim bile yok. Ancak bölgeyi, ortaya çıkan durumu ve olası sonuçlarını muhakeme etmemize yarayacak pek çok önemli detaya, bilinmeyenlere, asimetrik bağlantılara, aktörlere ve KYB-KDP çekişmesine dair pek çok veriyi içinde barındırıyor. Farklı bakış açıları geliştirmemize ve muhakeme alanları üretmeye dair fırsatlar sunuyor. Haberin diğer içeriğinde ise iddiayı ortaya attığı iddia edilen isimsiz diplomata ve haberi kaleme alan muhabire ait pek çok yorum ve muhakeme cümlesi var¹⁹¹.

Karşılıklı İthamlar

Bu haberden sonra Mesud Barzani'nin liderliğini yaptığı KDF'nin resmi sitesinden yapılan zehir zemberek açıklama ise hayli dikkat çekici. "Senaryonun basit, sıradan, rezilce ve pespaye iddialar içerdiği" vurgulanan açıklamada, bu yalan haberin baştan sona reddedildiği, peşmergeleri şehit eden IŞİD terör örgütüyle ne bugün ne de yarın

190 Abdullah Açar, a. g. e., s. 440.

191 Abdullah Açar, a. g. e., s. 440.

ittifaklarının olmayacağı, bu iddiaların Kürdistan bölgesinin kazanımlarını hedef aldığı, Cemil Bayık liderliğindeki PKK'nın Mesut Barzani ve KDP'yi hedef alan istihbarat servislerinin yürüttükleri planın bir parçası oldukları ifade ediliyor. Açıklamanın devamında, "PKK ve Cemil Bayık, Kürdistan düşmanlarını ikna etmek için iftiralar atıyor. Acaba siz hangi ülke istihbaratının emriyle Barzani ve KDP'ye düşmanlık yapıyorsunuz? Barzani ve KDP kutsal milli sorumluluğu üzerine almış ve bunun mücadelesini yürütürken siz kime hizmet ediyorsunuz? Barzani'nin, Kürdistan'ın, Irak'taki kaderini belirlemek için referandum yapmaya hazırlandığı bir dönemde atılan bu iftiralar manidardır," deniliyor. PKK ve yöneticilerinin, KDP'ye düşmanlık siyasetinden vazgeçmeleri isteniyor. Açıklamaya, "Kürdistan milli ve ulusal özgürlük mücadelesinin önüne engeller çıkarmayın. İstihbarat örgütlerinin, Kürtleri hedef alan planlarına fırsat vermayın. Kürdistan halkının birliğine dinamit koyma siyasetinden uzak durun. Kürdistan siyasi partilerinin arasına fitne sokmayın," görüşü ekleniyor. İran'ın gizli özne olduğu bu sert açıklama ve ithamlar üzerine, KCK'da hiç de altta kalmayacağı, "KDP Kürt düşmanlarını sevindirmiştir..." başlığı altında bir açıklama yaptı. KCK açıklamasında, "KDP her fırsatta ve kendine uygun bulduğu zamanda PKK ve yönetimine düşmanlığını dışa vurduğu... Kürtlerin birliğinin ve siyasi güçlerinin ortak davranması gerektiği bir dönemde KDP'nin bu düzeyde saldırgan bir dil kullanmasının anlaşılır olmadığı... KDP tam da açıklamasında söylediği şeyi kendisinin yaptığını... KDP'nin Kürt düşmanlarını sevindiren ve dış istihbarat güçlerinin yapmak istediği, ama yapamadığını yapan anlayış ve tutumla hareket ettiğini... PKK için Amed (Diyarbakır) ne ise Kerkük'ün de o olduğunu... Kürtlerin bulundukları her yeri yönetmeye ve savunmaya hakları olduğunu... Buna Musul ve çevresi, Kerkük, Xanekin ve diğer Kürt bölgelerin de dahil olduğunu..." vurgulayacak, yazının devamına "fırsattan istifade ile" bildik propaganda cümlelerini sıralayacaktı¹⁹².

Abdullah Açar'ın eserinden aldığımız bu bilgilerden sonra 24 Haziran 2014 tarihli "Ya Muhammed Ya Mahmud" "MÜHRÜN ÇALINDI BUGÜN" isimli şiirimizi sizlerle paylaşmak istiyorum:

192 Abdullah Açar, a. g. e., s. 441.

MÜHRÜN ÇALINDI BUGÜN¹⁹³

İnsan kasapları, medeniyet düşmanları, ırz ve haya tasallutçuları **İşid** canilerinin, İslâm'ın ışığı altında değerlendirilmesi halinde **İs-rail, Abd ve Diğer Emperyalist Devletlerin (!)** (Her zaman Halkları tenzih ederiz) taşeron kanlı terör örgütü olduğu anlaşılır. Siyah zemin üstüne Kelime-i Tevhid'i ve Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed Mustafa (S A V) efendimizin mührünü basarak insanları aldatmaya çalışmaları hain yüzlerini gizleyemez. **I. Dünya savaşı öncesi ve sırasında İngiltere ve bazı Avrupa Devletlerinin sahte İslâm din adamı görüntüsünde binlerce ajanla Orta Doğu'yu kana bulayıp Muhteşem Devletimiz "Devlet-i Âl-i Osmani'yi" parampaçça ettiği hepimizin malumudur.** Bu günün jeopolitiğini ve uluslar arası kanlı oyunlarını da iyi okumak ve anlamak için **Kur'an'ı Azimüşan'ı, Resuller Resulu Fahri Kainat Efendimizi, Ashab-I Güzini, Ehl-İ Beyti, İmam-I Caferi, İmam Azam Ebu Hanifeyi, İmam Maturidi'yi, Mevlana'yı, Yunus Emre'yi Kısaca "Rabbini Hakkıyla Bilen İnsanları Ve Eserlerini"** rehber edinmeliyiz. **Onlar NUH'UN gemileridir.** Bunlarla "istikbalde en gür seda İslâm'ın olabilir", İslâm Medeniyeti inşa edilebilir. Aşağıdaki şiir ve dipnotlar **İŞİD**'in insanlık ayıbı olan yüzünü bir kez daha vurgulamak için kaleme alınmıştır.

Saygı ve dostlukla
Hilmi Özden

Ya Muhammed Ya Mahmud¹⁹⁴

MÜHRÜN ÇALINDI BUGÜN

Ya Süleyman¹⁹⁵ Ya Davud

MÜHRÜN ÇALINDI BUGÜN

193 İnsanlığın aldatıldığı gün veya günler, İnsanlığı aldatan iki yüzölçerinin inşa ettiği olaylar ve günler.

194 İnsanlardan **inanmadıkları hâlde, "Allah'a ve ahret gününe inandık"** diyenler de vardır. (Bakara/8.ayet) Bunlar Allah'ı ve müminleri aldatmaya çalışırlar. Oysa sadece kendilerini aldatırlar da farkında değillerdir. (Bakara/9.ayet) **Kalplerinde münafıklıktan kaynaklanan bir hastalık vardır. Allah da onların hastalıklarını artırmıştır. Söyledikleri yalana karşılık da onlara elem dolu bir azap vardır.** (Bakara/10.ayet) Bunlara, **"Yeryüzünde fesat çıkarmayın"** denildiğinde, **"Biz sadece ıslah edicileriz!" derler.** (Bakara/11.ayet) İyi bilin ki, **onlar bozguncuların ta kendileridir.** Fakat farkında değillerdir. (Bakara/12.ayet) Onlara, **"İnsanların inandıkları gibi siz de inanın denildiğinde ise, "Biz de akılsızlar gibi iman mı edelim? Derler. İyi bilin ki, asıl akılsızlar kendileridir, fakat bilmezler.** (Bakara/13.ayet) Bakınız: diğer münafıklarla ilgili ayetler.

195 Bir gün Hz. Süleyman'ın mührünü bir ifrit çalar. Türlü kötülükler yapar. Hz. Süleyman balıkçı kılığında gizlenir. Daha sonra Hz. Süleyman ifriti öldürür ve mührünü tekrar parmağına takar, saltanatını yeniden kurar. (Mevlâna, Mesnevî, (Tercüme: Şefik Can), Cilt I (I-II), ötügen Yayınevi, İstanbul, 2001.)

Ya Meryem'in İsa'sı¹⁹⁶
 Ya İmran'ın Musa'sı¹⁹⁷
 Elindeki asası
 MÜHRÜN ÇALINDI BUGÜN

İslâm'ın Resulleri
 İnsanlık Rehberleri
 Muhammed öncüleri
 MÜHRÜN ÇALINDI BUGÜN

Yedi kıta kan gölü
 Her yerde onca ölü
 Bekler Muhammed gülü
 MÜHRÜN ÇALINDI BUGÜN

Sahte doldu her yere
 İnsanlık yara bere
 Cümle kul Hakk'a ere
 MÜHRÜN ÇALINDI BUGÜN

özden Ahmed'e kurban
 Daim dilde Tevhid¹⁹⁸ an
 Muhammed'dir tek Sultan¹⁹⁹
 MÜHRÜN ÇALINDI BUGÜN

Tekrar Kerkük'teki konuşmalarımıza dönüyoruz:

-Irak'ta Türkmenler için silahlı güç zorunlu hale gelmiştir. Aksi halde varlıklarını devam ettirebilmeleri ve kendilerini korumaları mümkün olamaya bilecektir. Irak'ın geleceğinde hala zorluklar vardır. Silahlı güç olmazsa olmaz. Bir düşüncedir. Türkiye ile Türkmenler

196 "Rahman çocuk edindi" dediler. Yemin olsun ki, siz çok çirkin bir iddiada bulundunuz. Bu söz yüzünden neredeyse gökler çatlayacak, yer parçalanacak, dağlar yıkılıp çökecek; (Meryem Suresi/ 88-89-90.ayet)

197 Musa'nın kavmi, onun Allah'la konuşmaya gidişinden sonra, süs eşyalarından olmuş, böğürebilen bir buzağı heykelini ilah edinmişti. Görmediler mi ki, o onlarla ne konuşabiliyor ne de kendilerine yol gösterebiliyor? Onu benimsediler ve zalimler haline geldiler.(A'râf/ 148. ayet)

198 لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ الرَّسُولُ اللَّهُ Lâ ilâhe illellâh, Muhammedün resûlüllah

199 (Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik (Enbiya/107.ayet)

arasında kuvvetli bağlar kurulmalıdır. Siyasette donanmış nesiller hazırlanmalıdır. Türkmen STK'lar başında kişiler nelerle uğraştığını bilmeli aydın ufuk sahibi insanlar olmalıdır.

Bir diğer konuşmacı: Türkmen cephesi, Cengiz Müfit ve ben cezaevinde BAAS baskısı altında iken kuruldu. Saddam zamanında bu dernekler yasaktı. 2007 yılında şehitlere itibar hakları verilmemişti. 2013 yılından sonra şehitlerin dosyalarını hükümete verdik. Bugün şehit aileleri ve şehitlerimiz itibarlarını geri alıyorlar. Bu husus da Dr. Aydın Beyatlı bize her zaman yardım etti.

Bundan böyle de şehit ailelerine hasta yakınlarına yardım edilmeli.

Dr. Sacit Turanlı: Biz Kerkük'ü görmeden aşık olduk. “ Bir diğer mezar olsun. kalmasın yad elinde” şarkılarıyla büyüdük.

Doktor Faruk Bey: Konya'da Telaferli aileleri görüyoruz, Tok gönüllü insanlar. Türkler olarak kendi kimliğimize uzak kalmışız, tarihi bilmeliyiz. Aydın Beyatlı abi Anadolu Milli Mücadelesinin çoban ateşleri olan Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri gibi birçok çalışma başlatmış her yerden güneşi görüyor. Gayretleriyle konferanslar düzenlemiş, ameliyatlar planlanmış, Konya'ya öğrenciler ve doktorlar getirerek eğitmiş.

Dr. Aydın Bey: arkadaşlar Buraya gelen her öğretim üyesi Kerkük'e 5 doktor getirecek. Burada şunu gördünüz Türkmen bölük pörçük değil. Mücadelemiz mücadeleyi bilmek gerekir. Bu ilk adımdı. Türkmen Cephesi'nin de kutsal yerlerden biri olduğunu unutmamak icap eder. Abbas Bey Kerim Bey Şehitler Derneği Başkanı Haşim Salih'i bir komisyon kurduk ve çalışmalarımıza devam ediyoruz.

Türkmeneli Partisi'nin bayrağında iç içe geçmiş üç hilal bulunmaktadır: Bunlar milli, İslami ve insani değerleri ifade etmektedir. Irak'ın yönetiminde sıkıntılar mevcuttur. Dünya merkezleri Irak'ta hesaplaşmak tanırırlar. Şu an yani 2019 yılında Türkmen üzerine resmi bir baskı yok. Fakat gelecek ne gösterir bilemeyiz. DAESH Türkmenleri göç ettirdi. On binlerce Türkmen şehit oldu. Türkmen toprağı boşaltıldı ve bu coğrafya güneyden Araplar kuzeyden Kürtler geliyor. Türkçeyi Türkmenler fazla kullanmıyorlar. Dil erozyonu da başladı. Bu endişeli bir durumdur. Türkiye yeterince Türkmen hareketini anlamıyor. Türkiye'nin Türkmen politikası olmadı fırsatlardan yararlanılmadı. Sağlık önemli bir hizmettir. Bizlere umut verdiniz. Maalesef Irak halkında mezhep kültürü ön plandadır. Bundan zaman zaman

Türkmenler de etkileniyor. Milli hareketler siyasetin lokomotifidir. Kürt partileri 1940'larda kuruldu. Türkmenler 1990'larda siyaset atıldı.

Dr. Sacit Turanlı: Sizlerin kardeşi Türklerdir durmak yok yola devam.

Bu toplantıdan sonra Musalla mezarlığını ziyarete gidiyoruz. Musalla Mezarlığı'nda Necdet Koçak abimiz ve diğer şehitlerimizin kabirlerini ziyaret ediyor. Fatihalar okuyoruz.

Burada bir gezimize satır arası verip Vatan Kerkük'ün (Gök Yurt) tarihinden biraz bahsetmek gerekiyor:

“Bugünkü Irak devletinin sınırlarını oluşturan topraklar Osmanlı idarî bölünmesindeki Musul, Bağdat ve Basra eyaletlerini içine almaktadır. 1500 yılı yakın bir zamandır coğrafi ad olarak Bağdat ve Basra, “Irak”; Musul bölgesi ise “El cezire” adları ile bilinmektedir.

Büyük Selçuklu İmparatorluğu döneminde, Dicle Nehrinin sağından İran'ın dağlık kesimlerine kadar olan bölgeye “Irak-ı Acem” (Acem Irak'ı) denilmekte idi. Anadolu Selçuklu Devleti, Moğollar, Karakoyunlu, Akkoyunlu ve nihayet Irak'ı İran'a bağlayan Safevî Hükümdarlığı dönemlerinde Irak, hiçbir zaman siyasî coğrafyayı temsil eden bir kavram olarak kullanılmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde “Irak” diye anılan bölge, yalnızca coğrafi bir nitelik taşımakta ve genellikle merkezi Bağdat olan “Irak-ı Arap” ve merkezi Hemedan sayılan “Irak-ı Acem” gibi kavramlar, yukarıda belirtilen sahaları kapsamaktaydı.* Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın sonucunda İngiliz siyasetine ve menfaatine uygun olarak, her bakımdan birbirinden ayrı olan El cezire ile “Irak” bölgeleri, Irak adı altında birleştirilmiştir. Böylece sun'î bir kuruluş olan bu devletin kendisi kadar, görüldüğü üzere devlet adı da İngilizlerin siyasî amaçlarına göre uydurulmuş olmaktadır. Bu bakımdan halen “Irak Türkleri” diye kullanılan ifadenin de, yerinde olmayan bir kullanım ve yukarıda sözü edilen sun'î yakıştırmadan kaynaklanan bir hata olduğunu da hemen belirtelim. Zira, Türkler esasen Irak'ta değil, Musul, diğer bir deyişle El cezire bölgesinde yurt tutmuşlardır. 1923 Lozan ve 1926 Ankara Antlaşmalarının metinlerinde de görüldüğü üzere, bu bölge Türklerine, yakın zamana kadar “Musul Türkleri” denilirdi.

Ancak günümüzde bir milyona yaklaşan nüfusu ile Irak'ta yaşayan bütün Türklerin kültür merkezi ve kalbi durumunda olan Kerkük şehrinin adı, son 40-45 yıldan beri bölge Türklerinin sembolü

olduğundan dolayı, bazı araştırmacılar haklı olarak “Kerkük Türkleri” veya “Kerküklü Türkler” deyimini kullanmayı tercih etmektedirler.

Bugün Türkiye’nin güney komşusu olan Irak’ta yaşayan soydaşlarımıza, genel olarak “Türk” demekle beraber son yıllarda daha da sıklaştıkça kullanılmaya başlanan “Türkmen” deyimini de ilgi çekmeğe başlamıştır. 1918’de sona eren Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Türkiye’den koparılıp, Irak adı ile kurulan devletin vatandaşları olarak varlıklarını sürdüren soydaşlarımızdan, uzun yıllar “Türkler” diye söz edilmiştir. Ne var ki 1959 yılından sonra, İRAK’TA yaşayan Türklerin Türkiye ile olan kan ve kültür bağlarını unutturmak için, soydaşlarımıza devlet tarafından resmî olarak “Türkmen” denilmeğe başlanmıştır. Bu uygulama, daha önce İngilizler tarafından da ele alınmış, ancak bundan bir sonuç alınamamıştı. Türkler, bilindiği gibi, Lozan Konferansı sıralarında İngiliz heyeti tarafından da “Türkmenler” olarak ifade edilmişlerdi. O zaman Türk heyeti başkanı olan İsmet Paşa, “Türkmen” ve “Türk”ün eşanlamlı olduğunu, hatta bu anlamda Türkiye Türklerinin de Türkmen olduklarını söyleyerek, sonuçta bunun bir politik manevra konusu yapılamayacağını ileri sürmüştü. Böylece İngiliz tezi, daha o sıralarda çürümüştü. Irak yönetimi de, hiçbir şekil ve surette sonucu değiştiremeyecek olan bir yola başvurmuştur. Buna karşılık Irak’ta yaşayan soydaşlarımız, yönetim tarafından kendilerine verilen “Türkmen” adından, rahatsızlık duymamışlar, hiç yadırgamadan da bu deyimini kullanmaktan çekinmemişlerdir. Zira “Türkmen” deyimini, geniş ve bilindiği anlamda batıya göç eden Türkleri, yani Oğuzları, ayrıca İslâmiyeti kabul eden Türkleri ifade eder ki, bu anlamda günümüzde Türkiye, Azerbaycan, Balkan, Kıbrıs, Suriye ve Irak Türklerini de içine alır.”²⁰⁰

“Irak’ta yaşayan Türkler, Irak’ın kuzey batısından güney doğuya doğru uzanan ve Araplar’la Kürtler arasındaki bölgelerde yaşarlar. Musul şehrinin batısında “Telafer” ilçesi ve civarındaki köylerden başlayarak doğuya doğru MUSUL karşısında ve Dicle nehrinin doğusunda YUNUS PEYGAMBER “KARAKOYUNLULAR”, Erbil, ALTUNKÖPRÜ, KERKÜK, Tuzhurmatu, sonra güneye doğru DAKUK (Tavuk), TUZHURMATU, KİFRİ, KARATEPE ve Himrin dağlarını güneye bırakarak, KIZLARBAT. Buradan güney doğuya HANAKIN; MENDELİ, BEDRE ve güneyde ŞAHRABAN’da sona erer.

200 Suphi Saatçi, Irak Türkmenleri, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2003.

Ancak, bu Türkler Irak'ın yerli Türkleridir. Bağdat'ın Kâzimiye kısmında, daha güneyde KERBELÂ, Necef, Kûfe'de yaşayan şîî mezhebine bağlı ve İran Azerbaycanı'ndan hicret etmiş Türkleri de katmalıyız.”²⁰¹

Kerkük Türklerinin tarihi incelendiğinde acıları, katliamları, bir milletin nasıl yok edilmek istendiğini görürüz. Türkiye'den ayrı düşüğünden beri, Türkiye'ye hasrettir. Atatürk döneminde Musul vilayeti için çok şeyler yapılmak istenmiştir. Fakat sınırlarımıza katmak mümkün olamamıştır. Özellikle 14. Temmuz. 1959 yılında Molla Mustafa Barzani öncülüğünde yapılan Musul ve Kerkük Türklerine yapılan katliamı hâlâ hafızalardadır. Maalesef savunmasız sivil insanlara reva görülen bu işkence ve öldürmelere sözde demokratik dünya ile Türkiye(!) de sessiz kalmıştır. Katliamdan birkaç gün sonra Türkiye radyoları: “Kerkük'te vuku bulan olaylarda İngiliz kolonisinin bir zarar görmediği bildirilmektedir.” Irak Türkleri Kültür ve yardımlaşma derneği ile MTTB (Millî Türk talebe Birliği) katliamı tel'in etmek istemiş lâkin, İstanbul valiliği hükümet emri ile müsaade etmemiştir. Irak Türkleri: “Bizi öldüren düşman kurşunu değil fakat Türkiye'nin sükûtudur.” demişlerdir ²⁰². Türkiye'yi yönetenlerin genel bir zaafı vardır; dünyanın herhangi bir yerinde **Müslüman Türkün** kanı dökülürken kayıtsız kalmalarıdır. Günümüzde de değişen bir şey yoktur. Kendimizi aldatmayalım. Şanlı Mehmetçğimiz yanlış politikalar, kifayetsiz siyasetçiler yüzünden yıllardır, çapulcu hainler ve destekçileri tarafından şehit edilmektedirler. Türkiye'de insanlar “Hepimiz Türküz, Hepimiz Müslüman Türküz” diye haykıramamaktadır.. Bırakın haykırmayı konuşturulmamaktadırlar. Zamanında “Türkiye Türklerindir” vecizesine saçmalık diyen “Taraf gazetesi” basın kanaat önderi kabul edilmiştir²⁰³. Sayfalarında süreci devam etmekte olan davaların iddianamelerini yayınlayarak, yıllarca kamuoyunu yanıltmışlar; her ne hikmetse kimseden bu hukuka müdahaledir diye ses çıkmamıştır²⁰⁴.

Niyazi Yıldırım GENÇ OSMANOĞLU' nun şu şiiri Türk'ü anlatma da ne kadar anlamlıdır:

201 Enver Yakupoğlu, Irak Türkleri, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1976, s.51.

202 Enver Yakupoğlu, Irak Türkleri, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1976.

203 Taraf - İstanbul - 01.06.2011 “Türkiye Türklerindir” saçmalığının nihayet sonu göründü.

204 Taraf gazetesi arşivleri (Sivil Darbe günlükleri, Ergenekon iddianamesi, Darbe Günlükleri). <http://www.taraf.com.tr/>

“Yer gök deniz tükenir,
Oğuzda er tükenmez,
Oğuzda er tükense,
Alemde şer tükenmez...”

Kerkük Türkleri de, yıllarca hor görülmüşlerdir, her fırsatta katliam ve sürgünle karşı karşıya gelmiş ve yok edilmek istenmişlerdir. Yöneticilerden gelen gideni arattırılmış, Türkiye ise seyirci kalmıştır. Saddam’ın zulmü bitmeden, ABD ve işbirlikçileri kat be kat zulümlerini sürdürmüşlerdir. 16. Ocak 1980 yılında Kerkük’ün yetiştirdiği değerli aydınlardan Necdet KOÇAK ağabeyimiz, suçsuz ve masum bir halde Bağdat’ta Saddam tarafından idam edilmiştir. Şu mısralar bize büyük bir hakikati anlatmıyor muydu?

“Koçak der ki adım kalsın yadigâr
Üzülmeyin bana yoksa bir mezar
Bize destan yazılmasa ne çıkar
Kerkük üste gezinen bir bayrağım
Elbet bir gün âzâd olur toprağım”

Körfez krizinden sonra Suphi Saatçi, vatan topraklarını ziyaretini aşağıdaki ifadelerle anlatır:- “Kerkük’te dolaşırken, elime bir kâğıt tutuşturulmuştu. Akşamüstü kâğıda göz atabildim. Bir Türkmen şairi “**Uyan Ankara Uyan**” başlıklı şiiri ile bütün Türkmen toplumunun duygularına tercüman olmuştu. Reşit Bostancı’ ya ait şiirde diyor ki:

Acı dolu dünyada
Mutluluklar rüyada
Uyan Ankara uyan
Kerkük gitmesin yâda
Yatan düşman uyandı
Kerkük kana boyandı
Uyan Ankara uyan
Ezildi Türkmen yandı
Düşmanın yok amanı
Öldürür seni beni
Uyan Ankara uyan
Geldi Kerkük zamanı

Orduda yiğit asker
 Kerkük yolunu bekler
 Uyan Ankara gitmeden
 Musalla, Korya, Begler (Kerkük'te mahalleler)
 Çok ağırdır yükümüz
 Bir olalım ikimiz
 Uyan Ankara uyan
 Gitmesin Kerkük'ümüz
 Odun yâda
 Hiç vermem odun yâda
 Kerkük gitse af olmaz
 Ankara o (öbür) dünyada

Suçlu dur
 Bizden ırak suçlu dur
 Kerkük gitse tarihe
 Yaz Ankara suçludur"²⁰⁵

“İdeolojiler ve millî davalar, kararlı tavırlar, doğru yaklaşımlar ve sağlam temeller üzerine yürütülmezse, sonuç hüsrana olur.” Türkiye’yi yönetenler millî davalara, bu cümlede ifade edildiği gibi yaklaşıp yaklaşmadığını kendilerine sormalıdır. Körfez savaşı öncesi, Barzani ve Talabani aşiretleri Türkiye tarafından desteklenmiş ve silahlandırılmış, Türkmenlere ise “itidal, soğukkanlılık nasihatleri” ile “siyasî eylemden uzaklaştırılma” uygulanmıştır. Sonra da pişkin pişkin, “Türkmenler” silahlı mücadeleyi bilmiyorlar diye Türkiyeli (!) stratejistler ahkam kesmişlerdir. Tarih bir gün Irak Türklerinin işgalci ABD ve işbirlikçilerine nasıl kahramanca çarpışarak şehit düştüklerini yazacaktır. Yine maalesef Türkiye televizyonlarından millî hassasiyetten bîhaber olanlar o kahramanlara ABD ağzı ile terörist demişlerdir. Gerçekleri iştmeyen görmeyen; sağır ve körler unutmasın ki Irak’ta 5 milyon yavru yetim, 1 milyon canım analarımız dul kalmıştır. **“Haksızlık karşısında susan dilsiz şeytandır”** diyen Resuller Resûlu, Fahri Kainat Efendimiz anlayana dosdoğru söz söylemiş, dosdoğru istikamet göstermiştir. Kerküklü Türklerin çekmiş olduğu acıları okumaya devam edelim. Okuyalım ve unutmayalım ki gelecek nesillere ızdıraplı günler bırakmayalım:

205 Suphi Saatçi, Hasretin Adı Kerkük, ötügen Yayınevi, İstanbul, 2004.

Üçüncü Bölüm

Türkmenlerin Dramı

Toprağı Uğruna Kendini Yakan Türkmen Kızı (16 Ekim 1995)

Türkmen yerleşim merkezlerinin dağıtılması planına bağlı olarak, birçok Türkmen köyü gibi, Tisin halkı da evlerinden atılarak, Kerkük'ün banliyösünde inşa edilen mahallelere yerleştirilmişlerdi. Dört çocuk sahibi Bektaş Ali Feyzullah adlı Türkmen de, ailesi ile birlikte 1 Haziran semtinde ikâmet etmeye mecbur edilmişti. Sürekli tehdit altında olan Bektaş 14 Ekim 1995 tarihinde Kerkük Emniyet Müdürlüğü'ne götürüldü ve eline bir kâğıt tutuşturuldu. Kendilerinden 24 saat içinde Kerkük'ü terk etmeleri isteniyordu. Ertesi gün kapıya dayanan emniyet güçleri, evin kızı Zehra ile karşılaştı. Türkmen kızı Zehra'nın Kerkük'ü terk etmeye niyetli olmadığı, emniyet güçlerine haykırdığı şu sözlerden de anlaşılıyordu: **“Ey ahâli, ben Kerkük'ün kızıyım. Bu şehirden asla göç etmeyeceğim. Bu zulüm politikasını protesto etmek, Türkmenler'e bağımsızlık yolunu açmak ve Türkmen sözcüğünü yükseltmek uğruna, şimdi kendimi yakacağım. Kerkük bize kalacaktır. Katillere ve zalimlere ölüm.”** Bu sözlerin ardından Zehra gaz bidonunu üzerine boşaltarak, kibriti çaktı ve herkesin gözleri önünde bir alev yumağına döndü. Herkesi dehşete düşüren bu olaydan sonra, kızın ailesi taziye geleneğini tamamladı ve üçüncü gün baba Bektaş evine dönerken, tekrar emniyet güçlerini kapıda gördü. Güvenlik güçleri son bir ihtar daha vermeye geldi. Ertesi gün 19 Ekim 1995 tarihinde Bektaş Ali, aile fertleri ile birlikte kamyonu bindirildi ve aynı gün Erbil'e gönderildi²⁰⁶.

Irak Türklerinin günümüze kadar devam eden dramı, daha bitmemiştir. İnsan haklarının ve can güvenliğinin olmadığı Irak'ta, daha nice acılı günlerin Türkler'i beklediğini söylemek, artık bir kehanet değildir. Körfez krizinin Irak Türkleri'ne getirdiği bir değişiklik de, müttefik güçlerin, güvenlik bölgesi adı altında Irak'ın kuzeyinde 36. paralelin üstünde kalan bölgedeki Türklerin durumudur. 36. paralelin üstünde kalan güvenlik bölgesinin geleceği belirsizlik içinde olduğundan dolayı, bu bölgede yaşayan Türkler de huzursuz

206 Suphi Saatçı, Hasretin Adı Kerkük, s.72

ve tedirgindir. 36. paralel altında, yani Saddam yönetiminin insafına terk edilmiş bölgede yaşayan Türkler de, can ve mal güvenliğinin olmadığı bir ortamda varlıklarını devam ettirmeye çalışıyor. Kendi topraklarını, istemeyerek terk eden bu insanların dramı, Irak'ta insan haklarına saygının, demokrasinin, huzur ve istikrarın sağlanacağı güne kadar süreceğe benziyor.

Türkmenlerin Yoğun Olduğu Kerkük'teki Baskılar

Nüfusunun % 90'a varan büyük çoğunluğu ile Türkmen toplumu 36. paralelin altında bulunuyor. Bağdat yönetiminin en akıl almaz zulmü ve şiddeti altında inleyen bu kesim, yıllardır Bağdat yönetiminin hışmından bir türlü kurtulamamışlardır. Özellikle Kerkük ve yöresi, etnik baskının en yoğun olduğu Türkmen bölgesi durumundadır. Son yirmi beş yıldır bu bölge, Bağdat yönetiminin tarihte görülmemiş ağır baskıları altında tutuluyor. Her türlü taşınmaz mal varlığının alım ve satım işlerinde Türkmenlere yönetim tarafından ambargo konulması, ticarî işlerin tamamen Arap kökenlilere verilmesi, Türkmenlere hiçbir ticaret yerinin kiraya verilmemesi, işe alınmaması ve kesin biçimde istihdam edilmelerinin yasaklanması gibi, insan haklarına aykırı yaptırımlar, Irak'ta sadece ve sadece Türkmenlere uygulanıyor. Bu tarz haksız uygulamalar yüzünden, ticaret yapmak amacı ile her hangi bir dükkânı kiralama hakkının sadece Araplara tanınması, Türkmenleri o yerleri ancak Araplar adına kiralamağa sevk etmektedir. Buna karşılık o iş yerini açan Türkmenler, adına kiraladığı Arap'ı iş yerine ortak yapmak zorunda kalmışlardır. Sermayeye ve işçiliğe hiçbir katkısı olmayan Arap ise sadece kazancın yarısını almak hakkını elde etmektedir. Ortadoğu ülkelerinde

yatırım yapan yabancı iş adamlarının, ülkedeki yerlilerden ortak almak zorunluluğu gibi, Türkmenler de, vatandaşı oldukları yönetim tarafından yabancı, Araplar ise yerli halk kabul edilmektedir²⁰⁷.

Devlet dairelerinde iş takibinde Türkmenler kapı dışı edilmekte ve en basit resmî işlemlerde bile, ancak büyük rüşvet karşılığında işlerini tamamlayabilmektedirler. Bunun gibi her tarafta horlanan, aşağılanan Türkmen halkı büyük bir zulüm altında yaşatılmaktadır. Buna

207 Suphi Saatçi, Irak Türkmenleri, s. 279.

rağmen yönetime saygı ve bağlılık gösteren Türkmenler, Irak'ın toprak bütünlüğünü en çok savunan topluluk durumundadır²⁰⁸.

Güvenlik Bölgesinde Türkmenlere Yapılan Baskılar

36. paralelin üstündeki bölgede varlığını devam ettirmeğe çalışan Türkmenler de büyük sıkıntılar yaşıyorlar. Kuzey Irak diye tanımlanan ve 1990 yılında oluşturulan bu bölgedeki Türkmenlerin üzerinde, iktidar olduğunu söyleyen, ancak uluslararası zeminlerde meşruiyeti ve hukukî statüsü olmayan, adı konmamış bir yönetim tarafından sinsice terör havası estirilmektedir. Kuzey Irak'ta devlet kurmak için siyasî manevra yapan KDP lideri Mesut Barzanî, 1991'de meydana gelen fiilî durumdan sonra, her fırsatta Türkmenleri yıldırma için gizli veya açık çeşitli yollara başvurdu.

Kuzey Irak'ın başşehri hâline getirilmek istenen Erbil ve çevresinden Türkmenleri atmak için Barzanî, Irak yönetimi ile de işbirliği yapmakta sakınca görmedi. Nitekim 31 Ağustos 1996'da Irak ordusunu Erbil'e davet eden Barzanî, Türkmen partilerine ait kuruluşlarda görev yapan 34 kişiyi, KDP'nin yardımı ile yakalatarak, Irak tarafına teslim etti. Bu olayda Aydın Şakir Iraklı, Mehmet Reşit Tuzlu, Ali Abdullah Yayçılı, Ferhat Kasım Kerküklü ve Yılmaz Halit Muhyiddin gibi birçok değerli Türkmen evladı hayatını kaybetti. Barzanî'ye bağlı militanlar ayrıca, Irak Türkmen Cephesinin değişik kuruluşlarına ait binaları yağmaladılar; bilgisayarlarını ve diğer bütün eşyalarını çaldılar. Türkmen Radyo ve Televizyon müdürlüklerinin vericilerini tahrip ederek, cihazlarını götürdüler²⁰⁹.

Aynı zihniyet, 1997'de de Türkmenlerin bir kısmını, Talabani'nin, Saddam'ın casusu, PKK'lı diye tutukladılar; işkenceye tabi tuttular ve hapis cezasına çarptırdılar. 8 Mayıs 2000 günü, Türkmen Cephesi ile Barzanî'nin siyasî kuruluşu KDP arasında görüşmelerin yapıldığı sırada, KDP'liler Türkmen Talebe Birliği binasını işgal ettiler. Binanın koruma görevlilerini tutuklayarak, işkence yaptılar. Bunlarla da yetinmeyen KDP, Erbil'de bütün bina sahiplerini tehdit ederek, Türkmenlere ait kuruluşlara binalarını kiraya vermemeye zorladılar.

11-12 Temmuz 2000'de meydana gelen olaylar, KDP lideri Barzanî'nin elini Türkmen kanına bulamaktan bir türlü vazgeçmediğini bir

208 Suphi Saatçı, Hasretin Adı Kerkük, s.73.

209 Suphi Saatçı, Irak Türkmenleri, s. 281.

kez daha ortaya koydu. 2000 yılının 11-12 Temmuz gecesi KDP'nin askerî eğitimle özel olarak yetiştirilen kırmızı bereli peşmergelerinin, ağır silahlarla Irak Türkmen Cephesi binasına saldırdıkları yolunda gelen haberler, Türkmen camiasında infiale yol açtı. Bu olayda binayı bekleyen Feridun Mehmet Fazıl ve Abdullah Adil Hurşit şehit edildi. Şehit edilenlerden biri henüz yaralı iken, çatıdan atılarak, ölümlüne sebebiyet verildi. Bu haince saldırıda üç Türkmen genci de ağır biçimde yaralandı. Türkmen toplumuna karşı beslenen kin ve nefreti belgeleyen bu olaylar, Türkmenlerin bölgede güven içinde olmadıklarını göstermektedir.

Bölgedeki Türkmen okullarının verdiği eğitimi de sulandırmak isteyen KDP değişik bahanelerle baskılar uygulamaktadır. 5'i anaokul, 11'i ilkokul ve 5'i lise olmak üzere toplam 21 okulda, 3 bin dolayında öğrencinin eğitim gördüğü bu kurumlarda, Irak devletinin resmî dili olan Arapça dersi de verilmektedir. Ancak KDP tarafından, bu okullarda günde 2 saat Kürtçe eğitim vermeye de zorladılar²¹⁰ Türkmenlere ait TV ve iki radyo kanalında da Türkmence'nin yanı sıra Arapça ve Kürtçe yayın yapma zorunluluğu getirerek, siyasî zorbalık ve asimilasyon uygulamasının, görülmemiş örneklerini verdiler.

Bütün bu olumsuz gelişmelerden de anlaşıldığı gibi, Türkmenler hem Bağdat, hem de Kuzey Irak yönetimleri tarafından sergilenen düşmanca politikalar yüzünden, büyük bir yalnızlığa ve siyasî bir kısıkaca alınmışlardır. Böylece Türk dünyasının en acıklı topluluğu durumuna düşen ve uzun süredir makûs talihini yenemeyen Irak Türkmenlerinin, yakın bir gelecekte de rahat nefes alabilmelerinin kolay ve mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.

ABD'nin İşgali

ABD ve O'nun müttefiki ordular Nisan 2003'te girdiği Irak'ta Saddam yönetimine son verildi. ABD'nin kurtarıcı olarak Irak'a girişi, önceleri halk tarafından sempati ile karşılanmıştı. Bütün ülkede başlayan sevinç ve heyecan, önceleri doruk noktaya çıktı. Her şey artık demokratik ve insan haklarına saygılı bir anlayışla ele alınacak diye bütün Irak halkında yeniden ümitler yeşermeğe başladı. Ancak Kürt liderlerini kendine rehber tayin eden ABD'nin izlediği yanlış politika, işleri tersine döndürdü. Özellikle Kürtlerin telkinleri ile tek bir etnik

210 Suphi Saatçi, Irak Türkmenleri, s. 282.

grubu müttefik seçen ABD'nin geri kalan Irak halkını düşman görmesi, şiddet olaylarının ve çatışmaların artmasına yol açtı.

ABD önemli bir stratejik hata daha yaptı: Irak'ta giderek nüfuzu artan İran'a karşı ciddi bir politika sergileyemedi. ABD'nin can düşmanı olan İran, işgalden sonra ülkede en kazanımlı devlet durumuna yükseldi. Ülkenin en uzun sınırını oluşturan İran-Irak sınırı üzerinde- kontrolü sağlayamayan ABD, Irak'a sızan ve sayılarının 5 milyona vardığı ileri sürülen İranlı nüfus yüzünden, Bağdat'ın güneyinden itibaren, ta Basra'ya kadar olan bölgede, merkezî hükûmetin otoritesini sağlama olanağının kalmadığı anlaşıldı.

ABD işgali müteakip, Irak'ın ulusal ordusunu, güvenlik ve emniyet güçlerini, polis teşkilatını dağıttı. Devlet ve kamu kuruluşlarını dondurdu. Böylece devleti tümüyle çökerterek, ülke genelinde asayiş ve güvenliği sağlayan kurumları ortadan kaldırıldı. Bu yüzden Irak'ın her tarafında anarşi ve terör baş gösterdi. Merkezî hükûmetin otoritesi sıfırlanınca kamu binaları milis güçlerince işgal edildi. Kuzeyde peşmergeler, güneyde Şii milisleri ülkedeki otorite boşluğundan yararlanarak, birer devletmiş gibi kendi hegemonyalarını sürdürmeğe çalıştılar.

Ülkenin % 15 nüfusunu oluşturan Kürtler dışında, geri kalan % 85 nüfusu oluşturan Irak'ın diğer halklarına işgal ordusu, giderek artan oranda şiddet uygulamaya başladı. Bu temel yanlışlık, önce-leri halkta görülen ABD sempatisini yavaş yavaş nefrete dönüştürdü. İşgalin üzerinden daha birkaç ay geçmeden, ülke kaos ve anarşi ortamına sürüklendi. Irak halkı arasında yaratılan ayrımcılık sonucu, bin yıldan beri Irak'ta kardeşçe yaşayan topluluklar düşman kamp-lara bölündü. Etnik ayrımcılığa bu sefer mezhep ve inanç ayrılıkları da eklenince, ülkede mezhep çatışmaları da tırmanmaya başladı. Daha sonraları belli başlı kentleri hava bombardımanına tabi tutan ABD kuvvetlerine karşı halk, direnişçileri desteklemeğe başladı. Felluce ve Telafer'de ABD'nin işlediği cinayetler, toplu katliamlar, silahsız kişileri acımasızca öldürmeler ve kadınlara tecavüzlere kadar varan insanlık dışı uygulamalar, Irak'ta ABD askerlerine duyulan nefreti doruk noktasına tırmandırdı.

Durum her geçen gün daha kötüleşti. Giderek bataklığa sürüklenen Irak'ta, sokak çatışmaları da büyük tırmanış göstererek kontrolden çıktı. Özellikle başkent Bağdat, mezhep çatışmalarının doruğa ulaştığı, bölgelere ve hatta semtlere göre bölünen bir hayalet kenti hâline

dönüşmüştür. Güvenlik, asayiş ve polis gücünden mahrum olan başkent Bağdat, tamamen kendi kaderine terk edildi.

Irak genelinde Arapların Sünnî ve Şîî diye ikiye ayrılması konusunda ortaya çıkan bölünme, iki tarafı birbirlerini acımasızca boğazlama noktasına getirdi. Ülke yönetimini sürdüren Bağdat Hükümetinin büyük bir otorite boşluğuna sürüklenmesi ise, halkı kendi kendini koruyarak yaşama yollarını aramaya sevk etti. Daha önce göreve gelen Başbakan İbrahim Caferî'nin yürüttüğü başarılı politika, Kürt liderlerinin işine gelmeyince, ABD'ye baskı yapılarak değiştirildi. Irak'ta yönetimi devralan el-Malikî hükümeti, asayiş ve güvenliği sağlamak ümidi ve vaadi ile işe başladı. Ancak ciddî bir başarı göstermeyen el-Malikî, tırmanan şiddet olaylarını takip etmekten öte bir çaba gösteremedi. Bir yandan Kürt baskısı, diğer yandan Şîî baskısı karşısında şahsiyetli bir yönetim sergilemeyen Başbakan el-Malikî de giderek itibar kaybetmeğe başladı.

İşgalden Sonra Türkmenler

Türkmenlerin yoğun olarak yaşadıkları Kerkük, Saddam'ın devrilmesinden sonra 10 Nisan 2003 tarihinde peşmergeler tarafından işgal edildi. Binlerce peşmergenin girdiği Kerkük'te bütün devlet binaları, kamu yapıları, bütün eğitim binaları ve okullar Kürtler tarafından işgal edildi. İlkokullardaki çocukların oturdukları sıralar dâhil her şey yağmalandı. Valilik, belediye, nüfus ve tapu daireleri, adliye binaları, emniyet müdürlükleri, polis karakolları, Baas partisinin il merkezleri ve şube binaları işgal edilerek yağmalandı. Kerkük Müze Müdürlüğünde bulunan antik çağdan İslam çağına kadar uzanan dönemlere ait eserler talan edildi. Kütüphane binası, jandarma komutanlığı, askerî karargâhlarda bulunan bütün silahlar, peşmergeler tarafından savaş ganimeti olarak gasp edildi. Spor kulüpleri, öğretmen sendikası, tabip ve mühendis odaları yağmalandı. Bunların içi boşaltılarak, Kerkük'e yerleştirilen milislere tahsis edildi. Kerkük'te kamu binalarından başka boş bulunan evler de işgal edildi. Kente akın eden, ancak açıkta kalan ailelerin bir kısmı stadyumlara yerleştirildi. Açıkta kalanların sayıları çoğalınca, işgal edilen arsalarla çadırlar kuruldu.

Kısacası Kerkük bölgesi çok büyük bir Kürt tasallutu ve baskısı altına alındı. Resmî kurum ve kuruluşlara ait bütün binalar peşmergelerin emrine verildi. İşin en acıklı tarafı, Saddam döneminde

Kerkük'ten, Tisin'den, Beşir'den ve diğer Türkmen bölgelerinden sü-rülen, evleri yıkılan, arazileri ellerinden alman Türkmen halkı, hak-larını geri almayı beklerken, Türkmenlerin taşınmaz mal varlıkları ve arsaları bu sefer Kürtler tarafından işgal edildi. Baas partisi dö-ne-minde Türkmenlerin ellerinden alınan tarım arazileri, arsa ve evlere daha önce Baas'çılar yerleşmişti. ABD işgali ile birlikte bunlar Ker-kük'ten kaçarken, oturdukları ve işgal ettikleri Türkmenlere ait ev ve araziler de Kürt işgaline uğradı.

Kerkük'te polis, güvenlik ve kolluk kuvvetleri ile yargı kurumları Kürtlerin elinde olduğu için, Türkmenlerin şikâyetleri de ciddiye alın-madı. ABD'nin işgalinden daha ağır ve kapsamlı bir işgal Kürtler tara-fından uygulanmıştır. Bağdat yönetiminin otoritesi ve gücü olmadığı için, Türkmenlerin şikâyet ve iniltileri havada kalmaktadır. Bağdat'taki merkezî hükümet de bunları engellemekte aciz ve çaresiz kaldı.

Merkezi Brüksel'de bulunan Uluslararası Kriz Örgütü'nün raporla-rında işaret edildiği gibi, Irak'taki vatandaşları ayrı ayrı etnik ve mez-hebi kamplara bölen antidemokratik maddelerin anayasaya konması, bu çatışmaları daha da şiddetlendirmiştir. Buna rağmen Irak'taki teh-likeli gelişmeleri önlemek için hiçbir adım atılmadı.

Tuzhurmatu 'da Katliam

Bu dönemde Türkmenler, eskisinden daha fazla ve büyük sıkıntı ve acılar yaşamağa başladı. Bu acıların ilki, 22 Ağustos 2003 tarihinde Tuzhurmatu'da yaşandı. Şiî Türkmen halkının yaşadığı Tuzhurma-tu'da kutsal sayılan ve önemli makamlardan biri olan **Ali-yi Mur-taza** yatırı, peşmergelerin silahlı saldırısına maruz kaldı. Halkı gale-yana getiren bu menfur saldırıda 20'ye yakın Türkmen şehit edildi. Tuzhurmatu Katliamı adı ile anılan bu meşum olayda şehit düşenle-rin bir kısmı şunlardır: Çetin Abidin Efendi, İsmail Taha Mehmet, İsmail İbrahim Hüseyin, Mehmet Haşım Asker, Hüseyin Mehmet Hasan, Ahmet Hüseyin Hasan, Ahmet Remzi Abdurrahman ve Eş-ref Mazhar Kasım.

Tuzhurmatu Katliamını protesto etmek için Kerkük'te büyük bir miting düzenlendi. Binlerce Türkmen'in katıldığı miting, bütün Irak'ta büyük yankı uyandırdı.

Türkmen Kenti Telafer’de Soykırımı

Irak Türkmenlerinin en büyük kalelerinden biri olan Telafer kenti, tarih boyunca gördüğü acıların en büyüğünü 2004-2006 döneminde yaşadı. **Halis muhlis bir Türkmen kenti olan Telafer’de, kışkırtma ve sataşma yoluyla gizli planlar uygulandı.** Bu beldeye birkaç terörist sızdı diye önceleri Telaferlilerin evleri didik didik arandı. Daha sonra, 9 Eylül 2004 tarihinde ABD hava kuvvetleri Telafer’i acımasızca bombalamağa başladı. Telafer’e yapılan ve yüzlerce Türkmenin ölümüne, binlercesinin de yaralanmasına yol açan hava saldırıları günlerce devam etti. Ölen masum çocukların cesetlerini enkaz altından çıkarmak için devletten yardım beklendi. Yüzlerce yaralı kişinin tedavisi, konan ambargo yüzünden yapılamadı. Hastanelere, kamu binalarına su ve elektrik verilmedi. Komşu ülkelerden gönderilen ilaç yardımlarının Telafer’e girmesine izin verilmedi. Binlerce kişi evini barkını bırakarak göçmek zorunda kaldı.. Bu saldırılarla harabeye çevrilen Telafer kısıpaca alındı ve Türkmen halkı yılmınlığa sürüklendi.

Yapılan bu ilk saldırılar, bazılarını tatmin edememiş olacak ki, Telafer 21 Şubat 2005 tarihinde yeniden ikinci bir faciaya daha sahne oldu. ABD’nin başlattığı hava saldırıları sonucu, Telafer’de yeniden vahşet ve dehşet manzaraları yaşandı. Türkmenlerin yoğunluğunun dağıtılması ve yerlerine başka etnik bir topluluğun yerleştirilmesi amacına yönelik bu saldırılar, ABD’nin ülkeye barış getirme projesinin bir parçası olarak büyük tepki uyandırdı. Buna rağmen ABD’nin Telafer üzerindeki baskısı 2006 yılında yeniden gündeme geldi. Telafer 2007 yılı boyunca, ABD’nin güvenlik yetkisini devrettiği Kuzey yönetimine bağlı peşmergelerin baskısı altında tutuluyor.

Kerkük’ten sonra 350 binin üstündeki nüfusu ile en büyük Türkmen yerleşim merkezi olan Telafer halkı, hava bombardımanına maruz kaldığı için, masum Türkmenlerin çoğu evini barkını kaybetmiştir. Bu yüzden evi yıkılanların bir kısmı etraftaki köylerde, bir kısmı Musul’da ve bir kısmı çadırlarda yaşıyor. Türkmen mahallerine son günlerde bile top ateşleri yapılıyor. Halkı cezalandırmak için kente elektrik, su, gıda maddeleri ve sağlık hizmetleri verilmiyor. Bu ambargonun hâlâ devam ettiği bildirilmektedir.

Türkmen Bölgelerinde Katliamlar

Türkmen toplumunun maruz kaldığı soykırımları Kerkük ve Telafer ile sınırlı kalmadı. Türkmenlere yapılan baskılar her geçen gün yoğunluk kazanmağa ve giderek artmağa başladı. Tuzhurmatu'ya bağlı Bayat köylerinden biri olan Yengice'de yaşayan Türkmenlere silahlı saldırı yapıldı. 10 Mart 2006'da meydana gelen ve adına Yengice Katliamı denilen bu menfur saldırı, birkaç Türkmen'in ölümü ile sonuçlanmıştır.

Bunun gibi 4 Haziran 2006 tarihinde seyahat eden Türkmen öğrencilere Karatepe bölgesinde saldırı yapıldı. Tatil dönüşü otobüsle seyahat eden Karatepeli masum Türkmen öğrencilerinin yirmiyeye yakını bu katliamda şehit edildi. Yapılan bütün bu saldırıların amacı, Türkmenleri göçe zorlayarak bölgelerinden uzaklaştırmak ve yerlerine Kürt nüfusunu yerleştirmektir. Bu amaçla Tuzhurmatu, Dakuk (Tavuk), Tazehurmatu, Karatepe ve Yengice gibi saldırılar zaman zaman tekrarlanmaktadır.

Kerkük'te Baskılar

Türkmenlerin yaşadığı bölgelere yığılan Kürt nüfusu, Türkmen toplumunda büyük çapta tedirginlik yarattı. Özellikle Türkmenlerin en yoğun kültür merkezi olan Kerkük büyük bir Kürt tasallutuna maruz kaldı. Gelecekte etnik çatışmaların daha da yoğunlaşacağıının habercisi olan bu gelişmeler karşısında merkezi hükümet yine aciz kaldı.

Kültürel ve sosyal yapısı ile tarih boyunca bir Türkmen kenti olan Kerkük'ün bu etnik rengi, tarihi belgelerle ve birçok yabancı gezginin verdiği bilgilerle de kanıtlanmış olmasına rağmen, Kerkük'ün yeraltı zenginliğini elde etmek için, kentin demografik nüfus yapısı Türkmenler aleyhine bozmak için binlerce Kürt ailesi Kerkük'e akın etti. Saddam döneminde Kerkük'ten sürüldükleri iddia edilen bu ailelerin, daha önceleri kentte oturdukları evleri ve arsaları olmadığı için, Kürt yönetimi tarafından bunlara arsalar dağıtıldı ve ev yapmaları için kendilerine maddi destek verildi. İşin en dehşet verici tarafı, Saddam döneminde Türkmenlerin elinden alınan binlerce ve hatta on binlerce dönümce tarım arazileri ve yüzlerce ev, bu sefer Kürtler tarafından işgal edilmişti. Buna ek olarak Tisin ve Tazehurmatu gibi Kerkük'ün en değerli arsaları ve verimli tarım arazileri, Kürt partilerinin silahlı militanları tarafından ele geçirildi.

Her şeyi demokrasi adına, ancak militarist üslupla sürdüren peşmergeler, Kürt olmayan toplulukları baskı altına alarak, yasal olmayan atamalar yaptı ve Bağdat yönetiminin bu husustaki uyarılarını da dikkate almadı. Etnik çatışmaları körükleyen davranışlar yüzünden, her zaman barış ve güven kenti olan Kerkük, artan biçimde şiddet olaylarına sahne oldu. Patlama ve kundaklama eylemleri arttı ve terör yaygınlaştı.

Türkmen liderlerine ve ileri gelen şahsiyetlerine karşı, bazen trafik kazası süsü verilerek, bazen de silahlı hedef olarak suikastlar düzenlendi. 14 Mayıs 2004 tarihinde, trafik kazası süsü verilen olayda Irak Millî Türkmen Partisi Başkanı ve Kerkük Meclisi üyesi Mustafa Kemal Yayçılı şehit edildi. Ardından Türkmeneli Partisi Genel Sekreteri Türkmen Şehit ve Tutuklu Aileleri Derneği Başkanı Yaşar Cengiz de yine trafik kazası süsü verilen bir olayda şehadet mertebesine ulaştı. Mart 2005 tarihinde Kerkük Meclis üyesi Ali Mehdi Sadık'a bir suikast girişiminde bulunuldu. Ancak Ali Mehdi yara almadan kurtuldu. Kerkük'te askerî güvenlikten sorumlu Albay Sabah Karaltun, 3 Haziran 2005 tarihinde Cuma namazından çıktıktan sonra vurularak şehit edildi.

Mücadele eden Türkmenlerin çoğuna tehditler, kundaklamalar yapıldı. Başlıca amaç Kerkük halkını yılgınlığa ve bezginliğe sürüklemektir. Bu amaçla 13 Haziran 2006 tarihinde Kerkük'te meydana gelen şiddetli patlamalarda elliye yakın masum kişi öldü ve yüzlerce vatandaş yaralandı. 2006 yılının Eylül ve Ekim aylarında da kentte patlama ve terör eylemleri durmadı. Irak Türkmen Cephesi Başkanı Dr. Sadettin Ergeç de, bu göreve seçilmesinden sonra hedef hâline geldi. Birkaç kez (10'un üzerinde) suikast girişimine maruz kalan Ergeç yara almadan kurtuldu.

Saddam döneminde ambargo altına alınan Türkmen kökenli ticaret erbabı ve iş adamları, ekonomik açıdan daha da büyük baskıya maruz kaldı. Serbest ticaret yapma alanları daraltılan Türkmen iş adamları ve esnafı devlet ihalelerinden, dağıtılan ticarî mallardan mahrum bırakıldı. Kürtlere verilen maaşlar daha yüksek tutulurken, insan haklarına aykırı olduğu hâlde Türkmen memurlara daha düşük maaş bağlandı. Bu yüzden Türkmen bölgelerinin memur ve esnafları daha da fakirleşti.

O günlerde Kerküklü iş adamları, Türkmen bürokratlar, önemli devlet ve siyaset adamları sürekli tehdit edilmekte, evlerine roketli ve

saat aralı bombalı saldırılar yapılmaktadır. Önemli mevki ve makamların Kürtlere verilmesi için akla hayale gelmedik planlı baskılara başvurulmaktadır. Bazen para ve başka rüşvetler önerilmekte, kabul etmeyenler ise tehdit altına alınmaktadır.

Kerkük Referandumu

Irak'ın kuzey bölgesinde öne çıkan ve giderek tansiyonu yükselten konu, Kerkük hakkında yapılması planlanan referandumdur. Irak'ın yeni Anayasasının 140. maddesine göre Kerkük'te 2007 yılının sonuna kadar bir referandum yapılması gerekiyor. Bu maddeyi Kürt liderler büyük baskı, zorlama ve hatta tehditle anayasaya koydurtmuşlardır. Nitekim Sünniler, kendi haklarını koruduğuna inanmadıkları için anayasa referandumuna katılmayı reddetmişlerdi. Ancak Türkiye'nin gayreti ve anayasaya eklenen bir maddeyle (Madde 142) anayasada gerekli tadilatların yapılacağına dair kendilerine verilen teminat çerçevesinde seçimlere katılmışlardır. Bu arada referandumda bütün Irak halkının mı, yoksa sadece Kerkük'te oturanların mı oy kullanacağı konusu açıklığa kavuşmamıştır.

Ayrıca Kerkük'te yapılacak referandumdan önce, ilk olarak normalleştirme, ikinci olarak nüfus sayımı yapılmalıdır. Bu üç aşamanın ilk ikisi yapılmadan referanduma gidilmesi doğru değildir. Üç aşama şunlardan ibarettir:

1. Normalleştirme ile Kerkük'ü zamanında terk etmek zorunda kalanların geri dönmesi ve hakları gasp edilenlerin haklarının iade veya tazmin edilmesi gerekiyor. Kerkük'te oluşturulan heyete şu ana dek 35.000 adet dosya ile şikâyet başvurusu yapılmıştır. Ancak şu ana kadar sadece 110 başvuru cevaplandırılmıştır. Şikâyetleri inceleyen heyet, yapılan başvuruları, değil önümüzdeki üç ayda, en erken 5 yılda tamamlayabileceğini ve tazminat ödemeleri için ayrılan 200 milyon doların yetmeyeceğini, en az 600 milyon dolar gerektiğini bildirmiştir.

2. Nüfus sayımı, uzun yılların ardından Kerkük'te oturanlar gerçek bir sayım ile tespit edilecektir. Resmî kayıtlara göre Saddam döneminde Kerkük'ü terk etmek zorunda kalan insan sayısı 11.800'dür. Geri dönüşler 2003'te başladı. **Kürt yetkilileri tarafından verilen bilgiye göre seçim sandığına kaydolan yeni seçmen sayısı 232.000'dir. Seçmen nüfusu, toplam nüfusun yarısı kabul edildiğine göre, Kerkük'e**

işgal sonrası en az 500.000 yeni insan yerleştirilmiştir. Ayrılan insan sayısı 11.800, geri dönen insan sayısı 500.000.

3. Referandum, üçüncü aşamada yapılması düşünülen ve Kerkük'ün kaderini tespit eden son işlemidir.

Merkezi Brüksel'de bulunan Uluslararası Kriz Merkezi'nin raporunda da bu maddenin şaibeli biçimde Anayasa'ya konduğu belirtilmiştir. Referandumun sonucunda "evet" çıkarsa, Kerkük Federal Kürt yönetiminin sınırları içine alınacak. Referandum için 2003 Nisanından beri Kerkük'e Kürt nüfusu yerleştiriliyor. Bunlar ülkenin kuzeyindeki Kürt yerleşmelerinden Kerkük'e getirtiliyor. Bunlara arsalar dağıtılıyor ve ev yapmaları için para veriliyor. Kürt liderler referanduma sadece Kerkük il sınırları içinde oturanların katılımını istiyor.

Bağdat yönetimi ise bütün Irak halkının bu referandumda oy kullanmasını istiyor. Ancak Kürt baskılarından bıkan ve tepki gösteren halk, Bağdat'taki merkezi yönetim güçlendikten sonra referandumun yapılmasını talep ediyor. Daha önceki seçimlerde olduğu gibi, sandıkların sadece Kürt milislerin kontrol etmesini, aynı milislerin oylan saymasını ve yine aynı milislerin sonuçları ilan etmesini, Kürt olmayan hiç kimse istemiyor. Nitekim daha önce yapılan bütün itirazlara karşı Bağdat'taki merkezi yönetim, eli kolu bağlı olduğu için seyirci kalmıştı. Merkezi yönetim güçlenmeden yapılmak istenen Kerkük referandumunun da, yine adalet ve hakkaniyet içinde olmayacağı belli olmuştur.

Güven ve huzur ortamı sağlanmadan, seçmen kütükleri hazırlanmadan, böyle bir referandumun yapılamayacağını ileri sürenler tehdit ediliyor. Özellikle Kürt liderlerinin, referandum sonucunu elde ettikten sonra, bunun demokratik bir hak olduğunu kabul ederek silah zoruyla dayatmaya gidecekleri anlaşıyor. Kerkük'te etnik çatışmayı giderek tırmandıran bu referandumdan dolayı kentte yaşayan bütün halklar tedirgin olmuştur. Bu yüzden söz konusu referandumun ertelenmesi ve hatta iptal edilmesi isteniyor. Türkiye, İran ve Suriye gibi komşu ülkeler de yapılmak istenen bu referandumdan büyük rahatsızlık duyuyor. Ayrıca ABD siyasetinin önemli isimlerinden ve 2008'de yapılacak başkanlık yansının önde gelen adaylarından Cumhuriyetçi Senatör John McCain, Irak'ın Kerkük kentinin geleceği için bu yıl yapılması öngörülen referandumun ertelenmesi önerisine katılarak, bu konuda Türkiye'nin görüşüne destek vermiştir. Esasen her

gün ortalama 40-50 kişinin öldüğü bir ülkede demokratik ve adil bir referandum yapılmasının mümkün olamayacağı söyleniyor.

Kısacası referandum, Türkmenlerin Irak'taki kalbi olan Kerkük'ü Kürdistan'a teslim anlamına geliyor. Kent halkı bunu kabullenmeyeceği için de, burasının sürekli etnik çatışmaların odak noktası hâline geleceğinden endişe ediliyor.

Asıl Hedef Petrol

İngiltere'nin Musul üzerinde oynadığı planların, baskı ve hilelerle tek hedefi bölgenin zengin petrol yataklarına sahip olmasıydı. Günümüzde Kerkük'te oynanan oyunların hedefi de yine bölgenin petrol rollerini ele geçirmektir. Irak'ta yoğun Türkmen nüfusunun egemen olduğu Kerkük, bu yüzden Türkiye'den koparılmıştı. Kürt liderleri de kurmayı hayal ettikleri Kürt devletinin ekonomik tek kaynağının Kerkük petroleri olduğunu biliyor ve bölgenin yaşama şansını sadece ve sadece petrolde görüyorlar. Çünkü Kuzey Irak'ta Kerkük ve Telafer gibi yoğun yerleşim merkezlerinin federe yönetime bağlanması, bölgenin nüfusunu yükseltir. Böylece Kerkük ve Telafer'deki nüfus oranına göre Kuzey yönetiminin petrolden alacağı pay da yükselecektir. Türkmenlerin çoğunlukta olduğu Kerkük ve Telafer, Saddam döneminde olduğu gibi petrolden nasibine düşen paydan yine mahrum edilecektir.

Saddam döneminde Kerkük'e hiçbir yatırım yapılmadığı gibi, Kürt yönetimi de bütün yatırımları Süleymaniye ve Erbil'e yönlendirecekler, Kerkük'e ve Telafer'e bir tek çivi çakmayacaklardır. Kısacası kavganın temel hedefi, federe yönetim nüfusunu çoğaltarak petrol hisselerini yükseltmektir.

Türkmenlerin Durumu

Barışçı ve demokratik yapıya, sahip olan Türkmenler için, daha önceleri hiç olmazsa demokratik yollarla ve hukuk çerçevesinde haklarını ararken, ABD işgalinden sonra, demokratik yollar da tıkanmıştır. Bağlı bulundukları devlete her zaman itaatkâr olan Türkmenler, hiçbir zaman silahlı yola başvurmamışlar, isyan ederek devlete başkaldırmamışlardır.

Her türlü silah ve milis gücüne sahip olan Kürtler ile Şiîler ve Saddam yanlısı oldukları için direnen ve belirli bir silah gücü olan Sünnilere karşılık Türkmenler, Irak'ın yapılanma sürecinden dışlanmışlardır. Silah gücü ile siyasî arenada varlık gösteren kesimler, karşı tarafın baskılarını silahlı güç ile egale edebiliyorlar. Başta ABD olmak üzere Kürtleri bütün Batılı ülkeler ve İsrail destekliyor. Onlara her türlü destek, yardım ve mühimmat veriliyor. İran ve Suriye, Şiîlere büyük çapta destek oluyorlar. Sünniler Saddam döneminden beri hem silah, hem ekonomik yönden güçlü potansiyele sahip idiler. Bütün bunlara karşılık Türkmenler, 80 yıldan beri itilen, ezilen, sürülen, asimile edilen ve silahtan arındırılan bir toplum olmuştur. Hiçbir ülkeden destek ve yardım görmeyen Türkmenler, ekonomik açıdan da çökertilmiştir. Buna rağmen Türklük bilinci ve manevî gücü ile bütün baskılara göğüs germiş ve Irak'ta varlığını devam ettirebilmiştir.

Bu açıdan Türkmen toplumu, güçlü bir siyasal, kültürel, demokratik ve sosyal profile sahip olmalarına rağmen, silahlı güce sahip olmadıkları için, isteklerini ve çıkışlarını kimseye dinletemiyorlar. Ayrıca uluslararası arenalarda Türkiye'nin de sesinin ve gücünün Türkmen toplumunu korumaya yetmediği görülüyor. Her zaman barışçı yollarla diyalog arayan Türkiye, bu üslubu yıllarca Türkmenlere de telkin etmiştir. Bölgenin güçlü aktörleri arasında olmayan Türkiye, Irak'taki sürece müdahil olamıyor. Özellikle Irak'ın siyaset ortamında söz sahibi olanların seçtikleri enstrümanları kullanmaktan kaçınanların başka bir sonuç almaları zaten beklenemezdi. Uzun yılların ihmalî sonucu Türkmen toplumu için demokratik yollarla mücadele etmek, tek alternatif olarak kalmıştır.

Kısacası Kerkük'te yaşayan ve büyük çoğunluğu oluşturan Türkmenleri tedirgin etmek ve nüfus oranlarını azınlığa düşürmek için kent, patlamaya hazır bir bomba hâline getirildi. Her zaman barış, güven ve istikrar unsuru olan Türkmenlere yapılan büyük haksızlıklar, günümüzde Saddam döneminde yapılanları kat kat aşmış bulunuyor ki, gelecek günlerde durumun daha da kötüye gideceği şimdiden anlaşılıyor.

(EY KERKÜK)

Muhalif asırdan döndük yanan volkana ey Kerkük
 Ayak altında kalmış sâha-i Balkana ey Kerkük
 Görünce gamlı gamlı göz önünde kupkuru çayın
 Gözümden yaş akar, yaşlar döner al kana ey Kerkük
 Yazık ağyare teslim oldu en kıymetli emlâkin,
 Alınmışken onun her taşı yûz bin cana ey Kerkük.
 Senin bu şanlı yurdunda akarken su gibi altın,
 Neden oldu ahalin derbeder her yana ey Kerkük.
 Lisan-ı haliyle arz eylemişken halini bir bir
 Senin için koşmadı bir er bugün meydana ey Kerkük.
 Senin yâdın gelince gönlüme hasrette can titrer
 Çıkar eflâka feryadım döner nirâne Ey Kerkük
 Melâhatte, benim gözümde sen bir Yusuf olmuşsun
 Gam-ı aşkınla döndüm Yakub-ı Kenân'e Ey Kerkük.
 Göreydim ölmeden evvel seni ben eski halinle
 Olurdum şem-i hüsnün üzre bir pervâne ey KERKÜK
 Mezarım üzre ebnâ'yı Vatan bir levha diksınler
 Ki yazsınlar bu şi'ri levhâ-yi ilâne ey Kerkük
 Ki ben Türk oğlu Türküm Türk için terk-i hayat etsem
 Değer bence bu ölmek ömrü cavidâne ey KERKÜK.

Mehmed Sadık(1891-1967Kerkük)

Mehmet Özbek ve rahmetli Abdurrahman Kızılay'dan çoğumuz
 aşağıdaki Kerkük Türküsünü dinlemişsinizdir. Çoğu kez dinlerken
 Mehmet Özbek'in bu bestesinin ezgisine hepimiz iştirak ederek te-
 rennüm ederiz. Türkü sizi çığırır siz türküyü çığırırsınız:

“Yıktilar kalamızı
 Sürdüler balamızı
 Daha can boğazdayken
 Çektiler salâmızı

Ah Kerkük Yüz ah Kerkük
 Her zaman yüz ağ Kerkük
 Ölseydim düşmeseydim
 Men senden uzak Kerkük

Elinde yad elinde
 Öt bülbül yad elinde
 Bir diyar mezar olsun
 Kalmasın yad elinde

Can Kerkük canan Kerkük
 Her söze kanan Kerkük
 Kalıptır yad elinde
 Mum kimin yanan Kerkük²¹¹

Güvenlik Bölgesinde Türkmenlere Yapılan Baskılar

36. paralelin üstündeki bölgede varlığını devam ettirmeğe çalışan Türkmenler de büyük sıkıntılar yaşıyorlar. Kuzey Irak diye tanımlanan ve 1990 yılında oluşturulan bu bölgedeki Türkmenlerin üzerinde, iktidar olduğunu söyleyen, ancak uluslararası zeminlerde meşruiyeti ve hukukî statüsü olmayan, adı konmamış bir yönetim tarafından sinsice terör havası estirilmektedir. Kuzey Irak'ta devlet kurmak için siyasî manevra yapan KDP başı Mesut Barzanî, 1991'de meydana gelen fiilî durumdan sonra, her fırsatta Türkmenleri yıldırma için gizli veya açık çeşitli yollara başvurdu.

Kuzey Irak'ın başşehri hâline getirilmek istenen Erbil ve çevresinden Türkmenleri atmak için Barzanî, Irak yönetimi ile de işbirliği yapmakta sakınca görmedi. Nitekim 31 Ağustos 1996'da Irak ordusunu Erbil'e davet eden Barzanî, Türkmen partilerine ait kuruluşlarda görev yapan 34 kişiyi, KDP'nin yardımı ile yakalatarak, Irak tarafına teslim etti. Bu olayda Aydın Şakir Iraklı, Mehmet Reşit Tuzlu, Ali Abdullah Yayçılı, Ferhat Kasım Kerküklü ve Yılmaz Halit Muhyiddin gibi birçok değerli Türkmen evladı hayatını kaybetti. Barzanî'ye bağlı militanlar ayrıca, Irak Türkmen Cephesinin değişik kuruluşlarına ait binaları yağmaladılar; bilgisayarlarını ve diğer bütün eşyalarını çaldılar. Türkmen Radyo ve Televizyon müdürlüklerinin vericilerini tahrip ederek, cihazlarını götürdüler.

Aynı zihniyet, 1997'de de Türkmenlerin bir kısmını, Talabani'nin, Saddam'ın casusu, PKK'lı diye tutukladılar; işkenceye tabi tuttular ve hapis cezasına çarptırdılar. 8 Mayıs 2000 günü, Türkmen Cephesi ile

211 Sözlerin bir kısmı anonim bir kısmının yazarları bellidir, Osman Mazlum (1922-1995) bu edebiyatçılardan biridir. (Suphi Saatçi, Hasretin Adı Kerkük)

Barzanî'nin siyasî kuruluşu KDP arasında görüşmelerin yapıldığı sırada, KDP'liler Türkmen Talebe Birliği binasını işgal ettiler. Binanın koruma görevlilerini tutuklayarak, işkence yaptılar. Bunlarla da yetinmeyen KDP Erbil'de bütün bina sahiplerini tehdit ederek, Türkmenlere ait kuruluşlara binalarını kiraya vermemeye zorladılar.

11-12 Temmuz 2000'de meydana gelen olaylar, KDP başı Barzanî'nin elini Türkmen kanına bulamaktan bir türlü vazgeçemediğini bir kez daha ortaya koydu. 2000 yılının 11-12 Temmuz gecesi KDP'nin askerî eğitimle özel olarak yetiştirilen kırmızı bereli silahlı adamlarının, ağır silahlarla Irak Türkmen Cephesi binasına saldırdıkları yolunda gelen haberler, Türkmen camiasında infiale yol açtı. Bu olayda binayı bekleyen Feridun Mehmet Fazıl ve Abdullah Adil Hurşit şehit edildi. Şehit edilenlerden biri henüz yaralı iken, çatıdan atılarak, ölümlüne sebebiyet verildi. Bu haince saldırıda üç Türkmen genci de ağır biçimde yaralandı. Türkmen toplumuna karşı beslenen kin ve nefreti belgeleyen bu olaylar, Türkmenlerin bölgede güven içinde olmadıklarını göstermektedir.

Bölgedeki Türkmen okullarının verdiği eğitimi de sulandırmak isteyen KDP değişik bahanelerle baskılar uygulamaktadır. 5'i ana okul, 11'i ilkokul ve 5'i lise olmak üzere toplam 21 okulda, 3 bin dolayında öğrencinin eğitim gördüğü bu kurumlarda, Irak devletinin resmî dili olan Arapça dersi de verilmektedir. Ancak KDP tarafından, bu okullarda günde 2 saat Kürtçe eğitim vermeye de zorladı.

Türkmenlere ait TV ve iki radyo kanalında da Türkmence'nin yanı sıra Arapça ve Kürtçe yayın yapma zorunluluğu getirerek, siyasî zorbalık ve asimilasyon uygulamasının, görülmemiş örneklerini verdiler.

Bütün bu olumsuz gelişmelerden de anlaşıldığı gibi, Türkmenler hem Bağdat, hem de Kuzey Irak yönetimleri tarafından sergilenen düşmanca politikalar yüzünden, büyük bir yalnızlığa ve siyasî bir kıskaca alınmışlardır. Böylece **Türk dünyasının en acıklı topluluklarından biri durumuna düşürülen ve uzun süredir makûs talihini yenemeyen Irak Türkmenlerinin, yakın bir gelecekte de rahat nefes alabilmelerinin kolay ve mümkün olmadığı anlaşılmaktadır**²¹².

Mehmed Sadık'ın (1891-1967) "EY KERKÜK" isimli şiiri "Kerkük'teki Vatan" yaramızın derinliğini ve sancısının büyüklüğünü bizlere anlatmaktadır.

212 Suphi Saatçi, Irak Türkmenleri, ötügen Yayınevi, İstanbul, 2003.

“Muhalif asırdan döndük yanan volkana ey Kerkük
 Ayak altında kalmış sâha-i Balkana ey Kerkük
 Görünce gamlı gamlı göz önünde kupkuru çayın
 Gözümden yaş akar, yaşlar döner al kana ey Kerkük
 Yazık ağyare teslim oldu en kıymetli emlâkin,
 Alınmışken onun her taşı yüz bin cana ey Kerkük.
 Senin bu şanlı yurdunda akarken su gibi altın,
 Neden oldu ahalin derbeder her yana ey Kerkük.
 Lisan-ı haliyle arz eylemişken halini bir bir
 Senin için koşmadı bir er bugün meydana ey Kerkük.
 Senin yâdın gelince gönlüme hasrette can titrer
 Çıkar eflâka feryadım döner nirâne Ey Kerkük
 Melâhatte, benim gözümde sen bir Yusuf olmuşsun
 Gam-ı aşkınla döndüm Yakub-ı Kenân’e Ey Kerkük.
 Göreydim ölmeden evvel seni ben eski halinle
 Olurdum şem-i hüsnün üzre bir pervâne ey KERKÜK
 Mezarım üzre ebnâ’yı Vatan bir levha diksınler
 Ki yazsınlar bu şi’ri levhâ-yi ilâne ey Kerkük
 Ki ben Türk oğlu Türküm Türk için terk-i hayat etsem
 Değer bence bu ölmek ömrü cavidâne ey KERKÜK²¹³.”

Kerkük Türklerinin acıları, Türkiye Cumhuriyetinin istikrarlı olmayan tutumları yüzünden daha biteceğe benzemiyor. Türkiye’yi “Çuvaldaki Müttefik” konumuna düşüren ABD ve yandaşlarının “Türkiye” için neler düşündüğünü bilmiyoruz. Feraset ve basiret sahibi insanların tarihten ibret aldığını biliyoruz. Önemli olan her insanın tarihi bir nebze olsun öğrenmesi ve geleceğe ona göre hazırlanması ve tedbiri elden bırakmaması gerekmektedir. “Çuval olayı” üzerinden çok zaman geçmemiştir. Lâkin Ziya Paşa’nın “Hafızay-ı beşer nisyan ile malûldur”(İnsan hafızasının eksikliği unutkanlıştır) sözü herhalde en çok biz Türkler için geçerlidir. Hafızalarımızı zorlamadan Çuval olayını hatırlatmak istiyorum:

Çuval olayı (The Hood event) 4. Temmuz. 2003 tarihinde **Kuzey Irak’ın Süleymaniye kentinde bulunan (1 binbaşı komutanlığında) 11 Türk Silahlı Kuvvetleri mensubunun ve Türkmen görevlinin Irak’taki işgalci ABD kuvvetlerin’den olan 173. Hava İndirme Tugayı’na bağlı askerlerce ve yanlarında Talabani silahlı aşiret güçlerince ani bir baskın sonucu başlarına çuval geçirilmek suretiyle**

213 Enver Yakupoğlu, Irak Türkleri, Boğaziçi Yayınları. İstanbul, 1976.

götürülüp 60 saat süresince sorguya çekilmeleridir. Operasyon için ABD'nin en önemli millî bayramı olan 4 Temmuz (Bağımsızlık Günü- Independence Day) tarihinin seçilmiş olması, ise çok anlamlıdır. Türk Sinemaları ve Televizyonlarında bilim kurgu "Independence Day" isimli filmi seyrederken ise tüm dünya ile birlikte Türk insanın da duygularına hitap edilmekte, ABD'nin uzaylılarla yaptığı mücadele adına göz yaşı döktürülmektedir. Sözlerimi abartı buluyorsanız bu filmin DVD'sini alarak çocuklara ve gençlere izletebilirsiniz. Dünyaya insanlık dersi vermeye kalkan insanlıktan bihaber ABD propagandasını bildiğinizden eminim.

Çuval olayından yıllar önce de 2 Ekim 1992 tarihinde "Kararlılık Gösterisi-92" tatbikatı sırasında, Türk Deniz Kuvvetleri'ne ait "TCG Muavenet" Muhribi tatbikatın ana safhası bittikten sonra, intikal seyri esnasında "Büyük ve güvenilir (!) Müttefikimiz" tarafından iki güdümlü mermi ile vurulmuştu. Vuran gemi ABD'ye ait daha önceden "Saratoga" (Saratoga, ABD bağımsızlık savaşını için önemli bir kent adı-1777) uçak gemisi idi. Gemiden atılan iki adet "Sea Sparrow" mermisi isabet ederek muhribimizin komutanı başta olmak üzere beş Türk denizcisi hayatını kaybetti, 22 askerde yaralandı. ABD'nin Irak'ta, Afganistan ve dünyanın dört bir tarafında yaptığı densizliğin ve cinayetin haddi hesabı yoktur. Diğer emperyalistler gibi "ABD'nin damarlarında da petrol dolaşmaktadır."-Suat Parlar-) Bunu idame ettirmek için anne karnındaki ceninlerin kanını dökmekten bile çekinmez. Emperyalistlerle mücadele edebilmek için en az onlar kadar aklımızı kullanmalıyız. Kur'an-ı Kerim Yunus Suresi.100. ayet de وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ "O, aklını kullanmayanlara kötü bir azap verir. (Diyanet İşleri Meali)" "O, akılları iyi kullanmazlara azap verir. (Hasan Basri Çantay Meali)" buyrulmuyor mu? Milletçe tarihten ibret almada, strateji geliştirmede, olayların arka planını okumaya çalışmada, bilim ve teknolojiye mesafe almaya gayret ediyor muyuz? Kısacası bilim insanı, siyasetçi, eğitimci, sanayici, finansçı vd. aklımızı yeterince kullanıyor muyuz?

Unutkanlığımızı silmek, aklımızı kullanmak, yavrularımızın ve vatanımızın geleceğinin Kerküklü Türklerin geleceği ile müşterek olduğunu idrak edebilmek için Suphi Saatçi'nin "Irak Türkmenleri"²¹⁴ isimli eserinden okumaya devam edelim. Unutmayalım ki, Musul

214 Suphi Saatçi, Irak Türkmenleri, ötügen Yayınevi, İstanbul, 2003.

Vilayeti (Musul, Kerkük, Süleymaniye sancakları) Misak-ı Millî sınırlarımız içindedir.

Mustafa Kemal ATATÜRK (30/1/1923 İzmir Basın mensuplarına verdiği beyanat): “Musul vilayeti (Musul, Kerkük, Süleymaniye Sancakları) Türkiye devletinin hudud-u millîsi dahilindedir, buralarını ana vatandan koparıp şuna buna hediye etmek hakkı kimseye ait olamaz. Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti) ile bu meselenin münasebeti yoktur.”

Dördüncü Bölüm

ABD İşgali ve İşbirlikçiler

ABD'nin İşgali

ABD ve O'nun müttefiki ordular Nisan 2003'te girdiği Irak'ta Saddam yönetimine son verildi. ABD'nin Irak'a girişi, önceleri halk tarafından sempati ile karşılanmıştı. Bütün ülkede başlayan sevinç ve heyecan, önceleri doruk noktaya çıktı. Her şey artık demokratik ve insan haklarına saygılı bir anlayışla ele alınacak diye bütün Irak halkında yeniden ümitler yeşermeye başladı. Ancak Barzani ve Talabani'yi kendine rehber tayin eden ABD'nin izlediği yanlış politika, işleri tersine döndürdü. Özellikle Barzani ve Talabani'yi müttefik seçen ABD'nin geri kalan Irak halkını düşman görmesi, şiddet olaylarının ve çatışmaların artmasına yol açtı.

ABD işgali müteakip, Irak'ın ulusal ordusunu, güvenlik ve emniyet güçlerini, polis teşkilatını dağıttı. Devlet ve kamu kuruluşlarını dondurdu. Böylece devleti tümüyle çökerterek, ülke genelinde asayiş ve güvenliği sağlayan kurumları ortadan kaldırıldı. Bu yüzden Irak'ın her tarafında anarşi ve terör baş gösterdi. Merkezî hükümetin otoritesi sıfırlanınca kamu binaları milis güçlerince işgal edildi. Kuzeyde Mesut Barzani ve Celal Talabani aşiretleri, güneyde Şiî milisleri ülkedeki otorite boşluğundan yararlanarak, birer devletmiş gibi kendi hegemonyalarını sürdürmeye çalıştılar.

Ülkenin % 15 nüfusunu oluşturan Kürtler dışında, geri kalan % 85 nüfusu oluşturan Irak'ın diğer halklarına işgal ordusu, giderek artan oranda şiddet uygulamaya başladı. Bu temel yanlışlık, önceleri halkta görülen ABD sempatisini yavaş yavaş nefrete dönüştürdü. İşgalin üzerinden daha birkaç ay geçmeden, ülke kaos ve anarşi ortamına sürüklendi.

Irak halkı arasında yaratılan ayrımcılık sonucu, bin yıldan beri Irak'ta kardeşçe yaşayan topluluklar düşman kamplara bölündü. Etnik ayrımcılığa bu sefer mezhep ve inanç ayrılıkları da eklenince, ülkede mezhep çatışmaları da tırmanmaya başladı. Daha sonraları belli başlı kentleri hava bombardımanına tabi tutan ABD kuvvetlerine karşı halk, direnişçileri desteklemeye başladı. **Felluce ve Telafer'de ABD'nin işlediği cinayetler, toplu katliamlar, silahsız kişileri**

acımasızca öldürmeler ve kadınlara tecavüzlere kadar varan insanlık dışı uygulamalar, Irak'ta ABD askerlerine duyulan nefreti doruk noktasına tırmandırdı.

Durum her geçen gün daha kötüleşti. Giderek bataklığa sürüklenen Irak'ta, sokak çatışmaları da büyük tırmanış göstererek kontrol-den çıktı. **Özellikle başkent Bağdat, mezhep çatışmalarının doruğa ulaştığı, bölgelere ve hatta semtlere göre bölünen bir hayalet kenti hâline dönüşmüştür. Güvenlik, asayiş ve polis gücünden mahrum olan başkent Bağdat, tamamen kendi kaderine terk edildi.**

Irak genelinde Arapların Sünnî ve Şîî diye ikiye ayrılması konusunda ortaya çıkan bölünme, iki tarafı birbirlerini acımasızca boğazlama noktasına getirdi. Ülke yönetimini sürdüren Bağdat Hükümeti'nin büyük bir otorite boşluğuna sürüklenmesi ise, halkı kendi kendini koruyarak yaşama yollarını aramaya sevk etti.

Doktorlar Greve Girdi

Beyin cerrahı Dr.Yıldırım Demirci'nin terörist gruplar tarafından öldürülmesine en büyük tepki doktorlardan geldi.

Kerkük'teki doktorlar bugün grevdeydi. Beyin cerrahı Dr.Yıldırım Demirci'nin terörist gruplar tarafından öldürülmesine en büyük tepki doktorlardan geldi. Bugün Kerkük devlet hastanesi ile Azadi hastanesinde doktorlar greve girdi. Doktorlar olaya karşı tepkilerini bugün muayenehanelerinin kapılarını kapatarak gösterdi. Kerkük devlet hastanesindeki sağlık personelleri iş başı yapmadılar ve Dr.Yıldırım ile kardeşi Zeyneabidin'in canına kıyan canilerin yakalanmasını istedikler. olaya tepki gösteren doktorlar adaletin yerini bulmasına çağırıldılar. Hastane müdürü Kerim Veli Cemil Türkmeneli Televizyonuna konuşarak olayı şiddetle kınadıklarını bildirdi. Türkmen sağlık memurları derneği başkanı Celil Otrakçı da Türkmen doktoru Yıldırım Demirci'ye yönelik düzenlenen saldırıya karşı greve girdiklerini söyledi. Kerkük Belde Polis Müdürü Vekaleten Albay Adil Zeynelabidin ile doktorlar merhum doktor Yıldırım'ın bir bilim adamı olduğunu onu sadece ailesi değil tüm Kerküklülerin kaybı olduğunu söylediler. Bu arada Kerkük Doktorlar Sendikası ile Kerkük Ezacılar Sendikası greve girdiklerini bildirdiler. Dr.Yıldırım'ın Demirci'nin şehit edilmesine tepki gösteren doktorlar ve ezacılar muayenehanelerini açmayacaklarını belirttiler. Kerkük Dış Hekimleri Sendikası Başkanı Dr. İbrahim Halil Said ve Türkmen Doktorlar Birliği Başkanı Fuad Zeydan,

Dr. Yıldırım'ın hayatına mal olan saldırıya karşı greve girdiklerini açıkladılar²¹⁵.

Türkmen toplumunun yetiştirdiği dünya çapında bir Bilim Adamı ve Türkmenlerin göz bebeği beyin cerrahi uzmanı Doktor Yıldırım Abbas Cafer Demirci ve Kardeşi Öğretmen Zeynelabidin Demirci 5 Eylül 2011 Pazartesi günü yatsı vakti, evinin önünde hunharca şehit edilmiştir. Bir bilim adamı, ülkede misli olmayan bir beyin cerrahi, insanoğlunun, dini, dili neyse hiçte ayırmadan, bir gözle bakan, hizmet veren, insanlığa hizmet için kendini adayan insan, yoksulları parasız muayene, ameliyat eden, akademik bir bilgin, tıp alanında, özellikle beyinle ilgili zengin bilgisini, yıllar boyu edindiği tecrübelerini tıp öğrencileriyle, meslektaşlarıyla yeni tıp metotlarını öğreten, kendisiyle çalışanlara iyi bir rehber, iyi görüşlü, mantıklı, düşünceli, konuşmaları latife, güler yüzlü, insanlara kendisini sevdiren, İslam dinine bağlı, gizlice yoksullara cömertçe yardım eden, dost, akraba aktaran, memleket sever, nadide ve gözde bir bilim adamı, beyin cerrahi olan Doktor Yıldırım gibi ilim adamının öldürülmesi makul müdür!

Merhum, Dakuk'un, 'Tavuk' soylu ve tanınan meşhur Demirci Aşiretinden olan Kerkük'te ve Dakuk ilçesinde sağlıklı bir nesil yetiştiren meşhur muallimlerinden ve mürebbilerden olan Abbas Cafer Efendinin oğludur. Şehidimiz 1961 yılında Kerkük'ün sarıkahya mahallesine bağlı çiniciler sokağında gözlerini dünyaya açmıştır. İlk, orta, lise öğrenimini Kerkük'te bitirdikten sonra Bağdat Üniversitesinin. Tıp Fakültesinden pek iyi notla mezun oldu. Sonradan, aynı Fakültede bilimsel çalışmalarını yaptı. Irak'ta Beyin cerrahi Profesörü, Meşhur Dr. Sa'dil el-vitri hocadan Doktora ve yüksek diplomasını aldı beyin cerrahi uzmanı olarak, Kerkük hastanelerinde insanlığa hizmet etmiştir. Şehidimiz, hayatı boyunca, durmadan çalışmış, bütün enerjisini, ilmini, memleket ve insanlığa hizmet etmiştir; Tıp alanına hasretmiş, şöhreti sınırları aşarak yabancı memleketlerin bile takdirine mazhar olmuş, emsalsiz bir doktor, çok iyi bir ailenin evladı olarak yetişen Dr. Yıldırım Demirci'nin terbiyesine, nezaketine zarafetine hayran olmamak imkânsızdır. Bu cinayetin failleri, Türkmen milletinin varlığını yok etmeye, çizilen bir yıkıcı terör eylemidir. Toplumunu yıldırma için, başta gelen yetenekli doktorlarını, iş adamlarını, çocuklarını fidye karşılığı olarak kaçırma, sonradan da hunharca öldürmek, Türkmen toplumunu hedef almıştır. İşte

215 <http://www.kerkukvakfi.com/haberana.asp?id=4538>, Teröre Lanet, Şehit Yıldırım Demirci Necat Kevseroğlu

bilginimizde, bu vahşetin kurbanı gitmiştir, Teröristlerle yiğitçe direnmiştir, zilleti kabul etmemiştir, ölünceye kadar teslim olmamıştır, şehitlerin yolunu izlemiştir, herkese kismet olmayan şehitler kervanına katılmıştır. Bu mertçe direnişin, arkasından hemen tüm Türkmen milleti de ayakta durmuş, şiddetle yapılan cinayeti haykırarak, misli görünmeyen Kerkük'te dev bir protesto gösterisi gerçekleşmiştir. Şehitlerimizin kanı yerde kalmamak için, faillerin bir gün önce bulunmasını parlamento-dan, merkezi ve yerel hükümetlerinden talep ederek adalete verilmele-rini istemişlerdir. Bunun yanında da, bu cinayetlere ve terör eylemlerine son vermek için Türkmenlerinde diğerleri gibi bir gücü olmalıdır, bu gücünde bir an önce kurulmasını, devlet sorumlularından istenmiş-tir; bu gibi terör eylemlere, dur desin ve kritik durumlara son verilsin. Şehitlerimize Allaktan rahmet, cennet mekânları olsun, Türkmen mil-letinin başı sağ olsun, ailesine de yüce Tanrıdan sabırlar dileriz²¹⁶.

Türkmen Doktorlar, Öldürülen Doktor Demirci'yi Andı

Türkmeneli Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Derneği üyeleri, Irak Bü-yükelçiliği önünde, Irak'ta öldürülen Doktor Yıldırım Abbas Demirci'yi andı. Irak Büyükelçiliği önünde toplanan Türkmen doktorlar, son za-manlarda Irak'ta Türkmen doktorlara yönelik artan saldırıları protesto etti. 4 gün önce Kerkük'te öldürülen Doktor Yıldırım Abbas Demirci'nin anıldığı protestoda, Türkmeneli Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Derneği Başkanı Doktor Aydın Beyatlı açıklama yaptı. Beyatlı, İçişleri Bakanı Nuri El Maliki ve ulusal güvenlik yetkililerinin bir an önce bir komis-yon kurarak, durumun normale döndürülmesini istediklerini söyledi. Söz konusu olayların münferit bir hadise olmadığını dile getiren Ay-dın, "Son zamanlarda sağlık çalışanlarını fidye karşılığı kaçıрма ve öldürmeler arttı. Iraklı yetkililer biran önce önlem almalı. Türkmen Milleti bin yılı aşkın zamandır yaşadığı topraklarda pek çok zulme mağdur kalmıştır. Ama yine de hain pusulara ve alçakça saldırılara boyun eğmeyecektir. " dedi. Yapılan açıklamanın ardından elçilik önünde toplanan 20 kişilik grup olaysız bir şekilde dağıldı²¹⁷.

Türkmen'in şehitleri bitmedi, bitirmiyorlar. Niçin? Son bir Türkmen bırakmamacasına bu böyle devam ettirilmek isteniyor. Tabii ki; İsrail ve ABD tarafından. Siz hiç gördünüz mü Ortadoğu Coğrafyasından

216 <http://www.bizturkmeniz.com/tr/index.asp?page=article&id=22777>

217 Cihan Haber Ajansı [2981166] Haber Yayın Tarihi : 09.09.2011 17:26

İsrail'e ufak bir kıvılcım düşün. Asla düşmez. Düşürülmez. Maksat, Ortadoğu ve Türkiye yansın. Yerine BÜYÜK İSRAİL inşa edilsin. DAESH; PKK; PYD vb. onlar için çalıştırılan taşeronlardır. 14/Haziran/2014 tarihli bir makalemizde bu konuyu okuyucularımızla nasıl paylaşmıştık: **“İRAK-TÜRKİYE EKSENİNDE DEĞİŞMELER”**²¹⁸

Irak'ta İŞİD tarafından Türk kenti MUSUL, Barzani militanları tarafından ise diğer bir Türk kenti KERKÜK işgal edilmiştir. Türkmenler, İŞİD ve Barzani'nin insafına bırakılmıştır. İŞİD acımasızca öldürme usulleri ile insanlar arasında korku salan bir terör örgütüdür. Tamamen toplama sözde ihtida (!) etmiş insanlardan (Avrupalı, ABD'li vb.) oluşmaktadır. İslâm'ın hakikatinden fersah fersah uzak kanlı eylemler yapmaktadırlar. İsrail ve ABD'nin yıllarca kendi askerlerinin başaramadığını bu taşeronlar yapmışlar, Irak'ın silahı bırakan eğitimsiz askerleri ile istihbaratı yetersiz Türkiye Devleti olaylara seyirci kalmışlardır. Türkiye yıllardır Irak üzerindeki garantörlük haklarını kullanmamakta bunlardan bihaber davranmaktadır. Sayıları 3,5 milyonu bulan Irak Türklerinin kaderi, aynı Suriye Türkleri gibi karanlıklara terk edilmektedir. Suriye'de Türkler üzerinde acımasız katliamları yapan İŞİD'e hiçbir yaptırım uygulanmamıştır. Türkiye'nin başına çuval geçiren müttefikimiz (!) ABD, **geçmiş yıllarda Kerküklü silahlı-eğitilmiş 900 civarında Türkmen gencini vatanlarını korumak için Kerkük'e girmeden uydu aracılığı ile tespit ve akabinde tehdit etmiş, silahlarını bıraktırmıştır. Böylece Türkmenler her yerde silahsızlandırılmıştır.** Irak Türkmenleri yıllardır bir tabancadan bile mahrum ölümü bekler hale getirilmiştir. **ABD, Barzani'nin militanlarını veya İŞİD militanlarını Kerkük yahut Musul'a ilerlerken ve girerken her ne hikmetse ne uydudan görmüş ne de uyarmıştır.** Çünkü ABD ve onun Orta Doğu'daki uzantısı İsrail için bu coğrafyada Türk'ün dışında her müttefik kontrol edilebilecek, yönlendirilebilecek ve ilerde günü gelince bir kenara atılacak kolay lokmalardır. **Türk Milleti'nin yıllardır gırtlığı kesilmektedir. Soluksuz bırakılmaktadır.** Bu bizim cahilliğimiz ve gafilliğimizin katmerleşerek artması ile devam etmektedir. Kur'an'da “Onlara karşı, gücünüz yettiğince kuvvet hazırlayın” (Kur'an 8/60) dedikçe biz ilim ve teknolojiyi göz ardı etmeye, başımıza gelen her felaketi yanlış kader anlayışı ile haşa Allah'a (C C) fatura etmekteyiz. Adım adım geliyorum diyen Barzani kukla devletin ebeliği Türkiye Cumhuriyetine yaptırılmıştır. (Kukla

218 <http://www.ulkuyaz.org.tr/irak-turkiye-ekseninde-degisimler-hilmi-ozden/>

Kürt Devleti İlanı-2 Şubat 2012) Hâlbuki Kur'an'ın emir ve tavsiyelerine göre hareket edilseydi başımıza bu gelenler ve gelecek olanlar zuhura çıkar mıydı? Kıbrıs, Suriye, Irak, Güney Doğu (vd.) sorunları hiçbir zaman bilenlere değil bilmeyen hatta Türk Devletin'in düşmanları ile istişare edilmiştir. Televizyon ekranları ya Türk Milletinin gerçeğinden kopuk hatta alenen bölücü sempatizanı veya bölücünün ta kendisi insanlar tarafından işgal edilmiş bunlara konuşma fırsatı verilmiştir. Karşılığında ise Türk Millette canı pahasına hizmet etmiş kahramanlar karalanmıştır. Kahramanlar hakkında konuşmak adeta suçlu olmanın gerekçesi, karinesi olmuştur. Kahramanlar, unutturulmuş ve mücrim konumuna düşürülmüştür. Ehil insanlar konuşturulmamış, halkın aydınlatılmasına fırsat verilmemiştir.

“Allah size emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah, hakkıyla iştir, hakkıyla görendir” (Nisa Suresi/ 58. ayet)

İşi ehlinde sorduğumuzda ve adaletle hükmettiğimizde, işlerimizin hiç de sanıldığı kadar karışık olmadığı görülecektir. Çünkü uzmanlık ve işinin ehli olmak öyle bir keyfiyettir ki beyin teksif olduğu konularda daha sağlıklı düşünür ve hata payı azalır. Fakat biz Müslümanlar genelde her nedense bunu tercih etmeyiz. Çünkü makam sahipleri her şeyi bilir. İlim sahipleri ancak onları tasdik ederse bilgileri makbuldür. Yoksa geçersizdir, sonuçları son derece vahim olsa da makam ve mevki sahipleri her zaman haklıdır. Bu az gelişmişliğin tipik göstergesidir. Hâlbuki Resuller Resulü İki Cihan Server Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa (O'na, Ashab-ı Güzine, Ehl-i Beytine Selam olsun) bu istisnayı kendisine bile göstermemiştir. Dünyevi konularda, kendisine ait düşünceler eleştirildiğinde görüşünden vazgeçmiş, daha isabetli görüşleri kabul etmiştir. Bizde ve diğer İslam ülkelerinin birçoğunda ego hipertrofinin (ruhu tekâmül etmemiş, ben merkezli tip) tuzağına düşmüş insanlara peygamberimizin bu tavırlarını bile hatırlatmak mümkün değildir. Şimdi Prof. Dr. Ümit ÖZDAĞ yıllar öncesinde çevremizdeki tehlikeleri haber vermiştir. İlim adamının ferasetine itibar etmeyenlerin milleti düşürdükleri bataklıklar ve düşürecekleri karanlıklar korkunç olacaktır. Prof. Dr. Ümit ÖZDAĞ diyor ki:

Kürt Devleti Kurulursa²¹⁹

1. Türkiye Irak denklemi dışında kalacaktır.
2. Güneydeki Kürt Devletine müdahale gücü kalmayacaktır.
3. İran, Suriye, Türkiye; İsrail menfaatine birbirine düşürülecektir.
4. Türkiye yakın vadede federasyona uzun vadede parçalanmaya boyun eğdirilecektir.
5. İsrail'in hedefleri doğrultusunda sözde Kürdistan İsrail tarafından işgal edilecektir.
6. ABD Büyük Ermenistan için Fırat'ın kuzeyini Ermenistan'a dâhil etmek isteyecektir.

Ümit Özdağ'ın "**NELER YAPILABİLİR?**" başlığı altındaki maddelere tarafımdan da bazı maddeler eklenerek şu şekilde "Irak Türkleri ve Türkiye" başlıklı seminerlerimde ve yazılarımda da kullanılmıştır²²⁰:

1. Irak'ta Türkmen Federe Devleti kurdurulmalıdır.
2. Türkmenler geç de olsa silahlandırılmalıdır (sona kalan dona kalır.-atasözü)
3. Yıllardır kandırılıyor. Bu kadar uyutulma ancak okuma ile olur.
4. Barzani'ye her türlü yardım kesilmelidir.
5. Türk milliyetçileri ve İslamcılar büyük oyunun farkına varmadırlar. Çevremizdeki oyunlar İsrail ve ABD eksenlidir.
6. İran, Orta Doğu'da satrancı bizden daha iyi oynamaktadır. Diplomasi eksiğimizi tamamlamalıyız.
7. ABD ile asla dost olunmayacağı unutulmamalıdır.
8. Türkiye'deki vatanperver Gurmanç ve Zaza vatandaşlarımızın, Türk millî birlik düşüncesi güçlendirilmelidir. Doğu'da kurdurulmak istenen Ermenistan ve İsrail projeleri anlatılmalıdır: KDP, KYP, KCK VE BDP'nin gerçek yüzleri gösterilmelidir.
9. Süratle ordumuz ve tüm kurumlarımız kendi bilim adamlarımıza imkânlar sağlanarak çağın gerçeklerine uygun hale getirilmelidir. İlim insanlarımızın suikastlarla kaybedilmesi ihtimali unutulmamalıdır. ASELSAN mühendislerinin şehit edilmesi vb. olaylar.

219 Ümit Özdağ, Kerkük Irak ve Ortadoğu, Bilge Oğuz yayınları, 2007.

220 <http://www.eskisehirturkocagi.org/kose-yazisi/kerkuk-teki-vatan>

10. AB ve ABD'nin Türkiye'ye verdiği tüm tavsiyeler dikkatle incelenmeli bunların aldatmaca olduğu ortaya konmalıdır. Batı, Osmanlı'yı yıktığı usullerle bizi yıkmak istemektedir.

11. USAK, ASAM vb. stratejik araştırma merkezleri halkı ve siyasilere aydınlatmalıdır.

12. ABD'nin çelişkileri olan: Rusya (çözülen çelişki), Latin ve bazı Avrupa ülkeleri (kontrol altına alınmaya çalışılan çelişki), Pakistan, Hindistan, Japonya (henüz çelişki olmayan çelişki) ile maalesef Çin'le (ertelenen çelişki) bile işbirliği yapılmalıdır.

13. İsrail'in politikası daima Türkiye aleyhine gelişecektir. İngiltere ve BM tarafından 14 Mayıs 1948'de devlet olarak ortaya çıkarılan İsrail'in topraklarına kukla Kürdistan ve Türkiye'de dâhildir.

14. Tahrif edilmiş Tevrat'taki vaat edilmiş toprak Arz-ı Mev'ud (bereketli topraklar) için Siyasi Siyonistler kendi milletlerine de başka milletlere de rahat vermemektedirler. Ne zaman ki mazlum milletler en az zalimlerin bilim ve teknoloji seviyesine ulaşırlarsa o zaman yeryüzünde adalet ve huzur mümkün olabilecektir.

Evet, Türk Dünyası ve İslâm Dünyası daha çok kanlı gözyaşı dökeceğe benziyor. Bu gözyaşlarından Türkiye istisna kalır mı? Çok zor. Doğu Türkistan'dan Orta Doğu'ya Orta Doğu'dan Balkanlara kadar akan kan, gözyaşı, babasız çocuklar, kocasız gelinler, vahşice katledilmeler İslâm coğrafyasındadır. Düşünmeyenlerle aklını işletmeyenlerle "Allah pislîği (huzursuzluğu, azabı) akıllarını kullanmayanların üzerine kor." (Yunus Suresi/100.ayet) yürüyoruz, akıl kapılarımız kapalı. Allah ile aldatanlarla yaman aldatıcı, o çok gururlu, sizi sakın Allah ile aldatmasın." (Fatır Suresi/5.ayet) yürüyoruz gönül gözlerimiz ve basiretlerimiz kapalı.

Tüm devirlere ışık tutacak Osmanlı Tarihinden "ibret vesikası" bir olayı sizinle paylaşarak sözlerimi noktalamak istiyorum: "1644 yılında Kemankuş Kara Mustafa Paşa'nın öldürtülmesinden sonra, onun yerini dolduracak bir sadrazam çıkmadığından, devletin idaresi bozulmaya başladı. Zayıf karakterli ve riyakâr sadrazamlar devrinde, Sultan İbrahim'in bir takım manasız arzuları, IV. Murad'ın yıkılmaktan kurtardığı devleti tekrar sarsmaya başladı. Sadrazam Sultanzâde Mehmed Paşa, Padişahın her arzusunu yerine getiriyordu. Bir gün Sultan İbrahim: "Mustafa Paşa, bazen bana itirazda bulunurdu, senden böyle bir şey sadır olmadı" demesi üzerine.

Sultanzâde: “Padişahım, siz yeryüzünde Allah (C.C.) ın gölgesisiniz. Sizden hata zuhur etmez ki, itiraza cüret edelim. Zahirde hata gibi görünen hallerin altında hikmetler gizlidir: bize malûm değildir” demiştir Bu hadise devlet işlerinin ihmal edildiğini ve liyakatsiz kimselerin elinde olduğunu göstermesi bakımından enteresandır²²¹. Söylenecek çok söz, yazan çok kalem var, fakat bunlar hiçbir şeyi değiştirmez. Önemli olan Devlet erkini elinde tutanların “samimi”, doğru ve kirli olmayan bilgilere itibar etmeleri, Türkiye’nin jeopolitik, jeostratejik konumunun farkında olmaları ve yüzyılların birikimini heba etmemeleri gerekmektedir. Yoksa sadece kendilerine değil, Aziz Türk Milletine ve İslâm Ümmetine yazık olur, olmaktadır.

İsrail unutmuyor
Vaadedilen dümeni
Ankara duyurmuyor
Şehit düşen Türkmeni

Barzani sarmaş dolaş
Türkü öğüten talaş
Eylerler hain telaş
İstemez el sürmeni
Türkmen garip olmuştur
Ciğeri kan dolmuştur
Bahçeleri solmuştur
Siler yaşın yemeni

Özden Türkmen ilinden
Kan akıyor dilinden
Çare gelmez elinden
Koy vursunlar yar meni²²²

Hilmi Özden
14/Haziran/2014

Yıllar öncesinden tekrar Kerkük gezimize dönüyoruz. Seyahatimize kaldığımız yerden devam ediyoruz. Şimdi 26 Kasım 2018 gecesi yakılan tarihi Kerkük Kayseri’sini ziyarette gideceğiz. 2018 Kasım ayının

221 Mehmet Açıkgözoğlu, İslâm Devletleri Tarihi, İstanbul, 1977, s. 304.

222 2013-hilmi Özden Irak’taki her gün onlarca şehit edilen kardeşlerimizin aziz hatrasına

26'sı 27'si ne bağlayan gece saat 22.22 30 civarında şehrin hem büyük Çarşısı olan Kerkük Çarşısı bir kundaklama sonucu yanlış bulunmaktaydı. 365 dükkânı 365 günü, 12 Sokak 12 ayı, yukarıda 7 odası ve 7 kapı ile Haftanın 7 gününü anlatan bu çarşıya Biz ziyaret ettiğimizde TİKA orijinaline uygun olarak restorasyona başlamıştı.

Yanımızda dolaşan bir Kerküklü çarşının planının Bozkurt olduğunu gösteriyor ve hepimiz hayretle Çarşı'nın krokisine bakıyoruz. Kerkük Vakfı'nın Kardeşlik Dergisi 82. sayısında, Suphi Saatçi Kerkük Kayseri hakkında şunları yazmıştı:

Şehrin en büyük kapalı çarşısı olan yapı, Kerkük'ün eski Yakasının en canlı Ticaret Merkezi idi. Kayseri adı ile ünlü olan bu Kapalı çarşının yer aldığı bölge Hanlar ve dükkânları ile kentin en eski geleneksel dokusunu oluşturur. Kerkük Kalesi'nin dışında günümüzde eski yaka diye bilinen bölümde yer alan Kayseri Şehrin en büyük kapalı çarşısıdır. Kerkük'te halk ağzında Kayseri veya kanseri biçiminde telaffuz edilen bu sözcük Kapalıçarşı karşılığında kullanılır. Irak ve Suriye'de Araplarda Kapalıçarşı'ya Kayseri'ye diyorlar. Eski dilde atölye depo ve dükkânlarla Avlu biçiminde kurulmuş binaların hepsini Kayseri'ye adı verilmiştir. Kerkük'te yeni eski yakada bulunan 21 Kapalıçarşı daha vardır. Serdarlar külliyesinin Vakfı olan ve Kırdılar Caminin yanında bulunan bu küçük Kapalıçarşı da Kırdarlar Kayseri'ye si adı ile tanınır. Bu külliyenin diğer önemli bir parçası da caminin karşısında yer alan Kırdarlar Hanıdır. Şehrin en güzel yapılarından biri olan ve canlılığını günümüze kadar sürdüren Bu han 2 katlıdır.

Eski Yakanın Ticaret Merkezi

Kerkük şehrinin fiziki dokusu 3 ana parçadan meydana gelmektedir Kale, eski yaka ve Korya Yakası. Kerkük'ün ortasından geçen ve kışın yağmur suları Taşan ancak yazın kuruyan bir ırmak vardır hasta çayı adıyla tanınan Irmak şehri 2 bölüm ayırır. 1. bölüm Kalenin yer aldığı eski yaka, suyun karşı tarafında bulunan 2. bölüm ise Korya Yakası olarak tanınır. Kerkük'ün ilk yerleşme çekirdeğini bir toprak ve yük üzerinde kurulmuş olan Kerkük Kalesi oluşturur. Kalenin yapılış tarihi bilinmemekle beraber buradaki ilk yerleşme izlerinin milattan önce 2500'lü yıllara kadar uzandığı biliniyor. Bu bakımdan 4500 yıllık tarihi ile Kerkük Kalesi Ortadoğu coğrafyasının en eski kalelerinden biri sayılır. Şehir neredeyse 17. yüzyıla kadar

Kaleden ibaret olarak yaşamıştır. Şehrin Kale dışına taşması ve gelişmesi 17. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşmiştir. Eldeki belgelerden eski yakada cami ve türbe den oluşan İmam Kasım Zaviyesi'nin 16. yüzyıldan önce var olduğu biliniyor. Eski yakada 18. yüzyılın başlarında inşa edildiği tahmin edilen Şeyh Abdurrahman Halis'i Tekkesi ve camide dini bir çekirdek varlık göstermiştir. Kadiri tarikatına mensup bulunan ve kadiriler Tekkesi olarak bilinen yapının çevresinde daha Sonraları yerleşme dokuları gelişmiştir.

Bütün Bu yapıların varlığına rağmen eski yakın yerleşim alanı olarak genişlemesi Nadir Şah'ın kente yaptığı son saldırıdan sonra, bölgede güvenliğin sağlanmasına paralel olarak ve Osmanlı nüfusunun tam yerleştiği 17. yüzyılın sonları ile 18. yüzyılın başlarından itibaren gerçekleştiği anlaşıyor. Nitekim, Helvacılar Çarşısı'nda bulunan Mehmet Gavs Efendi Camii ve Medresesi'nin de Miladi 1708 tarihinde yapıldığı tespit edilmiştir.

1800'lü yıllarda Kale dışında ve özellikle Kalenin Doğu ve Güney-doğu yönünde Ticaret merkezlerinin kurulduğu bunların çevresinde Yenimahalle'nin oluştuğu ve böylece 19. yüzyılın sonlarında önemli bir yerleşim dokusunun şehir hayatına katılmaya başladığı görülüyor. Kayseri'nin doğusunda yer alan nakışlı(nakışlı) Minare Camii bu önemli ticaret merkezinin içinde yer almaktadır. Kitabesine göre Miladi 1818 tarihinde inşa edilmiştir nakışlı Minare caminin varlığı bu kesimde yer alan dokularında yapılış tarihi hakkında bilgi vermekte, dolayısı ile buradaki Ticaret Merkezi ve bunlara bitişik Pir-yadi, Bulak ve Avcı mahallelerinin de aynı dönemin ürünü olduklarını göstermektedir. Caminin içinde bulunduğu yerleşim çevresinde dükkânlar ve arkasında yer alan evleri ile Kale dışındaki kesimin en önemli geleneksel dokusu olduğu söylenebilir.

Kayseri'nin yapılış tarihi bu kesimde inşa edilen yapıların en ilgi çeken olan ve günümüze ulaşan Kerkük Kayseri senin 1800'lü yıllarda yapıldığı sanılıyor. Özellikle nakışlı Minare caminin de önce yapılmış Camii'nden önce yapılmış olan Kayseri'nin 1805 ve 1810 yıllarında varlığından haberdar oluyoruz.

Yenikapı'dan ve 200'ün üzerinde dükkândan oluşan Kayseri halk ağzında Bezirgân denilen kumaşçıların kentte Yaygın el sanatlarının ve kuyumcuların pazarı olarak çok canlı bir Kapalıçarşı durumundadır. Kuzey Güney doğrultusunda 4, doğu batı ekseninde ise 3 olmak üzere toplam 7 koridor yer alan dükkânlar 2 katlıdır. Koridorlardan

dolayı çarşı içinde 7 Ada oluşmuştur. Tonoz örtülü olan Kapalı çarşının üstü düz damlıdır. Torosların kesiştiği yerlerde aydınlık fenerleri vardır. Kâgir olarak inşa edilen ve Kayseri çarşısının çevresinde Hanlar, Çarşı ve kahvehaneler yer almaktadır. Buradaki Ticaret Merkezi geleneksel dokusu ile canlılığı günümüze kadar korumuştur.

1990'lı yıllarda Restorasyonu tamamlanan Kayseri günümüzde de en canlı Alışveriş Merkezi konumunda idi. tarihi çarşının gece vakti henüz belirlenemeyen bir nedenle Alev alev yanması çarşıda hayatını kazanan birinin üzerindeki esnaf içinde büyük bir yıkım olmuştur. Türkmen toplumunda da büyük üzüntü yaratan Bu yangın gece vakti meydana geldiği için can kaybı yaşanmamıştır.

Kayseri'nin Restorasyonu

Kerkük şehrin merkezindeki Osmanlı Dönemi'nden kalma tarihi Kerkük kapalı Çarşısı'nda dükkânların yanarak kül olması sonucu kuyumcu ve giyim mağazalarının maddi zararları büyük olmuştur. Hem maddi hem de manevi açıdan büyük değer olan çarşının yanması kültürel mirasımız açısından telafisi mümkün olmayan bir kayıp sayılır.

Kayseri'nin Şimdi en büyük sorunu yenileme meselesidir. Yenileme için öncelikle ayrıntılı bir rölöve planının çıkarılması büyük önem taşımaktadır. Elimizde mekân analizi açısından şematik bir plan vardır. Ancak 2 katlı olan çarşının 2 katının da rölövesi alınmalıdır. Bunun için de bir uzman ekip ile lazer taramalı bir röleve alınmalı, ardından yeniden tasarımı ve en son yenileme projesi çizilmelidir. Bu hususta tabii ki ilk görev Irak Devleti'nin eski eserler Genel Müdürlüğü'ne ve bunun kekteki temsilcisi olan Kerkük Müzesi Müdürlüğü'ne düşmektedir. Ancak Irak'ta resmi işleri yürütmek o kadar kolay değildir. Ayrıca yenileme alanında Irak da sıra bekleyen binlerce dosya vardır.

Diğer yandan yangının duyulması üzerine Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi Fatih yıldız da Kerkük'te geçerek çarşının Yangın Sonrası feci manzarasını seyretmiş ve gereken her türlü yardımın yapılacağını ifade etmiştir. Bu arada Türkiye'de özellikle Cumhurbaşkanlığı düzeyinde konuya hassasiyet ile yaklaşıldığı ve çarşının onarımı için gerekli talimatları verildiği duyurulmuştur”.

Saat 16.30 Türkmen kadınlar örgütünü ziyaret ediyoruz. Ziyaretimizde Başkan Kadriye Ziyaî Hanımın, 2013-2014 yılı Eskişehir

Türk dünyası başkenti iken Eskişehir'i ziyaret ettiğini hatırlıyorum. Önce o günleri anlatan bir yazımızı aktardıktan sonra Kadriye hanıma tekrar döneceğiz.

Irak Türkleri Haftasında Vatan

Iraklı Türk milletvekilleri; parti başkanları ve sivil toplum örgütleri liderlerinin de katıldığı “Eskişehir 2013 Türk Dünyası Başkenti” etkinliği kapsamında “Irak Türkleri Haftası” Eskişehir’de coşku ile kutlandı. 5-8 Şubat 2014 tarihleri arasındaki etkinlikler: “Irak Türkmeneli Kültür Edebiyat Resim ve El Sanatları Sergisi”, “Sempozyum: Türkiye Irak İlişkileri ve Son Gelişmeler Işığında Irak Türkmenleri”, “Türkmeneli Müzik Şöleni: Kerkük Gecesi”, “Reşadiye Camii’nde 10 kişilik mevlüdhanla Kuran tecvit ve mevlit icrası”, “Panel: Irak’ta Kadın Olmak” ve “Türkmeneli Şiir Şöleni: Şiir Dinletisi ve Atışmaları vardı. Bu etkinliklerle beraber “Sanayi Odası, Ticaret Odası” gibi sivil toplum örgütleri ziyaret edildi. Cumhurbaşkanlığı Başdanışmanı Sayın Erşat Hürmüzlü Bey’in refakatinde Irak Türkleri heyeti Vilayet makamında Sayın Valimiz, Vali Yardımcılarımız ve Müdürlerimiz tarafından kabul edildiler. Heyet daha sonra Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Hasan Gönen Bey ve Anadolu Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Naci Gündoğan Beyle görüştüler. Bu görüşmelerde son derece faydalı fikir alışverişlerinde bulunuldu. Bu haftaya diğer tüm faaliyetlerde olduğu gibi “Eskişehir 2013 Türk Dünyası Başkenti” Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Valimiz Güngör Azim Tuna Bey’in yüksek teveccüh ve destekleri oldu. Vilayetten Vali Yardımcılarımız, Özel Kalem Müdürü Maksut Yüksek bey ve yardımcısı dostumuz ile Türk Dünyası Ajansından Hakan Ergun Bey, Veysel Şimşek Bey ve tüm çalışanlar aksaklık olmaması için seferber oldular. Op. Dr. Aydın Beyatlı Bey’in öncülüğünde planlanan faaliyetler Eskişehir halkınca beğeni ile takip edildi. 150 kişi civarındaki konuklar, Vilayet, Ajans ve Eskişehir halkının misafirperverliğinden memnuniyetlerini defalarca ifade ettiler. Yerel ve Ulusal Televizyon kanalları ile röportajlar ve programlar yapıldı. Özellikle Kanal 26’dan dostlarımız Yaşar Abacı Bey ve İlhan Yalçın Bey’in de gayretleri ile Programları halkımız günü gününe bütünüyle seyretme imkânına kavuştu. 26. gün programı çerçevesinde 2 saate yakın, Iraklı Türk Milletvekilleri Sayın Fevzi Terzi Bey ve Jale Neftçi Hanımefendi ile Op. Dr. Aydın Beyatlı Bey “Irak Türklerinin” çeşitli sorunlarını konuştular. Anadolu Ajansı

Müdürü Mürsel Çetin Bey’de hafta boyu koşturan değerli dostlarımızdandı. Eskişehir Türk Ocağı Başkanı Prof. Dr. Nedim Ünal, Yönetim Kurulu Üyeleri ve tüm arkadaşlar ilk günden itibaren misafirleri yalnız bırakmamaya gayret ettiler. Baki Çetin Bey, Şahver Çelikoğlu Hanımefendi’nin talebeleri, Prof. Dr. Selma Metin taş Hanımefendi ve ailesi, Özcan Türkmen Bey, Eskişehir Türk Ocağı Hanımlar Kurulu Başkanı Prof. Dr. Özden Tezel Hanımefendi ve isimlerini saymakla bitiremeyeceğim nice isimsiz kahraman hemşehrimiz “İraklı Türklere” son güne kadar yoldaşlık ettiler. İstenmeyen ayrılık günü geldiğinde Hayati Çetin Bey’in “Ayten Usta” sofrasında veda yemeği verildi. Sayın Valimiz ve Sayın Milletvekilimiz Salih Koca Bey misafirleri yalnız bırakmadılar ve teşekkür belgelerini takdim ettiler. Saat 24’e yaklaşıp da kimse ayrılmak istemiyordu. Valimiz de milletvekilimiz de yorucu bir hafta ve hafta sonu geçirmelerine rağmen Dr. Aydın Beyatlı Bey veda konuşması yapmadan adeta gitmek istemiyorlardı. Gözüm diğer vekillerimizi de aradı. İnşallah diğer buluşmalarda onları da göreceğimize inanıyorum. Çünkü bu hafta yıllarca anlatılacak. Bir silkinmenin ivmesi olacağı hissini taşıyorum. Genellikle hislerle hareket edilmemeli ama bu sefer “İRAK TÜRKLERİ” gelecek farklı olacak müjdesi verdiler. İlk günkü istişare toplantısı ve panel bilimsel bir yaklaşım ve zihniyeti yansıtıyordu. “Sekizinci Gün” isimli tiyatro oyunu ise artık bu halk yok edilemez dedirtiyordu. Mezarıcı (Azrail) şöyle sesleniyordu ölüye “sizin halkın insanlarını gömmekten bıktım” “Hep sizin insanları gömüyorum” “yoruldum sizi gömmekten, birlik olun, birlik olmazsanız hep mezarlarınızı kendiniz kazacaksınız” diyordu. Bu mesaj Balkanlardan, Kafkaslardan Türkistan diyarlarına kadar da bir gerçeği ifade ediyordu. Bu Ortadoğu’ya Afrika’ya sömürülen parçalanmak istenen mazlum milletlere titreyin ve kendinize dönün haykırışıydı. Çünkü Azrail’i bile bıktırmıştık, yormuştuk. Seyrederken ağlamaklı seyircilerin tüyleri değil yürekleri diken diken oluyordu.

“İrakta Kadın Olmak” paneli yüreğimizi beynimizi kıymık kıymık parçaladı. Dul bacılarımıza, yetim yeğenlerimize ağladık. Bizler onlar için hem amca hem dayı idik. Lâkin “onlar uyumadan uyuduk”, onlar aç iken toktuk. On dört asır önce Resuller Resülü, güzeller güzeli, iki cihan güneşi, kâinatlar övücü “Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir” derken “ben” işitmemiş gibi yaşamıştım. Tüm içtenliğiyle “affetme beni Allah’ım”.dedi yüreğim. “Amin” döküldü gönül

dudağımdan. Türküleri, hoyratları acı yüklüydü, şiirleri sitem yüklüydü. Anayurda “**gör meni, gör meni**” “**sanma sakın kör meni**” diyordu. Cuma namazı öncesi muhteşem Kur’an tilaveti ve Mevlit “hem Şii hem de Sünni Iraklı Türkmen mollalarımızın gür ve mübarek sesleri ile “Reşadiye camisinin kubbelerini inletti. Yetmedi adeta Camii’nin dışına taşan ses sel oldu, şehre ağdı, arşa ağdı, melekût âlemine ağdı ve onları arza indirdi. “Ne muhteşem bir manzara” idi. Oğuz’un Bayat Boyu’nun “Dede Korkut” torunları Eskişehirli cemaatle, cem olmuşlar iklim-i gayb’da cuş ediyorlardı. Namazı müteakiben Türk Dünyası ajansı ve valiliğimizce dağıtılan lokmalar cemaate “Kevser havuzundan” tatlar getirdi. Gönlümüz dedi ki “Yarab, adı güzel kendi güzel Muhammed Mustafa’nın hatırına, Enbiyalar, Evliyalar hatırına, Aşhab-ı güzün hatırına, Ehl-i Beyt hatırına bu tadı bu insanların ve tüm mazlumların damağından eksik etme.” Bizim için bu hafta, hasret ve hüznün iç içe idi. Beraberliğimiz hiç bitmesin istedik. Belki bir rüyada idik. Dileriz ki bu rüya ebedî bir hakikat olsun

Cuma, 07 Şubat 2014 tarihinde Reşadiye Camiinde Irak Türkmen Mollaları; Molla Abdurrazzak Hüseyin Reşit Hürmüzlü, Molla Esvet Reşit Salih, Molla Sabahattin Sıddık Gafur Hürmüzlü, Molla Cemal Salih Mustafa Tohmahlı, Molla Oğuz Necmettin Demirci, Molla Ali Nazım Tohmahlı, Molla Ali Enver Köprülü, Molla Mehmet Faruk Haydar Tuzlu, Molla Şükür Ahmet Semin ve Molla Adil Şeyh Mahmut tarafından Kuran’ı Kerim, Mevlidi Şerif ve Kerkük İlahileri okundu²²³.

“Kerkük’e kar yağmazdı
Kar yağdı kan üstüne
Ağyare yar bakmazdı
Zâr (ağıt) yağdı nan (Ekmek) üstüne

Can Erbil canan Erbil
Yüreğim bin kan Erbil
Kor gibi yanan Erbil
Ar yağdı can üstüne

Türk’e Musul ırağmı?
Yazın usul kırağmı?

223 Dr. Şemsettin Küzeci (Hazırlayan) Kerkük’ten Eskişehir’e, Irak Türkleri Haftası, 5-8 Şubat 2014, Eskişehir 2014, s.44.

Yurda misal bir ağmı?
Yar yağdı zan üstüne

Esmez yelsiz Türkiye
Diken gülsüz var niye
Yanak alsız nar niye
Tar yağdı han üstüne

Özden Türkmen iline
Kıran düştü beline
Viran geldi diline
Dar (darağacı) yağdı tan üstüne

Hilmi Özden

O günlerin davetiye programında üç kadın konuşmacıdan biri olan Kadriye Hanım'dı.

IRAK TÜRKLERİ HAFTASI

5-8 ŞUBAT 2014

05.02.2014 ÇARŞAMBA

Sergi: Irak Türkmeneli Kültür Edebiyat Resim ve El Sanatları Sergisi

Süre : 4 gün

Yer: Yunus Emre Kültür ve Sanat Merkezi

Sempozyum: Türkiye Irak İlişkileri ve Son Gelişmeler Işığında Irak Türkmenleri

(5 konuşmacı olacak) Saat: 18.30

Yer: Yunus Emre Kültür ve Sanat Merkezi **06.02.2014 PERŞEMBE**

Türkmeneli Müzik Şöleni: Kerkük Gecesi **(10 kişilik profesyonel bir müzik ekibi ile)**

Saat: 19:00

Yer: Anadolu Üniversitesi AKM **07.02.2014 CUMA**

Mevlit Okunması: **10 kişilik mevlithanla Kuran tecvit ve mevlit okunması.**

Saat: Cuma Namazını Müteakiben Yer: Reşadiye Camii

Tiyatro: **11 kişilik Irak Türkmen Ulusal Tiyatro Ekibi ile oyun sahnelenmesi**

Saat: 19.00

Yer: Anadolu Üniversitesi AKM

08.02.2014 CUMARTESİ

Panel: Irak'ta Kadın Olmak (3 Kadın Konuşmacı)

Etkinliğin son günü Cumartesi, 08 Şubat 2014 tarihinde Yunus Emre Kültür ve Sanat merkezinde önce “İrak’ta Kadın Olmak” başlıklı bir Panel düzenlendi. Panel’e “İrak’ta Kadın Hakları ve Geçirdiği Süreçler” konusuyla Konuşmacı olarak Kerkük Milletvekili **Jale Neftçi**, “İrak’ta Türkmen kadınlarının çığnendiğini toplum tarafından benimsenmediğini dile getirdi.” Türkmeneli Kadınlar Birliği Başkanı **Kadriye Ziya** da “İrak’ta Türkmen Kadınlarının Mücadelesi ve Kadın Sivil Toplum Örgütlerinin Önemi” konusuna değindi. Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Konya Şubesi **Dr. İlham Beyatlı** “Tarihi Süreçte Kadınlar ve Türk Dünyasında Meşhur ve Kahraman Kadınlar” konusunu ele alarak önemli bilgiler aktardı. Paneli ITC Londra Temsilcisi **Sündüs Abbas** başarılı bir şekilde yöneterek, Türkmen kadınının her zaman mücadele uğrunda var olduğunun altını çizdi.

Ayrıca, **Dr. İlham Beyatlı** önemli bir sunum yaparak, Irak Türkmen Kadınlarının kahramanlıklarından bahsetti. Özellikle de mücadeleciler ve şehit kadınlarımızın milli davadaki rollerinin önemine değindi. 1959 Kerkük katliamında şehit edilen Türkmen Kızı Emel Muhtar Fuat ilk şehitlerimizden sayılır. Dedi. Daha sonra onlarca Türkmen kadının eşlerinin şehit edilmesinden sonra tek başlarına mücadele verdiklerini anlattı. Başka bir Şehit Türkmen Kızı Zehra Bektaş’ın rejime karşı mücadelesini anlattı. Kerkük’ü terk etmemek için kendisini diri diri yakarak, tüm Türkmen kadınlarına bir örnek olsun diye vatan sevgisini ve insanoğlu onuruyla kendi doğup büyüdüğü topraklarına yaşama onuruna nail olmasını örneğini sergilediğini vurguladı²²⁴.

Türkmeneli Şiir Şöleni: Şiir Dinletisi ve Atışmalar Saat: 18.00

Ekinliğin son faaliyeti olarak Türkmeneli Şiir Dinletisi ve Atışmalar oldu. Sunuculuğunu şairler Şemsettin Küzeci ile Gülzar Beyatlı’nın yaptığı şiir şölenine 16 Şair katıldı: Sırasıyla şairler Kadriye Ziyai, Remzi Çavuş, Safiye Bayraktar, Fevzi Ekrem Terzi, Sadun Köprülü, Enver Bayraktar, Ayhan Reşit Orankay, Hasan Berberoğlu, İpek Neşet Demirci, İmdat Leylanlı, Günay Abbas Denden, Hüseyin Ali Demirci, Kemal Beyatlı(Yıldırım Hasanzade) Eşref Bahattin, Hilmi Özden, Gülazar Bayatlı ve Şemsettin Küzeci birer şiir okuyarak etkinliği

224 Dr. Şemsettin Küzeci (Hazırlayan), a. g. e., s.53.

noktaladılar. Türkmeneli Şiir dinletisinde okunan şiirlerin çoğu millî ve Türkmenlerin Türkiye'ye karşı sevgi, sitem temalarını içerdi. Ayrıca şiirlerde Kerkük sevgi de şairlerin ana konuları olarak şiir mısralarında ve dizelerinde ağır bastı²²⁵.

Yer: Yunus Emre Kültür ve Sanat Merkezi

O yıllarda Irak'ta kadın olmak başlıklı ilgimi çeken bu konuşmanın ne demek istediğinde Türkiye'de yaşayan bir insan kavrayamazdı. Şahsımda dinlediğimde anlayamadığım fakat daha sonraki Kut'ül Amare gezimizde ve şimdi Kerkük ziyaretimizde anlamaya çalıştığım Irak'ta kadın olmak çocuk olmak kısaca insan olmak bir mücadele gerektiriyordu. Bu mücadeleyi Deniz Türkmen kadınlar örgütü başarmış bugünlerde Türkmen edebiyatından kurslar yapılmaktaydı. Kadriye Hanım Diyala, Musalla ve birçok yerde 14 şubeleri olduğunu belirtti. Telafer ve Mendelye'de şubeler açılacağını ifade etti. Eski neneler adına Bibi Hatun başlığı altında İbrahim Koryalı kadın Türkmen edebiyatın anlatı. Kadriye Hanım bugün Köyden gelenler oldu dedi. Altın köprüden gelenler döndü. Türkçe dil kursumuz var. Nisan ayında ayrı etkinlikler yapacağız.

Dr. Aydın Beyatlı: kadın kolları sivil toplum kuruluşları içinde ayrı bir yeri olan harekettir. 12 Nisan 2013'ten beri sivil toplum hareketleri vardır. Telafer'e ne zaman gitsem Önce kadınlar gitmiştir. Türkmen davasında kadınların yeri çok önemlidir. Bu davanın yüzde yetmiş beşi kadınlara aittir. Biz Konya'da kadınlar için bilgisayar, aksesuar, resim, Ebru kursları açtık. 1 ay boyunca el becerilerinin artırılmasına çalıştık. 7 kez sanatçıları ve din adamlarını davet ettik. Şehit ailelerine de Konya'ya davet edeceğiz organizasyonlarımız devam edecek.

Dr. Sacit Turanlı: Kadınlarımız üzerlerine düşen görevleri yaptılar.

Kadriye Hanım: elinde Türkmeneli bayrağı 2 aylık çocuklu kadınla 90 küsur yaşındaki neneler Seçimden sonra mavi meydana nöbet bekledi. Üst üste 28 günde 4 patlama oldu. Hiçbirimiz meydana terk etmedik. Meydana ilk giden de kadın son dönemde kadın oldu".

O günlerde Türkiye'de olup Kerkük'e mavi meydana gelememenin hasretini satırlara indirmiştim:

225 Dr. Şemsettin Küzeci (Hazırlayan), a. g. e., s. 54.

MAVİ MEYDAN

Geldi Türkmen taşı meydan
 Mavi Meydan mavi meydan
 Zafer sunar bize Yezdan
 Mavi Meydan mavi meydan

Gören duyan öğrenecek
 Gayri Türkler silkinecek
 Cümle cihan geçinecek
 Mavi Meydan mavi meydan

Hak korunur hak alınır
 Gök bayrağa ak salınır
 Yiğit yürek dik kalınır
 Mavi Meydan mavi meydan

Kerkük biziz biz Kerkük'üz
 Aksi halde biz bir yüküz
 Oğuz Han'dan gelen okuz
 Mavi Meydan mavi meydan

Özden Türk'e hizmetkâr ol
 Türkmen eli bize tek yol
 Birliktedir binlerce kol
 Mavi Meydan mavi meydan

Saygılarımla
 Hilmi Özden
 12. Haziran.2018

KERKÜK BİZİZ BİZ KERKÜK'ÜZ

Yürek vardır er kişide
 Asena'mız her dışide
 Hak fiili der işi de
 Kerkük biziz biz Kerkük'üz

Yüz milyonlar senin ile
 Sanma gelmez dökmez dile
 Bekler günü Kur'an ile
 Kerkük biziz biz Kerkük'üz

Vatan yoksa bizde yokuz
 Vatan varsa bizde tokuz
 Ata ana tek bir okuz
 Kerkük biziz biz Kerkük'üz

Selam durur mavi gökler
 Yıldızları bayrak bekler
 Gelin kızlar hilal ekler
 Kerkük biziz biz Kerkük'üz

Turan iller kalkar bir gün
 Özden olan görür bugün
 Yeryüzünü sarsar göğün
 Kerkük biziz biz Kerkük'üz

Saygılarımla
 Hilmi Özden
 11 Haziran 2018

Şahsımızın şiir sözlerinden ayıldığımızda Kadriye Hanım sözlerine devam ediyordu: “Hareketimizin ismi Oğuz Hatun, Buğday hatun, Türkan Hatun, Bibi Hatun oldular. Bayrak krizinde kalp krizi geçirdim fakat eğitim aksatmadım. Daima eğitim eğitim. Türk kadını olarak asla korkumuz yoktur. Burada boşanmış aileleri karşılaştırıyoruz bir araya geliyorlar. 100 boşanmış aileyi buluşturduk, çocukları ile görüşüyor. 20’si tekrar birleşti. Zekât dağıtımında yardımcı oluyoruz. Sağlık desteğini doktorlarımızdan istiyoruz. Bekârların evlenmelerine yardımcı oluyoruz. 48 yeni yuva kurduk. Milletin içine girince Allah işleri asan (kolay) ediyor”. Tarih şuurunu gençlere kazandırmaya çalışan ekibin seçmiş olduğu şahsiyetler çok anlamlı idi: Oğuz Hatun, Buğday Hatun, Türkan Hatun, Bibi Hatun, Nene Hatun, vd.

Kardeşlik ocağına gençlere edebiyat için yönlendiriyoruz. İlahi korumuz var. Edebiyatçılarımız var. İbrahim Konyalı isimli şair İbrahim Konyalı isimli şair “ her bir Türkmen kadını. Renkli bir güle benzer. Kim bilmezse şeki seni. Esen bir yere benzer. Kadınların bayrağı Ziya kızı Vandavî (Van’dan gelmiş)Ufacık hoyratları saf temiz bala benzer. Ruhu Hilal’e benzer şiirini okuyor.

Safiye Hanım 70 yaşında Türkmen bayrağını elinden düşürmemiş.

Sacit Turanlı: Arap müfettiş Türkmen çocuğa sorar? Sen nesin. Türkmen çocuk cevap vermiş. Ben ne miyim ezelden özüm Türk, ilim Türk. Bu diyor bize yar olmayacaksa haritadan silinsin.

Gözlerimiz buğulandı.

O sırada söze Aydın Beyatlı abi girdi: öğretmenimiz Aydın Şakir şimdi yaşlı. Öğrenciyken Türk bayrağını bize çizdirirdi. Türkmenler görgülü insanlardı. 2003'te Kürtler Kerkük'e girdiğinde yağmaladılar. 2016 referandumundan sonra Kürtler Kerkük'ten kaçtı. Türkmen komşu kürdün evini yağmalatmadı. Türkmen Arabı da Kürdü de kurtaracaktır. Kerkük'ün şimdiki nüfusu 1600000'dir. Güneyden Arap Kuzeyden Kürt getirildi. Türkmen bu bana sığınmış misafir muhacir dedi.

Saat: 18.00

Ata Derneğini ziyaret ediyoruz. Başkanı Ammar Kâhyanın babası. Başkan Aydın Beyatlı'nın babasının milliyetçiliğini anlatıyor. Ammar Kâhya daha önce Eskişehir'de tanıştığımız bir Kerküklü. Bizim yazılarımızı internette takip ettiğini söylüyor. Duvar da Hz Ali kılıcı benzeri Zülfikar'ı görüyorum. Ammar Bey Tahta kılıcı bize hediye ediyor

Saat 20.00

Akşam yemeğini İstanbul Lokantası'nda yiyeceğiz. Yemekten sonra ziyaretler başlayacak.

Saat 21.00

Türkmen Spor Kulübü

Uzak doğu sporlarının çalışıyorlardı. Bizlere çeşitli figürler gösterdiler. Aydın Bey Akıncıların da buralardan yetiştirdiğini ifade etti. Sonra Kerkük'ün ileri gelenleri ile Toplantı yapıldı

Konuşmacılar

- Uzun zamandır Aydın Bayatlı bize moral verdi. Üstümüzden Çok baskı geçti. Ticaretimiz yabancıların elinde.

- Yüzlerce kişi baskıyla sürüldü. Hâlâ Kaleye dönülmez.

- Şehirde ilaç sıkıntısı var

- Aydın Bayatlı: Büyükelçi Faruk Bey gümrük vergisi kalkmalı dedi. Kuzey Irak'tan itibaren üç gümrük vergisi var.

- Süper Lig'de bir Türkmen Spor Kulübü olsun.

- Türkiye’de üniversitede okuyan gençler Dönmezlerse Kerkük’te genç kalmaz

Aydın Beyatlı Sağlık Bilimleri Enstitüsü Üniversitesi Kerkük’te kurulacak. 7 aydır uğraşılıyor-

- 28 gün demokratik direnişin ölçüsünü Kerkük yaptı.

- Türkiye’de yüksek lisans öğrencileri az. Yüksek lisans ve doktora kontenjanını artırmalıyız.

- Petrol nedeniyle kanser hastalığı Biz de fazla. Kanser hastalığı ile ilgilenilmeli.

- tam teşekküllü hastaneler e ihtiyacımız var. Fuzuli Üniversitesi yapılacaktı ertelendi.

- İşsiz insanlarımıza meslek edindirme kursları düzenlemeliyiz

- 2003 den bu yana Doküman araştırma merkezimiz yoktur.

- Türkmen evi kültür Araştırma Merkezi önemlidir.

- Sauna ve havuzuyla Spor Salonu olmalıdır.

Aydın Beyatlı:

- Mutlaka Fuzuli Üniversitesi yapılmalıdır. Tiyatroda çırpınışlar yapıldı.

- Bu millet dilini kültürünü yitirmedi. Konservatuar mutlaka olmalıdır. Bir ses bir nefes yeniden gösterilecek. Türkiye’den gözlemcilik gelecek.

- Irak’ta kanser vakaları yaygınlaştı. Sağlık alanında kurs için gelinsin.

- Aydın Beyatlı:

Bakanlığa kanser vakalarının anlattım. Söz verdiler İnşallah unutmazlar.

- 35 yıllık terk edilmiş köyler var. DAEŞ yok etti. Ziraat Her şeyden önce gelir.

- ırak da hastaneler sıkıntılı, Türkiye’de ofis yok. Hastalara yol gösterilmesi gerekir.

- Türk dünyasına Kitap çevirileri için Yayınevi gereklidir.

Saat: 22.00

Gençlerle Toplandık sohbet edeceğiz.

Aydın Beyatlı: davamız haklıdır savunuruz; Ruhumuzla kalbimizde beynimizle. Gençken düşündüklerimiz duyduklarımız bizi yetiştirdi.

Sacit Turanlı: Ya bu deveyi güdeceksin Ya bu deveyi güdeceksin. Türklük davası davamız olmalı. Tüm Türkleri göreceğiz; Kırım Doğu Türkistan Kerkük. Bütün dünya Türklüğünün çilesinin farkına varmalıyız. Türk tarihini çok iyi bilmek zorundayız. Kültür taşıyıcısı olmalıyız. Örnek model olmalıyız. Aydın Beyatlı örnek oluyor Sadece konuşmuyor. Sıradan değil farklı olacaksınız; Bedel ödeyeceksiniz. Biz Bedel ödemezsek Türklük kurtulmaz. Atatürk demişti ki: Toroslar ‘da son Yörük çadırında Duman tütüyorsa umut kesilmemiş demektir.

Mustafa Cemiloğlu bir buçuk metre boyunda bir deri bir kemik dava insanı. Biz bu davayı kazanmalıyız. Her Türk ülkesindeki üniversite öğrencisi Ülkesini terk ediyor. El çadırında Beylik olmaz, bulunduğumuz yerde Lider olmalıyız. Siyaset politika kültür bilmeliyiz.

-Mehmet Gökkaya: Nihal Atsız bu yol dikenle dolu dikenden korkan yola çıkmasın demiştir.

Kerkük’te Türk milliyetçiliği zordur. Bir gece ansızın gelebilirler mi bilinmez.

- Mehmet Akif demişti ki Sanma ecdadın asırlarca uyudu yoksa Nereden bulacaktın elindeki bu yurdu.

Aydın Beyatlı:

Her bir yerde Çoban ateşi yanmaktadır. Ateşi üfleyip ruh veremeliyiz. Dedelerimizin bıraktığı mirasa Sahip çıkmalıyız. Türkmen’in Araftan Kürtten farklı yapısı var. Kürt kendi kendine terör içinde, Arap Şii Sünni ayrımında. Türkmen de bunlar yok. Türkmen bütün Irak’ı insani değerler ile kurtaracak.

Aydın Beyatlı abinin sık sık vurguladığı “çoban ateşi” ifadesi Millî Mücadele başlangıcını tanımlayan Mareşal Fevzi Çakmak’ın sözlerini çağırıştırıyordu:

“Eğer Mondros Mütarekesi’ni takip eden aylarda, bir tayyareden Anadolu’ya bakarsanız, yer yer yanan ateşler görülecektir. Bunlar ışıldayan Çoban ateşleridir. Bu ateşleri birleştirecek bir alev lazımdı. İşte onu Mustafa Kemal’in meşalesi temin etti.²²⁶”

İnşallah bir gün top yekûn Irak Türkleri Mustafa Kemal Atatürk’ün fikirleri ile ülkülerine kavuşacaktı.

226 Osman Pamukoğlu, Devrimlerin Efendisi, K. Atatürk, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2019, s. 28.

Sacit Turanlı: asıl milliyetçilik böyle yerlerde olur. 6 sene önce kırma gitmiştim. Dedelerinden sürgünü dinlemişler de. İdealleri Vardı. Türkçe konuşuyorlardı. Yeni nesil Türkçe konuşmuyor. Ortam rahatladıkça Bu duygu körleşir. İki üç nesil sonra kaybolmasın. Mücadele olan yerde Fikirde liderde halinde güçlü çıkar.

Tataristan'da bozkurt işareti yapıp altına Tatar Bozkurt'u yazanlar vardır. Türkmenlerde Türklük davası olmalıdır. Daha büyük düşünmeliyiz. Doğu Türkistan'daki Dert derdimizdir. Geçmiş dönemlerde diktatör sıkıntısı vardı. Bugün demokrasi sıkıntı yine var. Demokratik Yapı içinde ayrılıkçı fikirleri emperyalistler sokuyor. diktatörlük dönemlerinde kimlik saldırısına uğruyoruz. Zihinsel yapısal ve teşkilatlar açısından bunlar içimize sızıyor

Sacit Turanlı: bir filozof diyor ki eski çağlarda fethetme Günü müzde değiştirmeye dönüştü.

- Birçok şeyi siyasi parti liderleri ne bağlanmamak gerekir. Bağımsız olmak Gerekir.

- 9 yaşında bir çocuğumuz bir şiir okudu:

Kızıl gül gibi kokmanın günü
Alıp al bayrağı kaldırmak gerek
Satırları ile başladı ve
Türkoğlu Türkmenim
Atatürk'ün evladıyım.
Diyerek bitirdi.

Her birimizin bu yiğit kız çocuğunu hasretle öptü. İnşallah bir daha ki geldiğimizde yiğit bir Türk kızı olacaktı. Atatürk bunlar için yaşamış, Musul vilayetinin yeniden anavatan Türkiye'ye bağlanması için çalışmıştı:

Amerikalı General McArthur "Hatıralarında" "Büyük devlet adamlarından biri" olarak tanıdığını ifade ettiği Atatürk'le 1933'te Ankara'da yaptığı bir mülakat buna örnektir. Mülakatta şöyle denilmektedir:

Atatürk, Ankara'daki karşılaşmamızda bana "Almanya'ya dikkat edin, eğer diğer devletler akıllı davranmazlarsa bu haliyle Almanya ikiye bölünecek ve bundan en fazla Rusya kazançlı çıkacak." dedi.

"Sizin Türkiye'nin geleceği hakkında tasavvurlarınız nedir?" diye sorduğumda ise:

“Allah nasip eder, ömrüm vefa ederse. Musul, Kerkük ve Adalar’ı geri alacağım Selanik de dâhil Batı Trakya’yı Türkiye hudutları içine katacağım” cevabını verdi”²²⁷.

Bu satırların yazarı olarak biz de gelecek nesillere Büyük Atatürk’ün sözlerini miras bırakacağız. Kim gerçekleri kavrar, coğrafyayı okur, ilmî hazırlıklarını yaparsa tekrar Misak-ı Milli sağlanacak, topyekûn Musul Vilayeti (Musul, Telafer, Süleymaniye, Erbil, Kerkük, kısaca Kuzey Irak) Anavatan Türkiye’ye katılacaktır. Öncelikle Büyük İsrail Projesinin bir uydurma olduğunu ispat etmemiz ve anlamamız gerekmektedir. Diğer taraftan Türkmeneli ve Türkiye’de oynanan demografik oyunların geleceğe ateşi düşmeden önleyebilmemiz icap etmektedir. Bu ancak ilmî ve ciddi çalışmalarla başarılabilir. Aksi halde Türkiye’de Türkmen eli gibi Büyük İsrail yalanı için yangın yerine dönüştürölüp; Türksüzleştirilecektir.

Şimdi, Erdal Sarızeybek’in “İsrail- Nil’den Fırat’a Devlet Oyunları” isimli değerli araştırmasından bazı bölümleri hatırlatmak isterim:

Sekiz yıl süren bir savaş... Ağır can kaybı... Tüketilen kaynaklar... Ve kazananı yok. 1980-1988 İran-İrak Savaşı’dır bu. Tam sekiz yıl savaştilar, bir milyona yakın insan yaşamını yitirdi, her iki ülkede ağır ekonomik kayıplar yaşandı. Kazananı ise hiç olmadı, sınırlar değişmedi. Ve İsrail’in öyküsü de böyle başladı... Tevrat’ta geçen bir ayet (şüphesiz bunlar Yahudi din adamlarının ayet diye toplumları kandırdıkları kendi efsaneleri) var, İran-İrak Savaşından bahsediyor, Peygamber Yeşaya’nın bir öngörüsü bu, işte o ayet: “Amots oğlu Yeşaya’nın Babil’le ilgili bildirisi: Feryat edin! Tanrı diyor ki: Gümüşe değer vermeyen, altını sevmeyen Medleri onlara karşı harekete geçireceğim. Oklarıyla gençleri parçalayacak, bebeklere acımayacak, çocukları esirgemeyecekler. Ben Tanrı, Sodom ve Gomora’yı nasıl yerle bir ettimse, Kildanilerin yüce gururu, krallıkların en güzeli olan Babil’i de yerle bir edeceğim.”²²⁸ Ayette geçen “gümüşe değer vermeyen Medler” bugünkü İran’dır, Babil ise Irak’tır. Ayette anlatıldığı gibi İran Irak’a karşı harekete geçirilmiş, ağır kayıplara yol açan bir savaş

227 Prof. Dr. İlker Alp, Misak-ı Milli, Misak-ı Milli ve Türk Dış politikasında Musul, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2012, s. 209., Ahmet Kabaklı. Temellerin Duruşması, (4 Baskı). İstanbul 1990. s 52-53

228 Tanah, Yeşaya, Bölüm 13: 17-19.

yaşanmıştır. Hal böyle olunca insan ister istemez soruyor bu ne büyük öngörü diye... Dahası var...²²⁹

1991’de ABD Irak’ı vurdu. Çekiç Güç adıyla bir ordu kurdu ve tam 12 yıl boyunca savaştı. Türkiye, ABD’yi destekledi. 2003 yılında ABD Irak’ı bir daha vurdu. Türkiye ABD’ye yine destek verdi. Saddam devrildi ama ülkede iç savaş çıktı. Tarihe 1. ve 2. Körfez savaşları diye geçen bu savaşlarla Irak yani antikçağın Babil’i yakılıp yıkıldı. Resmi olmayan rakamlara göre 1,5 milyon insan yaşamını yitirdi, 3,5 milyon insan yerinden yurdundan edildi. Bağdat’ta taş üstünde taş bırakmadılar, kadınlara tecavüz ettiler, yavruları öldürdüler, evleri yağmadılar... Irak’ta iç savaş hâlâ sürüyor... Tevrat’ta geçen yine bir ayet var, bu kez Irak Savaşından söz ediyor, yine Peygamber Yeşaya’nın bir öngörüsü bu, işte o ayet: “Amots oğlu Yeşaya’nın Kabil’le ilgili bildirisi: Ben Her Şeye Egemen Rab... Tanrı bir orduyu savaşa hazırlıyor, öfkесinin araçlarıyla uzak bir ülkeden, dünyanın öbür ucundan bütün ülkeyi yerle bir etmek üzere geliyor. Kabil’i baykuş yuvasına, batıklığa çevirecek, yıkım süpürgesiyle süpüreceğim...”²³⁰ “Feryat edin! Tanrı diyor ki: Gazaba geldiğim, öfkemin alevlendiği gün gökleri titreteceğim, yer yerinden oynayacak. Herkes kovalanan ceylan gibi, çobansız koyunlar gibi halkına dönecek, ülkesine kaçacak. Yakalananın bedeni delik deşik edilecek, ele geçen kılıçtan geçirilecek. Yavruları gözleri önünde parçalanacak. Evleri yağmalanacak, kadınlarının ırzına geçilecek.”²³¹ Ayet böyle olunca, şimdi iş değişiyor. Bu anlatılan öngörüyle bugün Irak’ta yaşananlar birebir aynı²³².

“Tanrı bir orduyu savaşa hazırlıyor, dünyanın öbür ucundan bir ordu geliyor” ifadesindeki bu ordu bugünkü deyişle ABD ordusu oluyor. “Yakalananın bedeni delik deşik edilecek, kadınların ırzına geçilecek” ifadeleri de Irak’ta ABD işgali sonrasında yaşananlarla neredeyse birebir aynı. Ve dahası da var... Irak’ta böylesi dramatik ve trajik bir süreç yaşanırken, 2011 yılında “Arap Bahan” adıyla Suriye’de olaylar çıkarıldı. IŞİD (Irak-Şam İslam Devleti) adıyla sözde bir Müslüman terör örgütü kuruldu, insanlar öldürölmeye başlandı. Ve ABD ordusu bu kez IŞİD’i gerekçe gösterip Suriye’ye müdahale etti, şimdi

229 Erdal Sarızeybek, İsrail Nil’den Fırat’a Devlet Oyunları, Destek Yayınları, İstanbul, 2018, s. 13.

230 Erdal Sarızeybek, a. g. e. S. 14., Tanah, Yeşaya, Bölüm 13:19-22

231 Erdal Sarızeybek, a. g. e. S. 14., Tanah, Yeşaya, Bölüm 13: 1-16

232 Erdal Sarızeybek, a. g. e. S. 14.

hâlâ orada... İç savaş başladı, hâlâ sürüyor... 2011 ‘den günümüze resmi olmayan rakamlara göre bir milyona yakın insan yaşamını yitirdi; hâlâ insanlar öldürülüyor... Beş milyona yakın insan da tıpkı Irak’ta olduğu gibi yerinden yurdundan edildi, göçler devam ediyor ve bunların 3,5 milyonu halen Türkiye’de. Suriye şu anda dünyanın gündeminde... Türkiye’nin de birinci gündem maddesi bu çünkü şu anda askeri harekât yapılıyor. Zeytin Dalı kod adı verilen bu harekât henüz bitmedi, Afrin’den sonra sırada Menbiç var... Türkiye 2016da da “Fırat Kalkanı” adıyla bir harekât yapmış, Cerablus ve El-Bab’da üs bölgeleri tesis etmişti, Türk askeri hâlâ orada. Resmi açıklamalara göre bu iki harekât birbirinin devamı, ne zaman sona ereceği belli değil, nerede duracağı da belli değil... Öte yanda... Asıl tehdit IŞİD diyen ve bu gerekçeyle Suriye’ye müdahale eden ABD şimdi Esad rejim güçlerini de vurmaya başladı. Neredeyse dünya Suriye’yi bombalıyor. Bir yanda ABD ve Batı, diğer yanda Rusya ve İran, taş üstünde taş kalmadı desek hiç de isabetsiz olmaz²³³.

Peki, ama neden? Neden Suriye’yi bombalayan ve kendilerini “insan hakları savunucuları” ilan eden bu ülkelerin kamuoyundan bu savaşa karşı hiç tepki yok? Bu soru burada dursun... Şimdi başa dönelim... Tevrat’ta geçen yine bir ayet var. Suriye Savaşından da söz ediyor, yine Peygamber Yeşaya’nın bir öngörüsü bu. Diyor ki. “Şam’da taş üstünde taş kalmayacak” İşte o ayet: “Şam’la ilgili bildiri: İşte Şam kent olmaktan çıkacak, enkaz yığınınına dönecek. Aroer kentleri terk edilecek, hayvan sürüleri orada yatacak, onları ürküten olmayacak. Efrayim’de surlu kent kalmayacak. Şam’ın egemenliği yok olacak. Sağ kalan Aramlıların onuru İsrail’in onuru gibi kırılacak. Her Şeye Egemen Rab böyle diyor.”²³⁴ Şimdi bakınız yeniden Suriye’ye... Şam’da taş üstünde taş kalmıyor gibi... Suriye’nin tüm kentleri neredeyse enkaz yığınınına dönmüş durumda... Ve Esad’ın egemenliği tartışılıyor, “düştü düşecek” gibisinden bahse girenler dahi var... Yani bu öngörü de bugün yaşananlarla birebir örtüşüyor... Hani birinci öngörüye tesadüf deyip geçebiliriz belki ama Irak’la ilgili ikinci öngörüye ne diyeceğiz? Kehanet mi yoksa tuzak mı? Hadi Irak’ı geçelim, peki ya Şam? Yakınanlar gün gibi insan aklında, hâlâ yaşanıyor zaten ve Peygamber Yeşaya’nın Şam’la ilgili öngörüsü de birebir gerçekleşiyor²³⁵.

233 Erdal Sarızeybek, a. g. e. S. 15.

234 Erdal Sarızeybek, a. g. e. S. 15., Tanah, Yeşaya, Bölüm 17: 1-3

235 Erdal Sarızeybek, a. g. e. S. 16.

Şimdi tüm bunları nasıl açıklayacağız? Günümüzde “olacak olaylar önceden bilme” yeteneğine öngörü diyorlar. Ama bir öngörü kutsal bir kitapta yer alıyorsa ve olaylar binlerce yıl öncesinde söylenildiği gibi bugün birebir cereyan ediyorsa ve de bu öngörü Yahudilerin Büyük Peygamberi Yeşaya’nın sözleriyle yazılmış ise bu artık öngörüyu aşılıyor ve “kehanet” oluyor... Ama şimdi çıkıp Allah’ın insanoğluna en büyük lütfu olan akılla düşünüldüğünde tüm bu olaylara nasıl kehanet deyip geçilebilir ki? Ortada gün gibi bir savaş var ve hâlâ sürüyor... Ortada küresel güçlerin çıkarları var... Ve bu savaş alanı dünyanın en zengin coğrafyası; hem enerji hem de insanlık tarihi açısından... Ve bu alan dinler tarihinin yapıldığı ve yazıldığı coğrafya... Yani “bu bir kehanet” deyip tüm bunları görmezden gelip geçmek, “bu bir kehanet” deyip yaşanan bu ağır insanlık dramım kabullenmek insan aklını zorluyor... Ve dahası... Binlerce yıl öncesinden bugünkü İran, Irak ve Suriye savaşlarını bilen Kâhin Yeşaya, bu savaşların İsrail’i de vuracağını öngörmüş, şöyle ki: “O gün Yakup soyunun görkemi sönecek, hepsi bir deri bir kemik kalacak, İsrail, ekinin elle biçilip başakların devşirildiği bir tarla, Refaim Vadisinde hasattan sonra başakların toplandığı bir tarla gibi olacak. Çok az kişi kurtulacak. Arta kalanların sayısı, dövüldükten sonra tepesinde iki uç, dal uçlarında dört beş zeytin tanesi kalan zeytin ağacı gibi olacak. İsrail’in Tanrısı Rab böyle diyor.” Şimdi... Kâhin Yeşaya böyle diyor ama ayette geçen “o gün” hangi gün? O gün henüz gelmemiş olmalı... Çünkü kehanetler sırayla gidiyor: ilk kehanet İran-Irak Savaşıydı; ikincisi ABD-Irak Savaşı ve üçüncüsü de Şam... Bir ve iki gerçekleşti ama üçüncüsü henüz bitmedi, savaş sürüyor ve İsrail bu savaşa henüz girmede, zaman zaman vurup kaçsa da asıl güçlerini kullanmadı...²³⁶

Yani? Eğer bu kehanetler doğruysa, bundan sonra İsrail’in de oyuna girmesi beklenebilir yani iş büyüyor... Şimdi bunlar alt alta koyulduğunda, insan haklı olarak şunu da soruyor: Yoksa kehanetin ötesinde bu bir savaş oyunu mu; ulusal çıkarları korumak adına küresel güçlerin senaryosunu çizdiği bir oyun? Coğrafyamızdaki bu insanlık trajedisine yol açan mesele nedir? Nil’den Fırat’a Tanrı vaadi toprakları ele geçirmek isteyen İsrail’in yeni kutsal savaş oyunları mı yoksa emperyalizmin yeni Ortadoğu siyaseti mi ya da gerçekten demokrasi peşinden koşan insanların mevcut siyasi düzenlere bir başkaldırısı mı? Yani bu bir kehanet mi yoksa bir tuzak mı? Ve Türkiye,

236 Erdal Sarızeybek, a. g. e. S. 17.

bu hal ve koşullarda ne yapmalı? Zaten işin can alıcı noktası da bu. Eğer ki bu bir oyun dersiniz iş kolay. Akıl ve mantık bu denklemi çözer, oyuncuların gerçek kimliği, niyet ve emelleri ortaya çıkarılabilir ve karşı tedbirler alınabilir... Ama yok, “tüm bunlar kutsal kehanetin sonuçları” dersiniz, o halde bu savaşlara kutsal bir kılıf giydirilmiş olur ki bu çok tehlikeli olur. Bu savaşların sonu hiç gelmez... İran-Irak ve Suriye savaşlarını öngören ayetler Tevrat’ta yer alıyor. Tevrat, Yahudilerin kutsal kitabı. Gerçi şimdi Hristiyanların da kutsal kitabı oldu çünkü “Eski Ahit-Yeni Ahit” diyerek Tevrat’la İncil’i birleştirdiler, adına da “Kitabı Mukaddes” dediler yani bir şekilde kutsal ittifak kurdular ama bütün bu inanışlar İsrailoğulları üzerinden gidiyor. İbrahim’den başlayıp Yakup’la devam eden, Musa’dan başlayıp Kral Davut ve Süleyman’a uzanan İsrailoğullarına... İsrailoğulları dediğimiz, dünyaya dağılmış olanlar bir yana. Bugünkü İsrail’dir. Soruların cevabı İsrail’den geçiyor, İsrail’i tanımaktan...²³⁷

Tevrat’la yazılı ayetlere göre savaş planlarının hazırlandığı ve uygulandığı bu coğrafyada İsrail’in ne olduğunu, ne yaptığını bilmeden bu alanda hangi soru kendine cevap bulabilir ki? O halde kimdir bu İsrail, en başta bunu öğrenmeli... Sonrasında... Bir ABD var... Bir de Rusya... Şu anda her ikisi de Suriye’de... Biri Esad yanlısı, diğeri karşıtı... Yani biri İsrail yanlısı, diğeri ise karşıtı gibi gözüküyor... Türkiye ise her ikisiyle de müttefik ve iki arada bir derede... O halde “bu iki küresel güç ne yapmak istiyor” sorusunun da bir cevap bulması gerekiyor. Tüm dünya bir yana Türkiye bir yana... Türkiye ne yapıyor, ne yapmak istiyor, bu sorunu nasıl görüyor, nasıl bir çözüm peşinden gidiyor²³⁸?

İsrail’in tahrif edilmiş (bozulmuş) Tevrat’a dayanarak Orta doğuyu kan gölüne çevirmesine dur denileceğini Kur’an bize söylemektedir. Bozulmamış Kıyamet’e kadar Allah tarafından korunacak Hak sözü Kur’an-ı Kerim Yahudi yalanlarına ayet ayet cevap vermektedir. Yalancı Hahamlar ve İsrail Devletinin zalim yöneticileri bir gün kendi halklarını da dünyayı da aldatmaya devam edemeyeceklerdir.

Görüşlerine katılır mısınız bilemem; fakat Filistinli yazar Assad Tamimi “İsrail’in Sonu²³⁹” adlı eserinde farklı bir yorumla bu ger-

237 Erdal Sarızeybek, a. g. e. S. 18.

238 Erdal Sarızeybek, a. g. e. S. 19.

239 Assad Tamimi, İsrail’in Sonu, (Çeviren: Muharrem Tan), Moralite yayınları, 2008, İstanbul.

çekliği anlatmaktadır: Cenab-ı Allah, bununla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: “**Rabbin, kıyamet gününe kadar, onları kötü azaba uğratacak kimseleri üzerlerine göndereceğini bildirmişti**” (A'râf, 167) Yaşadığımız döneme ait ayetler ise İsrâ suresinde yer almakta olup içerikleri şöyle özetlenebilir²⁴⁰:

1. İsrâ sûresi genel olarak Müslümanlarla Yahudilerin ilişkilerinden bahseder.

2. Mescid-i Aksâ ilk olarak isrâ mucizesinin yaşandığı gece “Mescid” olarak anılmıştır.

3. Allah Resulü (SAV) Mescid-i Aksa'nın “mescid” oluşunu belirtmek ve zirvesinde Sidre-i Müntehâ'nın yer aldığı gök katlarına yükselmek için Mekke'den Kudüs'e o gece götürülmüştür.

4. İsrâ sûresi, Allah Teâlâ'nın İsrail oğullarını yok etmesine sebep olan iki fesat ve kibrini de haber vermektedir.

5. Önceki tefsir âlimleri bu ikisinin Kur'an'ın inişinden önceki bir tarihte gerçekleştiğinden bahsederler. Hâlbuki Yahudiler, İslam'dan önce de sonra da azaba uğratılmışlardır. Bu azap, ayet nassının ifadesine göre kıyamete kadar sürecektir. Öyleyse İsrâ ayetlerinin haber verdiği iki fesat ve kibrin sadece Kur'an öncesi tarihte gerçekleştiğini söylemenin mesnedi yoktur. Bilakis her iki ayette de anlatım biçimi, bu iki fesadın Kur'an'ın nüzulünden sonra yaşanacağına işaret etmektedir. Bunu şöyle açıklayabiliriz:

a) Allah Teâlâ buyuruyor ki: “**İsrail oğullarına kitapta: “Doğrusu yeryüzünde iki defa fesat çıkaracak ve böbürleneceksiniz” diye bildirdik. Bu ikisinden birincisinin vakti gelince...**” (İsrâ, 4) Ayette geçen “İzâ” Arapça'da zarf edatı olarak kullanılır. Olayın gelecekte gerçekleşeceğine delalet eder. “İzâ”dan sonra gelen olayın önce gelen olayla hiçbir bağlantısı yoktur. Aynı şekilde “*le tufsidenne*” ve “*le ta'lu'ne*” fiillerindeki “lâm” da Arap dilinde gelecek ifade etmek için kullanılır.

b) Yüce Allah buyuruyor ki: “**Bu ikisinden birincisinin vakti gelince üzerinize güçlü kuvvetli kullarımızı gönderdik de onlar bütün diyarlarınızı aradılar. Bu gerçekleştirilmesi gereken bir vaat idi.**”²⁴¹ (İsrâ, 5)

“Kullar: İbâd” kelimesi Allah'a izafe edildiğinde değer ifade eden bir konum kazanır. Bu ise ancak müminler için geçerlidir. Nabukadnezar

240 Assad Tamimi, a. g. e., s.174.

241 Assad Tamimi, a. g. e., s.175.

bir putperestti. Böyle bir değer ve şerefe nasıl layık olabilir? Aynı şekilde Romalılar da putperesttiler, dolayısıyla böyle bir şerefe nail olamazlardı. Yüce Allah buyuruyor ki: **“Kullarım üzerinde senin bir nüfuzun olamaz!”** (Hicr, 42)

Bu sıfat ancak Medine, Hayber, Teyma ve Beni Kureyza’da Yahudilerle çarpışmış olan İslam Peygamberinin ashabı için kullanılabilir. Bu, ayetin değindiği fesat ve bozgunların ilkiydi. Peki diğeri? Yüce Allah buyuruyor ki: **“Bunun ardından sizi onlara galip getireceğiz.”** (İsrâ, 6) Ayette geçen *“Kerre”* kelimesi sözlükte “devlet ve iktidar” anlamına gelmektedir. Peki. Yüce Allah Yahudilere Babilliler üzerinde bir iktidar nasip etmiş midir? Hayır, böyle bir şey olmamıştır. Bugün ya da gelecekte olması mümkün mü? Yine hayır, çünkü Babilliler geri dönmek üzere tarihe gömülüp gitmişlerdir. Öyleyse bu iktidar ve hükümlanlık, on dört asır sonra sahabenin torunları üzerinde tesis edilecektir.

6. Yüce Allah buyuruyor ki: **“... Mallar ve oğullarla size yardım ettik.”** (İsrâ, 6) Yahudilere mal ve çocuklarla yardım, yani servet ve nüfus bakımından büyüklük yaşadığımız asır dışında hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Günümüz Yahudi devleti, Hristiyan Batı’dan gelen bağışlar ve komünist doğuyla Hristiyan batıdan gelen insan kaynağıyla ayakta durmaktadır.

7. Yüce Allah buyuruyor ki: **“Ve sizin (savaş halinde) sayınızı arttıracğız”** Gerçekten de bugün yeryüzünün en büyük devleti Amerika ve NATO ittifakı, gereken askeri yardım elini uzatmaktadır²⁴².

8. Yüce Allah Yahudilere, devlet olmalarından sonra iyilik etmelerini -ki böylelikle kendilerine iyilik etmiş olacaklarını-, kötülük etmemelerini yoksa bunun aleyhlerine olacağını tembih eder.

9. Yahudilerin ikinci böbürlenmelerine son verme zamanı gelince Müslümanlar Mescid-i Aksa’ya ilk seferindeki gibi evlad-ı fatihan olarak gireceklerdir. Sonra da Yahudilerin maddî ve manevî fesatlarına son vereceklerdir.

10. İsrâ suresinin sonunda da Yahudilerin ikinci böbürlenmeleriyle ilgili bir ayet yer almakta ve bu kibri izleyecek yıkımdan söz edilmektedir: **“Sonra İsrail oğullarına: “Bu memlekette siz oturun, diğerinin vakti gelince hepinizi bir araya getiririz dedik. Kur’an’ı ancak hak olarak indirdik ve o da indiği üzere hak olarak kaldı.**

242 Assad Tamimi, a. g. e., s.176.

Seni de (ey Muhammed) yalnız müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.” (İsrâ, 104-105) Yani ikinci keresinde Yahudiler bu ülkeye (kutsal topraklar) cemaat cemaat geleceklerdir. Günümüzde yaşanan olay bu olup ayet müminleri müdelemekte, Yahudileri ise çöküş hususunda uyarılmaktadır.

Mâide Sûresi Ayetleri Hakkındaki Tefsirlerin Özeti

1. Ayetler genel olarak Yahudi-Hristiyan dostluğundan bahsetmektedirler. Tarihî gerçeklerse Hristiyanların Yahudileri Mesih İsa'nın çarmıha gerilmesinden(?) sorumlu ve suçlu saymalarından itibaren iki topluluk arasındaki düşmanlığı doğrulamaktadır. Tarihte Yahudilere baskı uygulamamış hiçbir Hristiyan devleti mevcut değildir²⁴³.

Peki, tarihî gerçeklerle Kur'an ayetlerinde sözü edilen iki farklı durumu; düşmanlık ve dostluğu nasıl bağdaştırabiliriz? Kur'an-ı Kerim'in bazı bölümlerinde tarihî gerçeklerle uygunluk gösteren ayetler yer almıştır: **“Ey inananlar! Allah'ın dininin yardımcılarını olun. Nitekim Meryem oğlu İsa, Havarilere: “Allah'a giden yolda yardımcılarım kimlerdir?” deyince, Havariler “Allah'ın dininin yardımcılarını biziz” demişlerdi. İsrailoğullarının bir bölümü böylece inandı (Hristiyanlar) bir bölümü de inkâr etmişti (Yahudiler). Fakat biz, inananları (Hristiyanlar), düşmanlarına (Yahudilere) karşı destekledik de onlara galip geldiler.”** (Saff, 14).

2. Bazı müfessirler tarihî gerçekleri ve Hristiyan-Yahudi zıtlaşmasını anlatan diğer ayetleri gördüklerinde. Yüce Allah'ın **“Ey inananlar! Yahudi ve Hristiyanları dost edinmeyin, onlar birbirlerinin dostudurlar.”** (Mâide, 51) buyruğunu; sözü edilen dostluğun Hristiyan-Yahudi dostluğu değil, bunlardan her birinin kendi aralarındaki dostluğu olarak yorumlamışlardır. Bu tefsir, Kur'an ayetleri aksini ifade ettiği için reddedilmiştir:

“Biz Hristiyan'ız” diyenlerden de söz almıştık. Onlar kendilerine belletilenin bir kısmını unuttular, bu yüzden kıyamete kadar aralarına düşmanlık ve nefret saldık. Allah yaptıklarını kendilerine haber verecektir “ (Mâide, 14)

Aynı şekilde Yahudiler de kendi aralarında dost değillerdir: **“Onları birlik içerisinde sanırsın, oysa kalpleri birbirinden ayırdır...”** (Haşr, 14)

243 Assad Tamimi, a. g. e., s.177.

“Yahudiler; “Allah’ın eli sıkıdır” dediler. Dediklerinden ötürü elleri bağlansın! Hayır, O’nun iki eli de açıktır, nasıl dilerse öyle sarf eder. Andolsun ki, sana Rabbinden indirilen sözler onların çoğunun azgınlık ve inkârını artıracaktır. Onların arasına kıyamete kadar sürecek düşmanlık ve kin saldık. Savaş ateşini ne zaman körükleseler, Allah onu söndürür²⁴⁴.” (Mâide, 64) Yahudilerin iki ana grupları olan Sefarad (Doğu kökenli Yahudiler) ve Askenazi (Batı kökenli Yahudiler) arasındaki düşmanlık çok meşhurdur. Farklı Yahudi partileri arasındaki düşmanlık da herkesçe bilinmektedir.

3. Anlaşılan odur ki Yahudi-Hıristiyan dostluğu sürekli olmayıp belli bir zaman dilimiyle sınırlı olacaktır. Kısa sürecek bu dostluk-diyalog, 20. yüzyılın başlarında Sultan 2. Abdülhamid’in tahttan azledilmesi hususundaki yardımlaşma ile başlamıştır. Hatırlanacağı üzere Osmanlı Sultanı, Filistin’de Yahudilere özerklik verilmesine dair yapılan teklifleri reddetmişti. Daha sonra Hıristiyan İngiltere, Balfour Deklarasyonu ile onlara bir takım taahhütlerde bulunmuştur. Savaş sonrasında kurulan Hıristiyan zihniyetli Cemiyet-i Akvam örgütü Hıristiyan İngiltere’ye Filistin’de manda yönetimi kurma yetkisi vermiştir. Aynı İngiltere çok geçmeden Filistin’e ilk Sami manda idaresi başkanını tayin etmiştir. Adı Herbert Samuel olan bu şahıs Filistin’de Yahudiler için kurulacak İsrail Devletinin temellerini oluşturacak prensipleri koymuş ve bu istikamette birçok kanun hazırlamıştır. 2. Dünya Savaşı sonrasında yine Hıristiyanların söz sahibi olduğu Birleşmiş Milletler kurulmuş, bu kuruluş da 1947 yılında İsrail Devletinin kurulmasına zemin hazırlayan Taksim Kararını yayınlamıştır. 1956 Yılında Hıristiyan ve Yahudi orduları birleşerek, tarihte ilk kez Müslüman Mısır’a üçlü saldırıda bulunmuşlardır²⁴⁵.

Altmışlı Yıllarda Papa 23. Jean’ın başkanlığında toplanan Vatikan Konsili Yahudileri Hz. İsa’yı öldürmek suçundan beraat ettirmiştir. Bu Papa’nın selefi olan 6. Paul da aynı görüş doğrultusunda hareket etmiştir. Yahudi-Hıristiyan işbirliği, Lübnan’da Müslüman Filistinliler ve Lübnanlılara karşı Hıristiyan Marunîlerin Yahudilerle aynı cephede yanyana savaşmaları ile açık ve net bir şekil almıştır. Cema-yel’in başkanlığındaki “Ketâib” partisi, Kema-el Şimon’un başkanlığındaki “Hür Vatandaşlar” partisi ve Papaz Şerbil Kıssis komutasındaki “Lübnan Ruhban” milisleri Yahudilerle açık bir şekilde işbirliğinde

244 Assad Tamimi, a. g. e., s.178-179.

245 Assad Tamimi, a. g. e., s.179-180.

bulunmuşlardır. Aynı şekilde Güney Lübnan'da Hıristiyan Marûnî Subay Saad Haddad komutasındaki Marunî Lübnan askeri, Yahudi kuvvetlerine katılmışlardır. Daha sonra General Anton Lahd İslam referanslı bütün Arap milliyetçiliği çağrılarını bir kenara bırakarak Yahudilerle işbirliğinde bulunmuştur. Komünizm ve sosyalizm ideolojilerinden esinlenerek Arapçılık yapan bütün laik milliyetçi akımların sonu hüsrana olmuştur.

4. Ayetler Yahudi ve Hıristiyanları dost edinenlerden söz ederek bunların ümmetin dışında olduklarını, İslam'dan dönerek Yahudi ve Hıristiyanlardan olduklarını teyit eder.

5. Yahudi ve Hıristiyanlarla dost olup kendi milletlerinin aleyhinde çalışanların, mürtedlerin genellikle nüfuz sahibi kimseler olduklarına dikkat çeker. Çünkü Yüce Allah onları zalimlikle nitelemektedir. Zulüm ve adaletse Kur'an'da genel olarak yönetici ve nüfuz sahipleri için kullanılır²⁴⁶.

6. Kendi milletlerini aleyhine olmak üzere Yahudi ve Hıristiyanlarla işbirliğinde bulunan bu zümre kalplerinde hastalık olanlara dönüşmektedir. Kalplerinde nifak bulunan bu mürtedler halkın önüne sahte görünümleriyle, Hıristiyan ve Yahudilerin karşısına ise asıl görünümleriyle çıkmaktadırlar.

7. Hıristiyan ve Yahudilerle işbirliğinde birbirleriyle adeta yarış eden bu zümreler onları hoşnut etmek için bütün çabalarını harcarlar. Kendilerinden istenen her şeyi uygular, onlar tarafından dikte edilen yasaları kendi ülkeleri için kabul ederler. İslami hareketleri tasfiye etmeye çalışırlar. Allah'ın haram kıldığı şeyleri hoş görür ve gösterirler. Koltuklarında kalabilmek için vatanlarını bile düşmanlarına teslim ederler.

8. Kendilerine “Niçin Yahudi ve Hıristiyanları hoşnut etmek için yarışyorsunuz?” diye sorduğunuzda size şu cevabı verirler: “Başımıza büyük bir felaket gelmesinden korkarız.” Esasen sahip oldukları nüfuz ve koltuklarının Yahudi ve Hıristiyanlar eliyle yok edilmesinden korkarlar. Dolayısıyla ayetin gerçekleşme vakti, yeryüzünde ve özellikle İslam ülkelerinde yönetimin Hıristiyan ve Yahudilerin eline geçmesi vaktidir.

9. Yüce Allah duruma el koyar ve meseleyi köklü bir şekilde çözüme kavuşturur: **“Olur ki Allah bir fetih verir veya katından bir**

246 Assad Tamimi, a. g. e., s.180.

emir getirir...” (Mâide, 52) Burada “fetih” ayırma ve hüküm anlamlandırını ifade eder. Yüce Allah inanan azınlıkla Yahudi-Hristiyan ve onların yardakçılarının arasını kendi bildiği şekilde ayıracaktır.

10. Bu sürecin emareleri, Müslüman Filistin’de patlayan intifayla; Cezayir, Mısır, Sudan, Türkiye ve diğer İslam ülkelerinde yaşananlar ile görülmeye başlanmıştır. Ümmetin genç nesillerinde gözle görülür bir İslam’a dönüş meydana gelmiştir ki bu da Allah’ın katından gelecek yardımın en büyük alametlerinden biridir²⁴⁷.

11. Kendi milletlerine karşı Yahudi ve Hristiyanlarla işbirliğine giden herkes Şah (devrilmiş İran Şahı) ve avenesi gibi ahiretten önce dünyada pişman olacaklardır. Yine çokları, İslam selinin yayılmasıyla daha çok pişmanlığa düşeceklerdir. Batıl olan her şey yok edilecek, bütün zalimler sarsılacak ve yeryüzündeki kötülük kaldırılarak tüm zalimler pişman olacaklardır.

12. Bütün bunlar olurken, korkunç gerçekler, dehşetengiz oyunlar su yüzüne çıkacaktır. Ümmete karşı başka, Yahudi ve Hristiyanlara karşı başka davranan ikiyüzlü münafıkların maskeleri düşürülünce ümmet ya da kandırılan insanlar bunu çok yadırgayacaklardır: **“İnsanlar ‘Sizinle beraber olduklarına bütün güçleriyle Allah’a yemin edenler bunlar mıdır?’ derler. Onların amelleri boşa gitmiş ve kaybeden kimseler olmuşlardır”** (Mâide, 53)

13. Yüce Allah İslam ümmetini dinden çıkmaktan ve Hristiyanlarla Yahudilere uymaktan sakındırır. Hiç şüphesiz böyle davrananlar ve davranacak olanlar yaptıklarından dolayı pişman olacaklardır. Allah Teâlâ bir gün kendi dostlarını ve diğerlerinin dostlarını karşı karşıya getirecektir. **Allah’ın dostları, müminlere karşı alçakgönüllü, kâfirlere karşı ise katı ve şiddetlidirler.** Dinlerinden çıkan dönemler ise kâfirlere karşı alçakgönüllü ve yumuşak, müminlere karşı şiddetlidirler. Mürtedler, cihat istemezler. Allah dostları ise O’nun yolunda cihadı sever ve isterler. Mürtedler: “Başımıza bir felaket gelmesinden korkuyoruz” derler. **Allah dostları ise O’nun uğrunda hiçbir kınayıcının kınamasından çekinmezler.** Bütün bunlar, mürted ve mümin önderlerin farklı dünyalarının yansımalarıdır²⁴⁸.

14. Allah dostları iktidara geldiklerinde Filistin ve Cezayir’de olduğu gibi çoğu insan tarafından garipseneceklerdir. Çünkü onlardan

247 Assad Tamimi, a. g. e., s.180-181.

248 Assad Tamimi, a. g. e., s.182.

böyle bir şey hiç umulmamaktadır. Yüce Allah bu tip tereddüt ve kuş-
kulara cevaben buyuruyor ki: **“Bu, Allah’ın dilediğine bahşettiği
lütfudur. Allah’ın lütfu geniştir, O her şeyi bilendir.”** (Mâide, 54)

15. Yüce Allah Yahudi ve Hristiyanları dost edinmememizi emre-
derken **“Kimi dost bilelim?”** sorusuna da şu cevabı tavsîye etmektedir:

**“Sizin dostunuz ancak Allah, O’nun Resulü ve namaz kılan,
zekât veren ve rükû eden müminlerdir.”** (Mâide, 55) Yüce Allah bu
süreci mutlak zaferin sahiplerini tayin ederek sona erdirmiştir:

**“Kim Allah’ı, Resulünü ve inananları dost edinirse bilsin ki kuş-
kusuz Allah’tan yana olanlar üstün gelirler.”** (Mâide, 56)

İsrâ sûresinde Yahudilerle ilgili ayetleri; Mâide sûresindeki Ya-
hudiler ve Hristiyanlarla ayrıca onların dostluklarıyla ilgili ayetleri;
Efendimizden (sav) Yahudilerle yapılacak savaşlar hakkında nakle-
dilen sahih hadisleri bir araya getirdiğimizde görüyoruz ki İslam’ın
zaferi kesindir. Yahudi devletinin sonu da aynı şekilde kesindir²⁴⁹.

Yeryüzündeki büyük değişim dönemlerinden birini yaşıyoruz. Bu
dönem için bizler için hayırlara gebe dir. İslam toprakları üzerinde Ya-
hudilerle aramızda patlak verecek olan son savaş çok acıklı olacak-
tır. Bu savaşa bütün Müslümanlar katılacak ve zafer kesinlikle bizim
olacaktır: **“Allah kendi dinine yardım edene yardım eder. Kuşku-
suz O güçlüdür, izzet sahibidir.”** (Hacc, 40)

O gün Bedir günü gibi, Kadisiyye günü gibi, Yermük günü gibi
Hittin günü gibi şanlı ve muhteşem olacaktır! **“Bu ne zaman olacak?’
derler. ‘Yakında olması mümkündür’ de!”** (İsrâ, 51)

Şu anda Türkiye Cumhuriyeti İsrail’in ve ABD’nin DAES, PYD,
PKK vd. gibi taşeronlarıyla savaşmak zorunda bırakılmıştır. Muhte-
meldir ki bu azgın devletler gerçekleştirmeye çalıştıkları tahrif edil-
miş Tevrat sözlerini kutsamak için ülkemize açık açık da saldırmak-
tan çekinmeyeceklerdir. O zaman kuvvetle muhtemeldir ki inşallah;
Oğuz Han’ın ve Kıpçak Han’ın evlatları olarak yeryüzü Türkleri; de-
lalet ve insanlık düşmanlarının karşısına tek yürek ve tek bilek ola-
rak çıkacaktır. Allah’a ve Şanlı Peygamberine laik bir millet isek
ABD, İsrail’e ve yandaşları emperyalistlere tatmadıkları yenilgiyi tat-
tırırız. Tabi bunun için teknolojik ve bilimsel geriliklerimizi bir an
evvel telafi etmeliyiz. Kudüs Fatihleri Hz. Ömer(RA)’ın, Şanlı Sela-
haddin Eyyubi et-Türkî’nin ruhları şad, bebelerin, kadınların ve tüm

249 Assad Tamimi, a. g. e., s.183.

masumların kanları ve gözyaşları da cennetteki Kevser havuzundan müminlere duacı olsunlar.

Selahaddin Eyyubi et-Türki demiş iken Kuzey Irak'ta ve Türkiye'de bazı yazarlarca el-Kürdî denilmeye çalışılan Selahaddin Eyyubi'den bahsetmeden geçmeyeceğiz:

Selahaddin Eyyubi, Mısır, Suriye, Yemen ve Filistin Sultanı ve Eyyubî hanedanının ilk hükümdarıdır. **Kudüs'ü Haçlılardan alarak (2 Ekim 1187)** kentte 88 yıl süren Frank işgaline son vermiş, Hıristiyanların misilleme olarak düzenledikleri III. Haçlı Seferi'ni de etkisiz hale getirmiştir²⁵⁰. **Mesela Eyyübî ordusu Selâhaddin döneminin başlarında (569/1173) Yemen'i feth etmek için yola çıktığında bu orduya Selâhaddin'in abisi Turanşah komuta etmekteydi. Turanşah Yemen'i fethettikten sonra ülkenin yönetimini üstlendi (569-577/1173-1181). Ondan sonra diğer kardeşi Seyfülislam Tuğtekin yerine geçti (577-593/1181-1196).**²⁵¹ Abisi Turanşah ile kardeşleri Böri ve Tuğtekin öz be öz Türk isimlerine sahip idiler. Dayısı Şihabetin Mahmut bin Tüküş idi. Annesi özbeöz Türk'tür. Hanımlarından biri Unar Bey'in kızı İsmatüddin Âmine, Türk'tür. İki eniştesi Unaroglu Sadedin Mesut, diğeri ise Muzaferüddin Gökbörü de yine Türk idiler. Selahattin Eyyubî ve Eyyubî hanedanın Kürt olduğu, Şeref Han tarafından kayda geçirilmiştir Modern araştırmacılar ise babasının Kürt, annesinin Türk olduğunu söylemektedirler Bu konuda tartışmalar hâlâ devam etmektedir. Günümüzde Kürtçü çevreler, pek çok kereler yaptıkları gibi, Selahattin Eyyubî ve Eyyubî hanedanını da, bir istismar aracına çevirmişlerdir.

Ancak Selahattin Eyyubî, ailesi ve devleti hakkında yapılan araştırmalar, istismarcı çevrelen üzecek türdendir. Çünkü tarihi kayıtlardan öğrendiğimize göre, Eyyubî hanedanı ve Selahattin Eyyubî de Türklük öğeleri son derece fazladır. Eyyubi hanedanının Türklüğünün en açık delillerinden biri de, devrin şairlerinden İbni Senaül-mülk'ün Halep'in Selahattin tarafından alınmasından sonra yazdığı methiyedir: **"Arap milleti; Türklerin devletiyle yüceldi. Ehli Salıp (Haçlı) davası Eyyüb'ün oğlu tarafından perişan edildi"**. Eyyubi devlet teşkilatı Karahanlı ve Gazneli Türk devletleri ile başlayan ve Selçuklular

250 Geniş Bilgi İçin Bkz. Ahmet Refik Altınay, Haçlılar, (Hazırlayan: Gülay Kırpık) Ötüken Yayınları, İstanbul, 2007.

251 Dr. Osman Gürbüz, İktidara Uzanan Yolda Eyyübî Ailesinin Serüveni, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 48, Erzurum 2012, 387-405.

ile gelişen teşkilatın aynısıdır. Eyyubiler devlet sembolü olarak Türk amblemi, kartal figürünü kullanmışlardır. Bilindiği üzere, Selçuklu Devleti ile Artuklu ve Mengücek beyliklerinin de devlet sembolü kartaldır. Eyyubî sarayında mehter büyük saygı görürdü. Hatta saraydaki önemine binaen Selahattin, cariyelerinden birini mehterbaşı ile evlendirmiştir. Ve nihayet, Eyyubî sarayında Türkçe konuşulurdu. Selahattin'in kendisi de Türkçe konuşurdu²⁵².

Bu arada başta İsrail ve diğer emperyalistler tarafından aldatılan Kürt gençlerine bir hatırlatmamız olacaktır. İsrail'in yanında yer almak zalimlerin safında bulunmak demektir. Kürdistan yalanı ile onca insanımızı kandıran İsrail'dir. Biz inanıyoruz ki inançlı Kürtler asla emperyalizmin oyununa gelmeyecektir. Hz. Musa'nın (AS) şu duasını hepimiz unutmayalım: "İçimizdeki akılsızların işledikleri suç yüzünden bizi de mi helak edeceksin?"²⁵³

2012 kayıtlarına göre şu feryadımızı dostlarımızla birlikte yedi dilde yayınlamıştık; Gerçekleri tüm dünyaya ulaştırabilmek için. 2012'den bu yana kan gözyaşı arşa ulaştı:

Ey İnsanlar !!!! Aşağıdakileri Unutmayalım!!!! Onlar Rakam Değil!!! Biziz!!!! Hepimiziz!!!! Bunları Unutmayalım Ve Affetmeyelim!!! Unutmaya Ve Affetmeye Hakkımız Var Mı????

Unutursak Gelecek Nesiller Bizleri Affetmeyecektir!!!

2003-2012 Ocak Ayı Arası Saddam'ın sebep olduğu Bush'ların-Barzani veTalabani'nin

İşbirliği ile Iraklı Arap ve Türklere reva görülen UTANÇ TABLOSU!!!!!!

dul kadın	1.100.000
Yetim	4.200.000
Şehit	2.800.000
Sakat	3.250.000
AIDS	78.000
Dışarı göç	4.600.000
İçeride göç	2.100.000

252 Ali Rıza Özdemir, 101 Soruda Kürtler, Altınpost Yayınları, 2012, Ankara, s. 86-87.

253 Araf Suresi/ 155. Ayet.

ЛЮДИ!!! НЕ ЗАБЫВАЙТЕ!!!

ВНИЗУ УКАЗАНЫ НЕ ЦИФРЫ!!!

ЭТО ЛЮДИ!!! ТАКИЕ ЖЕ ЛЮДИ, КАК И МЫ, ВЫ, ВСЕ МЫ!!!
НЕ ЗАБУДЕМ И НЕ ПРОСТИМ ЭТО ЗЛО!!!
ИМЕЕМ ЛИ ПРАВО ПРОСТИТЬ И ЗАБЫТЬ???

ЕСЛИ ДА, НЕ БУДЕМ ПРОЩЕНЫ МЫ, НАМ НЕ ПРОСТИТ
ЭТОГО БУДУЩЕЕ!!!

Вот результаты деятельности Саддама по отношению к
иракским арабам и туркам С начала 2003 года по январь 2012
года в Сотрудничестве с Бушами, Барзани и Талабани.

ВОТ ТАБЛИЦА ПОЗОРА!!!

Вдов	1.100.000
Сирот	4.200.000
Погибших	2.800.000
Калек	3.250.000
СПИД	78.000
Покинувших	
страну	4.600.000
Изменивших	
местожительство	2.100.000

O Human Beings!!!! We Should Not Forget Below!!!!
These Are Not Only Numbers!!! Those Are We!!! All Of Us!!!! Lets
Not Forget And Forgive!!! Do We Have The Right To Forget And For-
give???? If We Forget This The New Generation Will Not Forgive Us!!!
Here Is The Shame Table Of 2003-2012 January Period. Which Cau-
sed By Saddam And Supported By Bushes-Barzani And Talabani. It
Is Deemed To Irakian Arabian And Turkish People Worthy Of This!!!!

Widow woman	1.100.000
Orphan	4.200.000
Killed	2.800.000
Handicapped	3.250.000
AIDS	78.000

Migration out	4.600.000
---------------	-----------

Migration inside	2.100.000
------------------	-----------

O ihr Menschen!!! Vergisst nicht das Folgende!!!

Das sind nicht nur Ziffer!!! Das sind wir!!! Wir alle!!! Vergessen und vergeben wir dies nicht!!!

Haben wir überhaupt das Recht dies zu vergeben???

Wenn wir dies vergeben dann wird die folgende Generation uns nicht vergeben!!!

Hier ist die Schanden Tafel von Januar 2003 bis 2012 die Saddam erzeugt und Vater - Sohn Busch, Barzani und Talabani unterstützt hat. Die Tafel der Schanden die den irakischen Arabern und Türken zugefügt wurde!!!

Witwen	1.100.000
--------	-----------

Waise	4.200.000
-------	-----------

Ermordete	2.800.000
-----------	-----------

Verkrüppelte	3.250.000
--------------	-----------

AIDS	78.000
------	--------

Ausgewanderte	4.600.000
---------------	-----------

Binnenwanderung	2.100.000
-----------------	-----------

Oh L'humanité !!!! On Ne Doit Pas Oublier!!!! Ce Ne Sont Pas Seulement Des Chiffres!!! C'est Nous!!!! Tous Ensemble!!!! Il Ne Faut Pas Oublier Et Pardonner!!! Est-Ce Que Nous Avons Le Droit De Pardonner Et D'oublier????Si Nous Oublions La Prochaine Génération Ne Nous Pardonna Plus!!! Voilà Le Même Tableau De Honte Qui A Été Causé Par Saddam Avec La Coollaboration De Bush-Barzani Et Les Talabanis !!!!! Et Qui A Été Merité De Turcs Et D'arabes Iraqiens Pour La Période De Janvier 2003-2012!

Les Veuves	1.100.000
------------	-----------

Les Orphelins	4.200.000
---------------	-----------

Les Martyres	2.800.000
--------------	-----------

Les Invalides	3.250.000
---------------	-----------

Le Sida	78.000
---------	--------

L'émigration	4.600.000
--------------	-----------

La Migration Intérieure	2.100.000
-------------------------	-----------

!!!تسا تیرشب تیانج !!!مپیام !!!!تسیند ماقرا طقف اهنیا
 ???میشخبب ای و مینک شومارفی گداسه میناوتی مایا
 !!!دیشخب دنه اوخذار امه دنیا یاهلسن مینک شومارف رگا
 و ی نازراب , شوب جرجی راکمه مینسده مادم 2012 ات 2003 یاهلسن نید
 دندرواین قارعی اهری و اهرت رسد مکی یاهلاب مچی نابلاط
 مینک مچوت ریز یولباته
 1.100.000 هوید نز
 4.200.000 میتی
 2.800.000 دیهش
 3.250.000 ولعم
 7800 یزدیا رامید
 4.600.000 قارعا ج راخه مترجاهم
 2.100.000 لخاد رد مترجاهم

!!!ماندا مانجردا امه اوسنتن او مکیا !!!سانلا اهی
 وایسنن لآ انوعد !!!انعیمج !!!نحنی هل ب !!!بسحف اماقرا تسیلی هف
 ???مهل رفغنوی سنن انلق حیل هو !!!نیببستملل اهر فغن
 !!!مداقلا فلاسلأ انل رفغین ن کمیل اف انیسن ولف
 ی نابلاطلاو ی نازرابلاو نیشوبلا عم دیب ادیم ادصا هیف ببستی تلا راعلا ةحول
 ددع : 2012 ی ناٹلا نوناک - 2003 م او علا ل لاخ

ل مارلا	:	1.100.000
ماتیلا	:	4.200.000
ءدهشلا	:	2.800.000
نیقوعملا	:	3.250.000
زدیلایا نوباصملا	:	78.000
نوبرئغملا	:	4.600.000
نورجهملا	:	2.100.000

İslâm beldelerini kana ve gözyaşına boğmanın serencamı I. Dünya Savaşında İngilizler tarafından başlatılmıştı. Irak'ta ABD, İsrail ve yandaşları ile devam ettiriliyor. Bu noktada “Kuzey Irak-İsrail İlişkileri” ne göz atmak gerekiyor:

Kuzey Irak- İsrail İlişkileri

İsrail Ortadoğu’da Arap olmayan bir halk olan Kürtleri bölgeye yönelik stratejilerinde kuruluşundan günümüze kadar önemli bir unsur olarak görmüştür. Bölgede Irak, İran, Suriye ve Türkiye olmak üzere dört ülkede önemli ölçüde Kürt nüfus bulunmaktadır. Ancak bu çalışma daha çok İsrail’in Kuzey Irak ile geliştirdiği ilişkileri incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda Kuzey Irak İsrail ilişkileri İsrail’in kuruluşundan günümüze kadar analiz edilecektir. Bu analizi kolaylaştırmak için IKBY-İsrail ilişkileri dört dönem halinde incelenecektir;

- Yahudi Kürtler ‘in tarihi
- İsrail’in kuruluşundan Irak’ta Kürt ayaklanmasının bastırılmasına kadar
Olan süreçteki ilişkiler (1948- 1975)
- 1975’den 2003’teki Amerika’nın Irak’ı işgaline kadar olan süreç
- Amerika’nın Irak’ı İşgalinden günümüze kadar olan süreç

Yahudi Kürtler

İsrail’in Kürtlere ve Kuzey Irak’a karşı duyduğu ilginin önemli sebeplerinden birisi Yahudi Kürtlerdir. Kuzey Irak’ta yaşayan Yahudilerin neredeyse tamamı 1950’li yıllarda İsrail’e göç etmiş, fakat Amerika’nın Irak’ı işgal etmesinden sonra birçok Yahudi Kürt’ün Kuzey Irak’a geri döndüğü ve bölgeden toprak satın aldıkları iddia edilmektedir . Bazı kaynaklara göre İsrail’de 150 bin civarında Yahudi Kürt yaşamaktadır²⁵⁴. Yahudi Kürtler bu zamana kadar yeteri kadar araştırılmış bir konu değildir. Tarihleri hakkında nispeten az sayıda bilimsel araştırma mevcuttur. Bu araştırma kitaplarından biri de Erich Brauer’e ait “Kürdistan’ın Yahudileri” adlı antropolojik incelemedir. Brauer 1942 yılında yayınlanan bu monografi çalışmasında Filistin’deki Yahudi Kürtler’in tarihini ve kültürünü araştırmıştır. Bu çalışma her ne kadar antropolojik bir çalışma olsa da, “Kürdistan’ın Yahudileri” adlı çalışma çok önemli tarihsel bir kaynaktır, çünkü Yahudi Kürtler’in 2. Dünya savaşından önceki yaşamını ve kültürlerini çok kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Yazarın bu çalışması Yahudi

254 Enes Bayraklı, Kuzey Irak-İsrail İlişkileri, ORTADOĞU YILLIĞI, 2013, Makaleler, 466. Iraq’s Kurdish Jews Cautiously Return to Homeland, <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=16980428> (02.12.2014)

Kürtler'in kültürleri, geçmişleri, yaşam döngüleri, dini uygulamaları, politik durumları ve Müslümanlar ile ilişkileri hakkında bilgi veren tek çalışma durumundadır²⁵⁵. Brauer Yahudi Kürtleri şu şekilde tanımlamaktadır. “*Bir Kürt Yahudi’yi Kürtlerin yaşadıkları topraklarda yaşayan ve Aramice (Targum) konuşan biri olarak en iyi şekilde tanımlayabiliriz. Kürtlerin göç istika metlerinin doğu-batı; Yahudilerinki ise batı-doğu olduğu tam olarak bilinmelidir*”²⁵⁶. »Brauer’e göre Yahudi Kürtler’in yerleşim bölgelerinin merkezi kuzeyde Toroslar, güneyde Zağros Dağları ve batıda Dicle Nehri’ne kadar olan bölgedir²⁵⁷.

Yahudi Kürtler tabiri sorunlu bir tanımdır. Bize göre burada daha çok farklı zamanlarda çeşitli sürgünlerle Kürdistan coğrafyasına gelen ve zamanla Kürt kültürünü ve dilini benimsemiş bir topluluk söz konusudur. Yahudi Kürtler’in zamanla karışık evliliklerle Kürtlerle akraba olması ve bazı Kürtlerin Yahudilik inancını benimsemiş olması ihtimal dâhilindedir. Ama tarihte Kürtlerin topluca Yahudilik inancını benimsediğine dair bir kayıta rastlanmamaktadır. Bundan dolayı Yahudi Kürtler terimi daha çok Rus Yahudi’si, Türk Yahudi’si ve Alman Yahudi’si terimleri gibi bir kültür havzasını intisap etmiş ve o kültürün dilini benimsemiş olan bir Yahudi topluluğuna işaret etmektedir. Eski Kürdistan ‘Terra Incognita’ yani bilinmeyen ve ulaşımı zor bir bölge olduğu için Yahudi Kürtler Arap tarihçiler tarafından yazılı kaynaklarda çok nadir zikredilmektedir. Yahudi Kürtler hakkında ilk otantik bilgiler 12. yüzyılda yaşamış olan seyyah Tudelalı Benjamin ve Rotisbonnelu Petahya tarafından kayda geçirilmiştir. Bu iki seyyah İsrail’in efsanevi kayıp 10 kabilesini bulmak için Mezopotamya’daki ve Kürdistan’daki Yahudileri ziyaret etmişlerdir. Her ne kadar Kürdistan’ın merkezine kadar gidemese ve Amediye’yi ziyaret edememiş olsa da Tudelalı Benjamin Amadiye’de 25.000 Yahudi’nin yaşadığından söz etmektedir²⁵⁸. Yukarıda zikredilen iki seyyahın aktardıklarına göre Selçukluların yönetimi zamanında Kürdistan’da yerleşmiş zengin birçok Yahudi topluluğu ve çok sayıda sinagog ile hahamlar vardı. Benjamin ve Petahya’nın verdikleri bilgilere göre o zamanlar

255 Enes Bayraklı, s. 467., Kurdish Jewish Community, <http://www.jcjr.org/kurdish-jewish-community> (02.12.2014)

256 Enes Bayraklı, s. 467., Erich Brauer ve Raphael Pathai, *The Jews of Kurdistan*, Detroit, Wayne State University Press, 1993.

257 Enes Bayraklı, s. 466-467., Erich Brauer ve Raphael Patai, *Kürdistanlı Yahudiler*, İstanbul, Avesta, 2005, s. 51.

258 Enes Bayraklı, s. 466-467., Age. s. 52.

Musul'da 6.000-7.000 arasında Yahudi yaşıyordu. Haçlı seferleri korkusuyla, Filistin'de yaşayan birçok Yahudi 12. yüzyılda Filistin'den Mezopotamya ve Kürdistan'a kaçmıştır. Bundan sonraki 200 yıl için Kürdistan'daki Yahudiler hakkında herhangi bir kayıt yok. Bunun sebebi olarak Moğolların katliamları ve yarattıkları yıkıma işaret edilmektedir. Bu dönemde birçok Yahudi Mezopotamya'nın ovalarından Kürtlerin daha yoğun olarak yaşadığı dağlık bölgelere kaçmışlardır²⁵⁹.

Yahudi Kürtler tarafından yazılan ve günümüze ulaşan belgeler 16. yüzyıl ve daha sonrası döneme aittir. 16. ve 17. yüzyılda hahamlar tarafından Kürdistan'da yazılan el yazmaları ve belgeler, o dönemin Kürdistan'ı hakkında ekonomik ve sosyal açıdan çok önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Ünlü hahamlar yetiştiren Barzani ailesi bu dönemde Kürdistan'da birçok Yeşiva (dini okul) kurmuştur. 17. yüzyılda Yahudi tarihindeki ilk kadın haham bu Yeşiva'larda yetişmiştir. Haham Asenath Barzani bu dönemde babasının yanında okumuş ve onun ölümünden sonra Talmud okulunun başına geçmiştir²⁶⁰. Ünlü hahamlar yetiştiren bu ailenin isminin Barzani olması Türkiye'de bir dönem İKBY lideri Mesut Barzani'nin de Yahudi kökenli olduğu ile ilgili spekülasyonlara neden olmuştur. Ama bize göre bu daha çok her iki ailenin de Barzan şehrinde yaşadıklarından dolayı aynı lakabı kullanmalarından kaynaklanmaktadır. Yahudi Kürtler ile Filistin'de yaşayan Yahudiler arasındaki münasebetler Filistin'deki çeşitli Yahudi kurumların para toplamak üzere gönderdiği "Şelihim" denilen temsilciler üzerinden devam etmiştir²⁶¹. Yahudi Kürtler ilk olarak 1812 yılından itibaren dini nedenlerden dolayı Filistin'e göç etmişlerdir²⁶². Filistin'de ilk Siyonist yerleşimler kurulmaya başlandığında Yahudi Kürtler İslam dünyasında yaşayan Yahudiler arasında Filistin'e göç eden ilk grup olmuşlardır. Bu şekilde 20. yy başında Urumiye bölgesindeki Yahudi Kürtler Kudüs'e göç etmişlerdir²⁶³. Siyonistler Yahudi Kürtler ile ilgilenmeye 1903 gibi erken bir tarihte başlamışlardır. Bu dönemde Evrensel Yahudi Birliği (Alliance Israilite Universelle) 1903

259 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 467. Erich Brauer ve Raphael Patai, *The Jews of Kurdistan*, Detroit, Wayne State University Press, 1993, s. 57-60

260 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 467.

261 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 468. Ferdinand Hennerbichler, *Die Kurden*, Mosonmagyaróvár, 2004, s. 64.

262 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 468. Erich Brauer ve Raphael Patai, *Kürdistanlı Yahudiler*, İstanbul, Avesta, 2005, s.36.

263 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 468. Age., s.80.

yılında Sine’de 1904 yılında Kirmanşah’ta 1907’de Musul’da ve 1911’de Hanekin’de okullar açmıştır²⁶⁴. Irak Sosyal İşler Bakanlığı’nın verilerine göre 1947 yılında Irak’ta bulunan Yahudilerin Irak’ın toplam nüfusuna oranı %2,6 idi²⁶⁵. Osmanlı Devleti’nin bölgeden çekilmesinden sonra otorite boşluğundan dolayı bölgede ortaya çıkan büyük kargaşadan ötürü, 1920 ile 1926 yılları arasında 19.000 Yahudi Kürt Filistin’e göç etmiştir²⁶⁶. 1948’e kadar yaklaşık 20 bin Yahudi Kürt İsrail’e göç etmiştir. İsrail devleti 1950 ve 1951 yılında ise 40 bini Yahudi Kürt olmak üzere toplam 130 bin Iraklı Yahudi’yi Ezra ve Nehemia operasyonları ile uçaklarla Kıbrıs üzerinden İsrail’e getirmiştir²⁶⁷.

İsrail, Yahudi Kürtler ve onların Kuzey Irak ve Kürt kültürü ile olan tarihsel bağlarını Kuzey Irak ile ilişkilerini geliştirmede önemli bir araç olarak kullanmaktadır. Bazı İsrailli yazarlara göre ise IKBY de Yahudi Kürtler’in Kuzey Irak-İsrail ilişkileri açısından önemini kavramalı ve ilişkileri geliştirmek açısından bu topluluktan faydalanmalıdır²⁶⁸. Moti Zaken’e göre Yahudi Kürtler Kürtlerin bağımsızlık çabalarını uzun yıllar büyük bir ilgiyle basın yayın organları aracılığıyla uzaktan takip etmişler ve Kürtlere yardım edememenin ızdırabını duymuşlardır. Kürtler ve İsrail arasındaki ilişkileri geliştirmek adına 1993 yılında “The Kurdish Israeli Friendship League” kurulmuştur²⁶⁹.

Bu kuruluşun web sayfasında kuruluşun amaçları şu şekilde verilmektedir; “Öncelikli hedefimiz İsrail ve Yahudiler ile Sünni, Şii ve Yezidi gibi bütün mezheplerden ve dinlerden Kürtlerin arasındaki kültürel ve akademik ilişkileri ile dostluğu geliştirmektir. Bu bağlamda İsrail’de ve dünyada kültür enstitüleri ve araştırma merkezleri kurulması planlanmaktadır. Ayrıca Kudüs’te bir adet Kürt Kültür Merkezi kurulması desteklenecektir. Kürtler ve Yahudi Kürtler’in tarihi, kültürü, dili ve folkloru ile ilgili araştırma projeleri kurulacak olan bir araştırma

264 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 468. Ferdinand Hennerbichler, *Die Kurden*, Mosonmagyaróvár, 2004, s. 258.

265 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 468. Erich Brauer ve Raphael Patai, *Kürdistanlı Yahudiler*, İstanbul, Avesta, 2005, s.48

266 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 468.

267 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 468. Erich Brauer ve Raphael Patai, *The Jews of Kurdistan*, Detroit, Wayne State University Press, 1993 s.72.

268 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 468-469.

269 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 469. Daniel Bart, The state of Jewish-Kurdish relations, <http://www.klawrojna.com/English/TheStateOfJewishKuridshRelation.html> (30.05.06)

*merkezi ile desteklenecektir. Bu bağlamda konferanslar, öğrenci değişim programları ile yayınlar desteklenecektir*²⁷⁰.”

Scholomo Nakdimon'a göre Siyonistler daha İsrail devleti kurulmadan önce Kürtler ve Yahudi Kürtler ile ilgilenmeye başlamışlardı. İsrail Devleti kurulduktan sonra MOSSAD'ın özel operasyonlar birimini kuracak olan Reuven Shiloah, daha 1934 gibi erken bir tarihte Yahudi Ajansı tarafından Kuzey Irak'a gönderilmiştir. Bu ziyaretin amacı Yahudi Kürtler'in Filistin'e göç etmesini organize etmektir. Shiloah bu süreçte bölgedeki Kürt aşiret liderleriyle de görüşmüştür²⁷¹. Kürtler ile İsrail arasındaki ilk ciddi temas 1948 yılında Kürt Ulusal Hareketi'nin Avrupa'daki temsilcisi olan Dr. Kamuran Ali Bedirhan'ın yardımları ile başlamıştır. Bedirhan bu dönemde İsrail Dışişleri Bakanlığı'na Arap ülkeleri hakkında bir rapor hazırlamıştır. Bedirhan bu raporda İsrail Dışişleri Bakanlığı'na Suriye ve Lübnan'da azınlıkların ayaklanmasının desteklenmesini ve organize edilmesini tavsiye etmektedir. Bedirhan'a göre Kürt ulusal hareketi böyle bir ayaklanmadan doğrudan olmasa bile dolaylı yoldan faydalanabilecekti²⁷². Nakdimon'a göre Bedirhan İsrail istihbaratı için bugüne kadar bilinmeyen başka çalışmalarda da bulunmuştur²⁷³. Bedirhan bu kıymetli hizmetlerinin karşılığını hem finansal hem de siyasi olarak almıştır. Maddi olarak Yahudi Ajansı Bedirhan'a her ay 50.000 Filistin lirası ödemiştir²⁷⁴. Siyasi olarak da 1948 yılında Birleşmiş Milletler bünyesinde bir Kürt Komisyonu kurulması desteklenmiş ve aynı yıl Paris'te bir Kürdistan Enstitüsü kurulmuştur²⁷⁵. İran İstihbarat servisi “SAVAK” ile İsrail İstihbarat Servisi “MOSSAD” arasında ilk temas 1957 yılında başlamıştır. İran'ın İsrail ile yakınlaşmasındaki amacı Şattül Arap bölgesi nedeniyle sorun yaşadığı Irak'ı Kürt ayaklanmasını destekleyerek istikrarsızlaştırmaktır. Aynı zamanda İran, ülkesinde bulunan Kürt azınlığın bağımsızlık arzusunu arttıracaklarını bildiğinden dolayı Kürtlerin Irak'ta kesin bir zafere ulaşmalarını istemiyordu. İran daha

270 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 471., Moti Zaken, “The Kurdish Jews in Israel”, <http://www.israelkurd.net/prod01.htm> (09.12.2005)

271 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 472., <http://www.israelkurd.net/news.htm> (19.04.2006, 21.01)

272 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 472., Şalom Nakdimon, *Irak ve Ortadoğu'da MOSSAD*, İstanbul, Elips, 2004, s. 14.

273 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 472. Ian Black ve Benny Morris, *Israel's secret Wars: The Untold History of Israeli Intelligence*, London, Hamish Hamilton, 1991, s. 65.

274 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 472. Şalom Nakdimon, *Irak ve Ortadoğu'da MOSSAD*, İstanbul, Elips 2004, s. 19.

275 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 472. Age., s. 16

çok Kürtlerin ve Irak hükümetinin birbirlerini yıpratacakları uzun bir savaşın çıkarları için daha uygun olduğunu düşünüyordu²⁷⁶. Aynı zamanda İsrail’de kendisine tehdit olarak algıladığı Irak’ın istikrarsızlaşmasını kendi çıkarları açısından önemli görmekteydi. 1961-1970 ve 1974-1975 yılları arasında Irak’ta meydana gelen Kürt ayaklanmaları sırasında İsrail, Kürtlere İran üzerinden ve İran’ın gözetiminde askeri, finansal, insani ve teknik yardımda bulunmuştur²⁷⁷.

Bu dönemde iki taraf arasındaki siyasi ve diplomatik ilişkiler de gelişme göstermiştir. 1963 yılında Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) yöneticilerinden Celal Talabani ve İbrahim Ahmet Paris’te İsraili bir heyet ile görüşmüştür. Irak Kürtlerini yurt dışındaki temsilcilerinden Şerif İsmet Vanlı 1965 yılında birçok defa İsrail’i ziyaret etmiştir. KDP lideri Mustafa Barzani de 1967 ve 1973 yıllarında olmak üzere iki defa İsrail’i ziyaret etmiştir ve üst düzey devlet yetkilileri tarafından karşılanmıştır²⁷⁸. Bu ikili ilişkilerde İsrail’e göç etmiş olan Yahudi Kürtler’in kişisel temasları da etkili olmuştur. Mustafa Barzani İsrail’i ziyareti sırasında 1951 yılında İsrail’e göç etmiş olan çocukluk arkadaşı Yahudi Kürt David Gabai ile görüşmek istemiş ve bunun üzerine İsrail istihbaratı bu şahıs ile Mustafa Barzani’yi iki defa İsrail’de ve bir defa Kuzey Irak’ta olmak üzere buluşturmuştur. Bu kişisel ilişkiler Mustafa Barzani ile İsrail arasındaki güvene dayalı bir ilişkinin tesis edilmesinde önemli bir rol oynamıştır²⁷⁹. Yukarıda da değinildiği gibi İsrail ile Kuzey Irak Kürtleri arasında ilişkiler İsrail Devleti kurulduktan hemen sonra başlamış ama özellikle Irak’ta 1961 yılında başlayan Kürt ayaklanması sonrası ilişkiler daha da gelişmiştir. İsrail’in Kuzey Irak’ta Kürtlere vermiş olduğu desteğin karşılığını Arap ordularına karşı savaştığı 1967 yılındaki 6 gün savaşında Irak ordusunun bir kısmının Kürt isyanı yüzünden meşgul olmasıyla almıştır. Bu savaştan sonra İsrail kendi güvenliği açısından Kürtlerin stratejik değerinin daha da farkına varmış ve Kuzey Irak’a yaptığı yardımları arttırmıştır. İsrail’in Kuzey Irak’ta bağımsız bir Kürt Devleti kurulması amacı ile Kürtlere bu dönemde verdiği desteği genel olarak askeri, insanî-teknik ve finansal- siyasi yardım olmak üzere üç başlık altında değerlendirebiliriz.

276 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 472.Age., s. 19

277 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 472.

278 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 472-473.

279 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 473.Ferdinand Hennerbichler, *Die Kurden*, Mosonmagyaróvár, 2004, s.581

Askeri Yardım

1965 yılından itibaren 15 kişilik bir İsrail askeri misyonu Kuzey Irak'ta görevlendirilmiştir. Bu görev MOSSAD ajanlarından, ordu subaylarından, doktorlardan ve hemşirelerden oluşmaktaydı. İsrail, Kürt Peşmergeleri'ne hem İsrail'de hem de İran'da askeri eğitim vermiştir. İsrail silah yardımlarını önce uçak ile İran'a daha sonra oradan Kuzey Irak'a transfer etmiştir. İsrail Kürtlere daha çok Mısır ve Suriye ordusundan ele geçirdiği Sovyet yapımı roket, havan topu gibi hafif silahlar göndermiştir. İsrail askeri misyonu Kuzey Irak'ta Peşmergeler'e sadece askeri eğitim vermekle kalmamış birçok defa İsrailli askeri personel Peşmergelerin Irak ordusuna karşı yaptığı operasyonların planlamasında ve hayata geçirilmesinde aktif rol de almıştır. Bu dönemde İsrail, Kürtlere Irak rejimine karşı sabotaj ve terörist saldırılarda bulunmasını önermiştir. Özellikle Irak'ın baraj ve petrol rafinerisi gibi hayati öneme sahip altyapı tesislerine zarar verecek büyük sabotajların planlaması bizzat İsrailli askeri uzmanlar tarafından hazırlanmıştır. Bu planların barajların havaya uçurulması gibi büyük sivil kayıplara yol açacak olanları Mustafa Barzani tarafından reddedilmiş ama Irak'ın petrol üretimine darbe vurmaya yönelik olanları uygulanmıştır. Planları İsrailli subay İshak Abadi tarafından hazırlanan

Bir operasyonla Kerkük'te Irak'ın Petrol üretim tesislerine büyük zarar verilmiştir. Bu operasyon sırasında 10-12 tane Petrol tesisi zarar görmüş ve 10 milyon Sterlin zarar meydana gelmiştir. Operasyonun en önemli sonuçlarından biri de Irak'ın petrol üretim kapasitesinde yaşanan büyük gerileme olmuştur. Bunun sonucunda Irak yönetimi Kürtlere geniş haklar ve özerklik tanıyan bir anlaşmayı 1970 yılından imzalamak zorunda kalmıştır. Yine bu dönemde silah tamiri ve mühimmat üretimi yapmak için Kuzey Irak'ta İsrail'in yardımları ile küçük bir silah sanayisi de tesis edilmiştir²⁸⁰.

İsrail aynı zamanda Peşmergeler'e istihbarat eğitimi de vermiş ve bu eğitim sonucunda Kuzey Irak'ta İstihbarat Teşkilatı (Parastin) kurulmuştur. Bu istihbarat birimi Irak ordusu ile ilgili önemli bilgileri MOSSAD ile paylaşmıştır. Bu işbirliği sonucu yapılan en çarpıcı operasyon Irak Hava Kuvvetleri'ne ait bir Rus yapımı MIG 21 uçağının 16 Ağustos 1966 tarihinde İsrail'e kaçırılması olmuştur. Bu şekilde İsrail

280 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 473., Moti Zaken, "The Kurdish Jews in Israel", <http://www.israelkurd.net/prod01.htm> (09.12.2005)

ve Amerika MIG savaş uçaklarının teknolojisi ve silah sistemleri hakkında önemli bilgilere sahip olmuşlardır. Bu operasyon sonunda elde edilen bilgiler sonucunda bir yıl sonra başlayan 6 gün savaş sırasında İsrail Mısır, Suriye, Ürdün gibi Arap ülkelerinin Rus savaş uçaklarından oluşan hava kuvvetlerini savaşın ilk saatlerinde yok etmiştir²⁸¹.

İnsani ve Teknik Yardım

İsrail bu dönemde Peşmergeler'e sadece askeri destek vermekle kalmamış aynı zamanda insanî ve teknik yardımda da bulunmuştur. Bu bağlamda Kuzey Irak'ta içinde İsrailli doktorların ve hemşirelerin görev yaptığı 40 yataklı büyük bir sahra hastanesi oluşturulmuştur. İsrailli uzmanlar Peşmergeler'e tıbbi eğitim de vermişlerdir. Ayrıca Kürtlerin çiftçilik tekniklerini iyileştirmek için İsrailli tarım uzmanları Kuzey Irak'ta bulunmuşlardır²⁸². Bütün bunlara ek olarak İsrail Kuzey Irak'ta bir radyo istasyonu kurulması konusunda Peşmerge'ye yardımcı olmuştur²⁸³.

Finansal ve Siyasi Yardım

Yukarıda değinildiği gibi İsrail 1948'den itibaren Kamuran Bedirhan'ı finansal olarak desteklemiştir. Irak'ta 1961 yılında Kürt ayaklanması başladıktan sonra İsrail 1963 yılından itibaren Kürtlere aylık 500.000 dolar finansal destek sağlamıştır²⁸⁴. 1972 ile 1975 arasında Amerika'nın Kürtlere yapmış olduğu 16 milyon dolarlık yardımda da İsrail'in Amerikan yönetimi üzerinde yaptığı baskılar etkili olmuştur²⁸⁵. Amerika'daki İsrail lobisi de aynı zamanda Washington'daki Kürtler için de lobi faaliyetleri yapmıştır²⁸⁶.

İsrail'in Kuzey Irak'ta Kürtlere verdiği destek 6 Mart 1975 tarihinde Irak ve İran'ın aralarındaki sınır sorunlarını sonlandıran Cezayir

281 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 473-474., Şalom Nakdimon, *Irak ve Ortadoğu'da MOSSAD*, İstanbul, Elips, 2004, s.185-195

282 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 474., Ian Black ve Benny Morris; *Israel's secret Wars: The Untold History of Israeli Intelligence*, London, Hamish Hamilton, 1991, s.207.

283 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 474., Şalom Nakdimon, *Irak ve Ortadoğu'da MOSSAD*, İstanbul, Elips, 2004, s. 155-157.

284 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 474., Age., s. 237.

285 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 474., Benjamin Beit-Hallahmi, *Schmutzige Allianzen. Die geheimen Geschäfte Israels*, München, Kindler Verlag, 1988, s. 34

286 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 474., Ferdinand Hennerbichler, *Die Kurden*, Mosonmagyaróvár, 2004, s. 571

Anlaşması'nı imzalamaları sonucu sona ermek zorunda kalmıştır. Bu anlaşmanın Kuzey Irak'ta süren Kürt isyanı açısından sonuçları yıkıcı olmuştur. İran üzerinden gelen destek kesildiği için Kuzey Irak'ta bulunan İsraili uzmanlar 1975 yılının Mart ayında çok kısa bir sürede Kuzey Irak'ı terk etmek zorunda kalmışlardır. Irak Ordusu İran üzerinden gelen İsrail ve İran yardımından yoksun kalan Peşmerge-ler'in isyanını kanlı bir biçimde bastırmış, Mustafa Barzani ve birçok Peşmerge İran'a sığınmak zorunda kalmıştır. Mustafa Barzani bu dönemdeki isyanlar sırasında Moshe Dayan'dan birçok sefer daha fazla yardım göndermesini talep etmiş ama bu talepleri kabul edilmemiştir²⁸⁷. Şurası açıktır ki İsrail'in Kürtlere yapmış olduğu yardım Kürtleri hayatta tutacak kadar olmuş, ama stratejik bir zafer kazanmalarına yetecek seviyeye hiç bir zaman ulaşmamıştır. İsrail için önemli olan Kürtlerin uzun vadede Irak'ı meşgul etmesi ve zayıflatması olmuştur.

1975'den 2003'teki Amerikan İşgaline Kadar

1975'ten sonra İsrail ile Kuzey Irak arasındaki ilişkiler devam etse de bu konu hakkında çok az yayın bulunmaktadır²⁸⁸. Kürtlerin başarısızlıkla sonuçlanan kanlı ayaklanmasından sonra Mustafa Barzani ve binlerce Peşmerge İran'a göç etmiştir. Barzani daha sonra Amerika'ya sürgüne gitmiş ve Mart 1979'da Amerika'da yakalandığı kanser hastalığı sonucu vefat etmiştir. 1975'te isyanın bastırılmasından sonra Kuzey Irak Kürtleri uzun bir dönem boyunca yeniden organize olmaya çalışmışlardır. Bu süreç içerisinde Celal Talabani Kürdistan Yurtseverler Birliği'ni kurmuş, Mesut Barzani ise KDP'nin liderliğini babasından devralmıştır. Kuzey Irak'taki Kürtler 1985'te İran-Irak Savaşı'nda İran'ın yanında yer alıp tekrar işbirliği yapmaya başlamışlardır²⁸⁹. Bu dönem içerisinde Amerika'nın İran'a karşı savaşan Saddam Hüseyin'i desteklemesi ve Kürtlerin ise İran ile işbirliği yapmalarından dolayı Kürt-İsrail ilişkileri alt düzeyde devam etmiştir. Bu dönemde ivme kazanan Türk-İsrail ilişkileri de Kürtlerin İsrail ile ilişkilerinin

287 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 474. Daniel Bart, "The state of Jewish-Kurdish relations", <http://www.klawrojan.com/English/TheStateOfJewishKuridshRelation.html> (30.05.06)

288 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 475., Nachum Orland, "Anlass zu großer Besorgnis: Die Kurdenpolitik Israels Ein umstrittenes Buch", *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 7 Nisan 1997

289 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 475. ,Ferdinand Hennerbichler, *Die Kurden*, Mosonmagyaróvár, 2004, s. 587

alt düzeyde tutulmasında etkili olmuştur²⁹⁰. Kuzey Irak-İsrail ilişkileri 1975'ten sonra Saddam Hüseyin'in 1 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmesi ve akabinde yaşanan Amerikan müdahalesiyle tekrar gelişmeye başlamıştır. Amerika'nın Irak'a müdahalesi sırasında Kuzey Irak'ta Kürtler, Güney Irak'ta ise Şiiler ayaklanma başlatmışlar, fakat uluslararası koalisyonun bu ayaklanmaları askeri olarak desteklememesi sonucu Irak ordusu tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Baas Rejimi'nin saldırılarından kaçan Kürt mülteciler nedeniyle ortaya çıkan insani krizi durdurmak amacıyla BM Irak'ın kuzeyini güvenli bölge ilan etmiş, bu bölgelerin güvenliği ise Amerika ve İngiltere'nin 36. paralelin kuzeyini Irak ordusu için uçuşa yasak bölge ilan etmesiyle sağlanmıştır. Bu durumun sonucunda Kuzey Irak'ta de facto bir özerk bölge oluşmuştur. Irak'ın kuzeyinde özerk bölgenin oluşmasından sonra Kuzey Irak-İsrail ilişkileri yeniden ivme kazanmaya başlamıştır²⁹¹.

Mart 1991'de Mesut Barzani İsrail'in Kuzey Irak'a yardımlarını ve silah sevkiyatını görüşmek üzere İsrail'e gitmiştir. İsrail bu dönemde Türkiye ile olan sıkı ilişkilerinden dolayı Barzani'ye bu silah sevkiyatının Amerika'nın ve Türkiye'nin onayı olmadan mümkün olamayacağını ifade etmiştir²⁹². O dönemde Türkiye'nin ve Amerika'nın bu konudaki tavrı ile ilgili somut bilgiler olmasa da hem Amerika'nın hem de Türkiye'nin bu yardımları onaylamış olması kuvvetle muhtemeldir. Bu tahmini kuvvetlendirecek bir bilgiye göre İsrail 1960'larda yaptığı gibi 1992'den itibaren Kuzey Irak'ta bir askeri görev bulundurmaya başlamıştır. Ayrıca 1996 yılında Yahudi Lobisi'nin yardımı ile Washington'da "The Washington Kurdish Institute" kurulmuştur²⁹³. 1999 yılında Abdullah Öcalan'ın Kenya'da yakalanma sürecinde İsrail ile PKK arasında kısa süreli bir kriz olmuştur. Abdullah Öcalan'ın tutuklanmasından sonra Kürt göstericiler Öcalan'ın yakalanmasında MOS-SAD'ın aktif olduğu düşüncesi ile İsrail'in Berlin Konsolosluğuna saldırmıştır. Bu olaylar esnasında üç Kürt gösterici güvenlik görevlileri tarafından öldürülmüştür. Olay sonrası İsrail Dışişleri Bakanı Ariel

290 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 475. Sadi Baig, A Clean Break for Israel, Asia Times, 30 Haziran 2004, http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/FF30Ak07.html

291 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 475.

292 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 475. *Moti Zaken, Israel and Kurds, Forward, New York, 12.04.1991*

293 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 475. *Fruits of their labors, Kurdish Life, Summer 2002, www.highbeam.com/doc/1G1-132007867.html*

Şaron açıklamasında, İsrail'in uzun yıllar Kürtler ile iyi ilişkilere sahip olduğunu ve bu nedenle Öcalan'ın tutuklanmasında sorumlu olmadıklarını ifade etmiştir²⁹⁴. Olay sonrasında MOSSAD'ın o günkü Şefi Efraim Halevy Öcalan'ın yakalanmasında MOSSAD'ın rolü olduğu haberlerini yalanlamıştır²⁹⁵. Bazı yazarlara göre bu olay Kürt-İsrail ilişkilerinin tarihte ulaştığı en kötü seviye olmuştur²⁹⁶.

Amerikan İşgalinden Günümüze Kadar

*“İsrail ilk teşebbüsünün (1965-1975) başarısız olmasından sonra, 1991'den sonra bağımsız bir Kürdistan devleti kurma ile ilgili ikinci bir teşebbüs başlatmıştır.”*²⁹⁷ 1990'lı yıllarda Kuzey Irak'ta Amerika'nın ve İsrail'in yardımları ile de facto olarak bir Kürt özerk bölgesi kuruldu. Bu durum kurulduğu günden beri ezeli düşmanı olan Irak'ın direncini kırmayı ve parçalanmasını hedefleyen İsrail'in stratejik hedefleri açısından önemli bir kazanç olarak görülebilir. İsrail bu stratejik amacına Amerika'nın 2003 yılında Irak'ı işgal etmesi ile bir adım daha yaklaşmış oldu. Bu bağlamda George W. Bush yönetiminin Irak işgaline karar vermesinde yeni-muhafazakârlar yakın ilişkiler içinde bulunan Yahudi Lobisinin rolü de dikkat çekicidir²⁹⁸. Bazı analistlere göre Amerika'nın Irak'ı İşgal etmesinden en çok kazançlı çıkan devletlerden biri Ortadoğu'daki çatışmanın merkezinin Irak'a kaymasıyla birlikte İsrail olmuştur. Amerika'nın Irak'ı işgalinden sonra İsrail'de yaşayan Kürt Yahudilerin tekrar eski vatanları olan Irak ve Irak Kürdistan'ına geri dönme isteğiyle ilgili basında birçok haber yayınlanmıştır. Yahudi Kürtler 1951 yılında Irak'ı terk ettikten sonra 1991 yılına kadar Irak'ı ziyaret etme imkânı bulamamışlardır. 1991'de bölgenin Irak ordusu denetiminden çıkmasından sonra birçok Yahudi

294 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 476. Israel seeks to ease tensions with Kurds, www.hr-action.org/archive1/990221cnn3.html (25.05.06)

295 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 476. Selahattin Celik, “Die türkisch-israelischen Beziehungen und die Kurden”, *INAMO*, Sommer, 1999, s. 19-21

296 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 476. Gil Sedan, Consulate attack marks low point in Israeli-Kurdish relations, <http://www.jewishaz.com/jewishnews/990226/attack.shtml> (15.05.06)

297 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 476. Daniel Bart, A Long-Term Relationship, www.klawrona.com/English/AlongTermRelationship.html (30.05.06)

298 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 476. Thomas Uwer, Souveränität statt Freiheit, *Jungle World*, 23.06.2004, www.wadinet.de/analyse/iraq/souveraenitaet.htm (17.04.06)

Kürt eski vatanlarını ziyaret etmek üzere Kuzey Irak'a gitmişlerdir. Bu ziyaretler 2003'teki Amerikan işgalinden sonra daha da artmıştır²⁹⁹.

Kuzey Irak'tan İsrail'e göç etmiş olan birçok Yahudi Kürt bugün Kuzey Irak'a dönmek ve orada mülk edinme konusunda girişimlerde bulunmaktadır. İsrail bu çabaları dolaylı yollardan desteklemektedir³⁰⁰.

Amerika'nın Irak'ı işgal etmesinden sonra Kuzey Irak-İsrail ilişkilerinin yeni bir aşamaya geçtiği rahatlıkla iddia edilebilir. Ünlü Amerikalı gazeteci Seymour Hersh 2003 yılında yayınladığı bir makalede İsrail'in Kuzey Irak'ta bir Kürt Devleti kurulması konusunda ciddi politikalar geliştirdiğini ortaya koymuştur. Bu politika kapsamında İsrail, Peşmergelerin eğitilmesi amacıyla Kuzey Irak'a çok sayıda MOS-SAD ajanı ve askeri uzman göndermiştir. Hersh'e göre İsrail'in o zamanki Başbakanı Ariel Şaron bu konuda Amerikan hükümetinde hâkim olan yeni-muhafazakârların desteğini almıştır³⁰¹. Bu dönemde Kuzey Irak ile İsrail arasında gelişen ilişkilerin en önemli boyutlarından birisi de İran'ın nükleer enerji alanındaki yaptığı çalışmalar ile alakalıdır. Kuzey Irak üzerinden doğrudan İran'a ulaşma imkânı bulan MOSSAD ajanları İran'ın nükleer enerji tesisleri ile ilgili istihbarat toplama ve İranlı atom enerjisi uzmanlarına suikast düzenlemesi gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Hersh'e göre 2004 yılında Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Suriye'nin kamışlı bölgesindeki ayaklanmada da MOSSAD'ın Kuzey Irak üzerinden yürüttüğü istihbarat faaliyetleri etkili olmuştur³⁰². Hersh'in İsrail'in Kuzey Irak'taki faaliyetleriyle ilgili çok ses getiren bu makalesi Talabani, Barzani, İsrail ve Amerikan yönetimi tarafından yalanlanmış olsa da³⁰³ bu tarihten sonrada İsrail'in Kuzey Irak'taki faaliyetleri ile ilgili basında haberler çıkmıştır. Bu bağlamda İsrail'de yayınlanan "Yediot Ahronot" gazetesi Ocak 2005 tarihinde İsrailli güvenlik firmaları Motorola ve Magalcom'un Kuzey Irak'ta Kürt milislere askeri eğitim verdiği ve Erbil'de bir havaalanı

299 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 476.

300 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 476. Josh Goodman, "A Fading Generation: The Jews of Kurdistan", Yale Israel Journal, No.6, Spring, www.yaleisraeljournal.com/spr2005/goodman.php (12.04.06)

301 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 476. Seymour Hersh, "Plan B: As June 30th approaches Israel looks to the Kurds", *The New Yorker*, 28 Haziran 2004

302 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 477. Age.

303 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 477. Mission creep, Kurdish Life, Summer 2004, ww.findarticles.com/p/articles/mi_m0SBM/is_51/ai_n13805777(22.05.06)

inşa ettikleri ile ilgili bir haber yayınlamıştır³⁰⁴. Eğer Kürt-İsrail ilişkilerinin 1950'lere kadar giden tarihi arka planı düşünülecek olursa tüm tektzip ve yalanlamalara karşın Kuzey Irak ile İsrail'in birçok alanda işbirliğini, günümüzde de hala çok yoğun bir şekilde devam ettirdikleri iddia edilebilir. Nitekim BBC, 17 Ekim 2006 tarihinde yayınladığı bir haberde Kuzey Irak'ta Peşmergeler'e silahlı eğitim veren İsraili uzmanların video görüntülerini ve bu uzmanlar ile yapılan röportajları yayınlamıştır³⁰⁵. Mesut Barzani de 2005 yılında yaptığı bir açıklamada "birçok Arap ülkesinin İsrail ile ilişki içinde olmasından dolayı Kürtler ile İsrail'in ilişki kurmasının bir suç olarak görülemeyeceğini" ifade etmiştir. Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) Başkanı ve Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani de 2008 yılında Yunanistan'da katıldığı bir konferansta İsrail'in o zamanki Savunma Bakanı Ehud Barak ile el sıkışarak basına poz vermiştir. Bu durumun Irak'ta büyük tepkilere yol açması üzerine Talabani o toplantıya KYB Başkanı sıfatıyla katıldığını ifade etmiştir. Bütün bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere Irak'ın Amerika tarafından işgal edilmesinden sonra İKBY İsrail ile olan ilişkilerini gittikçe artan bir özgüvenle daha fazla kamuoyuna açık bir şekilde devam ettirmektedir³⁰⁶.

Bu düşüncelerle ayrıldığımız Kerküklü gençlerin evinden saat 23.15'te hastaneye uğramamız gerekiyordu. Göğüs ağrısı şikâyeti ile yatırılmış yaşlıca bir amcayı ziyaret ettik.

3.2.2019

Kahvaltı sırasında Prof. Dr. Hanefi Soylu Erbil'den geldi. Gece Kerkük güvenliği 61. Alaya verilmiş. Kerkük'e giriş zorlaşmış. Adil Abi Hanefi Hocayı karşılamaya gitmişti. O sırada sohbetimiz devam ediyordu:

Aydın Abi sözü Necdet Koçak abimizin idamına getiriyor. O yıllarda yaşanan acıları anlatıyor. İdam kararını gördüğünde Hanımına "boynum ağrımıyor, altındaki imza canımı acıtıyor" diyor. Fazıl abi kaçsın o yakalanmasın diye tembihliyor.

304 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 477. Anat Tal-Shir, "Israelis trained Kurds in Iraq", *Yediot Ahronot*, 1 Aralık 2005, (12.04.06)

305 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 477. Magdi Abdelhadi, "Israelis train Kurdish forces", *BBC*, 17 Ekim 2006, www.news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/5364982.stm (17.10.2006)

306 Enes Bayraklı, a. g. m. s. 477.

Burada bir parantez açıp İzzettin Kerkük'ün “**Şehit Necdet Koçak'ı Anarken**” başlıklı hatırasını okumak gerekiyor. Tarihi iyi bilmemiz geleceği iyi okumamızı ve anlamamızı sağlayacaktır:

Rahmetli Necdet Koçak'ı öz kardeşim kadar, hatta daha da fazla severdim. Uzun yıllar devam eden aramızdaki kardeşlik bağları, karşılıklı saygı, sevgi ve samimi dostluk temellerine dayanırdı. Gerçek bir liderin haiz olması gereken bütün sıfatlara sahip olan rahmetli, herkese karşı nazik, kibar ve saygılı olup yüreğinde kine ve nefrete yer yoktu; daima uzlaştırıcı ve birleştirici idi. Son derece dürüst, mütevazı ve o nispette de bilgili ve kültürlü idi. Eğitime ve öğrenmeye çok önem verir, etrafındakileri de hep buna teşvik ederdi. Ailesini Kerkük'te tanımayan yoktur. Rahmetli babası Nurettin Ali Tevfik Bey, son derece otoriter ve sert mizaçlı bir eğitimci idi. Kerkük'te Musalla Ortaokulu'nda müdür iken en azgın ve haylaz öğrencilerin bile, onun gölgesinden adeta ödleri patlardı. Bu okulu bitirenler, bu zatın sayesinde hizaya gelip, edindikleri bilgi ve disiplini hayatları boyunca sürdürmüş ve topluma yararlı kimseler olmuşlardır. Necdet'in mensup olduğu Koçak ailesinden pek çok değerli şair ve edip yetişmiştir. Bunların başında Kerkük'ün milli şairi sayılan merhum Nazım Refik Koçak'ı zikredebiliriz. Nazım Refik Bey'in sürgünde iken “Gazi Paşa'ya” yani Atatürk'e hitap eden “Yurdumun Derdi” başlıklı şiiri zulüm ve ihanete uğrayıp esarete mahkûm edilen, asil bir milletin evlatlarının duydukları acıları ve feryatlarını dile getiren şaheseri bugün bile güncelliğini kaybetmemiştir. İşte rahmetli Necdet Koçak, millî duyguları güçlü olan böyle bir ailede yetişmiştir³⁰⁷.

Kendisi ile tanışmamız 1956 yılının Eylül ayında İstanbul'da Beyazıt'taki Marmara Kiraathanesinde oldu. Ben o zaman, üniversitede okurken aynı zamanda geceleri Türk Haberler Ajansında da çalışıyordum. Kerküklü milliyetçi genç arkadaşlarla, o zaman İstanbul'da düzenlemeyi düşündüğümüz “Kerkük Gecesi”ni konuşmak için toplanmıştık. Toplantıda hazır bulunan Necdet Koçak da henüz 17 yaşlarında idi. Hemen dikkatimizi çekmiş, ağırbaşlı ve gözleri pırıl pırıl zekâ fışkıran bu çocukta bir cevher olduğunu hepimiz anlamıştık. Nitekim Kerkük'te liseyi bitirdikten sonra yüksek Öğrenim görmek üzere Türkiye'ye geldiği zaman bir dava adamı olduğunu hemen kanıtlamıştır. Ankara'da Ziraat Fakültesi'nde öğrenci iken Kerküklü

307 İzzettin Kerkük, *Şehit Necdet Koçak Albümü “Bir Ülkücünün Hayatı”* Ankara, 1999, s.31-35

öğrencileri barakaya toplayarak, bir spor kulübü kurmuş ve öğrenciler arasındaki dağınıklığı gidermeye çalışmıştır. Onlara sporu ve folkloru sevdirmeyi başarmıştır. Ayrıca öğrencilerin kitap okumak suretiyle bilgi ve kültürlerini arttırmalarına yardımcı olurdu Her öğrenciye, kendisinin tavsiye ettiği bir kitabı okuyup hafta sonunda arkadaşlarına özetlemesini önerirdi. Kulübe üye bütün öğrenciler onun tavsiyelerine daima uyarlardı. Böylece, öğrencilerin boş vakitlerini iyi şekilde değerlendirmelerini sağlarken, hitabet yeteneklerinin geliştirilmesine de yardımcı olurdu³⁰⁸.

1961 yılında Dışişleri Bakanlığı'na intisap ederek Ankara'ya taşındığımda Necdet Koçak'la daha sık görüşmeye başladık. O sıralarda kıymetli eşi Ayten Hanım'la yeni nişanlanmışlardı. Beraberce bizi sık sık ziyaretlere gelirlerdi, özellikle dini bayramlarda büyükelirini ziyaret etmeyi hiç ihmal etmezdi. Eşimle birlikte biz de onları ziyaret ederdik. Bazen beraberce Ankara'da oturan değerli hemşehrilerimizi ve tanınmış Türk şair ve ediplerini ziyaret eder. Tatlı sohbetler yapardık. Bunların arasında -ki hepsi bugün rahmete kavuşmuşlardır- Kerküklü şair Necmettin Esin. Yine Kerküklü General Abdurrahman Ergeç, ünlü şair Arif Nihat Asya ve babası Osmanlı döneminde Kerkük'te mutasarrıflık yapan değerli şairlerimizden Halide Nusret Zorlu tuna hanımefendi vardı. Bazen de hemşehriler arasında yaptığımız aile toplantılarında, o sıralarda Ankara Devlet Konservatuvarı'nda öğrenci olan Kerküklü ses sanatçısı Abdurrahman Kızılay yanık sesiyle Kerkük horyat ve türkülerini okuyarak, bizleri başka dünyalara götürürdü. Yine konservatuar öğrencisi olan İsmet Hürmüzlü de Kerkük'ün efsane horyatçısı "Muçula'nın hayatını anlatan kendi eseri olan piyesi canlandırırdı. Rahmetli Necmettin ağabeyimiz de hamasi şiirlerini okuyarak bizleri coştururdu. Necdet Koçak ise arkadaşları ile birlikte "And olsun mavi asumanım sana" diye başlayan Kerkük marşını seslendirirdi. Çok samimi hava içinde geçen ve nefis Kerkük yemeklerinin ikram edildiği söz konusu aile toplantılarında kimler yoktu ki; aklımda kalanları sayıyorum: Merhum Mehmet Erbil ağabeyimiz ve eşi Hatice abla. Merhum İzzettin Kaytmaz ağabeyimi ve eşi Sabiha ablamız ve yine merhum olan Emekli Albay

308 İzzettin Kerkük, *Şehit Nejdet Koçak Albümü "Bir Ülkücünün Hayatı" Ankara, 1999, s.31-35*

Osman Çivril amca. Allah'tan ölenlere gani gani rahmet, kalanlara da uzun ömürler dilerim³⁰⁹.

Necdet Koçak'ın sık sık görüştüğü renkli simalar arasında rahmetli Galip Erdem de vardı. Ayrıca Ömer Öztürkmen, Acar Okan Beyleri de çok sever ve sayardı. Onlarla yaptığı görüşmeleri büyük bir zevkle bize anlatırdı. Daha sonraki yıllarda biz yurtdışına görevli gidine, hemen hemen her yıl izinli olarak Türkiye'ye geldiğimde mutlaka kendisi ile görüşürdük. O sıralarda Ayten hanımla evlenmişler ve Tandoğan'a Turgut Reis Caddesi'ndeki evlerinde oturuyorlardı. Bu arada doktora çalışmalarına da başlamıştı. Ben yurtdışından döndüğümde kendisi Hollanda'ya staj için gitmişti. Fakat Türkiye'ye her gelişinde muhakkak bizi arar hasret giderirdik. Doktorasını tamamladıktan sonra Irak'a dönerek, Bağdat Üniversitesi'nde kurduğu Ziraat Makineleri Bölümü başkanlığına tayin edildi. Muhterem eşi Ayten Hanım da aynı üniversitede görev almıştı. Hâlbuki isteselerdi Türkiye'de kalıp gayet iyi imkânlarla iş bulabilirlerdi. Fakat onun kalbi insanlığa ve milletine hizmet aşkı ile dolu olduğu için her türlü mahrumiyet ve fedakârlığa katlanarak, kendi memleketine dönmeyi tercih etti. Yıllar sonra 1975'te Paris'te görevli olduğum sırada, ağır hasta olan anemi ziyaret için eşimle birlikte Kerkük'e giderken, Bağdat'ta rahmetli Necdet'le tekrar görüştüğümüzde dünyalar kadar sevinmişti ve otele kalmamıza rıza göstermeyerek Rabiha Hatun semtindeki evinde bizi bir gece misafir etmişti. Ertesi gün de büyük bir zevkle kendi arabası ile bütün Bağdat'ı gezdirdi. Bu vesile ile uzun yıllardır görmediğim Bağdat şehrini kendisiyle birlikte gezmek fırsatını bularak, bundan da büyük bir haz duyduk. Gayet zevkle döşenmiş evinde, çoğu Türkçe çeşitli konuda yüzlerce kitaptan meydana gelen bir kitaplığı vardı. Ayrıca Türk musikisinin en seçkin eserlerini ihtiva eden zengin bir koleksiyona da sahipti. Namaz saatleri gelince kibarca bizden izin ister, namazlarını kılardı. Dinine son derece bağlı ve dürüstlükte örnek olabilecek bir insandı. Ne pahasına olursa olsun verdiği sözde duran, başkalarının aleyhinde kötü söz söylemeyen ve dedikodudan hoşlanmayan bir karaktere sahipti³¹⁰.

309 İzzettin Kerkük, *Şehit Nejdet Koçak Albümü "Bir Ülkücünün Hayatı"* Ankara, 1999, s.31-35

310 İzzettin Kerkük, *Şehit Nejdet Koçak Albümü "Bir Ülkücünün Hayatı"* Ankara, 1999, s.31-35

Bağdat Üniversitesi'nde görevli olduğu süredeki son zamanlarında doçentlik payesine yükselmişti- aldığı maaşın büyük bir bölümünü, bazen de tamamını fakir Türkmen Öğrencilerine yardım amacı ile harcadığını eşi Aytan Hanım'dan duymuştum, özet olarak bütün samimiyetimle diyebilirim ki. O bir liderde aranan tüm yüksek meziyetleri kendine toplayan karizmatik bir kişiliğe sahipti Fakat ne yazık ki, zalim bir idare, tamamen uydurma suçlamalarla, tabii bir hak olan savunma hakkı dahi tanımadan, gayri adil yargılama sonucu kendisini ölüm cezasına çarptırarak, darağacına gönderdi. Böylece, bu güzel insanın, gerek insanlığa, gerek mensup bulunduğu topluma pek çok yararlı hizmetler sunabileceği bir çağda hayatına gaddarca son verilerek, bir insanlık suçu işleniyordu. Bu nevi cinayete sadece Necdet Koçak kurban gitmedi. Onunla birlikte Bağdat'taki Türkmen Kardeşlik Ocağı'nın başkan ve yöneticilerinden Emekli Albay Abdullah Abdurrahman. Dr. Rıza Demirci, iş adamı Adil Şerif. Binbaşı Halit Akkoyunlu'da idam edilerek, Saddam'ın hışmına uğradılar. Hepsinin müşterek olan tek suçu vardı. O da "Türk olmaktır". Onlar Baas rejiminin kulu kölesi olmayı ve Baas Partisi'ne girerek, kendi halklarına ihanet etmeyi reddetmişlerdi. Bu da Irak'ta suçların en büyüğü sayılır. Ne gariptir ki Irak'ta bazılarının yaptığı gibi. Silaha sarılıp dağa çıkmak ve Ülkeyi bölmeye çalışmak suç sayılmamaktadır.

Necdet Koçak hakkındaki idam cezası 16 Ocak 1980 tarihinde Bağdat'taki siyasî mahkûmların bulunduğu ve halk arasında ölüm sarayı olarak bilinen meşhur Ebu Gureyb hapishanesinde infaz edildi. Kendisine idamdan önce, Saddam'ın zebanileri tarafından, sözüm ona "itirafname" imzalatmak üzere. Allah bilir ne vahşiyane işkenceler yapılmıştır. Ama o imzalamadı. Bilindiği üzere Irak'ta tutuklanan Türkmenlere işkence ile imzalattırılan klişeleşmiş şöyle bir itirafname mevcuttur: "Türkiye ve İsrail hesabına casusluk yapmak" veya "Baas rejimine karşı örgüt kurmak."

Irak'ta ileri gelen Türkmen liderlerinin idam edildiğine dair haberler Türkiye'de bomba gibi patladı ve büyük bir infial yarattı. Pek çok siyasî lider ve gençlik kuruluşları, Irak vahşetini protesto eden demeç ve bildiriler yayınladılar. Konu Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne de aksetti. Ankara'daki Irak Büyükelçiliği, her zaman âdeti olduğu üzere basında çıkan haberleri hemen yalanlamaya kalkıştı Fakat çok geçmeden Türkiye Dışişleri Bakanlığı olayı doğrulayınca, Irak'ta

Türkmenlere karşı işlenen insanlık suçunun boyutları bütün dünya tarafından anlaşıldı³¹¹.

Ancak ne yazık ki Türkiye’de o sıralarda. Irak hükümeti tarafından tezgâhlanan ve bir parti liderinin de açıkça alet olduğu iğrenç bir oyun sahneye kondu. Malum partinin mahut lideri (!) idamları müteakip Saddam Hüseyin tarafından özel surette Bağdat’a davet edildi ve orada devlet başkanlarına yaraşır bir şekilde karşılanarak, cömertçe ağırlandı. Bu zât-ı muhterem Türkiye’ye dönünce basına verdiği demeçte Irak’ta Türklere baskı yapılmadığını ve idam edilenlerin de camilerde halkın yüzüne kezzap döken teröristler olduğunu söyleyecek kadar dalalet, gaflet ve hatta ihanet derecesine düşerek Saddam rejiminin Türkler hakkında işlediği insanlık suçunu örtbas etmeye kalkıştı.

Bu zât-ı muhteremin bir türlü anlaşılamayan bu “Saddam’dan fazla Saddamcı” tutumu. Türk milletini çileden çıkardı. Vicdan ve haysiyet sahibi pek çok Türk yazar ve siyaset adamı, Saddam hayranı bu zatı kınayan demeç ve yazılar yazdılar ve kendisinin maddi menfaat karşılığında Bağdat yönetiminin avukatlığını yaptığını ifade ettiler. Tepki gösteren bu siyaset adamları ve yazarların başında merhum Alparslan Türkeş, Ahmet Kabaklı, Ergun Göze, Hüsamettin Çelebi, Nevzat Kösoğlu ve İlhan Öztrak yer almışlardır.

İnsanlık timsali olan değerli şehit kardeşimiz Necdet Koçak’ın aziz hatırasını anmak üzere, bu satırları gözyaşları arasında kaleme aldım. Ancak rahmetli Necdet hakkındaki duygularımın ve bildiklerimin az bir bölümünü yazabildim. Günü gelince geri kalanlarını da inşallah yazarım. Sevgili Necdet’imizi burada saygı ve rahmetle anarken, kendisi hakkında bir hatıra albümünü hazırlayan kadirşinas ve vefakâr arkadaşlarını da yürekten kutlarım. Aziz şehidimizi hiçbir zaman unutmadık ve unutmayacağız. O. daima kalbimizde yaşayacaktır. Ruhu şâd olsun. Elbet bir gün hak yerini bulur ve eli kanlı zalimler işledikleri insanlık suçundan dolayı hak ettikleri cezayı bulurlar³¹².

Aydın Beyatlı: Süleyman Demirel’in Başbakanlığı sırasında Kerküklü Türkler olarak Erşad Hürmüzlü abi kültürel faaliyetlere başladı. Biz ve Savaş Avcı grubu ikiye ayrıldık. Bir kısmımız Suriye’ye bir kısmımız Kıbrıs’a gidecektik. Biz Suriye grubu olduk. 1988’e kadar oradan Saddam Hüseyin’e karşı mücadelemize devam ettik. Adil

311 İzzettin Kerkük, *Şehit Nejdet Koçak Albümü “Bir Ülkücünün Hayatı”* Ankara, 1999, s.31-35

312 İzzettin Kerkük, *Şehit Nejdet Koçak Albümü “Bir Ülkücünün Hayatı”* Ankara, 1999, s.31-35

ağabeyimi Irak’a gönderdim. Kamışlı’ya Suriye üzerinden giriliyordu. Saddam oraları bombaladı. Esad’da Hama’yı vurdu. Türkiye’ye döndük. Acar abi, Galip abi, Nuri abi oturup konuşuyoruz. O sıralar bizim adımız Suriye Baas Partiliye çıktı.

Sacit Turanlı: Bize Aydın Baas partili derlerdi, dikkatli olun diye uyarırlardı.

Adil Beyatlı: Akıncılık sisteminin ilk kuruluş sürecinde peşmerge ile birlikte Kuzey Irak’ta Saddam’a karşı mücadele veriyorduk. Sonra onlardan ayrılıp kendi silahlı gücümüzü kurduk. 1981 yılında Irak Millî Türkmen Örgütü olarak Irak’ın Sanat bölgesine gittik: Adil Beyatlı, Abbas Kasap, Yavuz Beyatlı, Zahir Türkmen, Abdülhalik Mohammed, Abdulselam Türkmen, Halit Kerkükü, şehidimiz: Necmeddin Tahir idi.

Aydın Beyatlı: Nefi abiye gel bizim başkanımız ol dedik “hayır” dedi. Mahir Oktay’ın Türkiye istihbaratı ile arası iyi idi. Görüşürdük. Yavuz Bülent Bakiler’in “Merhaba 1981” şiiri vardı. Onun basımını yaptık. Türkmen Bürosundayız. O sıralar 12 Eylül örfi idaresi vardı. Tabak yıkıyoruz. Şiirin olduğu takvimler büroda. Hasan’a kaçalım dedim. Hasan’la ben mutfaktan kaçtık. Mahir kilolu idi. Kaçamadı. Jandarma aldı onu götürdü. Biz dışarıda ona bakıyoruz. Yaşar Yakış o zamanlar büyükelçi idi. Bize “ne yapıyorsunuz” diye sordu. Biz “bize sahip çıkın” “Irak’ta Türklük davasına sahip çıkın” dedik.

Mahir abi, Fazıl abi ülkücü insanlardı. Allah rahmet eylesin. Ri-yaz ve ben Muzaffer abiye gittik. “Türkmen Partisi” kurmaya çalışı-yorduk. Fakülteye derslere de devam ediyoruz. Turan Ketene ile okula gittik. Kantin o sıra Marksistlerin eline geçmiş. Biz farkına varmadan içeri girdik. Sağımdan solumdan faşist diyorlar, vuruyorlar. Polisler bize gidin diyor. Çıktık. Fakat zoruma gitti tekrar hışımla döndüm. Mustafa Ağca, Hayati abi, Sacit abi uzaktan dön diye bağırıyorlar. Kafama koymuşum ölsem dönmeyeceğim. Ülkücü arkadaşlar da yetişti. Marksistleri kantinden püskürttük. Ayran şişelerinin havada uçuşt-uğunu hatırlıyorum. Hepimiz yara bere içinde idik. Fakat başarmıştık.

Filiz Yavuz. Bizim Selahattin’de tek başına kapıya dursa Mark-sistler korkardı.

Aydın Beyatlı: Mustafa Ağca, Hayati abi, Sacit abi hep birlikte sınıfa girerdik. Benim yakası kürklü bir paltom vardı. Fakülte bitince Göz Hastalıkları’nda ihtisasa başladım. Baş asistan bir gün dosyayı sebepsiz yere yüzüme fırlattı. Marksistti. Yemeğe çekip gitti. Hazme-demedim. Gittim. Yemekte suratına yumruğu patlattım. İhtisas mı

haysiyet mi diye sordum kendime. Tabii ki haysiyetimdi. Baş asistan yaptığı terbiyesizlik karşılığı yumruğu hak ettiğini anlamış olacak ki hoca sorduğunda “yataktan düştüm” dedi. Şu an o Marksist arkadaş çok iyi bir dostum oldu.

Saat. 9.30

Kerkük Genel Sağlık Hastanesini ziyarete gittik. Başhekim Mehmet Feridun Bey.

Türkmeneli TV kameramanları ve spikerleri de geldi. Röportaj yaptılar. Hangi ameliyatları yaptıklarını cerrah arkadaşlar anlatılar. Sacit abi kalça çıkığı ameliyatlarından bahsetti. Türkiye’de ve Avrupa ülkelerinin birçoğunda kalça çıkığı artık erişkin yaşta görülüyordu. Çünkü bebek doğar doğmaz muayeneleri yapılıyor ve tedavilerine başlanıyordu.

Saat 10.20

Kerkük camisini ziyaret ettikten sonra, Şifa Hastanesi’ne geçiyoruz. Anadolu ajansı temsilcisi ile Başhekimi ziyaret ediyoruz. Hastalar bazen her şeyi meccanen sanıyormuş. Bu dünyanın hiçbir yerinde bedava değil. Özel bir hastane. İdealist insanlar tarafından kurulmuş yaşatmak gerekiyor. Aydın abi desteklememiz için elimizden geleni yapacağız diyor. Aydın Abi dopler ultrasonografi hediye etmiş. Röntgen ve birçok bölüm faal işler durumda.

Saat 11.20

Üç Kerkük milletvekili ile buluştuk. Hatice Hanım, Ahmet Bey, Hasan Bey. Aydın Bey ziyaretin faydalarını anlattı ve ağır Türkmen Hastaların evlerinde ziyaret edileceğini söyledi. Ayrıca Yahyave göçmen kampına ve Tazehurmatu’ya gidileceğimizi ilave etti.

Rektörlük binasında Rektör Prof. Dr. Abbas Bey’in öncülüğünde toplandık. Her birimiz 5 profesör getireceğini söylüyoruz. Aydın Abi, sağlık faaliyetlerinin insanlığın ortak barış lisanı olduğunu söylüyor. Basra’ya beş doktor gittiğinde Irak yönetiminin nasıl etkilendiğinden bahsetti. Biz “Türkmen milletvekillerin doğrularını destekleyin, sadece doğrularını” dedik. “Başka da bir şey istemedik”

Milletvekili Hatice Hanım: “Allah razı olsun” “Milletimiz çok yorgun. Sağlık hizmeti için her zaman misafirimiz olun” dedi.

Saat 12.10

Tekrar Genel Kerkük Hastanesinde başhekim Dr. Mehmet Feridun Beyin odasındayız. Burada biraz dinlendikten sonra Tazehurmatu’ya

doğru yola çıkıyoruz. Arabada Sacit Abi anlatıyor: DAEŞ’i kovan gazilerle fotoğraf çektiydik dedi. Doktorlarla konsültasyon yapmışlar.

Saat 13.10

Tazehurmatu’ya yaklaştık. Yolda Hanefi Beyle, Filiz Hanımı bekliyoruz. Hastalarını bitirmeye çalışmışlar. Santrallere yakın düzlük bir arazide durduk. Kerkük’ün üç büyük Elektrik santrali varmış l’i kalmış.

Sacit Turanlı: **Alparslan Türkeş** yıllar önce demişti ki **“ABD Kerkük’e girer Türkiye girmezse onlarca yıl Türkmenler bedel öder”** çok haklı olduğunu bu gördüklerimizden anlıyoruz.

Öğle yemeği için Ammar Beyin babasının bağ evine gidiyoruz. Yemeğe Türkmenlerin saygı duyduğu Seyyit Hamit Bektaşî’de teşrif ediyor.

Ammar Beyin Babası: Hoş geldiniz. Burası sizin öz memleketiniz. Konuksunuz. Sefa geldiniz. Kanımız bir 300 milyonuz. Kafkasya’da Türkistan’da nice yerde Türk var. Kan değişebilir, dil değişir.

Seyit Hamit: **Selamünaleyküm. Ey gönül bülbülleri, mihmanlar hoş geldiniz. Aşk pazarına Hak sırrına hoş geldiniz. Vücudumuz Türk Milletidir. Dilimiz Şah İsmail dilidir. Dil (Gönül) Muhammed Ali’dir. İlla Kur’an Arapça okunmaz. Dilim Türk, dilimi inkâr etmem. Bizi Türkmen diye vururlar. Dr. Yıldırım ve nice doktorları şehit ettiler.**

“Hayırlar hayır ola

Münafıklar def ola

Muhammed Ali yardımınız ola

Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veliye; Hu, Hu.”

Biz Kerkük’ten döndükten iki gün sonra bu nur gönüllü nur yüzlü yiğit Seyit’e suikast yaptılar. Ağır yaralandı. Aydın Beyatlı Türkiye Numune Hastanesine getirtip, uğraştı ve tedavi ettirdi. Başında günlerce durdu. Seyidimiz sağlığına kavuştu. Allah nice sağlıklı ömürler versin ümmeti imar eylesin. 2014 yılında İslam ümmeti arasına sokulan mezhep ve tarikat fitnelerine karşı şu şiirleri kaleme almıştık. Şu an paylaşmanın yine zamanı geldi. İnşallah bir gün insanlar mezhep ve tarikat taassubundan kurtulur ve bu şiirlere gerek kalmaz:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

İslâm Dünyasında müminlerin birbirleri ile çatışmalarına müsaade etmemeliyiz: “Şu bir gerçek ki müminler sadece kardeşler. O halde

kardeşleriniz arasında barışı sağlayın ve Allah'tan sakının ki, size merhamet edilebilsin (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ) (Hucurât suresi/10) ayet-i kerimesinin idrak edilmesi için son nefsimize kadar çalışacağız.

Hilmi Özden

Şii, Sünnî, Alevî
Buyur İmam-ı Alî
Gönülde Hak alevî
Buyur İmam Caferî

Ali'yi İmam bildik
İmandan şüphe sildik
Ehl-i Beyt'le dirildik
Buyur İmam Hüseyinî

Hiz. Peygamber (a.s.m.) Ümmü Seleme'nin evinde iken, **Ahzab Su-resinin 33. ayeti nazil olmuştur: "Ey Ehl-i Beyt! Allah kusurlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak ister"**. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz Hz. Ali'yi, Fatıma'yı, Hasan ve Hüseyin'i (r.a.) abasının altına alarak "Allah'ım, benim Ehl-i Beytim bunlardır. Bunların kusurlarını gider, kendilerini tertemiz yap!" diye dua etmiştir. (Tirmizi, "Tefsir", 4, Müsned, 4, 107).

Ehl-i Sünnet, Caferî
Ayrılmaz İslâm eri
Fakihlerin serveri
Buyur İmam Hanefî

Ebû Hanîfe; Zeyd b. Ali Zeyd'el-Âbidin'den, Muhammed Bâkır ve oğlu Ca'fer Sâdık gibi Şia imamlarından ders almıştır³¹³. Ebû Hanîfe'nin Muhammed Bâkır'la münasebeti olduğu gibi onun oğlu Ca'fer Sâdık'la da ilmi temasları vardı. İkisi aynı yaşta idiler. Aynı senede doğmuşlardı. Fakat Ca'fer Sâdık, Ebû Hanîfe'den daha evvel ahirete göçtü. Ebû Hanîfe'den iki yıl önce 148 senesinde vefat etti. **Ebû Hanîfe ondan bahsederken: "Vallah Ca'fer Sâdık'dan daha fakih bir**

313 Prof. Muhammed Ebû Zehra, Ebu Hanife, (Tercüme: Osman Kesioğlu), Üç Dal Neşriyat, Beşinci Baskı, İstanbul, 1959, s. 44.

kimse görmedim” demiştir. Muvaffak Mekki Menakıb-ı Ebû Hanîfe eserinde şunu nakleder: Ebû Ca’fer Mansur bir defa:

— Yâ Ebâ Hanîfe bu insanlar Ca’fer Sâdık’a meftun oldular. Ona sormak üzere en çetin mesele hazırla da sor bakalım, dedi. Ebu Hanife de 40 soru hazırladı. Bundan sonrasını Ebu Hanife’den dinleyelim. Diyor ki: Ebu Cafer, Hare’de iken Cafer Sadık yanında bulunduğu bir sırada huzuruna girdim. Cafer Sadık Halifenin sağ tarafında oturuyordu. Gördüğüm anda Cafer Sadık’ın heybeti beni kapladı, meclise Halifenin heybetinden ziyade onun heybeti hâkimdi. Selâm verdim.

— Otur, diye işaret ettiler. Ben de oturdum.

— Mansur, Ca’fer Sâdık’a dönerek:

— Yâ Ebâ Abdullah, işte Ebû Hanîfe bu zattır, dedi.

— Âlâ, dedi. Sonra bana dönerek:

— Yâ Ebâ Hanîfe, Ebû Abdullah’a meselelerini arz et bakalım, dedi. Ben de hazırladığım meseleleri arz etmeğe başladım. Ben soruyordum, o cevap veriyordu. Ve siz şöyle dersiniz, Medine ehli şöyle der, biz ise böyle deriz, diyerek bütün ihtilâfları naklediyor, bazen bizim kavlimize, bazen Medine ehli kavline tâbi oluyor, bazen bize muhalefet ediyordu. Kırk meseleyi de böyle bütün tafsilatıyla cevaplandırdı, bir tanesini bile cevapsız bırakmadı. **Ebû Hanîfe bunu anlattıktan sonra Ca’fer Sâdık’ın ilmî kudretini belirterek şöyle dedi : “İnsanların en âlim olanı, meseleler etrafındaki ihtilâfları en iyi bilendir.”** Bu rivayet bize gayet açık olarak gösteriyor ki: **Ebû Hanîfe Ca’fer Sâdık Hazretleriyle daha ilk görüşmede onun yüksek ilmî kudretini anlamış, onu takdir etmiştir.** Ca’fer Sâdık’ın fıkıh hakkındaki derin bilgisine hayran kalmıştır. Şüphesiz ki, hâdise Mansur ile evlâd-ı Ali arasında düşmanlık baş göstermezden önce olmuştu. **Ca’fer Sâdık her ne kadar Ebû Hanîfe ile aynı yaşta ise de ulema onu Ebû Hanîfe’nin üstadlarından addetmişlerdir**³¹⁴.

Ebu Bekir Sıddiki
Mağarada bir iki
Mümin diller dedi ki
Buyur Resûl Yaranî

(Tevbe suresi/ 40. Ayet) “Eğer siz ona yardım etmezseniz bilin ki, Allah ona zaten yardım etmişti. **Hani küfredenler onu iki kişinin**

314 Prof. Muhammed Ebû Zehra, Ebu Hanife, (Tercüme: Osman Kesioğlu), Üç Dal Neşriyat, Beşinci Baskı, İstanbul, 1959, s. s. 124-126.

ikincisi olarak yurdundan çıkardıklarında, mağarada bulundukları bir sırada arkadaşına şöyle diyordu: “Tasalanma, Allah bizimle” “bunun üzerine Allah ona sükûnet indirmiş ve kendisini sizin görmediğiniz ordularla desteklemişti de küfre sapanların sözünü sefil kılıp alçaltmıştı. Allah’ın sözü ise yüce olanın ta kendisidir. Allah Azîz’dir, Hakîm’dir.”

Ehl-i Beytin himmeti
Âl-i Âba hürmeti
Erenlerin hikmeti
Buyur Veysel Karanî

Pençe-i Al-i Aba: Kâinatlar övücü, iki âlem serveri Peygamber Efendimiz (s a v), Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin (r.a.) Türkistan vatan coğrafyasında Tasavvuf erlerinin Kabr-i şerifleri başında; Pençe-i Al-i Aba ve atkuyruğu motiflerini görebilirsiniz. Mîsal: Emir Külal Hazretlerinin kabri başında.(Özbekistan)

Özden diledi birlik
Duası daim dirlik
Haktan gelirse erlik
Buyur ahir nefesi

17/Haziran/ 2014

Bektaşilik tarikatının diğer Türk yurtlarında olduğu gibi Irak’ta da görülmesi son derece kayda değer görülmektedir: Bektaşilik, XIII. yüzyılda Hacı Bektaş Veli’nin Anadolu’ya gelip Suluca Kara Hüyük’e yerleşmesi ve zaviyesini kurmasıyla ortaya çıkmaya başlamıştır. Zaviyesinde çok sayıda halife yetiştiren Hacı Bektaş Veli 1271 yılında vefat etmiş, onun ardından Bektaşî tarikatı Balım Sultan’a (v. 1516) kadar uzun bir oluşum süreci yaşamıştır. Bu süreçte Anadolu’nun dışında İstanbul, Rumeli, Mısır, Ege ve Akdeniz adaları, Irak ve Suriye gibi geniş bir alanda tekkeler açılmıştır. Yeniçeri Ocağı’nın kurulmasından sonra ocağın manevi terbiyesinin Bektaşilere havale edilmesi ve XVI. yüzyılda Yeniçeri kışalarında Bektaşî baba ve dervişlerinin ikamet ettirilmesiyle tarikat, devlet nezdinde son derece itibarlı bir konuma yükselmiştir. Yeniçeri Ocağı’nın tarikatla ilişkileri sembolik değildi. Atamalarda ve sair resmi işlemlerde Yeniçeri Ağası Bektaşî şeyh ve dervişlerinin en önemli referansı konumundaydı. Osmanlı

merkezi yönetimi Yeniçerilerin yalın kılıç devlete hizmet ettikleri, zafere zafere koştukları dönemlerde bu ilişkiler açısından son derece memnun idi. XVI. yüzyılda yaşanan Osmanlı-Safevi rekabeti ve savaş sırasında Kalender Çelebi olayı ve idamının ardından Hacı Bektaş Veli tekkesinin kapatılması hadisesi dışında Osmanlı yönetiminin Bektaşiler bakışı gayet pozitif. Pek çok devlet adamı ve padişahlar Bektaşî tekke ve türbelerini tamir ettiriyor, buralara kayda değer vakıf malları bağışlıyorlardı. Bektaşiler de özellikle Yeniçerilerle beraber seferlere ve kuşatmalara katılıp Osmanlı fütuhatının daha da genişlemesi için fedayî can etmekten geri durmuyorlardı”³¹⁵.

Şu tarihi vesika ise dikkat çekicidir: “Irak ahalisine vaaz ve nasihat için gönderilen, Meclis-i Meşâyih azasından ve “ashab-ı fazl ve irfandan” Şeyh Hasan Efendi’nin tevcihini uygun görmüştür (Defter nr. 1740, s.106-107; defter nr. 1755, v.14b, 69b). 1919 yılında Şeyh Hasan Efendi’nin maaşına 1.500 kuruş pahalılık zammı yapılmıştır (Defter nr. 1743, s.141, 145, 184, Defter nr. 1756, v.9b)”³¹⁶.

Sarmad Ali Mahdi’nin Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu danışmanlığında hazırladığı “**Anadolu Türk Aleviliği Bağlamında Irak Türklerinde Alevilik**”³¹⁷ isimli doktora tezi sahasında ilk çalışma olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmaya göre: Irak Türkmenlerinde Alevi geleneği, günümüzde, yoğun olarak Kerkük (Tazehurmatu, Dakuk, İmam Zeynelabidin, Beşir, Leylan, Tisin), Musul (Telafer, Karayatağ, Karakoyunlu, Tezharap), Salahettin (Tuzhurmatu, Biravçulu, Karanaz, Amirli) ve Diyala (Kifri, Karatepe, Kızrabat - Kızlarbat, Şahraban, Hanekin, Mendeli) gibi şehirlerde Türkmen kimliği altında yaşayan nüfusu teşkil etmektedir. Alevilik geleneği sosyokültürel açıdan Türkmen toplumunun varlığını korumasında en önemli etken olmuştur³¹⁸.

Tezinden okuduğumuz üzere “Sarmad Ali Mahdi”, çalışması sırasında bizim Tazehurmatı ziyareti sırasında tanıştığımız “Seyit Hamit Bektaşî” ile görüşmeler yapmış fikir alış verişinde bulunmuştur. Seyit Hamit ve tekkesini yakından tanıyabilmek için Sarmad Ali Mahdi’nin tezine başvurmamız gerekmektedir:

315 Fahri Maden, Meclis-i Meşâyih Kararlarında Bektaşilik Ve Bektaşî Tekkeleri, IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu (18-20 Ekim 2018 Ankara) Bildiriler Kitabı, S. 152.

316 Fahri Maden, a. g. m. s. 176.

317 Sarmad Ali Mahdi, Anadolu Türk Aleviliği Bağlamında Irak Türklerinde Alevilik, (Danışman: Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halkbilimi Bilim Dalı, Ankara, 2015.

318 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s. 1.

Beşinci Bölüm

Türkmen Halk İnançları

Hünkâr Tekyesi (Tekkesi)

Bu tekke Kerkük'e bağlı Tazehurmatu ilçesinde bulunmaktadır. Hünkâr adıyla tanınan bu tekke tarihi kesin belli olmamakla birlikte Hacı Bektaş Veli'ye nispet edilir. Ancak bazı rivayetlere göre yaklaşık iki yüz elli yıl önceye dayanır. Bu tekkenin tarihçesi hakkında kaynak bulunmamaktadır. Halk dilinde dolaşan söylentilere göre bu tekkenin hikâyesi şöyledir: Hacı Bektaş Veli, Gani İbrahim Baba'nın oğullarından birinin rüyasına gelir ve oranın kendisine ait olduğunu, orayı kazıp beyaz taşı ve bazı eşyaları bulmasını söyler. Ancak bu kişi rüyayı ciddiye almaz. Üçüncü gün Hacı Bektaş Veli tekrar adamın rüyasına girer ve onu, söylediklerini yapması konusunda uyarır. Bunun üzerine adam yeri kazmaya başlar. Hacı Bektaş'ın söylediği beyaz taşı ve bazı eşyaları aynen rüyada belirtildiği gibi bulur. Bu olay halk arasında yayılınca orada bir kubbe yapılır. Bu mekân önceleri bir çöplük halindeyken o günden itibaren tekke haline gelir ve birçok kerametler görülünce Tazehurmatu halkı tarafından kutsal bir mekân olarak bilinir. Bu olay Seyit Hamit'in dedesi, Seyit Aşur döneminde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bu tekkede oturan ilk kişi Seyit Aşur olmuştur. Bu tekke Musevi seyyitler yani soy silsilesi yedinci imam Musa el-Kazım'a dayanan kişiler tarafından yönetilir. Günümüzde bu tekkeyi yöneten Musevi soyundan gelen, Hacı Bektaş Veli ocağına bağlı bir Alevi mürşidi olan Seyit Hamit'tir³¹⁹.

Musevi seyyitlerin soy silsilesi yedinci imam Musa el- Kazım'a dayanır. Bu soy silsilesi tekkenin duvarında aslı olan şecereye göre şöyledir: Seyyid Hamit, Seyyid Ahmet, Seyyid Aşur, Seyyid Rıza, Seyyid Halil, Seyyid Zeynel, Seyyid Badi, Seyyid Muhammed, Seyyid Ali, Seyyid İbrahim, Seyyid Abbas, Seyyid Abdullah, Seyyid Yusuf, Seyyid Abdullah, Seyyid Hasan, Seyyid İmameddin, Seyyid Yusuf, Seyyid Nizamedin, Seyyid Ahmet, Seyyid Bayezideddin, Seyyid İsmail, Seyyid Baba Resul, Seyyid Abdussani, Seyyid Abdurresul el- ekber,

319 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s.169.

Seyyid Kalender, Seyyid Abdülevvel, Seyyid İsa el- ahreb, Seyyid Hüseyin, Seyyid Bayezid, Seyyid Abdülkerim el- Kesnezani, Seyyid İsa El- berzenci, Seyyid Baba Ali el- hemedani, Seyyid Muhammed Mansur, Seyyid Abdülaziz, Seyyid Abdullah, Seyyid İsmail el- maruf bi l-muhdes, İmam Musa el- Kazım, İmam Cafer El- Sadık, İmam Muhammed el- bakır, İmam Zeynelabidin, İmam Hüseyin, İmam Ali bin Ebi Talip (as). Tekkenin girişinde Hünkâr Hacı Bektaş Velî'nin makamı ve Seyit Hamit'in dedesi Seyit Hüseyin Seyit Rıza'nın türbesi bulunmaktadır. Tekkede zikir olmak üzere daha başka birçok dini tören düzenlenmektedir. Alevi tarikatı mensupları her perşembeyi cumaya bağlayan akşam saatlerinde bu tekkeye gelerek burada zikir yapmaktadır. Daha farklı muayyen zamanlarda Ehl-i Beyt ve On iki İmamların doğumu ve ölümü ile ilgili birçok tören düzenlenmektedir³²⁰ Ayrıca Seyit Hamit tarafından Ramazan ayında bu tekkenin müritleri bu tekkeye toplanarak çeşitli dualar edilir, tarikat ile ilgili birçok konular anlatılır ve Kur'an okunur. Bunların yanı sıra bütün bayramlar bu tekkede kutlanır. Şii geleneklerinden etkilenen Türkmen Aleviler her yıl Muharrem ayında Hz. Hüseyin'nin şehit edilişi nedeniyle törenler ve merasimler düzenler.

Bu tekkede birçok keramet görülür. Örneğin her çeşit rahatsızlığı olan hastalar bu tekkeye gelir ve orada bir süre kaldıktan sonra şifa bulur. Ayrıca sosyal sorunları olan kimseler sıkıntılarını, şikâyetlerini oraya gelerek Seyit Hamit'e bildirirler ve Seyit Hamit tarafından bu kişilere çeşitli dualar okunur. Bu dualar hasta ve sorunları olan kişilere göre değişerek hazırlanmaktadır³²¹.

Şimdi Alevi sözcüğünün anlamı üzerine okumalarımıza geçelim: Alevi kavramı üzerine araştırmacılar ve yazarlar çeşitli görüşler ileri sürmüştür. Bu konuda genel olarak iki gruptan söz edebiliriz. Birinci gruptakiler Alevi kavramını Hz. Ali (599- 661) ile açıklamaktadır. Alevi kavramı, "Hz. Ali yanlısı", "Hz. Ali taraftarı", "Hz. Ali'yi aşırı seven ve onun yolunu izleyen", anlamına gelmektedir. Bazılarına göre ise Alevi kavramı, Hz. Ali'nin soyundan gelenlere (seyyid) verilen bir unvandır³²².

"Bektaş sözcüğü ise sıra arkadaş, emsal, akran, eş, sıra arkadaşı, mertbe arkadaş, bey ile prens ile eşit anlamlara gelir. Beğdeş

320 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s.170.

321 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s.170.

322 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s. 3.

ve Anadolu’da bu anlamda Taydaş var³²³”. Gölpınarlı’ya göre Bektaşî sözcüğü, “Bektaş’a bağlı olan” anlamında bir terimdir. Buradaki Bektaş, genel kabule göre 1209 yılında doğup 1271 yılında ölen Hacı Bektaş’tır³²⁴. Cemal Şener’in bu konu ile ilgili fikirleri şöyledir: “Hacı Bektaş-ı Veli, Anadolu’da Aleviliğin en büyük piri, gönüllerin sultanı olmuştur. O, bilge kişiliği ile Anadolu’yu aydınlatanlardandır. Sağlığında kendi inanç, düşünce ve felsefesine Bektaşilik denmiyordu. O, Alevilik düşüncesinin Anadolu’daki yeni mimarlarından biriydi”³²⁵. Köprülü’ye göre Bektaşilik Ahmet Yesevî’den gelen ikinci büyük tarikatı³²⁶. Kaynaklara ve Bektaşî geleneğine göre Hacı Bektaş’ın soyu, On İki İmam’ın yedincisi olan Musa El Kazım’a dayanmaktadır. Hacı Bektaş Veli’nin soy silsilesi hakkında kaynaklarda farklı bilgiler vardır³²⁷.

Bektaşlılar (Bektaşiler) da diğer bütün Alevi guruplar gibi Caferi mezhebinden olduğunu söyler. Onlara göre bu mezhebin kurucusu On iki İmam’ın altıncısı olan Cafer Sadık’tır. Bu duruma örnek olarak XVII. yüzyılda yaşamış olan Şair Kalbî’nin bir şiirini verebiliriz:

Ca’fer-i Sâdık’tan aldık mezhebi
Yâr etdik aşk ile hayâ edebi
Cihanda cümlemin budur matlebi
Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz³²⁸

Alevilerin yedi büyük Hak âşığından biri olan Viranî bir dörtlü-
günde mezhebinin Hak ve Caferi olduğunu açıkça ifade eder:

323 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s. 3., Bedri Noyan, (1985), **Bektaşilik Alevilik Nedir**, Ankara: Doğu Matbaacılık ve Tic.

Ltd. Şti. S. 16.

324 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s. 3., Abûlbaki Gölpınarlı, (1958), Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli “Vilâyet – Nâme”,s. 99.

İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yay.

325 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s. 3., Cemal Şener, (1994), **Alevi Törenleri**. 5.bs, İstanbul: Ant Yay.s. 88.

326 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s. 13-14. Fuad Köprülü, (2012), **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Hzl, Orhan Köprülü, 12. bs, Ankara: Akçağ Yay.s. 127.

327 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s. 16.

328 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s. 17. İsmet Eyuboğlu, (1980), **Bütün Yönleriyle Bektaşilik Alevilik**.1.bs, İstanbul: Yeni

Çığır Yay.s. 163.

Hamdülillâh biz Muhammed'den okuduk defteri
 Nokta nokta harf- be- harf bildik rumuzu Hayder-i
 Şah Hasan Şahım Hüseyin-i Kerbelâ meydanının
 Merdiyim sevdim gönülde Âbidîn ü Bâkır'ı
 Uymazam hergiz Yezîd'in kavline vü fi'line
 Mezhebim Hak'tır hakikat Ca'ferî'yim Ca'ferî³²⁹.

Safevi (Kızılbaş) Kavramı

13. yüzyılda ortaya çıkan Safevilik, Şeyh Safi adı ile tanınan ve asıl adı Safiyüddin İshak Erdebilî (H650 M 1252- H 735 M1334) olan sufi adına nispet edilmiştir. (Gölpınarlı, 1963: 85; Gölpınarlı, 1969: 231, 232). Hz. Ali'ye ve On İki İmam'a aşırı saygı ve sevgi duyan, daha doğrusu Erdebil tekkesine mensup olan kimselere Safevi adı verilmiştir. Safevi, önceleri bir tarikat adı iken daha sonra siyasi bir nitelik kazanarak bir devlete ad olmuştur³³⁰.

Alevilik söz konusu olduğunda tartışma yaratan en önemli konulardan biri, Anadolu Aleviliğinin Şiiliği kapsayıp kapsamadığıdır. Araştırmacıların bu konudaki görüşleri birbirinden çok farklıdır. Şia (شِيعَة) sözcük anlamıyla Arapçada cemaat, ümmet anlamına gelmektedir. Bu sözcük, Hz. Muhammed'den sonra Hz. Ali'nin halife ve imam olmasını isteyenler olarak ortaya çıkmıştır. Bunlara Hz. Ali taraftarları da diyebiliriz. İmam Cafer Sadık ile birlikte teolojik bir altyapı oluşturarak mezhep kimliğine bürünmüştür. Şiilik ve Caferilik, İmam Cafer Es-sadık döneminde eş anlamlı olarak kullanılmaya başlamıştır. Zira “Eşhedü en lailahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden resulullah ve eşhedü enne Alliiyyen veliyullah” sözleriyle şehadet getiren ve Caferi fikhını benimseyen kimselere hem Şii (شِيعِي) hem de Caferi (جَعْفَرِي) denmiştir. Nitekim Şiililere Arapçada “İsna aşeriyye” (عَشْرِيَّة أَشْعَرِيَّة) ya da “İmamîyye” (اِمَامِيَّة) (On İki İmamcı) de denmektedir. Şiilik, geniş bir ifadeyle Hz. Ali'yi, Allah'ın velisi olarak tanıyan, onun yolunda giden, On İki İmam'ın, İslam dininin temellerini oluşturduğuna inanan, Ehl-i Beyt'e aşırı sevgi duyan, altıncı

329 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s. 18. M Hâlid Bayrı, (1957), **Virânî Hayatı ve Eserleri**. İstanbul: Maarif Kitaphanesi Yay.s. 106.

330 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s. 19.

İmam Cafer Sadık'ın fıkhnı benimsen, şeriat konularına çok önem veren bir İslam mezhebidir³³¹.

İslam Dininde Bulunan Beş Erkânın Irak Türkmen Alevi Anlayışına Göre Uygulanması Allah'ın Birliğine İman (Kelime-i Tevhit)

İman sözcüğü, inanmak demektir. Alevi İslam anlayışında Allah'a iman etmek, Allah'ın birliğine ve emirlerine tam bir teslimiyetle uy-
mak, “EşhedüenLailaheillallah” şهادetini getirmek, Allah'ın koyduğu
hem zahir hem de batın olan tevhit ilmine inanmak ve Allah'ın ya-
rattığı hiçbir yaratığa zarar vermemek demektir. Bu kaideler Alevili-
ğin esas inancını teşkil etmektedir. Alevilik inancında Allah'a gerçek
anlamıyla inanmak, Allah'ın tevhit cümlesi olan “EşhedüenLailaheil-
lallah” sözleri sadece dil ile değil, kalp ile tasdik etmekle gerçekleşir.
Kalple tasdik etmek Allah'ın varlığına hiç şüphe etmeden mutmain
bir biçimde inanmak demektir. Çünkü şüpheli iman gerçek iman de-
ğildir. Allah'a ve Allah'ın kitabına tam bir tasdik ile inanmak Kur'an-ı
Kerim'de Fecr suresinde 27, 28, 29 ve 30. ayette “Ey huzura kavuşan
can! Sen O'ndan hoşnut ve O da senden hoşnut olarak Rabbine dön.
Artık (seçkin) kullarımın içine katıl. Ve cennetime gir.”³³² ve Nisa
suresindeki 65. ayette “Hayır, (sandıkları gibi değil,) Rabbine ant ol-
sun ki, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem kılıp sonra se-
nin verdiği hüküm hakkında kalplerinde bir sıkıntı duymadım tam
bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar³³³” açık bir bi-
çimde zikredilmiştir³³⁴. Alevilikte tevhit “Lailahe illallah Muhamme-
den Resulullah Aliyyün Veliyullah” şeklindedir³³⁵.

331 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s. 87.

332 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s. 87. Murtaza Turabi, (2013), **Kur'an-ı Kerim ve Meâli**. 3.bs, İstanbul: Kevser Yay.

333 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s. 87. Murtaza Turabi, (2013), **Kur'an-ı Kerim ve Meâli**. 3.bs, İstanbul: Kevser Yay

334 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s. 92. Hüseyin. Şahbas, (2012). 1943 Irak/Kerkük- Dakuk- İmam Zeynelabidin Köyü doğumlu, Türk Dili ve Edebiyatı, emekli akademisyen ile 01. 11. 2012 tarihinde Kerkük- Dakuk- İmam Zeynelabidin Köyü'nde gerçekleştirilen görüşmenin ses kaydı ve deşifre metni S.M. arşivindedir. Celal Metin, (2012), **Alevi Manifestosu**, Ankara: Bir Yayıncılık Yay. S. 62, 63, 64.

335 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s. 92.

Namaz (Salât)

Farsça bir sözcük olan namaz, İslam dininin beş temel şartından birini teşkil eder. Namaz, Alevi inancına göre farklı bir şekilde yorumlanmaktadır. Alevilerde namaz; dua ve niyaz anlamlarına gelmektedir. Anadolu ve Irak Türkmen Alevileri buna daimi salât demektedir. Hz. Ali'ye göre "Namaz, her temiz kişinin Tanrı'ya yaklaşmasıdır"³³⁶ Alevilikte namazın kılınıp kılınmadığına dair birçok görüş ileri sürülmektedir. Bunlardan biri, Alevilerin eskiden beri namaz kılmadığıdır. Bunun nedeni de Hz. Ali'nin mescitte namaz kılarak öldürülmesinin yanı sıra Muaviye döneminde bütün Emevi camilerinde Hz. Ali ve Ehl-i Bey'te karşı çirkin sözlerin kullanılmasıdır. İslam tasavvufu boyutuyla bakıldığında tasavvuf ehli, namazı farklı bir biçimde açıklamaktadır. Zikirde (Cem evinde) kılınan namaz, her perşembeyi cumaya bağlayan akşam kılındığı için Irak Türkmen Alevileri buna Cüm'elik (Cumalık) adını verir. Aslında cuma günü bütün Müslümanlarca ibadet günü sayılır. Alevi anlayışında, zikirde (cemde) namaz, genelde bir yılda toplam 48 kere kılınır. Ancak bazen hafta içinde de toplanıp kılınabilir. Burada kılınan namaz "niyaz" anlamındadır. Alevilerde 48 namaz ile birlikte 48 gün oruç tutulur. Fakat tutulan bu oruç zorunlu değildir, isteğe bağlı olarak tutulur Irak Türkmen Alevilerde topluca yapılan ibadete zikir adı verilir³³⁷.

Son dönemlerde Irak Türkmen Alevilerin bir kısmı, özellikle Tazehurmatu, Dakuk, Tuzhurmatu ve Beşir gibi Türkmen yörelerinde yaşayan Alevi Türkmenler Şii (Caferi) mezhebinden etkilenerek Şii-Caferi gibi camiye gidip namaz kılmaya başlamıştır. Kılınan namazda Şii (Caferi) fıkhı uygulanır. Şii (Caferi) fıkına göre kılınan namazın Hanefi, Maliki, Hanbelî ve Şafii gibi Sünni mezheplerinden farklı görülen iki tane belirgin özelliği bulunmaktadır: Birincisi Caferilikte namazda dururken eller düz tutulur. Ancak Sünni mezheplerinde eller göbeğe doğru çevrilir. İkincisi ise, Sünnilikte bulunmayan bir itikat ezana "Eşhedu enne 'Eliyyen veliyyullâh", "Eşhedu enne 'Eliyyen hüccetullah" ve "Heyye 'elâ heyr-il 'emel" sözleri eklenmektedir. Şii mezhebine Şeriat namazına ikamet okunması ile başlanır. Bahsi geçen Türkmen yöreleri her ne kadar Caferilik ve Sünnilik mezheplerinin etkisinde kalmış gibi görünse de Dakuklu'nın anlattığına göre,

336 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s. 94. Abülbaki Gölpınarlı, (Tarihsiz), **Hazret-i Ali Nehc'ül- Belâga**, İstanbul: Der Yay.s. 390.

337 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s. 94.

Tazehurmatu'daki Alevi Türkmen halkı geçmişte Hacı Bektaş Veli ocağına bağlıdır³³⁸. Bu bağlılık, Tuzhurmatu'daki Alevi Türkmen topluluklarında günümüzde de devam etmektedir. Hünkâr Tekkesi'nin müşidi olan Seyit Hamit'le yaptığımız bir görüşmede, namazla ilgili düşüncelerini sordüğümüzda, kendisi bize namaz kıldıklarını, bunun da Hacı Bektaş Veli ocağına ve geleneklerine bağlı olmalarından kaynaklandığını ifade etmiştir. Ayrıca, Hacı Bektaş Veli'nin "Makalat" adlı kitabında namaz, oruç, zekât, hac gibi erkânlarına farz kılındığını da eklemiştir. Özellikle Tuzhurmatu, Tazehurmatu ve Dakuk'taki Türkmen Alevilerinde iki tür namaz uygulanmaktadır. Camide kılınan namaza şeriat namazı, zikirde (cem) kılınan namaza ise tarikat namazı adı verilir. Tarikat namazı; pirin, müşidin huzurunda bulunanların secdeye kapanmalarıdır³³⁹.

Oruç

Aleviler hakkında eskiden beri tartışılan en önemli konulardan bir diğeri, Alevilerin Ramazan orucu tutup tutmadığıdır. Irak Türkmen Alevileri ve Anadolu'daki Alevilerin oruç anlayışına göre sadece mideyi boş tutarak aç kalmakla oruç tutulmuş olmaz. Alevilik anlayışına göre oruç, yedi azayla üç yüz altmış beş gün tutulan oruçtur. Gece sahura kalkıp haram lokmayla oruca niyet etmek ve haram lokmayla oruç bozmak asla ve asla kabul edilmemektedir. Alevilikte bütün her şey için uygulanan ve kural haline gelen ele, bele ve dile Allah'ın dilediği biçimde sahip olunmadığı sürece tutulan oruç kaç gün olursa olsun kabul edilmemektedir. Yukarıda bahsedildiği gibi Irak Türkmen ve Anadolu'daki Alevilerde her perşembeyi cumaya bağlayan akşam, bir araya gelinip birlikte yapılan ibadet günüdür. Bu günde Alevi Türkmenlerin bir kısmı oruç tutmaktadır. Çünkü orucun tutulup tutulmayacağına dair bir koşul yoktur. Nitekim Alevilikte Muharrem orucunun tutulmasına büyük önem verilmektedir. Kur'an'ı Kerim'de Bakara suresinin 183. 184. ve 185. ayetleri oruç hakkındaki ayetlerdir. Oruç ile ilgili olarak Hz. Ali, Nehcül Belaga isimli kitabında şunları demiştir: "Nice oruçlu vardır ki orucunda sadece elde ettiği ancak açıktır, susuzluktur. Nice geceleri ibadetle geçiren vardır ki o kulluktan elde ettiği şey; uykusuzluktur, yorgunluktur. Ne

338 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s. 94. Muhammed Dakukulu, (1965), "Tazehurmatu Bucağını Tanıyalım". **Kardaşlık Dergisi**, Y. 5. S.1-2, Bağdat, s. 38- 40.

339 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s. 95.

mutlu aklı başında olan ariflerin uykusu ve yemesi³⁴⁰ ” Ayrıca, Hz. Ali, “Bedenin orucu, irade ve ihtiyarla azaptan korkup sevaba girmeyi, ecre nail olmayı dileyerek yemekten kesilmektir. Nefsin orucu; beş duyuyu öbür suçlardan çekmek, kalbi de bütün her şer sebeplerinden ayırmaktır. Kalbin orucu, dil orucundan, dilin orucu karnın orucundan hayırlıdır.” diyerek orucu, bedenin zekâtı olarak değerlendirir. Aleviler, Hz. Ali’nin söylediği bu güzel sözlerle dayanarak salih amelle birlikte yapılmayan ibadetin, tutulmayan orucun hiçbir kıymeti olmadığı kanaatinde dirler. Irak Türkmen Alevileri orucu Ramazan ayında değil Muharrem’de tutmaktadır. Ancak Şii Caferi mezhebinden etkilenen bazı Alevi Türkmenlerin arasında Ramazan ayında da oruç tutanlar vardır.³⁴¹

Zekât Ya da “Humus”

Zekât sözcüğü İslam anlayışında dinsel vergi ve sosyal bir olgu olarak değerlendirilir. Nitekim zekât, Kur’an-ı Kerim’in verdiği hükümlere göre zengin olan kimseler için zorunluluk vardır. Zekât verilecek kişiler ise yine Kur.2an-ı Kerimin bildirdiğine göre fakir fukara, köle, kimsesiz ve yetimlerdir. Allah, Kur’an-ı Kerim’de zekât ile ilgili birçok ayet bildirmektedir. Bu ayetler şunlardır: Araf (156). Mücadile (13). Tevbe (18). Rum (39). Ala (14). Enbiya (73). Meryem (31). Meryem (55). Fussilet (7). Lokman (4). Tevbe (71). Neml (3). Müminun (4). Müzzemmil (20). Tevbe (60). Nur (56). Ahzab (33). Hac (41). Maide (55). Bakara (277). Bakara (177). Bakara (43). Bakara (110). Hakkın hukukunu koruyan Alevilik, Allah hakkı olarak ayrıca, Anadolu’daki Alevilerde özel bir “din vergisi” konmuştur. Bu vergi “dede hakkı” ya da “Hakkullah” adı ile bilinmektedir.³⁴²

Hac

Hac ile ilgili olarak Kur’an-ı Kerim’in bütünlüğüne bakıldığında, öncelikli ve en temel hükümler, fakir fukarayı, yetimi, köleyi, zavalıyı, kimsesizi, yolda kalmış ve garibi korumayı amaçlamıştır. Ancak

340 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s. 95. Abülbaki Gölpinarlı, (Tarihsiz), **Hazret-i Ali Nehc’ül- Belâga**, İstanbul: Der Yay.s. 390-391.

341 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s. 96-97.

342 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s. 97. Hüseyin Dedekargınoğlu, (2010), *Dünkü ve Bugünkü Alevilik*, Ankara: **Türk Kültürü Hacı Bektaş Veli Araştırm Dergisi** S,56, s 327- 348.

tasavvuf ehline göre Hac, “Hakk’a ermek için yapılan manevi ve ruhani bir yolculuktur³⁴³” Alevi âşıklarından Şah Hatayi bir dörtlüğünde hac için şöyle demiştir:

Hatayim hal çağında
Hak gönül alçağında
Bin Kâbe yapmaktansa
Bir gönül al çağında

Gerçekten de İslam ahlakına göre tam zamanında alınan bir gönül, bin hacca bedeldir³⁴⁴.

Irak Türkmen Alevilerinde Tarikat Anlayışı

Dört Kapı Kırk Makam Felsefesi ya da “İnsan-ı Kâmil” Kavramı Dört kapı kırk makam anlayışının Aleviliğin temel inancını teşkil ettiği iddia edilmektedir. Bu dört kapı; şeriat, tarikat, marifet ve hakikattir. Bu kapıların her biri de on makamdan, yani on aşamadan oluştuğu için bu yapıya dört kapı kırk makam adı verilmiştir. Irak Türkmen Aleviler de genellikle Kur’an-ı Kerim olmak üzere İmam Cafer Sadık’ın ve Şeyh Safi “Buyruğu” ve Hacı Bektaş Veli’nin “Makalat” adlı eserini esas alır. Bu dört kapı kırk makam teorisine Hacı Bektaş Veli’nin Makalat adlı eserinde yer verilmiştir. Bu anlayışa göre kâmil bir insan yani “insan-ı kâmil” olabilmek, bütün bu merhaleleri uygulamakla gerçekleşebilir. Nitekim bu dört kapı kırk makamda bulunan şartlara bakılırsa hemen hemen bütünü Kur’an-ı Kerim’den alınmıştır. Şeriat, tarikat, marifet ve hakikat sözcüklerine genellikle her tasavvufi şiirlerde ve kitaplarda rastlanmaktadır ³⁴⁵.

Tarihsel sürecin zaman defterini geçmişe doğru katladığımızda; Şiiliğin Safevî Türk Hanedanı, Sünniliğin Osmanlı Türk Hanedanı tarafından siyasî güç için seçilmesi sürecinde; Şii Türkmen gerçeğini de düşünmemizi gerektirecektir:

343 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s. 97. Süleyman Uludağ, (2012), **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Kabcacı Yay. S. 150.

344 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s.99. Abûlbaki Gölpinarlı, (1963), **Alevî- Bektâşî Nefesleri**. İstanbul: Remzi kitabevi.s. 266.

345 Sarmad Ali Mahdi, ag. t., s. 101. Abûlbaki Gölpinarlı, (1977), **Tasavvuf’tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri**, İstanbul: İnkılâp ve Aka kitabevleri Yay.s. 101.

“Oğuzların Bayındır boyundan olan Akkoyunlular (1340-1514), 15. yüzyılda Azerbaycan, Irak ve Doğu Anadolu’da hâkimiyet tesis etmiş bir Türk devletidir. Bu devletin en meşhur hükümdarı olan Uzun Hasan, 1452-1478 yılları arasında hüküm sürmüştür. Uzun Hasan’ın babası Akkoyunlu Devleti’ni kuran Kara Yülük Osman Bey’in oğlu Ali Bey’dir. Karamanoğullarını desteklemek suretiyle Osmanlıları karşısına alan Uzun Hasan, 1473 yılında Otlukbeli’nde Fatih Sultan Mehmet tarafından ağır bir yenilgiye maruz kalmıştır. Bunun üzerine Akkoyunlular’ın bölgedeki etkinliğinin zayıfladığı anlaşılmaktadır. İlerleyen süreçte otoritesi zayıflamış Akkoyunlu sahasında, Safevîlerin gittikçe nüfuzlarını artırdıkları anlaşılmaktadır”³⁴⁶. Bu tarihi ve siyasi olayları ciddi kaynakları analiz etmeden günümüzdeki hadiseleri anlamak mümkün olmaz. Bunların hem anlaşılması hem de birikmiş problemlerin sağduyu içerisinde çözülmesi gerekmektedir. Asırlar öncesi sürtüşmelerin yahut hataların bedeli bugünün ve yarının nesillerine ödetilemez. Burada **“Allah düşünüp akıl etmeyenlere azap eder”**.(Yunus Sûresi/100.Ayet) ilahî hitabını özellikle İslâm Ümmetinin ve Türk Milletinin yeniden tefekkür etmesi gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti diğer İslâm ülkelerine göre şanslıdır. Cumhuriyeti kuran kadrolar, laiklik ilkesinin önemini kavramışlar ve bunu hukuk devletinin temeli yapmışlardır. Bu ilkenin ne kadar önemli olduğu mezhep ve din savaşlarının kan gölüne çevirdiği coğrafyalarda bugün daha çok idrak edilmektedir.

346 Mehmet Şeker, Safevîlerin Kuruluşundan Önce Ortadoğunun Siyasi Durumu IV. Uluslararası Alevilik Ve Bektaşilik Sempozyumu (18-20 Ekim 2018 Ankara) Bildiriler Kitabı, S.513.

Altıncı Bölüm

Kimyasal ve Biyolojik Tehditler

Tekrar yolcuğumuza devam ediyoruz; Ammar Beylerdeki öğle yemeğinden sonra Tazehurmatu'ya varıyoruz. Yol boyu Şii Türkmen şehitlerin büyük boy resimleri var. Şehitlerimizin kimi Bozkurt işareti yapmış, kimi Türkiye bayrağı ile bizlere tebessüm ediyor. Gözlerimiz ırmak ırmak akıyor. Ruhları şad olsun.

Sağlık Merkezine geldik. Buradaki toplantıda Dr. Ahmet Bey (Milletvekili) ve bizler varız. Dr. Ahmet Bey: Hoş geldiniz. Tazehurmatı dört yıl boyunca DAEŞ'le mücadele etti. Sonra kimyasal saldırıya uğradı. Burası Türk memleketidir.

Dr. Aydın Beyatlı: Burası çok zarar gören bir Türkmeneli bölgedir. Hiçbir zaman yılmadı. Ne topraklarından, ne dillerinden ne dinlerinden vazgeçtiler. Bir insanlık mücadelesi verdiler. Ümit ederiz ki bu ülkü devam ettirilir. Vekilimizin yanındayız. Bu toprakların hizmetkârıyız.

Dr. Filiz Yavuz: Türkiye'deki kardeşlerimizin selamı var. Sıkıntılarınızı biliyoruz. Hep birlikte bertaraf edeceğiz. Misafirperverliğiniz için teşekkür ederiz.

Dr. Ahmet Bey (Milletvekili): Kimyasal maddelerin etkileri sonucu hastalıklar ve özellikle kanser artıyor. DAEŞ mücadelesinde çok yaralı verdik. Türkiye'den sağlık desteği bekliyoruz. Şifa hastanesi için katkılar olabilir. Tazehurmatı 32.000 nüfuslu. Kerkük'e yakındır. Irak devletinden de taleplerimiz oluyor.

Dr. Aydın Beyatlı: Türkiye'den biz düzenli olarak en az beş Prof. doktor getireceğiz. Müsterih olun.

Prof. Dr. Velid Halid: Erbil'de çalıştığım yıllarda kimyasal madde temasında göğüs hastalıklar, yanık, KOAH, parankimal değişiklikler oluyordu. Burada da hardal kullanılmış. Benzer bulgular olacaktır.

Hilmi Özden: Burada bir parantez açmamız gerekiyor. KBRN maddelere karşı sağlık personeli ve siviller bilgilendiriliyor mu? UMKE'de görev aldığımızdan beri eğitime katılıyor, kurslar düzenliyoruz.

Gezdiğimiz birçok ülkede bu konunun önemi henüz yeterince anlaşılmamıştı:

“20 yüzyıl, içerisinde yaşanan iki dünya savaşı ve bu savaşların yıkıcılığı neden ile tarih sahnesinin insanlık adına yaşanan en acımasız yüzyılı olma özeliğini taşımaktadır İnsanları öldürmenin maliyeti, Silah teknolojisinde yaşanan gelişmeler ile birlikte bu yüzyıl içerisinde sürekli bir artış eğilimi göstermiştir. Bireylere yönelen basit çalışma prensipli silahlardan, kitleleri imha etmeyi amaçlayan ileri teknoloji ürünü ve yüksek maliyetli silahlara doğru kısa zamanda uzun sayılabilecek bir yol kat edilmiş ve günümüz itibariyle de geri dönülemez bir noktaya gelinmiştir. Bu bağlamda kastedilen silah kavramı, nükleer, biyolojik ve kimyasal olanları içermektedir Genelde kullanılan adıyla “kitle imha silahları”.

Kitle imha silahları, konvansiyonel silahların defalarca kullanılması sonucunda ortaya çıkabilen insan zayırlarını sadece bir kez kullanılmaları sonucunda meydana getirebilen; bununla beraber, konvansiyonel silahların oluşturamadığı saldırı sonrası olumsuz etkileri de bulunan silahlar olarak tanımlanabilirler. II Dünya Savaşında müttefiklerin iki gün süren 1.400 bombardıman uçağı sortisi sonunda 130.000 - 200.000 kişiye zayırlar verdirmiştir Buna karşılık, Hiroşima ya atılan tek bir atom bombası 120 000 kişiyi öldürmüş, 76 000 kişiyi de yaralamıştır. Birbiri ile karşılaştırıldığında, bir tek kitle imha silahının yüzlerce, hatta binlerce, yüksek patlama gücüne sahip konvansiyonel mühimmattan daha fazla tahrip gücüne sahip olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır³⁴⁷.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından Aralık 1997’de yapılan “Transforming Defense, National Security in the 21th Century” konulu panele ait raporun sözlük kısmında kitle imha silahları şu şekilde tarif edilmektedir. “Kitle imha silahları, genellikle kimyasal, biyolojik, nükleer silahlar ve bunları taşıma kabiliyeti olan füzeleri ifade eder Bazı durumlarda radyolojik silahlar da dâhil edilir”

Bu tanımlar ışığında kitle imha silahlarını dört gruba ayırabiliriz.

Kimyasal Silahlar, Biyolojik Silahlar, Radyolojik, Nükleer Silahlar

Dünya devletlerinin aynı anda, kitle imha silahlarının uç türüne de sahip olması oldukça zordur. Ancak, soğuk savaşın bir getirisi olarak, bazı devletler bu imkâna kavuşmuşlardır. Hal böyle olunca,

347 KBRN Bilgisi, AFAD Yayınları, s.10.

uluslararası alanda iki rakip kutup kendiliğinden belirmektedir. Kitle imha silahlarına sahip olanlar ve olmayanlar. Sahip olmayanlar da kendi içlerinde ikiye ayrılabilir: Sahip olmaya çalışanlar ve bu tür bir girişimde bulunmayanlar Devletlerin bu öldürücü gücü yüksek silahlara sahip olma nedeni genellikle güvenlik endişelerine dayandırılmaktadır. Ancak bu derece önemli bir güç, güvenlik endişelerini gidermek bir yana, var olanlara yenilerini de eklemektedir

Kitle imha silahları, uluslararası alanda itibar sağlama, gücünü perçinleme ve caydırıcı olabilme adına her geçen gün daha öldürücü bir seviyeye getirilmeye çalışılmaktadır. Kullanıldıklarında etkilerinin ne olabileceğini anlayabilmek açısından, BM'nin yaptığı bir çalışmanın sonuçlarına değinmek önem arz etmektedir Stratejik bir bombardıman uçağı ile atılan nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların nispi etkileri şöyle değerlendirmiştir: Bir megatonluk bir nükleer bomba 300 km²'lik bir alan içinde korunmasız halkın %90'ını öldürebilir. 15 tonluk bir kimyasal silah 60 km²'lik bir alandaki halkın %50'sini öldürebilir 10 tonluk bir biyolojik silah 700.000 km²'lik bir alandaki halkın %25'ini öldürüp %50'sini hastalandırabilir.³⁴⁸

Dünya barışı adına, kitle imha silahları konusundaki silahsızlanma çabaları kendi kısır döngüler içinde devam etmektedir Ancak, bu tür silahları içtenlikle ve inanarak üreten devletler, söz konusu olan silahların sınırlandırılması, kontrolü veya yok edilmesi olunca aynı içtenliği gösterememektedirler Çünkü silahsızlanma, daha az tehlikeli bir dünyaya doğru giden süreci temsil ederken, devletler için de var olan güçlerinin azalması ve kendilerini daha az güvende hissetmeleri anlamına gelmektedir.

KBRN Tehdidi

Günümüzde savaş dışında da KBRN tehdidiyle karşılaşılmaktadır Terörist Saldırılarındaki

Kimyasal ve biyolojik maddelerin üretimlerinin ucuz ve etkilerinin fazla olması, biyolojik maddelerin etkilerinin geç ortaya çıkması ve tespitlerinde laboratuvar ortamına ihtiyaç duyulması, nükleer ve Kimyasal maddelerin varlıklarının belirlenmesinde cihaz kullanımına ihtiyaç duyulması ya da uzmanlar dışında etkilerine göre şüphelenilmesinde geç kalınması gibi nedenlerle terörist gruplarca tercih

348 KBRN Bilgisi, s. 10-11.

edilmektedir. Tokyo Metrosu sârin gazı saldırısı ve ABD de meydana gelen şarbon vakaları bütün bunlara örnek verilebilir.

Sanayi Kazalarında

Radyoaktif kaynakların tıp, endüstri, araştırma ve eğitim alanlarında, kullanılırken yaratacağı sorunlara örnek İstanbul İkitelli de bulunan bir hurdalıktaki atık radyasyonlu kaynak olayıdır. Bunların yanında; çarpık kentleşme sonucunda, konutlar ve sanayi tesislerinin iç içe girmiş olması meydana gelebilecek kazalar daha çok zarar verebilecekti! Çünkü depolama, üretim ve dağıtım kontrolsüzlüğü her an bir tehdit unsurudur Geçmiş yıllarda İstanbul Davut Paşa'da bulunan bir havai fişek üretim tesisinde meydana gelen patlamanın sonucu henüz hafızalardadır³⁴⁹.

Nükleer Reaktörlerden Kaynaklanan Kazalarda

Ülkemizin hemen yanı başında bulunan nükleer santrallerin durumu ortadadır. Teknolojisi eski ve halen faaliyette olan reaktörlerin varlığı da önemi bir risk oluşturmaktadır. Benzer teknolojiyi kullanan Çernobil Nükleer Santralinde meydana gelen kaza bu duruma örnek verilebilir

Afetlerde

KBRN maddelerinin kullanıldığı tesislerde meydana gelen hasar sonucu gerçekleşen sızıntılardır (büyük depremler, yangınlar vb.).

Örneğin

11. Mart.2011 tarihinde Japonya da 9,0 büyüklüğünde meydana gelen Büyük Doğu Japonya Depremi, Fukuşima Nükleer Santralinden radyasyon sızıntısına sebep olmuştur

Teknolojinin Taşınması Sırasında Yaşanan Kazalarda

Ülkemizde her yıl yüzlerce geminin binlerce ton tehlikeli kimyasalla geçiş yaptığı İstanbul Boğazı ve İstanbul şehri için risk her halde tahmin edilebilir.

349 KBRN Bilgisi, s.11.

Bir savaş durumunda düşmanın, barış durumunda ise terörizmin veya KBRN kazasının sonuçlar son derece vahim olacaktır. Bu nedenle bu durumlara karşı gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Neden Kitle İmha Silahları

Kitle imha silahlarını oluşturan ‘kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer silahlar (KBRN) 20 yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren artan bir oranda endişe ve tehlike kaynağı olmaya başlamışlardır.

Kitle imha silahları aşağıdaki nedenlerden dolayı tercih edilir.

Kitlesel olarak çok kısa sürede öldürmeye ya da yaralamaya neden olması

Geniş alanlara kolay yayılabilmesi, dış ortamlarda dayanıklı olması

Kullanımda küçük miktarların etkili olması

Temizleme gerektirmesi

Psikolojik etki yapması

Korunma için nazırlık yapmanın zor olması³⁵⁰

Kitle İmha Silahlan İle Saldırının Olası Sonuçları

Tıbbi müdahale sistemlerine aşırı başvuru

Normal şehir hayatı düzeninin bozulması

Çok sayıda yaralı ve ölü

Tesislerin kapatılıp temizlenmesi

Panik ve şaşkınlık

Hükümete güvenin kaybı

Acil müdahale sistemlerine güvenin kaybı

Uluslararası Sözleşmeler

Kille imha silahlarının veya KBRN kapsamına giren malzemele-
rin üretilmesi, depolanması, el değiştirmesi, kullanılması ile ilgili aşağıdaki düzenlemeler yapılmıştır.

1972 Biyolojik Silahlar Konvansiyonu. BSS (BWC-Biological Weapons Convention).

1987 Füze Teknolojileri Kontrol Rejimi (MTCR-Missile Technology Control Regime) .

350 KBRN Bilgisi, s.12.

1993 Kimyasal Silahlar Konvansiyonu. KSS (CWC- Chemical Weapon Convention).

1925 tarihli Cenova Protokolü

1968 Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması (Nuclear Non Proliferation Treaty)³⁵¹

Tazehurmatu’da DAESH’in Türkmenlere karşı kullandığı “hardal gazı” hakkında da biraz bilgi paylaşmamız gerekiyor:

Yakıcı Gazlar

Bu maddelere kabarcık gazları denilmekle olup cildi, solunum organlarını, sindirim sistemini ve gözleri etkiler. Genellikle sıvı olarak kullanılır Hem sıvı haliyle hem de gaz haliyle temas edildiğinde, cildi, gözleri ve solunum organlarını yakar ve içi 1-1,5 litre irin ve iltihap toplanmış derin yaralar açarlar. Bu yaralar öldürücü değil ama iyileşmesi zor ve uzun zamanda olur. Bu yaralara bakılmadığı durumda enfeksiyon, dolayısıyla ölüm meydana gelebilir. Bu gazlar bir kısmı kokusuz olup, diğerleri hardal, sarımsak, sardunya, bayır turpu veya acı badem kokusu verebilirler Yakıcı gazlar etkilerini sinsice gösterirler. Etkileri hemen ortaya çıkmaz.

Yakıcı Kimyasallardan Hardal gazı (Distile İperit-HD)

Saf halde berrak, renksiz veya amber renkli, sudan ağır, zeytin-yağı kıvamında yağsı bir sıvıdır. Normal sıcaklıkla uçuculuğu fazladır. Suda az, organik çözücülerde ve yağlarda çok çözünür. Fiziksel ve kimyasal olarak oldukça dayanıklıdır Birçok materyalden (tahta, lastik, boya, lak, plastik) geçebilme özelliğine sahip yakıcı bir kimyasal maddedir. Soğuk iklimlerde uzun süre kalıcılık gösterir. Hardalın saf formu kokusuz olduğu halde, saf olmayan formu, sarımsak benzeri keskin bir kokuya sahiptir³⁵².

Hardal gazı, maruz kalındıktan birkaç saat geçinceye kadar deride herhangi bir hassasiyete veya semptoma sebep olmaz Bu gazın insanları etkisiz hale getirme suresi 12 saat kadardır.

351 KBRN Bilgisi, s. 13.

352 KBRN Bilgisi, s. 23.

Yakıcı Gazların Genel Olarak Fizyolojik Etkileri

Gözlerde sulanma ve yanma, ışığa karşı duyarlılık, göz kapaklarının şişmesi, öksürük ve boğulma hali, gözlerde, boğaz ve nefes borularında iltihaplanma, ciltte kızarıklıklar ve kabarcıklar, bulantı ve kusma.

Yakıcı Gazlardan Korunma

Yakıcı gazlardan korunmak için gaz maskesi, koruyucu elbise, eldiven ve bot birlikte kullanılmalıdır. İlk olarak gözler etkileneceği için, göz kapaklarını açık tutularak bol su ile uzun süre yıkanmalıdır. Cilde bulaşan sıvı, yara temizler gibi sürtmeden silinip bol su ile yıkanmalıdır. Eğer elbiseye gaz bulaşmış ise elbise kesilerek çıkartılmalıdır. Saçlara bulaşmış ise saçlar kesilip kafa derisi bol sabunlu suyla temizlenmelidir. Oluşan kabarcıkların üzeri temiz bir bezle örtülüp kabarcıkların delinmemesine dikkat edilerek sağlık kuruluşuna başvurulmalıdır³⁵³.

353 KBRN Bilgisi, s. 24.

Geniş Bilgi için Bakınız: www.afad.gov.tr

Yedinci Bölüm

Türkmen Elinde Gündelik Hayat

Saat 16.15 Fuzulî Matbaası

Türkmeneli Dergisi 2009'da kuruldu. Erkan Sarıkaya ekipte idi. Kuruluşundan beri çalıştı. Filiz Hanımla beraber örnek Türkçe ders kitapları alıyoruz.

16.30

Zeki Beyi ve milis Türkmenleri ziyaret ediyoruz. Seyit Hamit'de bizimle geliyor: **“Kendini teslim eyle bir serçeşme/ Sen sırat-ı müstakimsin Ya Ali”** Aydı Beyatlı abi **“Seyit Hamit'in Türkmenliğinin, Türkçülüğünün çok ileri olduğunu söylüyor.**

DAEŞ'in anladığı dilde konuştuğunuz sizlerin gayreti sayesinde burada dolaşıyoruz. Milletvekili Hatice Hanım da milislerin faaliyetlerini anlattı. Milletvekili Dr. Ahmet Bey **“ her yere barış ve huzur gelsin Türkiye Cumhuriyeti ebediye olsun”** dedi.

Saat 18.10

Yahyava Türkmen kampındayız. Yatalak hastaların muayene edeceğiz. Kızılay'ın ve Afad'ın çalışmalarını görüyoruz. Göçmenler, Musul, Telafer ve Diala'dan gelmişler. 2670 kişilik bir kamp. Kampın girişinde yaşlara göre kişi sayısı yazılmış. Ayrıca, yetim, boşananlar, dullar vb. sosyal durumlar belirtilmiş. Engelli sayısı da kaydedilmiş (39). Kamptaki muayenelerimizden sonra, Dr. Aydı Beyatlı Beyin baba evine geliyoruz.

Saat 19.00

Aydın abi anlatıyor: Siyah güllerimiz vardı. Şeceremizle ilgili babam defter tutardı diyor. İki kişinin zor kaldıracacağı bir defter çıkarıyor çantadan. Çantadaki mürekkep takımını da 50 yıl önce Avrupa'dan getirmiş. Babam Amerika'da mesleki eğitimini yaptı. İngiltere'ye çok giderdi diyor.

Saat 19.30

Aydın Beyin ablasının oğlu Şahap Beyin evine akşam yemeği için geçiyoruz.

Filiz Hanıma rafta hediye edildi. Sacid abi cemadaniyi omuzuna attı Mahalle kabadaylarına benzettik. Velid abinin başına takıldı. Sonra toplu fotoğraf çekildi. Yemek masasına perde pilavı getirildi perde pilavı Siirt'te Bitlis'te ve Kerkük'te ortak özelliklere sahip. Azerbaycan'da Şah pilav diyorlar. Diğer davetler gibi Rektör Beyin, Abbas Beyin babasının vd. ikramlarında olduğu gibi yemeklerin çeşitlerini saymakla bitiremezdik. İsterseniz burada Irak Türk yemeklerinden bahsedelim. Bunun için Ziyat Akkoyunlu³⁵⁴'nün çalışması bize güzel bir yemek atlası olacaktır:

“Bilindiği gibi Türk sosyal hayatında yemek kültürü her zaman özel bir yere sahip olmuştur. Türkler Orta Asya'dan Anadolu'ya, Balkanlar'a, Afrika'ya kadar dağıldıkları dünya coğrafyasında, eski yemek alışkanlıklarını, yenileriyle birleştirerek devam ettirmişlerdir. Bu arada bazı yemeklerin detayları unutulmuş, parçaları günün şartlarına göre değişikliklere uğrayarak bugüne kadar ulaşmıştır. Orta Asya'da yaşayan Türkler göçebe hayatın bir gereği olarak hayvancılıkla uğraştıkları için daha çok et, süt, yağ ve peynir gibi hayvansal gıdalarla ve tahıllarla besleniyorlardı. Geyik, tavşan, koyun, deve, at eti yerlerdi. Atın eti, sütü çok sevilirdi, ısısından faydalanarak bastırma yapılırdı. Akdari en çok kullanılan tahıldı. Türk yemek kültürü hakkındaki bu bilgilere eski Türk kaynakları vasıtasıyla ulaşmak mümkündür. Türklüğün kültür hazinesi, Dîvânu Lugâti't- Türk'te Kâşgarlı Mahmûd ilgili maddeleri açıklarken Türklerin damak tadından bahsederek bazı yemek tarifleri de vermiştir. Bu vesileyle o dönem yemek kültürü hakkında da bazı bilgilere sahip oluyoruz. Meselâ **Yund(at)** maddesinde “**Yund eti yıpar**” der ve şöyle açıklar: *Atın eti mis gibi kokar; o pişirilip soğumaya bırakıldığı zaman ondan güzel bir koku yayılır*³⁵⁵. “**Kazı**” maddesini verirken “*İnsanın göbek şişmanlığı ve atın karın semizliğidir.*” der. Hemen ardından “**Yund kazı yağ**” örneğini vererek “*Atın karın bölgesinin şişmanlığı, yağdır (yağ gibi güzeldir)*” şeklinde bir açıklamada bulunur ve bunun da Türklerin en sevdiği et olduğunu söyler³⁵⁶.

354 Ziyat Akkoyunlu, Türk Mutfağından Kaybolan Yemekleri Yaşatan Kerkük Mutfağı, Kardeşlik, sayı 54, 2012, s.19-25.

355 Ziyat Akkoyunlu, Türk Mutfağından Kaybolan Yemekleri Yaşatan Kerkük Mutfağı, Kardeşlik, sayı 54, 2012, s.19-25. Divânü Lûgati't-Türk(Tıpkıbasım), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ank, 1990, s. 449

356 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, a.g.e, s. 543-544

Muhammed b. Hasan El-Bağdadî 13. yüzyılda kaleme aldığı Kitâbu't-tabîh adlı yemek kitabının girişinde zevkleri “zekâ oyunları, yemek yeme, içki içme, iyi giyim, cinsellik, koku ve ses” olmak üzere altı gruba ayırıyor³⁵⁷. Ona göre yemek, zevklerin en soylusu ve en önemlisidir. Yemek her zaman zenginliğin bir simgesi olmuştur. Mesela 14. ve 16. yüzyıllarda Avrupa’da yemek yani mutfak, bir güç göstergesi aracı olarak algılanıyordu³⁵⁸. Sadece Avrupa’da değil. Osmanlı Devleti de yeri geldiğinde bu araçla gücünü göstermek istemiştir. 15. Yüzyılda, II. Murad devrinde yabancı bir elçi ağırlandıktan sofrada en fazla pilav, yahni ve şerbet bulunuyordu. Fatih sonrası ihtişamlı devirlerde ise bir sefirin önüne yüz çeşit yemek konduğu oluyordu. İstanbul ve özellikle Saray, koca imparatorluğun her tarafından akın eden yiyeceklerin en iyisini, en güzelini tüketiyordu. Tabii ki bu en seçkin yiyecekler yine en seçkin ellerde pişiyordu. 1600 yılı dolaylarında bir Avrupalı ya da bir Akdenizli gözünde Osmanlı mutfağı en modern, en gözde ve yaratıcılığın uygulandığı en gelişkin mutfaktı³⁵⁹. Mutfağın, zenginliğin ve gücün bir simgesi olarak algılandığı bu devirlerde, III. Murad’ın saltanat sürdüğü yıllarda, sarayda toplam 1117 aşçı ve yamakları çalışıyor ve günde 2-3 akçe ulufe alıyorlardı. Saray geleneğinde padişah nereye giderse has mutfak da onu izliyordu. Mesela, 1593 yılında, Sultan III. Mehmed döneminde Avusturya ordusuna karşı kazanılan Haçova Meydan Savaşı’nda düşman askerleri hazine çadırına kadar gelip yağmaya başlar. Bunun üzerine aşçılar, ellerine geçirdikleri kepçe, satır, masa ve odunla saldırıp onların hepsini püskürtürler³⁶⁰. Damak öyle yüce bir zevk ki yemek, bir zamanlar hünkârın gözüne girmenin, bir yerlere varmanın da vasıtası olmuş. Örneğin Sultan Abdülmecid’den itibaren, her yıl Ramazan’ın on beşinde Topkapı Sarayı’nda, Hırka-i Şerif ziyaretinin ardından padişaha özel iftar yemekleri hazırlanırmış. Bu yemekleri pişiren Enderun efendileri arasında özellikle en güzel soğanlı yumurta yapma

357 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Marın, Manuela, “Ortaçağ Arap Mutfak Geleneğinde Renk ve Koku”, Ortadoğu Mutfak Kültürleri, Sami Zubaida-Richard Tapper, Çeviri: Ülkü Tansel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 204

358 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Massimo Montanari, Avrupa’da Yemeğin Tarihi, Çeviren: Mesut Önen-Biranda Hinginer, İstanbul, 1995, s. 112-115

359 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Fragner, Bert, “Kafkaslardan Dünyanın Damına: Bir mutfak Serüveni”, Ortadoğu Mutfak Kültürleri, Sami Zubaida- Richard Tapper, Çeviri: Ülkü Tansel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 54

360 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Ünsal, Artun, “Osmanlı Mutfakları”, Yemek Kitabı, Hazırlayan: Sabri Koz, Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 92

rekabeti varmış. Eğer padişah iftar yemeklerinden tadarken soğanlı yumurtayı beğenirse onu hazırlayan efendiyi kendine kilerci başı seçmiş. Soğanlı yumurta deyip geçmeyin. Bu yemeğin yapımı üç, üç buçuk saat sürermiş³⁶¹. Bütün bunlar bir yana yemek, toplumsal sınırları belirlemede kültürel bir ayrıdır. İşte biz de bu noktadan hareketle bu yazımızda Osmanlı Mutfağı'nın yaşayan bir yüzü olan Kerkük Mutfağı'ndan, bahsedeceğiz. Bunu yaparken de yeri geldikçe Saray ve Ortadoğu mutfaklarına değineceğiz. Kerkük Türkleri olarak tanınan Irak'taki Türk topluluğu, sadece Irak'ın bu dördüncü büyük şehri olan Kerkük'te yaşamayıp Musul, Erbil, Altunköprü, Tuz, Dakuk, Kızılırbat, Hânekin gibi bölgelerde de yaşamaktadır. Abbâsî hilafetinin, bugünkü Irak topraklarında hüküm sürdüğü sıralarda, Orta Asya'dan getirilen ve bu hilafetin ortadan kalkmasıyla mevcudiyeti son bulan Celp ve Hassa Ordusu, 1258'de Moğollarla gelen Türkler ve IV. Murad'ın Bağdat fethi akabinde, yolu korumak için bıraktığı Türkler, bugünkü Irak Türklerinin menşeyini teşkil etmektedir. Hâkimiyetleri altında yaşadıkları devletlerin hüküm sürdükleri devirlerde, değişikliğe uğramamak için fevkalade gayret gösteren Irak Türkleri, Kanunî Sultan Süleyman'ın Bağdat fethinden sonra imparatorluğun bu bölgedeki çok hassas ve ağır yükünü seve seve üstlenmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti hudutları dışında kaldıkları 1918 tarihinden sonra da yoğun bir Arap kültürü ve baskısına maruz kalmalarına rağmen bünyelerine iyice sindirdikleri Türklük şuurunu kaybetmeyerek bugün pek çok Türkün unuttuğu Türk örf ve âdetlerine sıkı sıkıya bağlı kalarak onları yaşatmaya muvaffak olmuşlardır. Hatta azınlık grup olmalarına rağmen Arap kültürünü de az da olsa Türk kültürünün tesiri altında bırakabilmişlerdir. Bunun en açık örneğini konumuz olan yemek kültüründe görmekteyiz. İmambayıldı, pufböreği, tatarkulağı, suböreği, mıhlama, burma, dondurma, perdepilav, türlü, paça, işkembe, bastırma, külbastı, kavurma, taskebap, tavukgöğsü, sütlaç ve dolma gibi Türk mutfaklarının bu yemeklerini herhangi bir Arap yemek kitabında bu adlarıyla görmemiz mümkündür. Bu yemekler Arap mutfaklarında bugün için Türkçe adlarıyla yer almaktadır; ama zamanla diğer milletlerin Türk yemeklerine yaptıkları gibi Arapların da bu yiyecekleri kendilerine mal edecekleri muhakkaktır. Nitekim bu Türkçe yiyecek adları, yemek tarifleri verilirken uydurma Arapça adlardan sonra parantez içinde yazılmaktadır.

361 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Ünsal, Artun, a. g. m., s. 93

Yani uydurulan bu adlar zihinlerde yerleşip tanındıktan sonra Araplar, Türkçe adları atıp bu yemekleri kolayca kendilerine mal edeceklerdir. Adıyla, her şeyiyle Türk mutfağının bir yemeği olan dolmaya yakın zamana kadar “Türk dolması”, “Kerkük dolması” adıyla mutfaklarında yer veren Araplar, sonraları “dolma Bağdadî”, yani “Bağdat dolması” demişlerdir. Son zamanlarda ise dolma kelimesinin yerine de dolmanın Arapça karşılığı olan “mahşî” kelimesini kullanarak “mahşî Bağdadî” adıyla bu yemeği adlandırmışlar ve böylece kendilerine mal etmeye çalışmışlardır³⁶². Körinin, çeşitli biberlerin, zencefilin, tarçının ve daha pek çok baharatın bolca kullanıldığı bu mutfakta, dolmalar, yemekler bu zengin baharat çeşnişiyle güzel bir kokuya, tada ulaşmaktadır. Kerkük yemeklerine özel bit tat veren ise “Kerkük Baharatı”dır. On çeşit baharat ihtiva eden bu terkip, Kerkük yemeklerinin baharat gerektiren bütün yemeklerinde kullanılır. Terkibinde, 50’şer gram cözbava(Hindistan cevizi), karabiber, kabâbiyye(yenibahar), tarçın, ırkhel(havlucan) ile 20’şer gram zencefil, hel(-kakule), daras(darîfûlful), karanfil ve gülkurusu vardır. Bu zengin karışım gözünüzde büyüyebilir; fakat sakın büyümesin. Zira 1489 yılında sadece 18 çeşit baharatın kullanıldığı Saray’da, Mısır’ın fethiyle pek çok baharatla tanışılmıştır. Mısır’ın fethi, Osmanlı Sarayı’nın damak zevkinde bir dönüm noktasıdır. 1573’te Saray mutfağında 200’ün üzerinde çeşitli baharatların kullanıldığı, kayıtlarda mevcuttur³⁶³. Baharattan bahsetmişken tam manasıyla Kerkük baharatının tadını, kokusunu verdiği karışık dolmanın tarifini şöyledir: elle kıyılmış et ile bir miktar kuyruk yağı, yıkanmış pirinç, ince kıyılmış sarımsak, soğan, dereotu, Kerkük baharatı ve “köri”den bir iç hazırlanır. Diğer taraftan kabakların ve patlıcanların içi oyulur. Dolmalık biberlerin içi çıkarılır. Domateslerin üst kısmı kapak şeklinde kesilerek içi oyulur. Kuru soğanlar, baş ve alt kısımları kesilerek cücüğüne kadar boyuna yarılır. Cücükten başlamak suretiyle bu soğanların içi kat kat çıkarılır. Dolmaları doldurmaya başlamadan önce bir miktar yağ eritilerek yarısı hazırlanmış olan içe diğer yarısı da dolmanın pişeceği tencereye konur. Kabak, patlıcan, biber, domates ve soğanın katları, hazırlanan içle doldurularak üst üste tencereye yerleştirilir. Bunların

362 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Akkoyunlu, Ziyat, “Kerkük Yemeklerinden Örnekler”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1987, c. V, s. 7-8

363 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Bilgin, Ârif, “Seçkin Mekânda Seçkin Damaklar: Osmanlı Sarayında Beslenme Alışkanlıkları(15.-17. Yüzyıl)”, Yemek Kitabı, Hazırlayan: Sabri Koz, Kitabevi, İstanbul 2002, s. 71

üstlerine de aynı içle sarılmış asmalardan bir sıra dizilir. Daha sonra dolmanın dağılmasını önlemek için “yarpağ daşları”³⁶⁴ yerleştirilir. Biraz su ilave edilir. Su kaynamaya başlayınca bir miktar limontuzu atılarak bir müddet daha kaynatılır. Daha sonra suyu süzülür ve uzun bir müddet hafif ateşte demlenmeye bırakılır. Tariften de anlaşılacağı üzere Kerkük dolmalarının önemli iki özelliği vardır. Birincisi elle kıyılmış et, ikincisi de kullanılan baharat terkididir. Patlıcan, kabak, domates... Hepsinin ayrı ayrı hikâyesi var. Osmanlı, Amerikan menşeli domatesle 17. yüzyılın sonlarında tanışmıştır. Mutfak defterlerinde adı “kavata”dır. Yani, bir çeşit acı ve yeşil domates. Saray bu sebzeyi hiç kırmızı kullanmamış. Mutfağına daima yeşil hâliyle girmiş. Saray’ın helvahanesinde bol bol turşusu yapıyormuş. Hatta hem kendi hem de yaprakları satın alınıp kullanılıyormuş³⁶⁵. Patlıcan... Karnıyarığı, kebabı, oturtması, kızartması, beğendisi, bayıldısı, salatası yapılan bu leziz sebzenin anavatanı Hindistan’dır. Orada adı “vatingana” imiş. Emevîler zamanında İspanya’ya geçmiş ve adı “alberincana” olmuş. Araplarda ise “beytu’l-cân” yani “can evi”. Yukarıda sayılan yemeklerin en meşhuru şüphesiz “imambayıldı”dır. “İmambayıldı” hakkında iki hikâye var. Malum, patlıcan yağı çok çeken bir sebzedir. Bir rivayete göre, İmam’ın karısı, günlerden bir gün özene bezene bu yemeği yapmış. İmam eve gelip de yağ içinde yüzen patlıcanları görünce “Eyvah, hanım ne yaptın? Mahvolduk.” demiş ve bayılmış. Diğer rivayete göre ise patlıcanın terkidinde bulunan çinko ile sarımsakta bulunan iyot, kimyasal olarak birleşince kadına güzellik, erkeğe de baba olma hassası vermiş. Karısının güzelleştiğini gören İmam Efendi’nin tansiyonu yükselmiş ve oracıkta bayılıvermiş³⁶⁶. Kabğa gelince... Anlatıldığına bakılırsa balık, Yunus Peygamber’i ot ve ağaç bulunmayan bir yere atmış. Kur’an’da tavsif edildiğine göre Yunus Peygamber, sahile çıkarıldığında yeni doğmuş bir çocuk gibi et ve kemikleri dağılacak bir vaziyette imiş. Allah orada bir kabak ağacı büyütmüş ve yabani bir kır keçisi göndermiş. Yunus Peygamber kabaktan yiyerek ve keçinin sütünden içerek iyileşmiş³⁶⁷. O gün bu gün-

364 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, **Yarpağ daşları**: Yaprak taşları, dolmaların ve sarmaların dağılmasını önlemek için kullanılan, çay tabağı büyüklüğünde yassı taşlardır.

365 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Bilgin Ârif, a.g.m., s. 72

366 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Akyavaş, A. Ragıp, “Sebzeler Üzerine Çeşitlemeler”, Yemek Kitabı, Hazırlayan: Sabri Koz, Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 220-221

367 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Taberî, Milletler ve Hükümdarlar Tarihi, Çevirenler: Zâkir Kadiri Ugan- Ahmet Temir, MEB yayınları, c. I, s. 986

dür insanoğlu bu güzel sebzedden tatmakta. Ayrıca Araplar arasında yaygın bir inanca göre kabak, Hz Muhammed'in en sevdiği sebze-dir³⁶⁸. Zannetmeyin ki Kerkük'te sadece bu dolma yapılıyor. Sulu dolma, mev(yaprak) dolması, pencer(ebegümece) dolması, rehen(reyhan) dolması, mumbar dolması, zılk(pazı) dolması, lahana dolması da var. Lahana demişken... Anavatanı Trakya ve ötesidir. Efsaneye göre Trakya krallarından Likurg bir üzüm bağını söktürünce şarap ilahı Baküs'ün gazabına uğramış. Karakışın ortasında bir üzüm kütüğüne bağlanmak suretiyle cezalandırılmış. Kral üzüm kütüğünün dibinde hüngür hüngür ağlarken dökülen gözyaşlarından lahana peyda olmuş. Bu suretle lahana ile alkol arasında bir zıddiyet baş göstermiş. Eski Yunanistan'da şarap sevenler Baküs'ün başına, sevmeyenler de lahananın başına yemin ederlermiş. Bu yüzdendir ki lahana sarhoşluğa karşı bir deva olarak kabul edilmiştir. Ayrıca ünlü Yunanlı hekim Galenos'un kavline göre lahana, baş ağrısı çekenler, uyku uyuyamayanlar, horlayanlar ve sıksa çocuklar için birebirdir. Eskiler malum, şöyle etli butlu, dolgun hatunlardan hoşlanıyorlar. Galenos'cu doktorlar, karılarının sıskalığından şikâyet eden erkeklere, hatunlarına bol bol kapuska yedirmelerini tavsiye ederlermiş. Lahanayla ilgili bazı acı anılar da var hafızalarda. Çanakkale Savaşı'nda, Bolayır sırtlarında bir tek lahana yaprağının rütbe ve kıdem sırasına göre dağıtıldığı olmuş³⁶⁹. Galiba milletçe dolmayı seviyoruz. Osmanlı Sarayı'nda bu sebzelerin yanı sıra elma, ayva ve hatta kavun gibi meyvelerin dahi dolmaları yapılıyordu. Az önce bahsettiğimiz karışık dolmanın içinde en çok sevileni soğan dolmasıdır. O da yabancı değil. 15. ve 16. asırlara ait vesikalarda adı geçmektedir. Bugün ise birkaç ilimizin dışında unutulmuş vaziyette. Kerkük'te sadece bunlar doldurulmuyor. Hindisi de dolar tavuğu da... Kuzusu da yumurtası da... Bunlardan hindi ile yapılan "aleşiş doldurması"nın yapımı şöyledir: bir taraftan temizlenmiş olan hindi haşlanırken diğer taraftan da iç pilav hazırlanır. Hindi iyice haşlanınca pilav içine doldurulur ve bir güzel dikilir. Üzerine biraz haşlama suyu gezdirildikten sonra orta sıcaklıktaki fırına sürülür. Ara sıra da haşlama suyu, hindinin üzerine dökülür ve yemek böyle böyle pişirilir. 16. ve 17. yüzyıllar, Yeni Dünya'dan yani

368 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Yamanı, Mai, "Bana Ne Yediğini Söyle, Sana Kim Oduğunu Söyleyeyim: Mekke Mutfağı ve Sınıfları", Ortadoğu Mutfak Kültürleri, Sami Zubaida-Richard Tapper, Çeviri: Ülkü Tansel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 180

369 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Akyavaş, A. Ragıp, a.g.m, s. 216-217

Amerika'dan getirilen hayvanların, sebzelerin ve meyvelerin Akdeniz'e yayıldığı yüzyıllardır. Domates, ayçiçeği, Hint mısırı(darı), tatlı ve acı kırmızıbiber, çalı fasulyesi, bezelye, karnabahar, ayçiçeği, yer fıstığı, tütün ve kakao gibi pek çok ürünle ilk defa bu yüzyıllarda tanışılır. Bunların yanı sıra hindi, çok kısa bir sürede İspanya üzerinden Doğu Akdeniz kıyılarındaki Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı bölgelere ulaşır. Meksika'dan ithal edilen bu "Hint tavuğu" İspanya'dan doğrudan doğruya Avrupa'ya taşınır. Osmanlılar bu tavuğa "hindi tavuk" yahut sadece "hindi" adını verirler. Bugün hâlâ Suriye Arapçasında "tavuk-i hindi" deniliyor. Osmanlı o kadar güçlüydü ki İngiltere'de bile bu lezzetli kümes hayvanın Türk menşeli bir kümes hayvanı olduğu zannediliyordu. Bu yüzden İngiltere'de ve Amerika'da bu tavuğun adı "turkey" dir³⁷⁰. Pilav, Kerkük mutfağının vazgeçilmezleri arasındadır. Sade pirinç pilavı, yerköklü(havuçlu) pilav, perde pilav, pekleli(bakla) pilav, kırmızı pilav, burgul(bulgur) pilavı, içli pilav, karaharman pilavı, keşkek pilavı, biryanî olmak üzere en az on çeşit pilav vardır. Bunların şahı ise "perde pilavı"dır. Perde pilavının yapımı şöyledir: Türkiye'deki iç pilava benzer, bademli ve üzümlü pilav, hazırlandıktan sonra demlenmeden biraz önce bir kaba alınır. Tencerenin içi yağlandıktan sonra etrafı dışarıda kalmak kaydıyla içine bir yufka yayılır. İç pilav içine dökülür. Yufkanın uçları, pilavı örtecek şekilde kapatılır. Ardından ya çok hafif ateşte ya da fırında, yufka kızarınca kadar pişirilir. Sonra da kalıp hâlinde çevrilerek servis yapılır. Kerkük'te sulu yemeklerin genel adı "duru" ve "teşrib"-dir. Teşribler, geniş ve derin tabaklara ufak parçalar hâlinde doğranmış tandır ekmeği üzerine dökülerek yenir. Bamya teşribi, pekle(bakla) teşribi, burgul(bulgur) teşribi, karaharman teşribi, tavıh(tavuk) teşribi, tamata(domates) teşribi, beyaz teşrib gibi çok çeşidi vardır. Meşhur tarihçi Taberî'nin dediğine bakılırsa yeryüzünde ilk teşrib(-serid/tirit) yapan, "yani ekmeği, ufak parçalara ayırdıktan sonra et suyunda ıslatarak yiyen" İbrahim Peygamber'dir³⁷¹. Bunlardan bamya teşribi şöyle yapılır: parça kuzu eti iyice yıkandıktan sonra yağ ve tuzla birlikte tencereye konur. Et, suyunu çekip yağda biraz kızartıldıktan sonra salça veya domates ilave edilir. Daha sonra başları kesilmiş bamyalarla sıcak su eklenir. İyice yıkanmış bir baş sarımsak

370 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Fragner, Bert, a.g.m., s. 52

371 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Taberî, a.g.e., c. I, s. 428

olduğu gibi yemeğin içine atılır(Pilavla yenen bamya aşına sarımsak konmaz). Bir miktar limon tuzu atılarak yemeğe ekşilik verilir. Yemek, küçük parçalar hâlinde doğranmış tandır ekmeğinin üzerine konularak servis yapılır. Tariften anlaşılacağı üzere bu yemeğe lezzetini, içine konulan sarımsak, ekşi ve kullanılan ekmek verir. Tandır ekmeği olmazsa bu yemek yeterince lezzetli olmaz. Tandır ekmeği kepikli undan hazırlanan mayalı hamurla yapılır. Mayalanan hamur, kabarması için sıkı sıkı sarılır, birkaç saat bekletilir. Daha sonra kündelere(beze) ayrılıp Kerkük evlerinde eksik olmayan tandırkların yanındaki tezgâhlara sıralanır. Kündeler burada pide şekline getirilir ve tandırda pişirilir. Bu ekmek bir haftadan fazla bir süre bayatlamadan saklanabilir. Kerkük'te bundan başka kündüçlüsü(susam), yağlısı, cızlağlısı(kuyruk yağı) da yapılıyor. Hinnesi, madası, lavaşası, yuhhası, sammunu, nazkananı, bazar ekmeği de var. Yukarıda saydığımız bu ekmekler arasında “kündüçlü” ve “cızlağlı” ekmek ile tartışmalara yol açan “yuhha” ekmeğe değinmek gerek. Bugün için cızlağlı ekmek kulağınıza pek hoş gelmeyebilir yahut şaşırabilirsiniz; ancak Osmanlı Sarayı'nda has ekmeğe, yani padişahın, has oda mensuplarının, Enderun ve haremın ileri gelenlerinin, valide sultanın, padişah kızlarının, şehzadelerin, vezirlerin, defterdarların, şeyhü'l-islâmın, nakîbu'l-eşrâfın, nişancının, kazaskerin, padişah imamının, padişah hocasının, başhekimin, eski saray ağalarının, matbah-ı âmire kâtiplerinin, ağaların ve emekli ağaların yediği ekmeğe Fatih dönemine ait bir kayıttan anlaşıldığı kadarıyla râziyâne(rezene³⁷²) tohumunun yanı sıra kuyruk yağı da katılmaktaymış. Bununla birlikte saray fırınında pişen ekmeklere ve unlulara susam, çörekotu, yumurta, sakız(mastaki), anason gibi maddeler de ilave ediliyordu. Bunlardan susam ve çörek otunun, has fırına yani, haricî fırına göre daha kaliteli ekmek ve unlu mamul üreten fırına daha çok verildiği o döneme ait kayıtlarda görülmektedir³⁷³. Susam deyip geçmeyin. Yeryüzünde yağı çıkarılan ilk bitki olduğuna inanılıyor. Yağı, Mısır ve Irak'ta yaşayan Musevilerin ve Hristiyanların yemeklerinin vazgeçilmezidir. Iraklılara göre Musevî evlerinin ve sokaklarının kokusu bu yağdan dolayı kilometrelerce öteden alınabilirmiş. 19. yüzyıl Mısır'ını anlatan Edward

372 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, **Rezene**: Akdeniz ve Ege bölgesinde yetişen maydanoz familyasından bir bitki

373 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Bilgin, Ârif, a.g.m., s. 48

Lane'in dediklerine bakılırsa Mısırlılar, Musevileri şiş yüzlü, kızarıklık gözlü insanlar olarak görüyorlarmış. Bunun da susam yağını ölçüsüz tüketmelerinden kaynaklandığını sanıyorlarmış³⁷⁴. Kâşgarlı Mahmûd, Divânu Lugâti't-Türk'te bir Türk ekmeği olan "yufka" dan da bahseder. "**Yuvka**" (yufka)"yı "*Her şeyin incesi*" olarak açıklar³⁷⁵ ve bir tür yufkaya "**Yalaçı yuga**" dendiğini söyler. "**Yalaçı yuga**" hakkında "*yufka ekmek demektir; ona bir şey dokunursa, inceliğinden hemen dağılır.*" der³⁷⁶. Bir atasözüyle de şöyle örnekler: "**Anası tevlüg yuvka yapar oğlu tetig koşa kapar**" yani "*Anne çocuğa hıleyle yufka pişirir; çocuk zeki olduğu için, onları ikişer ikişer kapar.*"³⁷⁷ Kerkük'te yufkaya "yuhha" denir. Orta Asya Türk Kültürü üzerinde çalışan bazı araştırmacılar göçebe Türklerin yufkayı temel gıda olarak kullandıklarını, tek tek açılmış ve pişirilmiş yufkalar arasına çeşitli harçlar koyarak katmerli hamur işleri oluşturduklarını, kaymak ve bal gibi tatlandırıcıları harç olarak kullanıp, çok katlı yufkadan, hamur tatlıları yapmış olmalarının baklavanın kökeni olacağını" söylerler. Hatta baklavanın bir Türk tatlısı olamayacağı" iddiasında bulunanlara karşılık olarak Amerikalı yemek tarihçisi Charles Perry, baklavayı, sacda pişen yufka ekmekten, klasik baklavaya varışı sağlayan evrimin bir işareti olarak görür³⁷⁸. Ve Asya'dan Avrupa'nın uç noktalarına kadar uzanan geniş bir coğrafyada parça parça yaşayan ve Kerkük mutfağının tartışmasız kralı "kelle küpe"... Yapımı iki gün süren veya ancak iki, üç ailenin bir araya gelmesiyle pişirilebilen külfetli ve bir o kadar da lezzetli yemek... Kelle küpe; koyun, kuzu veya keçinin, çok iyi bir şekilde temizlenmiş baş, paça, mumbar ve işkembeleriyle parça et, pirinç, baharat, badem, üzüm, sumak, sarımsak ve elle kıyılmış etten yapılan bir yemektir. Bu yemeğin en zor kısmını sakatatın temizlenmesi teşkil eder. İyice temizlenen işkembe ve mumbarlar tuz, köri ve sumak ile "teng"³⁷⁹ e çekilir. Temizlendikten sonra suda bekletilen baş ve paça,

374 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Zubaida, Sami, "Ortadoğu Yemek Kültürlerinin Ulusal, Yerel ve Küresel Boyutları", Ortadoğu Mutfak Kültürleri, Sami Zubaida-Richard Tapper, Çeviri: Ülkü Tansel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 38

375 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Divânü Lûgati't-Türk(Tıpkıbasım), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ank, 1990, s. 459

376 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, s.455

377 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, s.459

378 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Perry, Charles, "Göçebe Türkler, Katmerli Ekmek ve Baklavanın Orta Asya'daki Kökleri", Ortadoğu Mutfak Kültürleri, Sami Zubaida-Richard Tapper, Çeviri: Ülkü Tansel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 85-89

379 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, **teng**: temizlenen işkembe parçalarının, üzerlerine Kerkük baharatı ve limon tuzu konup bekletilmesi işlemidir.

parça et ve bir miktar da dana veya sığır ilikli kemiğiyle bir tencerede uzun süre kaynatılır. Diğer taraftan pirinç, elle kıyılmış kıyma, badem, üzüm, Kerkük baharatı, köri ve biraz da tarçın ile “iç” hazırlanır. Tengden alınıp bol suyla yıkanan işkembenin, “şirdan”, “gözele”, “katkat” adlı bölümleri el büyüklüğünde parçalara ayrılarak, küçük keseler hâline getirilir. Hazırlanan “iç” bu keselere doldurularak keselerin ağızları dikilir. Bunlara “küpe” denir. Mumbarlar da aynı içle doldurulduktan sonra küpe ile beraber tencereye atılarak yemeğin suyunda pişmeye bırakılır. Yemeğin suyundan alınan iki üç kepçe suya, dövülmüş sarımsak ile sumak ilave edilerek bir sos hazırlanır. Yeterince bekletildikten sonra posası süzülür. Pişen küpe ve mumbarlar, tenceden kevgirle çıkarılarak servis tabağına alınır. Diğer parçalar da ayrı ayrı servis tabaklarına alındıktan sonra yemek servise hazır hâle gelmiş olur. Doğranmış tandır ekmeğinin üzerine dökülerek yenir. Tarifte işkembe, kelle, paça, et, mumbar hepsi bir arada yer alıyor. Oysa bugün, kimi bölgelerde sadece işkembe dolması yapılırken kimisinde de çorbası ya da mumbar dolması var. Parçalara ayrılmış hâlde yaşayan bu yemeğe, Çin seddinden Viyana hudutlarına kadar Türklerin ayak bastığı topraklarda tesadüf etmek mümkündür. Dîvânü Lugâtî’t-Türk’te yer alan **“İki koçnar başı bir eşişte bışmas”** yani *“İki koçbaşı bir tencerede pişmez.”* atasözü de Türklerin eskiden beri sakatatı yemeklerinde kullandıklarının göstergesidir. Orta Asya’dan bugüne değin sakatatın bir türlü vazgeçememiştir. Her şeyin en güzelinin, en incisinin yer aldığı Osmanlı Sarayı’nda da kendine ayrıcalıklı bir yer bulmuş. Saray’ın mutfak defterlerinde paça, kelle, mumbar, şirdan gibi sakatatların kayıtları var. Padişah başta olmak üzere elit kesime hizmet veren Has Mutfak’da 17. yüzyıl ortalarında dahi paça pişirilmekteydi. Sadece sarayda değil. Paşa konaklarında da Saray’da olduğu gibi Ramazan ayı içerisinde sofralarda aranan yemeklerdendi. Ramazan-ı Şerif’in başlangıcından sonuna kadar İstanbul halkı da işkembe çorbasına büyük rağbet gösterirmiş. Fakir ya da zengin olsun, hepsi bu ay içerisinde sofrasında işkembe çorbasını görmek istermiş. İftara on beş dakika kala çorba kâsesi alınıp işkembe dükkânına gidilir. Hatta nöbete dahi yatırılmış³⁸⁰. İşkembenin sadece çorbası mı? Dolması da revaçta. Mumbar dolması meşhur yemeklerden. Kurban Bayramlarının başyemeği. Bu kadar revaçta olmasına rağmen

380 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Balıkhane Nâzırı Ali Rıza Bey, Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı, Hazırlayan: Ali Şükrü Çoruk, İstanbul, 2001, s. 225- 226

bağırsak, işkembe, kelle, paça büyük olasılıkla zor temizlenmelerinden dolayı İstanbul evlerinin mutfaklarında Kerkük'ün aksine hemen hemen hiç öne çıkmamış. Gerek Osmanlı da gerekse bugün Kerkük'te Kurban Bayramlarının olmazsa olması "lâtike"... İki çeşidi var; beyaz lâtike, kırmızı lâtike. Beyaz lâtike şöyle yapılıyor: Parça kuzu eti pişirilir. Suda bir süre bekletilen kayısı ve kişmic(çekirdeksiz üzüm), pişen etin üzerine ilave edilir. Biraz tuz, bir-iki yemek kaşığı toz şeker ve sıcak su eklenerek pişirilir. Kırmızı lâtike ise bu tarifin içine biraz salça ilave edilerek yapılır. Bu tatlı duru, bayram sofralarında mutlaka bulunur. Osmanlıda bu yemeğin adı "tatlı yahni" dir. İstanbul halkı bu yemeğe bayırmış. Küçük kavanozlarda senesine kadar saklayanlar olurmuş. Kerkük'te yapılanından farkı şeker yerine pekmez kullanılmasıdır. Koçun incik kemikleri tarafından alınan etler iki parmak suda ve hafif ateşte iyice haşlanıyor. İçine bir okka pekmez ve yüz dirhem kuru kayısı konuyor. Kor ateşte en az 4-5 saat durup etler akik renginde ağdalaşmaya başlayınca ocaktan indirilip yeniyor³⁸¹. Burada şu hususu belirtmek gerekiyor ki Kerkük mutfağına giren et daima koyun etidir. Osmanlı Sarayı'nda ve Orta Asya'da da durum farklı değildir. Saray'ın mutfak için aldığı et de koyundur. Sığır eti doğrudan kullanılmıyor. Pastırma ya da sucuk olarak sofrada yer alıyor. Koyun alımı için ayrılan para, mutfak bütçesinin en büyük kısmını teşkil ediyordu. Beyaz et olarak da tavuk eti tüketiliyordu. Kışın yoğun bir şekilde koyun eti yenirken yazın, daha hafif olan tavuk eti tercih ediliyordu³⁸². Orta Asya'da da, İran'da da, Irak'ta da, genel olarak Orta Doğu'da da halkın tercihi koyun etinden yanadır. Kerkük mutfağında yemeklerde öncelikli olarak tercih edilen yağ da koyunun kuyruk yağıdır. Bitkisel yağ pek kullanılmaz. Kuyruk yağı, tereyağı ve sadeyağ kullanılır. Osmanlı'da da Saray'a her ne kadar zeytinyağı, susam yağı alınsa da yemekler yapılırken bitkisel yağlar tercih edilmiyordu. Yemeklerin hemen hemen hepsi tereyağının eritilerek tortusu alınmış kısmı olan sadeyağ ile pişiriliyordu. Zeytinyağı genellikle aydınlatmada kullanılırken susam yağı da Helvahan'e'de tatlıların yapımında kullanılıyordu. Kuyruk ve böbrek yağları ise bazı et yemekleri ile çeşitli unlu mamullerin yapımında sarf ediliyordu³⁸³.

381 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Alus, Sermed Muhtar, "Meşhur Yemekler", Yemek Kitabı, Hazırlayan: Sabri Koz, Kitabevi, İstanbul 2002, s. 181

382 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Bilgin, Ârif, a.g.m., S. 54

383 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Bilgin, ÂRİF, a.g.m., s. 55

Soldan Sağa: Abbas Kasap, Adil Beyatlı, Zahir Türkmen, Abdülhalik Mohammed

Soldan Sağa: Abbas Kasap, Adil Beyatlı,
Abdulhalik Mohammed, Zahir Türkmen

Kerkük Şifa Sağlık Merkezinde radyoloji ünitesinde

Aydın Beyatlı, Seyyid Bektaş, Hanefi Soylu, Hilmi Özden, Sacit Turanlı

Tazehurmatı Sağlık Merkezinde Türkiye Heyeti ve Türkmenlerin Toplantısı

Tazehurmatı'da Türkmen Doktor Hanım,
Hilmi Özden, Filiz Yavuz, Adil Beyatlı

Yahyava Kampında Hilmi Özden ve Sacit Turanlı

Yahyava Kampında Aydın Beyatlı ve Velit Halit

Adil ve Aydın Beyatlı Ailesinin Babasının Emanet
Tahta Çantası'nın açılmış hali

Şahap Beyin evindeki yemek ziyafeti

Adil ve Aydın Beyatlı'nın
Babasının Evinde Soy
Ağaçlarını gösteren tablo

Aydın Beyatlı Hilmi Özden'e Cemadani takıyor

Filiz Hanımın başında rafta

Aydın Beyatlı ve Faruk Aksoy'un omuzunda Cemadani

Aydın Beyatlı ve Hanifi Soylu'nun elinde Cemadani

Aydın Beyatlı ve Velit Halit'in elinde Cemadani

Aydın Beyatlı ve Sacit Turanlı'nın omuzunda Cemadani

Ziyaretçi Heyet "Bozkurt" işareti ile
ev sahibini selamlayarak teşekkür ediyor

Türkmeneli Ülkü Ocaklarında Filiz Hanım, Hilmi Özden ve Ülkücü Gençler

Prof. Dr. Hilmi Özden'in Ülkü Ocaklarında Konuşması

“Kerkük Türk’tür Türk Kalacaktır”
ifadesi önünde Adil Beyatlı ve Kerküklü bir Ülkücü Kardeşimiz

Prof. Dr. Filiz Yavuz'un Ülkü Ocaklarında Konuşması

Dr. Ali Adwal (Genel Cerrahi), Hilmi Özden, Adil Beyatlı, Dr. Hüseyin (Ortopedi)

“Kerkük Türk’tür Türk Kalacaktır” ifadesi önünde
Kerküklü Ülkücüler ve Bizler

Geleneksel yemeklerden “Keşkek” de Kerkük mutfağında yer alan lezzetlerdendir. Döğmelik buğdaydan yapılır. Pilavı, pirinç ve bulgur pilavı gibi tane tane olur. Renginin sarı olması için de içine sarı kök katılarak pişirilir. Ocaktan indirildikten sonra üzerine parça kuzu eti konulur. Osmanlı öneminde de sevilen bir yemek; fakat Kerkük’te pişeninden biraz farklı: has buğday, etle beraber iyice haşlanıyor. Yağlı et parçalarıyla kıvama gelip lapa olunca üstüne sadeyağ ile kimyon gezdirilip öyle yeniyor. Saray mutfağında ise kuyruk yağıyla pişiriliyor. Bu şekilde etle tatlıyı bir arada kullanmamız daha da eskilere uzanıyor. Kâşgarlı Mahmûd, eserinde “**Kara İtmek**” yemeğinden bahsederken şöyle bir tarif verir: “*Dağılıncaya kadar pişirilen etin içine un, yağ ve şeker atılır. Katılaşıncaya kadar kaynatılır ve yenir.*”³⁸⁴ Bütün bu yemeklerden bahsederken geleneksel bir yemeğimiz olan “çılıbır” a değinmemek olmaz. Kerkük’te adı “cırıl”. İnce kıyılmış soğanlar ve sarımsaklar yağda kavrulur. Daha sonra sıcak su, tuz ve limon tuzu ilave edilir. İçine isteğe bağlı sayıda yumurta kırıldıktan sonra tencerenin kapağı sıkıca kapatılarak yumurtaların pişmesi beklenir. Tabaklara servis edildikten sonra üzerine biraz yarpuz serpilir. Bugün için belki çoğu bölgemizde unutulmuş bir yemek; ama 17. yüzyıl Saray mutfağında bile pişirilmektedir. 2 Mayıs 1651 tarihli bir listede, padişah için yapılacak çılıbıra katılmak üzere elli adet yumurtanın alındığı kayıtlıdır³⁸⁵. 18. yüzyıla ait bir yemek risalesinde “çılıbır”ın tarifi şöyledir: “Yumurtadan ma’mûl bir nâzik ta’âmdur. Evvela mikdâr-ı kifâye soğanı ince toğrayub, cüz’î tuz ve iki kaşık rûgan-ı sâde bir sahanda kavurup koyalar. Ba’dehu bir derince tabaya su koyub kaynadukda mikdâr-ı kifâye yumurtayı içine kırub üzeri ağardığı anda çıkarub ol soğanun üzerine dizeler. Kor üzerinde bir mikdâr tura. Ba’dehu istimâl olına”³⁸⁶. Söz konusu Kerkük Mutfacı olur da “içli kifteler(-köfte)” den bahsetmemek olur mu? Kerkük Türkleri arasında yaygın olanları pirinç kiftesi (Yahudi/şembe/cifit kiftesi), burgul (bulgur) kiftesi, Musul kiftesi, Helep kiftesi (hanımbudu/kadınbudu/ gelinbudu), patata kiftesi, fırın kiftesidir. Mesela pirinç kiftesi, nam-ı diğer Yahudi veya Şembe kiftesi: bu yemek, bir aş bir de köfte olmak üzere iki işlemten meydana gelir. Aşın yapımı şöyledir: kemikli kuzu eti,

384 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Divânü Lûgati’t-Türk (Tıpkıbasım), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 543

385 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Bilgin, Ârif, a.g.m., s. 59

386 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25, Türk Yemekleri (XVIII. Yüzyıla Ait Yazma Bir Yemek Risalesi), Haz: Nejat Sefercioğlu, Feryal Basımevi, Ankara, 1985, s. 59

yağ ve tuz ilave edilerek suyunu çekinceye kadar pişirilir. Ardından kıyılmış soğanlar eklenip bir iki defa karıştırılır. Üzerine sulandırılmış salça konup kıyılmış mevsimlik bir sebze(kabak, patlıcan, şalgam, pazı, ıspanak) ile sıcak su eklenir. Pişmeye yakın içine “göz” olarak ıslatılmış pirinç, ekşilik vermesi için de bir iki tane limontuzu atılır. Yemek pişince bir miktar suyu ile dövülmüş sarımsaktan sos hazırlanır. İçli köfte için de yıkanıp kurutulmuş pirinçle aynı miktarda kuşbaşı dana eti aynı havanda veya dibekte birlikte dövülüp köftenin dışı hazırlanır. Diğer taraftan, koyun eti kıymasına elle kıyılmış biraz kuyruk yağı, soğan, maydanoz, Kerkük baharatı biraz da karabiber ilave edilerek çiğden bir “iç” hazırlanır. Köfteler, diğer içli köftelerde olduğu gibi hazırlandıktan sonra aşın içine atılır. Kısa bir süre köfte kabuklarının çekip sertleşmesi beklenir. Tencerenin kapağı kapatılarak hafif ateşte pişirilir. Tandır ekmeği ile hazırlanan doğramanın üzerine aş ile sos dökülür. Köftelerle beraber yenir. Yemeğin bu ismi almasında Musevilerce yemek pişirmenin yasak olduğu Şabbat(Sebt), yani Şembe(cumartesi) günü etkili olmuştur. Cuma günü, gün batımından on sekiz dakika önce başlayan ve ertesi gün ortalık, üç yıldız görülebilecek kadar karardığında sona eren Sebt boyunca, yemek pişirme, ekmek yapma dâhil her türlü çalışma yasaktır. Bu nedenle cuma akşamı ile cumartesi öğlen ve gün batımından önce yenen yemeğin hazırlıkları Sebt başlamadan önce tamamlanmalıdır. Cumadan yarım pişirilen bir yemeğin, cumartesi günü öğlen sıcak sıcak yenilebilmesi için gece boyunca en kısık ateşte bekletilmesi gerekir. Geleneksel olarak ise ateşin küllerine gömülüp, üzeri yorganla örtülü olarak pişirilir ya da kapağı hamurla sıvanıp mahallenin fırınına verilir. Kerkük mutfağının bir diğer yüzünü de tören yemekleri oluşturur. Herîse, arafât, ilan akrep aş, yağış aş, düğün, yas, mevlit yemekleri ve Zekerîya... Bunlardan “herîse”, Şiilerin, Muharrem Ayı’nda yas tuttıkları merasim günlerinde yaptıkları yemektir. Bir gün önceden ıslatılan döğme, su ile birlikte tencereye konur. Lapa oluncaya kadar tahta kaşıkla karıştırılır. İçine parça et ile birkaç tane kabuklu badem atıldıktan sonra etin pişmesi beklenir. Yemek, tabaklara konduktan sonra üzerine şeker, kızgın yağ ve tarçın ilave edilerek yenir. Tabagında badem bulanlar, bereket getirsin diye bademleri para keselerine ya da kasalarına koyarlar. “İlan akrep aş” da ilkbaharda pişirilen bir yemektir. Yapılıp komşulara dağıtıldığında yılan ve akrep sokmasına mani olacağına inanılır. Bu yemek kuru fasulye, nohut, bakla, börülce,

döğme vs. baklagillerin hepsinin suluca bir arada pişirilmesiyle yapılır. Artık sözü tatlıya bağlayalım. Külçe, dırnahlı, köpme, kırmızı helva, beyaz helva, nişasta helvası, tahin helvası, pendir(peynir) helvası, kündüç(susam) helvası, hurma helvası, şalgam kaynatması, ellûçe, doşşab(pekmez) ve şurup... Bunlardan nişasta helvasının yapımı şöyledir: Nişasta, şeker, vanilya, hel(kakule) veya gülsuyu ile azar azar su ilave edilerek bir karışım elde edilir. Sonra bu karışım tavadaki kızgın yağa azar azar akıtılır ve devamlı karıştırılır. Muhallebi kıvamına gelince ocaktan indirilir. Tabaklara incecik bir şekilde yayılır. İşteğe göre üzerine Hindistan cevizi, badem veya tarçın serpilir. Nişasta helvası belki bugün çoğunuz için duyulmadık bir tatlıdır; ama yeni bir şey değil. Selçuk devri tatlıları arasında adı geçmekte. Ayrıca Osmanlı Sarayı'nda da doğrudan doğruya böyle olmasa bile ufak tefek farklılıklar yer almakta. Mesela pelteşin ile yengem duymasın, gülâbiyye, hâkânî, âsûde, reşîdiyye helvalarının olmazsa olmazı nişastadır. Yarpağların, dolmaların, pilavların, teşriblerin, ızgara ve kebapların, içli kiftelerin, duruların, ekmeklerin, tatlıların ve daha nicelerinin kokusuyla, rengiyle, tadıyla oluşturduğu bu zengin mutfak, koca imparatorluğun, Orta Asya Türklüğünün, Ortadoğu'nun nice alışkanlıklarını, âdetlerini, tatlarını devam ettirmektedir. Bu zenginliğe rağmen Kerkük'te yemek yapmayı meslek edinmiş kişilere nadir rastlarsınız. Zira Kerkük'te dışarıda yemek yeme alışkanlığı pek yoktur. Yemeğin usta ellerde, evde pişeni makbuldür. Toyda, taziyyede bile yemekler, maharetli akraba, eş, dost veya aileye yakın hanımların yardımlarıyla hazırlanır. Bir mutfağın zenginliği şüphesiz, o mutfağın yemek çeşitlerinin bolluğu ve bu yemeklerin lezzetleriyle ölçülür. Bu sebeple Türk mutfacı demek, sadece Türkiye mutfacı demek değildir. Dünyanın dört bir yanında yaşayan Türk topluluklarının yemeklerini tespit edip mutfagımızın unutulmuş lezzetlerini bulmak veya değişik bölgelerde parça parça yaşayan kısımlarını bütünleştirmek gerekir. Dünya mutfakları arasında önemli bir yere sahip olan Türk mutfagının bu çabaya değer olduğu şüphesizdir. Burada tanıtmaya çalıştığımız Kerkük mutfacı da geçmişimizden günümüze ulaşan damak zevkimizin parçalarından sadece biridir³⁸⁷.

Saat: 20.50

Türkmen Ülkü Ocaklarına geldik. Gençler bizi bozkurt işareti ile karşıladı. Bizde Filiz Hanımla gençlere iştirak ettik. Gençler ve

387 Ziyat Akkoyunlu, a. g. m. s. 19-25.

tecrübeli insanlar konuşmalar yaptı. Gençler genelde duygusal konuşurken özellikle yılların verdiği tecrübe ile Sadettin Ergeç gerçekçi konuşmasını yarınlara miras bıraktı.

Hüsametdin Bey (Türkmeneli ölkü ocakları başkanı), bizlere teşekkür etti. Ziya Gökalp'in ben yok biz varız vecizesinden sonra Başbuğ'un 9 ışığındaki ilimcilik ilkesinden söz etti.

Sonra Türkmen Spor Kulübü Başkanı konuştu: Değerli arkadaşlar Kızılelma'nın yeşil yaprakları her millete özgürce yaşama hakkını verir. Türkmeneli birçok zulüm görmüştür 1970 tarihinden itibaren Milliyetçi Hareket doğmuş ve yolumuza devam etmekteyiz. Oğuzhan'ın söylediği gibi Güneş Bayrak gökyüzü çadırımızdır. Hüzünlenmek yok pes etmek yoktur. Tanrı Türk'ü korusun.

Aydın Beyatlı: Türkmeneli düşmanlıklarla karşı karşıyadır arkadaşlar. Merhum Necdet Koçak ağabeyimizin mezarı 3 defa parçalanmıştır. Bizim ölümümüz bile onları korkutmaktadır. Sizin gibi gençlere dinamik bitip tükenmez enerjiye sahip herkese ihtiyacımız vardır. Bir ölür bin diriliriz. Davamız haktır. Yolumuz haktır. Biz Irak'ta barışın çimentosuyuz. Bizim otağımızdan duman çıktıkça davamız bitmez.

Sacit Turanlı: Kerkük'e Türkiye'de her Türk milliyetçisi âşıktır. Atatürk'ün söylediği her söz doğru çıkmıştır. Türkleri düşmanlarımız yeryüzünden silmek istemektedirler. Bugünkü düşmanlarımız sinsidir. Atsız yüzde yüz Türk olduğun gün Cihan senindir der. Aliya İzzetbegoviç "Sırlar Türkü öldürmekle bitiremiyorlar mezarımızı da yok etmek istiyorlar" demişti. Bu kabarmış toprağı sür, her yerden kahramanlık fışkıracaktır.

Filiz Yavuz: Türkiye'den size selam getirdim. Yaptığımız işi en iyi yapmalıyız. İyi yaşamak ve insanlara örnek olmamız gerekir. Şehitlik kaderimizde varsa olur. Hepinizi kendi oğlum gibi sevdim. Yiğit gençlersiniz. Çağırdığınız da gelecek ablalarınız ağabeyleriniz var. Allah sizleri ve vatanı var etsin. Allah'a emanet olun. Tanrı Türk'ü korusun.

Başkan: Allah aşkı, vatan aşkı bayrak aşkı

Dimdik durur her zaman

Baş eğmeyiz zillete

Bunu bilsin alçaklar

Biz Oğuz erleriyiz

Biz Kerkük evladıyız

- Hoş geldiniz Aziz Gardaşlar. Tanrı ilk defa Türkü yarattı. Cihan bunu unutmaz/ baksın Türkmen eline. Baba da(Türkiye) çok suç var. Dost beni(Kerkük) atar oldu.

-Kerkük'ün hası hası var

Biz bu yola başın koyduk

- Bu kökü satanlara diyeyim asilzade haram olmaz

Biz Oğuz evladınız

Şu gök mavi vatan bizim

Güneş zannederler bayraktaki yumurtayı

Her şey bizim sanırlar

Bu vatani Kuran'ı yana bırakıp yerine İncil koydun

Türkmeneli mavidir yeşilden sarı olmaz

Yaşlı bir Türkmen gence şunu söyler:

- Sarı ile yeşili birleştir evladım maviye döner

- Şehitlerin dilinden artık kimse sormasın şehitler beden içinde ruhtur ruhumuz sizinledir tek gömülen ismimiz.

Necdet Koçak Dedi ki: bu devlet sizlere emanettir.

Sözü Sadettin Ergeç ağabey aldı. Heyecanlı gençlere çok anlamlı konuşmalar yaptı. Sükûnete davet etti. Özetle şunları söyledi: Biz gençlerin arasındaki heyecanı gördük. Bizim davamız Hak davası. Benimle bu yolda olanlar özde milliyetçilik yapmalıdır. Millî yola devam etmek için dedelerimiz milliyetçilik demezdi; **“ruhlu insan”** derlerdi. **Ruhlu hale gelen tutkulu âşık insan olacaktır. Biz tehlikeli yollar da belli oluruz. Şehitlerimizi yollarda kaybettik. Bazen ihanetle kaybettik.** Arkadaşımızla can olalım baş olalım birbirimize inanalım. Yoldaş bir toprağa değerini veren insandır. **Coğrafyasını kaybeden tarihini de kaybeder.** Mesele sizin söylediğiniz kadar kolay değildir. Heyecanlarla bu iş olmaz durum tehlikelidir. Tehlike bize karşıdır. **Irak üçe bölünmek isteniyor: Sünni, Şia, Kürt olarak.** Araplar bunun tehlikesini bilmiyor. Türkmeni de ikiye bölmek istiyorlar. Kürdü de millî bir payda altında zoraki birleştirmek istiyorlar. Arabın Şii'si Sünni'si vardır vatani elinden alınırsa Türkmeneli ne olacaktır. **Fikirler ülke madan olmaz.** Bu milletin elinden her şey gelmez. 1926'dan 2003'ten itibaren birçok yanlışlar yapıldı.

Girmezse bir millete düşman giremez

Toplu vurdukça onu top sindiremez

Herkes kendi üstüne düşeni yapmalıdır. Necdet Koçak'ın nasıl şehit edildiğini bilerseniz hem sevinir hem üzülsünüz.

- Felek her türlü cefasın toplasın gelsin dönersem namerdim Hak yolunda bir azimetten demiş Namık Kemal

İsterseniz buradaki son sözü Bozkurt ile bağlayalım: Bozkurt sadece parmaklarla gösterilen bir sembol değil. Bunun mahiyetini bilmez ve zihni bilimle mücehhez gençleri yetiştiremezsek Türklük başarılı olamaz. Yetmişli yıllarda Bozkurt'un bu işareti aramızda yoktu daha ziyade onun mahiyeti ve anlamı üzerinde durulurdu. Rahmetli Ebülfez Elçibey, Bozkurt işaretini Halk Cephesi hareketinde Azerbaycan'da sembolleştirdi. Sonra Başbuğ Alparslan Türkeş'ten bugünkü gençlere miras kaldı diyebiliriz. Günümüzde "Bozkurt" a köpek diyerek hakaret edenlere Abdullah İbn Mübarek et-Türki'nin (736 Merv-797 Bağdâd-Hîr) (Tebe-i tâbiî'nin büyüklerinden Türk asıllıdır) şu muhteşem sözlerini hatırlatmak yeterli olur: "**Nefsini bilen Rabbini bilir**" "Hâdis-Şerif'inin sırrına eren **nefsini sokakta gördüğü köpekten aşağı bilir**". Bu ifadeler ek olarak peygamberimizin dönemine ait şu vakaları da anlatırsak "KURT"un mahiyetini özetlemiş oluruz:

Rasûlullah'ın (s.a.v.) Kurtla Konuşması ve Kurdu Kendisini Dinlemesi:

Hamza b. Ebû Üseyd (r.a.) anlatıyor: Rasûlullah (sav.) ensardan bir zatın Bakî mezarlığındaki cenaze merasimine katılmıştı. Bir de baktık ki, yolda ön ayakları üzerine uzanmış bir kurt! Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) :

"— Bu gelmiş, hakkını istiyor. Ona hakkını veriniz," buyurdu. — Ya Rasûlâllah! Sizce onun hakkı nedir?" diye sordular. Hz. Peygamber de:

"— Her sene her sürüden bir koyun," buyurdu. — Çok dediler. Bu cevap üzerine Hz. Peygamber kurda, hakkını kendisinin almasını işaret etti. Kurt da çekip gitti."³⁸⁸ Muttalib b. Abdullah b. Hantab anlatıyor: Medine'de ansızın Rasûlullah'ın (s.a.v.) karşısına bir kurt çıktı. Rasûlullah'ın (s.a.v.) önünde durdu. Hz. Peygamber:

"— Bu, yırtıcı hayvanların size gelen elçisidir. Eğer ona yiyecek bir şey vererseniz başka bir şeyinize dokunmaz. Vermezseniz ondan

388 M. Yusuf Kândehevi, Hadislerle Hz. Peygamber ve Eshabının yaşadığı Müslümanlık, (Mütercimler: Ahmet M. Büyükcınar, A. Ömer Tekin, Mustafa Yalçın) Kalem Yayınevi, Üçüncü Baskı, Cilt IV, İstanbul, 1979, s. 2000. (Beybakî)

kendinizi kolların. Yakaladığı onun rızkıdır,” buyurdu. “— Ya Rasûlallah! Ona bir şey vermeye gönlümüz razı olmuyor” dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber kurda -üç parmağı ile-yakaladığını yemesi için işaret etti. Kurt da uluyarak döndü, gitti.”³⁸⁹ Cüheyne kabilesinden bir adam anlatıyor:

Rasûlullah (s.a.v.) namaz kılarken yüze yakın kurt gelip oturdular. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): “— Bu kurtların elçileri yiyecek bir şeyler istemek için size geldiler. Verirseniz mallarınızdan emin olabilirsiniz,” buyurdu. Halk vermeyeceklerini belirtince Hz. Peygamber kurtları geri gönderdi ve onların istediklerini kendilerinin almalarına izin verdi. Onlar da uluyarak oradan ayrıldılar.”³⁹⁰

Kurdun Çobanla Konuşması ve Ona Hz. Peygamberden Bahsetmesi:

Ebû Said El Hudri (r.a.) anlatıyor: Kurt bir koyuna saldırarak onu yakaladı. Çoban koşup koyunu kurdun elinden aldı. Bunun üzerine kurt kuyruğu üzerine oturarak: “— Allah’ın bana gönderdiği rızkımı elimden almaya Allah’tan korkmuyor musun?” dedi.

Çoban:

“— Hayret! Kurt insan gibi konuşuyor!” dedi. Kurt “- Ben sana bundan daha ilginçini haber vereyim mi? Muhammed (s.a.v.) Yesrip’de (Medine’de) gelip geçmiş olanlardan haber veriyor!” dedi. Çoban hemen sürüsünü önüne katarak Medine’ye vardı. Sürüyü bir kenara bıraktı. Sonra Rasûlullah’a (s.a.v.) gelerek durumu anlattı. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

“— Toplantı var!” diye nida ettirdi. Sonra kendisi de dışarı çıkarak çobana:

“— Olanları anlat!” buyurdu. Çoban olanları cemaate anlattı. Rasûlullah (s.a.v.) : “— Doğru söylemiş. Muhammed’i kuvvet ve iradesi ile yaşatan Allah’a yemin ederim ki, yırtıcı hayvanlar, kırbacın bir ucu ve ayakkabının kayışı insanlar gibi konuşmadıkça, oyluklar sahibine kendisinden sonra olacakları haber vermedikçe kıyamet kopmayacaktır” buyurdu.³⁹¹ İbn-ü Vehb anlatıyor: Ebû Süfyan b. Harb ve Safvan b. Ümeyye bir kurdun bir geyiği kovaladığını gördüler. Geyik Kâ’be’ye

389 M. Yusuf Kândehelevi, a. g. e., s. 2000. (Vakıdı)

390 M. Yusuf Kândehelevi, a. g. e., s. 2001. (Ebû Nûaym, Hilye; Beyhakî; Bezzar; Bidâye 6/146)

391 M. Yusuf Kândehelevi, a. g. e., s. 2002-2003. (Müsned-üAhmed; Beyhaki; Tirmizl; Bidâye 6/143; Müstedrek; Hilye; Bidâye 6/144-145)

sığındı. Bunun üzerine kurt geri döndü. Safvan'la Ebû Süfyan buna hayret ettiler. Onların hayretleri üzerine kurt dile gelerek: “— Muhammed b. Abdullah'ın sizi cennete davet edip sizin de onu cehennemeye davet etmeniz bundan daha hayret verici değil mi?” dedi. Ebû Süfyan: “— Lât ve Uzza hakkı için sen bunları Mekke'de söyleseydin, orada kimse kalmaz, hepsi Medine'ye hicret ederlerdi.” dedi.³⁹²

H. Muzaffer Ozak Efendi'nin “Mûcizât-ül Enbiya Aleyhim-üs-Selât-ü vesselam” isimli esrinde “on birinci mucize” de Kurt'tan bahis olunmaktadır: Tih sahrasında bulunanlardan malûmatı tamme alamadığından, Musa aleyhisselâmın kalbi gayet müteessir ve mahzun idi. Nezdi âlilerine bir kurt gelerek onlardan haber ve havadis verdi ve ne halde bulunduklarını ihbar eyledi.

Kezalik, Resulü Ekrem sallallahu aleyhi vesellem hazretleri dahi Benî Esed kabilesi cihetini teşriflerinde onlar Resulü Ekrem sallallahü aleyhi vesellem efendimiz hazretlerini takiple suikast sadedinde bulunduğunu huzuru risalet penâhiye bir kurt gelip ihbar eyledi. Maiyeti Cenabı risaletmeâbide bulunan bilcümle sahabe-i güzîn dahi gerek mezkûr kurt ve gerek kurdun anlattıklarını aynıyle müşahade etmiş ve işitmişlerdir.³⁹³

Saat 23.25 oteldeyiz

Ammar Bey geldiler. Irak Türkiye ortak Projesi ile bir üniversite kurmayı düşünüyorlar. Irak'ta şimdiye kadar özel üniversiteye izin çıkmamış. Sadece Amerikalılar özel üniversite açtılar. Biz diyor tıbbi konulardan başlamayı düşünüyoruz. Eczacılık öğrencisi yıllık 10000 dolar ilk yılda 125 öğrenci alınıyor. Devletin arsasını almaya çalışıyoruz Kerkük Üniversitesi'ne yakın bir arsa olsun istiyoruz; yaklaşık 50 dönüm- 125000 metrekare. İlk orta lise üniversite Türkiye'den özel üniversite hocaları ile görüşüyoruz. Türkiye'den bir üniversite ile yahut onsuz açacağız.

Sacit Bey: Üniversite açılabilir Kıbrıs'ta bu tip üniversiteler vardır. Hatta siz hocaları uçakla alıp tekrar Türkiye'ye götürebilirsiniz. YÖK'le anlaşabilirsiniz Türkiye sınavları da geçerli olacaktır. Türk eğitim sistemini tam bilmelisiniz. Yatırım kolaylardan başlanır mesela Hukuk Fakültesi. Dışarıdan öğrenci gelsin istiyorsanız YÖK'le muhakkak

392 M. Yusuf Kândehelevi, a. g. e., s. 2003. (Kâdî İyaz; Bidâye 6/146)

393 H. Muzaffer Ozak, Mûcizât-ül Enbiya Aleyhim-üs-Selât-ü vesselam, Salâh Bilici Kitapevi, İstanbul, 1965, s. 116.

konuşmalısınız. Çankaya Üniversitesi planlı güzel bir üniversite gibi geliyor bana.

Hanefi Bey: Sağlık Bilimleri Fakültesi kurup ebelik hemşirelik sağlık teknisyenliği düşünürseniz ne dersiniz.

4. Şubat. 2019

Saat 09: 05

Azadî Hastanesine gidiyoruz. Sacit Bey, Aydın Bey ve Filiz Hanım ameliyathaneye girdiler. Hanefi Bey Yenidoğan Polikliniği'ne gidecek. Nejat Bey(Prof. Dr. Najat Agha) ve Adil Bey ile birlikte ise biz Kerkük'ü dolaşacağız.

Saat 10.20

Türkmen kardeşlik ocağına geçiyoruz. Abdülhalik Hürmüzlü beyle tanışıyoruz. Bize “Kardeşlik dergileri” hediye ediyor. Genç şairler şiir gecesinde cuma akşamı olacağını söylüyor.

“**Bir nefes bir ses**” tiyatrosunu hazırladıklarını ifade ediyor. Eskişehir'de Bu oyun “Ulusal Türkmen Tiyatrosu” tarafından gösterimi 2014 yılında yapılmıştı.

Biz diyor Mersin'de Bartın'da aynı oyunu sunduk.

Kerkük'te TÖMER açmayı istiyor. Abdülhalik Bey'e TÖMER'le konuşacağımızı ifade ediyoruz. Lise öğrencileri zaman kaybetmesin Akşamları Kerkük'te TÖMER'e devam etsinler diyor.

Saat 10.50

Anatomist Nejat Abinin evine uğruyoruz Nejat abi şahsıma bir Türkmen kıyafeti hediye ediyor. Zubun ve ceket giydiriyor, camadani ve borkü başımıza geçiriyor.

Bu arada Kardeşlik Dergisi'nden Çoban Uluhan'ın (Beşirli), “Kerkük'te Giyim Kuşam” adlı yazısı ile sizlere kıyafetler konusunda bir özet vermek istiyorum:

Kerkük'te erkek ve kadınların diğer şehirlerde görülmeyen giysileri vardır. Irak'ın hangi şehrinde olursa olsun giydiği giysilerden Kerküklü olduğu anlaşılır. Erkekler başlarına beyaz bork (arakçın adı verilir) üzerinden camadanı bağlarlar. Camadanı beyaz ve siyah renkli olur, camadanı bağlarken beyaz beyaz üzerine, siyah siyah üzerine gelir, sol yandan camadanını ters bir sarma ile büklerler ve özel bir görüşü olur. İhtiyarlar bork yerine yine bir camadanı başlarına bağlarlar, onun üzerinden ikinci camadanı burmaca ederler. Zubun,

ağır ve pahalı kumaştan yapılır, zubun yakasından kuşak altına kadar, iki cebinin ağzına, iki kol lahmasına ve iki çekine kırma kaytan dikilir. Bele aynı kumaştan yapılmış kuşak bağlanır, zubun altından beyaz gömlek giyilir. Eskiden bu gömlekler yengiçli olurdu ve uzun ayak donu(tuman) giyerlerdi. Zubun üstünden ceket giyilir. Ceketle zubun aynı kumaştan olur³⁹⁴.

Eskiden ceket yerine Salta giyerlerdi. Erkekler omuzlarına aba alırlardı. Bunun yakası genellikle sırmalı olurdu. Ayakkabı olarak, kış günleri kondura giyerler, yaz günleri semtinden yapılmış beyaz kelaş” acem kelaşı” giyerler. Eskiden yemeni giyerlerdi. Kerkük genci bu kıyafetiyle güzel ve heybetli görünür ki, yürüse yer ayağı altında incinmez, eğer dokunulursa kurt gibidir, pençesinden düşman kurtulmaz. Kadınlar zubun giyerler, kadınların giydikleri zubun erkeklerinkinden farklıdır. Yakası ve çekleri kaytansız olur. Kaytan yerine sınaç dikilir. Şimdi kalmamış gibidir, yalnız yaşlı kadınlar giyer. Zubunun altına gömlek giyerler. Göğüste sıkma onun üstünden Salta yoksa Fermana kumaşlar, renkli renkli ipekliden, kimisi pul pul altından yedi saplı bir “aşkbend” takarlar. Başörtülerine pilek ve saçak dikilir. Albağıysa, kara murmustan yapılır ve saçakları olur. Kadın evden çıktığında aba giyer, yüzlerine peçe örterler. Kadınların giydikleri aba siyah ve genellikle ipektendir. Ayakkabıysa, kadınlara özgü konduralar giyerler, eskiden yemeni giyerlerdi. Kadınların kullandıkları süs ve düzen eşyalarına gelince: Gözlerine sürme, yüzlerine evlik ve kirşan, dudaklarına yaş ceviz kabuğuyla yapmış oldukları dermanı sürerler. Elleri ve ayaklarına kına çalarlar, saçları beyazlaşırsa kına veya vesme ile boyarlar. Kulaklarına sırğa, saçlarına tarak, sancak ve saç bağ, başlarına zilfilig, boyunlarına altın boyunbağı, altın tespih, inciden boyunbağı, gerdene, altın zincir ve silahlık, kollarına bilezik, kolbağ ve dilmiş, bellerine altın kemer, ayaklarına hicil ve halhal takarlardı³⁹⁵.

Albağ: Kadınların alınlarına bağladıkları ince kumaştan yapılmış, bir tür yazma.

Alçevre: Eskiden erkeklerin kullandıkları büyük kırmızı mendil.

Altın kemer: Altından yapılmış, kemer biçiminde kadın ziynetliği.

394 Çoban Uluhan (Beşirli), Kerkükte Giyim Kuşam, kardaşlık Dergisi, Sayı 61, 2014, s.40-42.

395 Çoban Uluhan (Beşirli), a.g. m., s.40-42.

Atlas: Eskiden kullanılan, yüzü ipek ve tersi pamuk olan bir çeşit kumaş³⁹⁶

‘Aba: Kadınların tesettür amacıyla örtükleri, omuzdan sarkarak ayak uçlarına kadar uzanan koyu siyah renk kalınca kumaştan dikilimi çarşaf.

Al an: Eskiden kadınların kullandıkları büyükçe başörtüsü.

‘Ereb bezi: Beyaz bezden işlenmiş bir tür yerli kumaş.

‘Erakçın: Teri emmek için başlığın altına ya da yalnız giyilen takke, pamuk ipliğinden işlenen takke.

‘Aşk bend: Omuz hizasından göğüsün iki tarafından çengelle tespit edilen gerdanlığa benzeyen, birkaç sıradan oluşan dizi altın.

Babıç: Pabuç.

Balax: Pantolon veya don gibi giyeceklerde bacakların çıktığı bölüm, paça.

Balaxlıx: Elbisede paçanın kullanılan kumaş.

Beden: Yünden yapılmış bir çeşit gömlek.

Bélbağ: Kumaştan yapılan kemer.

Béşbirliğ: Beşi bir yerde denilen ziynet altını.

Béz: Pamuk ipliğinden elle işlenmiş renksiz beyaz doku.

Bezek: Süs, ziynet.

Bezekli: Süslü.

Bilezik: Bilezik.

Boyama: Kadınların, alınlarına bağladıkları siyah renk bir çeşit eşarp.

Boyunbağ: Kolye, gerdanlık.

Bormaca: Baş sarığı.

Camadanı: Millî giysilerle kullanılan, takke üzerinden başa sarılan beyaz zemin üzerinde siyah beneklerle çizgili geleneksel erkek başörtüsü.

Céb: Cep.

Cihaz: Çeyiz.

Cınax: Küçük çocukların saçına takılan ufak altın³⁹⁷.

396 Çoban Uluhan (Beşirli), a.g. m., s.40-42.

397 Çoban Uluhan (Beşirli), a.g. m., s.40-42.

Cincil: Cıkıraklı çocuk halhalı.

Çallama: Kadınları başlarına bağladıkları örtü.

Çapan: Amerikan bezi

Çarğat: Bir çeşit kadın başörtüsü.

Çefye: Erkeklerin başlarına bağladıkları, saçaklı renkli, bir çeşit geleneksel sarık.

Çereke: Köylü kadınların kullandıkları, çeşitli renklerde yünden işlenmiş bir ucu omuz üstünden diğer öbür kolun altından geçerek omuz üstünden dökümlenen sırt ve göğüs kısımlarını kaplayan bir çeşit örtü.

Çıtara: Yollu, ipekli, yolları ayrı ayrı renklere olan bir çeşit kumaş.

Çınarı aba: Eskiden genç kızların başlarına örtükleri regli çarşaf

Çit: Pamuktan yapılmış bir çeşit basma kumaş.

Çuxa aba: Çuha kumaştan yapılmış uzun, erkek üst giysisi.

Çüt, çit: Genç kızların da bazen başlarına aldıkları, beyaz renk erkek başörtüsü.

Dabbaba qondura: Eskiden kadınları, taban kısmı yüksek ve geniş bir model kadın ayakkabısı.

Daraz: İyi dokunmamış kumaştaki pürüz.

Daraz daraz ol-: Eskimek, yırtılmak, pürüzlenmek.

Desmal: Erkekleri alınlarına bağladıkları büyük mendil

Debğ: Eskimiş veya rengi solmuş (kumaş veya elbise).

Debğolmax: Çok kirlenmek.

Deffeli aba: Eskiden, kadınların elbise üstünden giydikleri, dokusu yapılırken örgüleri “defe” denilen tarakla sıkıştırılmış değişik renklerde örülen giysi.

Dehse: Eskiden kullanılan bir çeşit kumaş

Dilmiç: Dımlıç, genellikle camdan veya değersiz maddelerden mamul edilmiş bilezik³⁹⁸.

Dişdeşe, deşdeşe: Bir tür erkek giysisi, entari.

Dizliğ: Eskiden kullanılan, diz kapaklarına kadar sarkan, yünden örülmüş bir çeşit kadın ceketi.

Doq: Bir cins siyah renk kalın kumaş.

398 Çoban Uluhan (Beşirli), a.g. m., s.40-42.

Dolax: Soğuğa karşı boyuna alınan

Örtü, boyun atkısı.

Don: Külot.

Duvax: Gelinlerin veya yeni doğan çocukların başlarına, yüzlerine örtülen örtü. Duvak.

Emcekliĝ: Sütyen.

Evlik: Eskiden kadınların süs malzemesi olarak yanaĝa sürdükleri bir çeşit kırmızı renk pudra, allık.

Evlik kirşan: Eskiden kullanılan makyaj malzemeleri.

Farva: Kuzu derisinden erkek giyimi arak yapılan tüylü post.

Ferмена: Cuha veya abadan dikimli bir tür kısa yelek.

Fıtta, futta: Kadınlara ait bir çeşit başörtüsü.

Gerdene: Kolye, gerdanlık.

Gey: Geniş elbise.

Gılada: Kolye.

Gülbatman: Eskiden kullanılan büyükçe çiçek desenli bir tür kadın entari kumaşı.

Xınna: Kına.

Xırqa: Yünden dokunmuş kazak, hırka.

Xırttık pirtik: Çok yırtık ve yamalı giysi.

Xışıl: Altından mamul süs eşyası, ziynet.

Xızma: Kadınların, burularının tek kanadına taktıkları altın ya da gümüş halka, hızma.

Xıştek: Elbisede kol altına konulan üçgen biçimindeki parça.

“Eleme yengiç olusan

Bize xıştek olmışan”

İlinti: Seyrek dikiş, teĝel.

Kalaş: Üstü ipekle ya da yün iplikle örülen alt kısmı kösele veya lastik olan, genellikle köylüler tarafından kullanılan, bir çeşit ayakkabı.

Kantor: Giysi dolabı. Gardırop.

Kepenек: Keçeden yapılan, kolsuz, dikişsiz çoban yağmurluğu veya üstlüğü.

Kerrik: Keçeden yapılmış ceket.

Kêş: Köylü kadınların, saçlarının ön ve arka taraflarını örtecek şekilde alınlarına bağladıkları siyah renk ve kalın kumaştan başörtüsü.

Keşkeşli: Fırfırlı.

Kettan: Keten.

Ketten beleş: Bir tür ucuz kalın keten kumaş.

Kilav: Takke, külah

Kırşan: Eskiden kadınların süs olarak yüzlerine sürdükleri bir cins beyaz pudra.

Üstünbeç.

Köynek, köyneg, kömneg: Gömlek.

Kücerat: Eskiden kullanılan bir çeşit kumaş.

Qesten peştamal: Genellikle kırmızı renk, sarı ve siyah yatay çizgili bir tür ipek peştamal.

Qolbağ: Bir tür bilezik.

Qolçağ: Tandırda ekmek pişiren kadının, bilekten dirseğe kadar girdiği eğreti kolluk.

Qoltuğ altı: Keçeden yapılmış yelek³⁹⁹.

Qolturmaç: Köylü kadınların tarlada işlerken, göğüs ve omuzlarına sardıkları çereke denilen renkli kumaştan bağlama şekli ki kol altından geçirilerek bağlanır.

Qondura: Kundura, ayakkabı.

Qoturmaç: Ekiden kadınların kullandığı bir çeşit gerdanlık.

Qurşax: Kemer.

Lapçın: Bir çeşit ayakkabı

Lifke: Başa bağlanan sarık ve benzerinin sarkan ucu.

Lubada:

Mıqellem: Kalın, yol yol çizgili kumaş.

Muncux: Boncuk.

Müşkü: Beyaz üzerinde siyah çizgileri olan, erkeklerin başlarına bağladıkları bir çeşit geleneksel saçaklı başlık.

Nimdeş, nımdaş: Eskimiş elbise.

Pantur: Pantolon.

399 Çoban Uluhan (Beşirli), a.g. m., s.40-42.

Patiaqa: Eskiden kullanılan bir cins parlak kumaş.

Pite: Bir çeşit kumaş.

Salta: Zubunla birlikte giyilen uzun kollu, yeleğe benzeyen kısa cepken.

Sıxma: Kısa yelek. Sutyen.

Sırğa: Küpe.

Şıraz: Başörtüsü etrafında ibrişim vb.' den örülen ince şerit.

Tentene: Dantel ile süslü kadın külotu.

Tuman: İç çamaşır⁴⁰⁰.

Uxçur: Uçkur.

Urba: Elbise, takım elbise.

Yazma: Çiçek desenli ince başörtüsü.

Yengeç: Elbise kolunun ağzı, yen, Kerkük ve birçok Irak Türkleri yörelerinin geleneksel Erkek giyimi olan salta kolunun geniş ve uzun olan son kısmı, erkekler bunu kollarına sararlar, kadınların zubun kollarında bazen yengeç olur ki bunu da iki koldaki yengeç uçlarını bilirine bağlayıp boyunlarına atarlar.

Zubun: Önden yarıklı entari şeklinde geleneksel bir kıyafet. Erkeklerin giydikleri zubun Ağır kumaştan dikilir, Irak Türklerinin milli giysilerinden sayılır. Kadınların giydikleri zubun ise normal kumaştan dikilir.

Zubun ceket: Takım elbise, zubunun üstünden giyilen ceketle birlikte oluşan geleneksel erkek kıyafeti Eski Giysilerimizden

Şal: Kadınlar için entari ve zubun yapılan ağır ve pahalı eski bir kumaş çeşididir. Kışın ve yazın giyilen şal, yünden dokunan bir kumaştır. Al, mavi, pembe ve yeşil renklerde olan şal aynı zamanda sade kırmızı olur ki buna güllü denir. Şal kelimesi şu dürtlükte ne güzel işlenmiştir.

Bağdat'ta nar şirindi

Girmeğe şal şirindi

Yéddi qardaş birbacı

Hapsinnan yar şirindi

400 Çoban Uluhan (Beşirli), a.g. m., s.40-42.

Tülbent: Pek ince beyaz bez anlamına gelir. Sarıklık bez diye de Türk sözlüğünde anlamı verilmiştir. Günlük hayatta çok çeşitli yerde kullanılagelmiştir. Bu arada en önemli hizmeti tababette, cerrahide görür. Yara bezleri,

Sargı bezleri tülbentten yapılır. Sık ve seyrek dokunuşuna, keten ve pamuk ipliğinden oluşana göre çeşitleri vardır. Tülbent eski Türkmen giyim ve kuşamında da sarıklık en makbul bez olmuştur. Değirmi kesilen parçaları üzerine yazma usulü ile nakışlar basılarak kadınlara başörtüsü ve namaz bezleri yapılmıştır.

Bez

Pamuktan veya ketenden dokunmuş kumaş. Rengi daima beyaz olur. İpliğinin cinsine göre, değişik cinsleri olup başka başka isimlerle anılırlar. Kullandıkları yerlere göre de isimleri vardır. Giyim kuşamda iç çamaşır olarak da kullanılır. Bu sebeple don bezi ve gölek bezi diye ayrılır.

Patısqa

Girip yarım patısqa

Yanağa değer fısq

Senün bu sallanmağuv

Yan dert éder yan ısq

Beyaz ile sarımsı bir renkte olan bu kumaş pamuktan dokunan bir çeşit kumaştır. Güzün ve yazın giyilen bu kumaştan erkekler için zubun yapılır. 40-50 yıl bunda önce çarşılarında satılan bu kumaş Fransız kumaşıdır. Patiska sözü Fransızcadır⁴⁰¹.

Adil Abi ve Nejat Hoca ile birlikte Osmanlı Kalesi'ne gidiyoruz Osmanlı kalasında yürürken Adil Beyatlı Çetin Dökmeci'nin anlattığı bir hatırayı naklediyor: 1950'li yıllarda Çetin abi subay Irak kuzeyde peşmergelere karşı savaşıyor. "Eve döndüm Annem dolma yapmış ağlıyor". Diyor. Kardeşim de subay. Annem: "Kardeşin Osmanlı kışlasında görevli bir tabağa dolmaları koy kardeşine verip gelersin". Ben "Askeri elbise ile kışlaya geldim. Bir bahçe var. Karanlıkta karşıma bir Osmanlı askeri dikildi. Göğsünden konuşuyor kafası kesik. Hoş geldin dedi. Karanlık bölge var orayı geçip kardeşime vardım.

401 Çoban Uluhan (Beşirli), a.g. m., s.40-42.

Onunla beraber sabaha kadar bekledim. Sabah olunca kardeşime akşam karşıma çıkan karanlıktaki askerden bahsettim”. Kardeşim dedi ki. “Abi burada onlarca şehit var. Biz onları her zaman görürüz kafaları kesilmiş. Elleri ayakları zincirli bizlerden bir şeyler isterler. Biz biliriz onlar şehit Osmanlı askerleridir”.

Adil Beyatlı: Bizde bir cami var Muhammedi’ye Cami. Bu camiyi yaptıran Hacı Muhammet Bey. 1947-48 de Hacca gitmeye karar vermiş. 3 ayda Mekke’ye varmışlar. 3 ayda dönüş toplam 6 ay. Arefe günü eskiden korumacılar vardı. Herhalde ve müştemilatta kalırlardı. Hacı Muhammed’in hanımı yaprak dolması yapmış. Evin beslemesine bir tabak vermiş besleme bir tabak da Hacı Muhammed için istemiş. Hanım kayık tabağı doldurup dolmaları teslim etmiş. Aradan 3 ay geçmiş Hacı Muhammed köye dönmüş. Hanımı bir de çantasına bakınca ne görmüş kayık tabak kocasının çantasında. “Arife günü canım dolma istemişti beslemeyi gönlümden geçirmiştım o gün karşıma çıktı. Bunu verdi” demiş.

Şimdi Mecidiye kahvehanesinin önünden geçiyoruz “bu kahvehanede Türkmen davası, Türk âlemi ağabeylerimiz tarafından çok konuşulurdu diye söylüyor”

Adil Bayatlı: 2003’ten sonra burası peşmergelerin eline geçmiş artık %90 Türkmen gelmiyormuş.

Sekizinci Bölüm

Dünden Bugüne Erbil

Osmanlı Kışlası

Osmanlı kışlasına geldik. Müdür yardımcısını ziyaret ediyoruz. Adı Arif Ahmet. Müdürlükte bir tulum (tuluk) resmi görüyorum Fotoğraf çekiyorum. Bahçede milattan önce 2600 yıllarını simgeleyen bir heykel var.

1863 yılında Bağdat Valisi Namık Paşa bu kışlayı yaptırmış Osmanlı ordusu kış vakti kaldığı için buraya Kışla demişler. Yapı Malzemeleri sadece Kerkük'te varmış. Kale şeklinde yapmışlar. 1984 yılında kışlanın hem Kuzey hem de Batı tarafı yıkılmış. 1987 yılında restorasyon yapılmış. Arkeoloji yani hasar dairesine bağlanmış. 2016 yılında Batı tarafı yeniden yıkılmış 4 kapılı: bir kapı yürüyen askerler için biri atlı süvariler ve hizmet serbest kapı diğeri de kapanan kapı imiş.

1984 yılında Saddam Hüseyin'in Irak ordusu Osmanlı Kalesi'ni yıkmak istemiş. Burada görevli Arap personel de dâhil Kışlayı yıktırmamışlar; Ordu'nun önüne çıkmışlar demişler ki "Buraları bizim dedelerimiz yaptı". Müze kısmını dolaşıyoruz müze kısmında her meslek grubuna ait mumya heykeller var.

Kerkük ustalarının yapmış olduğu Hilal ve Dörtlü şekilde kemerler mevcut. Geçen ay yıkılan tarafta Kışlanın kubbesi de çökmüş. Müze Müdür Yardımcısı Arap görevli 5 seneye kadar her şey yıkılabilir diyor. UNESCO'ya başvurmuşlar. Onlar "Madem Burası Türklere ait Türkiye tamir ettirsin" demiş. Müdür yardımcısı ile müzeyi geziyoruz "herkes bize söz veriyor Ama burayı tamir ettirmiyorlar bakın peyzaj bile Osmanlı" diyor. Şehitlerin bulunduğu mezarlığı ise çayır kaplamış.

Saat 13.00

Medya Restoran'da yemek yiyoruz. Eğitim Fakültesi Türkçe öğretmenliğinden 1 öğretim üyesi geliyor. 2004 senesinde 11 öğrenci ile eğitime başladık diyor. 2005 senesinden itibaren devam ettik. Fakat 2006 yılında öğrenci gelmedi lise bitirdikten sonra puanlamaya göre üniversite bölümlerine öğrenciler taksim ediliyor. 2018 yılları arasında

direkt merkeze müracaat şeklinde değil bize müracaat ile öğrenci alıyoruz. Öğrenci sayımız 400 civarında.

2013 senesinde 2 öğretim görevlisi ile birlikte 60-65 öğrenci kapasitesine çıktık sözleşmeli asistanla kalıcı kadromuz sadece üçtü. Selçuk Üniversitesi ve Gazi Üniversitesi'nde doktorasını bitirip dönecekler var. Atamalar en çok Türkmenleri etkiledi belki Türkiye'den Telekonferans ile dersler verilebilir. Anatomi anabilim dalı Başkanı Sami Aydın Bey ile de görüşüyoruz. Nisan'daki Tıp Kongresi ne davet ediyor.

Saat 14.45

Şifa hastanesinde Türkmeneli TV ile 1 saatlik Program yapıyoruz.

Saat 16.15 Türkmeneli TV müdürünü ziyaret ediyoruz. Türkmeneli TV müdürü diyor ki bu şehrin altı üstü Türk'tür.

Aydın Beyatlı: Müdür beyin dijital yayına geçmemiz de çok büyük emekleri oldu.

Müdür bey: Aydın Bey sürekli sağlık programları ile bizi destekledi. Bizi sürekli yıldırımak istediler fakat yılmadık

Müdür bey: Önemli olan yokluktan var yaratmaktır. İlber Ortaylı **"Bir gece ansızın gelebiliriz"** dedi. **"Kerkük'ü terk etmek zorunda kalan bir Osmanlı askerince yazılmış"** bu sözler. Biz bunu bir duvara yazdık. Cumhurbaşkanımızın da söylediği bu cümle şu anda Kerkük'te çok biliniyor.

Aydın Bey: TV'nin heyetinden şikâyeti var. Aydın Bey çok çalışıyor. Dr. Neval Hanım 1 ay Profesör Hanefi hocanın yanına Konya'ya geldi. Hanefi Hoca onu yenidoğan'da asker gibi çalıştırdı.

Sacit Bey: Aydını dışarıda bırakmalıyız

Müdür Bey: Kerkük'ten sağlık programları yapalım

Aydın Bey: 13 yıldır sağlık programları yaptım saat 15.00 de cumaları trene binip Ankara'ya yetiştim daha farklı programlarda yapabiliriz. Selçuk Üniversitesi'nin de katıldığı rektör ve 15 adet profesörün iştirakiyle programlar oldu: Ramazan'da sağlık programları.

Müdür Bey: Buradan bir doktor Ankara'dan bir doktor karşılıklı televizyondan bağlansın. Aydın Beyatlı: Şifa Hastanesi ile ilgili karşılıklı bilgi alışverişinde bulunabiliriz.

Saat 17.00

Kerkük Kalesi ne 2. kez gelişimiz. Daha önce görmediğimiz Sarıncı ve medreseyi görüyoruz. Kale kapısından çıktıktan sonra çeşitli kuş türlerini izliyoruz; sülünlerin kazların horozların güvercinlerin

bulunduğu bir kuş pazarı. Kalenin tam karşısında Hassası Irmağı'nın üstündeki Taşköprü'nün girişinde fotoğraflar çektiydik.

Şimdi Ata Terzibaşı'ndan Taş Köprü⁴⁰²'nün hikâyesini okuyalım:

Kerkük'te inşa edilen eski taş köprüye dair bir araştırmayı ilk kez yerli Beşir Gazetesinin 20.01.1959 tarihli, 18. ve müteakip sayılarında Osmanlı harfleriyle yayımlamıştım. Yıkıtılan bu köprünün aynı yerinde günümüzde yeniden ikinci taş köprünün yaptırılması münasebetiyle o yazıyı bu kez geliştirerek Latin harfleriyle yayımlamayı uygun gördüm.

Şunu belirtmek isterim ki ben 'âcizlerinden önce bu konuda bir araştırmamın yayımlandığını sanmıyorum. Şu var ki özel kitaplığımdaya duran *miftahü'l-lügat* adlı yazma bir eserin müellifi olan sabık Kerkük tahrirat müdürlerinden *İsmail Faik*, kitabının 87. sayfasında, eski köprü hakkında yazıp Bağdat'ta *Zevrâ Gazetesine* yolladığı makalesinin neşir edilmemesinden yakınlıkla ikinci bir nüshasını gönderdiğini edebi bir dille anlatmaktadır. İsmail Faik Efendinin söz konusu yazısının daha sonra yayımlandığını bilemiyoruz. O yazının müsveddesi de adı geçen kitabında saptanmıştır. Ancak yazarın gazeteye yönelttiği kınama mektubunun metnini ve ayrıca köprü ile ilgili bazı yan görüşlerini, önemine binaen kitabından aktararak makalemizin sonuna eklemiştir.

Hicrî 25 Cemaziyelâhir 1373 (M. 2.3.1954) tarihinde yıkıtılan bu eski taş köprünün memleketimizin tarihinde enteresan bir geçmişi vardır. Kerkük şehrinin ortasından geçen Hasa Çayı kış mevsimlerinde taşıkta şehri ikiye böler, halkın bir yakadan öteki yakaya geçmesini önlerdi. Bu yüzden Kale cihetinde oturan halk, bilhassa memurlar, dairelerin bulunduğu öte yakaya gecikmeli olarak gider ve yahut suyun çekilmesini bir iki gün beklemek zorunda kalırlardı. Hatta bir defa şehrin tanınmış şairi Abdullah Safi kaledeki evinden vazifesi başına gitmek isterken suların yol vermemesinden bir süre tehir olur. O vakit Kerkük mutasarrıfı bulunan Mazhar Paşa, şairi muaheze etmek ister. O, ise suların taşmasını sebep göstererek özür dileyince vali olgun bir şair olduğundan fevren şu beyti inşat ederek Safi'yi mu'atebe eyler

*Hizmetin ifa eder mi elde hazır var iken
Zümre-i küttab için bir ömr-i bârid su gibi*

402 Ata Terzibaşı, Kerkük'ün Taş Köprüsü Sayı/Issue 53, Ocak-Mart/January-March 2012, s. 12-17.

Şairimiz de buna karşılık olarak hemen şu kıtayı tanzim eder:

*Kıl kadar kalmaz bahane hazreti Mazhar eğer
Eylese bir köprü inşasın ve-lev bir mû gibi
Eylemez kimse te'ellül özre yer kalmaz hemen
Hizmet ifâsı için akub gelirler cû gibi
Yoksa böyle kalsa gitse hâli üzre bu hava
Her zaman bir özr-i bârid gösterirler su gibi*

Söz konusu tarihi taş köprü ancak anlatacağımız gibi Kerkük mu-tasarıfı ferik Nafiz Paşa tarafından yaptırılmıştır. Bu binanın az önce söylediğimiz enteresan bir hikâyesi vardır. Bunu halkımızın belgeli rivayetlerinden duyduğum biçimde ilk kez saptamış ve aynı zamanda gerçek olan ilmi yanıyla değerlendirmeye çalışmışımdır. Hicri 1292 (M.1875) yılının bir bahar gününde halk âdet olduğu üzere gezinti yerlerine gitmiş tatlı vakit geçirmekte idiler. Korya yakasında biriken erkekli kadınlı halk topluluğu o gün ansızın atkuyruğu yağan şiddetli bir yağmura tutulur. Dönüşlerinde Hasa çayının her yanı sellerle kaplanmış olduğunu görünce şaşırırlar! Bir süre beledikten sonra karşı yakaya geçmek üzere çayı hamallar sırtında aşmak zorunda kalırlar! Bu manzarayı seyreden ses sanatkârı hoyrat çağırıcılarını susturmak mümkün olamazdı. İşte bunlardan biri, hamal sırtında taşınan tanıdığı sazlayan (ağıtçı) bir kadına sataşmak gayesiyle elini kulağına yaklaştırarak gür sesiyle şu hoyratı çağırır:

*Dal aşığı
Dal bitib dal aşığı
Çarşafıv çek yuxarı
Balağıw sal aşığı*

Hoyratı dinleyen kadın da cevap vermekten âciz değildi! Hemen çağırıcıya hak ettiği karşılığı şu müstehcen hoyratla verir:

*Dal aşığı
Dal bitib dal aşığı Sakkalıw koy g...we
Biğiwi sal aşığı*

Bu olay o vakit halkın dilinde destan olarak dolaşmaya başlamış ve o tarihte Kerkük mutasarrıfı bulunan Nafiz Paşa'nın kulağına değmişti. Gayretli bir insan olan bu büyük idare adamı, Hasa Çayı üzerinde bir köprü inşası hususunda memleketin ileri gelen eşrafını toplayarak kendilerine kadınların böyle hamallar sırtında taşınmalarını şan ve şerefleriyle yakışır görmediğini ve şehirde köprüsüzlük yüzünden çekilen güçlükleri anlatarak bu işi hızla çözmenin gerekli olduğunu belirterek halkı çayda bir köprü yapmada yardıma davet eder.

İlk olarak o zaman Kerkük mahpushanesinde mahkûmlar arasında küzeçilik (testicilik) sanatıyla uğraşmış bazı kişileri hapisten çıkartarak kendilerine, çay kenarında şimdiki Rafideyn Bankası yanında o zamanki boşluk arazide bir kerpiç küresi yaptırtmıştır. Hep yerli maddelerle ele getirilen köprünün temeli *zılka* denilen ve çimentodan daha güçlü özel ve yaygın madde ile doldurulmuştur. Bu madde kerpiç kürelerinde çim taşları yakıldıktan sonra üzerinde su dökülüp sıvı durumuna dönüştürülerek kullanılırdı. Köprünün temel taşını Nafiz Paşa kendi eliyle attığı gibi tam bir işçi vasfıyla maiyyeti erkânı ile birlikte çalıştığını görenler anlatmışlardır. Öte yandan âlim ve mollalar ve tarikat şeyhleri bu hayırlı işte, manevi destek sağlamak için bir iki saat miktarı çalışmışlardır. Yaşlı kimselerse sevap kazanmak amacıyla bir veya daha fazla işçinin ücretini öderlerdi. İnşaatin devamı müddetince sırasıyla her gün bir mahalle halkı durmadan işbaşına akın etmekteydiler. Öte yandan şehrimizin zenginleri her türlü maddi yardımı yapmaktan geri kalmayarak köprünün yapımında kullanılan gerekli esas malzemeyi tedarik etmede yarışıyorlar, madenciler kaya ve kireç ihtiyacının bir kısmını, usta ve işçiler gündeliklerinden bir bölümünü bağışlamakta bulunmuşlardır. Velhasıl karınca kadarınca her ailenin bu hayır işinde emeği geçmiştir. Köprünün yapılışında, hayatta olan Piryadi Mahallesi'nde Gilçiler Sokağı'nda sakin Hacı Kadir Debbağ, şahsi intibalarını bana şöyle anlatmıştı "Köprü yapılırken memleketin önde gelen bütün büyük adamları bina işinde fi'len çalışmışlardır. Bu arada vaktinin tanınmış Kadiriye tarikatının reisi Şeyh Ali Halis Efendi'nin de çalıştığını gözümle görmüşümdür...". Öte yandan ünlü ses sanatkârı Osman Taplabaş başta olmak üzere yaşlı başka kimseler de bana şunları anlatmışlardır "Nafiz Paşa, köprünün yapılışında şehrin bütün halkını yardıma çağırarak her evden bir şahsın en az

bir gün bu hayırlı işte çalışmasını gerekli kılmıştır. Bedenen çalışma kabiliyeti olmayan aileler kendi hesaplarına bir gün için bir işçi bu-
 larak ve gündeliği vererek yardıma katlanmalarını istemiştir.” Bütün
 bu bilgilerin yanında, birinci el yazılı orijinal kaynaklara dayanarak
 köprünün kesin olarak Hicri 1292 yılında yapıldığını söylemek tama-
 mıyla doğrudur. Bunu, aşağıda metinlerini saptadığımız şiirler saye-
 sinde öğrenmekteyiz. Kaldı ki bu tarihin yani 1292 yılının şehir ve
 günü de özel kitaplığımızda duran *Sofioğlu’nun Seyfü’l-mülük* unvanlı
 yazma manzum bir destandan oluşan kitabın haşiyesinde saptand-
 ığını gördüm. Bence büyük bir kıymeti olan o fıkrayı ilk kez buraya
 aktarıyorum. Her halde bu tarih eski taş köprünün ikmalini göster-
 mektedir. Belge aynen şöyledir:

“Bin iki yüz toksan iki senesi mah Cemadilevvelin beşinci günü
 köpri yaptılar çayda”. Bu tarihin Miladi karşılığı ise çıkarılan he-
 sapla 9.6.1875 pazartesi gününe rastlamaktadır. Köprünün yapıldığı
 yılda hayatta bulunan şairlerimizden Abdullah Safi yazdığı yedi be-
 yitlik değerli bir manzume ile ve Muhyiddin Kabil Efendi de güze-
 lim bir beytiyle köprünün tarihini yazmışlardır. Bu manzumeleri bi-
 rer tarihi belge olarak aşağıya alıyoruz.

Safi’nin şiiri:

*İki üç bin senedir olalı bu şehir bina
 Hâkim olmuş ana bunca vüzera ü ümena
 Kimseler şimdiye dek elzem iken inşası
 Olmamışdı bu müberrate müyesser asla
 Asr-i mes‘ud-i ‘Azizi’deki ol ‘asr-i ‘aziz
 Adli i‘mar ile kılmış idi mülki ber-pa
 Hazreti Nafiz o paşa-yi ‘adalet pişe
 Ki-ylemiş cümle kumandalara namın e‘la
 Kudret ü himmetin ahlafe bildirmek için
 Himmeti sünnet-i İskender’i kıldı ihya
 Sedd-i yecüc gibi bağladı sedd-i sedid
 İşbu köpriyi numune deyü ettikde bina
 Hatif-i gaybi mücevher dedi Safi tarih
 Yapub ikbal ile bu köpriyi Nafiz Paşa*

Kabil'in tarihli beyti:

Cevherin tarihini Kabil dedi

Fa'buru haza sıratun müstakim

(مستقیم صراط هذا فاعبروا)

Sözü edilen Kerkük tahrirat müdürü İsmail Faik Bey'in yazma kitabında on on beş güne kadar köprü'nün hitamında boyuna fanuslar asılacağına karar verildiği anlatılmaktadır. Bunun aynı yılda gerçekleştirip gerçekleştirmediğini bilemedik. Ama şehrin tüm caddeleri H. 1298 yılında Kerkük mutasarrıflığına atanan Münir Paşa tarafından petrolle çalıştırılan fanuslarla donatıldığını şair Safi'nin yazdığı tarihli bir manzumesinin şu beytinden öğreniyoruz: Mahlası veş şehri ser ta pa münevver eyledi Her taraf fasunlarla ol vezir-i bi-misal Kraliyet çağındaysa köprü ile ilgili ışıklandırma ve basit trafik tertibatı yapılmıştır. Bilindiği gibi bu köprü geniş olmaması sebebiyle taşıtların geçişi için tek yollu olarak kullanılmaktaydı. Üzerinde iki taşıtın karşılaşmasını önlemek için iki tarafında birer trafik işareti konulmuştu. Geceleyin bunlar direğe takılan sarı ve kırmızı ampullerden oluşmaktaydı. Gündüzleri kırmızı ve beyaz renkli bayraklar kullanılırdı. Bunları karşılıklı olarak iki polis idare ederdi. Sarı ve beyaz renkli işaretler taşıta geçiş izni verir, kırmızı olanlar ise dur emrini duyururdu. Bazı çapkın delikanlılar, kale tarafındaki Mustafa Kalay'ının kahvehanesi bitişiğinde nöbet bekleyen trafik polisinin her ne sebeple olsun bir lahza iş başından ayrılmasını bazı haylaz çocuklar fırsat bilerek asılan kırmızı bayrağı indirip yerine beyazı yukarı kaldırarak iki taşıtın köprü üzerinde karşılaşmasını husule getirirlerdi. Bunun üzerine taşıtlardan birisinin bin bir müşkülâtla geri çevirmesine çalışılırdı. On altı gözden oluşan ve her taraftan birer gözü, caddelerin genişletilmesi dolayısıyla yer altında kalmıştır. Yaklaşık yüz metre kadar uzunlukta ve dört metre genişlikte olan bu tarihi taş köprü uzun yıllar ayakta durmuştur. Birinci dünya savaşında bir gözü yıkılmış, sonradan onarılmıştır. Daha sonralar ise yağmur ve seller yüzünden Korya tarafındaki son gözü de yıkılmış ve yeniden yapılmıştır. Hasa çayında suların bu tür taşması olayı daha önceleri de görülmüştür. Yerli *Havadis* Gazetes'i'nin Rumi 24 Şubat 1329 tarihli nüshasında verilen bir haberde aynen şöyle denilmektedir: "Geçen ve bu hafta zarfında Kerkük ve etrafında gayet mebzul yağmurlar yağmış, çaylar dereler taşarak seller artmıştır; hatta geçen Salı günü nüzul eden

sürekli yağmurlardan emsali na-mesbuk bir derecede taşan Hasa çayımız şehrin iki kısmını yek-değerine rabteden köprünün Korya cihe-tindeki seddesi üzerinden aşan sular iki saat kadar mârrin ve ‘abirini men etmiştir. Çayların bu derece tuğyanına rağmen lehülhamd bir gûna telefât vûku’a gelmemiştir”. Bu tür taşkınlığa 1.3.1953 tarihinde rastlamışızdır ki şehrin biricik devlet kütüphanesi ve başkaca tesisler ve çok sayıda dükkân ve evler sular altında kalmış, çokça zarar görmüşlerdir. 2.3.1954 tarihine değin ayakta duran ve halka hizmet veren taş köprünün o tarihte yıktırılmasına başlanılmıştır. Yıkma sebebine gelince bu husus, Eşgal Dairesinde mühendis olan muzır bir görevlinin yazdığı kötü bir müzekkerede, güya yeni yaptıkları beton köprü suların baskısıyla zarar görecekmış diye mutasarrıf Reşit Necip Bey’i ikna’ ettiğine matuftur. Nafiz Paşa’nın teşvik ve teşciyle yaptırılmış olan bu ‘an’anevi ve kutsal sayılan taş köprünün yıktırılma olayı halk arasında büyük üzüntü yaratmış, halk şairi Mustafa Gökkaya, üzüntüsünü çok sayıda yazdığı hoyratlarla dile getirmiştir. Bunlarından üç tanesini aşağıya alıyorum:

*Kerkük’im fener Kerkük
Mum kimin yanar Kerkük
Yağ yandı fitil kaldı
Korxaram söner Kerkük
Kerkük’te Xasa çayı
Sél geli(r) basa çayı
Yıxıtlar daş köprini
Dönderdi yasa çayı
Kerkük’ün Xasasına
Hayranam esasına
Daş köpri kurban gétti
’Irak’ın kasasına*

Mehmet İzzet Hattat da bu hususta tanzim ettiği hoyratlarından şu güzelim örneği sunuyoruz:

*Kerkük mahlar mahıdı
Qere-altun deryahıdı
Çay onıyçın kuruyıb
Daş köprinin ahıdı*

Kerküklü ünlü klasik şair Mehmet Sadık ise yıktırılan köprü'nün diliyle manzum tarihli şahane şu mersiye'yi itapname olarak Beşir Gazetesi'nde yayımlamıştır:

Ey millet-i Kerkük gözün aç bak bana bir an
 Bu çarh-ı felek etti beni hâk ile yeksan
 Yaptı beni bir yar eli yıktı beni ağyar
 Bu vakia verdi şeref-i Kerkük'e noksan
 Yerlerde düşen enkaz benim hâlîme ağlar
 Bilmem kime feryad edeyim yok bugün insan
 Seksen bire vardı ki bugün müddet-i ömrüm
 Geçti üzerimden neçe bin şanlı müsülman
 Sabreyledim ahvalime çok zahmeti çektim
 Seylab-ı cefaye dayanub etmedim efgan
 Ettim bütün alâme bütün derde tahammül
 Çaldı bu bela taşlarını başıma devran
 Yıllarca döşendim ayak altında ezildim
 Benden bu kadar vakit ziyan görmedi bir can
 Kerkük'te bir er gelmedi imdadıma artık
 Êl sökti binamı beni ah etti perişan
 Bak Hasa bu gamdan coşarak suyu bulanmış
 Çağlar iken ağlar bana gözünden akar kan
 Bir kimse bugün kimsenin ahvalini sormaz
 Hür kalmadı er kalmadı çal başına vicdan
 Ebnay-i vatan vermese hep el ele birden
 Bir iş yapabilmezken olur her yeri viran
 Hak ateş ise at ona kendin seni yakmaz
 Hakkın talebinde bağırır göz göre hayvan
 Sa'yetmez ise yurduna yurttaşına karşı
 Olmaz yüreğinde beşerin zerrece iman
 Kalmıştı seleften halka ah bu köprü
 Hedmiyle halef etti selef namını nisyan
 Dönmüştü bu şeklim benim asar-ı atika
 Olmuştu vücudum ki bugün hörmete şayan
 Kurtarmadı bir kimse beni işbu beladan Na-hak yere el verdi
 benim hedmime ferman
 Bu köprü değil Kerkük'i yıktı temelinden
 İncindi bugün kevn ü mekân ateş ile hep can

Kerkük'te vefa kalmadı ahlak bozuldu
 Zenginleri serhoş fakiri derd ile hayran
 Yok dehrde bir şehir bu Kerkük gibi mağdur
 Ahvalini arzetmeğe yok kendine imkân
 Ağyarı saadetle yaşar kendisi muhtaç
 Yurdunda ederken qere altunları ceryan
 İkbali düşük hâli yaman milleti miskin
 Düşman kızına herdem eder oğlunu kurban
 Hani o hamiyetle dolu eski kafalar
 Erbab-ı safa her biri bir şu'le-i 'irfan
 Biçare za'if Kerkük'ün ikbali yıkıldı
 Has köçti 'avam geldi eder millete 'invan
 Dinare satar milletin şevket ü şanın
 Tercih olunur şimdiki bu erlere nisvan
 Din söndü haya öldi yazık kalmadı gayret
 Kurtar bu beladan bizi ey Halik-i süphan
 Sadık ne hazin yazdı bana cevheri tarih
 Êl cisri yıkardı ona kan ağladı her yan
 (یان هر آغلدی قان اوکا ییقاردی جسرئ ایل)

1373

Makalemizin başında belirttiğim gibi bu konuda ben âcizin yazısından önce her hangi bir araştırmanın yayımlandığını sanmıyorum. Şu var ki köprü'nün yapıldığı esnada Kerkük tahrirat müdürü olan İsmail Faik Bey'in sözünü ettiğim yazma tahrirat mecmuasında (s. 87) bu hususla ilgili olarak saptadığı bir makaleyi Bağdat'ta çıkan Zevrâ Gazetesi'ne gönderdiğini, ama bunun neşir edilmediğinden yakınarak aynı nüshasını ikinci kez takdim ettiğini açıklamaktadır. Yazının daha sonra yayımlanıp yayımlanmadığını bilemedik. Mumai-leyhin mektubunu ise olduğu gibi aşağıya aktarıyorum:

(Bağdat Vilayeti Zevra muharrirliği canib-i samisine)

"Saadetlü mutasarrıf <Nafiz Paşa > hazretlerinin eser-i delalet-i hayr-i hahâneleriyle Kerkük'te yaptırılmakta olan köprü hakkında geçende kaleme alıp üç hafta evvel takdim eylediğim makalenin hâlâ tab' ve neşir olunmadığını ve bunun şimdiye kadar teahhur-ı tab'ı muharrir-i sabık 'izzetlü bey efendinin meşguliyet-i kesiresinden ve yahut varaka-i mezkûrenin bir yerde ilişip kalmasından ileri geldiği

varid-i hatır-ı kemteranem oldu. Esas umumun istifadesine sadakat edecek ve bir takım erbab-ı hamiyet ve gayretin i'ane-i nakdiyeleriyle vücuda gelecek böyle hayırlı şey için kaleme alınan varakaların 'ukde-i tehire uğramasından dolayı o misillü hamiyetkâranın ne kadar füturunun da'î olacak ise kendime vazife edindiğim muhbirlik hizmetinin bittabî ifa olunmamasına bir ol kadar yardım edeceğinden fima-ba'd takdim edeceğim varakalar haftasında tab' buyrulmak üzere mezkûr varakanın bir sureti bil-istinsah leffen takdim kılındı. Tab' ve neşri memul-i rey-i 'âlileridir. Her babde emir ve irade efendim hazretlerindir". İyi bir yazar olan İsmail Faik, umur görmüş tecrübe sahibi zeki ve ileri görüşlü bir hükümet görevlisiydi. Köprünün müstakbelde memlekete medeni yenilikler getireceğinin idraki içinde olduğundan Kerkük mutasarrıfıyetini temsilen bu şehrin bağlı bulunduğu Bağdat vilayeti makamına yazdığı ve bir suretini kitabının 342-343. sayfalarında saptadığı resmî bir tahriratla köprü binasının yakınında bulunan boş ve geniş arsayı kısmen belediyece bahçeye dönüştürmeyi ve kısmen burada kiraya verilmek üzere evler oluşturmayı ve ayrıca çay kenarı caddeye boylu boyunca dut ağaçları dikmeyi ifade ederek vilayetten yardım dileğinde bulunmuştur.

Yeni Taş Köprü

02.03.1954 'te yıktırılan eski taş köprünün aynı yerinde 2011 de yaptırılan benzeri yeni taş köprü geçmişininkinin bir nişanesi olarak halkımızı yürekten sevindirmiştir. Bu ikinci taş köprü ile ilgili şahsi müşahade ve görgüm yanında bu işte emeği geçen görevli mühendis Kaymaz Musa Demirci ile yaptığım görüşmelere dayanarak fenni ve görkemli vasıflarını belirtmeye çalışmışımdır. 2011 yılının ekim ayı sonunda bir bakıma yapımı tamamlanan köprünün üzerinden vatandaşlar yaya olarak geçmeye başlamışlardır. Ne var ki özel bir şekilde ışıklandırılması hususunda ve ayrıca bazı tezyinatı için bir kısım malzemenin Türkiye'den getirilerek tam tesisat ile yılın sonuna doğru resmî merasimle açılıp halkın hizmetine sunulması mukarrerdir. Zaten de Türk Ülker (Süreyya Yıldızı) şirketinin uhdesine verilen köprünün yapım süresi 01.11.2011 tarihinden itibaren üç yüz altmış gün, yani bir yıldır. Müddetin tamamında devir teslim işinin yapılması akabinde millet ve memleketin malı olacaktır. On iki gözden (tak) oluşan bu yeni taş köprünün uzunluğu 90 metre ve genişliği 4 metredir. Eski taş köprünün şeklen bir benzeri olmakla birlikte

yapımında kullanılan madde ve malzemeler farklıdır. Nitekim tarihi taş köprüde kullanılan yerli kaya, kireç, zılka (sail hâlinde ehek) ve kamışlı kemer kireci yerine yeni köprüde modern binalarda olduğu gibi çimento, demir beton ve çimento kalıpları blok ve saire kullanılmıştır. Bu yeni binada 950 metre mûka'ap (küp) demir beton ve 110 ton demir çubuk işlenmiş, 1750 metre mûka'ap (küp) toprak hafriyatı yapılmıştır. Tüm mukavele külfeti altı yüz milyon dinardır. Eski köprü'nün on altı olan gözlerinden bazıları, sonradan genişletilen yollar altında kaldığından yeni köprü'nün göz sayısı, az önce belirttiğimiz gibi on iki olarak düzenlenmiştir. İnşa ve ikmal tarihini şahsi teklim üzerine değerli şair Ali Marufoğlu altı beyitlik bir manzume ile yazmıştır. Bunun beş beytini ilk kez burada yayımlıyorum.

Teşekkürlerimle
 Düşmanın yıktırdığı daş köprüyü
 Türkmen'in yaptırmak oldu dileği
 Kale'nin baş kapısına çatmak için
 Kaptı gençler küskü kazma küreği
 Yalla daş yalla kireç vér söyleyen
 Mi'marın hét elde bélde eteği
 Daşçılar başlamıştı kayyasın
 Gévde baş daş köprü Kerkük göbeği
 Marufoğlu sapta cevher tarihin
 Düştü "gayret yirmi ikki ekleği"
 1432

”اکلهگی ایکی بیرمی غیرت“ دوشدی

Çıkıntı: Köprü'nün açılış töreni 11.12.2011 (15 muharrem 1433) Pazar günü Kerkük mutasarrıfı Necmettin Kerim'in himayesinde yapılmıştır. İnşasını önceki mutasarrıf Abdurrahman Mustafa onaylamıştı.

Korya pazarı

Cirit pazarı Ahmet Ağa mıntıkası deniyor. 1932 ye kadar cirit oynanırmış.

Saat 19.00

Akşam hediye edilen zıbını giydim. Daha önce bakanlık yapmış Türkmen Bey ile fotoğraf çekildik. Eski devlet bakanı Muhammed

Mehdi Bayat. Onun şu sözünü not ediyorum: “saf oldum demek Oğuz oldum demekmiş”.

Aydın Abi: 1995 yılında Süleymaniye’de Talabani’nin kurultayına katılmıştım. Kürdistan sloganlarından salon inliyor. Biz Türkmenler sadece beş kişiyiz. Bahaddin’de benimle. ABD, Avrupa, İngiltere ve Türkiye’den milletvekilleri var. Arkadaşlara kaç lira olursa olsun bana zıbın ceket bulun dedim. Zıbın ceketini giydim. Herkes Kürdistan derken ben ayağa kalktım ve Arapça olarak “Kürdistan kurulmamalıdır” “çünkü Irak bölünür terör hortlar herkes huzursuz olur” dedim. Sinema salonunda herkes ayağını yere vuruyor, beni protesto ediyor. O sırada Talabani elimi tuttu kaldır ve ortamı yatıştırmak için “yaşasın Türkmen ve Kürt kardeşliği” dedi. Bizimkilere dedim ki “oğlum bugün ÖLMEZ İSEK bir daha yakın zaman da ölmeyiz Allah’ın izniyle”.

Azerbaycan Türk dünyası kurultayında Haluk Çay ve ben varız. Kıbrıs’tan sonra Kerkük hazırlansın dediler. Kimse konuşmuyor konuşmaya çıkacağım. Herkes alkışlıyor TGRT canlı yayın veriyor. Saddam ve Kürtler ara yine konuştuğum için Türkiye Cumhuriyeti de bana kızmış. Söze başlarken dedim ki: Size bir fıkra anlatayım, Hüseyin’i elektrik çarpmış dedim. Kim öldürdü Yezit öldürdü. Türkmenleri kim öldürdü?

Ulusal Türkmen cephesi başkanlığı yapmış Sadettin Bey’in evindeyiz. Sadettin Bey gözümde diyabete bağlı makülopati var diyor. On üç kez kez suikaste uğradığından söz ediyor Muhtemelen de bir suikasta ölebilirim ama hazırlıklıyım. Sadettin Beyin evinde şahsımın üstünde Türkmen kıyafeti duruyor duvardaki Osmanlıca harflerle yazılmış “HİÇ” yazısının önünde bir fotoğraf çektiyorum. Yani Hilmi, bir hiçsin. Filiz Hanım ben de başlık istiyorum diyor. Çünkü başlık koleksiyonum varmış. “Başlık verilmediği için darıldım size”. Fakat Hilmi’nin üstünde de saat zincir ayakkabı beyaz pantolon ek-sik. Normalde elde yapılmış keçeden beyaz bir ayakkabının olması gerekiyormuş.

Aydın Beyatlı: Saadettin Abi Türkmen Cephesi’nin mihenk taşlarından. Görevi şimdi Erşat Başkan devam ettiriyor bu yolun yolcuları her zaman birliktedir.

Sacit Turanlı: Gülü tarife ne hacet dağ başında evliya olmak kolay şehirde olmak zor.

Sadettin Bey: Geldiniz Şeref verdiniz. Türkiye’ye gelince uğrarım. 1978 in ortalarında bir mektup aldım. Kerkük’e döndüm Necdet abi bana bazı gerçekleri bilmen gerekir dedi. Stratejileri ona göre planlaması gerekir. 5 yıl içinde hedefe ulaşacağını sananlar; hayal kırıklığına uğrar. Davada duygusal gidilmez bilinçli olmak gerekir. Her davanın incileri olmalı çölün kumunu her zaman buluruz inci denizden çıkar. Aspirin’in içindeki faal madde çok azdır dolgu maddesi çoktur işte faal madde incidir. Dava asalak insanların elinden kurtarılmalıdır toplum davayı yüklenenlere yardımcı olmalıdır. Türkiye’de Tıp Fakültesi eczacılık fakültesini kazandım. Fakat Nejdet ağabey Ziraat Fakültesinde okumamı istedi. Ziraat makine bölümünü kazanmıştım evine gittim 5. kattaydı. Asansör yok o yıllarda hızla çıktım. Kapıyı açtı. Nejat abi sordu “üniversite puanın kaç” dedi tam puan 24 di benim puanım 23 buçukta. Niçin 24 almadın dedi ve kapıyı yüzüme kapattı. Sabaha kadar uyuyamadım. Demek ki Necdet ağabeyim Benden her şeyin en mükemmelini istiyordu

Çok çalışmanız gerekiyor davamız için bir şeyler yapmak istiyor-sanız ona göre hazırlıklı olacaksınız. Bizlerin karşısında çok kişi oldu 2003’ten itibaren 2013’e kadar Türk dünyası Hedef alınmıştır. Telafer vuruldu. Bir Türkiye Paşası nüfusumuzu sordu Irak da. “1918’den başlamalı dedim. Üstelik Paşaya dedim ki Güçsüz olan bir millete güçlüden soru sorulmaz. 6 milyon olurduk. Fakire zayıfa intisap edilmez”

Aydın Beyatlı: Biz maraton koşucusuyuz abi. Çok 100 metre koşucuları gördük.

Sadettin Bey: Cumhurbaşkanlığı yardımcılığı teklif edildi kabul etmedik.

Aydın Bayatlı maraton koşucuları yorulmaz abi.

Filiz Hanım: Her dava için para ve inşaat gerekir. Türkler önce ayağa kalkarlar sonra değişirler. Başarılı olursanız eğer kenarından girmeye çalışırlar.

Sadettin Bey: Türkmenler üniversite kurmak istedi olmadı. Kürtler onca özel üniversite kurdu. Üniversite kurarsak ismi mutlaka Fuzuli olmalı. Türkçe ile eğitim şart olmalı. Biz hamdolsun liseden sonra Türkiye’de okuduk. Şimdi fazla olmuyor. Üstelik Türkiye’ye gidenlerin bir kısmı geri dönmedi. Hangi ülkeler kendi bölgeleri için çok şey yapabilirler.

Saat 21.45 Türkmen Tabip Örgütü

Velid Bay: Kerkük'te kalp Merkezi kurulmalıdır. Dr. Cemal Bey vardı. Dedim: Bağdat'a Erbil'e gidebilir misin? Hayır dedi. O halde buraya kalp Merkezi gerekir.

Velid abi espri yapıyor. "Hilmi her içeri girdiğinde Yabancı biri gelmiş gibi ayağa kalkmak istiyorum". Camadaneli halimle beni musalladan bir vatandaşa benzetiyor. Faruk Bey Musalla vatandaşlığı verilmiyor mu diye soruyor.

Söz tekrar Irak'ın eski günlerine dönüyor. Saddam bir kişi suçlu ise onun tüm ailesini yok ederdi. Ondan sonra da doktorlarımız hekimlerimiz Eczacılarımız için zor günler başladı. 700 doktorumuz 150 Dışımız 250 Eczacımız vardı. Felluce'den gelenlere yardımda bulunmuştuk.

Sacit Turanlı: Sizlerle birlikte olmak bizlere mutluluk veriyor. Kerkük'ü görmeden âşık olduğum bir şehir. Boynumuzdaki ilmik biraz daha rahatlatılmış. Fakat yarın ne olacağı belli değil. Namlunun ucunda fedakâr insanlarımız var. Ya bu deveyi güdeceğiz Ya bu deveyi güdeceğiz. Bu diyardan gitmeyeceğiz. Biz bir gül bahçesine bir gül bırakıyoruz.

Velid Bey: Kerkük'te olmaktan çok mutluluk duydum. Aydın'la koşunca yorgunluğu unutuyorum. Kerkük halkı için Kalp Merkezi şart. Burada Anjiyo yapılıyor stent konuluyor. Bir yerde anjiyografi yapılıyorsa kalp merkezi mutlaka bulunmalıdır. Rektörle konuştum hem hastalar hem asistanlar için çok önemli.

Sacit Bey: Velid Halit arkadaşlarla öğrencilerini gördü. Sağlığını el verdikçe gelirim.

Filiz Hanım: Hekimler Birliği çok önemli; bu ortamlarda hekimin toplum nezdinde Şifa dağıtırken halkın teveccühünü sağlarsınız. Allah Başarılarınızın devamını getirsin. Kerkük'ten gitmiş hekimlere onursal üyelik görevleri verirsiniz. İnternet üzerinden ulaşım gibi. Buralarda ders verebilirler; farklı etkinliklere imza atabilirler. İnci'nin kum tanesinden başladığı gibi yavaş yavaş başlamak gerekir. Dünya'daki Kerküklü doktorları Onursal üye yapmalısınız. PKK bile çocuklarını şu fakültede okutacaksınız diyor.

Aydın Bayatlı: Biz bunu yapıyoruz. Sivil toplum Kuruluş kuralına göre dışarıdan üye yapamıyoruz. 54 Kerkük 73 diğer ülkelerden Türkmen Doktor gelerek Kurultay yaptık: Aşağıdaki 3 Mart 2018

tarihli “3. Irak Sağlık sektörü ile Dayanışma Kurultayı Sonuç Bildirisi” ni sizinle paylaşmak istiyorum:

Yurt Dışındaki Iraklı Doktorlar Derneğinin daveti üzere Irak’tan bir heyet bu davete katılmak üzere hazır bulundu. Heyette Parlamento Sağlık Komisyonu Başkan ve üyeleri, Sağlık Bakanlığından yüksek düzeyli bir heyet, bazı illerin Sağlık Genel Müdürleri, Yüksek Öğretim ve Bilimsel Araştırmalar Bakanlığı yetkilileri, Rektörler ve Dünyanın her tarafından doktor ve Sağlık elemanları bulundu.

Türk tarafından da Parlamento Sağlık Komisyonu Başkan ve üyeleri, Sağlık Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurulu yetkilileri, bazı Rektörler ve Türk Sağlık Politikaları Enstitüsü Başkanı da bulundu.

Kurultay 2-4 Mart tarihleri arasında Ankara’da toplanarak birçok konuya ışık tuttuğu için büyük önemle takip edildi ve aşağıdaki tavsiyelerde bulundu:

1- Aralık 2016 tarihinde Türkiye- Konya’da toplanan 2. Kurultay kararları gözden geçirildi.

2- Diasporada olan Iraklı Doktorlar ve Bilginlerin Irak’a dönmesi ve Sağlık sektörünü kaldırmak için çalışmalara katılması çağrısı yapılarak bu hususta Irak makamlarının kendilerine gereken ortamı sağlaması çağrısı yapıldı.

3- Bilgi ve birikimden faydalanmak üzer Irak ve Türk üniversiteler arasında işbirliği ve kardeşlik ilişkilerin hızlandırılması

4- Sağlık sektöründe sürdürülebilir Tıbbî eğitimin kabulü ve Tıp fakültelerinin Ulusal Meclisten akreditasyonunun alınması çalışmalarının yapılması.

5- Türkiye’nin Bağımlılık ile mücadelede tecrübelerinden faydalanılması, bilgilendirme ve aydınlatma çalışmalarının hızlandırılması ve Irak’ta uyuşturucu ile mücadele kapsamında 2017 yılı düzeltilmiş 50 numaralı yasanın faaliyete geçirilmesi.

6- Bu tavsiyeleri yürürlüğe koymak üzere (Türkiye Irak Sağlık ve Eğitim Ortak İşbirliği Konseyi)nin kurulması ve sağlık ve eğitim konuları ile bilimsel çalışmaları hızlandırmak üzere çalışmaya başlaması.

7- Önceki kurultaylar ve 3. Kurultayın başarısı göz önünde tutularak bu konuda 4. Kurultayın toplanması için gereken çalışmaların yapılması.

8- Katılımcılar Türk tarafının gösterdiği ilgi ve işbirliğini takdirle karşılayarak teşekkürlerini iletiler.

Aydın Beyatlı: On ikinci Türkiye Irak Sağlık Eğitim Ortak İşbirliği Çalıştayı'ndan da size bahsetmek istiyorum:

-İnsan gücü Enformasyon.

-Irak ve Türkmeneli'nde eğitim, yapılması gerekenler ve Türkiye tecrübesi.

-Türkiye'nin Irak eğitimine ve Sağlık sektörüne katkısı, Türkmenlerin eğitim ve sağlık sektöründe etkili olmaları için strateji ve projelerin tartışılması

Irak Parlamentosu, Bakanlıklar ve STK'lar ile işbirliği projesi

-Irak'ta sağlık sigortasının kanunu, doktorların güvenliği ve hasta hakları kanunu

-Eczacılar ve ilaç politikası kanunu

-Uyuşturucu ve Bağımlılık ile mücadelenin kanunlaştırılması konusunda parlamenterler ile sıkı çalışmalarımız devam etmektedir.

B- Sağlık Bakanlığı

-Iraklı uzman doktorlara aylık tıbbi eğitim kurslarının verilmesi, -Pratisyen doktorlara halk sağlığı, aile hekimliği ve acil tıp konularında eğitim

-Hastane yöneticisi, hemşire ve sağlık personellerin eğitimi,

-Uyuşturucu ve madde bağımlılığı ile mücadele konusunda işbirliği,

-Irak Sağlık Bakanlığı ile işbirliği içinde Türk bilim adamı ve profesörlerin Irak Hastanelerinde canlı ameliyat ve tıbbi konferans vermeleri,

-Türkiye'deki bazı özel hastanelerin Irak'taki hastaneler ile kardeş Hastane anlaşmasının yapılması ve önemli bazı tıbbi cihazların bağışlanmasının sağlanması,

-İki ülke üniversiteleri arasında kardeşlik protokollerin imzalanması konusunda yardımcı olunması ve işbirliği yapılması,

-Üniversite Öğretim üyeleri ve uzman doktorlara tıbbi eğitim kurslarının verilmesi,

-Asistan, Pratisyen doktor, hastane yöneticisi, hemşire ve sağlık personellerin eğitimi,

-Uyuşturucu ve madde bağımlılığı ile mücadele konusunda işbirliğinin güçlendirilmesi, *Tıp Fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin

Türkiye Üniversitelerinde eğitimini devam etmesi, Mevlana ve Farabi değişim programlarının aktifleştirilmesi,

-Türkiye'deki bazı üniversitelerin kardeş okul çerçevesinde Türkmenli de Türkçe eğitim veren okullar ile işbirliği yapması,

D - Sivil Toplum Kuruluşları ile işbirliği

-Irak Tabipler Sendikası

-Irak Dış Hekimleri Sendikası

- Irak Eczacılar Sendikası

-Irak Sağlık Memurları Örgütü

Türkiye ve Irak üniversiteleri arası kardeşlik projesi; ile protokollerin imzalanması ve kardeş Üniversite olması sürecine katkı sağlamıştır.

-Bu projeyi geliştirerek Irakta daha fazla Üniversiteyi kapsayıp, etkin ve uygulanabilir konumda olması amacı ile ilgili bakanlık ve kurumlar ile görüşmelerimiz devam etmektedir.

-Irak Yüksek Öğretim ve Bilimsel Araştırma Bakanlığının maddi sıkıntısı ve bazı diğer nedenlerden dolayı Üniversiteler arası yapılan kardeşlik protokollerin kâğıt üzerinde kalması söz konusu olmaktadır.

Tıbbi eğitim kursu verme projesi;

- Türkiye'de sürdürdüğümüz "Iraklı uzman doktorlara tıbbi eğitim kursu verme projesi" devam etmektedir

- Bu güne kadar değişik branşlardan 239 Iraklı uzman doktora Selçuk Üniversitesi 7 doktor Ankara üniversitesi Tıp Fakültesinde üç aylık tıbbi eğitim kursu verilmiştir.

-Bu sene Irak Sağlık ve Yüksek Öğrenim Bakanlığı ile yaptığımız anlaşma gereği her ay üç uzman Doktor Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesinde tıbbi eğitim kursu alacaktır. Bu proje 01 Ağustos 2018 tarihi itibari ile başlamıştır.

-Bu projeyi geliştirilerek Türkiye'nin diğer Üniversitelerinde de hemşire, sağlık personeli, Mühendis ve eğitimcilere de kursların verilmesi konusunda çalışmalarımız başlamıştır.

Halkı Sağlık Alanında Bilgilendirme Proje

-Türkmeneli TV'de on dört seneden beri haftalık "ÖNCE SAĞLIK" programı yayınlanmaktadır.

-Sağlık alanında halkın aydınlatılması projesi kapsamını Anne bebek sağlığı, Kronik, bulaşıcı hastalıklar ve sağlık bilgisi konusunda uzman kişilerce seminerler verilmektedir.

-Irak Sağlık, Planlama ve İçişleri Bakanlıkları ile işbirliği yaparak tüm illerdeki kurumlarda uyuşturucu ve madde bağımlılığı ile mücadele konusunda bastırılacak afiş ve broşürlerin dağıtılması sağlanacaktır. Bu konuda Türkiye tecrübesi önemli olacaktır.

-Iraklı Doktorlar ile birlikte İlkokullarda sağlık taraması, göçmen ve fakir çocuklara aşı kampanyasına hız verilecektir.

Varlıklı Hastalara Sağlık Hizmeti Projesi

- Bu gün Iraklı hastalar İran, Hindistan ve Ürdün gibi ülkelerde şifa aramaktadırlar.

-Maddi imkânı iyi olanları Türkiye'nin bazı önemli üniversite, Devlet ve özel hastanelerinde tedavi etmek amacı ile yardımlarımız devam etmektedir.

Sağlık Kurultayı ve Çalıştayları Projesi

– Kurultaylar

Türkiye’de gerçekleştirilen Irak Sağlık Kurultayları;

Türkmeneli Sağlık Kurultayı

03-07 Temmuz 2009 Konya Dedeman Otel

Mevlana ikliminde II. Irak Sağlık Sektöründe Dayanışma Kurultayı

23-26 Aralık 2016 Konya Ramada Otel

III. Irak Sağlık Sektörü ile Dayanışma Kurultayı

02-04 Mart 2018 Ankara Green Park Otel

B- Çalıştaylar;

-Derneğimiz 2006 tarihinden bu güne kadar Ankara’da

11 kez Sağlık Çalıştayı yapmıştır.

-Kerkük’te Sağlık Çalıştayı 15-16 Ekim 2010

12. Türkiye Irak Sağlık Eğitim Ortak İşbirliği Çalıştayı – 17 Ağustos 2018 – ANKARA

13. Türkiye Irak Sağlık Eğitim Ortak İşbirliği Çalıştayı 27-29 Ekim 2018 – İSTANBUL

V.TÜRK SAĞLIKURULTAYI

Çalıştay ile

-Bütünü gören kişiler sorunu birlikte tespit eder ve sistemli çözümler üretilebilir,

-Çalışanların sorunları algılama farklılıkları aşılar,

-Çalıştay sırasındaki fikirler netleşir, somut bir hale gelir,

-Teşhisler ve anlayış (farkındalık) en doğru şekilde yol haritasına dönüştürüldüğü için projeler de başarılı olur,

-Nitelikli insan kaynaklarını harekete geçmesi kolaylaşır

Türkmen doktorların Irak ve Irak dışında verdiği sağlık hizmetleri:

Irak'ta Sağlık Hizmetleri;

A - Irak hastanelerinde sağlık hizmetli

- Basra İlinde sağlık hizmeti; Sadır El-Talimi devlet hastanesi:

- Kerkük İlinde sağlık hizmeti

-Süleymaniye İlinde sağlık hizmeti

- Erbil İlinde Sağlık Hizmeti

- Necef İlinde Sağlık Hizmeti (Özel El-Kefil Hastanesi) 05-07

Ekim 2018

* Prof. Dr. Mustafa Şahin - Selçuk Üniversitesi Rektörü

* Prof. Dr. Velit Halit

* Prof. Dr. Hüseyin Yılmaz

* Prof. Dr. İnci Kara

* Op. Dr. Aydın Beyatlı

- Bağdat İlinde Sağlık Hizmeti - Özel Sadır Hayri Hastanesi

B - Irak'ta göçmenlere sağlık hizmeti;

Telafer- Fiş habur- DirRebun- Sinoni- Bara. 2014

Necef – Elbu Havala – 2015

Erbil- Harşem ve Bahırka kampı – 2016

Kerkük Yahyava kampı-2015-2016-2017

C - Seçim döneminde sağlık hizmetleri;

Kerkük ve İlçeleri - Selahattin – Tuzhurmatu – Musul Merkez ve

Telafer - Diyale –Karetepe ve Kifri

D – Türkmeneli'nde Türkçe eğitim veren okullarda sağlık hizmeti.

2. Türkmen doktorların Irak dışında verdiği sağlık hizmetleri;

Gölcük Depremi – 17 Ağustos 1999

Van Depremi –23 Ekim 2011

Suriye Türkmen Dağı – 22-25 Kasım 2015

Hakkâri Çukurca ilçesinde gönüllü sağlık hizmeti – Nisan 2018

Op. Dr. Yıldırım Cafer Çukurca Devlet Hastanesi Göz Polikliniği

Sudan – Hartum’da Sağlık Hizmeti

Planladığımız diğer Projeler:

Irak Sağlık ve Teknoloji Araştırmaları Vakfın kurulması (ISTAV)

Hedef;

*Sağlıkta ana prensip insanlara eşit gözle bakıp ırk renk mezhep ayırımı yapmamaktır.

* Günümüzde Siyasette yapamadıklarımızı kültür, spor ve sağlık sektörü ile gerçekleştirebilirsiniz

* Vakfın tesis edeceği özel hastane, sağlık ocağı, poliklinik, mobil sağlık merkezleri ile Kaliteli sağlık hizmeti verecek bu alanda en yetenekli hekimler istihdam edilecektir.

* Vakfı bünyesinde Irak’ın genelinden tüm etnik ve mezhebe mensup yetenekli hekimleri istihdam ederek daha geniş ve kapsamlı sağlık hizmeti gerçekleştirmektedir.

*Amacımız bölgede Ulusal ve Uluslararası Konferans ve çalıştaylar düzenleyerek hekimlere sağlık alanındaki yeni teknolojileri tanıtmak ve Irak’ın değişik illerindeki Sağlık kurum ve kuruluşların yanı sıra il tabip odalarını bir araya getirmektir.

* Kanser, kronik ve uyuşturucu madde bağımlılığı ile mücadele, bulaşıcı hastalıkları önleme konusunda çalışmalar yapmak,

* Irak ile bazı kronik sorunlarımızın çözümü konusunda kurulacak olan bu Vakıf idari ve hukuki prosedürler çerçevesinde yardımcı alternatiflerden biri olabilir.

Uyuşturucu madde ve Bağımlılık ile mücadele

Irak’ın her ilinden doktor ve Uyuşturucu ile mücadele konusunda uzman

kişilerden oluşan bir ekip ile dernekler kurup, Merkezi Bağdat’ta olmak üzere madde bağımlılığı ve uyuşturucu ile mücadele (yeşil ay) dernekler Federasyonun kurulması planlanmaktadır.

Türkiyeli Gönüllü Doktor Projesi;

*Irak Sağlık Bakanlığı ve Yüksek Öğretim ve Bilimsel Araştırma Bakanlığı ile yaptığımız anlaşma çerçevesinde Türkiye'nin değişik üniversite ve hastanelerinden Irak'ın üniversite ve özel hastanelerinde canlı ameliyat ve eş zamanda tıbbi konferans vermeleri sağlanmıştır.

* Bu güne kadar gönüllü uzman sağlık ekipleri tarafından birçok kez

Basra, Erbil, Kerkük, Diyale, Bağdat, Selahattin ve Telafer de sağlık hizmeti gerçekleştirmiştir.

* Irak'ta IŞİD sonrası azda olsa bölgede güvenlik sağlandığı için daha kırsal kesimlerde sağlık hizmeti verilecektir.

İşyeri Ortak Sağlık Merkezi Kurma Projesi

Doktorların birlikte daha güzel, modern, donanımlı ve hijyenik kurallara uygun bir merkezde sağlık hizmeti verme imkânına kavuşacaktır.

*Vakfımız bu işletmede belli yüzde ile ortak olacak ve elde edilen kardan o nispette gelir elde edecektir.

Gönüllü Türkmen Aile Doktoru Projesi;

* Her Türkmen doktor beş fakir ailenin bir yıllık tedavi hizmetlerini üstlenecek ailenin farklı hastalıkları için diğer doktor arkadaşları ile temasa geçerek tedavisini sağlayacaktır.

* İlaç ve ameliyat konusunda Şifa hastanesi ve Vakfımız ile işbirliği yapılacaktır.

* Böylece ilk etapta en az 2000 fakir hasta sağlık güvencesine kavuşacaktır.

Irak'ta Katarakt Ameliyatı projesi;

Dünyada bugün 37 milyon kör insan var. Yılda 1,5 milyon kör eklenmektedir.

* Önlem alınmadığı takdirde 2020 de kör sayısı 75 milyon olacağı tahmin edilmektedir.

* Bugün Irak'ta 20.000 i çocuk olmak üzere 300.000 kişi körlük tehlikesi altındadır veya kördür.

* Bir milyona yakın katarakt hastası olduğu tahmin edilmektedir.

* Bağdat, Basra ve Irak'ın kuzey illerindeki sağlık kuruluşları dışında ülkede büyük göz ameliyatları çok nadir olarak yapılmaktadır. Son yıllarda Irak'ta özellikle Fransa ve Almanya'daki sivil toplum

kuruluşları projemize benzer çalışmalar yapmaktadır. Ancak daha uzun süre Katarakt cerrahisine ciddi ihtiyaç duyulacağı açıktır.

* Projemiz Irak'ta kanser ve kalp hastalıklarından sonra en çok görülen göz hastalığı olan kataraktı modern cerrahi yöntemler ile tedavi etmeyi amaçlamaktadır.

* Son yıllarda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Irak'ta güttüğü siyasi politika ve sağlık

alanındaki çalışmaları bizim tasarladığımız projenin hedefi ile uyumlu olup Irak'taki

halklar arası kardeşliği pekiştirecektir.

* Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne Irak halkının güven ve sevgisini artıracaktır.

* Bu projenin Kerkük'te başarı ile sonuçlanması diğer branşlarda da bu gibi projelerin uygulanmasının teşvik edilmesine yardımcı olacaktır

* Proje Irak'ın genelindeki fakir göz katarakt hastalarının teşhis ve tedavisini kapsar.

* Bu proje iki yıl devam edecek Kerkük ve civar illerden gelecek olan katarakt hastalarının her ayın ilk 20 gününde ücretsiz olarak Kerkük Şifa Hastanesinde muayene edilip ameliyat randevuları verilecektir. Diğer 10 gün ise randevu verilen hastaların ameliyat ve ameliyat sonrası bakımını kapsayacaktır.

* İki yıl sonrası cihazlar şartlı olarak ameliyat salonu kullanılan hastaneye bağışlanacaktır. Böylece belirtilen sürenin tamamlanmasından sonra da amaçlarımızın devamı sağlanacaktır.

* Kerkük ve civar illerindeki uzman göz doktorlarına canlı ameliyatlar yapımı esnası ve sonrasında bilimsel göz konferanslarının verilmesi.

Kerkük'te 50 yataklı Özel Hastane inşaa projesi;

* Kerkük Tazehurmatu yolunda bulunan altmış bin metre karelik arsamıza özel bir hastanenin inşası edilmesi pek çok sağlık ihtiyaçları bölgede ve yerinde giderecektir.

* Proje kapsamı ileride genişletilerek Üniversite haline gelebilecektir. Projede;

* Hastane yapımında sermaye koyacak olan doktorlar branşında en iyi olmalarının yanı sıra halk tarafından sevilen ve iyi bilinen kişiler olması.

* Tıbbi cihazlar Leasing sistemi ile alınacak ve uzun vade içinde hastane çalıştıkça ödenecektir.

* Vakıf'ın bu projede hissedar edilmesi halinde hastanede aylık belli sayıda fakir hastanın ücretsiz olarak tedavi ve ameliyat edilmesini sağlayacaktır.

Kerkük'te Fuzuli Üniversitesi kurma projesi;

* 50 yataklı özel bir hastanenin inşasından sonra * Eğitim Fakültesi (Türk dili edebiyatı ve Güzel sanatlar müzik bölümü), idari ve İktisadi Bilimler Fakültesi ve

* Hukuk Fakültesi inşa edilerek Irak kanunlarına uygun olarak Türk Fuzuli Üniversitesi kurulacaktır.

* Bu proje üzerinde çalışmalarımızı sürdürmekteyiz.

Sağlık Bilimleri Üniversitesinin Sağlık Meslek Yüksek Okulunu açması

* Sağlık Bilimleri Üniversitesinin Kerkük'te Sağlık Meslek Yüksek Okulu'nu açması on beş sene den beri Türkçe eğitim veren okullarımızdan mezun olan ve bölgedeki diğer öğrenciler için büyük bir kazanç olacaktır.

* Sağlık Meslek Yüksek Okulu'nu Kerkük dâhil Irak'ın altı ilindeki öğrencilerin tercih merkezi olacaktır. (Irak'ta toplam 18 il vardır- Kerkük beş yakın il ile çevrilmiştir)

Dünya Sağlık Örgütü WHO ile işbirliğini güçlendirilme projesi,

* Dünya Sağlık Örgütü merkezi ile görüşerek Iraktaki sağlık durumunu rapor etmek, yapılan sağlık faaliyetlerimiz hakkında bilgi vermek ve örgütte etkin rol almak amacı ile girişimlerde bulunmaktayız.

* Bu meyanda TUSEB bizlere ciddi katkı sağlayacağı açıktır.

Bağdat'ta Türkmeneli Sağlık Müdürlüğünün açılması,

TÜRKİYE IRAK SAĞLIK ve EĞİTİM ORTAK İŞBİRLİĞİ KONSEYİ:

1- Dr. Aydın Beyatlı – Yurt Dışındaki Iraklı Doktorlar Derneği Başkanı (Koordinatör)

2- Prof. Dr. Necdet Ünüvar –TBMM. Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyon Başkanı

- 3- Prof. Dr. Salih El-Hasnawi- Milletvekili - Irak Eski Sağlık Bakanı
- 4- Prof. Dr. Fuat Kasım Muhammed – Irak Yüksek Öğretim Bakan Vekili
- 5- Dr. Ali El-Timimi –Irak Sağlık Bakanlığı Planlama Daire Başkanı - Müsteşar
- 6- Prof. Dr. Mizahım El-Hayyat – Musul Neynawa Üniversitesi Rektörü
- 7- Prof. Dr. Haydar Abdul Hüseyin – Irak Tıbbi İhtisaslar Meclisi Başkanı
- 8- Dr. Abdul emir Muhsin –Irak Tabipler Sendikası Başkanı
- 9- Dr. Ayşe Turan–Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı TÜSEB Yönetim Kurulu Ü.
- 10 - Prof. Dr. Tahir Yüksek – Necmettin Erbakan Üniversitesi Rektör Yard.

11- Prof. Dr. Filiz Yavuz – Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

DERNEĞİMİZİN EĞİTİME KATKISI;

Türkmeneli’de Türkçe eğitim veren okullarda sağlık taraması

Türkmeneli’de Türkçe eğitim veren okulların başarılı öğrencilerine Konya’da sekiz gün turistik seyahatin sağlanması, Necmettin Erbakan Üniversitesi Rektörlüğünün desteği ile

Dostlara acılarını paylaştığını göstermek, Birlikte yas tutmak değerli, onlara yardım etmekle olur.

(EPİCUROS)

Eller çok olunca Yükler hafifler

Aydın Beyatlı Irak’ta oynanan Uyuşturucu oyunundan “Uluslararası Yeşilay Federasyonu” başlığı altında yaptığı sunumdan bahsediyor:

40 yıldır savaşta olan, 2,5 Milyon insanın öldüğü, Devletin kuvvetler ayrılığı sisteminin zayıfladığı, Haksızlık, ayrımcılık ve kötü idare edilen bir ülke olan güzellim Irak;

Yüzölçümü 437.072 km², Nüfus (2014 tahmini) 33.420.000, Toplam GSYİH (2014 yılı) 22,9 Milyar Dolar, Kişi Başı GSYİH (2014 yılı) 6.669,54 Dolar Toplam nüfusun %70- 75’si Arap, %10-15’ü Kürt, %13’ü Türkmen ve geri kalanlar ise Asuri ve diğer etnik gruplara mensup. %97’si Müslüman % 3 diğer dinlere mensuptur. Müslümanların %55’i Şii, %45’i Sünni mezhebine müntesip. Irak oldukça genç bir nüfusa

sahip %55'i 15-64 yaş grubuna, %42'si 0-14 yaş grubuna, % 3'ü 65 yaş ve üzeri gruba dâhildir. Ortalama ömür yaklaşık 66,5 yıl Irak'ta bebek ölüm oranı %6,2 Irak nüfusunun %58'i okuma yazma bilmektedir.

Bu oran erkeklerde %70,7'ye çıkarken, kadınlarda %45'e inmektedir.

Alkol

18-30 Yaş arası her üç gençten biri alkol kullanıyor. Kişi başı 9,1 litre alkol tüketim iller bazında farklılık) Kullanma Nedenleri. Merak, problemlerinden uzaklaşma, ekonomik sıkıntı, TERÖR, ümitsizlik. 22 Ocak 2016 tarihinde meclis oturumunda çıkarılan kanunun 14 maddesi Alkolün ithali, yapımı, alımı ve satışı yasaklanmıştır. Bugün Bağdat'ta 129 içki satan yer mevcuttur. Bunların 30 u saldırıya uğramıştır.

İşgal öncesi Irak'ta Uyuşturucu vakası çok az idi. 1970-1990 arası 2 uyuşturucu ticareti vakası kaydedilmiştir. Irak'ın liman kenti Basra, İran Afganistan ve Pakistan'dan Körfez ülkelerine taşınan uyuşturucu için önemli bir güzergâhtır. Bağdat İbn Rüşd Psikiyatri hastanesi verilerine göre; Irak'ta her 10 kişiden 3 ü uyuşturucu kullanıyor.

Irakta En Çok Uyuşturucu Güneyde – Nasiriye – Basra(2900 Bağlımlı, 38 intihar) Orta – Bağdat – Kerbela – Necef Kuzeyde – Tuzhurmatu ve Türkmeneli Bölgelerinde kullanılmaktadır. Alkol Satışının yasaklanması ile Uyuşturucu kullanımı ciddi artmıştır Irak'ta Uyuşturucunun yaygınlaşmasının nedeni ise; sınırların kontrollerinin sağlanmaması; Bazı Irak parti yetkililerin uyuşturucu ticaretinde ortak olması; Irak gençliğini yok etmek ve halkı zayıflatmak. Benzeri görülmemiş yöntemler uygulanmaktadır; Drone aracılığı ile uyuşturucu kaçakçılığı; değişik ilaç isimleri adıyla ağır kesici olarak;

Kısa Vadede Planlarımız

- Irak'ın tüm illerinde Yeşilay merkezlerinin kurulması
- saha araştırmaları yapmak
- Üniversite, din adamları, öğretmenlere eğitim
- Irak devletinin karar vericiler tarafından akreditasyon verilmesi

(Viyanada Uluslararası Uyuşturucu İle Mücadele Kongresine Irak Delegasyonu Olarak Katılıp Konuşma Yapılmıştır.)

Adil Bayatlı: Yeşilay temsilcisiyim arkadaşları gezdirerek eski günleri hatırladım. Önümüzdeki hafta Bağdat'a gidip Yeşilay ile ilgili konuları konuşacağız.

Aydın abi: Eskiden Bağdat'tan Ankara'ya tren vardı (1974 te Türkiye'ye ilk giriş yaptığımızda) Bir gün polis sınırda sordu Biz bir çuval külçe var dedik. Külçe pasta demektir. Polis bunu altın sanıp çuvalı indirmiştir.

Tabip Odası Başkanı: eskiden Sendika ve Tabipler Odası başkanları Kürt olması gerekirdi Bu yıl çalışıyoruz Eczacılar Odası başkanlığına aldık.

Aydın Beyatlı: Eşim radyolog cihazlarını Şifaya bağışladı

Radyolog arkadaşların teorik bilgisi var fakat raporlarını okunaklı yazmıyorlar.(modern cihaz yok)

Velit Bey hasta kendini anlatamıyor bilgisayar olan doktorlar hemen yazar. Enjeksiyon fraksiyonu 20 mi 50 mi okunmuyor. Birisi özel bir hastaneye götürülmüş Türkiye'de Kanada da böyle bir bakıp görmedim demiş.

Tabip Odası Başkanı: Saddam zamanında bilgili insanlar aşağılandı doktora saygı azaldı.

Aydın abi: Halk doktorların değerini bilmeli

Velid Bey: Doktorların psikolojisi Türkiye'de acil servis doktorlarının psikolojisine benziyor. 1985'te ki Azadi Erbil'de çok farklıydı.

Göz doktoru: Kerkük'ün nüfusu eskiden 300000'di. yine 2003'den sonra Kürt ve Arap göçmenlerle nüfus 1650000 oldu. Aynı hastaneler devam ediyor. 8 yıldır 12 yıldır bitmemiş hastaneler var. Saat 15'e kadar hastanede sonra muayenehanede çalışılıyor. Sistem problemlidir.

Velit Bey: Bağdat'ta çalışırken Saddam'ın doktoru dilekçe yazmış. Mesai bitiş saati 17.30 olsun istemiş. Ben Irak'ta çalışırken muayenehane mi kapattım. Süleymaniye'de fiyatlar daha pahalı idi.

Tabip Odası Başkanı: Biz kaç kere hastane yapmaya çalıştık. Üç doktorun parasını eve girip çaldılar. Ya suikast yaptılar ya öldürdüler. Gelirlerini artırmak için Süleymaniye ve Erbil'i geliştirdiler.

Eczacı Bey: MR getirdim. Sağlık Müdürü de ortaktı iznini vermediler. Erbil'e kendileri getirdiler. Sizinkinin tarihi geçti dediler. 320 bin dolarlık cihazı hurdacıya verdiler.

Velit Bey: Irak Sağlık Bakanlığı yolsuzluk nedeniyle burada iyi hastane istemez diyorlar Türkiye'ye hasta gönderenden 100 de 10,8 gibi rüşvet komisyon aracı parası istiyorlar. Yolsuzluk burada başlıyor. Sonra biz Türkiye hasta göndereceğiz dediler. Doktor getireceklerini

ifade ettiler. Herhangi bir hastane ile anlaşma yapıyorlar. Doktor gönderiyorlar.

Aydın abi: 2003'te Amerikalılar kendileri için "Yeşil Bölgede" hastane kurdular. İnce detaylar da sistem bozuldu bize de teklif ettiler. Türkiye'de sağlık simsarları Türkmeni bozdu. Türkiye'de simsarlar öğrencilerdir. Havaalanında bekliyorlar. Aylık 3000 dolar kazanıyorlar.

Göz doktoru: 7 katlı bir hastane açılıyor

Aydın abi: Dernek olarak ayda 10 gün doktor getirin Biz 9 öğrenci Selçuk Üniversitesi'ne götürdük ihtisasa girdiler 9 öğrencinin hiçbiri geri dönmediler.

Sacit Turanlı: Türkiye'ye Dr. Ali Bey 11 kişi gönderdi

Dr. Ali: Şu anda Kerkük'te ortopedi de çalışıyoruz.

Aydın abi: 186 öğrenci Konya'da doktora yapıyor. Dönünce siyasetçiler atamalarını yaptırmalıdır tayinlerini ettirmelidir. Eczacılık Fakültesi başına Ayla geldi.

Aydın Beyatlı: Vazife yapacak kişileri Türkiye'ye gönderin.

Aydın Beyatlı: Size 2010 yılındaki "**Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfımızın**" "**Basra Sağlık Raporu**" nu sizinle paylaşarak bu gecemizi noktalayalım:

Basra Sağlık Raporu

Giriş

Basra İli Bağdat'tan 545 km uzaklıkta olup, 19070 km kare ve 3.800.200 nüfusa sahip Irak'ın en büyük ikinci şehridir. Basra'nın yedi ilçesi ve yedi limanı var bu limanların beşi ticari diğer ikisi ise petrol limanıdır. Basra Irak'ın önemli ve tek körfezidir. Rumeyle ve Şuaybe bölgesi gibi yüzlerce petrol yataklarını barındıran Basra, dünyanın en önemli petrol rezervlerine sahip olan bölgesidir. Güneyde Kuveyt ve Suudi Arabistan Doğuda İran Kuzeyde Zikar ve Misan ili Batıda ise Müsenna ili ile komşudur. Coğrafi konumu itibarı ile çok verimli sulak bölgede bulunan Basra'da pirinç, buğday, arpa ve tütün yetişmektedir.

1980 Irak-İran, 1991 körfez savaşı ve daha sonra 2003 yılında Irak işgali sonucunda Irak sağlık sistemi çökmüştür. Bu çöküşün izi Basra'da daha net olarak görülmektedir. Son dönemlerde bu çöküşü bertaraf etmek adına bazı çabalar gözlenmektedir. Bu çabaların somut olanı Sadır Eğitim ve Araştırma Hastanesi ve bazı Özel Hastanelerde

bulunan cihazların yenilenmesi ve modern hale getirilmesi ve Basra merkezinde yeni hastanelerin yapılmasının planlanmasıdır. Bütün bu iyi niyet girişimlerinin hayata geçmesi doğal olarak zaman alacaktır.

Son iki senedir Basra, Yabancı sağlık heyetlerinin yoğun akınına uğramıştır. Özellikle Almanya, ABD ve Fransa'dan gelen sağlık heyetlerinin Basra'da ciddi projelerin altına imza atmış, büyük vaatlerde bulunmuş ve Hastanelerin eksiklerinin bir kısmını temin etmişlerdir.

Sivil Toplum Örgütü olarak Vakfımızın Irak Sağlık Bakanlığı ile yardımlaşarak Basra'da gerçekleştirmiş olduğu sağlık hizmetini Basra Valisi ve halkı takdirle karşılamıştır. Basra Valisi:

-Biz Basra halkı olarak sizin yapmış olduğunuz bu gönüllü sağlık hizmetini Suriye Kuveyt ve Arabistan gibi komşu ve soydaşlarımızdan beklerdik. Ama Türk halkı bize ilk kucağını açan olmuştur diyerek Türk Milletine övgü yağdırmışlardır.

Basra Sağlık Müdürü, Sağlık Bakanlığından almış olduğu talimat gereği komplike hastaların tasnifini yapmış ve hastaneyi ekibimizin emrine vermiştir. Basra ve komşu illerden konferanslarımıza katılmak üzere uzman doktorların iştirakini sağlamıştır.

Bu gibi hizmetlerin devamı özellikle Irak'ın güneyinde bizleri tanıma konusunda ciddi yarar sağlayacaktır.

Amaç

1. Bir süreden beri Irak Sağlık Bakanlığı ile sürdürmüş olduğumuz iyi ilişki bu proje ile canlandı. İlk faaliyetimizi bu şekilde birlikte gerçekleştirdik. Bunun sonucunda Basra'daki sağlık kuruluşları ile tanışmak ve ileriye dönük sağlık projelerimizde bu kuruluşlarla yardımlaşma yollarını bulmak,

2. Basra Üniversitesi Rektörlüğü ve Tıp Fakültesi Dekanlığı ile yapmış olduğumuz bilimsel toplantı ve konferanslar neticesinde yakın gelecekte Irak'ta Uluslararası bilimsel toplantıları birlikte yapmamıza yol açmak,

3. Bu gibi sağlık hizmetleri ve benzeri organizasyonlar sayesinde Türkmen halkının, Irak'ın güneyinde tanıtımını sağlamak,

4. Bugün Şiilerin önde gelen şahsiyetlerinin çoğunun Basralı olduğu bilinmektedir. Bu gibi faaliyetlerle ileriye dönük bölgesel bir potansiyel güç yaratmak

5. Sivil Toplum Örgütü olarak Basra Tabipler Birliği ile yapmış olduğumuz yardımlaşma protokolü gereği bu kuruluşla Türkmeneli'deki sağlık birliklerimiz arasında yakınlaşmayı sağlamak.

6. Sağlık hizmeti vermiş olduğumuz illerdeki parti liderleri, milletvekilleri ve önde gelen şahsiyetlerle yakın ilişki kurup gerektiğinde bunlardan faydalanmak.

7. Bugün Irak'ın genelinde ciddi sayıda ağır hastaların olduğu araştırma merkezleri tarafından bildirilmektedir. Bu hastaların zorluklarla yurt dışına götürülmeleri yerine bölgede tedavilerini sağlamak. Bunu için Türkiye'den Profesör doktorları bölgeye getirerek oradaki uzman doktorları eğitip halka daha yararlı olmalarını sağlamak.

Basra'da Sağlık Hizmetlerimiz

15.Ocak.2010 tarihinde başlayan sağlık hizmetlerimizin ilk gününde daha önce tasnif edilerek hazırlanmış olan komplike göz ve kalp hastalarının dosyaları sağlık ekibimiz tarafından incelenmiş eksik tetkiklerin tamamlanması istenmiştir. Dosyaları eksiksiz olan hastaların ameliyatı için gerekli malzemelerin isimleri tespit edilerek temini istenmiştir. Bir gün sonra Sadır Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde göz hastalarına fako, kalp hastalarına stand takılmış bu ameliyatlar canlı yayınlarla uzman doktorlara seyrettirilerek son teknolojiler hakkında görsel bilgiler verilmiş soruları cevaplandırılmıştır. Bu şekilde hastalarımız şifaya doktorlarımız son teknolojik bilgilere sahip olmaları sağlanmıştır.

18.Ocak.2010 tarihinde Basra Sağlık Müdür ve T.C. Basra Başkonsolosunun da misafir olarak katıldığı Büyük Konferans Salonunda Prof. Dr. Fatih KAREL ve Op. Dr. Aydın BEYATLI tarafından on dört Basra iki Nasiriye ve bir Amara İli'nden gelen toplam on yedi Uzman göz doktoruna eğitim konferansları verilmiştir.

Ayrıca Prof. Dr. Savaş AÇIKGÖZ ve Prof. Dr. Ruçan AKAR tarafından birçok kalp hastasına eko-kardiyografi ve kalp anjiyografisi yapılarak standler takılmıştır. Basralı beş kardiyologun katıldığı bu çalışmalarda ayrıca canlı eğitim seansları verilmiştir. Başarılı geçen bu çalışmaların devamı için ön anlaşmalar yapılmış Basralı kardiyologların Türkiye'de üç aylık tıbbi eğitim görmeleri için Basra Sağlık Müdürü ile anlaşma yapılmıştır.

Basra Özel Hastanesi'ne ziyarete gidilmiş bu hastaneden ildeki sağlık sistemi konusunda bilgi edinilmiştir. Ayrıca eksiklikler tespit edilmiş ileriye dönük projelendirilmek üzere not edilmiştir.

Basrada Sağlık Hizmetine Katılan Sağlık Ekibi

1. Prof. Dr. Fatih Karel (Göz Hastalıkları Uzmanı)
2. Prof. Dr. A.ruçan Akar (Kalp Damar Cerrahi Uzmanı)
3. Prof. Dr. Savaş Açıkgöz (Kalp Hastalıkları Uzmanı)
4. Op. Dr. Aydın Beyatlı (Göz Hastalıkları Uzmanı)
5. Dr. Hamit Aydın (Umut Hastanesi)

Sağlık Ekibinin Yaptığı Protokol Görüşmeleri

1. Basra Valisi
2. Basra Sağlık Müdürü
3. Basra Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanı
4. Şüheda Müessesesi Başkanı
5. Basra Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Görevlileri
6. Sadır Eğitim ve Araştırma Hastanesi Başhekimi
7. Özel El-Musevi Hastanesi Başhekimi
8. Önemli Basralı bazı şahsiyetler

İntibalarımız

İşgal öncesi altı kez dört uzman doktordan oluşan sağlık heyetleri ile Konya'dan kuzey Irak'a giderek sağlık hizmetleri vermiştik. Ancak bu girişimler yeterince organize olmadığından, hastaların önceden tasnif edilmediğinden, hastaların birçoğu yalnız heyetin getirdiği ilaçları almak için izdihamlara neden olduklarından heyet ciddi performans göstermesine rağmen elde edilen sonuçlar çok tatmin edici olmamıştır. Yaptıklarımızın daha yararlı hale gelmesi için yukarıda saydığımız eksiklikleri gidermek adına Irak devlet kurumları ile irtibata geçilmiştir. Irak Sağlık Bakanlığı ve Şüheda Müessesesi bize bu konuda çok yardımcı olmuş neticede eksiklikler giderilmiş ve heyetimiz bölgede daha yararlı ve etkin hale gelmiştir. Çünkü heyetimiz gittiğinde hastalarımız tasnif edilmiş dosyalar ve gerekli ameliyat

malzemeleri hazırlanmıştı, ameliyathane ve ekipleri hazır edilmişti. Heyetimiz büyük izdihamla karşılaşmadığı gibi hasta muayenesi esnasında Basralı uzman doktorlarla her vakayı tartışarak tedavi etme fırsatı bulmuştur. Böylece daha fazla ameliyat fırsatı yakalamakla kalmayıp bölgedeki uzman doktorların bu ameliyatlara şahit olması ve bilgilenmeleri sağlanmıştır.

Basra Valisi, Basra Sağlık Müdürü ve Üniversite Öğretim görevlilerinin ekibimize göstermiş olduğu misafirperverlik ve yakın ilgi takdire şayan idi. Çalışma yaptığımız Sadır Eğitim ve Araştırma Hastanesinde bulunamayan bazı malzemeleri temin etme konusunda adeta birbirleri ile yarışmışlardır. Aynı ilgiyi Özel Hastanelerde çalışan meslektaşlarımızdan da görmemiz bizleri fazlası ile memnun etmiştir.

Son bir senedir Irak Sağlık Bakanlığı nezdinde yürütmüş olduğumuz sağlık çalışmaları sonuç vermeye başlamıştır. Irak Sağlık Bakanı sayın Dr. Salih Elhasnawî'nin Sağlık Bakanlığının plakette ve şükran belgesini bizlere takdim etmesi ile başlamış, daha sonra 9-11 Aralık 2009 tarihleri arası Kerkük'te düzenlenen tıbbi kongrede Sağlık Bakanlığı, Kerkük Sağlık Müdürlüğü ve Kerkük Tıp Fakültesi'nden oluşturulan müşterek heyetin bizleri, Kerkük halkına hizmetlerimizden dolayı plakette layık görerek onurlandırılması ile devam etmiştir. Bu çalışmalarımız Irak'ın bütün illerinde devam edecektir.

Basra halkının, Türk Milletine olan sevgisini kıvançla müşahade ettik. Bunun gerçekleşmesinde Basra da kısa süre önce açılmış olan konsoloslüğümüzün ciddi katkılarının olduğu açıktır. Konsoloslüğümüzün büyük çabaları neticesinde birçok sektörün Türkiye'den yardım ve destek aldığını görmek bizleri fazlası ile memnun etmiştir.

Basra yerel televizyonları sağlık ekibimizin çalışmaya başladığı günden itibaren yalnız bırakmamış tüm protokol görüşmelerimizde bizlerle birlikte olmuştur. Böylece ekibimiz; Türk Milletinin, Irak halkına olan kardeşlik duygularını anlatma fırsatı bulmuştur.

Yukarıda anlattığımız bütün bu güzel çabalar hala yeterli midir?

Bize göre daha yapılacak çok işler vardır. İyi niyetler ve fedakârlıklar bazen yetersiz kalmakta. Bu bizleri çalışmaktan asla ala koymamalı bütün arzu ve isteğimizle yol almalıyız ki karanlıkları aydınlıklara çevirelim.

Basra halkının hastalıklar konusunda bilgilerinin olmadığını sağlık kurumlarının faaliyetlerinin yetersiz kaldığı doktor sayısının az

olduğu ve uzman doktorların son teknolojik gelişmelerden bihaber oldukları intibasını edindik.

Önerilerimiz

1. Yüzlerce yıldır süren Arap-Türk kardeşliğini, yıllarca süren Irak-Türkiye Cumhuriyeti komşuluğunu yeniden imar etmek adına Türkiye Cumhuriyeti büyük çabalar sarf etmektedir. Bunun son göstergesi Basra'da açılan konsolosluk ve Sayın Başbakanımız Recep Tayyip Erdoğan ve bakanlarımızın Bağdat'ta imzalamış oldukları 48 protokol anlaşmalarıdır. Biz sivil toplum örgütü olarak bu çabalara katkı sağlamak amacıyla insani bir görev olarak yukarıda anlattığımız çabaları gösterdik. Bu çabalar sonucu Irak Sağlık Bakanlığının hem güvenini hem de takdirlerini kazandık. Ancak hizmetlerimizin daha verimli ve güçlü hale gelmesi için Türkiye Sağlık Bakanlığının desteği şarttır.

2. Irak'ta Sağlık Bilim ve Teknoloji Vakfını kurma çalışmaları-mız devam etmektedir. Vakıf, Irak'ın tüm katmanları içeren uzman Iraklı doktorlardan oluşan güçlü kurucular kurulu üyelerinden oluşacaktır. Kurulacak olan Vakfımızın Irak sağlık sektöründe önemli yer alması için desteklenmesi,

3. Basra Üniversitesi ve Basra Sağlık Müdürlüğü ile ilişkilerin artırılarak sürdürülmesi, gelecekte yapılacak sağlık projelerinde bu kuruluşlardan faydalanılması,

4. Basralı uzman doktorların, Türkiye'de üç aylık tıbbi eğitim kursları görmesi için Basra Sağlık Müdürlüğü ile anlaşma yapılmıştır. Bu projenin sağlıklı bir şekilde hayata geçirilmesi için çalışmaların yapılması,

5. Basra Sağlık kuruluşlarında tespit ettiğimiz küçük ama önemli bazı eksik tıbbi malzeme ve cihazların temin edilmesi,

6. Maddi durumu zayıf, hastalığı acil olan bazı hastaların Vakfımızca Türkiye'de tedavi edilmesi. Bunun yanında maddi durumu iyi olan hastaları Türkiye'de tedavi olmaları için teşvik edilmesi ve Türkiye'de bunlara yardımcı olunması.

7. Sivil Toplum Örgütü olarak Irak'ın tüm illerindeki sağlık sektörlerinin haberlerini içeren aylık magazin ve tıbbi içerikli sağlık dergisinin yayınlanması.

8.Türkmeneli'deki Türkmen Tabipler Birliklerimiz, Basra ve diğer illerdeki Tabip Odaları ile birlikte hareket etmelerine yardımcı olunması.

Sonuç

İşgal sonrası, Irak'ta devlet mekanizması çökmüş ağır ve tehlikeli süreç yaşanmıştır. Ancak son aylarda birçok katmanda azda olsa hissedilir iyileşme görülmektedir. Irakta en önemli sektörlerden biri olan sağlık sektöründe de ciddi çabalarla bir nebze de olsa halkın taleplerine cevap verecek hale gelmesine rağmen ancak sektörün iyi denebilecek konuma gelmesi uzun zaman alacaktır. Bu hassas süreçte Türkiye'nin sağlık sektörüne ele atıp Irak'la On bir protokol imzalaması çok etkili olmuş ve bu girişimin olumlu etkisi önümüzdeki yıllarda daha net hissedilecektir. Unutmamalıdır ki devletle arası ilişkilerde siyasetle gerçekleştirilemeyen pek çok proje sağlık veya sportif faaliyetleri ile gerçekleşmiştir.

Bunun yanı sıra devletlerarası bürokratik teamüllerin ağır yürüdüğü bir gerçektir ancak sivil toplum örgütlerin desteklenmesi bu işlerin daha çabuk olmasını sağlayacaktır.

Sivil Toplum Örgütü olarak bizler; değişik nedenlerle göç eden Iraklı doktorları tespit ederek tek çatı altında toplayıp potansiyel güçlerinden faydalanarak Irak sağlık sisteminin düzeltilmesine katkıda bulunmaktayız. Bunu yaparken Irak Sağlık Bakanlığı ile koordineli hareket etmeye özen göstermekteyiz.

Irak sağlık alanındaki sivil toplum örgütü düşüncesi, Irak'ın tüm illerindeki doktorları kapsayan ve yurt dışındaki Iraklı doktorların desteğini alan güçlü bir örgütün kurulması ile değişecektir. Bu projenin ilk safhası 3-7 Temmuz 2009 tarihinde Konya'da 1.Irak Sağlık Kurultayını düzenleyerek başlamış Basra'daki son faaliyetlerimiz ile sürmüştür. Bu faaliyetler önümüzdeki aylarda Tikrit, Duhok, Nəcəf ve Kerkük ilinde devam edecektir.

Bu Önerilerimizin Gerçekleşmesi, Komşuluk ve Dostluk Adına Büyük Katkıları Sağlayacaktır. Karınca Kaderince Bunu Gerçekleştirmek İçin Çabalar Gösterdik Ve Göstermeye Devam Edeceğiz. Ancak Çalışmaların Daha Verimli Olması İçin Başta Türkiye Sağlık Bakanlığı Olmak Üzere Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Desteği Şarttır!

Irak'taki Üniversite ve Fakülteleri

BAĞDAT ÜNİVERSİTESİ

KURULUŞ TARİHİ:1908

İLİ:BAĞDAT

ÜNİVERSİTEYE BAĞLI OLAN FAKÜLTELER;

- TIP FAKÜLTESİ
- DIŞ HEKİMLİĞİ FAKÜLTESİ
- ECZACILIK FAKÜLTESİ
- MÜHENDİSLİK FAKÜLTESİ(HAVARİZMİ)
- FEN FAKÜLTESİ(KIZ)
- SİYASİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
- HEMŞİRELİK FAKÜLTESİ
- SAĞLIK EĞİTİMİ(İBNI RÜŞUD)
- EDEBİYAT FAKÜLTESİ
- DİLLER FAKÜLTESİ
- BASIN YAYIN FAKÜLTESİ
- İSLAMİ BİLİM FAKÜLTESİ
- GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ
- SPOR EĞİTİMİ FAKÜLTESİ(KIZ)
- HUKUK FAKÜLTESİ
- İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
- EĞİTİM FAKÜLTESİ(İBNİ EL-HEYSEM)
- ZİRAAT FAKÜLTESİ
- VETERİNER FAKÜLTESİ
- KINDİ TIP FAKÜLTESİ
- KINDİ ARAŞTIRMA HASTANESİ
- AKADEMİLER
- ENSTİTÜLER

ÜNİVERSİTEYE BAĞLI KAMPÜSLER

- CADİRİYYE KAMPÜSÜ
- BAĞBULMUAZZAM KAMPÜSÜ
- ABUGİREYP KAMPÜSÜ
- VEZİRİYE BÖLGESİ

- AZAMİYE BÖLGESİ

- NAHZA BÖLGESİ

EL MUSTANSIRIYE ÜNİVERSİTESİ

KURULUŞ TARİHİ:1963

İLİ :BAĞDAT

REKTÖR :TAKİ EL-MUSEVİ

ÜNİVERSİTEYE BAĞLI OLAN FAKÜLTELER

- TIP FAKÜLTESİ

- DIŞ HEKİMLİĞİ FAKÜLTESİ

- ECZACILIK FAKÜLTESİ

- EĞİTİM FAKÜLTESİ

- EDEBİYAT FAKÜLTESİ

- TEMEL EĞİTİM FAKÜLTESİ

- SPOR EĞİTİM FAKÜLTESİ

- SİYASİ BİLİMLER FAKÜLTESİ

- İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ

- MÜHENDİSLİK FAKÜLTELERİ

1. ELEKTRİK MÜHENDİSLİĞİ

2. MAKİNE MÜHENDİSLİĞİ

3. ENDÜSTRİ MÜHENDİSLİĞİ

4. ÇEVRE MÜHENDİSLİĞİ

5. BİLGİSAYAR MÜHENDİSLİĞİ

6. ULAŞIM VE YOL MÜHENDİSLİĞİ

7. TABİİ KAYNAK MÜHENDİSLİĞİ

- FEN FAKÜLTELERİ

1. BİYOLOJİ

2. FİZİK

3. KİMYA

4. MATEMATİK

5. BİLGİSAYAR

6. METEORLOJİ

IRAK TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

KURULUŞ TARİHİ:1960

İLİ :BAĞDAT

ÜNİVERİSTEYE BAĞLI OLAN FAKÜLTELER

- MİMARLIK MÜHENDİSLİĞİ
- BİLGİSAYAR PROGRAMCILIĞI MÜHENDİSLİĞİ
- MUHASEBE MÜHENDİSLİĞİ
- İNŞAAT MÜHENDİSLİĞİ
- ELEKTRİK MÜHENDİSLİĞİ
- MAKİNE MÜHENDİSLİĞİ
- MADEN MÜHENDİSLİĞİ
- KİMYA MÜHENDİSLİĞİ
- JEOLojİ MÜHENDİSLİĞİ
- OPTİK LAZER MÜHENDİSLİĞİ
- ELEKTRO-MEKANİK MÜHENDİSLİĞİ
- MUHASEBE BİLİMLERİ

IRAK İSLAM-İ ÜNİVERİTESİ

KURULUŞ TARİHİ:1989

İLİ :BAĞDAT

GECE EĞİTİMİ :2004

ÜNİVERSİTEYE BAĞLI OLAN FAKÜLTELER

- ARAPÇA DİLİ ve KURAN BİLİMİ FAKÜLTESİ
- DİN USÜLÜ FAKÜLTESİ
- FIKIH USÜLÜ FAKÜLTESİ
- KIZ FAKÜLTESİ
- EDEBİYAT FAKÜLTESİ

NEHREİN ÜNİVERSİTESİ

KURULUŞ TARİHİ:1987

İLİ :BAĞDAT

BİLGİ :SADDAM ÜNİVERSİTESİ İDİ 2003 YILINDA İSİM DEĞİŞİKLİĞİ YAPILMIŞTIR.

ÜNİVERSİTEYE BAĞLI OLAN FAKÜLTELER:

- TIP FAKÜLTESİ
- HUKUK FAKÜLTESİ

- MÜHENDİSLİK FAKÜLTESİ
- ENDÜSTRİ MÜHENDİSLİĞİ
- 1. BİLGİSAYAR MÜHENDİSLİĞİ
- 2. MAKİNE MÜHENDİSLİĞİ
- 3. KİMYA MÜHENDİSLİĞİ
- 4. MUHASEBE MÜHENDİSLİĞİ
- 5. BİLGİSAYAR OPTİK-LAZER MÜHENDİSLİĞİ
- 6. TIBBİ MÜHENDİSLİĞİ
- 7. MİMARLIK MÜHENDİSLİĞİ
- FEN FAKÜLTELERİ
- 1. MATEMATİK BİLİMLERİ
- 2. MUHASEBE BİLİMLERİ
- 3. KİMYA BİLİMLERİ
- 4. FİZİK BİLİMLERİ
- SİYASİ BİLİMLER FAKÜLTELERİ
- 1. ULUSLARARASI SİYASET BÖLÜMÜ
- 2. STRATEJİ BÖLÜMÜ
- 3. GENEL SİYASET ve SİYASİ TANZİM BÖLÜMÜ
- 4. ULUSLARARASI İKTİSADİ İLİŞKİLER BÖLÜMÜ
- FEN MÜHENDİSLİĞİ FAKÜLTELERİ
- 1. FEN MÜHENDİSLİĞİ
- 2. İNTERNET MÜHENDİSLİĞİ
- 3. İLETİŞİM MÜHENDİSLİĞİ
- 4. TELEKOMİNİKASYON MÜHENDİSLİĞİ

ÖZEL FAKÜLTELER

ELTURATH FAKÜLTESİ(KOLEJ)

KURULUŞ TARİHİ:1988

İLİ :BAĞDAT

BİLGİ :İRAKTA İLK ÖZEL FAKÜLTEDİR.

BAĞLI OLAN BÖLÜMLER:

- EBEDİYAT BÖLÜMÜ
- HUKUK BÖLÜMÜ
- İDARİ BİLİMLER BÖLÜMÜ
- MUHASEBE BİLİMİ BÖLÜMÜ

EL-MAMUN FAKÜLTESİ

KURULUŞ TARİHİ:29.09.1990

İLİ :BAĞDAT

BAĞLI OLAN BÖLÜMLER:

1. FEN BÖLÜMLERİ
 - BİLGİSAYAR BİLİMİ
 - TEKNİK MUHASEBE MÜHENDİSLİĞİ
 - ELEKTİRİK MÜHENDİSLİĞİ
 - BİYOKİMYA ve LABORATUVAR BÖLÜMÜ
2. İNSAN-İ BÖLÜMLER
 - TARİH BÖLÜMÜ
 - COĞRAFYA BÖLÜMÜ
 - İNGİLİZCE BÖLÜMÜ
 - HUKUK BÖLÜMÜ
 - İDARİ BİLİMLER BÖLÜMÜ
 -

DİCLE FAKÜLTESİ

KURULUŞ TARİHİ:27.10.2004

İLİ :BAĞDAT

BAĞLI OLAN BÖLÜMLER:

- İDARİ BİLİMLERİ BÖLÜMÜ
- MUHASEBE BİLİMİ BÖLÜMÜ
- MALİYE BİLİMİ BÖLÜMÜ
- TEKNİK MUHASEBE MÜHENDİSLİĞİ BÖLÜMÜ
- İKLİMLENDİRME ve SOĞUTMA MÜHENDİSLİĞİ BÖLÜMÜ
- OPTİK BÖLÜMÜ
- ANAYASA BÖLÜMÜ
- ÇAĞDAŞ BASIN BÖLÜMÜ
- DİŞ HEKİMLİĞİ ve LABORATUVAR BÖLÜMÜ

(Bölümler tamamlanmaktadır)

İKTİSADİ BİLİMLER FAKÜLTESİ

İLİ :BAĞDAT

BASRA ÜNİVERSİTESİ

KURULUŞ TARİHİ: NİSAN 1964

İLİ :BASRA

BAĞLI OLAN FAKÜLTELER:

- TIP FAKÜLTESİ
- DIŞ HEKİMLİĞİ FAKÜLTESİ
- ECZACILIK FAKÜLTESİ
- VETERİNER FAKÜLTESİ
- MÜHENDİSLİK FAKÜLTESİ
- FEN FAKÜLTESİ
- ZİRAAT FAKÜLTESİ
- EĞİTİM FAKÜLTESİ
- EDEBİYAT FAKÜLTESİ
- ANAYASA ve KANUN FAKÜLTESİ
- İDARİ ve İKTİSADİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
- GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ
- SPOR EĞİTİMİ FAKÜLTESİ
- TARİH FAKÜLTESİ

BAĞLI OLAN MERKEZLER:

1. ARAŞTIRMA MERKEZLERİ
 - İRAN ARAŞTIRMA MERKEZİ
 - DENİZ BİLİMİ MERKEZİ
 - ARAP KÖRFEZİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
 - BASRA ARAŞTIRMA MERKEZİ
 - NAKHİL ARAŞTIRMA MERKEZİ
 - BİLGİSAYAR MERKEZİ
 - EĞİTİM MERKEZLERİ
2. İSTİŞARİ MERKEZLER
 - TIBBİ İSTİŞARE MERKEZİ
 - HENDESİ İSTİŞARE MERKEZİ
 - ZİRAİ İSTİŞARİ MERKEZİ
 - KANUN-İ İSTİŞARİ MERKEZİ
 - MUHASEBE ve İDARİ İSTİŞARİ MERKEZİ

- DENİZ İSTİŞARİ MERKEZİ
- DİLLER ve TERCÜMELERİ İSTİŞARİ MERKEZİ
- SPOR İSTİŞARİ MERKEZİ
- VETERİNER HİZMETLERİ İSTİŞARİ MERKEZLERİ

MUSUL ÜNİVERSİTESİ

KURULUŞ TARİHİ:01.04.1959

İLİ :MUSUL

BİLGİ :ÜNİVERSİTEYE 20 FAKÜLTE,7 ARAŞTIRMA
MERKEZİ,6 İSTİARİ BÜRO,5 HASTANE,6 MÜZE ve BİRÇOK
İDARİ VE TEKNİK BÖLÜM MÜDÜRLÜKLERİ BAĞLIDIR.

ÜNİVERSİTEYE BAĞLI OLAN FAKÜLTELER:

- TIP FAKÜLTESİ
- MÜHENDİSLİK FAKÜLTESİ
- FEN FAKÜLTESİ
- EDEBİYAT FAKÜLTESİ
- ZİRAAT ve ORMAN FAKÜLTESİ
- EĞİTİM FAKÜLTESİ
- İDARİ ve İKTİSADİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
- DIŞ HEKİMLİĞİ FAKÜLTESİ
- SPOR EĞİTİMİ FAKÜLTESİ
- ECZACILIK FAKÜLTESİ
- VETERİNER FAKÜLTESİ
- HUKUK FAKÜLTESİ
- HEMŞİRELİK FAKÜLTESİ
- TEMEL EĞİTİM FAKÜLTESİ
- METAMATİK ve MUHASEBE BİLİMİ FAKÜLTESİ
- NEYNEVA TIP FAKÜLTESİ
- BİLGİSAYAR MÜHENDİSLİĞİ FAKÜLTESİ
- SİYASİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
- İSLAM BİLİMİ FAKÜLTESİ
- ÇEVRE FAKÜLTESİ

BABİL ÜNİVERSİTESİ

KURULUŞ TARİHİ:1991

İLİ :HİLLA

ÜNİVERSİTEYE BAĞLI OLAN FAKÜLTELER:

- TIP FAKÜLTESİ
- MÜHENDİSLİK FAKÜLTESİ
- FEN FAKÜLTESİ
- EDEBİYAT FAKÜLTESİ
- ZİRAAT ve ORMAN FAKÜLTESİ
- EĞİTİM FAKÜLTESİ
- İDARİ ve İKTİSADİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
- DIŞ HEKİMLİĞİ FAKÜLTESİ
- SPOR EĞİTİMİ FAKÜLTESİ
- ECZACILIK FAKÜLTESİ
- VETERİNER FAKÜLTESİ
- HUKUK FAKÜLTESİ
- HEMŞİRELİK FAKÜLTESİ
- TEMEL EĞİTİM FAKÜLTESİ
- GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ
- EĞİTİM FAKÜLTESİ(KIZ)

DİYALE ÜNİVERSİTESİ

KURULUŞ TARİHİ:1999

İLİ :DİYALE-BAKUBA

ÜNİVERSİTEYE BAĞLI OLAN FAKÜLTELER

- TEMEL EĞİTİM FAKÜLTESİ
- EL-ASMAİİ EĞİTİM FAKÜLTESİ
- EL-RAZİ EĞİTİM FAKÜLTESİ
- TIP FAKÜLTESİ
- MÜHENDİSLİK FAKÜLTESİ
- FEN FAKÜLTESİ
- ZİRAAT FAKÜLTESİ
- SPOR EĞİTİMİ FAKÜLTESİ
- VETERİNER FAKÜLTESİ

- HUKUK FAKÜLTESİ
- ŞERİAT FAKÜLTESİ
- İDARİ ve İKTİSADİ BİLİMLER FAKÜLTESİ

ANBAR ÜNİVERSİTESİ

KURULUŞ TARİHİ:1987

İLİ :RAMADI

ÜNİVERSİTEYE BAĞLI OLAN FAKÜLTELER:

- TIP FAKÜLTESİ
- DIŞ HEKİMLİĞİ FAKÜLTESİ
- VETERİNER FAKÜLTESİ
- ZİRAAT FAKÜLTESİ
- HUKUK ve SİYASAL FAKÜLTESİ
- EĞİTİM FAKÜLTESİ(KIZ)
- BİLGİSAYAR FAKÜLTESİ
- EL-KANİM EĞİTİM FAKÜLTESİ
- KURAN BİLİM FAKÜLTESİ
- SPOR EĞİTİM BİLİMİ FAKÜLTESİ
- MÜHENDİSLİK FAKÜLTELERİ
- 1. ELEKTİRK MÜHENDİSLİĞİ
- 2. KİMYA MÜHENDİSLİĞİ
- 3. JEOLJİ MÜHENDİSLİĞİ
- 4. HAYAT BİLİMLERİ MÜHENDİSLİĞİ

KERBELA ÜNİVERSİTESİ

KURULUŞ TARİHİ:2002

İLİ :KERBELA

ÜNİVERSİTEYE BAĞLI OLAN FAKÜLTELER:

- TIP FAKÜLTESİ
- ECZACILIK FAKÜLTESİ
- MÜHENDİSLİK FAKÜLTESİ
- ZİRAAT FAKÜLTESİ
- HUKUK FAKÜLTESİ
- EĞİTİM FAKÜLTESİ
- FEN FAKÜLTESİ
- İDARİ ve İKTİSADİ BİLİMLER FAKÜLTESİ

KUFE ÜNİVERSİTESİ

KURULUŞ TARİHİ:1987

İLİ :NECEF

ÜNİVERSİTEYE BAĞLI OLAN FAKÜLTELER

- FIKIH FAKÜLTESİ
- TIP FAKÜLTESİ
- DIŞ HEKİMLİĞİ FAKÜLTESİ
- ECZACILIK FAKÜLTESİ
- HEMŞİRELİK FAKÜLTESİ
- FEN FAKÜLTESİ
- ZİRAAT FAKÜLTESİ
- HUKUK FAKÜLTESİ
- İDARİ ve İKTİSADİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
- EĞİTİM FAKÜLTESİ(KIZ)
- EDEBİYAT FAKÜLTESİ
- VETERİNER FAKÜLTESİ
- MATEMATİK ve ELEKTRONİK BİLİMİ FAKÜLTESİ
- SPOR EĞİTİMİ FAKÜLTESİ

ÜNİVERSİTEYE BAĞLI OLAN MERKEZLER:

- ELEKTRONİK ve BİLGİSAYAR MERKEZİ
- KUFE ARAŞTIRMA MERKEZİ
- ÜNİVERSİTE EĞİTİMİ ve KALKINMA MERKEZİ
- -----
- -----

ZİKAR ÜNİVERSİTESİ

KURULUŞ TARİHİ:2002

İLİ :NASIRIYYE

ÜNİVERSİTEYE BAĞLI OLAN FAKÜLTELER:

- EĞİTİM FAKÜLTESİ
- TIP FAKÜLTESİ
- EDEBİYAT FAKÜLTESİ
- FEN FAKÜLTESİ

- MÜHENDİSLİK FAKÜLTESİ
- HUKUK FAKÜLTESİ
- AHVAR ve ZİRAAT FAKÜLTESİ
- 1. AHVAR ARAŞTIRMA MERKEZİ
- 2. ZİKAR BELGELERİ BİRİMİ
- 3. ELEKTRONİK MUHASEBE MERKEZİ
- 4. ZİKAR ARAŞTIRMA MERKEZİ

WASİT ÜNİVERSİTESİ

KURULUŞ TARİHİ:2003

İLİ :KUT

ÜNİVERSİTEYE BAĞLI OLAN FAKÜLTESLER:

- TIP FAKÜLTESİ
- HUKUK FAKÜLTESİ
- FEN FAKÜLTESİ
- EDEBİYAT FAKÜLTESİ
- EĞİTİM FAKÜLTESİ
- İDARİ ve İKTİSADİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
- MÜHENDİSLİK FAKÜLTESİ

MÜTHENNA ÜNİVERSİTESİ

KURULUŞ TARİHİ:2007

İLİ :SAMAWA

ÜNİVERSİTEYE BAĞLI OLAN FAKÜLTESLER:

- TIP FAKÜLTESİ
- ZİRAAT FAKÜLTESİ
- İDARİ ve İKTİSADİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
- HUKUK FAKÜLTESİ
- SPOR EĞİTİMİ FAKÜLTESİ

- MÜHENDİSLİK FAKÜLTESİ
- 1. KİMYA MÜHENDİSLİĞİ
- 2. ELEKTRİK MÜHENDİSLİĞİ
- 3. ENDÜSTRİ MÜHENDİSLİĞİ

- FEN FAKÜLTELERİ
- 1. FİZİK BÖLÜMÜ
- 2. KİMYA BÖLÜMÜ
- 3. MATEMATİK BÖLÜMÜ
- 4. HAYAT BİLGİSİ BÖLÜMÜ
- 5. ÇEVRE KİRLİLİĞİ BÖLÜMÜ

- EĞİTİM FAKÜLTESİ
- 1. ARAPÇA DİLİ BÖLÜMÜ
- 2. TARİH BÖLÜMÜ
- 3. COĞRAFYA BÖLÜMÜ

TİKRİT ÜNİVERSİTESİ

KURULUŞ TARİHİ:1987

İLİ :TİKRİT

ÜNİVERSİTEYE BAĞLI OLAN FAKÜLTELER;

- TIP FAKÜLTESİ
- DIŞ HEKİMLİĞİ FAKÜLTESİ
- ECZACILIK FAKÜLTESİ
- BİLGİSAYAR ve MATEMATİK BİLİMİ FAKÜLTESİ
- FEN FAKÜLTESİ(KIZ)
- EĞİTİM FAKÜLTESİ(KIZ)
- SAMARRA EĞİTİM FAKÜLTESİ
- ZİRAAT FAKÜLTESİ
- SPOR EĞİTİMİ FAKÜLTESİ
- EDEBİYAT FAKÜLTESİ
- İDARİ ve İKTİSADİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
- HUKUK FAKÜLTESİ
- ŞERİAT FAKÜLTESİ
- VETERİNER FAKÜLTESİ
- FEN FAKÜLTESİ
- 1. HAYAT BİLGİSİ BÖLÜMÜ
- 2. KİMYA BİLİMİ BÖLÜMÜ
- 3. FİZİK BİLİMİ BÖLÜMÜ

4. JEOLEJİ BİLİMİ BÖLÜMÜ

- EĞİTİM FAKÜLTESİ

1. KİMYA BÖLÜMÜ

2. FİZİK BÖLÜMÜ

3. ARAPÇA DİLİ BÖLÜMÜ

4. KURAN-I KERİM BİLİMİ BÖLÜMÜ

5. TARİH BÖLÜMÜ

6. COĞRAFYA BÖLÜMÜ

7. İNGİLİZCE DİLİ BİLİMİ BÖLÜMÜ

8. PSİKOLOJİ BÖLÜMÜ

- MÜHENDİSLİK FAKÜLTELERİ

1. ENDÜSTRİ MÜHENDİSLİĞİ

2. ÇEVRE MÜHENDİSLİĞİ

3. KİMYA MÜHENDİSLİĞİ

4. MAKİNE MÜHENDİSLİĞİ

5. ELEKTRİK MÜHENDİSLİĞİ

KADİSİYE ÜNİVERSİTESİ

KURULUŞ TARİHİ:1987

İLİ :KADİSİYYE-DİVANİYYE

ÜNİVERSİTEYE BAĞLI OLAN FAKÜLTELER;

- TIP FAKÜLTESİ
- MÜHENDİSLİK FAKÜLTESİ
- FEN FAKÜLTESİ
- VETERİNER FAKÜLTESİ
- ZİRAAT FAKÜLTESİ
- HUKUK FAKÜLTESİ
- EĞİTİM FAKÜLTESİ
- EDEBİYAT FAKÜLTESİ
- İDARİ ve İKTİSADİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
- SPOR EĞİTİMİ FAKÜLTESİ
- MATEMATİK ve BİLGİSAYAR FAKÜLTESİ

MİSAN ÜNİVERSİTESİ

KURULUŞ TARİHİ:2007

İLİ :AMARRA

ÜNİVERSİTEYE BAĞLI OLAN FAKÜLTELER;

- TIP FAKÜLTESİ
- FEN FAKÜLTESİ
- HUKUK FAKÜLTESİ
- İDARİ ve İKTİSADİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
- SPOR EĞİTİMİ FAKÜLTESİ
- TEMEL EĞİTİM FAKÜLTESİ
- EĞİTİM FAKÜLTESİ

KERKÜK ÜNİVERSİTESİ

KURULUŞ TARİHİ:2002

İLİ :KERKÜK

ÜNİVERSİTEYE BAĞLI OLAN FAKÜLTELER;

- TIP FAKÜLTESİ – 2005
- ZİRAAT FAKÜLTESİ
- TEKNİK FAKÜLTESİ
- HEMŞİRELİK FAKÜLTESİ
- İDARİ ve İKTİSADİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
- 1. İŞ İDARESİ BÖLÜMÜ
- 2. SAYIM BÖLÜMÜ

- EĞİTİM FAKÜLTESİ
- 1. ARAPÇA DİLİ BÖLÜMÜ
- 2. TÜRKÇE DİLİ BÖLÜMÜ
- 3. KÜRKÇE DİLİ BÖLÜMÜ
- 4. İNGİLİZCE DİLİ BÖLÜMÜ
- 5. SPOR EĞİTİMİ BÖLÜMÜ
- 6. KURAN-I KERİM BİLİMİ BÖLÜMÜ
- 7. TARİH BÖLÜMÜ
- 8. COĞRAFYA BÖLÜMÜ

- FEN FAKÜLTESİ
- 1. MUHASEBE BÖLÜMÜ
- 2. HAYAT BİLGİSİ BÖLÜMÜ

3. JEOLojİ BÖLÜMÜ
4. KİMYA BÖLÜMÜ
5. FİZİK BÖLÜMÜ
6. MATEMATİK BÖLÜMÜ

- MÜHENDİSLİK FAKÜLTESİ
- 1. ENDÜSTRİ MÜHENDİSLİĞİ
- 2. PETROL MÜHENDİSLİĞİ

KUZEY IRAKTAKİ ÜNİVERSİTELER

SALAHADDİN ÜNİVERSİTESİ

KURULUŞ TARİHİ:1981

İLİ :ERBİL

ÜNİVERSİTEYE BAĞLI OLAN FAKÜLTELER;

- TIP FAKÜLTESİ
- ZİRAAT FAÜLTESİ
- FEN FAKÜLTESİ
- MÜHENDİSLİK FAKÜLTESİ
- İDARİ ve İKTİSADİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
- GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ
- SPOR EĞİTİMİ FAKÜLTESİ
- HUKUK FAKÜLTESİ
- İNSAN BİLİMİ FAKÜLTESİ
- YAŞAYAN DİLLER FAKÜLTESİ
- EĞİTİM FAKÜLTESİ
- ÖĞRETMEN FAKÜLTESİ
- HEMŞİRELİK FAKÜLTESİ

SÜLEYMANİYE ÜNİVERSİTESİ

KURULUŞ TARİHİ:1967

İLİ :SÜLEYMANİYE

ÜNİVERSİTEYE BAĞLI OLAN FAKÜLTELER;

- TIP FAKÜLTESİ
- VETERİNER FAKÜLTESİ

- DİŞ HEKİMLİĞİ FAKÜLTESİ
- ZİRAAT FAKÜLTESİ
- FEN FAKÜLTESİ
- MÜHENDİSLİK FAKÜLTELERİ
- İDARİ ve İKTİSADİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
- TİCARET FAKÜLTESİ
- GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ
- SPOR EĞİTİMİ FAKÜLTESİ
- HUKUK FAKÜLTESİ
- HUKUK FAKÜLTESİ(GECE)
- İNSAN BİLİMİ FAKÜLTESİ
- YAŞAYAN DİLLER FAKÜLTESİ
- YAŞAYAN DİLLER FAKÜLTESİ(GECE)
- EĞİTİM FAKÜLTESİ
- ÖĞRETMEN FAKÜLTESİ
- HEMŞİRELİK FAKÜLTESİ

KOYE ÜNİVERSİTESİ

KURULUŞ TARİHİ:2003

İLİ :ERBİL-KÖYSANCAK

REKTÖR: DR.HEDİR MASUM

ÜNİVERSİTEYE BAĞLI OLAN FAKÜLTELER;

- MÜHENDİSLİK FAKÜLTESİ
- ZİRAAT FAKÜLTESİ
- HUKUK FAKÜLTESİ
- EĞİTİM FAKÜLTESİ
- EDEBİYAT FAKÜLTESİ
- FEN FAKÜLTESİ

KÜRDİSDAN ÜNİVERSİTESİ

KURULU TARİHİ:2005

İLİ :ERBİL

ÜNİVERSİTEYE BAĞLI OLAN FAKÜLTELER;

- MÜHENDİSLİK FAKÜLTESİ
- İDARİ ve İKTİSADİ BİLİMLER FAKÜLTESİ

- SPOR EĞİTİM FAKÜLTESİ
- HUKUK FAKÜLTESİ
- SİYASİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
- YAŞAYAN DİLLER FAKÜLTESİ

HAWLER SAĞLIK ÜNİVERSİTESİ

KURULUŞ TARİHİ:2005

İLİ :ERBİL

REKTÖR: DR.PEŞTİVAN HAŞİM EL-BEZZAZ

ÜNİVERSİYTE BAĞLI OLAN FAKÜLTELER;

- TIP FAKÜLTESİ
- DIŞ HEKİMLİĞİ FAKÜLTESİ
- ECZACILIK FAKÜLTESİ
- HEMŞİRELİK FAKÜLTESİ

DOHUK ÜNİVERSİTESİ

KURULUŞ TARİHİ:1992

İLİ :DOHUK

ÜNİVERSİTEYE BAĞLI OLAN FAKÜLTELER;

- VETERİNER FAKÜLTESİ
- MÜHENDİSLİK FAKÜLTESİ
- FEN FAKÜLTESİ
- İDARİ ve İKTİSADİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
- SİYASİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
- EĞİTİM FAKÜLTESİ
- ZİRAAT FAKÜLTESİ
- EDEBİYAT FAKÜLTESİ
- TEMEL EĞİTİM FAKÜLTESİ
- SPOR EĞİTİMİ FAKÜLTESİ
- HEMŞİRELİK FAKÜLTESİ
- GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ
- TİCARET FAKÜLTESİ—ZAHO
- EĞİTİMİ FAKÜLTESİ---ZAHO

Erbil Türkmeneli

5. Şubat. 2019, Saat 12.15

Aydın Maruf (Erbil Irak Türkmen cephesi başkanı): 1995'te Erbil'de kurulduk hepimiz önem verdik 2003'te Merkez Kerkük'e taşındı Burası eski bir öz Türkmen kentidir. 1991'den sonra hedefleri Erbil Türkmen kültürünü silmeye çalışmışlardır. Gökbörü uzun yıllar burada hâkimiyetini sürmüştür. Ağabeylerim sizle birlikte Türkmeneli için 27 senedir siyasi, kültürel mücadele vermekteyiz. Bürolar önce yasaklandı. 2011 yılında Erşat Salih'i ve dışarıdaki arkadaşlar yeniden kurdular. Irak Türkmen cephesi önemli bir siyasi partidir Türkmenlerin temsilcisidir. Türkçe ve Kürtçe gazete çıkarmaktadır. Şehitler Günü önemli günlerdir her zaman anma törenlerimizi yaparız. Ortadoğu Araştırma Merkezi ORSAN çalışmalar yapmıştır. Erbil'de Türkçe 15 okulumuz var. 1993 Doğu Okulu. 3000 civarında öğrenci Türkçe eğitimi alırlar. Türkmenlerin varlığını korumaya çalışıyoruz. Zor şartlarda siyaset yapıyoruz. Türkiye'de okuyan öğrencilerimiz var. Uluslararası Türkçe varlığımızı korumak istiyoruz. TİKA, Kızılay, AFAD, Türk Ocakları bize destek verdiler. 2014 yılında Türk Ocakları olmasaydı; Kızılay, TİKA, AFAD çalışma yapamazdı. Türk Ocakları maddi manevi destek sağladı. Hoş geldiniz sefalar getirdiniz.

Aydın Bayatlı: Teşekkür ederim başlarım. Erbil çok acı çeken bir toprağıımızdır. Irak milli Türkmen Partisi'nin ilk temelleri buradadır atıldı. Zorluklar görüldü. Öldük öldürüldük. Farklı bir çalışma ortamı vardı terör vardı. Biz Irak'ın genelinde Türkmen ruhunu simgeledik. Kardeşlik içinde bir hayat istiyoruz. Bugün sağlık alanında (Eskiden siyasi bayrağı taşıyorduk Sayın milletvekillerimize teslim ettik) çalışıyoruz. Sadece politika değil her çeşit alanda çalışmamız lazımdır. Her sektörde sıkıntılar vardır. Dün ameliyatlara girdik alet cihaz sterilizasyon yetersizdi. Gönllündekileri söylemeye arkadaşlarımız geldi; her alanda karşılıklı faydalı olacağını düşünüyorum Bu faaliyetler artarak devam edecektir.

-Hastaların Türkiye'deki ticari hastanelerden kurtarın. 4 yaşında spina bifidalı bir çocuğum var. İstanbul'a götürdüm. İhtiyaç olmadığı halde çocuğuma şant taktılar. Bu doktor 1992'den beri çocuk ameliyatı yapmamış. Şantı çıkarmak için gittim. 10 bin dolar istediler.

-Filiz Hanım: Bunları sizi seven doktorlarınıza dostlarınıza sormalısınız. O yolu atlarsanız hatalar olur.

-Aydın Bayatlı: Altunköprü’de komutan vardı. Kızılay ve AFAD yardım ediyor. Fakat Yurtdışı Türkler topluluğu da öğrenci sıkıntılarını çözmek durumunda.

-Velit Bey: Ankara’da Irak Büyükelçisi ile oturduk. Hasta kime gider diye konuşuyoruz. Simsarlar yüzde yirmi- %30 alıyorlar dedi. Büyükelçiye baskı yapıyorlarmış.

-Aydın abi: Mahmut burada. Mahmut toplantıya gelmeliydi burada şirketler var.

-Köprülü: Erşat Salih’i Bağdat’ta otursa daha iyi olur Kerkük’ten ziyade.

Saat 13.10

Selahattin Üniversitesi rektörlüğünden Rektör Beyi ziyaret ediyoruz.

Rektör Bey: Bizi onurlandırdınız. Öğle yemeğinde bizde olursanız seviniriz. Konya’da güzel ağırlandık; kebablar güzeldi. Hizmeti hem Irak’ta hem Türkiye’de yapıyorsunuz. Türkiye’ye geleceğiz kendimizi üniversitelere tanıtacağız. 19 Mayıs’ta Erasmus programı ile ve Mevlana programı ile irtibatlarımız var. Mart’ın 15’inde 19 Mayıs Üniversitesi’ne ve Bitlis Üniversitesi’ne gidilecek. Sağlık bizim üniversiteye bağlı değil. Şimdi Erbil Üniversitesi’ne dâhil oldu. Aydın Bey dostumuz millete hizmet sunuyor ailecek görüşüyoruz.

Aydın Beyatlı: Irak’tan Konya’ya doktorlar getirdik. Erbil’den de 5 Uzman Doktor Konya’ya götürdük. Bu sefer Irak içindeydim burada hizmet verdik. Kerkük’ten hizmete başladık tüm illere bu hizmeti yaymak istiyoruz. Rektörümüzle Konya’da fırın kebabı yemiştik bu sefer gelirse yeşillik sebze yemekleri ikram edeceğiz.

Rektörlükten çıktık. Erbil kalesini dolaşıyoruz. Kale içi esnafı, Türkmen dışarıdaki esnaf Kürt ahaliden oluşuyor.

Aydın abi: 1991’de Türkiye’ye çabuk gelin dedim; çok çağırdım gelmediler. Gerçek aydın politik aydın o idi; dikkat ettiyseniz rektörle ben Türkmence konuştum rektör Kürtçe konuştu.

Erbil Çarşısı’nda Kebabçı Yasin’e geldik yemeğimizi yiyoruz.

Erbil’den ayrılmadan Erbil’in tarihi hakkında sizlerle şu bilgileri paylaşmak istiyoruz: Abdülhalik Bakır’ın, Türkmen Şehri Erbil’in Atabekler Dönemindeki Fiziki Özellikleri Üzerine Bir Değerlendirme⁴⁰³

403 Abdülhalik Bakır, Türkmen Şehri Erbil’in Atabekler Dönemindeki Fiziki Özellikleri Üzerine Bir Değerlendirme, Kardeşlik Dergisi, yıl: 2015-2016, sayı, 68-69-70.

başlıklı makalesinden hareket edeceğiz. Son derece kapsamlı bir araştırma olan bu yazıyı ilgililere ve araştırmacılara tavsiye ederiz. Maalesef DİA'de Erbil maddesi ise Türklüğün bu kadim kentini anlatabilmeye yetersiz olduğu için paylaşmaya gerek duymadık.

Irak'ın kuzeyinde yer alan Erbil, çok eski bir şehir olması hasebiyle birçok medeniyete kucak açmış, olumlu veya olumsuz birçok devletin gölgesinde yaşamını sürdürmüş ve şartların ağırlığına ve değişkenliğine katlanarak ayakta durmaya çalışmıştır. Şüphesiz ki bu şehrimiz, ana kaynaklarımızın da sunduğu bilgilere göre en güzel, en müreffeh ve en ihtişamlı dönemini Türklerin Irak'ta ve Orta Doğu'da egemen olduğu yüzyıllarda yaşamıştır⁴⁰⁴. Tarihsel birikimi, stratejik konumu ve çekici coğrafyası açısından da önemli bir yere sahip olan Erbil, geç ortaçağlarda Irak'ın kuzeyinde hüküm süren Atabekler döneminde özellikle de Türkmen Begteginli hükümdarı el- Meliku'l-Mu'azzam Muzafferüddin Gökbörü zamanında Irak'ın diğer büyük şehirleri Bağdat ve Musul ile boy ölçüşecek boyutta övülmeye değer bir endüstri, ticaret ve kültür merkezi haline gelmiştir. Çalışmamızda ağırlıklı olarak Türk kökenli Atabeklerin hâkim olduğu dönem Erbil'in fiziki özelliklerini anlatmaya çalışacağız. Bu dönemde şehir idarî, iktisadî, sosyal ve kültürel yönden olduğu gibi bayındırlık ve imar faaliyetleri yönünden de daha önceki hiçbir dönemle mukayese edilemeyecek boyutta önemli gelişmeler kaydetmiştir. Ortaçağ coğrafyacılarının ve diğer kaynakların şehrin fiziki yapısıyla ilgili sunmuş oldukları bilgilerden, şehrin surları, kalesi, hendeği ve kapıları, cami ve mescitleri, çarşıları, mezarlıkları, mahalle ve caddeleri, medrese ve bimaristanı, hânkâh (dergâh-tekke), zaviye ve ribatları, yetimler evi, özürlüler evi, dul kadınlar evi, sahipsiz çocuklar evi, yaşlılar evi, köşk, saray ve konutları ve diğer kurumları hakkında genel bir tablo çizmek mümkün olmaktadır. Bu bildirinin amacı, Ortaçağ coğrafyacılarının Erbil hakkında sunmuş oldukları bilgilerle diğer tarihsel kaynak ve araştırmaların vermiş olduğu bilgileri ele almak suretiyle anılan Türkmen şehrinin fiziki yapısını ortaya koymak ve bilimsel bir yöntemle değerlendirmeye tabi tutmaktan ibarettir. Başta Geç ortaçağ coğrafyacıları ve âlimleri Yakut el-Hamevî, el- Kazvinî, İbnu'l-Müstevfî, İbn Hallikân, İbn Şeddâd olmak üzere bütün eski ve çağdaş tarihçilerin

404 Abdulhalik Bakır, Türkmen Şehri Erbil'in Atabekler Dönemindeki Fiziki Özellikleri Üzerine Bir Değerlendirme, Kardeşlik Dergisi, yıl: 2015sayı, 68, s. 8.

vermiş oldukları bilgiler ışığında Türkmen şehri Erbil'in fizikî özelliklerini şu başlıklar altında ele almayı uygun gördük:

I. Erbil'in Adları, Tarihsel Geçmişi ve Coğrafyası⁴⁰⁵

Erbil, M.Ö. 2000 dolaylarında Sümer tabletlerinde Urbilum, M. Ö. 9. yüzyıl Asur tabletlerinde Erba-ilu (dört tanrı şehri), Yunan kaynaklarında Erbelâ, Eski Pehlevicede Erbire ve Arapça'da İrbil olarak geçmektedir. Şehir, Yunan tarihçi Pilinius tarafından ise Arbелitis olarak adlandırılmıştır. Babil ve Asur tanrılarının merkezi olması hasebiyle Nineva ve Akad İştâr'ından ayırmak için İştâr Erba-ilu (İştâr-Erbil) olarak adlandırılmaktaydı. Sümer çivi yazılarında Erbil'deki İştâr mabedi, memleket kraliçesinin evi anlamına gelen E-Gashan-Kalmma olarak isimlendiriliyordu. Zira burası bu esnada karaciğer muayenesi ile yapılan en meşhur kehanet ve falcılık merkezi durumundaydı. İslam dilcilerinden el-Assam'ı, bu adın, bu şehre, yaz mevsiminde, yağmur suyuna ihtiyaç duymadan yeşil yapraklarla donatılan rebl adında bir çeşit ağaca dayanarak verildiğini ileri sürer. Erbil uzun tarihi boyunca en sonuncusu olan Begteginliler dönemi dışında sadece Üçüncü Asur Kralı Nasırbal ve halefleri (M. Ö. 7. Yüzyıl) döneminde adından söz ettirmiştir. Zira Erbil, bu dönemde Irak'ın en önemli şehirleri arasında yer alıyordu. Ayrıca Erbil ve havalisi, önce Emevîlerle Abbasîler, daha sonra da Moğollarla Abbasîlerin idaresindeki Erbil Atabeyliği arasında meydana gelen korkunç savaşlara sahne olmuştur. Bazı tarihçilerin iddiasına göre, M. Ö. 331 yılında Büyük İskender'le Pers kralı Dârâ arasında vuku bulan ve Arbela veya Gavgamela Meydan Muharebesi veya diğer adıyla "Erbil vakası" olarak adlandırılan büyük savaş bu şehirde meydana gelmiş ve savaş sonunda hazinesini buradaki kalede gizleyerek kaçan Pers Kralı Dârâ, Büyük İskender'in bir kumandanı tarafından öl-dürülmüştür. Oysa Büyük İskender'le Pers kralı Dara III arasında vuku bulan Arbeles Meydan Muharebesi, gerçekte iddia edilen yerde değil, Yukarı Mezopotamya'nın büyük ovasında Büyük Zap suyu ile sulanan ve Ninova siti yakınında yer alan Gaugameles denilen yerde meydana gelmiştir. Kaynaklarımız, Erbil'in, Dicle nehrini besleyen büyük ve küçük olmak üzere iki zap arasında düz ve geniş bir arazide kurulmuş büyük bir şehir olduğunu ifade etmektedirler. Ünlü coğrafyacı Yakut el-Hamevî,

405 Abdulhalik Bakır, a. g. m. s.9.

boyu altmış dokuz buçuk, eni ise otuz beş derece olan ve herhangi bir nehre ve bostana sahip olmayan şehrin, idarî bakımından Musul'a bağlı olduğunu ve bu iki şehir arasında kafilâ yürüyüşü ile iki günlük, Bağdat ile de yedi günlük bir mesafe bulunduğunu söylemektedir. Anılan coğrafyacı, naklettiğimiz bilgilere, Erbil halkının büyük kısmının Araplaşmış Kürtlerden, buraya bağlı köy ve kasabalarda yaşayanların ise Kürt çiftçilerden meydana geldiğini ve buranın içme suyunun tatlı su kuyularından temin edildiğini, hatta buradaki suların hafiflik ve tatlılık yönünden Dicle'nin tatlı suyunu aratmadığını, meyvelerinin ise şehir yakınındaki dağlardan getirildiğini de eklemektedir⁴⁰⁶. Aslında Erken ve Geç Ortaçağın her döneminde Irak'ın kuzeyinde yer alan Musul, Kerkük ve Erbil şehirlerinin merkezinde ve bu şehirlere bağlı ilçe, kasaba ve köylerde Türk, Arap, Kürt ve Gayr-i Müslimler (Yahudi, Hristiyan, Sabi'i, Süryanî, Asurî, Keldanî) iç içe yaşamışlardır. Burada Arapları, Araplaşmış Kürtler olarak tanıtan ve şehirde Türk kökenli insanlar yokmuş gibi göstermeye çalışan Yakut el-Hamevî'yi eleştirmemek mümkün değildir. Zira H. 626/M. 1228 yılında vefat eden anılan coğrafyacı, Atabeklerin Musul ve Erbil'de hâkim oldukları dönemlerde eserini kaleme almıştır. Bu sıralarda Türkmenlerin hâkim olduğu bu şehirde (Erbil'de) yaşayan insanların tamamen Kürtlerden meydana geldiği görüşünü ve halkın arasında Türkmenlerin zikredilmemesini akıl ve mantıkla bağdaştırmak mümkün değildir. Bu gibi yanlış bilgi ve görüşleri bilerek veya bilmeyerek bazı çağdaş yazarlar da tekrarlamaktadırlar. Hatta bu yazarlardan biri olan Abdurrezzak el-Hasenî, el-Meliku'l- Mu'azzam Muzafferüddin Gökbörü'yü ve o dönemde Erbil'de yaşayan birçok Arap ve Türkmen kökenli hadis ve fıkıh âlimini Kürt kökenli olarak göstermektedir. Hâlbuki anılan âlimlerin Kürt kökenli olmadıkları mensup oldukları kabile ve ailelere ait soyadlarından açıkça anlaşılmaktadır. Hele bu yazarın, Türkçede bozkurt anlamına gelen Türkmen kökenli Gökbörü'yü bir Kürt olarak göstermesini yanlıştan öte gaf veya gaflet olarak kabul etmek gerekir. Burada Bekteginliler hanedanının kurucusu olan el- Meliku'l-Mu'azzam Muzafferüddin Gökbörü'nün babası Zeynüddin Ali Küçük'ün Kürt olduğuna dair ortaya atılan iddia ve kanaatlerin yanlışlığına temas eden Prof. Dr. Fazıl Bayat'ın şu sözlerini de hatırlatmadan geçmeyelim: "*Begtekünoğlu Zeyneddin Ali Küçük'ün ailesi hakkında Begtekin'in isminden başka hiçbir bilgiye sahip*

406 Abdulhalik Bakır, a. g. m. s.10-11.

değiliz. Tarihçi Necip Asım, Beğtegin'i Abbasi halifelerinin bendelerinden olarak sayıyorsa, bu hususta hangi kaynağa dayandığını bildirmiyor. Kaynaklarda bu aile hakkında, Türkmen taifesinden olduğundan başka bir şey yazılı değildir. M. Strecek, Arap tarihçisi İbn Hallikan'a dayanarak Zeyneddin Küçük ailesinin Kürt soyundan geldiğini göstermekle büyük bir yanlışlığa düşmüştür. Çünkü İbn Hallikan'ın eserinde bu ailenin Kürt olduğuna dair herhangi bir kayıt yoktur.

Zeyneddin Ali'nin adı, ilk olarak Zengi'nin babası Aksungur'un ölümü sırasında (1094) geçiyor. Bu sırada on yaşında olan Zengi'nin etrafına aralarında daha çocuk yaşta olan Zeyneddin Ali Küçük olmak üzere babasının kölemenleri ve metbuları toplanmıştır. Aksungur'un metbularından olan Zeyneddin Küçük, küçük yaştan beri Musul atabeylerinin hizmetine girmiş ve olaylardan anlaşılabileceği üzere İmadeddin Zengi'den ayrılmıştır. Zengi'de kimi devlet işlerinde zaman zaman ona başvurmaktan geri kalmıyordu. Zeyneddin, Zengi'nin giriştiği savaşlara katılıyor ve büyük rol oynuyordu. Zeyneddin, Zengi'nin Musul vilayetine getirilmesinden gerek önce ve gerek sonra olsun ondan hiç ayrılmamış ve onun Suriye'de giriştiği savaşların çoğuna katılmıştır." Şehrin genel görünümü ve yapıları hakkında da bilgi veren Yakut, bunu şu kısa cümleyle dile getirmektedir: "Bu şehrin genişliğine rağmen, yapıları ve bu yapıların tarzı itibariyle bir şehir yapılarından ziyade köy yapılarına benzemektedir." Erbil şehrinde kaliteli pamuk yetiştirildiği de bu şehirle ilgili verilen bilgiler arasında yer almaktadır⁴⁰⁷.

II. Şehir Kalesi, Suru, Hendeği ve Kapıları

Erbil ile ilgili Verilen bilgilerden, bu şehrin, Atabekler döneminde özellikle de buranın meşhur hükümdarı Muzafferüddin Gökbörü zamanında korunaklı bir kaleye sahip olduğu anlaşılmaktadır. El-Kazvinî, şehrin çok korunaklı bir kaleye sahip olduğunu ve Moğolların, bölgedeki bütün kale ve şehirleri zapt ettikleri halde, Erbil kalesini ele geçiremediklerini ifade etmektedir. Yakut, şehrin bir tarafında yer alan kalenin çevresinde derin bir hendek bulunduğunu, topraktan yüksek bir tepe üzerinde yer alan geniş ve oldukça yüksek şehir surunun ise sadece şehrin ortasına kadar uzandığını, ayrıca içinde çarşıların, halka ait evlerin ve bir caminin yer aldığı bu kalenin Halep Kalesi'ne benzediğini, ancak ondan daha büyük ve daha geniş

407 Abdulhalik Bakır, a. g. m. s. 11.

olduğunu bildirmektedir. Erbil Kalesinin zamanımızdaki durumuna bir göz atmak gerekirse, şunları söylemek mümkündür: Arkeologların “dünyada canlılığını koruyan en eski şehir” olarak tanıtmaya çalıştığı Erbil’in şüphesiz ki en eski ve en meşhur mimarisini, Erbil Kalesi oluşturmaktadır. Yüzölçümü, 60.000 metrekare, yüksekliği 35 metre olan Erbil Kalesine, ilk ikisi eskiden, üçüncüsü ise geç dönemde açılan üç adet yokuştan ulaşılabilir. Eski iki yokuştan birinde, dış görünümünden, kalenin korunaklı bir savunma noktası olduğu anlaşılan büyük bir burç bulunmaktadır. Bu mekân, bir süre valilik konağı, sonra bir okul, daha sonra bir adliye binası ve en son olarak da bir sağlık ocağı olarak kullanılmıştır. Kalenin yer aldığı tepenin yollarının hem eski hem de dar olması ve bu yolların ortasında kirli suların akması sebebiyle havasını bozmakta ve burada yaşayan insanların sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Kalede ayrıca Erbil’in ileri gelenlerinin ve devletin konumlu görevlilerinin evleri ve konakları yer almaktadır. Burada yer alan Tophane, Dergâh ve Saray adlarını taşıyan mahallelerin yanında bir ulu cami, mescitler, dergâhlar, suyu arıtıp halka dağıtmak için bir su havuzu bulunmaktadır⁴⁰⁸. Bir şehrin giriş ve çıkışını kontrol eden ve sayısı o şehrin önemini ve büyüklüğünü simgeleyen kapıları da önemlidir. Erbil şehrini diğer şehir ve bölgelere bağlayan yedi kapıdan söz edilmesi, buranın önemli bir kültür ve ticaret şehri olduğunu gösterse gerektir. Atabekler döneminde Erbil’i çevreleyen surun kapılarını şöyle sıralamak mümkündür:

1. el-Bâbu’ş-Şarkî (Doğu Kapısı)
2. el-Bâbu’l-Ğarbî (Batı Kapısı)
3. Bâbu’l-Ferah (Sevinç kapısı)
4. Bâbu’l-Fahhâmiyye (Kömürcüler Kapısı)
5. Bâbu’l-Mavsıl (Musul kapısı)
6. Bâbu Amukâ (Amukâ Kapısı)
7. Bâbu’l-Lûne (el-Lûne Kapısı)

Son iki kapının şehrin en büyük kapıları olduğu ifade edilmektedir.

408 Abdulhalik Bakır, Türkmen Şehri Erbil’in Atabekler Dönemindeki Fiziki Özellikleri Üzerine Bir Değerlendirme, Kardaşlık Dergisi, yıl: 2016, sayı, 69, s. 8.

III. Şehir Çarşıları

Atabekler döneminde Erbil, Irak'ın diğer büyük şehirleri Bağdat, Musul, Basra ile yarışırcaasına ticaret alanında büyük bir gelişme göstermiştir. Yakut el- Hamevî, Erbil Atabeği Muzafferüddin Gökbörü'nün, şehirde çarşılar ve kapalı çarşılar inşa ettiğini söylese de bu çarşılar hakkında detaylı bilgilere sahip değiliz. Ancak anılan çarşılar dışında burada şu çarşıların da bulunduğunu kaynaklarımız bildirmektedir.

1. Sûku's-Saffârîn (Bakırcılar çarşısı).
2. Sûku'l-Beyâtire (Veterinerler çarşısı).
3. Sûku'l-Harrâtîn (Tornacılar çarşısı).

IV. Şehir Mezarlıkları

Erbil şehri Atabekler döneminde büyük bir gelişme göstererek nüfusu bir hayli artmıştır. Bir şehirde insan nüfusunun artması, ölümlerin de artması anlamına gelmektedir. Bu durum, sonuç olarak mezarlıkların da çoğalmasına yol açmaktadır. Erbil'de de bu olay meydana geldi. Atabekler döneminde Erbil'de bulunan mezarlıkların isimleri şöyledir:

1. el-Makberetü'l-Âmme (Avam tabaksına ait Mezarlık) mezarlığı. Burası el-Makberetü's-Şarkiyye (Doğu Mezarlığı) olarak da adlandırılmaktaydı. Buraya adından da anlaşıldığı gibi, avam tabakasından insanlar defnediliyordu.

2. Meşhedü'l-Keff Mezarlığı.

3. Adı belli olmayan bir mezarlık. Bu mezarlık eski Baytarlar çarşısının yanında yer alıyordu.

4. Bâbu'l-Meydân Mezarlığı. Burası Tel Zuttî (Zuttî tepesi) olarak tanınan meydanın yakınında yer almaktaydı. Bir rivayete göre H. 632 yılında vefat eden Erbilli şair İsa b. Sencer el-Hâcirî burada defnedilmiştir.

5. el-Mâristân Mezarlığı.

6. ez-Zimnâ ve'l-Umyân (Özürlüler ve körler) Mezarlığı.

7. es-Sûfiyye (Sufiler) Mezarlığı.

Yukarıdaki mezarlıklar dışında Atabekler dönemi Erbil'inde aile mezarlıklarının da bulunduğu dair bilgilere rastlanmaktadır. Sami b. Hamasi es-Sakkâr'ın bildirdiğine göre H. 585 yılında vefat eden

Erbilli şair Muhammed b. Yusuf el-Bahrânî, Erbil'in ortasında yer alan ve kış ve bahar aylarında sel sularının aktığı geniş bir vadi olan el-Best'in karşı kıyısındaki aile mezarlığında defnedilmiştir⁴⁰⁹.

V. Erbil'in Mescitleri

Atabekler dönemi Erbil'inde birçok mescit inşa edilmiştir. Bunların başında da şehir kalesinde yer alan mescit camidir. Şehirdeki en eski ibadet mekânı olduğu anlaşılan bu mescitte, daha ziyade Muhammed b. Gıyâs adında bir kişinin ailesine mensup hatipler imamlık yapmaktaydılar. Bu imamların en meşhuru da H. 608/M. 1211 yılında vefat eden Osman b. Abdullah b. Muhammed idi. Şehirde daha önce de adı geçen kalede bulunan el- Keff mescidi dışında Erbil emiri Muzafferüddin Gökbörü'nün babası Zeynüddin Ali Küçük'ün defnedildiği ez-Zeynî mescit camisi, Ömer ed-Dezicânî mescit camisi ve el-Mescidü'l-Câmi' (Mescit cami) olarak adlandırılan üç mescit daha bulunmaktaydı. Ancak bunların dışında Muzafferüddin Gökbörü tarafından inşa edilen mescit hakkında da bilgi verilmektedir. Sami es-Sakkâr, yüksek bir minaresi bulunan bu mescidin daha önce de el-Kazvinî tarafından tanıtılan el-Keff mescidi olduğunu ifade etmektedir. Anlatılanlara göre anılan mescidin minaresinin yüksekliği 6 metre ve 90 santimetreyi bulmaktaydı. Irak Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından onarımı yapılan ve korumaya alınan bu minare günümüzde "el-Muzafferîyye minaresi" olarak bilinmektedir. İbn Hallikân, Muzafferüddin Gökbörü'nün babası Erbil sahibi Zeynüddin'in Ali Küçük'ün azatlı kölesi ve nâibi olan Ermeni asıllı Emir Ebu Mansûr Sereftigin b. Abdullah ez-Zeynî'nin (öl. H. 559) Erbil'de ve buranın köylerinde çok sayıda mescit ve bir medrese inşa ettiğini bildirmektedir.

VI. Erbil'in Hânkâhları

Bugünkü anlamıyla dergâh veya tekke anlamına gelen hânkâh, İslam Ansiklopedisi'nde şöyle tanıtılır: "*Hânkâh kelimesi Farsça hân "kervansaray, ev, mâbed, sultan"; hân "sofra, eyvan" ve hâne "ev, oda" kelimelerine yer bildiren -gâh ve geh eklenerek türetilmiştir. Farsça edebî ve tarihî metinlerde hângâh, hânegâh, hângâh, hâncâh, hânkah, hângeh gibi çeşitli şekillerde geçen kelime hânkâh olarak Arapçalaştırılmış ve bu şekliyle kullanımı yaygınlaşmıştır. Hânkâhın, "yemek yenilen ve*

409 Abdulhalik Bakır, a. g. m. s. 9.

sofra kurulan yer” anlamına gelen hõrdengeh kelimesinden geldiğini ileri sürenler de vardır.”. Atabekler döneminde Erbil şehri, şehir yöneticilerinin tasavvuf ve mutasavvıflara göstermiş oldukları yoğun ilgi ve sevgiden dolayı hânkâhlarıyla da şöhrat kazanmıştı. Erbil atabeği Muzafferüddin Gökbörü’nin hayatı ile ilgili bilgilerden, bu şehrin, onun döneminde İslam dünyasının her bölgesinden gelen mutasavvıfların akınına uğradığını öğreniyoruz. Atabekler döneminde Erbil’de bulunan hânkâhları şöyle sıralamak mümkündür:

1. el-Meliku’l-Mu’azzam Muzafferüddin Gökbörü b. Zeynüddin Ali Küçük’ün es-Sehliyye’de inşa ettiği hânkâh.

2. H. 565 yılında vefat eden ve İbnu’d-Dâye olarak tanınan Mecdüddin Ebu Bekr Muhammed b. Muhammed b. Nûştekin’in, Erbil’in İbnu’l Fûrâtî arsasında yaptırdığı hânkâh.

3. H. 573 yılında kırışle boğdurularak öldürülen Atabek İmadeddin’in kızının azatlı kölesi Sa’duddin Gümüştekin el- Hâdim’in, Benî’l-‘Adîm evleri yakınında inşa ettiği hânkâh.

4. H. 531 yılında vefat eden Şemsüddin Ebu Bekr Ahmed İbnu’l-Acemî’nin kendine ev olarak yaptırdığı ve anılan kişinin kardeşi Şeyh Şerefüddin Ebu Talib Abdurrahman’ın ölümü esnasında Sûfilere vakfettiği hânkâh.

5. İbnu’t-Tinnebbî olarak tanınan Emir Cemalüddin Ebu’s-Senâ’ Abdulkâhir b. İsâ’nın Zeylü’l- ‘Akabe’de inşa ettiği hânkâh.

VII. Erbil Mâristanı

Atabekler döneminde Erbil şehrinde tababetin gelişmiş olduğu anlaşılmaktadır. Buranın meşhur hükümdarı Muzafferüddin Gökbörü’nün tabiplere büyük destekler sağladığı bildirilmektedir. Bu hükümdar özellikle bu şehirde bir hastane yaptırmış ve buraya tabipler tayin etmiştir⁴¹⁰. Bu dönemde, İbnu’l- Müstevfî, bizzat bu hastane ile ilgileniyordu ve Dımaşk’ta bulunan Ali b. Osman es-Süleymânî el-Erbilî’den anılan hastanede idarecilik yapmasını istemiştir. Bir rivayete göre Erbil Atabeği Muzafferüddin Gökbörü, kolon hastalığına yakalanan Abdullatif es-Sühreverdi’yi tedavi etmeleri için anılan hastanede tabiplere emir vermiştir. İbnu’sŞa’âr’a dayanan bir habere göre, H. 622/M. 1225 yılında vefat eden İbrahim b. İsmail el-Harrânî adında

410 Abdulhalik Bakır, a. g. m. s. 10.

bir tabip, anılan hastanede kehhâl (göz doktoru) olarak görev yapmaktaydı. Ayrıca Yusuf b. Câmî' el-Erbilî (öl. H. 615/M. 1218) adında bir kişi de buradaki eczanede memur olarak çalışmaktaydı. İbn Şeddâd, Gökbörü'nün sık sık Mâristânı ziyaret ettiğini ve burada tedavi olmak amacıyla kalan hastaların durumlarını sorduğunu ve isteklerinin nelerden ibaret olduğunu öğrenmeye çalıştığını bildirmektedir.

VIII. Erbil'in Ribat ve Zaviyeleri

Atabekler döneminde sûfilere ve yabancıların kaldığı ribatların ve zaviyelerin yapımına ve idaresine büyük ilgi gösterilmiş ve bu müesseselere bolca maddî destek sağlanmıştır. El-Meliku'l- Mu'zzam Muzafferüddin Gökbörü tasavvuf erbabına büyük bir ilgi ve sevgi gösteriyordu. El- Kazvinî, bu hükümdarın sufilere aşırı derecede ilgi duyduğunu ve nedenle de Erbil'de onlar için bir ribat inşa ettiğini ve bu esnada burada barınan 200 kadar sûfinin her Cuma gecesi ziyafet tertip ederek zikirle meşgul olduklarını belirtmektedir. Aynı yazarın sözlerinden, bu hükümdarın ayrıca ziyaretine gelen her mutasavvıfı ağırladığını ve ona iyilikte bulunduğunu, memleketinden ayrılırken de ona bir dinar verdiğini öğrenmekteyiz. Sami es-Sakkar, anılan ribatın İbnu'l- Müstevfî ve el-Fûtî tarafından belirtilen el-Cüneyne ribatı olduğunu ileri sürmektedir. Buna gerekçe olarak da anılan hükümdardan önce de Bâbu'l-Ferah yakınında sûfilere ait bir hânkâh bulunması hasebiyle Erbil'deki sûfiliğin kökleşmiş bir müessese olduğunu belirtir. Bu yazarın ifadelerinden, anılan hânkâhın yıkılışı sonucunda burada barınan sûfilere daha sonra el-Cüneyne ribatına taşındıkları anlaşılmaktadır. Bu dönemde tasavvuf şeyhi olarak öne çıkan Bedel b. Halil el-İrbilî, Muhammed b. Ebî'l-Fahr el-Kirmânî (öl. H. 635/M. 1237) ve Muhammed b. İsmail b. Müslim el-İrbilî (H. 618/M. 1221)'yi anabiliriz. Atabekler döneminde Erbil'de bulunan diğer ribat ve zaviyeleri de şöyle sıralamak mümkündür:

1. er-Ribât el-Mücâhidî (el- Mücâhidî ribatı) veya diğer adıyla el-Hânkâh el-Mücâhidîyye: Bu ribatın Erbil hâkiminin naibi Mücâduddin Kaymaz tarafından inşa edilmiştir⁴¹¹.

2. Ribâtü'l-Manzare: Bu ribat Erbil Kalesi'nin altında bulunuyordu.

3. Ribatu'z-Zâhid: Bu ribat da Erbil Kalesi'nin altında yer alıyordu.

411 Abdulhalik Bakır, a. g. m. s. 11.

4. Zaviyetü'l-Ğurebâ' (Kimsesizler Zaviyesi): Bu zaviye, el-Meliku'l- Mu'azzam Muzafferüddin Gökbörü tarafından inşa edilmiştir. Burası zaman zaman Şeyh Muhammed b. Muhammed b. el- Hüseyin el-Keridî Zaviyesi olarak da anılmaktaydı.

5. Zavitü'l-Büstî (el-Büstî Zaviyesi): Aslında burası, Kale camisinin bir köşesinden ibaret olup insanlar tarafından bu adla adlandırılmaktaydı.

6. Ahmed b. el-Muzaffer el-Harrât Zaviyesi.

7. İshak b. İbrahim Zaviyesi: Bu zaviye İshak b. İbrahim tarafından Erbil'in dışında yapılmıştır.

IX. Erbil'in Sosyal Konutları

Atabek hükümdarları, kendilerinden önceki Abbasî ve Selçuklu hükümdarlarının izinden giderek hayır kurumlarına büyük önem veriyorlardı. Onlardan el-Meliku'l-Mu'azzam Muzafferuddin Gökbörü, yoksulları, ihtiyaç sahibi kimseleri, özürlüleri ve yaşlıları kollar ve gözetirdi. Bir rivayete göre anılan kurumların yıllık gideri 200,000 dinarı bulmaktaydı. Bu hükümdar tarafından inşa edilen konutları şöyle sıralayabiliriz:

1. Dârü'z-Zümnâ (Özürlüler Evi/ Yurdu): Bu konut, kendi bakımını sağlamaktan aciz olan özürlü kimselere tahsis edilmişti. Burada kalan insanların beslenme, giyinme ve tedavi yönünden ihtiyaç duydukları bütün giderleri karşılanıyordu. Ayrıca her bir özürlüye bir hizmetçi tahsis edilmişti.

2. Dârü'l-'Umyân (Körler Evi): Burası da bir önceki mekân gibi, gözlerini kaybedip de kendi rızkını temin edemeyen kimselere tahsis edilmişti. Bu vesileyle de bu insanların dilencilik yapmaları önlenmeye çalışılıyordu. Anlatılanlara göre Gökbörü, anılan insanları bizzat ziyaret ederek ihtiyaçlarını öğrenmeye çalışırdı.

3. Öksüzler Evi: Gökbörü, bakımsız kalan kız ve erkek çocukları burada toplayarak ihtiyaç duydukları her şeyi temin eder eksikliklerini gidermeye çalışırdı. Burada kız çocuklara da özel bir muamele gösterilmekteydi. Hatta onların sağlıklı bir şekilde evlendirilmeleri de sağlanmaktaydı.

4. Kimsesiz Çocuklar Evi: Burada daha ziyade küçük yaşta anne ve babaları tarafından yollara bırakılan kimsesiz çocuklar barınmaktaydı.

Anlatılanlara göre Gökbörü, anılan çocuklara emziren anneler ve dâdılar tayin etmişti.

5. Dul Kadınlar Evi: Burada kocaları vefat edip de dul kalan kadınlar barınmaktaydı. Gökbörü, anılan müesseseye ikamet eden dul kadınların bütün ihtiyaçlarını temin ediyordu. Anılan hükümdar sık sık burayı ziyaret ederek bizzat dul kadınların dertlerini dinlerdi.

6. Misafirlik Evi (Misafirhane):

Gökbörü zamanında Erbil misafirhanesinde günümüzdeki gibi para ödeyerek kalınmıyordu. Aksine dışarıdan Erbil'e gelen bütün misafirler, anılan misafirhanede ücretsiz ikamet ediyorlardı. Bir rivayete göre, Gökbörü zamanında bu müesseseye yıllık 100.000 dinar tahsis edilmişti. Sami es-Sakkâr, Gökbörü'nün, bu uygulamayı, Abbasî halifesi en-Nâsır'ın H. 605/M. 1208 yılında Bağdat'ta yaptırmış olduğu, içinde hacıların ağırlandığı evin de bulunduğu Dârü'z-Ziyâfe (Misafirhane)'yi örnek alarak inşa ettiğini ileri sürmektedir²⁶. Gökbörü tarafından inşa edilen bu konutta misafirlerin ikamet ettikleri süre boyunca bütün ihtiyaçları karşılanıyordu. Üstelik buradan ayrılmak isteyen yolculara ihtiyaçları nispetinde yol masrafları da ödenmekteydi.

X. Erbil'in Medreseleri

Atabekler döneminde Erbil'de ekonomik, dinî ve sosyal hayatta meydana gelen gelişmelerin yanında kültürel hayatta da büyük bir canlılık ve şahlanış gözlemlenir⁴¹². Bu dönemde eğitim ve öğretim kurumlarının en önemlileri olan medreselerin yapımına, eski medreselerin onarımına büyük miktarda harcamalar yapıldığını görmek mümkündür. Atabekler döneminde Erbil'de kurulan ve ilmî kapasite yönünden günümüz üniversitelerin fakültelerini andıran medreseleri şöyle tanıtabiliriz:

1. Medresetü'l-Kal'a (Kale Medresesi): Bu medresenin H. 1361/M. 1941 yılına kadar Erbil'de eğitim ve öğretim faaliyetlerine devam ettiği bildirilmektedir. Burada görev yapan en son öğretmen ise anılan tarihte vefat eden Molla Efendi es-Sagîr olduğu da ifade edilmektedir. Fizikî yapısı hakkında herhangi bir bilgiye sahip olamadığımız bu medresede şu âlimler ilmî tahsil görmüşlerdir:

412 Abdulhalik Bakır, a. g. m. s. 12.

El-Husr b. Nasr b. Akıl, Nasr b. Akıl b. Nasr²⁸, Muhammed b. Abdullah el-Mühânî (öl. H. 627/M. 1229), Osman b. İsâ b. Deryâs el-Hezbânî, (H. 602/M. 1205 yılında vefat eden bu âlim, öldüğü güne kadar Kahire’de kadılık naipliği ve buradaki bir okulda hocalık yapmıştır).

2. Medresetü’r-Rabaz (er- Rabaz Medresesi): Bu okul, Medresetü’l-Husr (Husr Medresesi), el-Medresetül-Ukayliyye (el-Ukayliyye Medresesi) adlarıyla da tanınmaktadır. Erbil’de ilk medrese olarak inşa edildiği söylene de Kale medresesinden sonra faaliyete geçtiği anlaşılmaktadır. Muhammed b. Abdüsselam es-Sincârî’nin de burada tahsil gördüğü ifade edilmektedir.

3. el-Medresetü’l-Fakîre (el-Fakîre Medresesi): Burası Medresetü’t-Tîn (Çamurlu Medrese) adıyla da anılır. Bu medrese, Muzaferüddin Gökbörü tarafından inşa edilerek Şafi’î fakihlerine vakfedilmiştir.

4. el-Medresetü’l-Mücâhidiyye (el-Mücâhidiyye Medresesi): Adından da anlaşıldığı gibi bu okul, Mücâhidüddin Kaymaz tarafından inşa edilmiştir. Bu zat, Gökbörü’nün babası Zeynüddin Küçük döneminde Erbil naipliği görevinde bulunmuştu. Bu medresede müderrislik yapan âlimleri şöyle sıralamak mümkündür: Ömer b. İbrahim el- Hilkânî (öl. H. 609/M. 1212), el- Müşerref b. Abdullatif el-Kazvinî.

5. Medresetü’l-Meliki’l-Mu’azzam (el-Meliku’l-Mu’azzam Medresesi): Burası el-Medresetü’l- Muzaferiyye adıyla da tanınmaktadır. Adından da anlaşıldığı gibi bu medrese Muzaferüddin Gökbörü tarafından inşa edilmiştir. Anılan hükümdar bu medresenin müdâvimlerinden idi. Buraya sık sık uğrar ve hadis dinlemeye çalışırdı. Günümüz Erbil’inde kalıntısı bulunan minarenin, H. 604/M. 1207 yılından önce inşa edildiği söylenen ve çok geniş bir mimari yapıya sahip olan bu medreseye ait olduğu ileri sürülmektedir. Meşhur tarihçi İbn Hallikân’ın babası olan Muhammed b. Ebî Bekr b. Hallikân’ın H. 610/M. 1213 yılında vefat ettiği güne kadar burada müderrislik yaptığı ileri sürülmektedir. Daha sonra Musul’a taşınan Ahmed b. Musa b. Men’a’nın da burada müderrislik yaptığına dair bilgi verilmektedir³⁰. Anılan yukarıdaki medreselerin dışında, Ortaçağ İslam dünyasının bütün şehirlerinde olduğu gibi, Erbil’in cami ve mescitlerinde ilim tahsil edilmekteydi. Atabekler döneminde ilim ve irfan saçan medreselerde daha ziyade Şafi’î fikhının okutulduğunu da vurgulamak gerekir⁴¹³.

413 Abdulhalik Bakır, a. g. m. s. 13.

Değerlendirme ve Sonuç

Ana kaynakların Atabekler dönemi Erbil'ine dair sunmuş oldukları genel bilgileri incelediğimizde, şehrimizde yaşayan insanların içme suyu bakımından problemlerle karşılaştıklarını tespit edebiliyoruz. İnsanların sağlıklı bir biçimde yaşayabilmesi ve her türlü ihtiyacını karşılaması için sudan daha önemli bir madde olmasa gerektir. Oysa Erbil halkı bu ihtiyacını su kuyularından temin etmekteydi. Buranın tatlı kuyu suları Yakut tarafından övülse de, o dönemde şehrimizde hem hijyen hem de su temini bakımından bazı sıkıntılar yaşandığını tahmin edebiliriz. Ayrıca aynı coğrafyacı tarafından buranın tatlı kuyu sularının, hafiflik ve tatlılık yönünden Dicle'nin sularını aratmadığının ifade edilmesini de ilginç bulmaktayız. Zira Fırat Nehri suyu ile Dicle Nehri suyunun bir karşılaştırmasını yapan Abbasi dönemi aydınlarından Ebu Osman Amr b. Bahr el-Câhız, Dicle suyunun kışnemelerini olumsuz yönde etkilediğinden olayı atlara bile içirilmediğini, bu nedenle de bu atların su ihtiyacının Fırat suyundan karşılandığını ifade etmektedir. El-Câhız konuyla ilgili görüşünü şöyle ifade etmektedir: *"Fırat suyu, Nil suyundan daha iyidir. Dicle'ye gelince, onun suyu, erkeklerin şehvetini keser, atların kışnemesini götürür, onun kışnemesi ise, ancak canlılığının zayıflaması ve gücünün azalmasıyla zayıflar; burada ikamet edenler açık havayı teneffüs etmezlerse, kemiklerinde sertlik ve derilerinde kuruluk meydana gelir. Bağdat'tan Beled'e kadar Dicle kıyılarında ikamet eden Araplar, "suddam" (hayvanların başına isabet eden bir çeşit hastalık) hastalığı ve diğer afetlerden korktuklarından, yaz mevsiminde atları Dicle kıyısı üzerindeki ahırlarında otlatmazlar, onları bu nehrin suyundan da içirmezler. Safkan atların ve atların sahipleri ise, onları Sürre men re'â (Samarra) şehrindeki bir vadide kazdıkları arklardan su içirirler ve asla Dicle suyundan içirmezler, zira Dicle suyu karışık bir sudur ve tek sudan ibaret değildir⁴¹⁴. İki Zap, Nehirevânât, Fırat suyu ve diğer sular ona dökmektedir."* Su sıkıntısı elbette ki beraberinde bostansız, ağaçsız ve yeşili fazla olmayan bir şehir tablosunu ortaya çıkarır. Erbil'in küçük ve Büyük Zap nehirleri arasında olmasına rağmen böyle bir sıkıntıyla karşılaşmasına şaşmamak gerekir. Muhtemelen bu nehirlerden şehre su getirtmek hem masraflı bir işti hem de anılan şehrin coğrafi yapısı buna elverişli değildi. Yakut, Atabekler Erbil'inin yapılarını,

414 Abdulhalik Bakır, Türkmen Şehri Erbil'in Atabekler Dönemindeki Fiziki Özellikleri Üzerine Bir Değerlendirme, Kardaşlık Dergisi, yıl: 2016, sayı, 70, s. 28.

şehir yapılarından ziyade köy yapılarına benzeterek pek beğenmemişe benziyor. Onun bu sözlerinden, buradaki konutların tek katlı olarak düzensiz bir şekilde sıralandığını, ayrıca yapı malzemesi bakımından da basit konutlar olduklarını tahmin etmek mümkündür. Böyle bir tablo ise şehir halkının büyük bir kısmının yoksul insanlardan meydana geldiğini veya burada köy kültürünün hâkim olması sebebiyle yaşayan insanların kültürel özelliklerinden dolayı çok katlı görkemli binaları fazlaca tercih etmediklerini gösterir. Ancak elde edilen gelir miktarı belirtilmemişse de, burayla ilgili “kaliteli pamuk yetiştirme” vurgusundan, yoksulluğun, tüm şehir halkını kapsamadığını ve bu üründen dolayı bolca para kazanan varlıklı insanların bulunduğunu da ifade etmek gerekir. Kaynaklarımız Atabekler dönemindeki Erbil’in korunaklı bir kaleye, şehir surlarına, kale etrafında bulunan bir hendeğe ve yedi adet kapıya sahip olduğunu bildirmektedirler. Bu bilgilerden, Erbil kalesinin, Halep kalesinden daha büyük ve geniş olduğunu, kale içinde birden fazla çarşının, bir camiinin ve halka ait evlerin bulunduğunu öğrenebiliyoruz. Ancak burada yer alan şehir camisinin, konut ve çarşıların mimari özelliklerinin neler olduğunu ve hangi mahalle ve sokaklarda yer aldığını tespit etmemiz mümkün değildir. Coğrafyacılarımız, Kalenin korunaklı, etrafındaki hendeğin ise derin ve geçilmez olduğunu, Moğolların ilk geldiklerinde burayı zapt edememeleri ile sebeplendirseler de, bilindiği gibi ne şehir surları, ne hendeğin derinliği ne de kalenin korunaklı olması daha sonraki bir tarihte Moğollar tarafından ele geçirilmesini ve korkunç bir şekilde yağmalanmasını engelleyememiştir⁴¹⁵. Coğrafyacılarımız yedi tane olan şehir kapılarının isimlerini zikretmekten başka herhangi bir Bilgi sunmamışlardır. Ancak buradaki Amukâ ve el-Lûne adındaki kapıların diğer kapılardan daha büyük olduğunu öğrenmekteyiz. Şehir kapılarının sayısına bakarak Atabekler döneminde Erbil’in tahminlerin ötesinde küçük bir şehir olmadığını tespit etmek mümkündür. Aksine bu dönemde özellikle Erbil atabegî el-Meliku’l-Mu’azzam Muzafferüddin Gökbörü’nün kırk yıllık imar faaliyetleri ve sosyal ekonomik politikaları sonucunda bu şehir, Irak’ın Bağdat ve Musul şehirleri ile rekabet edecek boyuta gelmiştir. Bu gelişmeler sonucunda da burası sadece bir kültür ve ticaret merkezi haline gelmemiş, ekonomik yönden de İslam dünyasının her yerinden gelen âlimlerin, şairlerin ve tüccarların uğrayacağı, ikamet edeceği ve burada

415 Abdulhalik Bakır, a. g. m. s. 29.

geçimini sağlayacağı müreffeh bir şehir konumuna yükselmiştir. Türk-İslam şehirlerinde insanların ihtiyaç duyulsun duyulmasın sıklıkla uğrayıp gezindiği çarşılar, sosyal ve ekonomik hayatın en işlek ve hareketli mekânları durumundaydı. Atabekler döneminde iç ticaretin atar damarları olan çarşıların yapımına ve düzenlemesine büyük önem verildiği anlaşılmaktadır. Begteginli hükümdarı Gökbörü'nün Erbil'de birçok çarşı yaptırdığına dair bilgiler verilmişse de bu ticaret merkezlerinin devletin ekonomik hayatında nasıl bir rol oynadıkları ve buralardaki ticaret hacminin ne miktarda olduğu hakkında bilgi verilmemektedir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi, veterinerlere, bakırcılara, tornacılar ve diğer meslek gruplarına çarşılar tahsis edilmesinden, şehrimizde iç ticaretin çok canlı olduğunu söyleyebiliriz. Atabekler döneminde Erbil'in hemen her yerine yayılmış olan mezarlıkların adlarına bakarak şehirde sosyal zümreleri tespit etmek mümkün olmaktadır. Örneğin sufiler tahsis edilmiş bir mezarlığın bulunmasından, burada tasavvuf hayatının yaygınlığına hükmetmek mümkündür. Nitekim kaynaklarımızın da bildirdiğine göre, Atabek hükümdarı Muzaferüddin Gökbörü'nün tasavvufa ve bu alanın mensuplarına büyük ilgi duyduğunu, onun döneminde Erbil'in, adeta İslam dünyasından gelen sufilerin akınına uğradığını öğrenmekteyiz. Anlatılanlara Gökbörü, Hz. Peygamber'in doğum gününü büyük törenler düzenleyerek kutluyordu. Erbil'de bu önemli münasebet için Muharrem ayından itibaren hazırlıklara başlanır ve çeşitli memleketlerden onlarca fakih, âlim, edip, şair ve sufi buraya gelerek kutlamaya katılırdı. Şehir meydanında kurulan yüzlerce çadırdaki okuyucular ve ilahi söyleyen sanatkarlar mesleklerini icra ederlerdi. Mevlit gününden iki gün önce onlarca deve, inek ve koyun davul zurnalar eşliğinde meydana getirilir ve burada kesilerek yemekler pişirilirdi. Bu esnada hükümdar, okuyucuların ve şairlerin şiirleri eşliğinde özellikle yoksul ve kimsesizler için kurulan sofraları ziyaret ederek ziyafetlere katılırdı. Mevlidin okunduğu gün ordu mensupları da çeşitli gösteriler düzenler, âlim, okuyucu, sufi ve şairlere hediyeler verilirdi. Anlatılanlara göre bu hükümdar, anılan törenlere 300.000 dinar harcamaktaydı. Kutlamalara katılanların sayısı ise 800.000 olarak gösterilmektedir⁴¹⁶. Hatta el-Meliku'l-Mu'azzam Muzaferüddin Gökbörü dönemindeki Hz. Peygamberin doğum gününü kutlama törenlerine adında bir yazarın, "et-Tenvîr fi Mevlidi's-Sirâci'l-Münîr" adında bir

416 Abdulhalik Bakır, a. g. m. s. 30.

eser yazdığını ve bunun karşılığında mükâfat olarak anılan hükümdardan 1000 dinar elde ettiğini öğreniyoruz. Bu dönemde özrürlürlere ve körlere ayrı bir mezarlık tahsis edilmesini ilginç bulmaktayız. Aslında Gökbörü döneminde özrürlürlere önemli hizmetler sunulmaktaydı. Muhtemelen bu kesimin mezarlığı, onlara tahsis edilen evin yakınında bulunuyordu; bu nedenle de zamanla burası anılan adla anılmaya başlanmıştır. Ancak kaynaklarımızda sūfilere ait mezarlık da dâhil, mezarlıkların fizikî yapılarına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Burada Atabekler dönemi Erbil’inde devlet adamları ve toplum nazarında birçok nam salmış âlim ve seçkine ait mezarların günümüzde olduğu gibi özellikle millîve dinî münasebetlerde halk tarafından ziyaret edildiğini vurgulamak gerekir. Erbil’deki mescit cami, hânkâh, ribat ve zâviye türünden sosyal ve dinî yapıların sayısına bakarak Atabekler döneminde dinsel hayata ve mimariye büyük bir önem verildiğini tespit etmek mümkündür. Tespitimize göre bu dönemde, 4 mescit cami, 5 hânkâh, 7 ribat ve zâviye inşa edilmiştir. Özellikle burada sayıları 12’yi bulan hânkâh, ribat ve zâviyelere bakarak el-Meliku’l-Mu’azzam Muzafferüddin Gökbörü döneminde Erbil’de tasavvuf hayatının yoğun bir şekilde yaşandığını ve mutasavvıfların toplumun en muteber kesimini oluşturduklarını söylemek mümkündür. Bu noktadan hareketle de Bekteginliler hanedanına mensup hükümdarların, tasavvuf hayatına ve mutasavvıflara büyük değer veren Büyük Selçuklu hükümdarlarının dinî geleneklerine harfiyen uyduklarını söyleyebiliriz. Atabeklerin Geç ortaçağ Erbil’ine kazandırdıkları önemli yapılardan bazıları da yoksullara, yaşlılara, özrürlürlere, dul kadınlara, yetim ve kimsesiz çocuklara ve şehri ziyaret ederek burada geçici olarak ikamet eden misafirlere yaptırmış oldukları sosyal konutlardı. Erbil’de sayıları dördü bulan bu konutların bütün masrafları devlet tarafından karşılanıyordu; dolayısıyla da bu müesseselerde kalan insanlardan hiçbir ücret alınmıyordu. Ayrıca bu konutlarda kalan insanların bizzat Erbil atabeği el-Meliku’l-Mu’azzam Muzafferüddin Gökbörü tarafından sık sık ziyaret edilerek bütün ihtiyaçlarının karşılandığı da ifade edilmektedir. Türklerin tarihleri boyunca bütün coğrafyalarda kurdukları devletlerde sosyal ve ekonomik dengeye büyük önem verdikleri görülür. Türk ahlak ve seciyesinin bir tezahürü olan bu millî gelenek, Atabekler döneminde, İslam’ın getirmiş olduğu sosyal adalet prensibiyle birleşince bu mükemmel tabloyu ortaya çıkarmışa benziyor. Bu göz yaşartıcı tablo, asla

Tuleymât adında bir çağdaş sosyalist Arap yazarının el-Meliku'l-Mu'azzam Muzafferüddin Gökbörü'yü kastederek ifade ettiği gibi, sosyalist bir hükümdarın sosyal ve ekonomik uygulamaları olarak yorumlanmamalıdır. Zira anılan hayratın veya hayır işlerinin temelini, her şeyden evvel bütün varlıkların yaratıcısı olan Allahu Te'âlâ'nın rızasını kazanmakla birlikte, Yüce yaratanın yarattığı en aziz varlık olan insana karşı duyulan sevgi, saygı, merhamet ve şefkat duygularına dayandığını unutmamak gerekir. Aslında bu hayırsever hükümdarın olumlu davranış ve uygulamalarının çok güzel tecessüm ettiği bir alan da sağlık alanıydı. Kaynaklarımız tarafından sunulan bilgilerden, anılan hükümdarın, Erbil'de hastaların ücretsiz tedavi edildiği bir hastane kurduğunu ve her gün bu hastanede şifa bekleyen hastaları teker teker ziyaret ettiğini, ihtiyaçlarının nelerden ibaret olduğunu tespit ederek gidermeye çalıştığını, ayrıca bu şehre gelen hasta yabancılar da şehir halkına gösterilen muamelenin aynısının gösterildiğini öğreniyoruz⁴¹⁷.

Başta el-Meliku'l-Mu'azzam Muzafferüddin Gökbörü olmak üzere Atabekler dönemi idarecilerinin eğitim ve öğretime ve bu alanın görevlilerine göstermiş oldukları aşırı ilgiye şaşmamak gerekir. Zira Türklerin, Abbasîler döneminin başlarından itibaren ilim ve irfanla haşır neşir oldukları ve bu amaçla medreseler kurdukları malumumuzdur. Daha sonra Abbasî halifeliğine bağlı kalarak kurmuş oldukları devletler (Tolunoğulları-İhşidîler, Sâmânîler, Karahanlılar, Gazneliler ve diğerleri) bünyesinde onlarca medrese, külliye ve kütüphane inşa ettiler. Bu ilmî ve kültürel hizmet Selçuklular zamanında da başta Bağdat ve Samarra şehirleri olmak üzere bütün Türk-İslam şehirlerinde olanca hızıyla hiç ara vermeden devam etti. Bu ilmî gelenek ve hareketliliğin, Selçukluların bir devamı olan Musul ve Erbil Atabeyliklerinde daha da mükemmelleşerek kökleştiğini görüyoruz. Konumuzu teşkil eden Bekteginliler döneminde Erbil'de medrese kurmanın, cami ve mescit kurma kadar kutsal bir görev ve sorumluluk addedildiğini burada inşa edilen medreselerin adlarından ve bu medreselerde hocalık yapan âlimlerin hayat hikâyesinden anlaya biliyoruz. İşin en ilginç ve şaşırtıcı yanı ise o dönemde eğitim ve öğretim faaliyetlerini üstlenen bazı medreselerin (1941 yılına kadar ayakta kalan Kale Medresesi gibi) yirminci yüzyılın ikinci yarısına kadar bu kutsal görevlerini sürdürmüş olmalarıdır. Aynı tarihlerde ve hatta günümüzde bile

417 Abdulhalik Bakır, a. g. m. s. 31.

İslam dünyasının birçok şehir ve kasabasında hâlâ eğitim ve öğretim (özellikle de dinî eğitim ve Öğretim) faaliyetlerinin cami ve mescitlerde sürdürüldüğü göz önüne alınırsa, Atabekler döneminde nüfus potansiyeli ve fizikî yapı yönünden İstanbul, Konya, Bağdat, Musul, Basra, Dımaşk, Kahire ve Kurtuba kadar büyük olmayan Erbil şehrinde beşten fazla medresenin bulunması ve bu kurumların uzun zaman eğitim ve öğretim faaliyetlerine devam etmesi, Türkmenlerin hâkim olduğu anılan dönemde ilim, irfan ve kültür düzeyinin ne kadar yüksek olduğunu gösterse gerektir. O dönemde her şeyden evvel Allah rızasını kazanmak ve insana, Yüce Yaratan'ın şerefli bir varlığı olarak insanca yaklaşmak uğruna Türkmenler tarafından yapılan bu amel-i sâlih ve hayır işlerinin, günümüz Müslümanları tarafından da asla unutulmaması, inkâr edilmemesi ve aynı güzel ve anlamlı geleneğin yeni nesillerce de örnek alınarak uygulanması kutsal bir görevdir⁴¹⁸.

Misâk-ı Millî

Misâk-ı Millî son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin o zamanki Türk toplumunun kaderini ele alarak dünyaya ilan ettiği bir hak vesikasıydı. Nitekim bu karardan sonra Ankara'da birikim sağlayıp, Türk milletinin haklarını savunmaya başlayan Kuva-yı Millîyeciler her diplomatik platformda bu vesikayı getirecekler ve onu adeta siyasi ve hukuki bir manivela gibi kullanacaklardır. Misâk-ı Millî'ye bu değeri kazandıran ne idi?

Öncelikle bu belge Osmanlı Devleti'ni sükût ettiren İtilaf Devletlerinin hiç beklemedikleri bir çıkış, itiraz ve bir başkaldırma hareketi idi. Zira Osmanlı Devleti'nin beyni ve kalbini temsil eden İstanbul, İtilaf kuvvetlerince ele geçirilmiş Türk toplumu her türlü hareket kabiliyetinden mahrum bırakılmıştı. Artık yıllar yılı hasta diye nitelendirilen devlet ve millet, başına yediği ağır siyasi ve askerî darbeyle sessizleştirilerek, bitkisel hayata geçmişti Türk milleti hakkında Müslüman Arap yazar Cahiz'in yıllar öncesine dayanan **“bir Türk'ü eli kolu bağlı vaziyette bir kuyuya atın, ne yapar yapar çıkmayı, kurtulmayı başarır.”** Şeklinde bir yargısı vardır. İşte XX. yüzyılın başında Türk toplumunun maruz kaldığı ağır buhran, böyle bir haldi. Bu noktada Türk milleti'nin imdadına yine bağrından çıkardığı öz cevher şahsiyetler yetiştirdi⁴¹⁹.

418 Abdulhalik Bakır, a. g. m. s. 32.

419 Refik Turan, Misâk-ı Millî ve Atatürk'ün Lozan Sonrası Hedefleri, “Misâk-ı Millî ve Türk Dış Politikasında Musul”, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998, s.51.

Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki heyet, adeta bir hekim nazikliğiyle hummalı bir faaliyete girişti. Yeni Türk sevdalıları önce Türk milletinin kalbini Anadolu'nun ortasına taşıdılar ve 27 Aralık 1919'dan itibaren yeniden çalıştırmayı başardılar. Çalışmaya başlanan kalp bitkisel hayata girmiş vücuda yeniden kan pompalamaya başladı. Bu taze kan hâlâ daha beyin mesabesinde olan İstanbul'a ulaştı ve bunun sonucu Türk toplumunun zihni refleksleri harekete geçti. İşte bu refleksin ilk güzel örneği Peyman-ı Milli" veya "Misâk-ı Milli" adıyla tarihe geçmiş olan meşhur "Misâk-ı Milli" oldu. Üstelik bu çıkış İtilaf Devletleri'nin göstermelik olarak kabul ettikleri ve dolayısıyla devletler umumi, hukukuna göre varlığını inkâr edemeyecekleri bir müesseseden geliyordu. Yani son Osmanlı Mebusan Meclisi'nden. İşte beklenmedik anda, yokluğun kol gezdiği, ümidin yeis olduğu zamanda ortaya çıkan bu irade üstelik meşru kabul edilen bir merkezden de çıkınca değer üstüne değer kazandı. Misâk- ı Milli ne istiyordu?

Müslüman Türk halkının salt haklarını.

Türklerin yaşadığı vatanın bağımsız olmasını.

Müslümanların ve azınlıkların gerçekten eşit haklara sahip olmasını.

Türk toplumunun ekonomik olarak ayağa kalkmasını ve bunu engelleyen sebeplerin ortadan kalkmasını istiyordu.⁴²⁰

Atatürk'ün Lozan Sonrası Hedefleri

Atatürk'ün Lozan sonrası Misâk-ı Millinin temel ruhunu terk etmeden akılcı bir tarzda hedefe doğru gittiğini görmekteyiz. 30 Ağustos Zaferi'nin hemen akabinde onun yüreğindeki Misak-ı Millî düşüncesi tam bir coşku vaziyetindeydi. Fransız le Figaro Gazetesi'nde verdiği demeç gaye ve hedefi tüm berraklığıyla ele vermektedir. Amerikalı Yazar Richard Danin'in sorduğu soruya karşılık⁴²¹;

- "Makedonya'yı ve Suriye' yi terk ettik. Fakat artık arkada kalan ve sırf Türk olan her yeri ve her şeyi isteriz. Bunları kurtarmayı azmettik ve kurtaracağız.

Yazar: İhraz ettiğiniz muzafferiyetten sonra projelerinizin neden ibaret olduğunu sorabilir miyim?

Paşa: Bütün Türk toprakları halas olmadıkça tevakkuf etmeyeceğim.

420 R. Turan, Şahin M, Safran G. Yalçın, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Ankara, 1994, s. 128-132.

421 Refik Turan, a. g. m. s. 52.

Yazar: Paşa hazretleri, Türk toprakları demekle ne murad ediyorsunuz?

Paşa: Avrupa’da İstanbul ve Meriç’e kadar Trakya, Asya’da Anadolu, Musul arazisi ve Irak’ın nısfı.”

Açıkça görüldüğü gibi Atatürk Irak’ın yarısını hedefliyordu. Kastedilen topraklar en az 250 bin metre karelik bir alandı. Buna Suriye içinde yer alan Türklerle meskûn topraklar da dâhildi. Yukarıdaki sözlerden bu da anlaşılmaktadır.

Atatürk Lozan sonrası güneydeki bu hedefleri gerçekleştirmek için hummalı bir faaliyete girişti. Malum olduğu üzere Lozan’da Kuzey Irak meselesi muallakta bırakılmıştı. Ayrıca burada Güney sınırımızın özelliğine de dikkat çekmek istiyorum. Türk Tarihinin ve Türk siyasi teamüllerinin dışında bir sınırdı. Malum olduğu üzere Türk sınırları, ya sıradağlara ya deryaya veya büyük bir nehre dayanmalıdır. Oysa burada böyle bir şey yoktur. Sınırın büyük bir kısmı demiryoludur. Bu özellikle Atatürk tarafından değişmeye namzet, geçici bir devlet sınırı olarak telakki edilmiş ve öyle kabul edilmiştir. Zira sınırın doğusunda Musul eyaleti, batısında Sancak veya Hatay Türk siyasi amaçlarının başlıca odak noktası olacaktır.

Atatürk’e göre Misâk-ı Milli büyük zaferden sonra da ele alınan hedef olarak devam etmiştir. Bu noktada Atatürk, Misâk-ı Milli’nin bir Türk sınırı muhteva etmediği üzerinde durarak, herhangi bir bölgede yaşayan Türklerin haklarının, çizilecek suni bir sınır vasıtasıyla ezilmemesini amaçlamıştır⁴²². 27 Şubat 1338 (1923) tarihli Meclis gizli oturumunda O, Misâk-ı Milli’yi şöyle izah etmektedir: “Misâk-ı Milli’nin ne olduğunu evvela anlamalı ondan mütecavizlerin kimler olduğunu meydana koymalı. Efendiler arazi meselesi ve hudut meselesi Misâk-ı Milli’nin malumaliniz, birinci maddesinin daire-i şümulündedir. Misâk-ı Milli bu hal bu hat diye hiç bir vakit hudut çizmemiştir. O hududu çizen şey milletin menfaati ve Heyet-i Celile’nin isabeti hazardır. Yoksa bu haritası mevcut bir hudut yoktur. Bunun için de yapılmış olan işlerde veya yapılması teklif olunan işlerde hiç bir vakitte buna taarruz edilmemiştir. Bilakis riayet edilmiştir.”⁴²³

Yine Atatürk, Mısâk-ı Milli’ye bağlı olarak Musul politikasını şu şekilde izah etmektedir: “Musul meselesinin hallini muharebeye

422 Refik Turan, a. g. m. s. 53.

423 Refik Turan, a. g. m. s. 54, TBMM Gizli Celse Zabıtları, C: 4, Ankara, 1985

girmemek için bir sene sonraya talik etmek demek ondan sarfı nazar etmek demek değildir. Belki bunun istihsalı için daha kuvvetli olabileceğimiz bir zamana itizardır, bugün sulh yaparız, bir ay sonra iki ay sonra Musul meselesini halletmeye kıyam ederiz. Fakat bugün Musul meselesini halletmek istediğiniz vakit bu meselede karşınıza yalnız İngiliz değil, Fransız, İtalyan, Japon ve bütün dünyanın düşmanları vardır. Yalnız karşı karşıya kaldığımız zaman İngilizlerle karşı karşıya kalacağız. Ve yalnız olarak İngilizlerle karşılaşacağız. Bunda menfaat var mıdır, yok mudur? Musul meselesini bugünden halledeceğiz, ordumuzu yürüteceğiz bugün alacağız desek mümkündür. Musul'u gayet kolaylıkla alabiliriz. Fakat Musul'u aldığımızın müteakip muharebenin hemen hitam bulacağına kani olamayız. Şüphesiz orada bir harp cephesi açmış olacağız. Yani bunu ayrıca mevzubahis etmek isterseniz mahzurlar kendi kendine meydana çıkar⁴²⁴.

Atatürk 1923'te Musul meselesini savaşız olarak halletmek isterken, sonraki dönemde her ne pahasına olursa olsun bu meselesi çözmek istemiştir Bunun için bütün çabayı da göstermiştir. Ancak Musul bir türlü Anavatan'a döndürülememiştir. Bunun en birinci sebebi, burada da belirtildiği üzere İngiltere'dir. Atatürk önderliğindeki Türkiye bir türlü İngiliz şeddini geçememiştir⁴²⁵. 1925'de Türk ordusu savaş için harekete geçirilmiş, hedef Musul'dur. Bu siyasi reste karşı İngiliz hükümeti de restle karşılık vermiştir. İngiltere bu restini 1. Hakkâri'yi işgal etmek. 2. Şeyh Sait Ayaklanması'nı çıkartmak fiilleriyle göstermiştir⁴²⁶.

Bu ortamda İngiltere, Türkiye üzerinde diplomatik baskıyı yoğunlaştırdı ve 6 Ağustos 1924 günü Musul sorununu tek taraflı olarak, Türkiye'ye danışmadan, Milletler Cemiyetine götürdü. Hemen ertesi günü Hakkari bölgesindeki Nesturiler Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı ayaklandırıldı (7 Ağustos) ve İngiliz'in ekmeğine yağ sürdüler. Cumhuriyet henüz birinci yaş gününü bile kutlayamamış iken dış destekli bir saldırıyla karşı karşıya bırakıldı. Halifelik kaldırılmasından yaklaşık bir yıl sonra, 13 Şubat 1925'te Şeyh Sait, "din elden gidiyor" diye doğudaki bazı aşiretleri Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı ayaklandırdı. Şeyh Sait, yeşil bayrak açarak, sala getirerek yürüyor, "*Halifelik kaldırıldı, medreseler kapandı, din elden gidiyor*" diye propaganda yapıyordu.

424 Refik Turan, a. g. m. s. 54., A. g. e. S. 1318-1319.

425 Refik Turan, a. g. m. s. 54.

426 Refik Turan, a. g. m. s. 54., A. g. e. S. 1318-1319.

Din, (istismarcıların elinde) tehlikeli bir silahtı. İsyan çabucak yayılabilir, yalnız Doğudaki bazı illerle sınırlı kalmayabilir, Orta ve Batı Anadolu'ya da yayılabilirdi. Yayılmaya çalışılıyordu⁴²⁷.

Şeyh Sait isyanını⁴²⁸ organizatörü ise 1923 yılında kurulmuş olan gizli azadî teşkilatı idi. Şeyh ve aşiret reislerini elde etme gayreti içine giriyorlardı. Şeyh Sait bu hareketin elebaşı olarak ileri sürülmekte idi. Azadî mensupları 1924 yılında ilk kongresini yaparak isyanının planını çizmişlerdi. Ana stratejiyi de tespit etmişlerdi. Şeyh Sait bu toplantıda ön plana çıkarılmıştı. İsyanda 1925 yılına ertelenmişti. İsyan müddetine kadar teşkilat mensupları, aşiret reis ve etkili şeyhlerle temas edip, onları isyan hareketine katılmaya çağırıyor. Hükümet icraatlarına muhalif olan Türk unsurlarla özellikle Hilafet yanlılarını yanlarına almaya gayret ediyorlardı. Dış ülkelerden destek sağlama imkânları aranması da kararlaştırılmıştı. Gürcistan ve Irak'a temsilci gönderilerek Rus ve İngiliz desteğinin sağlanmasına çalışılmıştır. Araları açık olan aşiret reislerini şeyhler vasıtası ile barıştırma faaliyetine girişilmiştir.

1925 yılında 2. kongresini yapan azadî mensupları, Şeyh Sait'in işareti ile Mayıs 1925'de isyanın başlatılmasına karar vermişti. Şeyh Sait müritlerinin çoğunlukta bulunduğu Lice, Hani, Piran, Palu bölgelerinde hazırlıkları gözden geçirmek için, seyahate çıkmıştır. Lice'nin Hani bucağına gelen Şeyh Sait burada Torakanlı Reşit Ağa, Kör Hüseyin ağa, Eyüpoğlu Zülfî ağa, Pirandan öğretmen Fahri, Şeyh Sait'in kardeşi Abdurrahim ve Miri Hamdi beyin katıldığı bir toplantı yaptı. Ayaklanma tarihi 21 Mart 1925 olarak kararlaştırıldı. Esasen Şeyh Sait 1924 yılının 15 Kasımında oğlu Ali Rıza'yı İstanbul'a göndermiş, Seyid Abdülkadir'den muvafakat almıştır. Seyit Abdülkadir Ali Rıza ile yaptığı bu görüşmeden sonra, avdeti sırasında ona, Mustafa Kemal aleyhinde hazırlanmış beyannameleri de, dağıtmak üzere, teslim etmiştir.

Şeyh Sait'in beyanname mahiyetindeki aşiret reislerine ve bölge halkına yayınladığı fetva şöyledir:

"... Kurulduğu günden beri Din-i Mübin-i Ahmedî'nin temellerini yıkmaya çalışan Türkiye Cumhuriyeti Reisi Mustafa Kemal ile arkadaşlarının ahkâmına aykırı hareket ederek Allah ve Peygamberi inkâr ettikleri ve Halife-i İslâmı sürdükleri için gayr-i meşru olan bu idarenin yıkılmasının bütün İslâmlar üzerine farz olduğu, Cumhuriyetin başında

427 Bilal Şimşir, Kürtçülük II (1924-1999), Bilgi Yayınevi, 2009, Ankara, s.26.

428 Geniş Bilgi için bakınız: Yaşar Kalafat, Şark Meselesi Işığında Şeyh Sait Olayı, Karakteri, Dönemindeki İç ve Dış Olaylar, Boğaziçi Yayınevi, Ankara, 1992.

*olanların mal ve canlarının Şeriat-i Garrâ-i Muhammediyye'ye göre he-
lal olduğu ilan olunur*⁴²⁹.

7 Ağustos 1924 tarihinde Han Gediği olayı ile Nasturilerin Hakkârîde ayaklanması, Hükümetin dikkatini bölgeye çekmiş, misyoner kılığındaki İngiliz subaylarının örgütledikleri Nasturilerin ÇAL (Çukurca), Oramer Çölemerik, Beytüşabab ve Habur suyu civarındaki ayaklanmaları üzerine Cafer Tayyar Paşa 14 Ağustos 1924'de ayaklanmayı bastırmakla görevlendirilmiş, isyanı bastırmak için bölgeye gönderilen birlikler faaliyette iken 4 Eylül günü; Yüzbaşı İhsan, Teğmen Vanlı Hurşit, Teğmen Rasim, Teğmen Ali Rıza ve Teğmen Tevfık 270 er ile birlikte, 10 otomatik ve 300 tüfekle firar edip, isyancılar tarafına katılmışlardı⁴³⁰.

4 Ocak 1925 günü Şeyh Sait Şuşarın Gökoğlan Bucağı'nın Kırıkhan köyünde bazı aşiret reisleri ile bir toplantı yapmış, toplantı sonunda bir bildiri yayınlanmıştır. Piran'da mahalli jandarma, aranmakta olan asker kaçağı, şeyhin iki adamını tutuklamaya kalkınca, jandarmalarla şeyhin adamları arasında çıkan çatışmada bir jandarma erinin şehit olması isyanın öne alınmasına sebep olmuştur. Bu tarihte isyan fiilen başlamıştır. Şeyh Sait olayı, müteakip 14 Şubat 1925 tarihinde Emir-ü-l Mücahiddin Muhammed Sait Nakşibend⁴³¹i imzası ile, daha önce hazırlanan beyannamelerle birlikte dağıtılmış, 16 Şubat 1925'de kendisine katılan Asilerle birlikte Genç'in merkezi Darahini'ye gitmiştir⁴³². 13 Şubat 1925'de başlayan Şeyh Sait ayaklanması, 15 Nisan 1925 tarihine kadar iki ay devam etmiştir, isyan kısa zamanda Genç, Çabakçur, Muş, Diyarbakir, Elazığ, Tunceli, Palu, Çermik Silvan dolaylarına yayılmıştır. İsyanın Çabakçur cephesinde, Melekanlı Şeyh Abdullah, Diyarbakir cephesinde bizzat Şeyh Sait, Maden Cephesinde, Şeyh Saitin kardeşi Şeyh Abddurrahim, Siverek cephesinde Şeyh Eyüp, askerlere komuta etmekte idiler. 7. Kolordu Komutanı Mürsel Paşa bir yandan gerekli tedbirleri alırken diğer yandan şeyhi isyandan vaz geçirmek için, O'nun güvendiği kişileri nasihat heyeti olarak kendisine göndermiştir

429 Yaşar Kalafat, a. g. e., s. 204.

430 Abdülhadi toplu, Tarih İçindeki Anadolu Sakinleri ve İsyanlar-Ayaklanmalar, Ocak Yayınları, Ankara, 1996, s.354-355.

431 Şeyh Sait ve benzerlerinde bahsi geçen sözde Nakşi isyanlarının Türkistan Ahmet Yesevi ve Şah-ı Nakşibendi geleneğine bağlı Nakşilikle herhangi bir ilgisi kalmamıştı. Sadece feodal ve politik bir yapılanmaya dönüşmüştü. Kolaylıkla emperyalist devletlerce kullanılabılmışlardır. Maalesef belgesiz ve araştırmacı tarihçi olmayan Necip Fazıl Kısakürek'e göre Doğu Anadolu'da çok etkili bir Nakşi şeyhidir ve son devrin din mazlumlardanındır.

432 Abdülhadi Toplu, a. g. e., s.355-356.

Bunu 21 Şubat günü Piran'ın hükümet kuvvetlerince geri alınması takip etmiştir. Şeyh Sait bunun üzerine isyandan vaz geçme eğilimi göstermiş, fakat, çevresindeki ele başlarından Ömer Faro ile Liceli Abdül-samed'in tehdidi altında kalarak isyana devam etmiştir. Cumhuriyet Hükümeti, 21 Şubat günü bölgede sıkı yönetim ilân etmiş, B.M. Meclisinde Hiyanet-i Vatanîye Kanunu çıkarılmış, yeterli hassasiyeti göstermediği kanaati ile Başbakan Fethi Okyar istifaya zorlanmıştır. 12 Mart 1925'de istifası kabul edilen Okyar'ın yerine 24 Mart 1925'de İsmet Paşa Başbakanlığa seçilmiş ve hükümeti kurmuştur. Bu hükümet zamanında sıkı yönetim ilânı, Takrir i Sükûn Kanunu çıkarılmış İstiklâl Mahkemeleri ihdas edilmiştir⁴³³.

Bu tarihten önce 7 Mart 1925'de Şeyh Sait kuvvetleri ile Diyarbekir önlerine gelmiş, Diyarbekir'e saldırmış, bu saldırı 11 Mart'ta tekrarlanmış, fakat her iki saldırıda geri püskürtülmüştür. 24 Mart'ta Ordumuz genel tenkil hareketine girişmiş, Ordu Müfettişi Kâzım Paşa (Orbay), Kolordu komutanı Mürsel Paşa (Bakü), Tümen komutanı Osman Paşa, Fırka Komutanı Kâzım Paşa (Dirik) ile Cemil Cahit (Toydemir) Paşa harekâtta görevlendirilmişlerdir. 23 Mart'ta Hınıs'a giren Osman Paşa 24 Mart'ta kasabadan asileri çıkarmıştır, isyan liderlerinden Hasananlı Halit ve Şeyh Sait'in oğlu Ali Rıza, Kerem İran'a kaçmışlardır. Devlet güçleri daha sonra Piran ve Maden'e girmişlerdir. 1 Nisan'da Hani, 6 Nisan'da Palu, 8 Nisan'da Çabakçur, 12 Nisan'da Darahini asilerden temizlenmiştir. Nisan ortalarında çözülen isyancılar takip edilip, isyan elebaşlarının çoğu ele geçirilmiş, 14 Nisan'da bozgunu sezen Şeyh Sait; İran'a kaçmak isterken, Kayınbiraderi Binbaşı Kasım'ın İhbarı Sonucu, Vartonun Çarbohor mevkiinde diğer asilerle birlikte yakalanmıştır. Bu yakalanışta, Kayınbiraderi Kasım bey kadar, Muş-Bitlis güzergâhını kullanıp, kaçmasına fırsat vermeyen Muş halkının da fonksiyonu büyük olduğu için, isyancıların Muş halkına karşı hususîyetleri halâ devam edip gelmektedir⁴³⁴.

Daha sonra Doğu Anadolu'daki gelişmelerde İstanbul basını ile İngilizlerin, rolü olduğu anlaşıldı. Cumhuriyet'in ilk günlerinde, İstanbul'daki İngiliz Elçiliği raporlarıyla İstanbul gazetelerinin yazılarını yan yana koyup karşılaştırdınca insan şaşırıp kalınıyordu. Kim kimden esinleniyor pek belli değil ama iki taraf da ağız birliği yapıyor ve Cumhuriyet'i acımasızca hırpalıyordu. İngiliz diplomatları. “*Türkler savaşta*

433 Abdülhadi Toplu, a. g. e., s. 356-357.

434 Abdülhadi Toplu, a. g. e., s. 357-358.

birleşir, barışta birbirine düşer” gibi düşünceler ve beklentilerle hareket ediyordu. Elçi Lindsay, Türkiye’de Cumhuriyet rejiminin pek uzun ömürlü olamayacağı, Ankara’nın da başkent olarak kalamayacağı mesajını veriyor, dolayısıyla Ankara’da büyükelçilik açılmamasını savunuyordu. Lindsay, Türkiye Cumhuriyeti’ne birkaç yıllık ömür biçiyordu⁴³⁵!

Şeyh Sait ayaklanması, İngiltere’nin Musul tezini güçlendirmiş, İngiltere’ye yaramıştır. Ayaklanma bastırıldıktan sonra Milletler Cemiyeti Meclisi, 16 Aralık 1925 tarihinde Musul konusunda İngiltere’nin isteği doğrultusunda bir karar aldı. Yani Musul vilayetinin Irak’a bırakılmasına karar verdi. Türkiye, Musul için İngiltere’ye savaş açabilecek durumda değildi; çaresiz, Milletler Cemiyeti kararını kabul etmek durumunda kaldı. 5 Haziran 1926’da, Ankara’da, Türkiye-İngiltere ve Irak hükümetleri arasında Hudut ve İyi Komşuluk İlişkileri Anlaşması imzalandı. Bu anlaşma üzerine İngiltere’nin Türkiye’ye karşı düşmanca davranışları ve kışkırtmaları azaldı. Türkiye-Irak sınırında nispi bir güvenlik sağlanmış oldu⁴³⁶.

Bu beklenmeyen gaileler ile İngilizler Mustafa Kemal Atatürk’ün Kerkük’ten vaz geçirmeye çalışmışlardır. Yeni Türk Devleti bunlarla uğraşmak zorunda kalmıştır.

O dönemlere ait Mustafa Kemal Paşa’nın kaleminden yazılmış belgeleri iyi bilmek gerekir:

Necef’te Teşkil Edilen Geçici Hükümet

Necef Irak mücahitlerinin teşkil ettikleri geçici hükümetin ve zatlâillerinin selamlarınıza teşekkür eder ve ortak mukaddes mücadeleimizde muzaffer olmamız için Cenabı Hakk’a dualar eylerim. Bu maksada ulaşma hususunda alınması lüzumlu tedbirlere dair El cezire Cephesi Kumandanı Paşa Hazretleri’ne Hariciye Vekâleti’nce ayrıca lazım gelen bildirimlerde bulunulmuştur. Efendim.

16 Kasım 1920

Mardin’de Irak Geçici Hükümeti Delegesi
Kamber Efendi’ye⁴³⁷

435 Bilal Şimşir, a. g. e., s.26-27.

436 Bilal Şimşir, a. g. e., s.31.

437 Atatürk’ün kaleminden Suriye ve Irak, Kaynak Yayınları, Derleyen Musa Sarıkaya, İstanbul, 2018., s. 86.

İslam Milletlerinin Ortak Düşmanı: İngiltere

Necef'ten özel haberci vasıtasıyla gelen mektuplara aşağıdaki cevabın tebliğ edilmesini rica ederim.

Müşterek düşmanımız ve dinimizin ve bağımsızlığımızın haini olan İngilizlere karşı Irak mücahitlerinin cesurca ve aslanca olan mücadelelerini hükümetimiz büyük bir iftihar ve takdirle takip etmektedir. Muhterem mücahitlere maddeten ve fiilen yardım etmek en başlıca emelimizdir. Bu yardımın başlangıcı olarak Cizre'den Musul tarafına Bazan'da yakında taarruza girişilecektir. Müşterek düşmanımızı kormaya başlangıç olarak yeniden yakında daha geniş ölçüde yardım vasıtalarını hazırlamaktayız. Dolayısıyla Irak muhterem mücahitlerinin büyük bir azim ve şiddetle mücadelelerine devam etmelerini rica ederim. Cenabı Hak bütün Müslümanlara yardım ihsan buyursun.

20 Kasım 1920

El cezire Cephesi Kumandanlığı'na⁴³⁸

Batı Emperyalizmine Karşı Ankara'da Genel Müslümanlar Kongresi

Ayrıca Osmanlı İmparatorluğuma daha fazla sadık olan Yemen (*Arabistan'ın güney bölümü-Upmal*) temsilciler heyeti de beni ziyaret etti. (*Son emperyalist savaşta Türkiye'den tamamen kopartıldı, sanırım bir tek Yemen bakımsızlığına kavuşmadı ve tam güvenini koruduğu Sultan Türkiye'siyle birleşmek için savaştı-Upmal*) kendilerini Osmanlı İmparatorluğunun tebaası olarak görerek, buraya bana geldiler. Ankara hükümetine olan güvenlerini bildirdiler. Onlara, onların önceki tebaalığını istemediğimizi söyledim. Halk hareketi oluşturarak kendilerinin örgütlenmesini ve ondan sonra iki devletin federasyonu konusunu konuşabileceğimizi belirttim. Evet, Bağdat'ta milliyetçi bir hükümet oluştu. Onlar da yardım için bana geldiler. Onları cesaretlendirecek büyük bir gücümüz olmadığından, sadece manevi destek için Deyrizor üzerinden Musul'a küçük bir müfreze gönderdim. Ama son zamanlarda İngilizler Bağdat'ta bulunuyor ve hükümet onların amaçlarına hizmet ediyor. Arap milliyetçilerine, onları, bu satılmış hükümeti yıkmaya çağıran bir mektup yazdım. Ayrıca Fas'tan,

438 Atatürk'ün kaleminden Suriye ve Irak, s. 86-87., (ATABE, c.10, s.108; Aslı Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Vesika No: 1322'de bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir).

Cezayir’den ve diğer Müslüman bölgelerden de mektuplar alıyorum. Mektuplarda bana, ilkbaharda Ankara’da genel Müslümanlar kongresi yapmayı öneriyorlar. Enver bütün İslam ülkeleri örgütü amacıyla çalışıyor. Batı emperyalizmiyle savaş için böyle bir kongrenin toplanması fikri bana da olumlu geliyor.

1 Orak 1921

Sovyet Misyonu Sekreteri Upmal’le Görüşme⁴³⁹

Milli Sınırlarımız İçinde Bulunan Musul

(...) *Musul gazyacı kaynaklarına karşı siyasetiniz ne olacaktır?*

Bir milletin, ülkesinin tabii kaynaklarını kullanmak için köle haline konulması keyfiyetinin sadece asrın zihniyetine değil, ayrıca en basit insanlık prensiplerine de aykırı olduğu aşikârdır. Esasen Misakı Milli sınırlarımız içinde bulunan Musul petrol zenginlikleri, sanırım hiçbir şekilde bir tekele ve istismara bırakılmaksızın bölge halkının ve bütün insanlığın ortak yararı uğrunda serbestçe işletilmelidir.

(.....)

Bilhassa cihat, şeriat, din ve hükümetin ayrılması gibi dini meselelerde takip edeceğiniz hareket çizgisi nedir?

Sanırım her millet gibi her fert vicdan hürriyetinden tam olarak istifade etmelidir. Bu prensip, “bir milletin şayet Müslümansa bağımsızlığa hakkı yoktur” şeklinde düşünen düşmanlarımız tarafından maalesef çiğnenmiştir.

Halen, Suriye’de, Irak’ta ve Anadolu’da cereyan eden hadiseler ileri sürdüğüm bu hususun en güzel bir delilidir.

Bizim dinimiz İslamiyettir. İslamiyet, dogmatik kısmı dışında nazara alınırsa, en geniş anlamıyla hoşgörü temeline dayanan “sosyo-politik” bir sistemden başka bir şey değildir ve “ferdiyetçilik” ile “komünizm” arasında orta bir yol teşkil etmektedir.

Diğer İslam hükümetleriyle olan münasebetleriniz ve onlara karşı hareket çizginiz nedir?

Biz tabiatıyla bütün Müslüman devletlerle son derece dostane münasebetler içindeyiz. Afganistan Emiri’nin vaki daveti üzerine Afgan

439 Atatürk’ün kaleminden Suriye ve Irak, s. 88., (ATABE. c.10, s.238; Sosyo-Politik Tarihi Rusya Devlet Arşivi. Doğu Halkları Propaganda ve Harekât Konseyi Koleksiyonu. Fond 544. Liste 3, Dosya 46. Yaprak 51. 51 arkası. 52. 52 ark’dan akı. *Aydınlık*, sayı 3/702. 31 Aralık 2000. s.16-17)

ordusunun modernleştirme çalışmalarını yapan Türk subaylarına katılmak üzere yakında mühim bir Türk askeri heyeti de Kâbil'e gidecektir. Yukarıda da belirttiğim gibi, kendi kaderini tayin hakkının bütün Müslüman milletlere tanınmasını görmek benim en büyük arzumdur.

26 Şubat 1921

Amerikalı Gazeteci Streit'le Mülakat⁴⁴⁰

İngilizlerin Paralı Adamları

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi'nce elde edilen özel malumatı ihtiva eden 26 Mayıs 337(1921) tarihli raporun birinci, ikinci ve üçüncü maddeleri aynen aşağıya alınmıştır. Vaki olan istihbarat hakkında icap edenlerin nazarı dikkatlerinin çekilmesi ile lüzumlu tedbirlerin alınmasını rica ederim.

"1) İngilizler, Zeynel Abidin'in adamlarından birini Bilecik yoluyla Anadolu'ya geçirmeye muvaffak oldular. Bu adam Konya'da tahriklerde bulunacaktır.

"2) İngilizler Nemrut Mustafa'yı Irak'a göndermeye karar verdiler. Abdurrahman Yusuf Paşa'nın kızını Şam'a ulaştırmaya izin talep ettiyse de Meclisi Vükela henüz karar vermemiştir. İngilizler kendisini kaçırmak istiyorlar.

"3) Bedirhan ailesinden Yuni Bey (Yunus Bey olması muhtemeldir) namında biri yakında Halep yoluyla Dersim civarına gidecektir. O da İngilizlerin paralı bir adamıdır."

29 Mayıs 1921

Dâhiliye Vekili Ata Bey'e⁴⁴¹

Suriye ve Irak'ta Türk İdaresine Özlem

Biz, Avrupa'nın diğer milletlerden esirgenmeyen hukukumuzla tecavüz edilmemesini istiyoruz. Harbi Umumi'de dâhil olduğumuz zümrenin mağlup olması yüzünden uğramamız lazım gelen cezayı, Suriye ve Irak gibi geniş memleketlerimizin idaresi ve mukadderatını tayin hakkını o memleketler halkına terk etmek suretiyle hâkimiyet hukukumuzdan vazgeçerek çekmiş bulunuyoruz. Hiçbir mağlup devletten bu kadar geniş ve bu kadar zengin memleketler alınmamıştır.

440 Atatürk'ün kaleminden Suriye ve Irak, s. 89., (ATABE, c.II, s.63; Atatürk'ün Milli Dış Politikası/Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge (1919-1923). Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara. 1992, c.I, Belge No: 45, s.262-276)

441 Atatürk'ün kaleminden Suriye ve Irak, s. 90., (ATABE, c.II, s.188-189. Aslı Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde bulunan belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir)

Bu araziyi bizden almak için idareimiz aleyhine isnat olunan hususların tamamı esassızdır ve görünüşteki sebeplerden ibarettir. Çünkü bugün işgal altında bulunan bu memleketlerdeki halkın, medeni olduğu iddia olunan idarelere karşı mükerreren isyan etmekte olmaları ve bütün kalp ve vicdanlarıyla tekrar bizim idaremizde bulunmak arzusunu göstermeleri, bizim kötü idareimiz hakkında öne sürülen, duyurulan hususların ne dereceye kadar hakikatten uzak olduğunu tamamen ispat eder.

19 Eylül 1921

Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma⁴⁴²

İngilizlerin Irak'taki özel Menfaatleri

1) Faysal'ın Irak'ta hükümet iddia etmekte olmasına ve Misakı Millimize dâhil bulunan Musul vilayetinin bir kısmına bilfiil el koyarak havalide bazı tahriklere ve teşviklere kalkışarak tecavüzü dairesini milli sınırimız dâhiline kadar uzatmaya teşebbüs eylesine karşılık, adı geçenin bu fesatça faaliyetlerini gidermek ve El Cezire'de Misakı Milli sınırimızın ihtiva eylediği işgal altındaki kısımları gasp edenlerin elinden almak maksadıyla Özdemiş Bey'in ekli pusulada gösterilen kadronun başında olmak üzere El cezire mıntıkasında faaliyete geçmesi tensip edilmiş ve kendisine icap eden talimat verilmiştir.

2) Irak'ın idari ve siyasi himayesini benimseyen İngilizlerin sözü konusu havalide özel menfaatleri bulunması hasebiyle siyasi vaziyet icabı milli hükümetimizin İngilizlerle herhangi bir konferans münasebetiyle temas ve müzakereye girişmesi muhtemel olduğundan, Özdemiş Bey'in yapılmasını üstlendiği beyan olunan vazifeyi özel bir mahiyette ve şahsi bir teşebbüs şeklinde idare etmesi ve harice karşı böyle bir manzara göstermesi şimdilik daha uygun görülmüştür.

3) Milis kaymakam rütbesine sahip bulunan Özdemiş Bey'in kendisi ve maiyetini teşkil eden kadro mürettebatı El cezire Cephesi'nce gizli bir surette ordu icmaline ithal ve o surette işeleri, rütbeleri tahsisatı muntazaman temin olunacak ve ödenecektir.

4) El cezire Cephesi, Özdemiş Bey'e rütbesi maaşından başka üstlendiği vazifenin ehemmiyeti ve kapsamı derecesiyle orantılı bir miktar da örtülü ödenekten icabı kadar aylık tahsisat verecektir.

442 Atatürk'ün kaleminden Suriye ve Irak, s. 91., (ATABE, c.II, s.408-409; TMM Zabıt Ceridesi. Devre 1, c.12, Ankara, 1958, s.255-262, 264)

İşbu tahsisatın miktarı Cephe Kumandanlığının takdirine bırakılmıştır.

5) Bu emir Müdafaai Milliye Vekâleti'ne, El cezire Cephesi Kumandanlığı'na tebliğ olunmuş ve bir sureti Özdemir Bey'e verilmiştir.

1 Şubat 1922 Özdemir Bey'e⁴⁴³

Türkiye'nin Sınırları

Bana, “artık muharebe etmek için hiçbir sebep kalmamıştır” dedi. “Ben ciddi olarak barış arzu ediyorum. Bu son taarruzu yapmak istemedim; ama Yunanları Anadolu’yu terke ikna etmek için başka çıkar yol bulamadım. Türkiye için hak talep ettiğimiz sınırlar, Suriye ve Mezopotamya’yı hariç tutmakta, fakat ekseriyeti Türk ırkı tarafından iskân edilen bütün bölgelerden meydana gelmektedir.

12 Eylül 1922

The Daily Mail Muhabiri G. Ward Price’a Beyanat⁴⁴⁴

Türkiye'nin Petrol Siyaseti

“Ekselansları, petrol meselesini milletlerarası siyasetteki bütün irtibatlarıyla inceleyenler. Büyük Britanya’nın geniş petrol havzalarına girebilme imkânına sahip olmak mecburiyetinin ya da dünyanın en önde gelen imparatorlumu olma özelliğinin mutlak surette nihayete ereceğinin farkındadır. O sebeple, bana göre, Mezopotamya, Kuzeydoğu Cebel ve Hemrin’deki petrol yatakları problemi mutlaka İstanbul’dan çok daha mühimdir, hatta belki de Boğazlar kadar mühimdir. Türk milli hükümetinin, İngiltere’nin Mezopotamya petrolüne ilişkin talepleri karşısındaki tavrını izah eder misiniz?” diye sordum.

Kemal Paşa “Söz konusu topraklar, Misakı Milli’de belirtilen toprağımızın bir parçası olan Musul vilayetindedir. Bu toprağın üzerinde yaşayan nüfusun büyük çoğunluğu Türk’tür. O bölgede petrol yataklarından istifade için bu toprağın tahakküm altına alınmasının lüzumlu olduğunu düşünmüyorum. Mesela Amerika’nın memleketimizde siyasi ihtirasları olmadığından, Türkiye’deki petrolden istifade

443 Atatürk’ün kaleminden Suriye ve Irak, s. 105., (ATABE, c.12, s.257-258; Cemalettin Taşkıran. “Atatürk ve Misak ı Millî’ye Ait Bir Belge”. *Yeni Türkiye*, Eylül Aralık 1998, sayı 23-24, s.251-252)

444 Atatürk’ün kaleminden Suriye ve Irak, s. 105-106., (ATABE, c.13, s.276; *The Daily Mail*, 15 Eylül 1922)

etmesinin aleyhinde bir şey yoktur. Şayet İngiltere benzer bir tavır takip ederse, bu, kendi açısından makul olur” diye cevap verdi.

“O halde Büyük Britanya. Mezopotamya’daki Kürt topraklarından çekilmeye razı olursa, orada petrolden istifade etmek için bir fırsat yakalayacağını farz edebilir miyim? diye sordum.

Cevap, “Diğer milletlerle aynı fırsata sahip olacaklardır” oldu.

27 Eylül 1922

The Dally Telegraph Muhabiri John Clayton’la Görüşme⁴⁴⁵

Milli Arazimizden En Ufak Bir Parça Koparılamaz

Musul vilayetinin millî sınırimıza dâhil araziden olduğunu defalarca ilan ettik. Lozan’da şu anda karşımızda mevki almış olanlar bunu pekâlâ bilirler. Vatanımızın sınırlarını tayin ettiğimiz zaman büyük fedakârlıklara katlandık. Menfaatlerimize aykırı olmakla beraber uzlaşmacı hareket ettik. Artık millî arazimizden en ufak bir parçasını bizden koparmaya çalışmak pek haksız bir hareket olur. Buna katiyen razı olamayız.

25 Aralık 1922

Le Journal Muhabiri Paul Erio’ya Demeç⁴⁴⁶

Musul Petrol Meselesi Değil, Memleket Meselesidir

Musul meselesine gelince: Biz Musul vilayetini eski vilayet sınırlarıyla millî sınırimız dâhiline ithal etmiştik. Bu meselede İsmet Paşa Curzon’la İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon. (Yayınevinin Notu) karşı karşıya geldi. Curzon diyor ki: “Musul Irak’ın tamamlayıcısı, ayrılmaz bir parçasıdır. Musul Irak için elzemdır. Bunu veremeyeceğiz, isterseniz sizi petrollere iştirak ettirelim.” Hâlbuki Musul vilayeti bizim için petrol değil, memleket meselesidir. En son safha budur ve Musul meselesinin Boğazlar ile Adalar meselesi görüşüleceği zaman halledileceği söylenerek, müzakereler bu noktada kaldı.

(...)

Mali kapitülasyonları esas itibarıyla reddettik. Düyun-u Umu-miye’de esas itibarıyla borçların paylaştırılmasını kabul etmişlerdir.

445 Atatürk’ün kaleminden Suriye ve Irak, s. 106. (ATABE, c.13. S.336; *The Daily Telegraph*. 27 Eylül 1922, s.11)

446 Atatürk’ün kaleminden Suriye ve Irak, s. 106-107. (ATABE, c.14; *Hâkimiyeti Milliye*, 2 Ocak 1923, No: 702. s.1)

Bizden ayrılmış olan Suriye ve Irak gibi yerlerdeki yabancıların zararlarını bizden tazmin ettirmek istiyorlardı.

Şimdi bu Özetten bir mana çıkaralım. Görülüyor ki, bizce esas olan kapitülasyonlar meselesinde bir ilerleme var. Boğazlar meselesinin halli bulunacak şekilde bağlıdır. Musul'da ısrar ediyorlar, belki de vermeyeceklerdir.

(...)

Musul'a gelelim: Musul vilayeti milli sınırimız dâhilindedir. Bu milli sınır tabirini ben bulmuştum. Mütarekeye esas olacak her halde bir sınırimız olmak lazımdı. Bu sınır ne olabilirdi? Bu meselede süngülerimizin bulunduğu mahalli sınır yapmak hatırıma geldi. Wilson prensiplerinden de ilham almış olarak İskenderun'dan başlayan ve Musul'u da kendi arazimiz içinde bırakan sınıra milli sınır dedim. Hakikaten o zamanlar Musul'un güneyinde bir ordumuz vardı. Fakat biraz sonra bir İngiliz kumandanı gelmiş ve İhsan Paşa'yı aldatarak orada oturmuş. Musul bizim için çok kıymetlidir; birincisi, civarında sonsuz servet teşkil eden petrol kaynakları vardır. İkincisi, bunun kadar mühim olan Kürtlük meselesidir.

İngilizler orada bir Kürt hükümeti teşkil etmek istiyorlar. Bunu yaptıkları takdirde bu fikir bizim sınırimız dâhilindeki Kürtlere de sirayet edebilir. Bu fikre engel olmak üzere sının güneyden geçirmek lazımdır. Bununla beraber. Musul'u almamakla muharebeye devam mı edeceğiz? Hatta sizlere soruyorum: Her şey oldu bitti. Musul için harbe devam makul bir şey midir? Biliyorsunuz ki. Yunanlılar Anadolu'ya çıktı, hatta Sakarya'ya kadar geldi. Onları atmak için. Genel arzuyu birleştirmek için düştüğümüz müşkülât büyüktür. Bir tarihte Yunanlıların İzmir'de kalmasıyla barışa intikal etmeyi arzu edenler çoğalmıştı. Demek istemiyorum ki. Musul'u harben almak mümkün değildir. Musul'u almak gayet kolaydır ve o cephedeki kuvvetlerimiz tamamıyla hazır ve harekâta amadedir.

16/17 Ocak 1923

İstanbul Gazetecileriyle İzmit'te Mülakat⁴⁴⁷

Musul Sınırının Tespiti

447 Atatürk'ün kaleminden Suriye ve Irak, s.107-108., (ATABE. c.14. s.268-270; Meclis zabıt kâtipleri tarafından tutulan ve fotokopisi Türk Tarih Kurumu Arşivi'nde bulunan zaptın fotokopisi Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ndedir)

Bütün bildirilenlerden çıkarılan en mühim nokta. İngilizlerin ve Fransızların barış yapmak istememeleri ve meseleleri son malum olan zemine girdikten sonra darılarak belirsiz bir zaman için mevcut vaziyetin muhafazasını ve zamanla mevcut vaziyete alışmamızı temin etmek olduğu anlaşılıyor. Mesele yalnız Musul sınırının tespitiinde özel bir prensip kabul etmekten ibaret bulunsaydı ve diğer meselelerde ciddi ve samimi olsalardı, derdim ki, mütevazı olalım. Bu kanıtlanmış zannettiğim nokta üzerinde İsmet Paşa'nın yeni ve ciddi bir inceleme yapması ve buna göre Heyeti Vekile'nin meseleyi değerlendirmesi, son karar verilmeden evvel elzemdir. Anlaşıldığına göre birçok meselelerin ulaştırılabileceği son netice bugün için mühim değışikliğe uğratmayacaktır.

28 Ocak 1923

Lozan Müzakereleri Hakkında İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf Bey'e⁴⁴⁸

Musul'da Halkoylaması

Musul'un mukadderatını tayinde halkoyuna müracaat gibi Türkiye tarafından kabul edilebilecek en büyük bir fedakârlığın bile red-dolunması ve Yunan ordusu tarafından sebepsiz yakılan ve tahrip edilen memleketimizin bu faciaların müsebbiplerine tamir ettirilmesi, insanlığı gelecekte bu gibi kanlı suikastlardan korumak bakımından mühim olduğu halde, bu felaketin ne demek olduğunu bizzat tecrübe eden Fransız milletinin delegeleri bu talebimizi destekleyecek yerde yeniden Türkiye'den mali taleplerde bulunmaları, kısacası Ankara Anlaşması'nda delege heyetimiz her hal ve hareketiyle sadakatimizi gösterirken, Fransa delege heyetinden beklemekte haklı olduğumuz maddi muafiyet yerine daima müşkülât ve aleyhimizde olan görüşlere destekle karşılık verilmesi, beni ve Fransız dostluğunu kıymetli bilen bütün milletimizi izah edilemez hayretlere düşürmektedir.

29 Ocak 1923

Lozan'daki Fransız Delegelerinin Tavrı Hakkında Poincaré'ye⁴⁴⁹

448 Atatürk'ün kaleminden Suriye ve Irak, s.108-109., (ATABF.c.15. D.B.A. (Dışışleri Bakanlığı Arşivi) Lozan Konferansı'ndan akt. Bilâl N. Şimşir. *Atatürk İle Yazışmalar I (1920-1923)*. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1981, s.466)

449 Atatürk'ün kaleminden Suriye ve Irak, s.109., (ATABE, c.15. s.36; *Atatürk'ün Milli Dış Politikası/Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge (1919-1923)*. c.l. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara. 1992. s.484-487)

Musul'un Cemiyeti Akvam la Alakası

Cemiyeti Akvam'ın⁴⁵⁰ Paris'te toplanacağı söyleniyor. Eğer Cemiyeti Akvam Musul hakkındaki Sen Nemo kararını değiştirmezse hükümetimiz ne yapmak niyetindedir?

Musul vilayeti Türkiye devletinin milli sınırın dâhilindedir, buralarını anavatandan koparıp şuna buna hediye etmek hakkı kimseye ait olamaz. Cemiyeti Akvam'la bu meselenin münasebeti yoktur.

30 Ocak 1923

Lozan Konferansı Hakkında İzmir Gazetecilerinin Sorularına Cevaplar⁴⁵¹

Petrol İçin Bir Milleti Evinden Kovmak

Mesela Misakı Milli'nin birinci maddesini hatırlarsanız, bu madde arazi ve sınır meselesidir. Hâlbuki bugünkü neticeye göre henüz muhataplarımız bugünkü milli sınırlarımız dâhilinde bulunan memleketimizin kısımlarını bize vermek istemiyorlar. Mesela, Musul ve Musul'un güneyindeki kıtayı bizim elimizden, bizim anayurdumuzdan gasp etmek istiyorlar. Aramızdaki anlaşmazlık, biz bu noktayı hallederken, bunu bir vatan meselesi, bir memleket meselesi olarak düşünüyoruz; onlarsa bir petrol meselesi olarak değerlendiriyorlar. Zihniyetteki fark bundan ibarettir. Petrolü alabilmek için bir milleti evinden kovmak istiyorlar. Bir milletin evinin bir köşesini ne olursa olsun işgal etmek istiyorlar. Aynı zamanda o köşede bu topluma örfen, hissen, dinen bağlı bir insan kitlesi vardır. Hayır, onları da esir edeceğiz diyorlar. Biz diyoruz ki, sizlere bir fedakârlık yapalım. Bu evin sahipleri bizim bütün evimizin sahipleri ve bu ev bizim evimizin kısımlarındandır; bunu sakinlerinden soralım.

Hayır, soramayız; zira onlar adam değildir, diyorlar. |...|

2 Şubat 1923 İzmir'de Halka Nutuk⁴⁵²

Musul Meselesinin Bir Sene Sonra Halli

450 Atatürk'ün kaleminden Suriye ve Irak, s.110., Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Birleşmiş Milletler Cemiyeti'nin eski adı

451 Atatürk'ün kaleminden Suriye ve Irak, s.110., (ATABE. c.15. s.45; *Akşam*. 6 Şubat 1923. No: 1572. s.2)

452 Atatürk'ün kaleminden Suriye ve Irak, s.110., (ATABE. c.15. S.85; Asü Cumhurbaşkanlığı Arşivi. Vesika No: 9286 da bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Atatürk'ün Bütün Rserleri Arşindedir)

Yapılacak noktalar; birisi, Karaağaç'tan şimdiden vazgeçmek; ikincisi, Musul vilayeti meselesinin hallini bir sene zarfında İngilizler ile Türkiye'nin karşı karşıya geçerek neticelendirmesine bırakmaktır. En mühim mesele bu olarak geliyor. Sonra kabul edilemez olan birtakım mali meseleleri ihraç etmek hiçbir vakitte kabul edemeyeceğimiz bir şekilde bulunan iktisadi meseleleri dahi ihraç etmek. Diğer meseleler kabule değer mahiyettedir. Bu iki mesele ihraç olunduktan sonra, diğer meseleler kabule değer görüldükten sonra vereceğimiz karar, Karaağaç'tan şimdilik vazgeçeceğimizi ifade etmek ve Musul meselesinin bir sene sonra halline razı olmak meselesi. Buna razı olduğumuzda zarar mı vardır? Şimdilik fayda mı vardır? Buna razı olmazsak ne yapmaya mecburuz? Bunları zannederim, muhakeme edersek ve buna bir karar verirse, bugünün işi halledilmiş olabilir. Yüksek heyetinizin bu meseleyi halledebilmesi için ve makul bir neticeye varabilmesi için, zannederim. Heyeti Vekile Reis'nden ve her birinden sorup anlamak isteyeceği sorular olabilir. Bu daha çok vaziyetle alakalıdır. Bugün kolaylıkla hepimiz anlayabiliriz ki, Musul'u vermemekte ısrar edersek muharebeye dâhil oluruz. Dolayısıyla Musul meselesini bir seneye kadar halletmek üzere erteleyip barışa geçmek ve muharebeyi kabul etmemek mümkün müdür, kabil midir ve faydalı mıdır? Bu muhakemeyi kolaylıkla yapabiliriz ve bunun için zannetmem ki, askeri vaziyet hakkında, harici vaziyet hakkında, siyasi vaziyet hakkında fazla malumata ihtiyaç arz edersiniz. Fakat Uygun görürseniz bugünden Musul meselesini olumlu veya olumsuz bir şekilde hallederiz. Menfaatimiz bunu gerektiriyor diye buna karar verirsiniz, o zaman bugün vaziyet belli olur. O zaman bunu alır bütün teferruatıyla incellersiniz, her neyi yaparsınız ve son kararınızı verirsiniz. Bazı arkadaşlarımız, mesela Sırrı bey gibi arkadaşlarımızın konuşma konusu Misakı Milli oluyor. Delege heyeti, Misakı Milli'yi mahvetmiş. Heyeti Vekile, Misakı Milli'yi feda etmiş. Ben de diyorum ki, Sırrı Bey Misakı Milli'nin ne olduğunu anlamamıştır. Misakı Milli'nin ne olduğunu evvela anlamalı ondan mütecavizlerin kimler olduğunu meydana koymalı. Efendiler, arazi meselesi ve sınır meselesi Misakı Milli'nin, yüksek malumunuz, birinci maddesinin kapsamı dairesindedir. Misakı Milli, şu hat bu hat diye hiçbir vakitte sınır çizmemiştir. O sınırı çizen şey, milletin menfaati ve yüksek heyetin görüşündeki isabettir. Yoksa bu haritası mevcut bir sınır yoktur. Bunun için de yapılmış olan işlerde veya yapılması teklif olunan işlerde hiçbir vakitte buna

taarruz edilmemiştir. Bilakis riayet edilmiştir⁴⁵³. Musul meselesinin hallini muharebeye girmemek için bir sene sonraya bırakmak demek, ondan vazgeçmek demek değildir. Belki bunun elde edilmesi için daha kuvvetli olabileceğimiz bir zamanı beklemektir. Bugün barış yaparız, bir ay sonra, iki ay sonra Musul meselesini halletmeye kıyam ederiz. Fakat bugün Musul meselesini halletmek istediğiniz vakit bu meselede karşınızda yalnız İngiliz değil. Fransız, İtalyan, Japon ve bütün dünyanın düşmanları vardır. Yalnız karşı karşıya kaldığımız zaman İngilizlerle karşı karşıya kalacağız ve yalnız olarak İngilizlerle karşılaşacağız. Bunda menfaat var mıdır, yok mudur? Bunu meydana çıkarmak gayet kolaydır. Maruzatımı tamamlamak ve bitirmek için tekrar ediyorum ki, mesele, bunu takdir etmek ve değiştirmekten fazla delege heyetini barış müzakerelerinde ara teklifinden can alacak noktaya karar vermektir. Musul meselesini bugünden halledeceğiz, ordumuzu yürüteceğiz, bugün alacağız dersek bu mümkündür. Musul'u gayet kolaylıkla alabiliriz. Fakat Musul'u aldığımızı müteakip muharebenin hemen son bulacağına kani olamayız. Şüphesiz orada bir harp cephesi açmış olacağız. Yani bunu ayrıca söz konusu etmek isterseniz sakıncalar kendi kendine meydana çıkar.

Sözümün en sonu şudur: Heyeti Vekile'yi kendi mesuliyeti dâhilinde delege heyetine yeniden talimat verip vazifesine devam ettirmek talep edilebilir veyahut men edip harbe başlamak olabilir.

Nebil Efendi (Karahisarı sahip): Meselenin buraya gelmesi, Karaağaç meselesi ile Musul meselesidir.

Mustafa Kemal Paşa (Devamla): Evet, en mühimi odur.

Nebil Efendi (Karahisarı sahip): Bu kürsüde resmen söylenildiği delegelerimiz konferansın son celselerinde Karaağaç'ın terkinde razı olmuş ve Musul'un bir sene zarfında hallini kabul etmiştir. Fakat Müttefikler bunu kabul etmemişlerdir. Bu yöndeki görüşünüz nedir ?

Mustafa Kemal Paşa (Devamla): Efendim, gazeteler şunu yazmış bunu yazmış, delege heyetiniz karşınızdadır. Reis karşınızdadır. Delege heyetimizin taahhüt ettiği hiçbir nokta yoktur. Yalnız en son vaziyette bir mecmua verilmiştir, onların o mecmuayı dahi kabul etmeyeceğine kani olarak. Fakat kendilerini geniş bir sahada bırakmamak için bunu kabul eder misiniz, demiştir. Yoksa şunu ve bunu kabul

453 Atatürk'ün kaleminden Suriye ve Irak, s.111.,

etmiş de buraya gelmiş vaziyette değildir. Delege heyetimize ne yapmak lazım gelirse ne yaparsak yeniden düşünüp kendisine yaptırırız.

Sırrı Bey (İzmit): Paşa Hazretleri, çok teşekkür ederim ki, sözlerimi müdafaaya değer buldunuz, anlamadığımı söylediniz. Misakı Milli'nin, bendeniz haddim olmayarak yazarlarındandır.

Mustafa Kemal Paşa (Devamla): Keşke yazmayaydınız. Başımıza çok bela koydunuz. Yani bugün katiyeti ihlal eder sözlerden başka bir şey yapmadınız⁴⁵⁴.

(...)

Mustafa Kemal Paşa (Ankara): Efendim, arkadaşımız İhsan Bey'in söylediği sözlerden ilham almış olarak bir şey arz etmek isterim. Eğer söz konusu ettiği noktaları, yani ordumuzun kuvveti hangi kuvvetlerle karşılaşacaktır? Harp olursa safhaları ne olur? Çok rica ederim, bunları burada söz konusu ettirmeyiniz. Eğer bunlar açık olarak söz konusu olacak olursa ve bunlardan düşmanlar haberdar olursa, belki barış yapmak isterken aksi neticeyle karşılaşabiliriz. Bence mesele gayet basittir. Orta yerde bir sene için mukadderatının ertelenmesi icap eden Musul meselesi vardır. Erteleyelim mi, ertelememek için harp mi edelim? Bu soruya verilecek cevap gayet basittir. Eğer bu basit cevabı kendi aklımıza ve Vicdanımıza karşı verecek olursak, yapılacak muamele, Heyeti Vekile'yi kendi mesuliyeti dâhilinde serbest bırakmak ve başlamış olduğu şeyde devam ettirmek. Kati neticeyle karşınıza geldiği vakit, yapabileceği işi birer birer inceleriz. Uygun değilse reddederiz. Kabule değer görürsek, o vakit kabul ederiz. Şimdiden münakaşasını yapmak yersiz ve vakitsizdir. Ortada yapılmış bir şey yoktur. Hatta ufak tefek fedakârlığımızda, ufak tefek diyorum çünkü düşmanlarımızın zihniyetini layık olduğu derecede tahlil ettiğimizi iddia edemeyiz.

Atfı Bey (Bayazıt): Paşa Hazretleri, Heyeti Vekile'ye salahiyyet verdikten sonra Meclis'in uygun görüp görmediği Avrupa'ca anlaşılacak mı?

Mustafa Kemal Paşa (Devamla): Anlaşılınması arzu edilir. Yani Meclis son ve kati görüşlerini ortaya koymamalıdır. Heyeti Vekile'nin mesuliyeti yerinde kalmalıdır. Çünkü Meclis son ve kati fikirlerini beyan ederse daha kuvvetli olmayız. Arz etmek istediğim budur. Vaziyeti anladınız. Musul meselesinin bir sene için hallini ertelemeyi hayati bir mesele görüyorsanız, o zaman derhal müdafaaya geçin, meseleyi esasından halledersiniz.

454 Atatürk'ün kaleminden Suriye ve Irak, s.112.

Atıf Bey (Bayazıt): O halde Meclis'e gelmemiş gibi kabul edelim.

Mustafa Kemal Paşa (Devamla): Gelmemiş gibi kabul ediniz.

Salahaddin Bey (Mersin): Oradan gelmemeliydi.

Mustafa Kemal Paşa (Devamla): Efendim müsaade buyurun. Heyeti Vekile nazık kabul ettiği bu meselede az ve çok Meclis'in eğilimini almadan yeni talimat veremezdi. Şimdi size arz ediyor, diyor ki: Yeni talimat vereceğim. Vereceğim talimat şu birtakım noktaları ihtiva ediyor ve bu noktaların en ağırı Musul meselesi gibi görünüyor. Fakat tahlil etmiş olursanız, Musul'dan vazgeçmiş olmuyoruz. Tahlil ederseniz, milli sınırlarımız dâhilinden bir şey bırakmış olmuyorsunuz. Belki daha kuvvetli bir mevkiye geçiyorsunuz. Yani bir sene sonra harple geçeceğine, barışla geçsin, o hedefe daha iyi hazırlanıyoruz. Arz ettiğim budur. Bir sene sonra aleyhimize hal olunacağını da kabul ediniz ve ondan sonra ona göre mukayese ediniz. Sonra kararınızı veriniz⁴⁵⁵.

Abidin Bey (Lazistan): Aziz arkadaşlar, bendeniz Paşa Hazretleri'nin son beyanatlarında kendi açımdan anladığım, Misakı Milli yoktur; istediğimiz gibi bir harita çiziceğiz.

Mustafa Kemal Paşa (Devamla): Demedim öyle bir şey.

27 Şubat 1923

Büyük Millet Meclisi Gizli Oturumunda Konuşma⁴⁵⁶

Musul Meselesinin İngiltere Lehine Halli

İktisadi ve mali meseleler, İtilaf devletlerinin görüşüne göre, yani aleyhimizde halledilinceye kadar İstanbul tahliyesinin geciktirilmesinde ısrarlı bulunmalarından endişe büyüktür ve ciddidir. Hatta bu gecikmenin Musul meselesinin İngiltere lehine halline kadar devamı da kuvvetle hatıra gelmektedir.

25 Mayıs 1923

Lozan Müzakereleri Hakkında İsmet Paşa'ya⁴⁵⁷

455 Atatürk'ün kaleminden Suriye ve Irak, s.113.,

456 Atatürk'ün kaleminden Suriye ve Irak, s.114. (ATABE, c.15, s.157160; TBMM Gizli Cebe Zabıtları. C.3. Ankara. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1985. s.1317-1321)

457 Atatürk'ün kaleminden Suriye ve Irak, s.114., (ATABE, c.15, s.336; Aslı. Cumhurbaşkanlığı Arşivi. A: III 10 b 2. D: 47. F: 4-10 b-2, D:47, F. 4-106-113'te bulunan eski yazı belgenin fotokopisi Ahmet Hezarfen tarafından Atatürk'ün Bütün Eserleri Arşivi'ne verilmiştir)

Musul İçin Adalet

(...) Efendiler! Müsaadenizle harici vaziyetimiz hakkında bir özet yapmak istiyorum. Geçen toplantı senesinde Lozan Barış Antlaşması yürürlüğe konulmuştur. Bu suretle uzun harp senelerinden sonra ayrıca devam etmiş olan şüphe devresi ortadan kalkmış ve Türkiye Cumhuriyeti ile imzacı devletler arasında tabii münasebetler yoluna girilmiştir. Askıdaki meseleler, antlaşmanın göz önünde bulundurduğu tabii cereyandır. Musul vilayeti için hak ve adalet dairesinde alınacağını ümit ettiğimiz kararı bekliyoruz. Sonradan statükonun muhafazasında ortaya çıkan anlaşmazlığın Cemiyeti Akvam Meclisi'nde geçici bir çözüme kavuştuğu haber alınmıştır.

1 Kasım 1924

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni Açış Konuşması⁴⁵⁸

"Mustafa Kemal bizzat Kerkük 'ün sevilen ve tanınmış ailelerinden "Acem Sadun Paşa" ve "Cebbariler" ile doğrudan doğruya irtibat halindeydi. Kerkük kalesinde tekke ve mescitleri de bulunan Seyyid Muhammed Cebbari, bölgenin bağımsızlığı ve halkın hürriyeti için yıllardır yoğun bir şekilde çalışıyordu. Mim Kemal Öke arşivinden alınan bir belgede bu husus tüm netliği ile görülmektedir. Bu belge; Mustafa Kemal'in niyeti ve Türkmeneli hakkındaki düşüncelerine açıklık getirmektedir⁴⁵⁹.

"...Muhterem Mücahit Seyid ve akrabalarına...!"

Memleketin ayrılmaz bir parçası olan Musul ahalisinin yakında kurtulacağına inanç ve güvenim tamdır. Çabalarımızda kararlı olmanızı, gelecekte selamet ve saadetiniz adına hamiyetinize terk eylerim.

Türkiye hükümetinin aidiyeti hasebiyle yakın gelecekte asla ümit kesmeyerek zulme karşı yüksek bir mücadele ruhuyla, aydınlık bir istikbal temini için, din kardeşlerimizin huzur ve saadetleri için kıymettardır. Kurtuluş günleri yakındır.

Kurtuluş günlerinin doğmasını sabırla bekleyiniz

Cenab-ı vacibu'l-vucüd'tan cümleye muvaffakiyetler temenni eylerim.

GAZİ MUSTAFA KEMAL 1 Ağustos 1925⁴⁶⁰

Bu Belgeyi "Atatürk'ün kaleminden Suriye ve Irak" isimli çalışmada da görmekteyiz:

458 Atatürk'ün kaleminden Suriye ve Irak, s.115., (ATABE, c.17, s.122; Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, c.10 TBMM Matbaası, 1340 [1924] Ankara, s.1-5)

459 Mehmet Silay, Kerkük'ten Kerbela'ya, Işık Yayınları, Ankara, 2011, s. 120.

460 Mehmet Silay, a. g. e., s. 121.

Musul'un Türk Hükümetine Aidiyeti

Memleketin ayrılmaz bir parçası olan Musul'un ve Musul ahalisinin yakında kurtulacağına inanılarak ve itimat olunarak öteden beri devam eden muahedelerinizde kararlı olmanızı gelecekteki selamet ve saadetiniz namına malum olan hamiyetinize terk eylerim.

Türkiye hükümetinin şefkati ve Musul'un hükümetimize aidiyeti hasebiyle yakın gelecekte asla ümit kesmeyerek zulümlere karşı yüksek bir mücadeleyle aydınlık bir gelecek temin olunması din kardeşlerimizin huzur ve saadeti için kıymettardır.

Kurtuluş günleri yakındır. Kurtuluş güneşinin doğuşunun sabırla beklenilmesini hatırlatır. Cenabı Vacib-ul vücud'dan⁴⁶¹ herkese muvaffakiyetler temenni eylerim.

1 Ağustos 1925

Musul Hakkında Seyyid Muhamed Cebbarı ve Akrabalarına⁴⁶²

Musul: Stratejik Set

Londra. 27 Eylül - Reynolds'un özel muhabiri Ankara'da Musul meselesi üzerine Mustafa Kemal Paşa'dan bir mülakat elde etti. Bu mülakatta Türk Reisicumhuru diyor ki:

Musul Türk'tür. Bu hakikati hiçbir şey değiştiremez. Bize hakkaniyetle muamele edilmiş ve bilhassa Musul halkının görüşü alınmış olsaydı. Cemiyeti Akvam'ın usulüne tabi olmayı kabul ederdik.

Cemiyeti Akvam, adaletin kefil olduğunu ilan ettiği prensiplerini aleyhimize ihlal ettiğinden, kendimizi her türlü mecburiyetten azade kabul ediyoruz.

Musul vilayeti büyük petrol zenginlikleri ve bir stratejik set olması itibarıyla bizim için esaslı bir ehemmiyete sahiptir. Avrupa'daki bütün milli sınırlar bugün stratejik değerlendirmeler üzerine kuruludur. Bizim aynı prensibi kabul etmemize neden engel olunsun?

Reisicumhur sözlerini şöyle tamamladı:

Biz zengin değiliz. Lakin ordumuz hazırdır ve morali mükemmeldir. Şayet bize meydan okunursa -zaten böyle bir şey muhtemel değildir- buna karşılık verebileceğimizden emin olunuz.

27 Eylül 1925

461 Varlığı zorunlu olan Allah

462 Atatürk'ün kaleminden Suriye ve Irak, s.116., (ATABE. c.17, s.263; Fethi Tevetoglu. "Atatürk'ün Musul, Süleymaniye ve Kerkük'le İlgili Bir Mektubu". *Hayat Tarih Mecmuası*, sayı 10. 1 Kasım 1972. s.7)

Musul Hakkında *L'humanita ve Le Temps* Gazetelerine Demeç⁴⁶³ **Cemiyeti Akvam'ın Türkiye'yi Haklı Bulması**

Musul meselesindeki hukuki vaziyetimiz Cemiyeti Akvam özel komisyonunun mahallinde incelemeleriyle bir daha ortaya çıktı. (*Bravo sesleri, şiddetli ve sürekli alkışlar*) Bu hakikate rağmen meselenin halli yeniden ertelendi. (*Yazık sesleri, ayıp sesleri*) Bizim bu meselede vaziyetimiz pek büyük fedakârlıklarla elde edilen Lozan Antlaşması'yla tayin olunmuştur. (*Bravo sesleri*) En nihayet antlaşma icabının ve hak ve adaletin teslim olunmasını emniyetle bekliyoruz. (*Bravo sesleri, sürekli alkışlar*)

1 Kasım 1925

Türkiye Büyük Millet Meclisini Açış Konuşması⁴⁶⁴

Son derece gerçekçi bir lider olan ve askeri satrancı iyi oynayan Atatürk bu arada İngiliz oyunlarını iyi gördü ve bundan böyle dış politikada aksiyonel yaklaşımına 1936'ya kadar ara verdi. Onun yeni devlete getirdiği yeni sistemi yerleştirirken, özellikle üç hedef üzerinde hassasiyetle durduğunu görmekteyiz. Bunlar:

1. Türk Sosyal kalkınması.
2. Türk ekonomik kalkınması.
3. Türk bilim ve teknolojisinin kalkınması.

Bu üç hedefe varıldığında bunların mihver noktası olan ana hedef medeniyet zirvesine ulaşılacaktır.

- Türk sosyal kalkınmasında son 12 yılda kayıp verilen 3 milyon civarındaki Türk gencinin telafisi olmasa da, yerine yeni bir neslin yetiştirilmesi için olağan üstü çaba gösterilmiştir. Nüfus artışı için devlet gücünün yettiği yere kadar tedbir ve teşvikler gerçekleştirmiştir. Nihayet Cumhuriyet'in 10. yılında âdeta rahat bir nefes alınmış, "10 yılda 15 milyon genç yarattık her yaştan" denilerek, bu konudaki hasretin bir kısmının sona erdiği dile getirilmiştir. Bütün bunların yanı sıra Atatürk, yeni yetişen nesle ve toplumun geneline öncelikle "kendine güven duygusu" vermeye çalışmıştır. Nihayet yeni Türk insanının kimlik ve şahsiyeti güçlendirilmesi için özellikle Türk Tarihi, Türk Dili ve milli birlik konularına özel önem verilmiştir.

463 Atatürk'ün kaleminden Suriye ve Irak, s.116-117., (ATABE, c.18. 5.21; *L'Humanite*. 28 Eylül 1925. No: 9789. s.3)

464 Atatürk'ün kaleminden Suriye ve Irak, s.117., (ATABE, c.18.105; *TBMM Zabıt Ceridesi*. Devre II. c.19, TBMM Matbaası. Ankara. 1977. s.8-11)

Türk ekonomisi 1923'te tam manasıyla dibe vurmuştur. Bu konuda da adeta bir seferberlik başlatılmış ve umulmadık mesafeler kat edilmiştir. Örnek olarak, 1930-1940 arası:

Kömür üretimi 1.59 milyon tondan 3 milyon tona. Krom 28 bin tondan 170 bin tona. Demir 0 dan 130 bin tona. Tekstil %80'in ihtiyacını karşılar vaziyete gelmiş⁴⁶⁵. Şeker 5162 tondan 95.192 tona. Demiryolu 4631 km.den 7381 km.ye. Karayolu 22.053km den 41.582 km.ye ulaşmıştı. Bunun Yanında 1930'da 2.12 lira bir dolar iken 1939'da 1.28 lira bir dolardır.⁴⁶⁶

Gösterilen bütün bu hedeflerde ve varılan noktalarda bilim ve teknoloji en önemli anahtardır, rehberdir. Bunun dışında rehber aramak Atatürk'e göre "gaflet, dalalet ve cehalettir" Türk toplumunun dünya üzerinde gerçek yerini alabilmesi için bilimin ve tekniğin ışığında muasır medeniyet seviyesini mutlaka yakalaması gerekmektedir. Zira dünyaya meydan okuyan büyük güçlerin engelleri ancak bu şekilde geçilebilecektir. Yine ancak bu şekilde büyük devlet ve millet olunabilecektir⁴⁶⁷. Atatürk'ün hedeflerini gelecek kuşakların gerçekleştireceği inanç ve düşüncesi ile yürüyorduk. Aydın Maruf Başkan Havaalanına kadar bize eşlik etti. Misafirperverliği için teşekkür ettik. Türkiye'ye doğru hareket etmek üzere uçağımıza doğru yürürken gözlerimizi mum gibi yanan Türkmen diyarından alamıyorduk. O an hepimizin yüreğinden eminim şu geçiyordu "yiğit düştüğü yerden kalkar" Türk dünyası da düştüğü yurtlardan kalkacaktı. Özüm bir Türkü⁴⁶⁸'nün mısralarını farklı bir ifadeyle sözüme yüklüyordu: "Kerkük'ün altı derman, Turan'a çıktı ferman". **"Allah'ın nurunu, ağızlarıyla üfleyip söndürmek isterler ve Allah ise nurunu tamamlayacak, kuvvetlendirecektir ve isterse kâfirlerin zoruna gitsin, istemesinler"** Saff Suresi / 8. **Ayet Ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Oysa kâfirler istemese de Allah, kendi nurunu tamamlamaktan başkasını istemiyor.** Tevbe Suresi / 32. Ayet

Ben bir yiğit gördüm adı Tur'an'dı
Baktım okuduğu Yüce Kur'an'dı

465 Refik Turan, a. g. m. s. 55.

466 Refik Turan, a. g. m. s. 56., Stanford J. Shaw-Ezel Kuran Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, Cilt:II, 1983, s.467.

467 Refik Turan, a. g. m. s. 56.

468 "Kerkük'ün altı harman, katlime çıktı ferman"

Mavera gemisine⁴⁶⁹ inci sarandı
Hızır mı, Musa mı, hangisi dedim

Ben bir anne gördüm hamur karandı
Şirin yavrusuna yara sarandı
Ağıtı işittim adı Baran'dı
Hızır mı, Musa mı, hangisi dedim

Ben bir bebek gördüm meme arandı
Süt yoktu damakta ciğer yarandı
Cennette süt ağlar kaya kırandı
Hızır mı, Musa mı, hangisi dedim

Ben bir soğuk gördüm yola durandı
İliğim ısınmaz dizim yorandı
Nice denizlerde adı Boran'dı
Hızır mı, Musa mı, hangisi dedim

Ben bir mezar gördüm konuk sorandı
Kendine erenlerden bir er arandı
Dedim adı nedir dedi Tur'an'dı
Hızır mı, Musa mı, hangisi dedim

Güldüm mezar dedim; evi ören⁴⁷⁰ di
İnsanlık barışına yorgan düren⁴⁷¹ di
Gözleri Hak nuru her dem görendi⁴⁷²
Hızır mı, Musa mı, hangisi dedim

469 Hakikat cevherini taşıyan, ötelerin ötesine gidecek, tufanlar aşacak misal-i Nuh gemisi

470 Harabe, virane yıkılmış. Nefis evini yıkmış hakikat sarayı inşa edecek kişi

471 Dünya'nın geldiği sözde, sanal "Yeni Dünya Düzeni(!)nde" insanlık büyük, zorlu bir yolculuğun en zorlusuna hazırlanıyor. Daha doğrusu öyle bir elbiseyi mazlumlar istese de istemese de emperyalistler kan ve gözyaşı ile giydirmek istiyorlar. O zaman gönlünde TUR'AN sevdası, gözünde ve zihninde KUR'AN ışığı olanların bu meşakkatli yolculukta şefkat yorganlarını insanlığa ve tüm varlığa koruyucu, sarıp sarmalayıcı, ısıtıcı olarak sunacaklarını düşünüyorum. Allah Teala onlardan razı olsun.

472 Hz.Peygamber (SAV) "Mü'minin ferasetinden sakının! Çünkü o, Allah 'ın nûru ile bakar" buyurmuşlardır.

Muhammed Mustafa “Rahmet” verendi⁴⁷³

Arşlara her nefes yollar serendi

Nebiler onunla Hakk’a erendi⁴⁷⁴

Hızır mı, Musa mı, hangisi dedim

Saygılarımla

Hilmi Özden

Turan küheylanı silkindi etrafına baktı. Başı Kerkük’te tüm vücudu sırlıslıkla asırların terinden ıslanmıştı. Şaha kalktı kişnedi, haykırdı. Doğu Türkistan’dan, Güney Türkistan’dan Bosna’ya kadar rüya gören atlar bu kez hakikatle buluştu. Kanatlandı, birer kanatlı attılar. Onunla destanlara destan yazdılar. Evliyalar baktılar: “Hû erenler, biz böyle bir şey bu güne kadar işitmedik” Âlimler geldiler: “Düşünce de düş de bugüne kadar görmedik” dediler. İdareciler “bugüne kadar niye sormadık, öğrenmedik” diyerek hayıflandılar. Ak saçlı analar, aksakallı dedeler, ak yazmalı gelinler kızlar, oğlanlar bebeler; ağladılar ağladılar; Nuh’un tufanı damla kaldı. Hakikat güneşi açtı, yükseldi, yükseldi, TÜRK’ÜN BURCUNA kondu. Oğuz Handan, Kıpçak Handan ses geldi: Ey Dünya, Ey Kâinat “Güneşler Bayrağımız, Gökler çadırımız”. Hz. Muhammed Mustafa (SAV): Ehl-i Beyti, Ashab-ı Güzin ve görmeden sevdikleri kardeşlerim dedikleri ile TÜRK ÇADIRINDA itikâfa girdi dualar etti: ÜÇLER, YEDİLER, KIRKLAR, ERENLER ENBİYALAR HAK hürmetine. Söz bitti, öz ete kemiğe büründü: Öz; mazlumlar mazlum milletler ile göründü. Bizlere de mazluma toprak, aş, su, nefes olmak kaldı. Varlığın yaradılış sebebi Muhammed’e kıldık selam, Bir gün olur biz gideriz anlayana ettik kelim.

473 **Ve biz seni, ancak alemlere rahmet olarak gönderdik.**- Vemâ erselnâke illâ rahmeten lil’âlemîn(e)- Enbiya Suresi / 107. Ayet

474 **O peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Allah onlardan bir kısmı ile konuşmuş, bazılarını da derece derece yükseltmiştir.** Bakara suresi/ 253. Ayet

Kaynaklar

- Abdullah Ağar, Işid ve Irak, Remzi Kitapevi, 2015, İstanbul.
- Abdulhalik Bakır, Türkmen şehri Erbil'in Atabekler Dönemindeki Fiziki Özellikleri Üzerine Bir Değerlendirme, Kardaşlık Dergisi, yıl: 2015-2016, sayı, 68-69-70.
- Ali Rıza Özdemir, 101 Soruda Kürtler, Altınpost Yayınları, 2012, Ankara.
- Ali Kerküklü, Türk Diyarı Kerkük Elden Gidiyor, Yeniçağ Gazetesi'nin 29 Mart 2017.
- Arif Nihat Asya. Fatihler Ölmez ve Takvimler. Ötüken Yayınevi.İst.1976.
- Ata Terzibaşı, Kerkük'ün Taş Köprüsü Sayı/Issue 53, Ocak-Mart/January-March 2012.
- Atatürk'ün kaleminden Suriye ve Irak, Kaynak Yayınları, Derleyen Musa Sarıkaya, İstanbul, 2018.
- Çoban Uluhan (Beşirli), Kerkük'te Giyim Kuşam, Kardaşlık Dergisi, Sayı 61, 2014.
- Enver Yakupoğlu, Irak Türkleri, Boğaziçi Yayınları. İstanbul, 1976.
- Fahri Maden, Meclis-i Meşayih Kararlarında Bektaşilik Ve Bektaşi Tekkeleri, IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu (18-20 Ekim 2018 Ankara) Bildiriler Kitabı.
- Hilmi Özden (Hazırlayan), Gönül Kardeşliği ve Yunus Emre, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2015.
- İzzettin Kerkük, Kerkük Hatıralarım, (Hazırlayan: Suphi Saatçi), Kerkük Vakfı, İstanbul, 2017.
- İsmet Binark (Proje Yöneticisi), Necati Gültepe (Proje Sorumlusu) Hazırlayanlar: İsmet Demir ve ark.), Musul Kerkük ile ilgili Arşiv Belgeleri (1525-1919),T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın: 11, Ankara, 1993.
- Kâtip Çelebi, Cihannüma, Bahçeşehir Üniversitesi, (editör: Said Öztürk, proje: Bekir Karlığa), 2013, İstanbul,
- Mahir Nakip, Yeni Irak'ta IşİD ve Türkmenlerin Geleceği, Kardaşlık 63, 2014.
- Mehmet Sılay, Kerkük'ten Kerbela'ya, Işık Yayınları, Ankara, 2011.

- M. Öcal Oğuz, Somut Olmayan Kültürel Miras ve Medya, 28.11.2018, ESOGÜ.
- Osman Fikri Sertkaya/**Rysbek Alimov**, Eski Türklerde Para. Göktürklerde, Uygurlarda, Türkişler’de. Ötüken Yayınları. İst. 2006.
- Mehmet Açıkgozoğlu, İslâm Devletleri Tarihi, İstanbul, 1977.
- Metin Kopar, Bir Türkmen Şehri Kerkük, T.C. Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Türk International Cooperation and Development Agency, Avrasya Etüdları 36/2009-2.
- Osman Oğuz, “Bağdat Yönetiminin Tarihi Çevre Tahribatı Durdurulmalıdır”, Kardaşlık Dergisi, yıl: 1, sayı: 1, Ocak 1999
- R. Turan, Şahin M, Safran G. Yalçın, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Ankara, 1994.
- Refik Turan, Misâk-ı Millî ve Atatürk’ün Lozan Sonrası Hedefleri, “Misâk-ı Millî ve Türk Dış Politikasında Musul”, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998
- Sait Başer. İstiklal Marşımız ile Bayrağımız arasındaki Ortak Mana Dünyası.(Türk Münevverinin Müşterek Fikir ve İman Zemini). Kubbealtı Neşriyatı.İst.1988.Suphi Saatçi, Altunköprü, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2018.
- Suphi Saatçi, Hasretin Adı Kerkük, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Suphi Saatçi, Irak Türkmenleri, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2003.
- Suphi Saatçi, Kent Dokusu ve Geleneksel Evleriyle KERKÜK, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007.
- Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı (Hazırlayanlara), Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Yapı Kredi Yayınları, 4. Kitap. 2. cilt.
- Dr. Şemsettin Küzeci (Hazırlayan) Kerkük’ten Eskişehir’e, Irak Türkleri Haftası, 5-8 Şubat 2014, Eskişehir 2014.
- Osman Pamukoğlu, Devrimlerin Efendisi, K. Atatürk, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2019.
- Prof. Dr. İlker Alp, Misak-ı Millî, Misak-ı Millî ve Türk Dış Politikasında Musul, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2012.
- Erdal Sarızeybek, İsrail Nil’den Fırat’a Devlet Oyunları, Destek Yayınları, İstanbul, 2018.
- Assad Tamimi, İsrail’in Sonu, (Çeviren: Muharrem Tan), Moralite yayınları, 2008, İstanbul.

- Ahmet Refik Altınay, Haçlılar, (Hazırlayan: Gülay Kırpık) Ötüken Yayınları, İstanbul, 2007.
- Dr. Osman Gürbüz, İktidara Uzanan Yolda Eyyûbî Ailesinin Serüveni, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 48, Erzurum 2012, 387-405.
- Enes Bayraklı, Kuzey Irak-İsrail İlişkileri, ORTADOĞU YILLIĞI, 2013, Makaleler.
- İzzettin Kerkük, *Şehit Nejdî Koçak Albümü "Bir Ülkücünün Hayatı"* Ankara, 1999.
- Prof. Muhammed Ebû Zehra, Ebu Hanîfe, (Tercüme: Osman Keski-oğlu), Üç Dal Neşriyat, Beşinci Baskı, İstanbul, 1959.
- Ümit Özdağ, Kerkük Irak ve Ortadoğu, Bilge Oğuz yayınları, 2007.
- Vehbi Günay ve Saad F. Oumar, "**Kerkük Kalesi Osmanlı Subay Mezarlığı (Şehitliği)**" *Cihannüma* Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi Sayı III/2 – Aralık 2017.
- Sarmad Ali Mahdi, Anadolu Türk Aleviliği Bağlamında Irak Türklerinde Alevilik, (Danışman: Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halkbilimi Bilim Dalı, Ankara, 2015.
- Mehmet Şeker, Safevîlerin Kuruluşundan Önce Ortadoğu'nun Siyasi Durumu IV. Uluslararası Alevilik Ve Bektaşilik Sempozyumu (18-20 Ekim 2018 Ankara) Bildiriler Kitabı.
- KBRN Bilgisi, AFAD Yayınları.
- Ziyat Akkoyunlu, Türk Mutfağından Kaybolan Yemekleri Yaşatan Kerkük Mutfağı, Kardeşlik, sayı 54, 2012.
- M. Yusuf Kândehelevî, Hadislerle Hz. Peygamber ve Eshabının yaşadığı Müslümanlık, (Mütercimler: Ahmet M. Büyükçınar, A. Ömer Tekin, Mustafa Yalçın) Kalem Yayınevi, Üçüncü Baskı, Cilt IV, İstanbul, 1979.
- H. Muzaffer Ozak, Mûcizât-ül Enbiya Aleyhim-üs-Selât-ü vesselam, Salâh Bilici Kitapevi, İstanbul, 1965.
- Yılmaz Hasasu, "Gördüğüm Kerkük", Kardeşlik Dergisi, 2017, sayı, 714.
- Anadolu Ajansı, 28.02.2019 - 14.14 Son Güncelleme: 28.02.2019 - 16.25**
- www.afad.gov.tr
- <http://www.ulkuyaz.org.tr/bayrak-taki-vatan-hilmi-ozden/>

<http://www.eskisehirturkocagi.org/kose-yazisi/bayrak-taki-vatan>
<http://www.kerkukvakfi.com/haberana.asp?id=4538>, Teröre Lanet, Şehit Yıldırım Demirci Necat Kevseroğlu
<http://www.bizturkmeniz.com/tr/index.asp?page=article&id=22777>
<http://www.restoraturk.com/index.php/selcuklu-mimari-eserleri/98-kerkuk-un-turk-tarihi-eseri-gok-kumbet>
(Cihan Haber Ajansı) 04.05.2009 10:54 [1662659] <http://www.haberler.com/talabani-kerkuk-pazarlik-konusu-yapilamaz-haberi/>
Taraf - İstanbul - 01.06.2011 “Türkiye Türklerindir” saçmalığının nihayet sonu görüldü.
Taraf gazetesi arşivleri (Sivil Darbe günlükleri, Ergenekon İddianamesi, Darbe Günlükleri). <http://www.taraf.com.tr/>

Prof. Dr. Sacit Turanlı

Türkmen Kardeşlik Ocağı
Abdülhalik Hürmüzlü

Abdülhalik Hürmüzlü, Bozkurt Resimleri, Hilmi Özden

Yenidoğan Ünitesi Doktor Hanım ve
Prof. Dr. Hanifi Soylu

Kerkük Millî kıyafeti ile Hilmi Özden
ve Prof. Dr. Najat Ağa

Abdülhalik Hürmüzlü Türkmen kardeşlik Ocağı kitaplarından
Hilmi Özden'e takdim ediyor

Tarihi Osmanlı Kışlası

Osmanlı Kışlası'nın yıkılan Bölümleri

Prof. Dr. Najat Agha, Hilmi Özden Müze Müd. Yrd.

Tuluk

Müze'de Kur'an Kursu Öğrencileri temsili

Müze'de Adil Beyatlı ve Çömlek ustaları temsili

Müze’de sünnet olan bir çocuk temsili

Heyet Şifa Sağlık Merkezinde Türkmeneli TV programında

Heyet Türkmeneli TV’de

Heyet Türkmeneli TV'de Müdür Beyle görüşmede

Buğday Hatun Türbesi

Buğday Hatun türbesi Bahçesi

Taş Köprü Üzerinde Hanefi Soylu, Hilmi Özden,
Çocuk Doktoru Kerküklü Hanım, Filiz Yavuz

Kalenin dibinde Kuş Çarşısı

Heyetin Sadettin Beyi evinde ziyareti

Opr. Dr. Aydın Beyatlı'nın Basra Valiliğinde Konuşması

Hilmi Özden Erbil Irak Türkmen cephesinde

Heyet Erbil Irak Türkmen cephesinde

Heyet ve Erbil Irak Türkmen cephesi

Heyet'in Selahattin Üniversitesi Rektörlüğünü ziyareti

Erbil Kalesi

Hanifi Soylu Buğday
Hatun Türbesinde

Sacit Turanlı Irak Türkmen cephesinde

Erbil Kalesinde; Faruk Aksoy, Hanifi Soylu,
Hilmi Özden, Sacit Turanlı ve Filiz Yavuz

Sağlık Ekibi Basra Valiliği Önünde

Hilmi Özden ve Selahattin
Üniversitesi Rektörü

Erbil Kalesi